

ƏLİ NƏZMİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

ƏSƏRLƏRİ NƏZMİ NƏZMİ
ƏSƏRLƏRİ NƏZMİ NƏZMİ
ƏSƏRLƏRİ NƏZMİ NƏZMİ

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ-2006

*Bu kitab "Əli Nəzmi. Seçilmiş əsərləri" (Bakı, Yazıçı, 1979)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tertib edən və
ön sözün müəllifi:

Firidun Hüseynov

Redaktoru:

Elmira Qasımova

894.3613-dc22

AZE

Əli Nəzmi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006, 544 səh.

Mollanəsrəddinçi-şair, M.Ə.Sabirlə çiyin-çiyinə yazıb-yaradan, Sabir ədəbi məktəbinin ən görkəmli davamçısı olan Əli Nəzmi XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında satirik şerin məşhur nümayəndələrindən biridir. Azərbaycan mətbuatında fəal çıxış edən Əli Nəzmi öz güclü qələmi ilə cəhalətə, geriliyə, dini fanatizmə, istibdada və imperializmə qarşı kəskin mübarizə aparmışdır.

Bu kitabda Əli Nəzminin zəngin ədəbi irsindən bir hissəsi, şeirləri, felyetonları və ərəb əlifbası ilə yazılmış "Keçmiş günlər" əsəri əlyazmasından transkriptasiya edilərək ilk dəfə kitaba daxil edilmişdir.

ISBN10 9952-34-036-2

ISBN13 978-9952-34-036-5

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

HƏQİQİ “MOLLA NƏSRƏDDİN” ŞAİRİ

Əli Nəzmi (1878–1946) Azərbaycanda inqilabi–demokratik ədəbiyyatın yaradıcılarından biridir. Görkəmli şair və mühərririn doğulduğu vaxtdan yüz otuz il, “Sijimqulunamə” adlı şeirlər külliyyatının çap olunduğu zamandan səksən il keçməsinə baxmayaraq bu istedadlı şairin, qüdrətli satirik qələm sahibinin zəngin ədəbi irsi nəsillərin ideya və bədii–estetik tərbiyəsinə xidmət etməkdən geri qalmır. Hərmişə olduğu kimi, bu gün də müasir səsələnir, sevilib–sevilə oxunur, təqdir olunur. Ömrünün təxminən əlli ilini bədii yaradıcılığa həsr edən sənətkarın odlu satiraları, duzlu–məzəli felyetonları sosialist inqilabından əvvəlki Azərbaycan mətbuatının bəzəyi olmuşdur. “Molla Nəsrəddin”, “Zənbur” və başqa satirik–yumoristik jurnallarımız onun əsərlərini çox vaxt ilk səhifələrində, baş məqalə yerində dərc etmişlər. Çünki Əli Nəzmi də, böyük demokrat Cəlil Məmmədquluzadə, poeziyamızda inqilabi satiranın banisi Mirzə Ələkbər Sabir kimi, bütün ömrünü xalq azadlığı hərəkatına, vətənin tərəqqisinə, mədəniyyət və maarifin çiçəklənməsinə, qadın azadlığı uğrunda mübarizəyə, geriliyin, din və mövhumatın, milli zülmün aradan qaldırması yolunda qələm döyüşünə həsr etmiş görkəmli sənətkar, fədakar şair–vətəndaş, məslək adamı idi. Müəllimi, qələm və ideya dostu C.Məmmədquluzadə şairin “Sijimqulunamə” kitabına dərin məzmunlu, qiymətli ön sözündə yazırdı: “Biz bunu qəti deyə bilərik ki, “Molla Nəsrəddin”ə yaraşan şivənin məzəlliliyi və duzluluğunda, məharət və lətafətdə Sabirə yavuş gələn və ona əvəz olan birinci Məşədi Sijimqulu–Kefsiz olubdur... Sabirin vəfatından sonra ikinci Sabirimiz birincisinin yerini boş qoymadı. Məşədi Sijimqulu–Kefsizin zövq və səfəli, məzə və duzlu şerinin heç bir vaxt dalı kəsilmədi. O özü cismən qocaldısa da, onun kəlamının lətafəti bir zərrə qədər əskilmədi”.

Əli Nəzmi 1898–ci ildən yazmağa başlamış, sonralar “Şərqi–rus”da, “Molla Nəsrəddin”də, “Zənbur”da və onlarla başqa mətbuat orqanlarında öz əsərlərini Bikəs, Əlidəyənəkli, Həcəmətverdi, Ə.S., Əli Məhəmmədzadə Sərabı, Məşədi Sijimqulu, Kefsiz, Sərsəri, Qanacaqsız, Şəmsir, Şəmsirək, Peşiman qoca, Gəncə cavanları, Mütəşair, Şallax, Gav–mahı, Qoca zığ–zığ, Papirosçəkən, Hekayəçi və s. otuzdan artıq müxtəlif gizli və açıq imzalarla çap etdirmişdir. O, Mirzə Cəlil, Sabir, Ə.Haqqverdiyevin adı ilə bağlı olan realist, inqilabi–demokratik ədəbiyyatın döyüşkən əsgerlərindən, XX əsrin əvvəllərində bütün Yaxın Şərqi səs salan, həqiqət çarçısı, məzlum xalqın ictimai–mədəni həyatını, arzularını və istəklərini bir güzgü kimi əks etdirən “Molla Nəsrəddin” jurnalının əsas sütunlarından biri olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, jurnalın yaradıcısı və redaktoru

C.Məmmədquluzadə sonralar Təbrizdən Bakıya qayıdıb yenidən fəaliyyətə başlarkən (1922) “Molla Nəsrəddin”də maraqlı bir elan vermişdir: “Neçə il ayrı düşəndən sora yada salırıq yoldaşımız və ikinci Sabirimiz Kefsizi (Məşədi Sijimqulununu) harada olduğunu bilmədiyimiz üçün ondan bir xəbər tuta bilmədik. Ümidvarıq ki, tez vaxtda öz lətafətli şeirləri ilə məcmuəmizi zینətləndirəcəkdir”.

Beləliklə, inqilabdan əvvəl olduğu kimi, sonrakı illərdə də, Əli Nəzminin satirik şeir və felyetonları “Molla Nəsrəddin” jurnalının bəzəyi olmuş, 1946–cı ilə qədər gərgin və səmərəli yaradıcılıqla məşğul olan şairdən bəzə çox zəngin ədəbi irs qalmışdır. Bu irsi onun sayısız–hesabsız satirik şeirləri, maraqlı felyetonları, mənzum hekayələri, poemaları, xatirələri, tərcümə və məqalələri bütövləyir.

Əli Nəzmi, hər şeydən əvvəl, inqilabçı–satirik şairdir. Yaradıcılığının başlıca ruhunu inqilab, azadlıq, vətən, xalq, beynəlmilətçilik, insansevərlik, milli dil və mədəniyyət uğrunda inadlı mübarizə kimi bəşəri problemlər təşkil edir. Onun yaradıcılığı maarifpərvər şeirlərdən ictimai–inqilabi satiraya doğru inkişaf edib yüksəlmişdir. XX əsrin birinci rübünün son dərəcə mürəkkəb ictimai–siyasi şəraiti şairin yaradıcılığına güclü təsir göstərmiş və satiralarında parlaq əks olunmuşdur. Əli Nəzmi məhz bu mühüm ictimai–siyasi hadisələrin güclü təsiri ilə yoxsul kəndlilərin dözülməz həyatından, ağır mülkədar zülmü və istismarından, çarizmin müstəmləkəçilik siyasətindən, burjuva cəmiyyətində pulun hakim, pozucu mövqeyindən, din xadimlərinin fitnə–fəsadından, qadın azadlığı düşmənlərindən, gerilik və ətalətdən, vaxtı ötən adət və ənənələrdən yazır, xalqı oyanısa, xoş gələcəyə, aydın sabaha səsləyirdi.

1903–1906–cı illərdə qələmə aldığı “Fələkdən giley”, “Şikayət”, “Kəndə ibtida”, “İstibdad” və s. ilk şeirlər Əli Nəzminin hələ o zaman ictimai haqsızlıqlara qarşı barışmaz yol tutduğunu, vətənin, xalqın taleyini düşündüyünü, sənət və ədəbiyyatda tərifi deyil, tənqidi meyil etdiyini deməyə imkan verir. Yenəcə yazmağa başlayan gənc şair doğma xalqın dözülməz ictimai zülmə məruz qaldığını görüb derindən kədərlənir və “Şikayət” şerində öz zəmanəsinə belə səciyyələndirir:

*Maskənim dəhərdə neyistandır,
Süknəsi həm köhnəpərəstandır.
Nur zülmət dalında pünhandır,
Şəbərə pəhlivana dönmüşdür.*

Çarizmin müstəbidliyi, azlıqda olan millətlərə qarşı sonsuz zülm və işgəncəsi həssas təbiətli, iti və kəskin qələmlə Əli Nəzminin ilk şeirlərindən tutmuş 1920-ci ilə qədərki bütün yaradıcılığında yarıqlı dillə təsvir olunur. Şair Peterburq hökumətinin Qafqaz müsəlmanlarına etdiyi zülmü “Həsəd” şeirində miskin bir tarixi həqiqət kimi ustalıqla qələmə almışdır. Qəzəl formasında yazdığı “İstibdad” şeirində o, vətənin sağalmaz dərdrəni, fəna halını göz qabağına gətirir, dərin, sonsuz vətən eşqi və məhəbbətini, onun səadətini üçün sızlayan könül çırpıntılarını hezin lirika ilə qəlbə axıdır, bu yolda rahatlıq bilməyən ürəyinin dərdrini təsirli misralara çevirir:

*Çürüsə çeşmim əgər xaki-siyah altında,
Yenə hürriyyət olur hər əməlim, hər süxənim.
Bikəsə, rahatım olmaz yerim olsa cənnət,
Pişi-çeşmində əgər boylə fanadə vətənim.*

“İstibdad” şairin ilk qələm təcrübələrindəndir. Bu şeirdən tutmuş, ta 1944-cü ildə yazdığı “Vətənim” əsərinə, alman faşizmi üzərində xalqımızın tarixi qələbəsi günündə yazdığı “Gülür, aləm bu gün” şeirinə qədər, vətən və onun dərdrəni, millət sözü ilə dönmə-dönə təkrar olunan xalqın taleyi, onun dili, mənəvi birliyi, gələcək səadətini, azadlığı bir ictimai problem kimi, Əli Nəzmi yaradıcılığının mərkəzində durmuşdur. “Tarac edildi zinət-pürçiyəti-vətən”, “Deməm ki, indilik bənzər vətən səhni-gülüstanə”, “Payimali-iyşizülm olmuş vətən biabü tab” – deyə fəryad edən şair dil bilən, söz anlayanları ana Vətənin dözülməz, ağır dərdrəni düşünməyə, onu dağılıb məhv olmaqdan xilas etmək yolunda fəal mübarizəyə səsləyirdi. Vətənin ictimai dərdrəni göz yuman, biganəlik azarına tutulan daxili düşmənləri, öz şəxsi mənfəətindən qeyri şey düşünməyənləri, vətən və millət məhəbbətini, duyğusunu itirənləri, hakim sinfin təmsilçilərini acı kinayə ilə, gülüşlə damğalayır.

“Mənim sevdiyim” şeirində şair belələrinin konkret seçiyəsini, adını, ünvanını dürüst göstərir:

*Bir maladə versən, evindən çıxar,
Bir “prixod” alsə, dinindən çıxar,
Bircə manata vətəmindən çıxar.
Molladı, bəy, xandı mənim sevdiyim!
Biri gözəl insandı, mənim sevdiyim!*

Şairin dərin kinayə, sarkazm dərəcəsinə qalxan acı gülüş və məsxərə ilə “sevdiyim” bu mənfi tiplər “özləri özlərinə qan qusdurur”, “özlərinə millətini

basdırır”, təhlükədə olan, torpağı qızıl qana boyanan vətənin qəmlərinə əsla şərik olmurlar, əksinə, bu köhnə dünya bayquşları, cahillik dövrünün çalğıcıları səs-sesə verərək, bir ağızdan deyirlər:

Çal, çal, vətəni, milləti viran edəlim, çal!

Vətən dərdrəni Əli Nəzminin inqilabdan əvvəlki bütün yaradıcılığına hopmuşdur. Xüsusilə, irtica illərində onun dünyagörüşünün, bəzən hətta bedbinlik notları sezilən şeirlərinin əsasında həmin ictimai kədər durmuşdur. “Bu da bir bahar” əsərində vətən yaraları ümitsiz, qəmli xallarla ifadə olunmuşdur:

*Qırmızı qan ilə əlvandır bu gün lövhi-vətən,
Çəngi-istibaddə qəbz olmada ruhi-vətən.
Tiri-əğyar ilə dolmuş qəlbi-məcruhi-vətən,
Kəştiiyi-hifzü xilasə minməyir Nuhi-vətən,
Bikəsə, qəlbi-vətəntək zaxmdar olmuş könül.*

Şair öz əsərlərində “dilər-hürriyyəti”, yeni azadlıq dilbərini bir növ vəsf edir. Vətənin gələcək səadətini üçün onun hava və su kimi gərəklili olduğunu dönmə-dönə, coşqun ilhamla təsvir edir. Azadlığa olan ümid ağacını barsız görəndə, xəzan yelləri şairin ümid ağacını vuranda, irticanın qara əlləri ilə hər şey alt-üst ediləndə Əli Nəzmi:

*Od tutub odlandı vətən sərbəsər,
Olmadı övladi-vətən bəxtəvər –*

deyə xalqın həsrətini ürəyində qoyanları nifrətlə damğalayır, “Hürriyyətdən kim nə pay aparsın?” şeirində azadlıq arzu və istəyini təəssüflə yoğrulmuş misralarda ifadə edir:

*...Qreklərə hər nə desə çal çəpik,
Azərbaycan türklərinə vur tapik.
Uruslara mümtəziyyət, ağalıq,
Erməniyə imperiyada darğalıq!*

İrtica illərində yazdığı “Zindan”, “Əşəri-məhzunane”, “Qorxuram” və başqa şeirlərində də şairi düşündürən əsas məsələ Vətən və xalq yolunda canını qurban verənlərin taleyi məsələsi idi. Ümumiyyətlə, Əli Nəzmi nikbin şairdir. Onun əsərlərində xalqın arzusu, gələcəyə dərin inamı real əks olunmuşdur.

Gülüş, tənqid satira yolunu tutan görkəmli söz ustasının sənətində müsbət ideal çox güclüdür. Bu ideal onun əsərlərində çox zaman gizli, bəzi hallarda isə açıq şəkildə özünü aydın göstərir. “Könlümdə yox ki, möhnəti-millətdən özgə dərd” deyən şairin qəlbində mənfiliklərini tənqid hədəfinə çevirdiyi millətə dərin bir hörmət və məhəbbət var. Onun ilhamını dilə gətirən məhz bu sonsuz eşqdır, məhəbbətdir. Şair öz xalqını canından əziz tutur, onu şama, özünü pərvanəyə bənzədir, doğma xalqa olan sevgisini təsirli və orijinal misralarla ifadə edir:

*Gözünün yaşı suyum, dərdi-dili danəmdir,
Yuva sevgisi üçün bu dili-viranəmdir.*

Cəlil Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, Sabir kimi Əli Nəzmi də xalqını tərəqqidə, yüksəlişdə, qabaqcıl millətlər sırasında görmək istəyirdi. İctimai eybəcərliklərə, tökülən nahaq qanlara, mövhumat əsiri olanlara, maarif düşmənlərinə, cəhəlat və nadanlığa, qeyri-bərabər evlənməyə, çoxarvadlılığa, milli lovgalığa, əcnəbilər qarşısında mütiliyə, vətənə, millətə biganəliyə və başqa qəbahətlərə acı-acı gülürdü, göz yaşları içində gülürdü. Şairin gülüşü aşkar, göz yaşları gizli idi. Ancaq bir sıra əsərlərində o, mənalı gülüş arxasında göz yaşlarını da gizlətmir, açıq bildirirdi (“Sirişki-dərunim gözümdən rəvandır”, “Kəfsizi ağlatdınız, ağlaşmayın” və s.). Şairin əsərlərində realizmin bütün tələbləri ilə yanaşı, qüvvətli bədii ümumiləşmə, azadlığa, gələcəyə ümidlə baxmaq, vətəni və xalqı xoşbəxt görmək arzu və istəyi vardır. “Olacaq mı?” şerində müəllif bu müqəddəs ideali həzin bir lirika ilə, mənalı bədii suallarla bildirməklə yanaşı tərəddüdünü də gizlədə bilmir:

*Zənnincə sənin, millətimiz şad olacaq mı?
Viranə qalan mülkümüz abad olacaq mı?
Talanə gedən haqqımız, insanlığımız tək
Quldur adı da puç və bərbad olacaq mı?..
Daim qalacaq qeydi-əsarətdə müsəlman,
Ya birçə bu zəncirdən azad olacaq mı?..
Barani-bəla üstümüzə hey yağacaq mı?
Ya gün doğaraq bizlərə imdad olacaq mı?
Hürriyyət, ədalət və müsəvat cəməli
Bu ölkədə də cəlvələnib dad olacaq mı?*

Rusiya burjuva inqilablarının, Böyük Oktyabr sosialist inqilabının, İran inqilabının ictimai həyata, müsəlman aləmi və məişətinə müsbət, oyadıcı təsirinə

inamını əks etdirən şeirlər Əli Nəzminin ədəbi irsində yer tutmuşdur. “Amali-hürriyyət”, “Füqəra”, “Ey füqəra”, “Muxtar”, “Olarmış” kimi şeirlərində şair ezilən kütlənin mübariz ideoloqu kimi çıxış edir, burjuva-demokratik inqilabın müəyyən cəhətlərini özünəməxsus satirik üslubda əks etdirir. Şair İran inqilabı, İran Azərbaycanı həyatından bəhs edən otuzdan artıq dərin siyasi məzmunlu lirik şeir və felyeton yazmışdır. Bu əsərlərində inqilab fədailərinə tükənməz məhəbbət duyğuları, azadlıq uğrunda mübarizənin qələbəsinə dərin inam, mürtece qüvvələrə odlu nifrət hissləri təlqin olunur. İrticanın dayağı olan şahlar, sultanlar, mülkədar və kapitalistlərin tipik bədii obrazı yaradılır. İncilabi mövzuda yazdığı əsərlərin çoxunda şair irticanı kəskin tənqid edir, sinfi bərabərsizliyi, ictimai ədalətsizliyi mövcud cəmiyyətin ən dəhşətli bəlası kimi səciyyələndirir:

*Dənə bu ölkə müsəlmanlıqdır,
“Həbəş ormanlığı, heyvanlıqdır”,
Mülkədarlıq, ağalığ, xanlıqdır.*

Yaxud

*Halva qapanlar ölümlərtək baxır,
Var ağa, əyanlarımız bir naxır.*

Ya da

*Məclisə ancaq ağa, bəy, xan gəlir,
Ac gözü qan-yaşdı, yazım, yazmıyım?
Qəmlərə yoldaşdı, yazım, yazmıyım?*

Bu misralar müəllifin mövcud sinfli cəmiyyəti real səciyyələndirmək meyli və məhərətinə, ayrı-ayrı zümərə və ictimai təbəqələrin hazırkı mövqeyini, maddi və mənəvi baxımdan bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətlərini bədii gülüşün aynasında ustalıqla əks etdirir. “Əmu” şerinin hər bir misrasında məzlumların feryadı eşidilir. “Yorğunlaşmışıq” əsərində ictimai haqsızlığın son həddi, vətən, xalq qarşısında əslində heç bir xidməti olmayanların quru-boş ictimaiyyətə, cənabətə hərəketləri bir neçə misrada tənqid hədəflərinin məhz öz dilindən böyük ustalıqla ümumiləşdirilir:

*Bir nəfər zalimə məzlumdən olmubdu zərər,
Əğniyəyə füqəradən nə olub xofu xətər.*

*Adət üzrə yetişib gündə bizə qanlı xəbər,
Öləni quylamışıq, öldürəni danlamışıq,
Gücsüzü tapdamışıq, güclünü mehmanlamışıq,
Daxi bəsdir, daxi bəsdir, daxi yorğunlamışıq.*

Şairin “Fəxriyyə”, “Pul”, “İrsi-pəder” kimi qiymətli satira nümunələrində biz müsəlman aləminin bütün rəzalətlərini, qardaş qırğını, pulun törətdiyi cinayətləri, haqsızlığı, onun hər şeyə hakim olduğunu, milli lovgalıqın meydana gətirdiyi bəlaları, xalqı yoxluğa sürüklədiyini aşkar görürük. Bu şeirlərdə şairin qəzəbi, nifrəti dərin hüzn, kədər, təəssüf hissləri ilə birləşərək, öldürücü sarkazm ilə ifadə olunmuşdur. Ülfət və ünsiyyət, xalq dərdi, azadlıq istəyini qəlbindən bir yolluq silib atan, ana-bacıları gözü yaşlı qoyan, insanlıqla bir araya sığmayan vəhşi hərəkətləri ilə mütərəqqi dünyanı özünə güldürən nadanlar şairin “Fəxriyyə”sində yer üzünün ən vəhşi, cahil adamları kimi lənətlənir. Vətənin hər guşəsində doğma qardaşlarını qanma bulayan, oğurluq “clminde alim”, mərifət dünyasında cahillərdə:

*Mürüvvət yox, həya yox, nəngü namus ilə qeyrət yox,
Ədəb yox, elm yoxdur, rəsmü ayinü şəriət yox.
Könül yox, eşq yox, qardaşa, həmcinsə məhəbbət yox,
Beyin yox, aql yox, hissü şüürü şuri-fikrət yox.
Sözü – öldürmə-öldürmə, xəyalü fikri qan-qandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövrən, yaxşı dövrəndir.*

*Damədam Qafqazın hər guşəsi qan ilə əlvandır,
Qazaxda, Gəncədə, yaylaqda məhşərlər nümayandır.
Ataətdir, vurhavurdur, qırhaqırdır, özgə meydandır,
Öləndir, zülm olandır, ağlayandır, cismi-bicandır.
Ölənlər, öldürənlər həp müsəlman, əhli-Qurandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövrən, yaxşı dövrəndir.*

Əli Nəzminin ilk mətbu şəri “Şərqi-rus” qəzetinə ithaf etdiyi “Kəndə ibtidə” əsəridir. Bu şeir qəzetin ilk dəfə Azərbaycan kəndinə gəlməsi münasibəti ilə yazılmışdır. “Molla Nəsrəddin” jurnalında əvvəllər nəsr əsərləri ilə çıxış edən şair, ilk dəfə Sabirin “Tömeysi-nəhar”ına cavab olaraq yazdığı şəri burada çap etdirmişdir. Şairin “Molla Nəsrəddin”ə gəlişi onun üslubunu, məsləkini, ədəbi yaradıcılıq yolunu müəyyən etmişdir. Onun ən güclü əsərləri məhz “Molla Nəsrəddin” və onun təsiri ilə çıxan “Zənbur”, “Məzəli” satirik jurnallarında çap olunmuşdur:

*Ey dil, dəxi dinmə və sükut et, səni tarı,
lal ol və danışma,
Sal başını aşağı və heç baxma yuxarı,
mal ol və danışma.*

“Necə ki məlumdur bu şəri yazan əsla şair deyildi, bu bir nümunə idi ki, bunu birinci nömrədə dərc etməkdə biz həqiqi “Molla Nəsrəddin” şairini axtarırdıq. Biz Sabiri və Moşədi Sijimqulunu axtarırdıq” (C.Məmmədquluzadə).

“Molla Nəsrəddin”lə Mirzə Cəlil və Sabir ayrılmaz olduğu kimi, Əli Nəzmi də əsil molla-nəsrəddinçi–realist şair kimi, bu böyük xalq jurnalından ayrı təsəvvür edilə bilməz. Əli Nəzmi “Molla Nəsrəddin”in ən səbatlı şair və mühərrirlərindən biri, sovet dövründə isə bilavasitə əməkdaşı olmuşdur. Şairin əsərlərində əvvəldən axıra iki Molla diqqəti cəlb edir: Molla Nəsrəddin, bir də Molla Xəsrəddin. Xeyirli molla və zərərli molla. İkincini əsas tənqid hədəfinə çevirən şair, vətən və xalq əşiqi Molla Nəsrəddinə – Mirzə Cəlilə əqidəcə, məsləkə qırılmaz mənəvi tellərlə bağlı olmuş, bir çox əsərlərini məhz ona xitabən yazmışdır. Bu şeirlərdə, şairin əsas məsləhətçisi, ağsaqqalı, dərindən bölüşdüüyü, ilham və qüvvət aldığı Molla Nəsrəddindir – Mirzə Cəlildir. Mollaya xitabən yazdığı şeirlərdə Əli Nəzmi nə qədər sadə, səmimi, xalqı və millidir. Bu silsilədən, yaxud da şairin hüquqlarının müdafiəsinə qalxdığı obrazlarının (azyaşlı qızların, qadınların, fəqirlərin) Molla Nəsrəddinə müraciəti ilə başlayan silsilə əsərləri canlı mübahisəni xatırladır. Belə əsərlər xalq ifadələri, canlı dilin obrazlı kelamı, atalar sözü və məsəllərlə çox zəngindir. “Yanmışam, vallah, sənin başın üçün, odlarə mən” (“Nisgil”), yaxud “And verirəm mən səni imanına” (“Məsləhət”) misraları və yüzlərlə belə sadə və adi söhbəti xatırladan misralar öz təbii və səmimiyyəti ilə heyran doğurur, nəzəri cəlb edir. Eyni fikri Əli Nəzmi ilə Əli Razinin müşairələri haqqında da demək olar. Məlumdur ki, Əli Nəzmi kişilərin dilindən, Əli Razi isə “Dabanı çatdax xala” imzası ilə qadınların dilindən silsilə şeirlər yazmışdır. Bu əsərlərdə həyat həqiqəti, Azərbaycan milli məişətinin, ailə münasibətlərinin təsviri o qədər real, elə güclü, dil, ifadə, satirik yazı manerası elə yerli-yerindədir, sərəstədir ki, oxucu qələmin qüdrətinə, sözün təsir gücünə heyran edir, misraları dərhal ezberləməli olur.

Qadın azadlığı, ümumən, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının baş mövzularındandır. Bu mühüm ictimai problem Mirzə Cəlil, Sabir, Ə.Haqverdiyev, M.Ə.Möcüz, M.S.Ordubadı, Y.V.Çəmənözə kimi realist sənətkarları da, H.Cavid və M.Hadi kimi görkəmli romantik şairləri də ciddi məşğul etmişdir. Əli Nəzmi bu mövzuya inqilabdan əvvəl də, sonra da onlarla əsər bəsr etmişdir. “Məsləhət”, “Kişilərimiz”, “Dabanı çatdax xalaya”, “Vətən gülləri”,

“Evlənməyəm”, “Nisgil”, “Evlənməz idim”, “Yeddi yaşındakı qızıma”, “Bir qızın Molla Nəsrəddinə erzi-halı”, “Bizim qız”, “Bizim arvad” və sair şeirlər mövzu aktuallığı, axıcılığı, bədii kamilliyi və estetik təsir gücü ilə seçilir. Bu əsərlərdə qaragünlü qadınların, günü göy əsgiyə düyülmüş balaca, məsum qızların bədbəxt taleyi, köhnepərəstlər tərəfindən “kəc qabırğa”, “kəm əql”, fitnə-fesad, xəyanət, vəfasızlıq mənbəyi və rəmzi adlandırılması, onların savadsızlığı, ev dustağı olması gülüş hədəfinə çevrilir. Siğə, mütə, çoxarvadlılıq, qeyri-bərabər evlənmək, qadını ev dustağı edən şəriət qanunları kəskin satira atəşinə tutulur. Azərbaycan qadınının ismət və ləyaqəti, heysiyyət və mənliliyi, mənəvi paklıq və ucalığı müdafiə olunur. Bu şeirlərin çoxunda qadını insan ycrinə qoymayan köhnepərəst ərnlərin, hiyləgər və ikiüzlü ruhanilərin satirik bədii portreti çəkilir. Az yaşlı bədbəxt qızların ah-naləsi, fəryadı, göz yaşları yanıqlı bir dillə təsvir olunur.

*Biz almışıq arvad, alaq çəkməyə,
Almamışıq, zülfə daraq çəkməyə.
Biz almışıq arvad ola cariyə,
Almamışıq, xanım olub yariyə –*

dəyə meydan oxuyan nadanlara, “din ilə imanı cibişdana satan” şəriət dəlləllərinə qarşı Əli Nəzmi qızları oxutmaq, qadınlarla insan kimi rəftar etmək ideyasını ardıcıl müdafiə və təbliğ edir. “A qızlar” şeirində o, dərin kədər hissi, ürək ağrısı ilə deyir:

*Heyvan kimi çəkdik sizi bazarə, a qızlar!
Satdıq sizi hər köhnəyə, kaftarə, a qızlar!
İstəkli vətən gülləri! Sizsiz yaz açılmaz,
Siz elmsizin nuri-məarif də saçılmaz,
Gün çıxmasa zülmatı-şəbistan qaçırılmaz,
Sizdən umulur çarə bu azarə, a qızlar!
Həm tərbiyə, təlim uşaqlarə, a qızlar!*

1908-ci ildə “Molla Nəsrəddin”də çap olunan “Məsləhət” şeri bütün ölkəyə səs salmış, Azərbaycan satirik mətbuatında bu məşhur əsərə onlarla nəzirə və cavab meydana çıxmışdır. Mövzu aktuallığı, hədəfi sərrast nişan alması, sadəlik və təbiiliyi, sənətkarlıq qüdrəti ilə seçilən “Məsləhət”ə böyük xalq şairi Sabir də maraqlı bir cavab şeri yazmışdır.

Qadın azadlığı yolunda qələm çalanlar, müterəqqi fikir və düşüncə sahibləri şairin satirasında, bir qayda olaraq, köhnepərəstlərlə, ruhanilərlə, şəriət

ehkammın kor-korənə təbliğatçıları ilə üz-üzə gəlir, kəskin məfkurə döyüşünə çıxırlar. Ariflə zahid bu iki bir-birinə zidd cəbhənin konkret təmsilçisidir: biri işığı, elmi, məktəb və maarifi, yenilik və tərəqqini, o birisi isə zülməti, ata-baba yolunu, məscidi, şəriət qanunlarını, köhnəliyi təmsil və təşviq edir. Biri Vətəni, xalqı, ümumin mənafeyini, o birisi isə ancaq öz xeyrini, cibini, “qarın anbarını” doldurmağı düşünür.

“Molla Nəsrəddin”in realist qələm ordusu köhnəliyin bütün təzahürlərinə qarşı amansız mübarizə aparırdı. Xalqın məişətində, tərəkür tərzində bir yenilik, dönüş yaratmaq istəyirdi. Mollanosrəddinçilərin yaradıcılığında dini mövhumatın, ruhaniliyin kəskin tənqidinə geniş yer verilməsi də məhz bununla bağlıdır. Jurnal “Böyük adamların tərcümeyi-halı”, “Bir müsəlmanın tərcümeyi-halı” silsiləsindən çap etdiyi yazılarda, karikaturalarda dövrün nüfuzlu din xadimlərini də amansız şəkildə ifşa edirdi. Əli Nəzminin bir sıra satiraları öz məzmununa, şəkli xüsusiyyətlərinə, məqsəd və ideyasına görə bu silsiləni tamamlayır: “Rəcəz” adlı şeirdə İran şahının, “Mənəm” sərəlvəhəli iki məşhur şeirində bütün ruhanilərin siyasi-mənəvi tərcümeyi-halı verilir. Onların kamil bədii-satirik portreti yaradılır.

Əli Nəzmi şeirlərində tərəqqiyə, inkişafa əngəl olan ruhani tiplərinin qələreyasına rast gəlirik. Elmin qabağına çəpər çəkən, qızları oxumağa qoymayan, qadınların ictimai yerlərə ayaq basmasına aman verməyən, müterəqqi Avropa və rus mədəniyyətindən qorxan, qabaqcıl ziyalılara qarşı danosbazlıq edən, vicdanını qara pula, məsləkini şəxsi mənafeyinə qurban verən əba-qəbalı quldurların eybəcər siması şairin satirik gülüşünə maraqlı mövzu, qida və cila verir. Belə tiplərin bilavasitə özləri danışanda, öz yaltaqlığı, hiyləgərliyi, mənəvi puçluğu barədə loğalılıqla fikir yürüdəndə şerin bədii təsiri, inandırıcılığı daha da artır. Məsələn, belə tiplərdən biri özü haqqında iftixarla deyir:

*Sifətdə abidəm, paltarda seyyid, başda bambaşqa,
Ədəbdə cahiləm, elimim də yoxdur, pək süxəndanəm.
Ağızdan heyvərə, dildən acı, qəlbim qəsavətli,
Qərəzli, kinli, fikrim hila, məsləkdə xuliqanəm.*

Xalqın intibaha meyli, maarif və mədəniyyətə həvəsi artdıqca, ruhanilərin də müqaviməti güclənir, “həmmal ilə əyanın bəməsəvi” olacağı qorxusu onların canını üşütməyə salır. “Paltarından müsəlmanlıq”, “surətindən şeytanlıq” yağan bu tiplər, Mirzə Cəlilin dediyi kimi, zəhmətkeş xalqın canına dərəcəli mikrob-lardır. Əli Nəzmi isə bir taziyanəsində onları əzraildən qabaq millətin canını alan dənşətli belə kimi təsvir edir.

Şairin “Ey baxanlar”, “İşə keçməz”, “Köhnələr”, “Nümuneyi-mazi”, “Ağaya cavab”, “Onu gözler gözlerim”, “Dilsuzdan” və başqa satıralarında konkretlik, vətəndaşlıq cəsarəti, işçılıq çox güclüdür. Bu əsərlərdə o, çox zaman xalqı açıq mübarizəyə çağırır, din xadimlərinin hiyləgər örtüyünü üzündən götürüb, əməllərinin mürtece mahiyyətini meydana qoyur. “Ey baxanlar” satirası bu baxımdan mənəli və ibrotlidir:

*Ey baxanlar, molla'nın ləbbadəyi-qurşağına,
Uymayın, qurşaq deyildir, bir yoğun əfsardır.
Başını on yeddi arşın ağə bükmüş məkr ilə,
Adını qoymuş ki, bu əmmamədir, dəstardır.
Bir nəzar sal, sağ tərəfdən sallanır təhtülhənək,
Bu deyil təhtülhənək, adam çalan şəhmardır.*

“Dilsuzdan” şerində müəllif hiyləgər, “gündə otuz arifin qətlinə fitva” verən, şəxsi mənfəəti üçün “qarğa kimi başını möhürə döyən”, saqqalının hər tükündən bir şeytan balası sallanan ruhanilərin ümumiləşdirilmiş surətini yaradır. Onların bütün eyiblərini, yaramaz, mənfəi sifətlərini satirik “tərif” yolu ilə, kinayə və lağ ilə ələməklə açıb göstərir. Nəticədə isə onu Ərəstü ilə müqayisə edərək, satiranın kinayə ruhunu daha da tündləşdirir:

*Mənqəbatü mədhini yazmağa aciz qələm,
Hankı cəhan əhlinin boylə Ərəstası var?!*

“Molla Nəsrəddin” şairlərinin ümumi tənqid hədəfləri sırasında Məhəmmədli şah, sultan Əbdülhəmid, Nikolay, Stolipin, Purışkeviç kimi tarixi şəxsiyyətlərlə yanaşı, o dövrün elə nüfuzlu ruhaniləri var ki, bunlar da konkret ədəbi-tarixi tiplər, xarakterlər və jurnalın baş mənfəi qəhrəmanlarıdır: Qafqaz şeyxül-islamı, qubalı Molla Hacı Baba, naxçıvanlı Molla Mahmud Çakər, gəncəli Seyid Mir Bağır ağa. Gəncə mahalında Allah məqamına qaldırılan Seyid Mir Bağır jurnalda bir silsilə karikatura, felyeton, satirik şerinin mərkəzində durur. Avam camaatın hətta xəstə qızları bu ağaya nəzir deməsi Əli Nəzmini qəyze gətirmiş, “Ağaya cavab” adlı məşhur satiranın yaranmasına səbəb olmuşdur. Burada şair, ümumən yeniliyin köhnəlik, maarifin cəhəlet, haqqın “zümreyi-şeytan” üzərində qələbə çalacağına dərin inam hissələri ifadə edir. Köhnə fikirlərin xalq zehinə artıq yol tapa bilmədiyini sevincilə bildirir, Ağaya öz kəskin satirik qələmi ilə divan tutur, onu mənəvi cəhətdən sarsıdıb, el arasında hörmətdən salır:

*Atılıb-düşməyin əfsanədir, əfsanə, sən öl!
Daha təsir eləməz sözlərin insana, sən öl!*

*Hacısan, məşhədīsən, sahibimizsən, ağasan,
İstəyirsən həmi qırıb bizi, həm də sağasan.
Mən ölüm, nizəni çək, yoxsa uşaqsən, çağasan,
Gəlmişik lap əlinizdən, a camm, canə, sən öl!*

*Verirəm and səni siğeyi-tüxviyyata mən,
Söymə məşrutayə, məcmuəyə, hürriyyatə sən.
Söyləsən ziddi-şəriətədi, gəlib lənətə sən,
Qoyaram adını məcmuədə meydana, sən öl!*

“Molla Nəsrəddin” jurnalı və Mirzə Cəlilin öz tənqid hədəflərini axıra qədər, dönə-dönə qamçılama kimi mühüm satirik xüsusiyyət Əli Nəzmidə də vardır. Onun bir çox şeir və felyetonlarında biz yuxarıda adı çəkilən seyidin təkrar-təkrar ifşa olduğunu görürük. Şairin bilavasitə “Molla Nəsrəddin”ə həsr etdiyi, daxili qafiyələrlə zəngin və maraqlı bir şerində mənfəi tip bir daha yada salınıb gülüş və istehza obyektinə döndərilir:

*Danışma hərzə şair tək, qonuşma əsli kafir tək,
Ağa Mir Hacı Bağır tək, rəvayəti-yalan etmə!*

Şair tək-cə ruhaniləri deyil, hakim sinfin də din və şəriət ayinlərindən təhrif olunmuş şəkildə öz mənafeələrinə istifadə etdiklərini konkret bədii detallarla açıb göstərməkdən çəkinmirdi.

Xurafatın mənəvi cəhətdən şikəst etdiyi adamların, zülmə, istismara məzlumcasına dözüb sebr edənlərin miskin taleyi, “Allahə təvəkkül” şerində deyildiyi kimi, “Atlara saman, itlərə yal, malə yem” olan, “xanlara talanan” müsəlmanların gülünc halı da Əli Nəzmi satirasının odlu təsirdən kənarda qalmamışdır. “İstixarə”, “Acıdır”, “Uyma dünyayə”, “Ey mütribeyi-dövr-təcahil”, “Bizimki deyil”, “Küsmüşəm”, “Ay kişi”, “Olur olsun”, “Vədə”, “Ar etməsin” və sair bir çox əsərlərində şair avamlığa, nadanlığa, cəhəletdən yaxa qurtara bilməyənlərə acı-acı gülür. Tənqid hədəflərini ayılmağa, sağlam əxlaq və məişətə, xalqa xeyir verməyə, özgələrdən ibrət götürməyə çağırır. Bəzən dərdin çoxluğundan “Yetişməz dərdim itməmə”, bəzən də:

*İki min kəlmə də həqiqətdən,
Bircə insan dili qanan yoxdur, –*

deyə şikayətlənən dərddi-ələmli şair, qara qüvvələrə, yaramaz ictimai mühitə, çar hökumətinin mütərəqqi ziyalılara tutduğu divana qarşı çıxır. “Fikrini nit-qində bəyan edən”lərin (“Zindan”), N.Nərimanov kimi millətsevərlərin (“Qor-xuram”) haqq, azadlıq işi yolunda sürgün edildiyini qəzəblə yada salır, xalqın ləyaqətli övladlarını, azadlıq, yenilik aşıqlərini ayıq-sayıq, ehtiyatlı olmağa səsləyir. Nəhayət, inqilabi satiranın gözəl nümunələri olan bir çox şeirləri ilə xalqı açıqdan-açığa intibah və mübarizəyə çağırır.

Əli Nəzmi yaradıcılığında elmin, məktəbin, maarif və mədəniyyətin təbliği xüsusilə diqqəti cəlb edir. “Məktəb”, “Nə idi”, “Olsun”, “Molla arifə deyir” kimi şeirlərdə müəllif bir-birinə zidd iki aləmi, qaranlıqla işığı, cahillə alimi, nadanla arifi qarşı-qarşıya qoyur. Dövrün zəruri tələbindən doğan yeniləşmək, maariflənmək, zamanla ayaqlaşmağı bacarmaq duyğularını ön plana çəkir. Şair həyatın bütün sahələrində bir dəyişmə, yenilik, təbəddülət görür (“Dəyşilir”) və sənətin, ədəbiyyatın, mətbuatın da qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Əli Nəzmi şeirlərinin forması əsasən klassik Şərq poeziyası ənənələri ilə bağlı olsa da, məzmunu tamamilə yenidir. İnqilabi-demokratik ədəbiyyatın, zamanın ruhunu düzgün əks etdirən inqilabi-siyasi satira və lirika nümunələridir. Şairin İran mövzusunda və bəzi başqa şeirlərinin dilindəki qəlizlik də ədəbi ənənəyə əsaslanır, bəzi mətbuat orqanlarının tələbindən irəli gəlir. Dildə və üslubda sadəlik, millilik, xalq dilinin gözəlliyini, varlığını, təmizliyini qoruyub saxlamaq tələbi Əli Nəzmi ədəbi irsinin, dilə dair arzu və tələblərinin əsasında durur. Dilimizə xor baxan, onu korlayanlara qarşı amansız olan şair “Dil məsələsi” şeirində bu mühüm məfkurə cəbhəsində apardığı ardıcıl, inadlı mübarizəyə bir növ yekun vurmuş olur:

*Dil var ikən, gəlin lisan deməyək,
Döndərib farscaya, zəban deməyək.
Hər kəsin var sözü, dili, ağızı,
Ağıza, and içək, dəhan deməyək.
Ərəbi göndərək öz evlərinə,
Farsa, qal bizdə mehman deməyək.*

Milli ədəbiyyat və dilimizin varlığı, saflığı uğrunda kəskin məfkurə döyüşlərində Əli Nəzmi C.Məmmədquluzadənin ən yaxın silahdaşı, məsləkdaşı olmuşdur. Əli Nəzmi realist ədəbiyyatımızın tarixində, “Molla Nəsrəddin” aləmində həm odlu qılınc kimi kəsərli satirik şeirləri ilə, həm də güclü nəsr qələmi ilə yazdığı alovlu publisist felyetonları ilə məşhurdur. Bütün yaradıcılığı boyu şeirlə nəsr bir vəhdət halında müvazi şəkildə bacarıqla davam etdirən

sənətkarın şeirləri ilə felyetonları mövzu, məram, üslub baxımından bir-birinə çox yaxındır. Əli Nəzminin nəsrı yığcamlığı, daxili lirizmi və axıcılığı, konkretliyi, duzlu-məzəliliyi ilə seçilir. Böyük edibimiz Mirzə Cəlil qələm dostunun mənsur yazılarına yüksək məna və qiymət verirdi: “Bu bir neçə sətirdə, doğrudur ki, vəzn və qafiyə yoxdur, bununla bərabər Məşədi Sijimqulunun qələmindən törəyən belə-belə duzlu rəvayətlərin və zərif məzhəkələrin vəzn və qafiyəyə heç ehtiyacı yoxdur”.

Əli Nəzmi sovet dövründə də çoxlu mənzum hekayələr, satirik şeirlər yazmış, “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin tənqid, satira, həqiqətpərəstlik, vətəndaşlıq cəsarəti ənənələrinə son nəfəsində də sadıq qalmışdır. Böyük Vətən müharibəsi illərində yazdığı satiralar şairin ədəbi irsində ayrıca mərhələdir, bu əsərlər “Satira mərmiləri” adı ilə çap olunmuşdur. Onun keçdiyi mürəkkəb heyat və mübarizə yolu xalqa təmənnəsiz xidmət nümunəsidir.

Firidun Hüseynov

REDAKTORDAN

Azərbaycan ədəbiyyatı memuar janrı ilə zəngindir. C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, H.Məmmədquluzadə, A.Şaiq, M.S.Ordubadı və başqalarının neçə-neçə xatirələri XX əsrin ədəbi və ictimai mühitini özündə əks etdirən qiymətli nümunələrdir. Bu siyahını C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, H.Cavid və başqaları haqqında olan xatirələr topluslarını əlavə etməklə genişləndirmək olar. Xatirələr xəzinəsini nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, onların bir qismi artıq ayrıca kitab halında nəşr olunmuş, ikinci qismi müxtəlif mətbuat səhifələrində dərc edilmiş, üçüncü qismi isə əlyazmalar halında müxtəlif şəxsi arxivlərin saxlanğıcında qalmaqdadır. Ə.Nəzminin "Keçmiş günlər" əsəri əlyazması halında olub memuar ədəbiyyatı tarixində iri həcmli yeganə mənzum xatirədir. Əsərin əlyazmasının naqis və səliqəsiz nüsxəsi Respublika Əlyazmaları İnstitutunda şairin şəxsi arxivində (RƏİ, arx. 12, s.v. 50), üzü köçürülmüş tam nüsxəsi isə Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi arxivindədir (inv. № 196). Məlum olur ki, müəllif Əlyazmaları İnstitutunda olan nüsxə – ilk variant üzərində işləmiş, köçürülmüş səliqəli surəti isə Ədəbiyyat İnstitutunun elmi arxivinə təhvil vermişdir. İri formatlı (29×19,5) kağızda müəllifin öz əl xətti ilə ərəb əlifbasında olan bu əsər, şairin öz qeydinə görə, 4178 xəttəndən ibarətdir. Əsər onbirliklə yazılmış, cüt-cüt (aa, bb, vv...) qafiyələnmişdir.

Əsərin qələmə alınması şairə prof. M.S.Paşayev tərəfindən tövsiyə edilmiş və bu xüsusda əlyazmanın sonunda AR MEA-nın müxbir üzvü Ə.Mirəhmədovun xətti ilə belə bir qeyd vardır:

"Bu xatirə 1944-cü ildə Mir Cəlalın sifarişinə yazılmışdır. Müəllifin dastıxatıdır. Xatirə üçün müəllifə 5500 (beş min beş yüz) manat verildi.

M.Əziz".

Nəzərə alınsa ki, bu əsər 1944-cü ildə yazılmış, yaxud tamamlanmışdır, onda Ə.Nəzminin əlyazmanın sonunda etdiyi "1932" qeydini əsərdəki hadisələrin yekunlaşdığı, tamamlandığı ilə işarə kimi qəbul etmək olar. Çünki əsər 19-cu yüzilliyin son illərindən başlayaraq yarım əsrlik bir zaman kəsiyinin mətbuat tarixi, ədəbi mühiti, ictimai-siyasi hadisələri, əsasən "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşri tarixi, iştirakçıları, son olaraq C.Məmmədquluzadənin vəfatı ilə bağlı dəyərli məlumatlarla tamamlanır. "Keçmiş günlər" əsərinin nəşrə daxil edilməsi həm Ə.Nəzminin ədəbi irsini bütövləmək, həm də memuar

ədəbiyyatı xəzinəmizi bu mənzum xatirə ilə zənginləşdirmək və onu geniş oxucu kütləsinə çatdırmaq istədiyinə xidmət edir.

Əsər dövrün 100-dən artıq görkəmli şəxsiyyəti, 40-a qədər qəzet və jurnalın nəşri ilə bağlı maraqlı faktlar mövcudluğu ilə diqqəti cəlb edir.

Hər bir memuar-xatirə müəllifin özünün heyat təcrübəsi, bilavasitə gördüyü, eşitdiyi, şahidi və iştirakçısı olduğu ictimai-siyasi hadisələrə məntiqi, düşüncəsi, təfəkkür və dünyagörüşü prizmasından yanaşma üsulu əsasında yaranır. "Keçmiş günlər" əsərinin dəyəri ondadır ki, Ə.Nəzmi hadisələr, şəxsiyyətlər və sair ilə bağlı məlumatların şərhində başqalarının yaddaşına, başqalarından eşitdiklərinə əsaslanmır. O bilavasitə özünün şahidi olduğu, iştirakçısı olduğu hadisələri qələmə alır. İndiyə kimi mətbuat tarixinə dair tədqiqatlarda bu və ya digər fikrin təsdiqi üçün "Keçmiş günlər" əsərinə mütəmadi istinad edilməsi də bu inamdan irəli gəlmişdir. Ə.Nəzmi dövr üçün seçiyəvi hadisələri seçib göstərmiş, mövcud heyat həqiqətlərinin təsvirində bədii uydurma və xəyala yol verməmiş, mümkün qədər dəqiqliyə riayət etməyə çalışmış və buna əsasən müvəffəq olmuşdur.

"Keçmiş günlər" ilk növbədə şairin özünün heyatı, yaradıcılığı, ictimai fəaliyyəti, dünyagörüşü, bu və ya digər hadisələrə baxışı və mövqeyinin tədqiqi üçün zəngin material mənbəyidir. "Keçmiş günlər" Ə.Nəzminin özü tərəfindən qələmə alınmış tərcümeyi-hal kimi dəyərlidir. Təsədüfi deyil ki, F.Hüseynov Ə.Nəzminin heyat və fəaliyyətinin tədqiqinə həsr etdiyi monoqrafiyasında (F.Hüseynov. Əli Nəzmi. Bakı, 1970) şairin "Keçmiş günlər" əsərinə istinad etmiş və ondan etibarlı bir mənbə kimi yararlanmışdır.

"Keçmiş günlər"də Əli Nəzminin uşaqlıq illəri, təhsili, ailə-məişət çayğaları, Buxara, Səmərqənd səfərləri, kitab məşğuliyyəti, şeir yaradıcılığının ilk mətbu nümunələri, mətbuat aləmi ilə tanışlığı, "Şərqi-Rus" qəzeti ilə əlaqəsi və qəzetin nəşrinin dayandırılması səbəbləri, C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə ilə tanışlığı, "Qeyrət" mətbəsinin yaranması, "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşri, "Bəhlül", "Tuti", "Məzeli", "Babayi-Əmir" və digər satirik jurnallarda iştirakı, dövrü mətbuat orqanları arasındakı çekişmələr, "Molla Nəsrəddin"ə edilən tənqidlər, M.Ə.Sabir, A.Səhhət, Ə.Qəmküsar, M.S.Ordubadı, M.Ə.Sidqi, S.Mümtaz, Ə.Müznib, Ə.R.Şəmçizadə, K.Ünsizadə, Ə.Hüseynzadə, M.Hadi, B.Talıblı, C.Bünyadzadə və digər onlarca mətbuat xadimləri, özünün "Yeni yol", "Yeni Gəncə", "Kommunist", "Kəndçi" qəzetləri ilə əməkdaşlığı, "Sijimqulunamə"nin nəşri çətinlikləri, M.Ə.Sabir, A.Səhhət, Ə.Qəmküsar, M.Hadi, Mirzə Cəlilin ölümü ilə bağlı məqamların şərhli ədəbiyyat və mətbuat araşdırıcıları üçün istinad edilə biləcək qiymətli məlumatlardır.

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəli Azərbaycan mətbuatına nəzər saldıqda saysız-hesabsız anonim və gizli imzalı yazılara rast gəlinir. Bu hal ideoloji

mübarizənin kəskin sahəsi olan satirik mətbuatda – “Molla Nəsrəddin” və onun təsiri ilə çıxan digər gülgü məcmuələrində diqqəti daha çox cəlb edir. Bəzən bir gizli imzadan bir neçə müəllifin istifadə etdiyi, bəzən bir müəllifin yüzdən artıq gizli imzaya müraciət etdiyi, bəzən isə bir gizli imza ilə bir neçə yazının olduğu nəzərə alınarsa, həmin müəlliflərin əsərlərinin seçilib, bir yere toplanıb nəşr olunmaq çətinliyini qismən də olsa dərk etmək mümkündür. Bu baxımdan imzasız və gizli imzalı əsərlərin müəlliflərinin müəyyən edilməsi, onların yaranma səbəbləri və üsulları qədər mürəkkəb bir prosesdir. “Bir həqiqəti etiraf etmək lazımdır ki, “Molla Nəsrəddin” jurnalının səhifələrindəki yüzlərcə örtülü imza, kriptonim və ləqəbin heç olmazsa əksəriyyəti açılmayıncə, molla-nəsrəddinçi yazıçılardan çoxunun irsini mükəmməl nəşr etmək də mümkün olmayacaqdır (Ə.Mirəhmədov).

Ə.Nəzminin “Keçmiş günlər” əsərinin böyük xidmətlərindən biri imzasız və gizli imzalı əsərlərin müəyyən edilməsində bibliografik sənədlə məxəz əhəmiyyəti daşmasıdır. “Keçmiş günlər” ilk növbədə Ə.Nəzminin özünün gizli imza və əsərlərini müəyyənləşdirən əsaslı, inandırıcı dəlillərlə zəngindir. Məsələn, C.Məmmədquluzadənin “Elə yadıma gəlir ki, Sabirin “Molla Nəsrəddin”in zühurundan il yarım qədər Məşədi Sijimqulunun əsərləri idarəmizə gəlib çatmadı” – fikri, Ə.Nəzminin xatiratının “Mən “Molla Nəsrəddin”in birinci ilində nə üçün nəzmən iştirak edə bilmədim” bağılığı altında gedən hissədə nəsr ilə çıxış etməyinin səbəbi başına gələn faciələrlə izah olunur. Yaxud, C.Məmmədquluzadənin səbəb kimi qəbul etdiyi “...Mən elə qanıram ki, Sabir kimi hünərpərvər şairin qabağına çıxmaq o qədər də asan olmaya gerek”, – qənaəti əslində sonralar şairə həsr olunmuş tədqiqatlarda Ə.Nəzminin xatiratında olduğu kimi dürüst təsdiqini tapmışdır.

Ə.Nəzmi “Keçmiş günlər” xatiratında təkcə “il yarım” müddətində yazdığı nəsr əsərlərinin mövzularını qeyd etməklə kifayətlənmir, müxtəlif dövrlərdə “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə əlaqəsini, digər satirik məcmuələrdəki fəaliyyətini, hansı gizli imzalara müraciət etdiyini dəqiq faktlarla əsaslandırır.

Ə.Nəzmi xatirələrində jurnalın iştirakçıları ilə əlaqədar hadisələrin şərhini ilə yanaşı, həm də bir çox məqamlarda bu və ya digər müəllifin imzasız və gizli imzalı əsərlərinin taleyi ilə bağlı qənaət və nigarançılığını bir növ gələcək nəslə çatdırmaq məqsədi güdmüşdür. Görünür, əsərlərini gizli imza ilə nəşr etdirən müasirlərinin yaradıcılıqlarının gələcək taleyi ömrünün son illərini yaşayan Ə.Nəzmini düşündürmüş və yaddaşının imkanı daxilində bu sahədə bezi təşəbbüslər göstərmiş, jurnalın iyirmidən artıq yazarlarının siyahısını vermişdir:

*Qələm silahını aldılar ələ,
Köhnə yığıncağa düşdü vəlvələ.
İlk dövrdə Həqqi, Həbib, “Naümid”,*

*Sabir, Nəzmi, Razi, Məhəmməd Səid,
Məhzun, Haqverdiyev, həm Salman Mümtaz,
Şövqü, Əsgərzadə, Həlif, “Binamaz”,
Sidiqi, Hacınski, Nemət, Qəmkəsar,
Rüstəm, Məhəmməd Səid, Xuraman, Memar,
Hətta qocalardan Mirzə İsmayıl,
Olmuşdu şadlıqla orduya daxil.*

Ə.Nəzmi səhifənin sonundaca etdiyi “Bunlar “Molla Nəsrəddin”də az-çox yazanlardır ki, mən ancaq onları tanıdım” – qeydindən sonra adları çəkilənlərin dolğun ad, soyad, gizli imza və haradan yazdıqlarını da göstərməklə tədqiqatçıya məsələnin həlli üçün istiqamət vermişdir.

Təbii ki, gündəliklər, yol qeydləri və məktublardan fərqli olaraq xatirələr hadisələr baş verdiyi gündə yox, sonralar müəllifin daha çox yaddaşına əsaslanaraq yaranır. Nəzərə alınmalıdır ki, müəllif xatirəni hadisələrə yaxın bir zamanda da qələmə ala bilər, ömrünün axır illərində də. İkinci halda hadisələri təhrif edə biləcək zaman məsafəsinə və bu məsafənin yarada biləcəyi fikir, münasibət dəyişikliyinə də imkan yaranır. Heç şübhəsiz, uzaq zaman məsafəsindən sonra, ömrünün son illərində qələmə alınan xatirəyə hafizə çalpaşığı da, yaddaş xətası da, səhhət pozuntusu da təsir edə bilər. Şair özü də bu haqda yazır:

*Mən də deyim bunu gəlmişkən yeri,
İndi heç qalmıram Hadidən geri.
Axşam çıxır yaddan səhər yediyim,
Bu gün bir mazidir, dünən dediyim.*

Şairin bu etirafı xatirələrdə hadisələrin tarixi ilə bağlı bəzi məqamların şərhində özünü göstərməkdədir. Məsələn, “Molla Nəsrəddin” jurnalının Bakıda həbsi ilə bağlı yazır:

*Doqquz [yüz] yeddidə Bakıdayam mən,
Olmuşdur mənzilim bir beytül-həzən.
Camişin əmr etmiş qapanmış jurnal,
Etdi bu iş məni çox pərişanhal.
Lakin on beş gündən sonra Mollamız,
Çıxmışdı küçəyə qırmızıyanız.
Polis bu qırmızı rəngdən qorxmışdu,
Tutub Mollamızı dama soxmışdu.*

Haqqında danışılan hadisə (“Çıxmışdı küçəyə qırmızıyanız”) şairin yazdığı kimi, “Molla Nəsrəddin” jurnalının 1907-ci yox, 1906-cı ilin ikinci sayına aiddir.

“Keçmiş günlər” əsərində hadisələrin təsviri tarixi-xronoloji bir ardıcılıqla davam etdirilir. Şairin özünün şəxsi həyatı, yaradıcılığı, oxucuya dövrün, mühitin, ictimai-siyasi, ədəbi hadisələrinin inkişafı axarında təqdim edilir və dilinin sadəliyi və axıcılığı əsəri oxunaqlı edir.

Ə.Nəzmi mollanəsrəddinçilər içərisində “bəxti gətirən” şair olmuşdur. Əsərləri əsasən bir qayda olaraq gizli imza və imzasız nəşr olunan başqa mollanəsrəddinçi şairlərlə müqayisədə yaradıcılığının toplanılıb, nəşr edilməsi tədqiqatçı və mətnşünaslar qarşısında həllolunmaz mürəkkəbliyə yaratmamışdır. Çünki əsərlərinin böyük bir hissəsinin nəşrinə hələ sağlığında nail olan Ə.Nəzminin 1908-ci il Gəncədə “Şərabçı” adlı ilk kitabı çap olunmuşdur (bu kitabı əldə etmək hələ ki mümkün olmamışdır). Adı gizli imzasından alınan “Sijimqulunamə” (1927), “Bəlkə bu yaxşı oldu” (1932), “Üç məşədi” (1935), nəhayət, “Satira mərmiləri” (1945) şeir topluları şairin sağlığında, “Seçilmiş şeirlər” (1950), “Seçilmiş əsərləri” (1959), “Şeirlər” (1963) adlı kitabları da ölümündən sonra nəşr olunmuşdur. Ə.Nəzminin əsərlərinin ən təkmil nəşri isə onun 1979-cu ildə oxuculara təqdim olunan “Seçilmiş əsərləri”dir (tərtibçi F.Hüseynov, redaktor H.Məmmədzadə). Kitaba daxil edilən 300-ə qədər əsərin təxminən 130-u “Sijimqulunamə”dən götürülmüş, arxivlərdən, dövrü mətbuat səhifələrindən toplanmış 170-ə qədər əsər isə nəşrə ilk dəfə daxil edilmişdi. Nəşrin ilk mənbələr, tarixi-xronoloji prinsip əsasında çapı, əsərlərin yazılış və nəşr tarixinin, gizli imzaların göstərilməsi, şübhəsiz ki, çox faydalıdır. İlk mənbələrdə “Ədəbiyyat” ümumi sərəlvhosi altında çap olunmuş şeirlərə burada ümumi ad verilmişdir.

Əlyazmalardan götürülüb ilk dəfə çap olunan şeirlərin altında yazılma tarixi qeyd olunmuşdur. Nəşr tarixi və ilk mənbəyi məlum olmayan bir sıra əsərlər “Sijimqulunamə”dən götürülmüş və yeri göstərilmişdir. Axırda yalnız ilk mənbə və nəşr tarixi yazılan əsərlər isə mətbuatda imzasız çap olunanlardır.

Oxucuya təqdim olunan bu yeni kitab həmin nəşrin əsasında çapa hazırlanmışdır. Hazırlıq prosesində mətnin orfoqrafiyası üzərində iş aparılmış, bəzi mənbə və imzalar dəqiqləşdirilmiş, mövzu, ideya, sənətkarlıq bədii dəyər və siqleti baxımında, tədqiqatlarda öz təsdiqini tapmış iri həcmli “Keçmiş günlər” mənzum xatirəsi ilk dəfə olaraq nəşrə daxil edilmişdir. “Keçmiş günlər” əsərindəki bezi ərəb, fars tərkibli sözlərin mənası “Lügət”ə əlavə edilmişdir.

Ömrünü-günü, bütün istedad və bacarığını doğma vətəninə, xalqına təmənnəsiz həsr edən Əli Nəzminin əsərləri bu gün də oxucuların qəlbinə yol tapacaq və həmişə seviləcəkdir.

FƏLƏKDƏN GİLEY

Ey fələk, rəhm elə bir, bax bu nə halet, nədi, nə?
Baş-ayaq seyr elə gör bu nə zəlalet, nədi, nə?

Dad əlindən sənin, etdin bəni yüz dərde düşər,
Ruzü şəb virdim olub ahü nəva, naləvü zar.
Fəqr alıb tabü təvanımı dəxi hər nə ki var,
“Özü” fikr ilə salıbsan, bu xəyalət nədi, nə?

Əriyib buteyi-ömrüm, tən olub xakistər,
Mənə aləmdə bu bir parça çörək oldu zəhər.
Xoş bu növ ilə dolanmaqdan isə nari-səğər,
Endirirsən, mənə yüz tənü şematət nədi, nə?

Ey fələk, kaş nola bir yetə eyvanına əl,
Cəng uram ta ki, giribanına bən, ey bəd əməl,
Soruşam ta ki, bənimlə nədi bu rəddü bədəl?
Göstərirsən bənə bu hövli-qiyamət nədi, nə?

Eyliyibsən bəni pabəndi-əyali-zarə,
Yandırır-yaxmısan aləmdə bəni odlarə.
Həm tüfeyli eləyibsən bəni hər biarə,
Söylə birçə bu qədər bənle ədavət nədi, nə?

Yox məgər zərrəcə insafü mürüvvət səndə,
Eyləyibsən bu cəhan içrə bəni şərməndə.
Deyil, anla, sənə hərgiz bu əməl zibəndə
Kim, bənimlə edəsən boylə zərafət nədi, nə?

Hər dənizadəyə əl açmağa məcbur elədin,
Bəni hər süfləyə pamal eləyib mur elədin.
Yazığın gəlməyib əsla, nə qədər cor elədin,
Yanaram, Tanrı bilir, suzü hərərət nədi, nə?

Yox vəfa səndə, fələk, sinəmi qıldın min çak,
Edəcəksən beni bu təng məişətlə həlak.
Həq bilir, eyləmərəm mərəgdən əsla bən bak,
Mərg xoşdur bənə, xoş, öylə əsarət nədi, nə?

Hər qədər kəsbdə bən eyliyirəm səyü təlaş,
Nə qədər naxuni-qeyrətlə edib sinə xəraş.
Cəhd edib, istiyirəm ta düzələ əmri-məaş
Sən vurursan dilə hər ləhzə cərahət nədi, nə?

Ey fələk, kaş bu könlüm kibi viran olasan,
Bax bu qəlbim kibi bir dəmdə dönüb qan olasan.
Dağıla tağınü bu xakilə yeksan olasan,
Yox məgər bir bu qədər zülmə nəhayət, nədi, nə?

Qarğıyım hansı dil ilə sənə ey məkkərə,
Sən də yan bən kibi, ey dun, görüm odlərə.
Görmürəm hər yana meyl eyləyirəmsə, çarə,
Kövkəbi-bəxtdə bu nəhs, bətalət nədi, nə?

1903

ŞİKAYƏT

Dərdü qəmdən bu qəlbi-məhzunim
Badə rəngində qanə dönmüşdür.
Hatifa, eşgi-çəşmi-pürxunim,
Rudi-Nili-rəvane dönmüşdür.

Var böyük şikvəm, ey böyük şair,
Rubəru olsam, eylərəm zahir.
Firqətindən usanmışam axir,
Sudi-eşqim ziyane dönmüşdür.

Məskənim dəhrdə neyistandır,
Süknəsi həp köhnəpərəstandır.

Nur zülmət dalında pünhandır,
Şəbpərə pəhlivanə dönmüşdür.

Ruh bitab, gözlərim giryan,
Əşk cari üzariyə hər an.
Bəhri-qəm bikənar, bipayan,
Rast qəddim kəmanə dönmüşdür.

Nabələd rahü rövşəna, bilməm,
Cism gərqabdə şina bilməm.
Harada yar, aşina, bilməm,
Xəsm fili-dərnəne dönmüşdür.

Sinə püriztirab, püramal,
Əməlim arzuyi-istiqlal.
Ağlaram, yetmədi zəmani-vüsal,
Gözlərim navdanə dönmüşdür.

Kəsilibdir günüm şəbi-yəlda,
Zülmət içrə işim təbahü fəna.
Hər tərəfdən gəlir də qəmli səda,
Novbaharım xəzanə dönmüşdür.

1903

KƏNDƏ İBTİDA

Eylədi çün şəhri-Tiflis içrə süknə "Şərqi-rus"
Saldı sayə aləmə çün nəxli-tuba "Şərqi-rus".
Rəşki-aləm eylədi bu şəhri ol alicənab,
Türfə mətəlb, türfə məqsəd, türfə məva "Şərqi-rus".
Açdı çox nitqi-göherbarü düərəşani-məqal,
Əhli-aləm eylədi kəsbi-təcəlla "Şərqi-rus".
Zülməti-heyrətdə qalmışdı təmam islamiyan,
Oldu bu zülmətsərədə nuri-beyza "Şərqi-rus".
Qeyri millətlər içində qalmış idik kur tək,

Türfə bəxş etdi bizə bir fəxri-üzma "Şərqi-rus".
 Qadiri-həyyi-əzəldən cümlə eylər arizu,
 Payidar olmaqlığın pir ilə bürna "Şərqi-rus".
 Bu cəridə gündelik olmaqla, aləm sərbəsər,
 Xürrəmü məsrur olub əlavü ədna "Şərqi-rus".
 Bes bizə vacib deyilmi, boylə bir millətperəst
 Şəxsə etməklik təmənnə ömri-tula "Şərqi-rus".
 Şükri'llah, bəxtəvər millətlərə həmta edib,
 Təneyi-əğyardən qıldı mübərta "Şərqi-rus"...
 Malü can millət yolunda bes ki, tərku sərf edib,
 Aşiqi-millətdi bu safü müseffa "Şərqi-rus".
 Sətrlər çün zülfi-mişkinsayi-yari-dilruba,
 Aşiqi-canda dili kim, eylər əhya "Şərqi-rus".
 Maşallah, cilvəli əbruyi-canan tək müdam
 Mərhəmətlə eyləyir hər ləhzə iyma "Şərqi-rus".
 Əhsənullah, əhsənullah, əhsənullah, mərhəbə,
 Həm cəzakəllahu xeyrən yövmi-üqba, "Şərqi-rus".
 Qədrü qiymət hiss edən ariflərə izhardır
 Kim, bu millət dərdinə eylər müdava "Şərqi-rus".
 Xalığı-ələm Məhəmməd Mustafanın həqqinə
 Günbəgün, səətbəsaət etsin əla "Şərqi-rus".
 Eyləsin cümlə hesudin dəhrara xarü zəlil,
 Kəsməsin icabdən lütfini əsla "Şərqi-rus".
 Var ümidim, Bikəsa, bu nəzmi-pürsəhvü qələt
 Kim, əla məqbuli-dərgahi-əhibba "Şərqi-rus".

*Əli Məhəmmədov (S.)
 "Şərqi-rus", 1904, № 137*

HÜRRİYYƏTİN LÜZUMU

İrişmək istəyə, güc, ölkədə hüriyyətlə olmasa,
 Azadiyi-kəlam ilə cəmiyyətlə olmasa.
 Hübbülbeşər xeyalinə düşmək olur məgər,
 Hüriyyəti-ülum ilə qüdsiyyətlə olmasa.

Ədlü ədalet olmasa, olmaz vətən vətən,
 Nəxli-səadət olmasa, olmaz çəmənlə çəmənlə.
 Hüriyyətlə olmasa, olmaz kəsbi-əlmü fənn,
 Bunlar olurmu, onlar ilə ülfətlə olmasa.

Gülşəndə, söylə, gül açılırmı baharsız?
 Ya dövr edirmi il gecəsiz, ya naharsız?
 Azad olunsa şir, durarmı şikarsız?
 Azad olurmu olmaq əgər qeyrətlə olmasa?

Hüriyyətlə yetmək olur çox mənazilə,
 Hüriyyətlə çatmaq olur həddi-kamilə.
 Hüriyyətlə olsa, tez yetişir elm hasilə,
 Əlmü ədəb olurmu, əgər himmətlə olmasa.

Hüriyyətlə olsa, ölkə işıqlansa misli-nur,
 Zülmatı-cəhl məhv olaraq, elm edər zühur.
 Elm ilə cahilani-zəman cümlə bilmürür,
 İnsan olur xumarmı, qəflətlə olmasa.

1904

ATANIN OĞLUNA VƏSİYYƏTİ

Ey mənim ruhi-rəvanım, ey oğul.
 Ey mənim cismdə canım, ey oğul.
 Ey mənim sərvə-rəvanım, ey oğul.
 Ey mənim tabü təvanım, ey oğul.
 Ey olan didəyi-binurimə nur,
 Ey verən bu dili-məhzunə sürür.
 Ey mənim mayeyi-izzü şərəfim,
 Ey həyatım səməri, vey xələfim.
 Ömrümün gülşəninin sən gülüşən,
 Dirilik bağımızın bülbülüşən.
 Sən mənim bu cigərim parəsisən,
 Könlümün dilbəri-məhpərəsisən.

Ey mənim baisi hər eyşim, oğul.
 Qüvvəyi-samieyi-guşim, oğul.
 Oğul, ey bağı-həyatımda nəhal.
 Oğul, ey sahibi-iqbali-cəmal,
 Eşidib bu sözümü dərguş et,
 Badəyi-pəndimi al da, nuş et.
 Sənə məndən bu vəsiyyətdir, oğul.
 Qulaq as, yaxşı nəsihətdir, oğul:
 Olgilən elmə tələbkər, oğlum.
 Elm oxu, ol belə huşyar, oğlum.
 Elm, insanlara zinətdir, bil,
 Elm, nuri-bəşəriyyətdir, bil.
 Eylə, növrəstə bəlam, kəsbi-ülum,
 Adəm ol elmlə, adəm, yavrum.
 Nuri-elm ilə işıqlanmalıdır.
 Cəhlü zülmətdən uzaqlanmalıdır.
 Elmdir baisi-üqba və həyat,
 Elmdir mənbəyi-feyzü bərəkət,
 Elmdir kaşifi-əsrari-nihan,
 Elmdir ruh, bədəndir insan.
 Elm ilə fəxr eləyir növi-bəşər,
 Elmdir vəsiyyəti-müxtəriat,
 Elmlə kəşf edilir rahi-nicat.
 Əlqərəz, elmlədir dövrü-cəhan,
 Ey oğul, elmlədir rahatı-can.
 Kişinin zinətidir elm ilə fənn,
 Olur abad ülum ilə vətən.
 Elmlə millət olur şən, məsrur,
 Elmlə kütlə alır qüvvətü zur.
 Aç qulaq, dinlə bu söhbətlərimi,
 Saxla yadında vəsiyyətlərimi.
 Elmsiz qiymətin olmaz, anla,
 Qüvvətin, qüdrətin olmaz, anla
 Yaşamaq istər isən, can oğlum,
 Elm kəsb eylə firavan, oğlum,
 Eylə əxlaqını elm ilə qəşəng,
 Eyləmə kəndini bikar, cəfəng,

Elmlə helmi qəbul et, mum ol,
 Nə ki bədxülq olaraq, məzlum ol.
 Atma bu sözləri canım, pədərım,
 Söylədim, anla əzizim, pəsərim.

“Sijimqulunama”, 1904

İSTİBDAD

Titrəyir pəncəyi-cəlladi-qəzadə bədənim,
 Qəti-ümmidi-həyat etməyə amadə tənim.

Ziri-şəmşiri-cəfadə edirəm tərki-həyat,
 Olur əfsürdə gülüm gülşəni-dünyadə mənim.

Ruhi-hürriyyətimi qəbz eləyib istibdad,
 Biçilibdir boyuma şəhri-bələdə kəfənim.

Ah, ey nuri-ədalət, qəməri-hürriyyət,
 Parlayın kim, qapanır dəsti-sitəmlə dəhənim.

Çürüsə cismim əgər xaki-siyəh altında,
 Yənə hürriyyət olur hər əməlim, hər süxənim.

Qılsa da ruhimi qəbz, etsə də yüz parə bəni,
 Aqibət olmalıdır kuyi başında həvənim.

Bikəsa, rahatım olmaz yerim olsa cənnət,
 Pişi-çəşməmdə əgər boylə fənədə vətənim.

1906

QƏZƏL

Söyürlər isə sənə, dinmə, dur hırılda, balam.
Boğurlar isə, nə çarə, boğul, xırılda, balam.

Qapazlı isə başın, ya üzün tüpürcəkli,
Canın sağ olsun, utanma həman, fırlılda, balam.

Hüquqi-dinü dilin uğrasa təcavüzə gör,
Nə eybi var, dalısınca özün bırılda, balam.

Başında işləsə yüz min kələk dəyirmanı,
Usanma, bəs demə, çax-çax kibi cırılda balam.

Əlaltı ol, döyül, əl intiqamə qalxızma,
Necə babasız oğul, ah çək, zırılda balam.

Tənindən alsa da əğyar ruhini, səbr et,
İlan dişinə keçən ğuk tək qurulda balam.

Vəli qəbul eləmə qardaşın nəsihətini,
Sənə nə söyləsə baxma, fəqət mırılda balam.

"Sijimqulunama", 1906

CAVAB

Çayda çapanə

Çayda çapan qardaşım,
Ağlama, ağları gör,
Fikr elə bir az, qadam,
Xəlqi, sora karı gör.
Bilmirəm axır nolub,
Bircə quzum, bizlərə

Evdəcə gizlənməyək
Çıxmıyiban düzlərə.
Cami-səfahət, atam,
Kim içirib sizlərə,
Bir bunun əqvalını,
Yazdığı əşarı gör.
Zəngəzura bircə bax,
Gör hara, sən hardasan,
Əpməgi çox, dərdi yox,
Sən niyə qur-qurdasan?
Cümlə əbəs ağlaşır,
Qəm yemə heç, burdasan.
Əzm elə Yevlağa sen,
Orda vaqonları gör.
Neyləsin, ay qardaşım,
Mollalar axır belə.
Çərxi-zəbun onları,
Saldı belə əngələ.
Əqlini yığ başına,
Rəhm elə, insaf elə.
Məxrəci-pakindəcə,
Yağlı plovları gör.
Milleti-nadanının,
İşləri canın alıb,
Cümlə müridi qaçıb,
Ərsədə yalnız qalıb.
Tayifeyi-bivəfa,
Bunları yemdən salıb,
Taxçada tozlar basan,
Ağca səmavarı gör.
Bilmirəm axır nədir
Fikrin, a Çayda çapan?
Müflis olaq bizdəmi?
Hahımız olsun yaman?
Onda deyərlər bizə,
Vot tebe, başqa saman
Yox, lələ, vallah mənə
Əfv elə, əğyarı gör.

Neyliyib axır sizə
İntilgentlər, balam,
 Sən danışan sözlərə
 Səbr eliyər kim, adam.
Ta ki peşiman olur
Bir lüte vermir səlam.
 İndi təməşayə gəl,
 Herzəni, göftarı gör.
Tari də şahid, bular
Kim, nə cəfa çəkdilər.
 Millet adın öldəcə
 Dami-hiyəl tikdilər.
Ac adına pul yığıb
Qoltuğa bərkidilər.
 İndi ac-ucdan gələn
 Ahü fəğanları gör.

Həcamatverdi
"Molla Nasrəddin", 1907, № 38

MOLLA

Nə olar ki, dinməyib sən,
Durasan kənərə, Molla.
 Yığasan qələm-kitabın,
 Qapayıb... idarə, Molla.
Qayıdıb da əsri-mazi,
Gələ ta dübarə, Molla.
 Genə biz edək idarə,
 Yapışıb da karə, Molla.
Özümüz çəkib riyazət,
İşi bir salaq nizamə.
 Vuruban təməddünə pa,
 Hamını qoyaq qiyamə.
Eşiyə çıxan qınından,
Qılıcı soxax niyamə.

Genə pas basıb beşüz il,
Bulana gübarə, Molla.
Ay axund, evin yıxılısın,
Adına baxıb utan bir.
 Bu qədər ləccacət olmaz,
 Şu qəbahətini qan bir.
Dediyin çərən-pərəndən,
Yorulub dexi usan bir.
 Dolaşıb sataşma bunca,
 Ağaya... kübarə, Molla.
Adə, ay yeni müsəlman,
Nə soxulmusan ərayə.
 Yapışıb boğazımızdan,
 Bizi salmışan bəlayə.
Füqərayə yan basıb həm,
Edirsən bəyə kinayə.
 Deyirsən nə olsa şeyxə,
 Həmi maldarə, Molla.
Mən ölüm ki, sən atıbsan,
Kişi, məzhəb ilə... dini.
 Azıdıb edibsən iğva,
 Alagözlü müslimani.
Oxuyanların da jurnal,
Nə zəkası var, nə beyni.
 Oların da əqlin almış,
 Bu yazı, bu qarə, Molla.
Kişilər, bilin, aradan,
Götürüldü dinü iman.
 Bizə indi vəziz olmuş,
 Başı şapqalı Nəriman.
Bizə məsxərə yazan kim?
Bu, bu Faiq ibn-Neman.
 Nə bilim, filan, filanlar,
 Yanıram şərərə, Molla.
Hələ bu qəzetçilər gör,
Yenidən nələr yapirlar.

Nədi şe, sünni ləfzi?
Deyib atların çapırlar.
Nəredə bir əksi-adət
İş olursa, tez tapırlar.
Sığışarmı ya bu bidət.
Söylə, nəngü arə, Molla.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 5

KİŞİLƏRİMİZ¹

6-cı nömrədə Dabanı çatdax xalaya cavab

Boşla, xala, cəfəngini,
Müftəcə yorma əngini,
At dalına səhəngini.
Elmü ədəbli qız gərək,
İnci sədəfli qız gərək.

Kaftarı qoyma töhmətə,
Həm qocanı mezəmmətə,
Salma bizi əziyyətə.
Elmü ədəbli qız gərək,
İnci sədəfli qız gərək.

Hacı Xəməmi pisləmə,
Kəblə Qulamı hisləmə,
Məşədini də mizləmə.
Sizlərə öylə er gərək,
Misli-himarü xər gərək.

Heç nədir öz vücudunuz,
Elm ilə yox süudunuz,

¹"Sijimqulunamə"də "Boşla" adı ilə getmiş və bu qeyd verilmişdir: "Yenə Dabanı çatdax xalaya "Mən bu dərədən getməyəm, çadramı yellətməyəm" mətəli şərinə cavab".

Qırdı bizi qüyudunuz.
Sizlərə biz tək er gərək,
Sen kibi dengəsər gərək.

İndi nədir xəyalınız,
Söhbətiniz, sevalınız,
Bədmi gəlibdi falınız?
Sizlərə öylə er gərək,
Ta döyə hər səfər gərək.

Tovlama bu cavanları,
Tapsana aldananları,
Saqqala rəng yaxanları.
Bizlərə dəmlə qız gərək,
Xətli, qələmlə qız gərək.

İndi olarmı bir xələf,
Kim, edə ömrünü tələf,
Keçdi zəmaneyi-sələf.
Şimdi ədalı qız gərək,
Fəhmü zəkali qız gərək.

Elm, hünərli bir cavan,
Elmli qız alar, inan.
Qart qocadır sənə qalan.
Elmü ədəbli qız gərək,
İnci sədəfli qız gərək.

Nəymə gərəkdə Xanpəri,
Xoşgəbəyim, nə Gülpəri,
Gijdi, səfihdi, sərsəri,
Elmü ədəbli qız gərək,
İnci sədəfli qız gərək.

Məşədi Sijimqulu dayı
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 9

İSTİXARƏ

Fikr edirik biz də bir iş başlayaq,
Eyləyirik istixarə, bəd gəlir.
Səbr edirik ki, bir saat xoşlayaq,
Xoşlayırıq: istixarə bəd gəlir.

İstəyirik biz övladi-ümmətə
Açıb məktəb, çataq dadi-millətə.
Cəmiyyətin təşkilinə, himmətə,
Qalxırıq: istixarə bəd gəlir.

Cəm oluruq bir məclisə yüz nəfər,
İşlədirik neçə batman çay, şəkər,
Danışırıq, bitişirik... müxtəsər
Eyləyendə... istixarə bəd gəlir.

Sonra bir də eyləyirik məsləhət,
Cəmləşirik həm çay olur, həm də et.
Təsbihe də molla edir məşvərət,
Andır genə istixarə bəd gəlir.

Üç ay, beş ay gedib genə yadırıq,
Çaysız, aşız lakin itib-batırıq,
Ortaliğa tazə bir söz atırıq
Ki, etməyin istixarə bəd gəlir.

Sebarə biz bu şuraya cəmləşib,
Ən lazımlı məktəb işin səsleşib,
Düzəldirik, zəhmət çəkib əlləşib,
Pul deyəndə istixarə bəd gəlir.

Söyləyirik: elm, məktəb, ittihad,
Saylayırıq cümləsini adbaad,
Boylə edir neçə məclis iniqad.
Axırında: istixarə bəd gəlir.

"Molla Nasrəddin", 1908, № 9

BEYT

Oğul və ata

Oğul

Ay dədə, qoy meni gedim
Məktəbə, orda elm oxum.

Ata

Kəs səsini, a naxələf,
Pis süd əməncə, bij toxum.

Oğul

Ay dədə, rəhm qıl mənə,
Sən kibi cahil olmuyum.

Ata

Ade, çəkil kənərə get,
Ay səni qəbrə quyluyum.

Oğul

Tazə üsul ilə verir
Dərsi-ədəb müəlliman.

Ata

Öylə yeni müəllimə...
Mən səni vermərəm, inan.

Oğul

Versən, o məktəbə mənə,
Səncə günah olur, mөгər?

Ata

Belkə günah olur nədir,
Küfr oluram yerim səğər.

Oğul

Ay dedə, söyləmə əbəs,
Kafir edərmi şəxsi elm?

Ata

Ay qoducaq, axund deyir,
Adəmi azdırır bu elm.

Oğul

Qorxma, ata, bu məktəbin
Nəfi də çoxdu, xərci az.

Ata

Vallah, itil, vuracağam,
Başına bir yekə qapaz.

Oğul

Ay dedə, elmsiz nasıl,
Mən bu zəmanda iş görüm?

Ata

Ay vələdüzzina, seni...
Odda, ocaqda piş görüm.

Oğul

Ay ata, elmü fənsiz
Şəxs qəni olarmı ya?

Ata

Pul məgər elm ilə olur?
Qurbağa oğlu, qurbağa.

Oğul

Ay ata, elmsiz... məgər
Var ulaq ilə fərqimiz?

Ata

Heç be cəhənnəm, olmasın,
Boylədi səbkü rəngimiz...

Oğul

Durmaq olurmu boş-bekar?
Bəs mənə söylə, neyləyim?

Ata

Get mal oğurla, adəm at,
Kəsb elə, mən nə eyləyim?

Oğul

Müxtəsəri, qoyurmusan,
Mən də bu məktəbə gedim?

Ata

Şümrü Yezid olum, əgər
Mən bu günahə əmr edim.

Ata

Bircə baxın, bu naxələf
Söylədiyi cəfənglərə.
Gör kimə tay edir məni,
Bir para lağ səfəhlərə.
Yox, yox, amandı, qoymanam
Bu işə mən heç uymanam.
Min desələr də qanmanam,
Ateşi-"veylə" yanmanam,
Molla Qurut deyib mənə
Özgə sözə inanmanam.

"Molla Nəsrəddin", 1908, № 9

KİŞİLƏRİMİZ

Biz almışiq arvad, alağ çəkməyə,
Almamışiq, zülfə darağ çəkməyə.
Biz almışiq arvad ola cariyə,
Almamışiq, xanım olub yariyə.

Biz almışiq övrəti iş görməyə,
Almamışiq, gündə saçın hörməyə.
Biz almışiq qaymana saxlasın,
Almamışiq, gecə-gündüz yuxlasın.

Biz almışiq övrəti əppək yapa,
Almamışiq, düzməyə muncıq sapa.
Biz almışiq saqqala rəng yaxmağa,
Almamışiq, qızıl, şəvə taxmağa.

Biz almışiq övrəti ev saxlaya,
Almamışiq, vel gəzə, sarsaqlaya.
Biz almışiq yırtıq-yamaq sağlaya,
Almamışiq, ağlaşmada ağlaya.

Biz almışiq arvadı duz əzməyə,
Almamışiq, gündə gedə gəzməyə.
Biz almışiq qulluq edə quş kimi,
Almamışiq, bannıya bayquş kimi.

Biz almışiq övrəti oğlan doğa,
Almamışiq, qız doğa bərbadlığa.
Biz almışiq başmaqları cütdəsin,
Almamışiq, hey özünü bitdəsin.

Biz almışiq tək oturub gözləsin,
Almamışiq, xala-mama cəmləsin.
Biz almışiq nehrəmizi çalxasın,
Almamışiq, uşaqlara qarğasın.

Biz almışiq gül bəzəsin güldana,
Almamışiq, baldıza donquldana.
Biz almışiq övrəti gülsün, desin,
Almamışiq, it kimi zingildəsin.

Biz almışiq övrəti, bozbaş yesin,
Almamışiq, gündə qazan aş yesin.
Biz almışiq övrəti can-baş desin,
Almamışiq, hey bizə külbaş desin.

Biz arvad aldıq ki, olaq bir kişi,
Almamışiq, pis bişirə bişmiş.
Biz almışiq övrət, olaq bəxtəvər
Almamışiq, gündə çəkək dərd-sər.
Biz almışiq övrət ola doğrusu,
Almamışiq, olsun evin oğrusu...

*Məşədi Sijimqulu dayı
"Molla Nasrəddin", 1908, № 12*

MƏSLƏHƏT

Molla! Sənə eyləyirəm məsləhət:
Söylə görüm, evlənim, evlənməyim?
Altmışı sinnim eləyibdir güzəşt,
Bir qız alım, evlənim, evlənməyim?

Evde varumdur biri lap köhnədən,
Sonra da aldım birini tazədən,
Boşlamışam tazəni hərçənd mən,
Bir də gülüm! Evlənim, evlənməyim?

Var tamahım, doğrusu, bir düxtərə,
Elçi də saldım Məşədi Səfdərə,
Həm də vurub mollaları bir-birə,
De, mən ölüm! Evlənim, evlənməyim?

On ikicə sinni qızın var tamam,
Öz nəvəm Əsmər kimicə, vessalam.
Yaşlı ola, bil ki, yəqin almanam,
Bircə büküm! Evlənim, evlənməyim?

Molla dayı! Oğluma bax sən hələ,
Gör nə deyir bircə bu kərtənkələ.
Kim, mənə bu qız yaraşar, ay lelə,
Sənə ölüm, evlənim, evlənməyim?

And verirəm mən səni imanına,
Saqqalına, şalına, həm canına;
Yazma bu cür kağızı jurnalına,
Xəlvət oxu, evlənim, evlənməyim?

Maşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 12

BİR QIZIN MOLLA NƏSRƏDDİNƏ ƏRZİ-HALI

Babacığım! Olsa da zəhmət sənə,
Halıma bax, eylə şəfəqqət mənə;
Sənsə də lütf eylə məhəbbət mənə,
Qılmadı çün kimse mürüvvət mənə.
Mən yazıq oldum, məni aldatdılar,
Beş quruşa bir qocaya satdılar.

Bir qız idim doqquza çatmış yaşım,
Çıxmaz idi var ilə yoxdan başım;
Bir gün atam, bir də anam, qardaşım,
Çünki mənim atmalı idi daşım.
Əlbir olub da daşımı atdılar,
Beş quruşa bir qocaya satdılar.

Hərçi mən inkar elədim, getmədim,
Onlar edən əmri qəbul etmədim,
Qılmadım iqrar, işə bitmədim,
Ax... Niyə bir dəfə ölüb itmədim?
Zor ilə qol-qılçamı bağlatdılar,
Qarə pula bir keçələ satdılar.

Verdilər mən zarı nə cür bir ərə,
Dördünü almış bir öküz peysərə,
Molla da uydu, baba, simü zərə,
Kəbinimi kəsdi, salıb dəftərə.
Kəblə Qulama məni yalvartdılar,
Gəh alıb, gəh məni satdılar.

Çün ərimin var imiş evdə genə,
Bir, iki, üç övrəti ərzim sənə.
Üç qızı, dörd oğlu ilə bir nənə,
Saldı məni on birinin çənginə;
Hər biri bir söz sözümə qatdılar,
Hər gecə kəl peysərə tapdatdılar.

Bu nə ər-övrətlik idi, bilmirəm,
Ta gələli bu evə gün görmürəm;
Şanə çəkib zülfümü bir hörmürəm,
Sırrımı də qardaşıma vermirəm,
Çünki olar ədlə xələl qatdılar,
Mən yazığı mal kimicə satdılar.

Mən deyiləm birçə qara bəxt olan,
Yüz mini var mən kibi kəm talean,
Zalxa, Tükəzban və Pəri, Hürçəhan,
Leyk mənim tək hanı ağlar qalan?
Ağlamaz idim, məni ağlatdılar,
Müftəcə bir çal qırığa satdılar.

Adinə axşamı qopar cəngimiz,
Bir kişi, dörd övrət, olur həngimiz;
Axırı qalxar qoca sərhəngimiz,
Çoxca kötəklər, əzilər, əngimiz,
Gündə vurub əngimi laxlatdılar,
Sübhdən axşamə dama qatdılar.

Baba, uşaqlarına qurban olum,
Söylə, nə vəqtə kimi heyvan olum?
Mən nə edim, daxili-insan olum?
Ta nə zəman böyləcə giryan olum?
Elmsiz ədnalığa uğratdılar,
İsməti, insafi ayaqlatdılar.

"Molla Nəsrəddin", 1908, № 18

MƏKTƏB

Məktəb demə, ondan sarı qəlbim dolu qandır,
Bu, darüledəbdir desə hər kimsə, yalandır,
Cəfər bitirib dərsi, gəlib xeyli zamandır,
Baş tüklü, ayaq çəkməli, guya ki, qabandır,
Saldat balası, bax, deyəsən lap malağandır.

Qanmaz hələ murdarü təmiz, eyləməz idrak,
Bilməz də nədir gürcü, yəhudi nə bu napak,
Onda görərem girdi evə çəkməli bibak,
Murdarladı paltar-palası, sanki İvandır,
Saldat balası, bax, deyəsən lap malağandır.

Yüz dəfə söyüb söylənirəm, bir tikə qanmır,
“Murdar” deyirəm, çəkmə də, çənil də, inanmır,
Hey qışqırırım, danlayıram, bircə utanmır,
Guya ki, bu heyvan nəvəsi zırca çobandır,
Saldat balası, bax, deyəsən lap malağandır.

Var idi mənim uşqolaya özgə gümanım,
Yoldan çıxacaqmış, nə bilim, tazə cavanım,
Ağzında qalır söz, deməyə vermir amanım,
Söz torbasıdır, bic qoducaq, ya “mizəqan”dır,
Saldat balası, bax, deyəsən lap malağandır.

Nə qorxu bilir, həm nə olur kimseyə xaze
Nə mollaya eylər, nə də hükkamə təvaze!
Heyf olsun o pullara ki, bu eylədi zaye
Şügli: yazı, məcmuə, qəzet, virdi-zəbandır,
Saldat balası, bax, deyəsən lap malağandır.

Bilmir belə işlər həmyanə ziyandır,
Öz nəfini qanmır, elm ilə piyandır,
Millet deyə ağlar, bir mərsiyəxandır,
Anlar hələ sonra, əlhal cavandır.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1908, № 22

NƏ İDİ?

A kişi, andıra qalmış bu dəbistan nə idi?
Saldılar ortalığa, bu ədəbistan nə idi?
Nədi bu tazə üsul ilə oxu, yazı, kitab?
Dosqa, istollu, yeni məktəbi-ürfan nə idi?
Mağil əyyami-sələfdə var idi mədrəsələr,
Belə bir bijxana, bir məktəbi-şeytan nə idi?
Gətdilər, yoxdu müəllim deyib, İstanbuldan,
Burada, bəs bu yekə molla Süleyman nə idi?
Kisəmizdə dəxi pul qalmadı, aldı ürəfa,
Məktəbə əlli manat hədyə və ehsan nə idi?
Molla Yusif, sən öl a... Yoxdu əlacım, yoxsa
Gədəni qoymaz idim uşkola, viran nə idi?
Oxunur coğrafiya orda, təvaxixü hesab,
Babadanqalma bə “Əbvab”, “Gülüstan” nə idi?
Fırlanır Yer, yeriyir Gün, durur əncüm derlər,
Yerin altında öküz var, nə də heyvan, nə idi?
Zərəbə Zeyd nədir, cəmə bu tərhi təqsim
Bundan ötrü çəkə zəhmət, məgər insan nə idi?
Molla Sadıq verməzdi bizə bu cür məşq fəqət;
Yazdırardı: Əli bir fund, quluncan nə idi?
Çün dua yazmağa lazımdı hesabı-əbcəd,
Öyrədirdi daha təsbih ilə asan, nə idi?
Evini yıxdılar xəlqin, a canım, bu ürəfa.
Beylə cəmiyyəti-məktəbdə, müsəlman nə idi?
Pak, pakizə, qaraqaş, alagöz səbyanı,
Bu müəbbilər edib münəlib iman, nə idi?
Heç də xoşlanmayıram məktəbi-ruhanidən,
Sünnidir cümlə müəllimləri topdan, nə idi?
Daha qorxum budur işlər ola bundan bedtər,
Bamüsavi ola həmmal ilə əyan, nə idi?
Becəhənnəm, hələ bunlar, ay axund, ağrı alım,
Açılır indi də bu məktəbi-nisvan, nə idi?

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1908, № 23

KEFİMDİ

Əhməd yekəlib birçə qoçaq olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Çoxdandı itib izzəti şarım aralıqda,
Heç kim nə sayır, hörmət edir, nə qaralıqda.
Üstümə ayaq almadadır kök də, arıq da,
Fərzəndim əgər əldə çomaq olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Cüt sürməgile sərvəti samanım olarmı?
Bu kəsbi-hələl ilə də milyanım olarmı?
Bu olmasa, Koroğlu da mehmanım olarmı?
Oğlum bu igitlərlə qonaq olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Gəlmir qara pul, doğrusu, doğru ələ əldən,
Olsa, olacaqdır genə təzvirü həyəldən
Fikrim budu, bir dəstə yığam bij, bədəməldən,
Amma pesərim işdə səyaq olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Pambıqdan, üzümdən nə muradım olu hasil?
Nə elmilə, sənətlə olur teyyi-mənazil,
Sağ əldə tüfəngi xələfin, solda həmayil,
Quldurluğa zatında marağ olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Rəhzənlik edib də dağda cümlə dehati,
Həm qətl eliyib qarət edə çöllünü, tatı,
Ta dolduruban ciblərinə ağça, manatı,
Bu növ ilə xalqa dadanaq olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Bu vəchilə ta üçdeyi hər karım açılısın,
Min töhfə və peşkeşlər ayağıma saçılısın.

Hacı Şükürün də qızı bir gün qaçırılsın,
Boz kürkümə atlas yamamaq olsa, kefimdi!
Bədzata əsili calamaq olsa, kefimdi!

Axırda elimdə qala məzheb, nə də iman,
Bir gün qoya növrəstə balam xanəmi viran.
Bir gülləyə sirqətdə verə canını qurban,
Tazə gəlinim qaraduvaq olsa, kefimdi!
Namus ilə qeyrətdən uzaq olsa, kefimdi!
Bir at belinə minse, qaçaq olsa, kefimdi!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 24

EVLƏNMƏZ İDİM

Molla, bilsəydim işi, adı mən evlənməz idim!
Gər biləydim ki, budur dadı, mən evlənməz idim!

Getdi əqlim mənim əyyami-cəvanlıq dəminə
Ki, nədir mən dözərəm zövcələrin hər qəminə.
Bilse idim ki, dözəməm buların çəmxəminə,
Heç qoyub üstümə bu adı, mən evlənməz idim!

Mən dedim: evlənərəm, ta iki arvadım olar,
Biri fikr ilə xəyalım, biri övradam olar,
Az keçər, hər birisindən neçə övladım olar,
Qansa idim hamı bicadı, mən evlənməz idim!

Bilmədim, tazə gələn köhnəyə hədyan deyəcək...
Köhnə də tazəyə "heyvan qızı heyvan" deyəcək,
Axırı bir-birinə min cürə böhtan deyəcək,
Güləcək qonşusu, həm yadı, mən evlənməz idim!

Nə bilim, Zalxa dua yazdıracaq at nalına,
Tazə arvad da bunun əl qatacaqdır yalına,

Söyəcək hər ikisi mən yazığın saqqalına,
Sinnimin saleyi-həftadı, mən evlənmez idim!

Bilmədim dərdi-vərəmdən ürəyim partdıyacaq,
Qocalıqdan bədənimdə sümüyüm xartdıyacaq,
Madəxərlər qızixıb, nərre xəri tapdıyacaq,
Döyəcəklər qoca damadı, mən evlənmez idim!

Molla, rəhm eylə mənə, hali-pərişanıma bax!
Ağaran saqqalıma, əngimə, dəndanıma bax!
Qövlümə, felimə, təsbihimə, qəlyanıma bax!
Oxusaydım əgər "İrşad"ı, mən evlənmez idim!

Peşiman qoca
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 25

SİZƏ NƏ

Eybguluq nə idi eylədiniz pişə, əmu!
Bu işin aqibətin etməyib əndişə, əmu!
Bu fəna iş nə idi tulladınız ortalığa!
Sizi kim qoydu bizim üstümüzə darğalığa!
Yaraşarmı belə işlər, de görüm, mollalığa?
Salmırsız aləmi siz qorxuya, təşvişə, əmu!

Nə ricuiz var, atam, milləti çapdı ağalar,
Sizə nə üstümüzə saldı qıçın qurbağalar.
Ya bizə sahib olubdur başı saçlı çağalar,
Cücelərtək bizi çəkməkdədilər şişə, əmu!

Gəncədə bir-birini qırdı müsəlman, sizə nə?
Buna çarə aramır polisa, nə divan, sizə nə?
Nə də tədbir eləyir molla və bəy, xan, sizə nə?
Siz nə dürtülmüsünüz ortaya, hər işə, əmu!

Nafilə şəhrimizə seyirə gəlibdir Mozalan!
Hər nə gördükçə yazır jurnala bilcümle yalan!

Ona nə borc, yaza qəsdində iki dəstə cavan!
Məst, piştə atılır, əl qırılır, şişə, əmu!

Sizə nə Gəncə belə, Baku belə, həm İrəvan?
Qarabağ, həm Nuxu, Dərbənd, Quba, ya Şirvan?
Sizə nə, ay baba, canım, sizə nə, ay atacan!
Siz deyirsiniz ki, ola xali gərək mişə, əmu!

Get yıxıl yat, ay atam, xaneyi-viranında,
Saxla həm bir neçə gij-bijləri də yanında.
Millətin qeydini çəkmək var isə canında,
Sən duanı, falı, cındarlığı et pişə, əmu!

Məşədi Sijir
"Molla Nəsrəddin", 1908, .

ZİNDAN¹

Guşeyi-zindan sənə, ey nocəvan!
Oldumu amalına qarşı məkan?
Söyləmədimmi sənə faşü nəhan
Çəkmə bu millət qəmini, əlamən,
Şimdi təəssüflər ola halına,
Deydi bəla tiri perü balına.

Ey xələfi-alimi-bimisl... ta,
Qəddini millət qəmi etdin duta.
Söylədiyin nağılı "va millətə!"
Millətine etdimi təsir... ta:
Şimdi təəssüflər ola... halına,
Deydi bəla tiri perü balına.

Yetdimi kami-dilə əhli-qərəz!
Verdimi amalına layiq evəz!
Qabili-behbud deyil bu mərəz!

¹ Şair Mirzə Məhəmməd Hatifin sürgün olunması münasibətilə yazılıb.

Heyf, bu zəhmətləriniz... əlqərəz,
Şimdi təəssüflər ola halıma,
Deydi bəla tiri pərü balına!

Var idimi cürmü xəta karınız?
Gördilər zindanə səzavarınız!
Qəmlərinə oldumu qəm-xarınız?
Güldümü ya milləti-biarınız?
Yandımi millət dediyin halına?
Deydi bəla tiri pərü balına!

Bilmiş idim eyliyəcəklər füzun
Dər-di-vətənxahlari qövmi-dun.
Qaç xuliqan məsləkü mər-di-zəbun,
Aqibət etdirdi işi sərnigun.
Səddi-cəfa çəkdilər amalına,
Deydi bəla tiri pərü balına!

Vəhşi nədir, bilmirəm insan nədir?
Zülm nədir, ədl nə, vicdan nədir?
Kafirü mürtəd, müsəlman nədir?
Hiylə, danosbaz nədir, iman nədir?
Verdimi təğyir danos halına?
Vurdumu zəncir pərü balına?

Mən demədimmi ki, fəğan eyləmə!
Eybini mollanın əyan eyləmə!
Şeyxi tanı, sufini qan eyləmə!
Fikrini nitqində bəyan eyləmə!
Baxmadım, əfsus, bu gün halına!
Deydi bəla tiri pərü balına!

Məşadi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 27

ƏŞARİ-MƏHZUNANƏ

*M.M.Axundzadənin sürgündə olduğu
zaman Tehrandan yazmış olduğu "Nələr
çəkdim bu qürbətə, əzizim!" mətəli
şerihə cavab*

Qış fəslidir, çağlamayır irmaqlar;
Örtülmüşdür, qarla yaşıl yaylaqlar.
Qəmgin bir tövr almış xəndan tarlalar,
Məhzun durur süslü bağlar, bağçalar.
Tökmüş vərəq, sərv oxşayır qədidə,
Yar-yarpaqsız əşcari-növrəsində,
Pozğun çəmən, yaşıl otlar qurumuş,
Ortağlı qarğa səsi bürümüş
Uçmuş getmiş gülüstandan keləbək,
Çiçəklidə yox, solmamış bir çiçək,
Yox sədayi-dilrübasi bülbülün,
Var nişanı qönçənin, nə sünbülün.

Durmaqsızın dövr eyləyir xakdan,
Hər gün yeni bir rəng alır bu cəhan.
Bir gün Günəş çıxır bir saf üfüqdən,
Bir gün üfüq, müzlim buludlu ikən.
Bir gün tökür soyuq qarlar, buludlar,
Bir gün ondan şəbnəm alır göy otlar.
Bir gün edir buz yığını təcəssüm,
Bir gün olur bahar edir təbəssüm,
Bir gün olur aşiq düşür kənərə,
Bir gün alır məşuqəsin kənərə.
Gəhi olur qan ağlayır didələr,
Gəh doldurur kaşanəyi xəndələr.
Gəhi gedir, gəh ləng olur karvan,
Gəh puç olur, gəh sud edir, gəh ziyan.
Xəndan edir annasına gəh naz,
Gəh ağlayır, bir məsumə qızcağaz,
Gəh mələyir mini-mini bir quzi,

Gəh görürsən otlağında yox izi.
Gəh kükrəyir bir avulda beş igit,
Gəh bayquşlar o evlərdə verir "fit"!

Gəh gülşəndə gül yığır bir nazlı yar,
Gəh o yarı, qucaqlayır bir məzar.
Şərim gəhi güldürüyor qələmi
Gəhi qələm tədər edir ələmi.
Hər fərd bir ümid ilə yaşayır,
Hər yurəgi bir arzu oxşayır.
Hər gənc yurək bəsləyir gənc ideal,
Hər arzu olmayır hər qəlbə mal,
Hər zəhmətin aqibət var rəhəti,
Hər rəhətin olmaz deyil zəhməti.
Hər aşiq öz sevdininin quludur,
İşbu təriq eşq əhlinin yoludur.
Hər könlüdə yox deyildir qəm, ələm,
Birində çox, digərində olur kəm.
Yazmışdınız kəndiniz də "səbr, cəbr"!
Əvət, əvət, əvət, əvət, bəradər!

Siz düşəli yurdumuzdan uzağə,
Yandırılı bizi nari-fərağə,
Məlumdur çəkdiyiniz əziyyət,
Etmədiyi millətinin həmiyyət.
Lakin sənə yaxın yoldaş, yar olan,
Etməmişdir bivəfalıq, cən inan,
Yox mühitü millətində qədrdan,
Sözlerimiz həp laqırtı, boş, yalan,
Qövl vardır, fel yox – "var sanmayın",
"Səndəl" iyi "söyüddən" siz ummayın.
Haşa, sizə söz öyrədir deyiləm,
Gəlmiş sıra, eyləyirəm şərh-i-qəm.

Qəmdir, bütən türk¹ aləmin bürümüş,
Arzular könuillərdə çürümüş.

Gündə yüz-yüz, yeni-yeni hadisat,
Başımızda partlayırlar, yox nicat.
Türk yurdunun sağ qanadı kəsilir,
Türk milləti gündən-günə əskilir.
Türk bəsləyən, türk qadını, türk qızı,
Bədnam oldu, ar öldürməzmiş bizi,
Türk milləti, türk vətəni, türk eli,
Türk ocağı, türk ölkəsi, türk dili,
Məhv oluyor, gələcəyi ağlatır,
Millətimin şərbətinə zəhr atır.

"Sijimqulunamə", 1908

ŞAH

Dutub söz yox ki, indi nami-nikim külli-dünyanı,
Neçün kim, eylədim bir zərbilə viranə İrani,
Gəlib namusə axır, eylədim mən qeyrətin kanı,
Əcəb gülzarlıq xuni-şəhidan ilə Tehrani.
Atıb namusü nəngi, boşladım din ilə imanı,
Dağıtdım, parçalatdım zülmilə ayatı-Quranı.

Görün bir, mən ölüm, çəkdimmi yaxşı, işlərə saman?
Qırıb əzaların, qıldımın millət məclisin viran.
Yatır Məlikülmütəkəllimlər ilə qan içrə Cahangir xan.
Daha bir xeyli hürriyyətperəstan qanına qəltan,
Dübarə, güllələtdim yüzlər ilə tifi, nisvani,
Qanımda yoxdu çün bir qətrə də xuni-müsəlmani.

Elətdim, eylədim hər bir qəbahət varsa, dünyadə,
Rəhimi, Şeyx Fəzlullahı qıldım hürü azadə,
Hacı Mirzə Həsən, Mir Həşim, Əsgər döndü cəlladə
Genə qayım-məqam oldu yerində hər zinazadə.
Məkani-bum, gərkəs eylədim xəti-Süleymani,
Özümdən eyləyib bizar ruhi-paki-xaqani.

Məşədi Sijimqulu

"Molla Nəsrəddin", 1908, № 31

¹ Azərbaycan

YAZIM, YAZMIYIM?

Molla! İşim yaşdı – yazım, yazmıyım?
Huşü başım çaşdı, yazım, yazmıyım?

Əqlimi puç etdi kitabət, yazı,
Xaməni atdım, buraxıb kağızı;
Sən də sevirsen hələ çoxdan azı.
İndi buyur, baqqalı, ya bəzzazı.
Bir yekə fərraşdı yazım, yazmıyım?
Qəlbləri daşdı, yazım, yazmıyım?

Karı buraxdım, kefilmə başladım,
Jurnalım, həm qəzeti daşladım;
Halvanı çaldım, həmi lavaşladım;
Bir neçə molla qarını aşladım,
Yekə kələmbaşdı, yazım, yazmıyım?
Cümləsi qardaşdı, yazım, yazmıyım?

Getdi rəcəb, indi də şəban gəlir,
Cisminə kor mollaların can gəlir,
Məclisə ancaq ağa, bəy, xan gəlir,
Ac gözü qan-yaşdı, yazım, yazmıyım?
Qəmlərə yoldaşdı, yazım, yazmıyım?

Doğrusu, baxdıqca müsəlmanlığa
Az qalırım üz qoyum ormanlığa,
Bənzəməyir yurdumuz insanlığa,
Cümlə verib özünü yovşanlığa,
Vəhşətə ağnaşdı, yazım, yazmıyım?
Zillətə uğraşdı, yazım, yazmıyım?

Bax, necə insan qanı su tək axır;
Mənzərəsi ruh ilə canı yaxır,
Halva qapanlar ölülertək baxır,
Var ağa, əyanlarımız bir naxır,
Leyk palanbaşdı, yazım, yazmıyım?
Sarıqə sirdaşdı, yazım, yazmıyım?

Məncə, əbəsdir bu qəzet-məsxərə;
Beynimə batmaz, ha, oxu min kərə,
Karı eləməz möcüzə gavə, xərə,
Üz dəxi öyrəşdi tüpürçəklərə
Qeyret uzaqlaşdı, yazım, yazmıyım?
Məzhəb iraxlaşdı, yazım, yazmıyım?
Canım alovlaşdı yazım, yazmıyım?

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 33

ORUCLUQ

Gəldi orucluq, a balam, ağlama,
Səngi-qənaət belinə bağlama.

Çar tərəfdən gəlir əhsan iyi,
Çorpa plov, palda, badımcan iyi.
Paxlava, bal, firni, fisincan iyi,
Lap eliyir adəmi bican iyi.
İndi dəxi pendiri barmaxlama,
Səngi-qənaət belinə bağlama.

Hər gecə iftarə buyur xangilə,
Məşhədi, hacı, ağa, əyangilə,
Sən gəl, atam, baxma fəqirangilə,
Ey fūqərə! Sən qapıda yangilə,
Bir tike bozbaşdan ötür ağlama,
Umma, şişərsən, bala, sarsaqlama!

Qurşağı aç boşla, soyun caməni,
Gəl otu məclisdə sərib daməni.
Çimrə qolun, qoy yerə əmmaməni,
Yadına sal onda sən imamini
Ey fūqərə, bəsdə dəxi ağlama,
Umma, şişərsən, bala, sarsaqlama!

Mahi-mübarəkdir ibadət ayı,
Türkiyə, İranda bir adət ayı
Misirdə, Qafqazda səyahət ayı,
Şəhri-Buxarada şətərət ayı,
İftara lənət oxuma, qarğama
Çox da müsəlmanlara bel bağlama,
Ahin ilə qəlbləri dağlama,
Gəldi orucluq, ay axund, ağlama!¹

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 35

ALLAHƏ TƏVƏKKÜL

Hər yanə dolandım, dedim, Allahə təvəkkül,
Atəşlərə yandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Qoydum başımı əllərimin üstünə yatdım,
Meyyittək uzandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Çalındı döhl, köçdü bütün qafilələr, mən
Köçdən aralandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Lap dalda qalan qafilələr də gəlib ötdü,
Tozlara bulandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Pamali-süturanı xəran oldum özüm də,
Odlara qalandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Sail donutək əlli yerimdən büzələndim,
Şalvərə yamandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Atlara saman, itlərə yal, malə yem oldum,
Xanlara talandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Girdabi-cəhəltədə gözüm kəlləmə çıxdı,
Gərçə yaxalandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Meydani-mübarizdə qılıncım yavalandı,
Başdan yaralandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Aslan kimi meydani-şəhadətdə yığıldım,
Mərgimə inandım, dedim, Allahə təvəkkül!

İmdədə çağırımsa da millət vükəlasın,
Sağdan paralandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Çün gəlmədi molla, ağa, dövlətli hərayə,
Canımdan usandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Filcümle, nə gəldi başıma səbr elədim mən,
Hər rəngə bulandım, dedim, Allahə təvəkkül!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 36¹

ACIDIR

Kim deyir zülmü sitəm ədlü vəfadən acıdır?
Hiyləvü kibrü riya sidqü səfadən acıdır?

Qanmıyan kimdi şərü xeyrini aləmdə bu gün?
Kim deyir büxlü həsəd cudü səxadən acıdır?

Cürbəcür sənətə sahibdi cəhan əhli təmam,
Kim deyir mərsiyəxanlar üdəbadən acıdır?

Bircə kəs turş deməz aləmdə yəqin ayranına,
Tap bir adəm, deməsin xəndə bükadən acıdır?

¹ Sonuncu bənd jurnalda yoxdur. "Sijimqulunamə"dən götürülmüşdür.

¹ 1908-ci ildə "Tərcüman" qəzeti (№ 68) həmin şəri "Molla Nəsrəddin"dən götürüb xüsusi qeydlə çap etmişdir.

Tazələr-köhnələr adilə bölünmüş islam,
Hanı bir köhnə, desin, cəhl ürfadən acıdır?

Yügürürlər iləri cümlə qonum-qonşu təmam,
Biz də müstəqbelə deyirik ki, mezadən acıdır.

Çəkibən burnumuza kürkü, əbanı hamımız,
Demərik kim, bu fəna hal bəqadən acıdır.

Ürfələr danışır hey bizə məktəb, sənət,
Onların zəhməti bu dərdu bəladən acıdır.

Hey deyirlər ki, bu qəflət yuxusundan oyanın
Ki, bu şirin yuxu min zəhrü dəvadən acıdır.

Zahirən doğrusa da cümlə bu sözlər, lakin,
Doğru söz başımıza bərqi-səmadən acıdır.

Nasihin pəndini dərguş eləmək istəmərik,
Dustun tənəsi çün nari-xudadən acıdır.

Acıdır qəndi-məarif, acıdır hübbi-vətən,
Möhneti-elmü hünər dərdi-vəbadən acıdır!..

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 41

OLACAQMI?

Zənnincə sənin, millətimiz şad olacaqmı?
Viranə qalan mülkümüz abad olacaqmı?
Talane gedən haqqımız, insanlığımıztək
Quldur adı da puç və bərbad olacaqmı?
Şərh et, mən ölüm, sən mənə bu sirri bəyan et,
Bu köhnə papaqlar yeni icad olacaqmı?
Peysərlərimiz ləbləbitək qırmızı, göy, boz
Malidə yeri olmağa münqad olacaqmı?

Daim qalacaq qeydi-əsərdə müsəlman?
Ya bircə bu zəncirdən azad olacaqmı?
Hər gün ürfəyə tökülən lənətə qarşı,
Heç olmasa, bir dəfə də irad olacaqmı?
Barani-bəla üstümüzə hey yağacaqmı?
Ya gün doğaraq bizlərə imdad olacaqmı?
Hürriyyət, ədalət və müsəvat cəmalı
Bu ölkədə də cilvələnib dad olacaqmı?

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 43

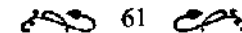
ÇƏK DAŞA

Usta, sən öz ülgücünü çək daşa,
Sürt qayısa, eylə həvalə başa.
Baxma, nə lazım, quruya, nə yaşa,
Nə qulağa, nə gözə nəm, nə qaşa,
Qonşuya, nə yarə, nə də yoldaşa!

Al əlinə müştərinin başını,
Tök yüzünə gözlərinin yaşını,
Çünki bişirdin yazığın aşını,
Barı qonaq eyləgilən bozbaş!
Sürt qayısa ülgücünü, çək daşa!

Feyzi-təraşi danışsən hələ,
Müştəriyə çox da demə məsələ.
Qırx başını, al pulunu, sal çölə!
Baxma rəfiqə, qohuma, qardaşa,
Kortalıb, ülgüclərini çək daşa!

Söyləmə dəlləkə dəbistan nədir?
Elm, sənaye, ədəbistan nədir?
Ağrın alım, tülkü nə, meydan nədir?
Yığ sürünü bir yerə çat baş-baş,
Çarxa ver ülgüclərini, çək daşa!

İşləməsə sənətin, olsa kəsad,
Eylə təbabət, qazanıb tazə ad;
Vermə fəqirə, pulun olsun ziyad.
Qoyma gedə məktəbə oğlun Paşa,
Ta ki, məbada aza yoldan, çaşa!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1908, № 44

QIZLARIMIZ

Bir qızın "Molla Nəsrəddin"ə bəyani-halı

Verdi məni, ay Molla, atam bir dəli dəngə,
Bir boynu yoğun, əqli gödək, zorlu nəhəngə!

On bir yaşına yetməmiş idim hələ, Molla!
Hər yanda qurulmuşdu mənə min tələ, Molla!
Axırda məni saldılar əldən-ələ, Molla!
Getdim ərə bir sahibi-qəddarə, fişəngə,
Satdı məni ağsaqqal atam bir dəli dəngə!

Mən bilməz idim fərqi ni pir ilə cəvanın,
Əsla tanımazdım necədir rəngi hənənin,
Xilqətdə yazıbmış qələmi dəsti-qəzanın
Kim, eyliyə pabənd məni piri-cəfəngə!
Ah eyləmədən ta ki, bu canım gələ təngə!

Gəldim evinə arvad olum mən bu həpəndin,
Oldum qarabaş arvadına köhnə pəsəndin,
Düşdüm içinə mərəkeyi-hiyləvü fəndin,
Hər şamü səhər əzdi məni saldı həvəngə!
Verdi məni, ay Molla, atam bir dəli dəngə!

Bir dürri-girənməyə idim, qiymətim itdi,
Tazə gül idim, buyi-ünasiyyətim itdi,
Biəlm, hüququm, şərəfim, ismətim itdi,

Əfsus, şikar indi də oldum bu pələngə!
Satdı məni, ay Molla, atam bir dəli dəngə!

Azad, əsir olmağımı bilməyirəm mən,
Zülmətdə, əsarətdə qalıb ölməyirəm mən,
Qan yaşlarını gözlerimin silməyirəm mən,
Təsir eliyir həli-ğəməm rusü firəngə!
Heyhat... əsərbəxş ola bu sinəsi səngə!

Zülmət çəkilib, sübhi-səadət olacaq ya?
Xurşidi-müsavətü ədalət doğacaq ya?
Təbli-əməli dəsti-bəşarət çalacaq ya?
Ya kim, qalacaqdır hələ bu qafilə ləngə?
Bu cismdə canım gələcəkdir belə təngə!?

"Sijimqulunamə"

AĞAYA CAVAB

Atılıb-düşməyin əfsanədir, əfsanə, sən öl!
Daha təsir eləməz sözlərin insanə, sən öl!

Köhnə əfkarını əfkarımıza qatmagilən,
Çürümüş məsləkini xalqa baha satmagilən.
İşə keçməz bu mətan, bizi aldatmagilən,
Pul verilməz daha bu hərzəyə, hədyanə, sən öl!

Ələ salma daha bir bunca evamı, mən ölüm,
Nəql edib Rüstəmi Keykavusü Samı, mən ölüm.
Vermə xərcə belə bihudə kəlamı, mən ölüm,
Deyirəm mən sənə, bəsdir daha, mərdanə, sən öl!

Hacısan, məşhədisən, sahibimizsən, ağasan,
İstəyirsən həmi qırxıb bizi, həm də sağasan.
Mən ölüm, nizəni çək, yoxsa uşaqsan, çağasan,
Gəlmişik lap əlinizdən, a canım, canə, sən öl!

Verirəm and səni siğeyi-üxviyyətə mən,
Söymə məşrutəyə, məcmuəyə, hüriyyəyə sen.
Söyləsən ziddi-şəriətə, gəlib lənətə sən,
Qoyaram adını məcmuədə meydane, sən öl!

Qonma quzğun kimi ol minbəri-pak üstündə,
Düş yerə, laşəni dimdiklə də xak üstündə,
Xaneyi-həqqə nə qovğa, bu xörak üstündə,
Sətmisən din ilə imanı cibişdanə, sən öl!

Gəl eşit ərziyi, təkfirimi ağaz eləmə!
Adəm ol, qan sözümü, əsləhəni saz eləmə;
Atina quşlarıtək üstümə pervaz eləmə,
Həqq faiq gələcək zümreyi-şeytanə, sən öl!

Gəncə cavanları
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 46

ARVADLARIMIZ

Bax, səni tarı, necə arvadılar?
Yekcəsi huri kimi bir zətdilər!
Kim deməz övrət bizim övrətlərə,
Gözləri gər düşsə bu surətlərə,
Baxmaqılən çox da qoca, qətdilər?
Ay kişi, gəl gör necə arvadılar?

Sübh yerindən duracaq mal kimi,
Ağzı, gözü bumbulaşq yal kimi,
Çadəsin başə sahib lal kimi,
Evdən uzaqlaşdı, itib batdılar,
Ay kişi, gəl gör necə arvadılar?

Evdə uşaq bir-birini dağlayır,
Kəblə Vəli bağına daş bağlayır,
"Güllü" xala yasda gedib ağlayır,

Gəh də görürsən ki, gəlib yətdilər,
Ay kişi, gəl gör necə arvadılar?
Cümləsi huri kibi bir zətdilər!

Yasa gedib-gəlmələri quş kimi,
Sözləri, söhbətləri bayquş kimi,
Onda görürsən ki, qudurmuş kimi!
Körpələri bir-birinə qətdilər,
Ay kişi, gəl gör necə arvadılar?

Məhrəmi görməz yüzünü bir kərə,
Fəlcı, duaçı görəcək yeksərə,
Dilləri pis, əlləri xain ərə,
Ev-eşiyi, qab-qacağı satdılar,
Ay kişi, gəl gör necə arvadılar?

Bunları oxşatmaram insanə mən,
Bənzədirəm bir yekə heyvanə mən,
Cəldim əlindən buların canə mən,
Veyl uşağı, bağırını çatdatdılar,
Ay kişi, gəl gör necə arvadılar?
Yekcəsi huri kimi bir zətdilər!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 48

BAKI

Adə, bu şəhrdə gəl gör nələr, nələr varimiş!
Nə şeytənət, nə dəşais, nə hiylələr varimiş!

Qulağım ilə sizintək eşitmiş idim mən;
Gözümle görməmiş idim, əcəb xəbər varimiş!

Şəhərdə gəzməyə bindən ziyadə faytonlar,
Nə qədr axtafabil, çoxlu konkələr varimiş!

Cəmətin arasında nə təfriqə, nə nifaq,
Nə əyrilik, nə oğruluq, nə kisəbər varimiş!

Tazapirskidə bir yaxşı məscidi-ali...
Yanıda mədrəsədən ötrü hücrələr varimiş!

O hücrələrdə oxurmuş neçə düjün tələbə,
Mağıl müsəlman işi, əsil xeyir-şər varimiş!

"Nicat"ə, "Nəşri-məarif"lərə nə hacət var,
Üsuli-köhnə məkatib və zir-zəbər varimiş!

Neçünki, Bakudə xalis müsəlman artıqdır:
Olarda əql, fərasət, bilik, hünər varimiş.

Əgərçi bir parası onların da tovlandı,
Üsuli-tazəyə; heç bilmədi zərər varimiş!

Vəli ki, gəncəlilərdə hamı evi yıxılan,
Nə Molla Sadiqi, ondan nə bir əsər varimiş!

Yeni üsulə uyuşdu ümumi-Gəncə hələ;
Nə yaxşı bir Hacı Bağır, o mötəbər varimiş!

Xülasə, Bakuni gözdüm, ürəkdə xofu həras,
Cəhanda, mən nə bilim, şəhri-pürxətər varimiş!

Əgərçi yazmağa söz çox, vəli qəribəm mən,
Yatıbdı Dəmdəməki, Qırxayaq, məgər varimiş!

"Molla Nəsrəddin", 1908, № 50

GİMNAZİYADA

Molla və şagirdlər

Molla

Keçən ustadınız əla idi, ya mən, balalar?

Şagirdlər

Bilmirik biz hələ əmmamənin altında nə var.

Molla

O sizin fikr və əxlaqınızı pozdumu, ya?

Şagirdlər

Xayır, o pozmadı, şimdiki pozacaqdır bu əbə.

Molla

Nə əcəb vurmadı imanınıza bəs o, xələf?

Şagirdlər

O, müsəlman idi, səndən olur, olsa bu əməl.

Molla

Gədə, bijlər, bu nə sözdür ki, deyirsiz mənə siz?

Şagirdlər

Ay axund, ağrın əlaq, doğrunu biz gizləmərik.

Molla

Yaxşı, bundan sora mən gündə sizə çat qoyaram...

Şagirdlər

Becəhənnəm, nə qoyarsan, ona razı olaram.

Molla

Yazaram indi danos mən o direktor ağaya.

Şagirdlər

O sözü söylə gedəndə evinizdə çağaya.

Molla

Misyonerlər sizi yoldan çıxarıbdır, a bala.

Şagirdlər

Olur, əlbəttə, olanda bizə sən tək molla...

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1908, № 51

EVLƏNMƏRƏM¹

Tavlama hər gün xala, mən hələ evlənmərəm!
Salmayıb öz başımı əngələ, evlənmərəm!

Gündə edib vəsvəşə, əqlimi çaşdırma sən!
Torbalayıb başımı, dərdimi daşdırma sən!
Eyləmə tərifini, həddən aşdırma sən!
Anla ki, aldanmaram hər dilə, evlənmərəm!
Salmayıb öz başımı əngələ, evlənmərəm!

Yox, yox, amandır, xala, mən su olub axmaram!
Huriyi-dünya ola, elmsizə baxmaram!
Cahiləyə etmərəm meyl, "nişan" taxmaram!
Ömrümü puç eyləyər cahilə, evlənmərəm!
Yol başımın tüklerin, çəngələ, evlənmərəm!

¹ Əli Razi (Dabanı çatdax xala) məşhur "Məsləhət" şerinə
Sijimqulu, eyləmişəm məsləhət,
Utanma heç, gəl səni evləndirim.
Eyləmişəm istixara, yaxşıdır,
Beş-on günə gəl səni evləndirim

– bəndi ilə başlayan cavab yazmış ki, Əli Nəzminin bu şeri də ona cavabdır.

Tərbiyəsiz, elmsiz yar qəşəng olsa da,
Sinəsi mərmər, beli incə və təng olsa da,
Zülfi-mütərraləri dopdolu rəng olsa da,
Hər nə ola vermiyib əl-ələ, evlənmərəm!
Salmayıb öz başımı əngələ, evlənmərəm!

Düz yerinə sən "ağu" qatmagilən aşırma,
Zalxa gözəldir deyib, küll ələmə başırma,
Mən baxıram hər yana; yarım, yoldaşıma,
Bircəsini görmürəm ki, gülə, evlənmərəm!
Mən də salıb başımı əngələ, evlənmərəm!

Qaş-gözünü oynadıb, alnına endirmə bənd,
Ağzını burma mənə, etməgilən rişxənd,
Küs və nə də inci sən, eyləmirəm mən pəsənd,
Bunca əbədir nağıl, məsələ, evlənmərəm!
Salmayıb öz başımı əngələ, evlənmərəm!

İndi olarmı mənə söylə görüm bir xələf
Kim, edə dünyada öz ömrünü zayə, tələf,
Keçdi sən dəmlərin, əsrü zəmani-sələf,
Vermə əziyyət mənə, nafilə, evlənmərəm!
Danla, dalaş, tulla "tor", qur "tələ", evlənmərəm!

Olmasa yarım əgər kamilə, evlənmərəm!
Ömrümü puç eyləyər cahilə, evlənmərəm!

"Sijimqulunamə"

ƏLVIDA

Qoymuyur andır mənə dərdi-səda,
Köhnə ilə bircə dəyim əlvida!

Ey mənə bədxab eləyən köhnə il,
Düşməni ərbab eləyən köhnə il,

Dəhri gəhi bab eləyən köhnə il,
Ax, məni bitab eləyən köhnə il,
Bircə qoyur kim, məni dərdi-səda,
Ta ki, səninlən eləyim əlvida!

Çünki gedirsən, besələmət, yeri,
Eyləmədin bircə kərəmət, yeri,
Oylə durur kisə, həcamət, yeri,
Eylədin İrani mələmət, yeri.
Şeytənəti eyləmədin sən difa,
Oldu olan, keçdi keçən, əlvida!

Getdi əbəs, bitmədi amalımız,
Boyləmidir həm gələcək salımız?
Yoxdur ümidim, qara iqbalımız
Parlıya, pərtövlənə bu halımız,
Çünki cəhanı bürüyüb irtica,
Söylədim hürriyyətə mən "əlvida"!

On iki aydır elədin bidirəng,
Hər günü aldın yeni bir ruy-rəng,
Eylədin ürfanə bu dünyanı tənq,
Zülm oxu, təkfir ağacı, çubü səng,
Keçmədi tək bircə günün biniza,
Mən necə eydim sən ilə əlvida?

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 52

HƏSƏD

*Peterburq şəhərində bir cəmiyyət təşkil olunub, pişikləri
himayə edəcəyini elan etmişdir*

Ey ölkəmizin sevməli heyvanı, pişiklər!
Vey xanəməzin yaxşı nigəhbəni, pişiklər!
Dərlər ki, Peterburqda bir cəmiyyət açılmış,
Heyvanları hifz etmək üçün bayraq asılmış,
Rəhm, ədl işığı hər pişiyin üstə saçılmış,
Hür avlayacaq kuçədə siçqanı, pişiklər!
Ey ölkəmizin sevməli heyvanı, pişiklər!

Ey ölkənin azadələri, bəxtəvəranı,
Könlüm doludur atəşi-rəşk ilə nəhani.
Məmnudur etmək sizə hər dürlü cəfanı,
İncitməyə yox kimsənin imkanı, pişiklər!
Ey ölkəmizin sevməli heyvanı, pişiklər!

Kim döysə sizi, vursa sizi, qılsa əziyyət,
Tənbeh və cərimə edəcək, bilse, hökumət.
Bəh, bəh, bu nə tale, bu necə bəxt, nə nemət!
Vallah bu həsəd yandırır insanı, pişiklər!
Ey ölkəmizin sevməli heyvanı, pişiklər!

Lap doğrusu, baxdıqca sizə, heyrətim artar,
Xoşbəxt sizi gördükcə qəmim, həsrətim artar.
Hətta nə sizə, itlərə də rəğbətım artar,
Var çünki sizə bircə yanan canı, pişiklər!
Ey ölkəmizin sevməli heyvanı, pişiklər!

Hakimlərimiz bizləri saymazlar sərəsər,
Bais nəşə insanə, nə heyvanə bərabər.
Əvvəldən olubdurmu, nədir boylə müqəddər?!
Kim, müft axa hər yanda onun qanı, pişiklər!
Qafqazda bunun olmadı dərmanı, pişiklər!

Hər yanda görürlərsə müsəlmanı, döyürlər,
Həm oylə döyürlər, necə heyvanı döyürlər,
Dinmir də hökumət ki, görür anı döyürlər,
Yox bircə himayə edən insanı, pişiklər!
Kaş olmaya idi belə dünyanı, pişiklər!
Ey rəhmlilər xanəsi mehmanı, pişiklər!

“Sijimqulunamə”, 1909¹

MƏNƏM

Ey firqeyi-noməsləkan, bir alimi-nadan mənəm!
İslamı cəhlə uğradan bir natiqi-kodan mənəm!

Mən xəlqi dəvət eylərəm, müştəqi-qəflət eylərəm,
Qərqi-cəhalet eylərəm, bu rəzmdə aslan mənəm!

Zahirdə mən xud aliməm, həm rəhnümayi-ələməm,
Batində lakin zaliməm, hər iş tutan pünhan mənəm.

Qoymam sizi kam almağa, elm öyrənib, nam almağa,
Xəlqi sizə ram olmağa yol verməyən heyvan mənəm!

Kin və qərəzdir tiynetim, büxlü həsəddir fitrətim,
Var tazələrdən nifrətim, xilqətdə çün şeytan mənəm!

Qoymam əvamı aldana, dünyada ta var-yox qana,
Əhli-məarifdən yana min söz deyən böhtan mənəm!

Mən qanmaram xaric miləl, dinə vurur hər dəm xələl,
Gəlməz əlimdən hər əməl, ancaq baxan bican mənəm!

“Molla Nəsrəddin”, 1909, № 2

¹ “Sijimqulunamə”də səhv olaraq 1919-cu ildə yazıldığı göstərilmişdir. Halbuki 1909-cu ildə “Molla Nəsrəddin” jurnalının 34-cü nömrəsində, “Poçt qutusu” bölməsində belə mənəli və eyhamlı bir qeyd var: “Şairimizə”: “Pişiklər” mənzuməsinin mənəsini başa düşmədik”.

FÜQƏRA

Bir neyistanda qalmışam tənha,
Dadü fəryadimə çatan yoxdur.
Vəhşilər içrə etmişəm məva,
Ah, bir halimə yanan yoxdur.

Pək yaman xofnakdır vətənim,
Xəsü xaşakdır gülüm, çəmənim.
Qəlbim uçqundu, titrəyir bədənim,
Oluram böylə bir məkanda fəna,
Vay, bir dərdimə qalan yoxdur.

Məskənimdir tikanlı bir səhra,
Sakinatı tamam bisərü pa.
Cümlə bədkar, cümlə bədsima,
Rəbbəna, rəbbəna, xudavənda!
Can xilas etməyə güman yoxdur.

Vətənimdən uzaqdır insanlıq,
Buradır guya əsl heyvanlıq.
Dərə xəlvət, şəğəl edir xanlıq,
Edilir bəs ki, ruhime iza,
Kəsilib taqətim, təvan yoxdur.

Yox nişan zərre adəmiyyətədən,
Mərifətdən, nə qabiliyyətədən.
İki min kəlmə də həqiqətdən,
Eşidilməz olur cəfa hətta
Bircə insan dili qanan yoxdur.

Barkeşlikdə cümləsi xərdir,
Zülmə tab eyləməkdə əstərdir.
Qətlü sirqətdə leyk əjdərdir,
Hiyləgərlikdə alimü dana,
Ədəbü elmdən nişan yoxdur.

Hamısı köhnəxah, köhnəpərəst,
Badəyi-qəflət ilə yeksər məst.
Oluram hər günü giriban-dəst,
Cahil ilə mürid, ya molla...
Bikəsəm, yarı kardan yoxdur.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 5

EY FÜQƏRA

Ey füğəra, boş yerə ağlaşmayın;
Hər kəsi görcək ona sallaşmayın;
Şeyxə, bəyə, pulluya sarmaşmayın;
Qışdı deyib, bunca qırılmaşmayın!
Qarğa kimi çox da qağılmaşmayın;
Ay cücələr, bədi, cırılmaşmayın!

Kiş! Kiş! Ay andır, yeri, get gir hinə!
Baxma, şişərsən, hacının ənginə!
Pul hanı versin sizə hər gün dənə.
Borclu deyildir ki, a heyvan, yenə!
Bunca qabağında cıvılmaşmayın!
Ey cücələr, bədi, cırılmaşmayın!

Söyləmə, acdır uşağım, arvadım,
Ağlır acından Nəcəfim, Hurzadım,
Qış qatıdır, örtməyə yox bir zadım,
Çarə nədir, mətləbini annadım.
Səbr eləyin, şükr eləyin, çaşmayın,
Ney kimi hər yerdə sızılmaşmayın!

Şamü səhər xan qapısını kəsməyin
Gəh həyəti, gəh bacanı pusmayın;
Taleyinizdən hələ bir küsməyin,
Müftə, söyüd yaprağıtək əsməyin,
Titrəməyin, bədi, zığıldaşmayın!
Qışdı, deyib, bunca qırılmaşmayın!

Olmayınız pullulara çox ümid,
Kibr, qururi olarındır məzid.
Çox da nə lazım belə göftü şənid,
Hali-şüma taqətü səbrəm borid.
Kefsizi ağlatdınız, ağlaşmayın,
Ney kimi hər yerdə sızılmaşmayın!
Titrəməyin, bədi, zığıldaşmayın!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 6

LALSƏN

Sən hələ dillənməmişən, lalsən,
Tiflənsən... a; sən hələ nosalsən.

Bilmə hələ sən özünü kardan,
Olma özündən, a çocuq, bədgüman,
Ortalığa çıxma, əzizim, dayan,
Çünki, balam, sən hələ nosalsən,
Dəyməmişən, yetməmişən, kalsən.

Soxma qabağə özünü anqalı,
Gözlə gələn növbəni daldan, dalı,
Ay beli palanlı, başı noxtalı,
Sən keçisən, sən quzusan, malsən,
Sən hələ dillənməmişən, lalsən.

Erməniyə kəndini tay eyləmə,
Gürcüyə, nə rusə gilay eyləmə.
Üstümə qışqırma, həray eyləmə,
Dəstəni qaytar, yeri daldal sən,
Qıl hələ təhsil, elə ikmal sən.

Məşədi Sijinqutu

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 13

DABANI ÇATDAX XALAYA

Cavab¹

Ağrın alım, Dabanı çatdax xala,
Sən niyə düşdün belə qiylü qala?
İstəyir axmaq ərin övret ala?
Eyləmə təşviş, ona baxdır fala,
Caduya saldır, adı dillənməsin,
Ta ki, sənün üstünə evlənməsin.

Çox qocalıbsan, baxıram halına,
Dən də düşüb birçəyine, yalına,
Qırx kişini qatlamısan dalına,
Çünkü çıxıb şövheri-bəd falına,
İndi zəban-bənd elə, dillənməsin
Ta ki, sənün üstünə evlənməsin.

Beş şahı ver, bir dua yazdır nala
Sonra alıxla kişini, noxtala,
Tut yaxasından itələ, çalxala,
Gəh də qabağında gəzib, yorğala,
Ta ki, sənün üstünə evlənməsin,
Olmasın azürdə, nə dillənməsin.

Dannama bihudə o biçərəni,
Tazələmə sinədəki yarəni
Qonşuda görsün Sənəmi, Sarəni,
Saxlasın ifritəni, məkkərəni?
Eyləsin imsak, meyillənməsin?
Axırı-ömründə be hellənməsin?

Yalın ağarmış, yox ağızda dişin,
Sir-sifətin pis, daha pisdür işin,

Ev-eşiyin, qab-qacağın, pişmişin,
Get-gəl, otur-dur, hərəkət, gərdeşin,
Yekcəsi bikərədi, pəs neyləsin?!
Bir-iki övret alıb evlənməsin?

Ay qoca Fartdax! Sənə mən yüz kərə;
Söyləmədimmi eləmə məsxərə?
Bəsdür, ay arvad, həyasız heyvərə,
Eyləmə bir bunca şəqavət ərə,
Ər, bə qonum-qonşuda əylənməsin?
Siğeyü müte edib evlənməsin?

At ilə övretde tapılmaz vəfa,
Yaxşı məsəldir deyib ata-baba,
Yekcə əli əyri, uzun dil, yava,
Bit-birəli, sünsəli, həm bihəya,
Bəs bu başıdaşlı kişi dinməsin?
Eyləməsin siğə, həm evlənməsin?

Ay yatağan, əqli gödək, cahilə,
Biqanacaq, tənbelə və kahilə,
Lağ ələyirsən bu qədər ahilə,
Feline də fəxr ələyirsən hələ?
Çək dilini bir belə zillənməsin,
Ağzını pak eyle, zibillənməsin.

*Maşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 14*

ƏCƏB

Əcəb halın var, ay Molla, əcəbcə ruzigarın var!
Əcəb əsrü zəmanın həm, əcəb şüglü şüarın var!

Əcəb məslək, əcəb fikrin, əcəb virdin, əcəb zikrin,
Əcəb surət, əcəb şəklin, əcəb dövrün, mədarın var!

¹ Əli Razinin (Dabanı çatdax xala)
Molla Dadaş, yaz bunu jurnalına,
Qurban olum bığına, saqqalına,
Məsləkine, fikrinə, amalına
İstəyir evlənsin o axmaq kişi
– misraları ilə başlanan satirasına cavabdır.

Əcəb sima və saqqalın, əcəb rəngi-rüxü alın,
Əcəb xirqə, əcəb şalın və təkini vüqarın var!

Əcəb vəzin, əcəb pəndin, əcəb nöğlün, əcəb qəndin,
Əcəb hiylən, əcəb fəndin, əcəbcə girü darın var!

Əcəb alimnüməyanın, əcəb cahil müridanın,
Əcəb vəhşi və heyvanın, otuz milyon himarın var!

Biyabani əcəb qulun, cünunun, qeyri-məqulun,
Əcəb məğmum, məsulun, nihanın, aşikarın var!

Gözündə seyli-qəm yaşın, vətən amalı yoldaşın,
Qarıxmış zəhr ilə aşın, əcəb leylü nəharın var!

Əcəb niyyət, əcəb amal, əcəb təmini-istiqlal,
Əcəb təğyiri-vezü hal, əcəbdür, ixtiyarın var!

Əcəb, ay Molla Nəsrəddin, bu xəlqi eylədin bidin,
Təəccübdür ki, yox həqbin, görə bir hansı karın var!

Danışma gavü mahidən, uzaqsan sən ilahidən,
Danış meydən, sūrahidən, o yolda iştiharın var!

Demə, bu Yer müdəvvərdir, Günəş Yerdən də əkbərdir,
Bu əncümdür, bu kövkəbdür, nə nurun var, nə narın var!

Edirsənmi hələ diqqət, nə cövherlər doğur millət?
Edir təkfir, oxur lənət, nə qədri kurü karın var!

A nainsaf, lənətxan, belə getməz belə dövrən,
Yalan söylə, danış böhtan, nə qədri iqtidarın var!

Uzaq getməz, verərsən can, olarsan vasili-niran,
Səni orda tapar Xortdan, Səğərdə murü marın var!

Zəmanə dəyişlər bir gün, gözün millət silər bir gün,
Vurar başın özər bir gün, nə izzü etibarın var!

A molla, bəd gəlib falın, dəyişdir fikrü amalın,
Nə tək sən, cümlə əmsalın və illa, intiharın var!

Sataşdın xas ilə amə, toxundun qeyrətə, namə,
Hazırlan qətlə, edamə, əcəb gurin, məzarın var!

Yığ övraqın, qələmdanının, həlakətdən qutar canın,
Demə, var ibn-Nemanın, demə çox cannisarın var!

Məşədi Sijimqulu

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 14

ƏTTÖVBƏ

İmdadə sən yet, ey adil Allah,
Pis gündəyiz çox, rəhm eylə eyvah.
Bu xəlqi etdi kim böylə gümrah?
Gör bir nə söylər bu qövmi-bədxah:
Övrət – müsavat, əqvalə bah, bah,
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah!

Hürriyyət olsun, getsin əsarət,
Həm tərək edilsin, hali-bədəvət,
Övrətlər etsin kəsbi-şərafət.
Qızlar məkatib, elmü sənəət,
Yarəb, nə bidət, bu nə cəhalət,
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah.

Hansı günahı etdik cahanda,
Qıldıq təsadüf böylə zamanda
Qaldıq necə gör biz əl-amanda,
Küllən rəiyyət, həm bəy də, xan da,
İstər ədalət pirü cavan da,
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah.

Dərdim daşıbdır, dinmə, filani,
Qanmır bu firqə yaxşı-yamani,
Derlər ki, getsin cümlə zənani,

Təhsili-elmə faşü nihani,
Billah atıbdır bunlar həyani,
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah!

Getsinlər dərsə Fatma və Zöhrə,
Bundan mana de, olsun nə bəhrə?
Qalsın bucaqda bu pashı cəhrə,
Bunlar uyusun coğraf, cəfrə,
Qeyrət olarmı razı bu əmrə?
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah!

Ax, ey müşəvviq, lal olsan ey kaş,
Qıldın neçün sən hər mətəbi faş?
Gər olsa qızlar elm ilə sirdaş,
Onda kim oynar qəcmə və beşdaş?
Böylə gedirsə, işlər olur yaş,
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah!

Yox, yox, olammaz belə zərafət,
Bərdar edənməz bu nəngi millət,
Qızlar sərəsər bilsin kitabət?
Etməz cəmaət böylə qəbahət
Kim, xaricilər etsin şəmatət,
Əttövbə, tövbə, əstəğfürullah!
Heyranü matəm, vallah və billah!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 15

KÖHNƏLƏR

Oldu siyahpuş bütün köhnələr!
Dərdü qəmə tuş bütün köhnələr!

Qıldı fələk bəxtlərin vajgun,
Dolma, badımcan qabını sərnigun.

Oldu ədəm ölkəsinə rəhnimun,
İşləri məğşuş bütün köhnələr!
Dərdü qəmə tuş bütün köhnələr!

Hər gün itib-batmadadır xanları,
Mollaları, şeyx və işanları,
Bəyləri, sahibləri, sultanları,
Məşəli xamuş bütün köhnələr!
Oldu siyahpuş bütün köhnələr!

Kamlarınca yecimir işləri,
Batmayır andır bu etə dişləri,
Oxları, nə nizələri, şişləri,
Oldular mədhuş bütün köhnələr!
Hər iş sərpuş bütün köhnələr!

Bilmədilər elm nə, ürfan nədir,
Hübbi-bəşər, rəhməti-vidan nədir,
Həqq, hüquqi-zənü nisvan nədir,
Cəhlə həmağuş bütün köhnələr!
Zalimə papuş bütün köhnələr!

Tazələr aldanmadı övradinə,
Sərvətü şövkətlərinə, adinə,
Düşməyir əsla birinin yadinə,
Oldu fəramuş bütün köhnələr!
İşləri məğşuş bütün köhnələr!

Gəh fədai, gəhi lap müstəbid,
Gəh axır qanı, gəhi müncəmid,
Gəhi də bihuş bütün köhnələr!
Bisərü biguş bütün köhnələr!
Süst və mədhuş bütün köhnələr!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 17

ALDANMAYIN

Ay yazıq iranlılar, aldanmayın!
Hər sözə, hər vədəyə tovlanmayın!

Tez elə tovlanmayınız hər sözə,
Bir tələdir bəlkə qurullar sizə
Çıxmasa asarı-sədaqət üzə,
Hər sözə, hər vədəyə tovlanmayın!
Atəşi-zülmə yaxılıb-yanmayın!

Dam üzərində görürək danəni,
Verməyin əldən dili-divanəni,
Yadə salıb məclisi-viranəni
Aqibətəndiş olun, aldanmayın!
Ay yazıq iranlılar, odlanmayın!

Görmədinizmi hələ Tehranı da,
Məclisi-millidə axan qanı da,
Parçalanan ayeyi-Quranı da,
Bir daha icmaə qığıldanmayın!
Ay yazıq iranlılar, aldanmayın!

Ey vətən övladı, nədir bu şitab?
Bu nə kəşəkəşdi, bu nə inqilab?
Ax, nə parılman, nə hesabü kitab?
Ədl, ədalət deyə odlanmayın!
Ay yazıq iranlılar, aldanmayın!

Ey vükəla! Sizdə nədir bu həvəs,
Ölməyə amadəsiniz hər nəfəs.
Qorxuram axır sizə olsun qəfəs:
Gülşəni-Tehranə qanatlanmayın!
Dərdü qəmi-millətə qatlanmayın!
Ay yazıq iranlılar, atlanmayın!

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 19

ƏBƏSDİR AHIN...

Əbəsdir ahın, ay Molla, əbəs şurü fəğan etmə!
Əbəsdir aşki-çün lələ, əbəs gözdən rəvan etmə!

Əbəsdir atəşin, narın, əbəsdir giryə və zarın,
Əbəsdir bəhsi-əxtarın, əbəsdir dərmıyan etmə!

Əbəsdir fikri-istiqlal, əbəsdir arizuyi-bal,
Olur rənc ilə istehsal, onu müftə güman etmə!

Əbəs dərdü qəmi möhnət, əbəs sevda, əbəs zəhmət,
Əbəsdir banın – "va millət", əbəsdir, qəlbi qan etmə!

Əbəs ərzi səmavati gəzib qılma xəyalatı,
Budur təbi, budur zatı deyib, şərhi bəyan etmə!

Atılma, düşmə meydanə, çalışma mərdü mərdanə,
Nə məcmuə, nə çapxanə, əlində ərmağan etmə!

Səvalı eyləmə, təcrid, əbəsdir məsxərə, tənqid,
Əbəs əsrar, əbəs təkid, əbəs virdi-zəban etmə!

Demə təlimi-nisvanı, hicabı saxla pünhanı,
Darıxdırma müsəlmanı, yazıqsan, tərki-can etmə!

Səma məxluqunu təsvir edib, sərd eyləmə təqdir,
O batil fikrini bir-bir cəhan içrə əyan etmə!

Səri-ərşə ürüc etdin? Siyahati-büruc etdin?
Nüzul etdin, xüruç etdin, di nəql eylə, nihan etmə!

Danışma təbi-hikmətdən, təqazeyi-təbiətdən,
Demə söz elmi-heyətdən, əbəs tül-i-lisan etmə!

Sən əhli-intiqad oldun, əcəb ümmül-fəsad oldun,
Əbəs kəmetiqad oldun, od içrə aşıyan etmə!

Fəsad etsə əgər alim, fəsad eylər hamı zalim,
Vurub qırma pəri balin, cəvan bəxtin xəzan etmə!

Danışma hər zə şair tək, qonuşma əsli kafir tək,
Ağa Mir Hacı Bağirtək rəvayəti-yalan etmə!

Dolaşma Şeyxülislamə, qəzavətxaneyi-əmə,
Hə əzayə, nə əcsamə, nə nəqli-digəran etmə!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 25

OLMUŞAM

Bax mənə bir gör nə cəvan olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Şir gələ, rubah olur cəngimə,
Kimse müqabil duramaz səngimə.
Baxsa əgər "Rüstəm" olar, rəngimə,
Tab eləməz, pili-zəman olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Bıqlarımı bursam edib həlhələ,
Qurbağalar içrə düşər vəlvələ,
Göy yeri yər, Yer eliyər zəlzələ,
Xəlvə durar, gör sə rəvan olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Bir neçə il bundan əzəl kur idim,
Məclisi-ovbaşdə məxmur idim.
Hər kəsə pamal olaraq mur idim,
İndi qoçaqlıqda yaman olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Qalmış idim küncdə veylanə mən,
Kuçadə, kol-kosda rəzilənə mən

İndi çıxıb ərseyi-meydanə mən
Zurde məşhuri-cəhan olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

İndi basıb heybətım insanları,
Divi, şeyatini, musurmanları,
Bəs ki, tökü b yer üzünə qanları,
Zülmde Zöhhaki-zəman olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Qarət edib, yol kəsib, ev çapmışam,
Hər nə musurman işi var, yapmışam,
Alma xəbər kim, haradan tapmışam,
Hər nə deyirdiksə, həman olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Var ökü züm milləti-nadan kimi,
Barbərım xeyli, müsəlman kimi,
Bir neçə həmməsləkim əslan kimi,
Kəlleyi-əğnamə çoban olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

İndi kefim kök, damağım çağdır,
Geydiyim ətlas, yediyim yağdır,
Qışda – aran, yayda yerim dağdır,
Molla nədir, bəy nədir, xan olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam!

Ayda bir övrət alıram, tazə tər,
Köhnəsini rədd edirəm hər səfər.
Ar ilə namusu atıb, müxtəsər,
Pərdeyi-qeyrətdə nihan olmuşam,
Şəhri-cəhalətdə əyan olmuşam,
Barkəşi-tirü kəman olmuşam,
Gör necə məğrurü piyan olmuşam,
Lap yekəlib bir pəlvən olmuşam.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 26

RƏCƏZ

Mənəm mərdi-məşhur, binəngü ar
– bu gizli deyil ki, edəm aşıkar,
Rəayamə hökmüm rəvandır mənim,
– çe sail, dilənçi, keçəl, kur, kar.
Ümuri-siyasətdə pək mahirəm,
– fərasətdə mən etmişəm iştihar.
Kamalımda yox zərrə nöqsan mənim
– həmi aqiləm, aliməm, huşyar.
Xülasə, başım çox böyükdür mənim,
– hələ peysərim, qol-qıçım bir kənar.
Əsasən: ədalət, sədaqətliyəm
– mənimtək hanı rəhmli hökmdar.
Xilaf olmaz əsla sözümdə mənim,
– mənəm əhdü peymanda pək üstvar,
İçəm and Quranə, sındırmanam
– mənim andıma xəlq edir, etibar.
Özüm talibəm çünki hürriyyətə
– o hürriyyətə kim, edəm rəxnədar,
Əlavə: sözüm, söhbətim tündür
– yüzümdən-gözümdən yağır zəhrimar,
Tənümənd, pürzur, pürqüvvətəm
– nəhəngəm, pələngəm, yeli-ruzigar,
Önümdə Rəhim xan, dahımda Səməd
– dübarə otuz min nəfər xərsüvar.
Əgər istəsəm şəhri-Tehrani mən
– iki həmlədə eylərəm tar-mar.
Nə Təbriz, Səlmas, Xoy, Ərdəbil
– Ürumi, Mərənd, anigəh Səbzvar,
Nə Qəzvin, Rəşt, Ənzəli, İsfahan
– nə Şiraz, ya kim, xorasanlılar.
Nə Bağır, nə Səttar, kimdir bular?
– No Sərdar Əsəd, nə də Bəxtiyar,
Vəli, mən özüm qorxuram, doğrusu
– ürək durmur, titrəyir bidvar.
Odur ki, rəfiqi-şəfiqim mənim
– məni qoymadı kim, olam xarü zar.

İşarəmlə Təbrizi işğal edib
– yeritdi cərad, piyan, xumar,
Olub indi yeksər o saydıqlarım,
– təmami kəməndi-bələyə düçar,
Nə var ixtiyarı dönüb söylesin
– qalib sinədə qəmləri bişumar,
İlahim salıb onları müşkülə
– məni eylədi yaxşıca kəmkar
O Təbriz, o Təbriz, o viran şüdə
– edib sinəmi lələtək dağdar
O kani-ədüvv, mənbəyi-inqilab
– o osmanlı türkaninə rəhgüzar.
O qafqazlı kafirlərin mədəni
– o babi yığıncaq əhrarlar,
O qıldı məni aləm içrə zəbun
– o etdi məni halimə əşkbar,
O məşrutəxah öncümən, öncümən
– orada vəkillik edən nabəkər
Vurub canıma od Azərbaycan
– ərir peysərim dəmbədəm dümbəvar.
Bu gün təzə bir söz eşitdim genə
– qulaqlarımı qavzadım çün himar,
Ölüm qorxusu düşdü əndamimə
– qazıldı mənə hər tərəfdən məzar,
Deyirlər, gəlir üstümə çox qoşun
– fədai, mücahid, səğarü kübar.
Olublar bütün yekdilü yekcəhət
– ki, bu yolda etsin hamı cannisar,
Ediblər qəsəm yad yeksər məni
– salıb təktdən, eylesinlər kənar,
Onunçün dolub sinəmə iztirab
– alovlandı canım olub pürşərar.
Əgər mümkün olsa, bu gün durmuyub,
– çıxıb məskənimdən edərdim fərar.
Bu cür şahlıqdansa, çox yaxşıdır
– ola qismət olsam gərribəl-diyar.
Özüm bilmişəm axırı eyliyir
– bu millət məni azimi-guri-nar.

Ax, ay qardaşım Kabla Əbdülhəmid!
 – Ey aləmdə mən qəmliyə qəmküsar.
 Üzüldü sənintək mənəm də əlim
 – hərəmxanədən, olmuşam biqərar.
 Əcəb dar günümdür, yetiş dadımə
 – salırlar mənə təxtdən, ay havar!
 Əsir əllərim, cəmdəyim titrəyir
 – alıb dövrəmi bir neçə namdar,
 İtibdir başım, əqlü huşum gedib
 – gülüb, ağlaram, gəh divanəvar.
 Nə ruhum çıxır cismi-murdardan
 – nə də dincəlir, qalmışam intizar.
 Nə pis qulluq etdim ki, bu millətə
 – mənə hərliyiylər, a pərvərdigar!
 Əcəb yerdə axşamladım, əlgərəz
 – gecəm oldu zülmət, günüm tirə tar,
 Hələ böyləcə eylədim şərhi-hal
 – şəb hamilə, ta görək nə doğar.
 Yazıb eylərəm nəşr mabədini
 – necə dövr edərsə fələk keçmədar.

*Nazimi: Məşədi Sijimqulu
 “Molla Nəsrəddin”, 1909, № 27*

MƏMƏDƏLİNİN VİDAI

Mən istəmirəm, qoy, baba, İran sizin olsun!
 Verdim sizə, bu kişvəri-viran sizin olsun!

Yoxdur təməim təxtlə tacında bu mülkün!
 Nə vardı gözümlə bacü xəracında bu mülkün!
 Nə pullu, nə dövlətli, acında bu mülkün!
 Mən getməli oldum, hələ Tehran sizin olsun!
 Verdim sizə, bu kişvəri-viran sizin olsun!

Mən təxtə çıxan gündə qopub şürü qiyamət,
 Saldı mənə min dərdu bəlayə bu vilayət,

Bir gün nə əhali mana göstərdi sədaqət,
 Etdi təbəiyyət nə gəda, xan, sizin olsun!
 Mən istəmirəm, qoy baba, İran sizin olsun!

Hər gün mənə təhdid ələyib etdiniz azar,
 İğva elədi cümlənizi Bağirü Səttar.
 Axır mənə saldı yerə Əsədlə Süpəhdar,
 Mən istəmədim, məsnədi-xaqan sizin olsun!
 Verdim sizə, bu kişvəri-viran sizin olsun!

Çün getməliyəm, indi yolum düşdü uzağə,
 Yandırdınız aləmdə mənə nari-fərağə,
 Barı dolaşib dəyməyiniz “qəmli qonağə”.
 Bu Mir Bahadır – bu da əyan, sizin olsun!
 Mən istəmirəm, qoy, baba, İran sizin olsun!

Əfsus, muradımcə mürur etmədi dövrən,
 Saldı mənə təxtimdən edib zar, pərişan.
 Bais! Balan ölsün, nə xəcalət, nə peşiman,
 Qaldım əliboş, kiseyi-həmyan sizin olsun!
 Gilanü Əraqilə Sistan sizin olsun!

Lenət sizə, ey Mirzə Həsən, şeyx Fəzullah,
 Siz saldınız odlarə mənə, olmadım agah.
 Heyhat, atılan ox yerinə gəlməyəcək ah,
 Ah ilə yanan bu dili-büryan sizin olsun!
 Verdim sizə, bu kişvəri-viran sizin olsun!

Ax! Sevgili xanə, a gözəl Şəmsi-imarə,
 Heyfa ki, vida əyləyirəm ba dili-parə!
 Əfsus, sana yol tapa bilməm ki, dübarə.
 İranlılar, atmış neçə oğlan sizin olsun!
 İstəklilərimdən də Rəhim xan sizin olsun!

*Məşədi Sijimqulu
 “Molla Nəsrəddin”, 1909, № 33*

MƏHƏMMƏDƏLİ ŞAHİN
TEHRANDAN RƏŞTƏ TƏRƏF HƏRƏKƏTİ

Səltənətdən məni dur eylədi dövrən, gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm!

Daha düşməz, bilirəm, bir də yolum İranə,
Həsret oldum həmi Təbrizə, həmi Tehranə.
Böyük İrandə mənə vermədilər bir xanə,
Etdilər xanə və əmlakımı viran, gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm.

Təxtimi, tacımı tarac və qəsb eylədilər,
Yerimə ağladaraq oğlumu nəsb eylədilər,
Babadanqalma bütün varımı kəsb eylədilər,
İndi bu hal ilə Rusiyyəyə mehman gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm.

Bilmədi qiymətimi, qədrimi iranlı mənim,
Oldular nəfyimə yekdil, gədəli-xanlı mənim,
Dikəlib üstümə cansız, həmi də canlı mənim,
Verdilər hər biri ixracimə fərman, gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm.

Mən dedim, burda qalıb olmayım artıq məqhur,
İndi ki, qoymadılar qalmağa, oldum məzur.
Gedərəm mən də, odur qonşu durur, dust durur,
Bər cəhənnəm ki, belə kor və peşiman gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm.

Getdi bilcümle əlimdən qoşunum, sərhəngim,
Dutmadı hərçə çalışdımsa da bir neyrəngim.
Sıxılıb qoltuğuma Mir Bəhadır cəngim,
Bir böyük əhli-əyal ilə pərişan gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm.

Ax!.. Necə millətimi görməyə mən kur oldum,
Xaini-millət özüm olmada məşhur oldum,
Təxti-izzətdə hümakən, bu cürə mur oldum,
Əriyib cismü tənim, didəsi giryən gedirəm,
Qafiləm Rəştə tərəf oldu şitaban, gedirəm.

“Sijimqulunama”

HİSS, ZÖVQ YOX

Ruyi-səmayi-qəlbimi dutmuş səhabi-qəm,
Püriztirab, pürxələcandır misali-yəm.
Etmiş əhatə şəhri-dili ləşgəri-ələm,
Biixtiyar əşk təkür didə dəmbədəm,
Öksüz əsirlər kibi qan ağlayır qələm!

Möhtac, ac, üsrətə amac, didə tər,
Qəmli, həzin pürmihənü qüssəvü kəder.
Məhcur bir qərib, dilazürdə, dərbəder,
Məzlum bir yetim kibi qəlbi pürşərər,
Xunabələr təkər yüzümə bağlayıb vərəm.

Gördükcə özgələrdəki şanı, fəxarəti,
Elmi, fünunu, muxtəriati, məharəti,
Biləks, millətimdə də boylə cəhaləti,
Artar kəməli-yəs ilə hər ləhzə rıqqəti,
Ağlar çəməndə quşlar, əninimdən etdi rəm.

Könlümdə yox ki, möhnəti-millətdən özgə dərd,
Etmiş vücudi-milləti zənciri-cəhl, bənd.
Əbnayi-millət olmadadır məhv, fərd-fərd,
İslahi-halə yox çalışan əğniyayi-mərd,
Bir hali-dərdnak ilə olmaqdadır ədəm.

Millət atıb vücudini ağuşi-qəflətə,
Təslim edib də kəndini divi-cəhalətə.

Şayani-dərd-qüسسə, yaxındır həlakətə,
Əfsus, bu zəvalə, təəssüf bu halətə,
Fəryadə, dadə sən yetiş, ey sahibi-kərəm!

Atmaz, dönüb qabağə bir addım təməddünə,
Getməkdədir geri-geri, ifnayə, gün-günə.
Açmaz gözün hələ oyanıb, keçdi min sənə.
Xaki-səfalet üzrə düşüb, sərnigun yenə,
Çahi-tənəzzülə düşüyor lalü bəstədəm.

Bir kütle-yi-cəmad kibi "hiss, zövq yox",
Təhsili-elmü mərifətə eşq, şövq yox.
Amali-ittihadi-vəfaq ilə tövq yox,
Bir kimsədə hələ ona nisbət və sövq yox,
Bir heykəli-mücəssəmi-biruhdir üməm.

Tarac edildi zinəti-pürqiyəti vətən,
Amaci-tiri-təneyi-əğyar oldu tən,
Qarşımda atiyi düşünürəm dərin, mən,
Olmazsa ittihad ilə yekrəy, yeksüxən,
Bu millət, aqibət olacaqdır cəhanda kəm!

İşlər gedərsə bir neçə illərdə boylə gər,
Bu tayifə yatarsa belə məstü bixəbər,
Bişübhə, cəhl oduyla yanar zar, xüşkü tər.
Bu halı görmədən daha çox yaxşıdır səqər,
İnsan olur bu halə könülxun və didə nəm!

Aləm yetişdi mənzili-məqsudə yektəriq,
Qalmaqdayıq üsuli-ətiq üzrə biz ətiq.
Boş, bilüzum bəhslər ilə eriz, əmiq,
Uğraşmada, toquşmadayıq qeyri-müttəfiq.
Əhval pək vəximdir, olmuş füzun "həm"!

Hər millət oldu naili-elmü əməl, məram,
İfrazı-rütbə eylədilər, iktisabi-nam.
Hikmət, fəlasifə və riyaziyyə bittəmam
Məxsus imiş əcanibə, olmuş bizə həram,
Alimnümələr etdi bizə olmazın sitəm.

"Elmi tələb edin" deyə əmr eylemiş nəbi,
Ta məhddən məzərə, budur anla mətləbi.
İslamə fərzdır, qadın-ər, su, həva kibi,
Mollaların da əks bu fərmanə əğləbi,
Zülmətpəsənd, şəbperəxu, bəndeyi-şikəm!

"Elmi-bədən və din" deyilmişdir aşkar,
Əvvəl bədən və sonra da din elmi üstvar,
Oldu nə bais, imdi belə olmuşuq kənar?
Olmuş siyah çeşmimizə nuri-ruzgar,
Xəstə düşüb elin bədəni, həm bulandı dəm!

Elmi-bədən müqəddəm ikən elmi-dindən,
Təhsilə bəs girişmişim boylə biz nədən?
Elmi-bədən ki, olmadı, olmaz həyat şən,
Ummaq olurmu qüvvəyi-imdad xəstədən,
Yatma, oyan, maarifə doğru qoyub qədəm!

Nisvani-binəvalərimiz can deyilmidir?
Nisfi-bədən, mürəbbiyi-səbyan deyilmidir?
Ağuşı-madərisi dəbistan deyilmidir?
Bizlərlə bir hüquqda insan deyilmidir?
Qeydi-əsərətə sarıdıq biz fəna şeyəm!

Azdır məkatib, artıraraq çoxlu açmalı,
Erkek, qadın, çocuqları cümlə oxutmalı.
Qızlar üçün müəlliməyi-pak tapmalı,
İcab edərsə əsr necə, oylə yapmalı,
Gər ittifaq edilsə, cibalı yıxar himəm!

Qardaş, amandır, aç gözünü bir oyangılan!
İnsan kibi bu halını bir anla, yangılan!
Eylə təsəvvür öz işini, bir utangılan!
Bəsdır, yetər bu boyda cəhalet, usangılan!
Bəsdır təhəmmül etdiyiniz dərdə, bişü kəm!

EHSAN

Molla, gəlir orucluq, keçdi rəcəblə şəban,
Bu mahi-meymənətbexş oldu yenə nümayan.
Bu ayı heq yaratmış həp aylar içrə sultan,
Mahi-seyamdır bu, ruzi olur firavan.
Hər yanda, hər tərəfdə ehsan, plov, fisincan.
Bax bir nə dilrübadır, bangı sapılca, qazğan,
Nəğəmati-şişəhayi-qəndabü qəhvə-qəlyan.
Bir bəzmi-xubi-dilxah,
Pəh, pəh, təbarəkallah.

Dövlətli dəsti-cudin açmış, tələfişandır,
Hər şam nəzirü ehsan, bəzmi-gərm əyandır.
Mehmansəra bəzənmiş, bir rövzeyi-cinandır.
Süfrə açıq sərəsər, hər dürlü qüti-candır,
Ən başda əyləşənlər əyandı, bəydi, xandır,
Bəh, bəh, təmami-məclis molla və rövzəxandır,
Bircə nəfər tapılmaz miskin və natəvandır.
Bir bəzmi-xubi-dilxah,
Pəh, pəh, təbarəkallah.

Ey biələc, miskin, bilməm nədir bu ahın,
Biixtiyar giryən, yorğun, yazıq nigahın.
Ətfalın ağlayırımı, sat, xərc elə külahın.
Rəhm istəmə qəniden, get versin öz Allahın,
Umma, yazıq, şişərsən, var bunda iştibahın.
Bir gün deyil, ay oğlan, həm boylə salü mahın,
Ağla, sızılca, yalvar, yoxdur ümidgahın.
Çək, çək dərunidən ah,
Əlhökmü hökmi-Allah.

Açmış zəbanı vəzin islamiyanə molla,
Söylər ki, uymayın ha, baqi deyil bu dünya!
Bir dari-hüznü qəmdir, yoxdur sürur, haşa!

Təşviqi-ürəfanı guş etməyin, məbada!
Bunlardır əsl kafir, əgva edillə ha, ha,
Xod nixxahi-millət, xod rəhnümadı guya,
Gör bir nələr yumurtlar, alimnüma axundlar.
Əqlü kəmalə pah, pah,
Əlhökmü hökmi-Allah.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 36

DİLSUZDAN

Molla, bizimtək kimin bir belə mollası var?
Bir belə molla, belə alimü danası var?

Loğalanıb öymürəm mən hələ mollamızı,
Hiylə və təzvirdə lap yədi-beyzası var.

Hər kəsin aləmdə gər olsa belə mollası
Olmasa dünyası gər qəm yeməz, üqbası var.

Sözlərinin hər biri bircə qızıl, əşrəfi,
Nitqi-göhərbarının min cürə mənəsi var.

Əldəki təsbihinin min dənədir danəsi,
Gövhəri alması var, lölvü lalası var.

Vird ilə zikri onun lənəti təkfidir,
Gündə otuz arifin qətlinə fitvası var.

Cəhli sevir qəlbədən, cahilə meyl eyləyir,
Arifü huşyardən həm də təbərrası var.

Məkr ilə salmış ələ köhnə və möminləri,
Çün yeniməsləklərin didəyi-binası var.

Qarğa kimi başını möhrə döyür dəmbədəm,
Qəsdı ibadət deyil, özgə təmənnası var.

Bəs ki, riyazət çəkib, cismi döniübdür çöpə,
Çünki riyakardır, mətləbi-dünyası var.

Ol kosa saqqalına canımız olsun fəda,
Hər tükünə bənd olan gör neçə xənnası var.

Cümlə müridanı o, bənd eləyib vəzinə,
Yaxşıca torbası var, yaxşıca noxtası var.

Toplayıb ətrafına cümlə behişt əhlini,
Hər birinə verməyə min dənə hurası var.

Bir kişiyyə əlli min hur eliyir pişkəş,
Bir neçə min cariyə, bir daha tubası var.

Bircə manat ver səni daxil edib cənnətə,
Əhli-behişt eylesin, həm otu, arpası var.

Yaxşı ticarətdimi, sən nə deyirsən buna?
Yaxşıca bol müştəri, yaxşı da kalası var.

Canım o İysadəmin canına qurban mənim,
Mərdümi-sədsaleyə mordeyi-əhyası var.

Kim ki, dutub damənin, qorxusu yox kimsədən,
Cinnü şeyatini var, rəmli, həmi tası var.

Mənqəbetü mədhini yazmağa aciz qələm,
Hanki cəhan əhlinin boylə Ərəstası var?!

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 39

URRA

Molla, coşub daşmağını qoy nəmə,
Ağzını bas qazğanının, qoy dəmə!

Bu rəmazandır, hələ tətıl qıl,
Məsləkini, fikrini təbdil qıl,
Etmə tərəddüd, baba, təcil qıl,
Bax, necə gör millət edir həmhəmə!
Ağzını bas qazğanının, qoy dəmə!

At qələmi, boşla qələmdanını,
Qoy yerə əfsaneyi-dəstanını,
Salma cəhənnəm oduna canını,
Eylə mürüvvət, eləmə zümrümə!
Ağzını bas qazğanının, qoy dəmə!

Çünki deyildir belə meydan sənin,
Məscid, minbər, nə müsəlman sənin,
Moizə, nə nəfi-cibişdan sənin,
Mərsiyəxanlar verəcək dəmdəmə!
Sən hələ bildiklərini qoy dəmə!

Lovğalanıb eyləmə kim, iddia,
Qabili-behbud olacaq müddəa
Mərsiyəxanlar eləyir bəddua;
Mollanüməlar ələ almış qəmə!
Ağzını bas qazğanının, qoy dəmə!

Bu rəmazanlıqda nə ver-aldı bu?
Ax! Nə qazetdir bu, nə jurnaldı bu?
Pəs nə əbadır bu, nə saqqaldı bu?
Ağzı oruc xəlqi salıbsan qəmə!
Ağzını bas qazğanının, qoy dəmə!

Kim baxar indi qazetə, dəftərə?
Çap eliyib nəşr edəsən min kərə!

Ruzeni batil eləyir məsxərə!
Qiybət, tənqid, qiraət-həmə!
Ağzını bas qazğanının, qoy dəmə!

Gəl baba, məscidlərə, ehsanı gör!
Şamü səhər aş, fisincanı gör!
Moizeyi-həzrəti-mollanı gör!
Nazü əda, işvəyə bax, çəmxəmə!
Yarə, müridə, ədəbə, həmdəmə!

Mollaların görgilə şurasını,
Xəlqə əta etdiyi hurasını,
Dinlə behişt əhlinin "urrasını"
Dil-dilədir, zil-zilədir, bəm-bəmə!
Sən hələ bildiklərini qoy nəmə!

Məşadi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 39

İNAN

Nədir bilməm, a Molla, bunca söhbət, söhbət üstündən,
Edirsən boş yerə bir boylə qiybət, qiybət üstündən.

Söyürsən, danlıyırsan, incidirsən bu müsəlmanı,
Deyirsən, öyrədirsən, göstərirsən şeyxü mollanı,
Bəlayi-nagəhantək qaplamışsan əhli-imanı,
Vurursan sineyi-mollayə zərbət, zərbət üstündən,
Edirsən boş yerə bir belə qiybət, qiybət üstündən.

Ağarmış saqqalın, ağzında yoxdur bir dişin, Molla,
Bükülmüş qamətin, piranədir də gərdeşin, Molla,
Yenə əl çəkmiyirsən, həllə huşəkdir işin, Molla,
Basıb ağ nöqtəni qəlbində zülmət, zülmət üstündən,
Edirsən boş yerə bir belə qiybət, qiybət üstündən.

Duanı, cinni, tası səhl sandın, qıldın istehza,
Əvamı incidib, cadunəvisə eylədin iyza,
Əlindən tənqə gəldi hacı və molla ilə mirza,
Atıb vurdun dəmadəm səngi-nifrət, nifrət üstündən,
Peyapey yağdırırsan tiri-möhnət, möhnət üstündən.

Təməmənlə söyləyib yazdıqların əfsanə, hədyandır,
Bütün əkdiklərin, tökdüklərin həm töxmi-şeytandır,
Əfəndi, şeyx, vaiz, rövzəxandır, şahü sultandır,
Qazancın, qismətin, nəfəndi lənət, lənət üstündən,
Salıbsan üstünə yorğani-qəflət, qəflət üstündən.

Çəkil, canım, nədir bu kar, bu əfkari-məzmunə?
Əyirsən ağzını həm Bağırə, həm molla Məsumə.
İnan, bundan sora yazmam sənə bir sətir mənzumə,
Töküldü başımə "gərmab"-i-xiclət, xiclət üstündən,
Əhali eyləyir min günə töhmət, töhmət üstündən.

Baba, Allahu istərsən, belə rəftardən xof et,
Əbanı qavzama, altındakı şəhmardən xof et,
De, ettövbe, yanarsan axirətdə, nardən xof et,
Çəkərsən ah, ah üstündən, həsrət, həsrət üstündən,
Əzabi-dərdnak etdikcə şiddət, şiddət üstündən.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 44

TAZƏLƏR

Həmdülillah, dönüb iqbalı bizim tazələrin,
Qarışıbdır yenə əhvalı bizim tazələrin.

Qarışib bir-birinə, işləri viran görünür,
Alınıb ruqları, cümləsi bican görünür,
Ölüb a... dinmə, nə var ruhi, nə də can görünür;

Qırılıb rişteyi-amali bizim tazələrin,
Həmdülillah, dönüb iqbali bizim tazələrin.

İstəyirlərdi ki, iğva edərək bu ürfə
Doğru yoldan azıdıb eyliyələr cövrü cəfa,
Leyk, səd şükr ki, zəhmətləri həp oldu həba
Sındı bilcümlə pərü balı bizim tazələrin,
Həmdülillah, dönüb iqbali bizim tazələrin.

Gəh "Təkamül", gəhi "İrşad"ü "Dəbistan" yazılır,
Gəh "Füyuzat", gəhi "Rəhbər"ü "Bustan" yazılır,
Gəh "Tərəqqi", gəhi "Yoldaş", gəhi dəstan yazılır,
Gəhi də bəd gətirir falı bizim tazələrin,
Həmdülillah, dönüb iqbali bizim tazələrin.

Salmıyıbdırımı, de, bunlar ələ öz-özlərini
Ki, deyirlər qazetə xəlqin açır gözlərini?
Hardadır? Onlara mən göstərəm öz sözlərini;
İşləmir, yerdə qalıb malı bizim tazələrin.
Quruyub gün-günə əfali bizim tazələrin,
Həmdülillah, dönüb iqbali bizim tazələrin!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 45

KƏC QABIRĞA

Dabam çatdax xalaya

Niyə, bilməm, yenə bu karə bulaşdın, a xala!
Atılıb ortaya bir mərəkə aşdın, a xala?
Qaynayıb sönmüş idin, bir daha daşdın, a xala?
Cızığından çıxıban həddini aşdın, a xala?
Nə həya qaldı, nə ismət, yavalaşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala!

Demədimmi sənə çadrşəbi atma dalına?
Vermə təğyir nə başmağına, nə paltarına,
Ağarıb bomboz olub, birçə həna qoy yalına,
Sözlərim etmədi bir zərrə təfavüt halına,
Get-gədə erməniyə, rusə yanaşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala!

Gəh sataşdın Sənəmə, gəh Tükəzban bacıya,
Gəh bəyə, xanə, gəhi şeyxə və gahi hacıya.
Gəhi seyyidlərə, mollalara, molla Ağrıya...
Molla Mədumə və Məyubə və Bağır Hacıya,
Abidə, zahidə, əyanə dolaşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala!

Mən ölüm! Sən də müsəlmanımı deyirsən özünə,
Çadran yox, nə də rubəndə salırsan üzünə.
Ağrım olsun o həyasız üzünə, pis sözüne,
Yaxşı çəkdi qabağa milləti, küllər gözüne,
Gündə bir mömünə övretlə dolaşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala!

Qırışıb annın, a batmış, bükülübdür kəmərin,
Çöküb ordun, əyilibdir çənən, olsun xəbərin,
Sallanır bir ayağın qəbrə, var axır səfərin,
Eyləmə öylə ki, söysün sənə qırx altı ərini,
Eylədin onları təhqir, savaşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala!

Demə hürriyyəti-nisvanı, məhal işdi, məhal,
Açma bu məsələni, yoxdu lüzum, etmə səvəl,
Abrın olsun, a mələni-biəqlü kəmal,
Söyləmə, söyləmə, kəs, kəs səsini, lal ol, lal,
Dinmə, yum ağzını kim, dinə sataşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala!

Gər qalırsa mana: nisvan daşını atmalıdır,
Kəc qabırğalıları həbsə, dama qatmalıdır.

Kəc qabırğanı vurub, sındırıb axsatmalıdır,
Kəc qabırğayə tərəfdar olanı atmalıdır...
Yoxsa İranə baxıb səndəmi çaşdın, a xala!
Əsl şəhrah təriqindən uzaşdın, a xala?!!

Dostunuz Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 49

VƏSSƏLAM

Məktəbə olmam riza hərgiz xüram etsin qızım,
Haşalilləh, qoymaram dərse dəvam etsin qızım.

Qoymaram, əl çək yaxamdan, üstümə bu adı mən
Kim, desinlər uşkola qoydu qızın Hacı Həsən.
İstəməm, boşla baba, laməzhəbə övladı mən,
Vurram öldürmə elə övladı mən, arvadı mən.
Olmaram razı məni binəngü nam etsin qızım,
Haşalilləh, məktəbə, dərse dəvam etsin qızım.

Mən nə rusəm, gürcüyəm, nə bütperəstəm, ermənəm,
Mən nə ruməm, nə yapon, mən nə firəngəm, cermənəm,
O odur, sən də ki sənən, babısan, mən də mənəm,
Adını zikr etmə elmin, sənətin, mən bilmənəm,
Qoymaram, əstəğfürullah, təlxkam etsin qızım,
Haşalilləh, məktəbə, dərse dəvam etsin qızım.

Oğlum qoydum, nə gördüm, mən nə ləzzət anladım?
Azdı yoldan hər gecə söydüm, dolaşdım, danladım,
Dembədəm hürdüm köpəklərtək, xoruztək banladım
Etmədi pəndim əsər, dindirmədim, pozğunladım.
İndi də qoymam həlalımı həram etsin qızım,
Haşalilləh, məktəbə, dərse dəvam etsin qızım.

Arifa! Durma, çəkil get, mən dalınca getməyəm,
Mən, o sən sərd etdiyini əfsanəyə güş etməyəm.
Min desən aldanmaram, yüz min desən də bitməyəm,

Eybdir, övladıma yazı, oxu öyrətməyəm,
Sübhünü qoymam gedib məktəbdə şam etsin qızım,
Haşalilləh, məktəbə, dərse dəvam etsin qızım.

Tar-mar olsun görüm məktəbləri Şirvan kibi,
Azdırıb yoldan çıxardı xəlqi bir şeytan kibi.
Etiqadın süst edir səbyanın o, moltan kibi,
Məktəbə daxil olur insan, çıxır heyvan kibi,
Qoymaram, qəri-cəhənnəmdə məqam etsin qızım,
Qoymaram, oğlum kibi bir fikri-xam etsin qızım.

Uşkola qurtarmışın kəm əql olurmuş əğləbi,
Boşuyarmış köhnə adət, atarmış məzhəbi.
İndi də bir-bir açırlar şəhrdə qız məktəbi,
Kəsbi-elm eylərsə arvadlar, atar çadrşəbi,
Vermərəm rüxsət, oxu, yazı təmam etsin qızım,
Qoymaram gültək açılın, ibtsam etsin qızım,
Guşeyi-zindanı məskən, vəssələm, etsin qızım!

"Sijimqulunamə"

TƏRİFİ-GƏNCƏ

Vəh, nə yaxşı xəbərnigarın var,
Mərhəbə Gəncə, mərhəbə Gəncə!
Pəh, pəh, aləmdə etibarın var,
Mərhəbə Gəncə, mərhəbə Gəncə!

Afərin abinə, həvənə sənin,
Elmlilər yatan yuvənə sənin.
Müxbiri-baəbə-qəbənə sənin,
Ümdə bir şəxsi-hiyələkarın var,
Mərhəbə Gəncə, mərhəbə Gəncə!

Qələm əhli olubdur obaşın,
Bişirir bir çanaqda bozbaşın,

İndi şəxsi-qərezlə külbaşın,
Oynadır xamə, iştiharın var,
Mərhəba Gəncə, mərhəba Gəncə!

Olmuş indi mühərririn anan,
Fikri ifsad, məsləki-xuliqan,
Mərhəba, ay can, mərhəba, ay can,
Nə deyim ki, qərəzşüarın var,
Mərhəba Gəncə, mərhəba Gəncə!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 50

BU NƏDİR?

Yarəb, bu dərdi-nagəhan, bu zəxmi-bidərman nədir?
Bu girdbadi-xakiyan, bu zülm, bu tüğyan nədir?
Bu məclisi-osmaniyan, o məhfili-İran nədir?
Məşrutə, hürriyyət-filan, Ənvər və Səttarxan nədir?
Axır təmənən bəndəgan etdikləri üsyan nədir?
Rəftari-millətpərvəran, göftari-bipayan nədir?
İstər bütün noməsləkan hürriyyəti-nisvan nədir?
Məktəb və təhsili-zənan, övrət nədir, meydan nədir?
Göndər bəla, məhv et həman, bu qövmi-biiman nədir?

Allahu əkbər! Tazələr gör bir nələr söylər, nələr!
Bihudə, bica yavələr batil sözü təkrar elər!
Dövlətli, fələ, kargər olsun, deyirlər, xeyri şər,
Həp bilmüsəvi övrət-ər, Hacı Səfər, həm Xanşəkər.
Eyvah, bu millət mөгər heç anlamır nəfü zərər?
Hürr olsa övrətlər əgər, rubənd, çadır köhnələr.
İman və din əldən gedər, ey bədməal, ey bədgöher!
Ey xaliqi-nöhasiman, bu yer nədir, insan nədir?
Göndər bəla, məhv et həman, bu qövmi-biiman nədir?

Adati-əcdadım mənim bir-bir əlimdən getdilər,
Çıxdı göyə dadım mənim, alimləri ürkütdülər.

Dillərdə yox adım mənim, iqbalü şanıım itdilər,
İş görmür övrədım mənim, babi-səmanı örtülər.
Tərk oldu hər zadım mənim, məşrutəni bərkitdilər.
Həqq istər arvadım mənim, bunlar mөгər övrətdilər?
Övladü əhfadım mənim biar, biqeyrətdilər.
Ey xaliqi-kövnü məkan, bu ins nə, bu can nədir?
Göndər bəla, məhv et həman, bu qövmi-biiman nədir?

Əstəğfürullah, baxmaram bu söhbəti-hürriyyəyə,
Hər yana sutək axmaram, ziddəm də məşrutiiyyəyə.
Kəndimi narə yaxmaram, hürriyyət olmaz övrətə,
Bir feildir, felülhəram, əsla sığışmaz qeyrətə.
Əyri qabırğa, ay balam, kəcdir, düzəlməz, at itə.
Naqisdır əqli, olma xam, övrət yaraşmaz millətə.
Etmə şitab, eylə dəvam, azğınladın, gəl lənətə.
Dolmuş sərəsər xakdan, yarəb, bu vəhşistan nədir?
Göndər bəla, məhv et həman, bu qövmi-biiman nədir?

Təmini-istiqlal üçün düşdükləri sövdayə bax!
Mazi keçibdir, hal üçün satdıqları kalayə bax!
Miskin üçün, həmmal üçün etdikləri qovğayə bax!
Nisvani-bədiqbal üçün açdıqları dəvayə bax!
Rəngü həna, səqqal üçün tikdikləri torbayə bax!
Bax, bax! Bu qövmi-zal üçün çaldıqları zurnayə bax!
Eyzən qazet-jurnal üçün molla verən fitvayə bax!
Heyrətdədir əflakiyan ya rəbbəna, qan, qan, nədir?
Göndər bəla, məhv et həman, bu qövmi-biiman nədir?

Heyvan nədir, insan nədir, molla nədir, ürfan nədir?
Huri nədir, qılman nədir, cənnət nədir, niyran nədir?
Cənnətdəki şeyxan nədir, düzəxdəki ürfan nədir?
Qəbrimdəki xortdan nədir, qəlbimdəki şeytan nədir?
Matü məəttəl qalmışam, bu neql, bu dəstan nədir?

Məyadə Sijimqulu

"Molla Nəsrəddin", 1909, № 51

XUDAHAFİZ

Veribən əl-ələ, xudahafiz
Eylədik bu ilə xudahafiz.

On iki ay, əlli həftə bütün,
Üç yüz altmış beş, altı saət, gün
Məşvərət, istixarə, tas, düğün,
Gəh elə, gəh belə, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Ordubad ilə Nəxçvan, İrevan,
Gəncə, Baku, Batum, Nuxu, Şirvan,
Qars, Axalsix, filan və yerdə qalan,
Yeksüxən, yekdile, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Nəxçvanda açıldı bir migidan,
Aldı Bakudə şeytənət meydan.
Çənbərə, Heybet, Angəhi¹, Suraxan,
Keşlə, həm Bülbülə, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Gəncədə bir ədibi-biəmsal,
Açdı bir ruznamə "İstiqlal",
Bir kitabxanə, bir də zurna-qaval,
Düşdü dildən-dilə, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Bu il osmanlı zülm təhtindən,
Çıxdı köhnə libas rəxtindən.
Endirildi Həmid təxtindən,
İzzətə, Kamalə, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Qopdu İranda da həman tufan,
Tazələndi hökuməti-Tehran,

Gərçə ixrac olundu Mədəli xan,
Bitmədi məsələ, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Etdi Qafqazın əhli-islamı,
İttihad, ittifaq, yeknamı.
Şiə, sünni kəlamı-övhamı
İşləməkdə hələ, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Mollalar kəndin etməyə təhbir,
Etdilər aləmi bütün təkfir.
İşləri oldu bijlikü təzvir,
Düşmüşük əngələ, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Aləmi gəzdi yerbəyer "Mozalan",
Getdi hətta cəhənnəmə "Xortdan",
Oldu nayab illətə dərman,
Uğradıq müşkülə, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Molla, Hərdəmxəyal, Şeybani,
Kəfsiz, anğah yarü əvani,
Yazdılar hərçə, neql, dastani,
Etdilər məşğələ, xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

Dəli, Çatdax daban xala, Güləgən,
Qıraxayax, Yoncaçı və Qeydçəkən,
Köhnə Qızdırmalı, Sijimqulu, mən
Həp bir avaz ilə xudahafiz,
Eylədik bu ilə xudahafiz.

*Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 52*

¹ Bilgəh

QƏZƏLƏ BƏNZƏTMƏ

Bütün vücudi-zəifim belə ilə doludur,
Bu qəlbi-pürəməlim ah-vay ilə doludur.

Yeter qulağıma hər ləhzə bangi-puçapuç,
Mühat olub bədənim bu səda ilə doludur.

Təmam aləmi-islamı yandıran atəş,
Düşüb də ruhimə suzü neva ilə doludur.

Güləndə özgələri, ağıyar müsəlmanlıq,
O yanda xəndə, bu yan hay-hay ilə doludur.

Dəli kibi hərə bir səmtə döndərüb yüzini,
Piyan "mujik" kibi başlar həva ilə doludur.

Deyir mənəm biri sünni, biri deyir şiə,
Belə elə-belə çünü çərə ilə doludur.

Nə ittihad iyi, nə buyi-ittifaq gəlir,
Riyadır işlərimiz, həp riya ilə doludur.

"Sijimqulunama", 1909

QORXURAM

Bilmirəm, bunca nədir ah ilə əfğanın sənin,
Söyləməkdən az qalıbdır ki, çıxa canın sənin,
Bitmədi, qurtarmadı bu hərzə-hədyanın sənin,
Getdi bir dibli əlindən dinü imanın sənin
Qorxuram, Molla, tökülsün axırı qanın sənin.

Qan içənlərdən saqın, gəzmə, o yerlərdən çəkil,
Can alanlardan heras eylə, kühənlərdən çəkil,

Laf uranlardan da imən olma, onlardan çəkil,
Görməyirsənmi dolub qurd ilə hər yanın sənin?

Çıxmısan meydana, yalqızsan, tərəfdarın hamı?
Həmsüxən, həmrəy, həmkarü həməfkarın hamı?
Can verib xof etməyən yarı-vəfadarın hamı?
Ya hanı simin, zərin, həştad milyanın sənin?

Desti-istibdad hər gün qarparaq arifləri,
Tərd edir el, yurd içində çarparaq arifləri,
Həm edir təhqir hər kəs qalxaraq, arifləri,
Qəlbini incitməsin nəhəqcə vicdanın sənin!

Eylər istibdadə indi pişvalar xəfyəlik,
Zalimə, cəbbarə indi kəndxudalar xəfyəlik,
Həm danosbazlıq edir mollanümalar xəfyəlik,
Keçməsin çəngəlinə gözlə giribanın sənin!

Sanma zülmati-cəhalet içrə el avarədir,
Öylə fikr etmə ki, həp nadan, həmi bikarədir,
Yox, bütün şeytanxəyal, on firqədir, yüz parədir,
Parə-parə eyləyərlər qəlbi-büryanın sənin!

Dinmə, vallahi, dinənlərtək alarlar canını,
Vəsline həsrət qoyarlar yarını, əvanını,
Tərkə məcbur eyləyərlər xanəni, övtanını,
Çox güvənmə kim, varındır ibn-Nemanın sənin!
De hanı indi Nərimanov Nərimanın sənin?

"Sijimqulunama", 1909

NƏSİHƏT

Dilini saxla, ələman, “Zənbur”!
Elə getmə, bir az dayan, “Zənbur”!

Atını sürmə qanlı meydana,
Nişini vurma xanə, əyanə,
Məsxərə yazma şahə, sultanə,
Eyləmə nalevü fəğan, “Zənbur”!
Elə getmə, bir az dayan, “Zənbur”!

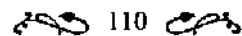
Özünə düşmən etmə milləti sən,
Abrudan düşürmə ümməti sən,
Çıxarammazsan işbu illəti sən,
Hələ bu cismidən, inan, “Zənbur”!
Dilini saxla, ələman “Zənbur”!

Dolaşib şeyxə, dəymə mollayə,
Qoçu, oğru, dəni, nə əlayə,
Bax axundun əlində fitvayə,
Səni təkfir edər həman, “Zənbur”!
Oxuyar lən əbləhan, “Zənbur”!

Hanı “Yoldaş”, “Rəhbər”ü “Bəhlul”?
Həm “Dəbistan”, “Təkamül”ü “Kəşkül”?
Biz “Füyuzat”ı bağladıq, ay oğul,
Aşikara, deyil nihan, “Zənbur”!
Olacaq mı sənə əyan, “Zənbur”!

Olunursan bu gün-sabah təkfir,
Edilirsən bu şəhrdə təhqir.
Eylənir məsləhət, olur tədbir,
Oxunur nitqlər əyan, “Zənbur”!
Eyləmə nitqini bəyan, “Zənbur”!

Görmüyürsənmi “Molla Nəsrəddin”,
Oldu əndində millətin bidin

Qisməti “od”, qazandığı nifrin,
Əli qoynunda, bağırtı qan, “Zənbur”!
Olacaq fəvət nagehan “Zənbur”!

Eyləmə sən dəxi fəğan, “Zənbur”!
Dilini saxla, ələman, “Zənbur”!

*Şəmsirə
“Zənbur”, 1909, №*

UYMA DÜNYAYƏ...

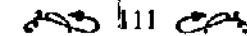
Uyma dünyayə, ey dili-qafil!
Nə olur bu əcuzədən hasil!
Əlivi vurma, dur kənarə bax
Ola, biçərə, cifayə mail.

Yemə! Əl-ağzını bulaşdırma,
Gəh onu, gəh bunu dolaşdırma.
Üstüvə itləri ulaşdırma,
Eylə dəryuzəlik olub sail.

İstəmə, pənc ruzədir dünya:
Nədi bu vurhavur, nə bu sövdə,
Çünki baqidir axirət, üqba!
Bu fəna ruzgərə bağlama dil.

Dinmə, qoy yolsun özgələr tüküvü,
Sən də sat yorğanıvi, örtüğüvü.
Yüngül eyle, səfərdəsən yüküvü,
Eyle bil ki, gəlibdir Əzrail.

Satgilən, evdə qoy nə qab, nə qazan,
Övrətə bəsdil bir mitil yorğan.

Gedib ol kərbəlayı, Hacı İman,
Vara bənd olma! Adə ol mail.

Lacərəm, mərdi-tənbəlü kahil,
Nə nəhəd bər bəqayi-millət dil.¹

Şamşirək
"Zanbur", 1909, № 9

OD TUTUB ODLANDI VƏTƏN...

Şahidi-hürriyyət əzakar imiş,
Ax, bu gözəl türfə dilazar imiş!

Dil verə kim dilbəri-hürriyyətə,
Bəlkə düşərmiş ələmə, möhnətə!
Bilsə idim uymaz idim söhbətə
Vəslilə düşməz idim niyyətə!

Mən nə bilim böylə cəfakar imiş,
Ax, bu pərivəş nə dilazar imiş!

Aşiqi-rüxsarı o hurin məgər,
Etməlidir tərki-bədən, canü sər?
Od tutub odlandı vətən sərbəsər,
Olmadı evladi-vətən bəxtəvər.

Nəxli-ümid bibərü bibar imiş,
Şahidi-Hürriyyət əzakar imiş!

El hələ məşrutəni təqdir edir,
Aşiqi-hürriyyəti təhqir edir.
Molla çıxır minbərə təkfir edir,
Babi, bəhayi deyə təbir edir.

Ax, bu yazıqlar özü bidar imiş!
Yekcə xuda bəndəsi, dindar imiş!

¹ Millətin yaşamasına könül vermez.

Nəxli-əməl gəlməyəcək hasilə,
Kəştiyi-qəm çıxmayacaq sahilə,
Yüz ilə durmaz hələ bu qafilə,
Dursa da yetməz, bilirəm, mənzilə,
Mollanüma millətə sərdar imiş,
Ax, bu kühənlər necə biar imiş!

Şamşirək
"Zanbur", 1909, № 10

OLSUN

Dilər ürfani-noməslək
Cahan bir lələzar olsun.
Açılsın qəlblər gül tək,
Çiçəklənsin, bahar olsun!

Açılsın lələlər, güllər
Şəqayiqlər, qərənfillər.
Doluşsun bağə bülbüllər,
Hezarilər hezar olsun!

Uzaqlansın qəmü möhnət,
Silinsin didəyi-qəflət.
Ayılsın xabdən millət,
Oyansın, huşyar olsun!

Edilsin himmətü qeyrət,
Tikilsin məktəbi-ibrət...
Verilsin dərsi-ünsiyyət,
Fəzilət aşikar olsun!

Vətən övladı-səbyanı
Edib məskən dəbistanı
Alıb təlimi-ürfanı
Onunla rəstgar olsun!

Olan insafü vicdanı,
Bilən əhvali-dünyanı,
Sevər elm ilə insanı
Ki, aləm bəxtiyar olsun!

Müqəddəs bir əməldir bu,
Olubdur müntəşir hər su.
Cəvanani-təməddüncü
Gərəkdir cannisar olsun.

Edilsə min kərə təkfir,
Olunsa aqibət təhqir,
Edərmi aqilə təsir,
Otuz min hiyləkar olsun!

Aman, bu əhrimənlərdən,
Xərü cahil, gühənlərdən,
Münafiq, lafzənlərdən,
O birəhmanə ar olsun!

Bəsa cahil, bəsa kodan,
Bəsa əhməq, zəhi nadan,
Bəsa fasiq və laiman,
Ona de hər nə var, olsun.

Cahan yekparə zülmətdir,
Kühənlər zülmə qüvvətdir.
Təmami gərqi-qəflətdir
Səğar olsun, kübar olsun!

Nə fözlü elmü sənət var,
Nə də himmət, həmiyyət var.
Nə həmcinse məhəbbət var,
Fəqirü maldar olsun!

Səvalı bəddi-xilqətdə,
Xəyalı huri-cənnətdə,
Öküzdür lap təbiətdə,
Qəni, ya mülkədar olsun!

Edər söhbət səxavətdən,
Basar, bağlar şücaətdən.
Desən pul ver, xəsasətdən
Deyər: millət kənar olsun!

Baxırsan yalü kupalə,
Müləvvən bığla, saqqalə,
Rədayə, xirqəyə, şalə.
Edirsən, iftixar olsun!

Demə dami-hiyəldir bu,
Müzəyyən bir dəğəldir bu,
Riyadır, bədəməldir bu,
Nə sidqü etibar olsun!

Hələ böylə xəbasətlə
Baxır ürfanə nifrətlə,
Edir təqbiş şiddətlə,
Qoy etsin, xar-zar olsun!

Yoruldu, yuxladı xamə,
Yazıldı, bitdi şəbnamə.
Yetişməz dərdim itmamə,
Genə məbədi var olsun!

Şəmsirək
"Zənbur", 1909, № 10-11

HƏNUZ

Xabi-qəflətdə yatıb, cəhl ilə dünyadə, hənuz,
Arizu etmədəyik cənnəti üqbədə, hənuz!

Badəyi-cəhlü cəhalətlə dolubdur sərimiz,
Aləmi çulğalayıb zülmü qəbahət, şərimiz.
Məhaza yenə huri sözüdür əzbərimiz.
Həm ayıqlıqda, həmi xəbdə, rəyadə, hənuz.

Nəfsi-əmmarə bizim əqlimizə fayıqdır,
Əbdi-şəhvət desələr kəndimizə layıqdır.
Kim deyir bir kişi dörd övrətə nalayıqdır?
Cənnətin ayqırı olmağı da sal yadə, hənuz.

Şairəm mən, nə işim var, baba, hürriyyət ilə,
Qəhrəmanan, Niyazi, o biri Şövkət ilə.
Nə bilim Ənvər ilə, Əhməd ilə, Tələt ilə,
Dəstgirəm mən özüm pənceyi-molladə, hənuz.

Mənə nə, oldu ləgədkubi-əcanib İran,
Ya ki, məşrutəni aldı yenidən Səttarxan.
Bu Sipəhdar, bu Səmsam, bu da Bağır xan,
Mən ki can verməyəm xəncəri-cəlladə, hənuz.

Demə məşrutəni aldıq, dəxi yoxdur qəmimiz,
De ki, hə, varmı bütün yarələrə mərhəmətimiz
Rahi-ahənlərimiz, fabrikalar, mədənimiz,
Hanı cəngi gəmilər sahili-dəryadə, hənuz.

Mülkümüzdə hanı de: müntəzəm əsgərlərimiz,
Məktəbü mədrəsələr, gənc müəllimlərimiz,
Tiyatr, dari-şəfa, sənətimiz, fənlərimiz,
Hanı, tək bircəsi yox hazırü amadə, hənuz.

Məncə, bunlar nəyə lazımdı, behişt olmalıdır,
Huri, qılman təməi qəlbə sirişt olmalıdır.
Səri-dəftərdə pilov ləfzi nəvişt olmalıdır,
Çünki molla çalışır: qarnını abadə, hənuz.

Söyləmə, hakimi-mütləq o şəhi-ədnadır,
Söylə: hər gün mənə hakim kəsilən molladır.
Molla Qəmbərdi yenə, mollarüma Yəhyadır,
Başıma noxta vuran, payimə qəlladə, hənuz.

Şamşirək
"Zanbur", 1909, № 12

ALMASA GƏR QIZLARIMIZ TƏRBIYƏ

Almasa gər qızlarımız tərbiyə,
Görməsə məktəb Səfiyə, Mərziyə,
Qalsa gər iş təkçə Pirimverdiyə,
Çatmayacaq əllərimiz kərdiyə!

Məktəb isə xaneyi-imanımız!
Elm isə gər cismimizə canımız,
Getməlidir məktəbə səbyanımız,
Cümləsi qızlar, həmi oğlanımız,
İş qala gər təkçə Pirimverdiyə,
Çatmayacaq əllərimiz kərdiyə!

Çünki tərəqqi iki ünsürdədir,
Zalxa, Tükəzban, həmi Qənbərdədir.
Sən demə yox, yox, bizim Əjdərdədir,
Mədə olur tiflə verən tərbiyə,
Validə eylər vələdin tərziyə!

Olsa əgər elmlə mərəd ilə zən,
Millet edər kəsbi-sənaye və fən,
Çıxmasa meydanə əqiqi-Yəmən,
Harda tərəqqi edər əhli-vətən
Ta ki, girib nuri-əməl pərziyə,
Çatmayacaq əllərimiz kərziyə.

Olmasa təgyirü təbəddül bu hal,
Etməsə qızlar hamı kəsbi-kəmal,
Oylə qalarsa yenə binitqü lal,
Bəncə, tərəqqi olacaqdır məhal.
İş qala gər təkçə Pirimverdiyə,
Çatmayacaq əllərimiz kərziyə!

Şamşirək
"Zanbur", 1909, № 14

MİFTAHÜLFƏRƏC

Düşmən çoxaldı seyltek,
Əssəbrü miftahülfərəc!

Qızdı cəməət filtək,
Əssəbrü miftahülfərəc!

Səbr eylə, "Zənbur", ağlama,
Qəlbi-fikarı dağlama,
Kağız-kitabı bağlama,
Müstəqbəli lağlağlama,
Əssəbrü miftahülfərəc!

Eylə təhəmmül zillətə!
Təkfirə, tənə, lənətə,
Baş ol beyinsiz millətə,
Bəlkə çıxar əmniyyətə,
Əssəbrü miftahülfərəc!

Batmışdı bir gün bir ulaq
Palçıqda biquyruq, qulaq,
Həm sahibi qoldan çolaq,
Barı genə söylərdi lağ
Əssəbrü miftahülfərəc!

Nəs-nəs dinib asqırma tək,
Yanmış şama vurma ətək.
Şan-şan da olsan çün pətək,
Səbr et, yesən də min kötək,
Əssəbrü miftahülfərəc!
Ay səbri-miftahülfərəc!

Şamşirək
"Zənbur", 1909, № 15

QAZET YAZANLAR...

Pozdu işi bu qazet yazanlar!
Çoxdandı ki, qaynamır qazanlar!

İşlər dolaşıb, dönüb zəmanə,
Yel əsdi, dağıldı aşiyənə!
Gəlmir, kəsilibdir abü danə.

Çoxdandı ki, qaynamır qazanlar!
Pozdu işi bu qazet yazanlar!

Çıxdı əli paxlalı plovdan,
Dolma, küküdə, kabab, çilovdan.
Minbərdə deyirdi Molla Qurban.

Çoxdandı ki, qaynamır qazanlar!
Pozdu işi bu qazet yazanlar!

Gəldi rəcəb ayı, mahi-ehsan,
Ardınca gəlir bunun da şəban.
Keçmişdəkilər hanı, de, olan?

Möminləri azdırıb, azanlar!
Pozdu işi bu qazet yazanlar!

Keçmişdə bu ayları müsəlman,
Hazırlar idi pilov, fisincan,
Moizə elərdi Molla Qurban:

İndi dəxi qaynamır qazanlar!
Pozdu işi bu qazet yazanlar!

Bu qurbağalar, ilan-çayanlar,
Hər bir əməli lağa qoyanlar.
Ax, bu qazetə-zada uyanlar!

Mollalığa lap quyu qazanlar!
Pozdu işi məsxərə yazanlar!

Hardan ki, ona olurdu hasil!
Beş şahi: ora çəkildi hail,
Yoxdur, kəsilib rəhi-mədaxil,
İndi dəxi qaynamır qazanlar!
Pozdu işi bu qazet yazanlar!

Şamşirək
"Zənbur", 1909, № 16

BIARSƏN

Mən oylə bilirdim ki, mana yarsən,
Aqilü fərzanəvü huşyarsən.
Əhdli, peymanlı, vəfadarsən.
Mən nə bilim şeyxlə həmkarsən,
Tənbəlü biqeyrətü biarsən!

Parçalayır sinəni İran səsi,
Milləti-məzlum, pərişan səsi.
Gündə gəlir qan səsi, viran səsi,
Yoxsa eşitmir qulağın, karsən,
Ax, necə bihimmətü biarsən!

Sən hələ məxmuri-meyü çorsü bəng,
Ümməti-biçarədə yox ruhü rəng.
Hey atılır ərzimizə tir, səng.
Səktələnir: olma xəbərdar sən,
Çünki özün zülmə tərəfdarsən!

Qaldı vətən təhlükədə, xofnak,
Batdı qızıl qanə o torpağı-pak.
Etmədin esla qəminə iştirak.
Abdəsən, nəxleyi-bibarsən,
Ölməyə, billahi, səzavarsən!

Bilmədim istəklisən əğyar ilən,
Şah ilə, həm şeyx ilə, əşrar ilən,
Qurbağa, körtənkələ, şəhmar ilən,

Zalimü cabbarla həməfkarsən!
Fitnə-fəsad əhlinə sərarsən!

Fasiqü bidinə həvadarsən!
Əskicə kalayə xridarsən!
Alimi-biməntiqü biarsən!

Şamşirək
"Zənbur", 1909, № 17

EY MÜTRÜBEYİ-DÖVRİ-TƏCAHİL

"Ey mütrübeyi-dövri-taməddün"
ünvanlı aşarə nəzirə

Çal zumavi, hürriyyəti mədhuş edəlim, çal!
Ver cami-səfalet, alalım, nuş edəlim, çal!
Həp köhnələri məst və bihuş edəlim, çal!
Müstəqbeli mətruk, fəramuş edəlim, çal!
Yanmaqda olan şəmi fəramuş edəlim, çal!
Çal, üstümüze aləmi xəndan edəlim, çal!
Çal, düşməni-müstəqbeli şadan edəlim, çal!

Ey dilbəri-mazi! A gözəl quli-biyaban!
Sal çadireyi-zülmətini, etgile pünhan!
Qoyma ola xurşidi-cahantabı nüməyan,
Sən eylə qaranlıq, qoy ola nur gürizan,
Dərdü qəmi-millətdə ikən tazəpərəstan,
Çal, onları hər ləhzə pərişan edəlim, çal!
Çal, zülmət ikən aləmi talan edəlim, çal!

Qoyma, səni birdən yaxalar bu mədəniyyət,
Pamali-həqiqət olar-a... qeyri-həqiqət.
Xoşdur bize bu geydiyimiz cildi-xəriyyət,
Var qorxusu, göstərsə üzün feyzi-təbiət
Bir xətvə qabağa gedə, qoyma bəşəriyyət.
Çal, çal, vətəni, milləti viran edəlim, çal!
Çal, qəflət ilə ömrü də payan edəlim, çal!

Əsdikcə nəsimi-şəbi-deycuri-cəhalet,
Ənfasimizə bəxş eləyir zülmü zəlalet.
Yatdıqca müyəssər olur insanə səadət,
Hətta oyanır cisimdəki xuni-ləamət.
Ey xoş ona kim, annamayır sudü xəsarət.
Çal, fəidəmizdir, hələ dövran edəlim, çal!
Çal, mütrübə! Məmurəni viran edəlim, çal!

Çal, mütrübə! Könlümdəki aləmi bütün sil,
Çal, oynayalım, rəqs edəlim, qalmaya nisgil,
Çal zurnavı, vur dümbəyini, olgilə xoşdil,
Çal, eyləmə təqsir, a bədrüy, a bədgil,
Çal, arifi-bidinin ola işləri müşkil.
Çal, aşiqi-müstəqbəli heyran edəlim, çal!
Çal, hamımıza hər kəsi girdan edəlim, çal!

Təkfir edəriz zümreyi-əhrari-cəhani,
Təlin edəriz tazəpərəstani-zəmani.
Nifrin edəriz kim ki, bəyənmez üləmani,
Biz də görərizmiş belə bir əsri-fənani?
İmdad elə mazi! Ələ al çəngi, çəğani,
Çal, neğmeyi-məhudunu üman edəlim, çal!
Çal, atəşi-Nəmrudunu suzan edəlim, çal!

Əslafımızı yad ilə gəldikcə xəyalı,
Alqışlayalım, yığmayalım vizrü vəbalı.
Əbdül Hamidin, boynu yoğun şahı-şəğalı,
Şeyxani-hüda, vəhdəti, fəzli, nə kəmalı,
Çal, mütrübə! Çal, çəngü neyü sazü qəvalı,
Kamilləri də vasili-niran edəlim, çal!
Qəbrində Atabəkləri suzan edəlim, çal!
Çal, düşməni-hürriyyəti rəqsan edəlim, çal!
Çal, üstümüzə aləmi xəndan edəlim, çal!
Çal, tazəpərəstani peşiman edəlim, çal!

Şamşirək
"Zanbur", 1909, №18

MƏDƏLİ

Vah, bu imiş, bəs, hünərin Mədəli?!
Qışqırığın, şurü şərin Mədəli?!

Aləmi basmışdı səsin, sövlətin,
Sınələrə dolmuş idi heybətənin.
Titrədir idi hamını sətvetin,
Gündə gəlirdi xəbərin, Mədəli?!
Vah, bu imiş bəs hünərin, Mədəli?!

Biz elə bildik ki, sən ağahsən,
Təxti-Cəmin sahibsən, şahsən,
Zillüllahi və Yədullahsən...
İndi hanı? Yox əsərin, Mədəli?!
Vah, bu imiş bəs hünərin, Mədəli?!

Biz səni fikr eylər idik əjdəha,
Niyətimiz oldu bütün bərhəva.
İndi edibsən nərəyə iltica,
Arvad, uşağın, pəsərin, Mədəli!
Vah, bu imiş bəs hünərin, Mədəli?!

Annamıram mən hələ bu illəti
Kim, niyə məhv eyləmədin milləti?
Axın çəkdi bu yerə ümməti:
Düşdü ələ taci-zərin, Mədəli!
Harda qalıb taci-sərin, Mədəli?

Oldu siyəhpuş bütün irtica,
Yekcəsini qapladı dərdi-səda.
Eyləgilən səltənətə əlvida,
Düşdü uzağə səfərin, Mədəli!
Vah, bu imiş bəs hünərin, Mədəli?!

Qalmış idi harda Bəhadır cəfəng
Eylədilər başına dünyanı təng,

Eyləmə İranda təfəqqüf, dirəng,
Oldu Kırım rahgüzərin Mədəli!
Düşdü uzağə səfərin, Mədəli!

Şəmşirək
"Zəbur", 1909, № 20

BİZİMKİ DEYİL

Çəkmə qeydi-bəşəriyyət, nə sənindir, nə mənim,
Kəndinə vermə əziyyət, nə sənindir, nə mənim.

Gecələr fikr eliyib, gündüzü bihuş olma,
Sübhədən şamə kimi məst və mədhuş olma.
Nizəyi-dərdü ğəmi-millətə sən tuş olma,
Eyləmə boş yerə söhbət, nə sənindir, nə mənim,
Demə neqli-mədəniyyət, nə sənindir, nə mənim.

Özünü sən gətirib qatmagilən islamə,
Başına şapqa geyib, əyninə rusi camə,
Hanı çiyində əba, başda səfid əmmamə?
Demə, ey vay şəriət, nə sənindir, nə mənim,
Ağlama halına, millət nə sənindir, nə mənim.

Sən qarışma, baba, bilmərrə müsəlman işinə,
Hacı Osman, Kuzəçi Molla Süleyman işinə,
Babisən, babini tap, girmə bu nadan işinə,
Bacarırsan elə sirqət, nə sənindir, nə mənim,
Çəkmə qeydi-bəşəriyyət, nə sənindir, nə mənim.

Bilmirəm mən nəyə lazımdı cəhani-fani,
Buraxım bundan ötür huriləri, qılmanı,
Gözümə dikməgilən məsələyi-nisvani,
Sözümə qıl təbəiyyət, nə sənindir, nə mənim,
Çəkmə qeydi-bəşəriyyət, nə sənindir, nə mənim.

Nədi qanuni-əsasi, nədi bu hürriyyət,
Nə müsavət, nə ədalət, nə insaniyyət,
Nə yığıncıq, nə məclisdi, nə məşrutiiyyət,
Nə şərəfətdi, fəzilət nə sənindir, nə mənim,
Çəkmə qeydi-bəşəriyyət, nə sənindir, nə mənim.

Baxma, qəlbin bulanar, mərəkeyi-İranə,
Eysü nuş ilə gedib sür kefini məstane,
Çünki dünyədə bu yatmaq qalacaq insanə,
Nəyə lazımdır əziyyət, nə sənindir, nə mənim,
Eylə dərguşi-nəsihət, nə sənindir, nə mənim.

Şəmşirək
"Zəbur", 1909, № 27

A QIZLAR

Ey elmsiz aləmdə yanan narə, a qızlar!
Tələləri mənhus, günü qarə, a qızlar!

Hər dem sizi gördükə bu növ ilə ləkənti,
Bielmə ədəb, yeksərə murdar və pinti,
Gəh evdə, gəhi kuçədə işsiz, sepələnti,
Veylanə, zəlilanə və avarə, a qızlar!
Yannam belə gördükə mən odlarə, a qızlar!

Ey milləti-islamın edən nisfini təşkil,
Etməzmişiniz siz bu fəna şivəni təbdil.
Olduqca belə etmə hünərsiz, qara mənəvil,
Təsir edəcək pisliyiniz yarə, a qızlar!
Ey qəsb olunan həqləri, biçərə, a qızlar!

Təhsilinizə mədrəsə təyin edirikmi?
Ayəndənizi biz hələ təmin edirikmi?
Bu fikri bütün millətə təlqin edirikmi?
Yox! Millət uyuşmaz belə göftarə, a qızlar!
Lənət oxunur sahibi-əfkərə, a qızlar!

Çox sinədə var daği-siyəhrəng, çü lələ,
Çün hali-bədavət sizi yetdirdi zəvalə,
Bundan da yaman hal gəlirmi, de, xəyalə?
Heyvan kimi çəkdik sizi bazarə, a qızlar,
Satdıq sizi hər köhnəyə, kaftarə, a qızlar!

İstəkli vətən gülləri! Sizens yaz açılmaz,
Siz elmsizin nuri-məarif də saçılmaz,
Gün çıxmasa zülmati-şəbistan qaçırılmaz,
Sizdən umulur çarə bu azarə, a qızlar!
Həm tərbiyə, təlim uşaqlarə, a qızlar!

Şəmsirək
"Zənbur", 1909, № 33

ƏLHƏMDÜLİLLAH

Əlhəmdülillah, işlər yubandı,
Dövri-zəmanə tərsə dolandı.
İl karvanı qaldı, dayandı,
Oldu qaranlıq, gün daldalandı.
Hər gün çapıldı, hər gün talandı,
Axır "Tərəqqi" işdən usandı.
Çün "İttifaq"ı cəbrə qapandı:
Şad oldu millət, ay maşaallah,
İşlər yubandı, əlhəmdülillah...

Hər ildə çıxdı bir ruznamə,
Elan olundu xasü əvamə.
Olduq qazetli! İrdik də kamə,
Beş gün yazıldı, yetdi təmame,
Qurtardı kağız, həm sındı xamə,
Çıplaq qılıncək girdi niyamə,
Bağlandı, işlər çatdı xitamə.
Çünki ziyandır, vallah və billah,
İşlər yubandı əlhəmdülillah...

Bilməm, həqiqət, kimdir müqəssir?
İşlər gedir həp bərəksi-tədbir!
Olmuş əzəldən ya boylə təqdir?
Boş-boş nədir bu göftarü təqdir?
Lafü kəzafü təbirü təfsir?
Etdi qəniler iflas bir-bir,
Ya kim, deyildir millət qəzetgir?
Yansın bu millət, batsın görüm, ah,
İşlər yubandı, əlhəmdülillah...
Əlhəmdülillah... əlhəmdülillah...

Şəmsir
"Zənbur", 1909, № 3

ƏDƏBİYYAT, YAXUD MİNACAT

Çubi-"Mollayə", nişi-"Zənbur"ə
Aqıla, bir dəva tapılmazmı?
Bu bəlayi-əzimi-məşhure,
Alıma, bir dua tapılmazmı?

Əsri-axırda "Molla Nəsreddin",
Etdi iğva cəmaəti, bidin.
İşbu "Zənbur" bihəya və ləin,
İndi də qoydu payi-mənşure
Vay, bir rəhnüma tapılmazmı?

Yoxmu, zi iqtidar bir cindar,
Tas elmində alimü huşyar.
Eyləsin cinn qövmünü ehzar,
Eyləsinlər əlac rəncure,
Bircə alimnüma tapılmazmı?

Aldı ətrafi-ümməti qemlər,
Getdi əldən şəriəti-əthər,

Hardadır Giv, Tus, Rüstəmlər
Payımal oldu mollalar mürə,
Ah, bir canfədə tapılmazmı?

Ah, əfsus, olduq avare,
Abru getdi, yandıq odlarə.
Yoxmu bu mübtəlayə bir çarə?
Oldu viranə qəlbi-məmure...
Bu qəmə intəha tapılmazmı?
Birəcə möcüzünümə tapılmazmı?
Rəbbənə, rəbbənə! Tapılmazmı?

Şəmşirək
"Zənbur", 1909, № 36

VİRAN GÖRÜRƏM

Baxıram hər tərəfə, işləri viran görürəm,
Gedirəm hər yana, əhvalı pərişan görürəm.
Batili həqq, həqqi batil, işi əyri, düzü pis,
Aləmi-Gəncədə nadanları sədri-məclis,
Elmsiz firqəni varlı, qələm əhlin müflis,
Ürəfanı, üdəbanı belə heyran görürəm,
Baxıram hər tərəfə, işləri viran görürəm.

Hər tərəfdə durur işlər elə əvvəlki sayaq;
Əski dövr, əski rəviş, əski həmam, əski çanaq,
İstəmir bir qədəm atsın iləri üzdənirəq
Ermənilər kimi barı, bu müsəlman görürəm,
Baxıram hər tərəfə, işləri viran görürəm.

Hər kimə nəql eləyirsən mədəniyyət sözünü,
Qabarıb üstünə, hiddətlə bərəldir gözünü,
Əğniyə məktəb üçün xərcə salammaz özünü,
Onların malına mollanı nigəhban görürəm,
Baxıram hər tərəfə, işləri viran görürəm.

Əlqərəz, işlərimiz məsxərəyə şayandır,
Milletin qibləsi molla ilə bəydir, xandır,
Afiyyət bəxş deyil, illəti bidərmandır,
Molla baziçəsidir, xeyli müsəlman görürəm,
Adəmiyyət yolunun səddini şeytan görürəm.
Aşkar eyləmirəm, yaxşısı pünhan görürəm...
Baxıram hər tərəfə, işləri viran görürəm.

Şəmşirək
"Zənbur", 1909, № 37

LÖVHİ-MƏKATİB

Məkatib bir təzəlzülgahi-şəru elmi-ədyandır,
Məkatib bir təcəlligahi-bidinani-küfrandır.

Məkatib bir tədənnigah, zülmətgahi-ümmətdir,
Məkatib cəlvəgahi-milləti-biəqlü imandır.

Məkatib bir zəlalətxanədir kim, məşqu təlimi
Hiylədir, fitnədir, bijlik, bütün əməli-şeytandır.

Məkatib bir bəlayi-nagəhan məzipərəstanə,
Məkatib bir ziyabəxşayi-qəlbi-növpərəstandır.

Məkatib bir dikəndir çeşmi-naheqbini-mollayə,
Məkatib bir dəvayi-dərđi-çeşmi-nopərəstandır.

Məkatib kim deyir ki, mənbəyi-nuri-maarifdir?
Məkatib rəhnümayi-inqilabü kani-üsyandır.

Məkatib gülşənistanı-ədəbdır – derlər, amma kim,
Məkatib möhnətəfza, birəcə xaristanı-xəsrandır.

Məkatib bəisi-ibqayı-millətdir demə, haşa!
Məkatib başlıca aləti-təxribati-kənkandır.

Məkatib dandırır, əstəğfürullah, gavü mahini,
Məkatibdə müəllimlər deyirsənmi müsəlmandır?

Məkatibdə edir təhsil uşaqlar xarici elmi,
Olur süst etiqađı, sanki ermən, rus, yunandır.

Məkatibdə bütün adati-əslafın olur fani,
Nə işdir bu, nə bidətdir, babam, məktəb nə virandır?

Məkatib qurtaran tərcih edər dünyanı üqbəyə,
Məkatib qurtaranlar münkiri-cənnati-rizvandır.

Üsuli-tazə məktəb? Ax bu məktəblər, bu viranlar,
Bulardır mənbəyi-mürtdə, babi, küfrü moltandır.

Nədir, Allahu əkbər, bunca tüğyan, bunca küfranlıq?
Deyirlər hərlənir Yer, fırlanır Gün, əql heyrandır.

Edirlər iddia bəziləri kim, Ay, ulduzlar
Ziyayi kəsb edir Gündən, yalandır, məhz böhtandır.

Sığarmı əqlinə bir zərrə imanı olan şəxsin,
Batarmı beyninə bunlar?! Bu işlər sirri-pünhandır!

Vəli, məktəblər artdıqca, mənim də qəmlərim artır,
Çoxaldıqca həvəskarı, mənim halım pərişandır.

Məkatib qurtaranlar istəyir hürriyyəti-nisvan,
Bu məşrutə, bu hürriyyət filandır, bir də behmandır.

Bu istəklər bütün ziddi-şəriətdir, təriqətdir,
Hicabı sevməyənlər hər vilayətdə nüməyandır.

Şəriət istəyənlər hər tərəfdə xarü zar oldu,
Yazıq "dini-məşəqqət" dəmbədəm çaki-giribandır.

Xülasə, məktəbə allanmayın siz, ay müsəlmanlar!
Kim olsa aşiqü talib ona, axır peşimandır.

Yazıqdır, verməyin məktəblərə biçərə səbyanı
Deyil məktəb, deyil məktəb, bu viranxanə zindandır.

Şəmsirək
"Zənbur", 1909, № 42

DE

Bakı demə, şəhri-mülazəl füqərə de!
Bakı demə, bir mənbəyi-molla, füqəha de!
Bakı demə, bir kaşifi-əsrari-xəfa de!
Bakı demə, bir mədəni-ənduhü bəla de!

Bakı deyirəm, bak edirəm yol kəsənindən,
Xof eyləyirəm həm yağanından, osənindən.
Mən qorxuram Allahqulusundan, Həsənindən,
Əfsanə demə, sözlərimə sidqü səfa de!
Bakı demə, bir mədəni-ənduhü bəla de!

Canım sıxılır Məşhədi Abbasını görçək,
Rəngim qaçır a... bəldə kərastasını görçək,
Halım pozulur seyyidü mollasını görçək,
Molla demə, ağayi-əmirilümərə de!
Bakı demə, bir mənbəyi-molla, füqəha de!

Bakı sözü Avropada övradi-zəbandır,
Bakı qoçusu sərvəri-əşrari-zəmandır.
Bakı, Quba meydanına bax, dopdolu qandır,
Bakılı demə, əhlinə, pamalı-cəfa de!
Bakı demə, bir mədəni-ənduhü bəla de!

Bakıda gedibdir qabağa xeyli maarif..
Artıb nə qədər intiligent, alimü arif,
Olmuş neçə milyon bu cənabanə məsarif
Bakıya de, bunlarda tapılmazmı dəva, de?
Bakı demə, bir məcməyi-əhli-ürəfa de!

Mollalıq ibarətdi əba ilə qəbadan,
Ariflik özü büxlü həsəd, şübbü zinadan
Kim der ki, əsər yox belə Bakıda vəfadan?
Bakı demə, cövləngəhi-əşyaxi-səba de!
Bakı demə, illətlər üçün dari-şəfa de!

Bakı demə, almış yeni bir rəng, yeni bu,
Bakıya de, əski, yeni pir, kaşifdir bu.

Bakıda demə dilbəri-hürriyyət açar ru,
Bakıda əsarətdədi bilfeil nisa de!
Bakı demə, bir məskəni-cəlladü cəfa de!

Bakı demə, darül-ələmi-fəqrü gəda de!
Bakı demə, bir məxzəni-ərbabü ğina de!
Bakı demə, bir mərhəmətü lütfi-xuda de!

Şamşir
"Zəbur", 1909, № 42

AMALİ-HÜRRIYYƏT

Möhtərəm Sabirin bir şerinə nəzirə

Münadi qeybdən hər gün deyir təkbiri-hürriyyət!
Verir hatif bizə hər ləhzədə təbşiri-hürriyyət!

Əgərçi zahirən meydanı-hürriyyət dolu qandır,
Axır xuni-şəhidan seylək bipayü payandır,
Bütün ətrafı ədlin, gərçi adəmxar heyvandır,
Üşünmə, qorxma, onlar cümləsi biruh, bicandır,
Müqabilədə duranlar şirdən qüvvətli insandır!
Demə, hürriyyət olmaz ölkəmizdə, qeyri-imbandır,
Münadi qeybdən hər gün deyir təkbiri-hürriyyət!
Verir hatif bizə hər ləhzədə təbşiri-hürriyyət!

Amandır, eyləmə hər gün məni amaldən növmid!
Olan cari bu gün İrandakı əhvaldən növmid,
Demə, mən olmaram hər sözlə istiqbaldən növmid,
Hərasan olmam istibdaddən, iqbaldən növmid,
Olurmu aşiqi-hürriyyəti-nosaldən növmid?
Olum, söylə, necə zibayi-biəmsaldən növmid?
Verir hatif bizə hər ləhzədə təbşiri-hürriyyət!
Münadi qeybdən hər gün deyir təkbiri-hürriyyət!

İnan, minbəd olmaz dəhrdə xoşbəxt, istibdad,
Uzaq getməz, yüzi quylu düşər həm bəxti-istibdad,
Olur da cəlvəgahi-ədl, taçü təxti-istibdad,
Alır pişi-ədələtdə cəzayi-səxt istibdad,
Olur hürriyyətin pamalı, əsrü vəqti-istibdad,
Ədəm dünyasına etməkdə nəql, rəxti-istibdad,
Verir hatif bizə hər ləhzədə təbşiri-hürriyyət!
Münadi qeybdən hər gün deyir təkbiri-hürriyyət!

Deməm ki, imdilik bənzər vətən səhni-gülüstana,
Deməm ki, düşməyib əhli-vətən kuhü biyabana,
Deməm ki, batmayıb xaki-vətən yaquttək qanə
Vəli, əhrari-İran bir təsəlli bəxş edif canə,
Keçibdir malü canından diliran mərdü mərdanə,
Həqiqət cadəsində gör ne eyler piri-hürriyyət!
Vətən məxrubəsin abad edər tədbiri-hürriyyət!

Deyil İran, bütün afağı dutmuşdu şu istibdad,
Edildi bilmürur Avropa işbu qeyddən azad.
Dünən çəngəli-istibdaddə etmərdimi fəryad?!
Olundu işte osmanlı bu gün hürriyyət ilə şad!
Olur bir gün, görür ələm, olub İranzəmin abad,
Dağılmazsa, yığılmaz, bir məsəldir, söyləmiş əcdad.
Verir əhvali-halə büsbütün təgyir hürriyyət!
Qələm azad olur, Bikəs yazar təbşiri-hürriyyət!

Əli Məhəmmədzadə Sarabi
"Tərəqqi", 1909, № 144

BU DA BİR BAHAR

Fəslı-güldür, aləm içrə nobahar olmuş, könül!
Bülbülü qumri çəməndə biqərar olmuş, könül!

Əndəlibasa, könül, bir sən də dəmsəz ol da gəl!
Çıx yuvandan, gülşəni-millətdə pərvaz ol da gəl!
Aşiqi-dildadələrtək nəgməpərdəz ol da gəl!
Bülbüli-gülzar ilə həmrəng, avaz ol da gəl!
Çünki gülşənlərdə gül həmrəzi-xar olmuş, könül!

Aldı əldən əqlimi ahü nəvası bülbülün,
Huşu tarac etdi ləhni-dilrübəsi bülbülün,
Səbrimi yəğma edib suzə bükası bülbülün,
Qıldı dilxun naleyi-biintihası bülbülün,
Od vurub yandırdı canı, dağdar olmuş könül!

Cismimi yaxmaqda hərdəm nari-cansuzi-fəraq
İxtiyarım tellərin kəsməkdə tiği-iştıyaq,
Dilbəri-hürriyyət atmaz gül cəmalından duvaq.
Ah, ey dildari-məhvəş, dilbəri-huri səyaq!
Fırqətində qəlb pürxun, əşkbar olmuş könül!

Sinədə ənduhü möhnət, canda suziş, iztirab,
Eldəki cəhlü cəhalət qəlbimi qılmış xərab,
Aləmi-ətraki yeksər qaplamış xeyli-əzab,
Payımalı-eyşü zülm olmuş vətən biabü tab,
Əsri qəmdir, seyli-alamə düşar olmuş könül!

Qırmızı qan ilə əlvandır bu gün lövhi-vətən,
Çəngi-istibdaddə qəbz olmada ruhi-vətən,
Tiri-əğyar ilə dolmuş qəlb-məcruhi-vətən,
Kəştiyi-hifzü xilasə minməyir Nuhi-vətən,
Bikəsa, qəlb-vətəntək zəxmdar olmuş könül!

*Əli Məhəmmədzadə Sarəbi
"Tərəqqi", 1909, № 144*

¹ "Sijimqulunamə" də: Qəlb-məcruhi-vətəntək zəxmdar olmuş könül!

AMANDIR

"Molla Nəsrəddin"ə xitabən yazılmışdır

Amandır, bəhsi kəs, Molla, amandır, biqərar olma,
Amandır, eylə bəs, Molla, amandır, xarü zar olma!

Amandır, eyləmə hiddət, gəlib qeyzə, edib şiddət,
Müsləmanə edib nifrət, aman, tənqidkar olma!

Amandır, binəva Molla, qarənliqdır həva, Molla,
Cahanda yox vəfa, Molla, aman, qiybətşüar olma!

Nə cövher, nə ərəzdir bu, vücudində mərəzdir bu,
Məgər səndə qərəzdir bu, aman, biixtiyar olma!

Amandır, eyləmə bidad, ucaldıb naleyi-fəryad,
Əhali dərđini tədad edib də dilfikar olma!

Bizə nə atəşə yandı, səməndərvər odlandı,
Bəhayi, kafir adlandı, qəmə dərđə düşar olma!

Dilində söhbəti-məktəb, edirsən vird ruzü şəb,
Nədir məqsəd, nədir mətləb, əyan et, şərmsar olma!

Büründün şeyx əbasına, girib molla libasına,
Səxuldun xəlq arasına, kənar ol, biqərar olma!

Çəkil, dürtülmə ortayə, sataşma şeyxə, mollayə,
Verilməz pul bu kalayə, aman, qiybətəngar olma!

Kəsilmiş səbrü aramın, dolubdur zəhr ilə camın,
Yatıbdır qövmi-yamyamin, ayılmaz, intizar olma!..

Dəmə bu əbdi-mollayə, ki dursunlar təməşayə,
Balonla övci-ələyə uçurlar, didədar olma!

Olarda nə rücuin var, sənin əslən fəruin var,
Sücuin var, rükuin var, şəriətdən kənar olma!

Nədir xud əhli-Yevropa, edirsən vəsf sər ta pa,
Nə oldu həzrəti-papa, buyur, bətibar olma!

Demə kim, xamdır millət, danış, biz də edək diqqət,
Nədir qəlbindəki niyyət, de, söylə, lalü kar olma!

Əbəsdir nəqli-hürriyyət, duyubdur fikrini ümmət,
Gərək təhsil edə övrət? – Ona ümmidvar olma!

A birəhmü cəfa göstər, deyibdir hansı peyğəmbər
Ki, getsin məktəbə düxtər? – Belə binəngü ar olma!

Bax İncilə və Tövrətə, əhadisə, rəvayətə,
Nədir hürriyyət övrətə, amandır, qərqi-nar olma!

Ağarmış saqqalın, başın, keçibdir yetmiş yaşın,
Qırıldı yarü yoldaşın, dayanma, payidar olma!

Keçər bir gün giribanın əlinə əhli-imanın,
Qalar cismin, gedər canın, amandır, biməzar olma!

Düşərsən dəsti-cəlladə, yetişməz kimsə imdadə,
Gedərsən yoxluqabadə, ənisi-murü mar olma!

Eşit vəzim, eşit pəndim, sana zəhr olmasın qəndim,
Eşitdim mən də əyləndim, eşit sən də, fərar olma!

Amandır, eyləmə xidmət, verilməz xidmətə qiymət,
Götür, mollayə bax ibrət, nihan ol, aşkar olma!

İnanma qövmi-kəmnamə, bu əhli-Kufə və Şamə,
Düşərsən axırı damə, amandır, qəmküsar olma!

Budur, dörd il tamam oldu, sana kim, söylə, ram oldu,
Eşit, xətmə-kəlam oldu, piyan olma, xumar olma!

Məşədi Sijinqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 3

VAİZLƏRƏ BAX...

Vaizlərə bax, gör necə təqdir ediyorlər!
Möminləri qılman ilə təbşir ediyorlər!

Ruhin çıxarır cismdənərbabi-behiştin,
Bəhcət verərək dillərə, təmir ediyorlər!

Bir tac qoyub başına cənnətdə qızıldan,
Ləbbadəni, həm caməni təgyir ediyorlər!

Məşruəçilər cəmə olunur ziri-əbayə,
Məşrutəni məhv etməyə tədbir ediyorlər!

Derlər ki, cəhalətdədir, üqbayi-təməddün
Cahilləri də boyləcə təbxir ediyorlər!

Arifləri, alimləri bidin oxuyurlar,
Ahilləri, gahilləri təthir ediyorlər!

Köhnə, çürümüş sözlərini nəqdə satırlar,
Milliyyəni söhbətləri təkdir ediyorlər!

Jurnal, qəzetə səddi-şəriətədi, deyirlər,
Qarelərini yeksərə təkfir ediyorlər!

Zahidləri sər süfrədə əyləşdiriyorlər,
Bir nəhv ilə əmsalını təksir ediyorlər!

Mollalara irad edəni tapdalıyorlər,
Kəndi günəhin hər biri təstir ediyorlər!

Minbərədə fəsad əhlinə lənət oxuyurlar,
Xud molla danosbazları təqdir ediyorlər!

Bin günə təməllüq ediyorlər ümərəyə,
Adabi-təvazö deyə təbir ediyorlər!

Hürriyyəti-nisvan deyəni həbsə alırlar,
Arifləri hər növ ilə dilgir ediyörlər!

Bundan sora jurnalları gizlin oxuyun ha...
Həp qətlinizə hökm də təhrir ediyörlər!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 4

NİSGİL

Sən deyirsən, Molla, mən biçərə arvad almayım?
Evdə bir ifritə vardır, bir pərizad almayım?

Neyleyim bəs, almayım bir dilbəri-məhpərə mən?
Gəlmişəm bu adi arvadın əlindən zarə mən.
Olmuşam pabənd bu heyvanə, bu kaftərə mən,
Yanmışam, vallah, sənin başın üçün, odlarə mən.
Bəs gedib bir dilbəri-xoşru alıb, dad almayım?
Evdə bir ifritə vardır, bir pərizad almayım?

Molla! İnsaf eylə, yarım-yoldaşım evləndilər,
Tazə arvad aldılar, aldıqda siğələndilər,
İş görüb ad aldılar, zövqə baxıb kefləndilər,
Bir pəriru tapdılar, ifritədən iyərəndilər,
Mən hələ onlardan artıq iş görüb, ad almayım?
Evdə bir ifritə vardır, bir pərizad almayım?

Gəlmişəm tənge əlindən, bil ki, canə doymuşam,
Yarmışam başın vurub, qıç-qolların sındırmışam,
Bu yavruqlarda hələ bir qat gönündən soymuşam.
Əngini laxlatmışam, həm gözlərini oymuşam,
İndi bir siminbədən, mən xanəbərbad almayım?
Evdə bir ifritə vardır, bir pərizad almayım?

Gün deyil, həftə deyil, bir ay deyil, bir il deyil,
Bir belə dərde, qəmə dözmək məgər müşkül deyil?

Ömr azaldı, bel büküldü, Molla! Bəs nisgil deyil?!
Nazi küsmək, söhbəti acı, dili bir dil deyil,
Dilbilən, bir canalan, bir qəddi şümşad almayım?
Ömrümün axır dəmində olmayım şad, almayım?
Evdə bir ifritə vardır, bir pərizad almayım?

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 5

RƏHİMXANIN MƏHƏMMƏDƏLİYƏ ƏRZİ-HALI

Tacidarım! Yanına gör necə şadan gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm!

Sən gedəndən bəri İranda çox andım da səni,
Fitnədə, zülmədə hətta belə dandım da səni,
Mindirə bilmədim öz təxtinə, yandım da səni;
Mülki-İranə vurub atəşi-suzan, gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm.

Ərdəbili, Əhəri, Əkrəni viran elədim,
Dağıdıb cümlə dehat əhlini talan elədim;
İki-üç min kişini qanına qəltan elədim;
Qılıcı qanlı, əlim qan ilə əlvan gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm!

Yanıma gəlmiş idi çoxlu tərəfdarların,
Molla Qurbanəlilər, bir neçə həmkarların.
Şahsevən atlıları, firqeyi-biarların,
Eylədim cümləsini mən sənə qurban, gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm!

İstədim bir də səni şah eləyim İranə,
Olmadı mümkün, edəm məmləkəti viranə,
Qənim olsun çörəyin Yefrəmə, Bağır xanə,
Etdilər işləri hər yanda pərişan, gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü şadan gəlirəm!

Qaradağda sayılırdım iki qurdun biri mən,
Nə edim ki, elə hər yanda basıldım geri mən.
Qırılıb batdı qoşun, təkçə qutardım diri mən;
Dirilərtək demə, çün mürdeyi-bican gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm!

Üstümə oldu hücumavər, o məşrutəçilər,
Döndülər şirə qotur qəhvəçilər, kuzeçilər,
Etmədi tab müqabildəki məşruəçilər,
Xanlıqım getdi, belim sındı, gürizan gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm!

Vermədim mən yaxayı milləti-İran əlinə,
Bələdəm qonşuların çünki bu gün hər dilinə,
İltica eylədim axırda keçib rus elinə,
Ruhsuz bir bədənəm, valehü heyran gəlirəm,
Mat, məbhut, pərişan, peşiman gəlirəm!
Mal, dövlət götürüb, xürrəmü xəndan gəlirəm!
Qılıcı qanlı, əlim qan ilə əlvan gəlirəm!¹

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 6

GÜLMƏYİM GƏLİR

Gördükçə qilü qalınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Gördükçə elmə, sənətə sizdə birudəti,
Duyduqca qəlbinizdəki kini, küdureti,
Bir yanda ittifaqı, o biri yanda xüsuməti,
Bir yanda da zəvalınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Gördükçə hökmran sizə alimnümələri,
Zülmətə sövq edən cühələ rəhnümələri.
Düzdi-teriği, rast olan hər kecnümələri.

¹ Misra jurnalda yoxdur, sonra əlavə olunub.

Həm də yeni xəyalınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Söylə, bica deyilmi edəm xəndə, qəhqəhə,
Etdikçə sən sitayiş özündən də əbləhə?
Həm aldanıb quru sözə, bisud pəh-pəhə
Verdikçə mülkü malınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Cadu, duanəvisilə etdikçə iftixar,
Etdikçə tasbaz və cindarə etibar,
Əfsaneyi-qələndərə olduqca guşdar,
Açıqca molla falınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Gördükçə sizdə sirqətü qətlü dənəti,
Pamali-zülm, irzü hüquqi-cəməti...
Həm bir tərəfdə zöhd, nəməzü itaəti,
Həm xirqə, həm də şalınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Bir yanda pənd, moizə, bir yanda girdar,
Hər yan nifaqü təfriqə, hər yanda intihar,
Minbərdə molla, yerdə də cibgirü hiyləkar,
Gördükçə infialınızı, gülməyim gəlir!
Həm söhbətü səvalınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!

Zülm ilə irtihalınızı, gülməyim gəlir,
Çox müxtəlif məqalınızı, gülməyim gəlir,
Dağlar qədər vəbalınızı, gülməyim gəlir,
Şümrü keçən cəlalınızı, gülməyim gəlir,
Dustaq olan əyalınızı, gülməyim gəlir,
Boş kisə, boş çuvalınızı, gülməyim gəlir!
Etdikçə seyr halınızı, gülməyim gəlir!¹

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 9

¹ Sonuncu bənd jurnalda yoxdur.

QOCALDIM

Qocaldım, gedibdir zəmani-şəbabım,
Alınmaz səvalım, verilməz cəvabım!

Qocalmazdı könlüm, qocaltdı zəmanə,
Əyilməzdi qəddim, dönübdür kəmanə,
Ağarmağı muyin olurmuş bəhanə?
Yaxan yox hənanı, edən yox xəzabım!
Alınmaz səvalım, verilməz cəvabım!

Nə munis, nə həmdəm, qapımdan giren yox,
Qocalmış bu arvad, məni dindiren yox,
Nə mütə, nə siğə, bir evləndirən yox,
Çoxalmış günahım, azalmış səvabım!
Alınmaz səvalım, verilməz cəvabım!

Mənabirdə molla edir bu xitabı,
Yazılmış kitabə ki, çoxdur səvabı,
Edən mütə görməz cəhənnəm əzabı!
Qiyamətdə olmaz hesabım, kitabım!
Alınmaz səvalım, verilməz cəvabım!

Budur fikrim: indi alım birçə övrət,
Kühənsalü pürəm, edim eyşü işrət,
Bu aləmdə ləzzət, o aləmdə cənnət!
Bu həqqü hesabım, o karü səvabım!
Gərəkdir şitabım, nədir ictimabım!

Kefsiz

"Molla Nasrəddin", 1910, № 12

AY KİŞİ!

Çəkməyi qeydi-milləti, eyləmə adət, ay kişi!
Batsa tamami-millətin, etmə səxavət, ay kişi!
Dərdü melali-ümmətə olsa nəhayət, ay kişi,
Etmək olurmu onda bəs kəsbi-şərəfət, ay kişi?!

Durma ayağə, çeşmini açma bu xabdən hələ,
Dursan ayağə, başını, bil, salacaqsan əngələ.
Yuxla xorultu ilə sən əlli sənə elə belə.
Xabi-cəhalət içrə həm keyf elə çorsü bəng ilə
Xoşdu bu cəhlü qəflət, çirkü kəsalet, ay kişi!
Batsa tamami-millətin, etmə səxavət, ay kişi!

Uyma qəzet yazanların söhbətinə, səvalına,
Baxma fəqiri-müztərin yanıqlı ərzi-halına.
Vermə pulun uşaqların elmü ədəb, kəmalına,
Xərc elə balü qaymağa, börkə və tirmə şalına,
Beşcə günü ye, iç, kökəl, sağü səlamət, ay kişi!
Batsa tamami-millətin, etmə səxavət, ay kişi!

Alma qəzet, həramdır, jurnala vermə dirhəmi,
Ruzi-cəzadə annına çəsb edəcəkdilər həmi...
Rəngü həna yaxıb qızart, cəm elə rişi-bərhəmi.
Qoyma cərahet-i-dili-millətə elm mərhəmi,
Dərdinə qalma bir kəsin, qopsa qiyamət, ay kişi!
Batsa tamami-millətin, etmə səxavət, ay kişi!

Əzbər elə dilindəcə kəlməyi-küfrü dəmbədəm,
Aləti-kəsb əlindəcə eylə şəriəti, nə qəm.
Qurşağı bağla, kürkü sal çiyinə, ol da möhtərəm,
Qüslü təharət ilə hey dəng elə xalqi, lacərəm,
İstəsələr də bir qəpik, vermə ianət, ay kişi!
Batsa tamami-millətin, etmə səxavət, ay kişi!

Kefsiz

"Molla Nasrəddin", 1910, № 13

QOYMA HA!

Molla, özün işləri təsvib qıl,
Lənətə gəlmişləri tədib qıl.

Lap yekəlib tazələr artmaqdadır,
Köhnələri dərdi saraltmaqdadır.
Məktəbə səbyanları dartmaqdadır.

Olma riza, layihə tərtib qıl,
Lənətə gəlmişləri tədib qıl!

Millət uyub onlara, azğınladı,
Fikr, əqidə, hamı pozğunladı.
İş böyüdü, mərəkə qızğınladı,
Lən ilə, təkfir ilə təzib qıl,
Lənətə gəlmişləri tədib qıl!

Yığ başına Bakı revolbuzların,
Gəncə, Nuxa, Qələ qumarbazların.
Həm İrəvan məscidi qanmazların,
Əmr ilə bir xanəli təxrib qıl,
Lənətə gəlmişləri tədib qıl!

Möminə böylə yaşamaq ardır,
Rahət olarmı o ki, dindardır.
Mətləbimiz dirhəmə dinardır,
Eylə kərəm, pulları dərcib qıl!
Lənətə gəlmişləri tədib qıl!

Müskülə salma işi, təhsil elə,
Eylə danos hakimə, təcil elə,
Səy elə, imanını təkmil elə.
Mollasan, əxlaqını təhzib qıl,
Mömin, özün işləri təsvib qıl!

Çəkmə cəmaətdən ötür dərdi-sər,
Çək önünə elmü fününun çəpər,
Sazla cibışdanını, ol bəxtəvər,
Kəndini məclislər üçün zib qıl,
Zinət üçün pulları dərcib qıl,
Lənətə gəlmişləri tədib qıl!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 17

MƏNİM SEVDİYİM

Bir gözəl insandı mənim sevdiyim,
Cismimə bir candı mənim sevdiyim...

İl uzununu dərini çəkməkdəyəm,
Aylar ilə göz yaşı tökməkdəyəm;
Aşiqiyəm, boynumu bükəkdəyəm.
Dərdimə dərmandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Bıqları sünbül, yanağı lələdir,
Təlləri qırxıx, qabağı malədir,
Saqqalı gül, fırtılığı jalədir,
Peysəri qalxandı mənim sevdiyim,
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim.

Qası oraxdır, başı çəprəngədir.
Kirpiyi oxdur, səsi bərdənkədir,
Ağzı çərək, burnu da girvənkədir.
Rəngi badımcandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Qamı xaşal, qurşağı örkən kimi,
Gözləri göy, sinəsi xərmən kimi,
Həm uzununu, həm eni bəhmən kimi.
Rüstəmi-dəstandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Məşhədi, molla, hacı nəqqaldır,
Molla Nəbi, beyzeyi-dəccaldır,
Qəlbi qara, qırmızı saqqaldır.
Quli-biyabandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Həsərətini yarımın alman çəkir,
Rus, italyan hərə bir yan çəkir,
Şah belə, sultan belə, bəy, xan çəkir,

Hər baxışı qandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Hind, Buxaradadır, Əfğandadır,
Çinü Kiridü Həbəstandadır,
Fasdə, hər yandadı, İrandadır.
Kabla Süleymandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Bir malades versən, evindən çıxar,
Bir "prixod" alsa, dinindən çıxar,
Bircə manata vətənindən çıxar.
Molladı, bəy, xandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Özgələrə millətini basdırar,
Gənc həvəskarların asdırar,
Özlərini özləri qan qusdurur,
Dininə düşmandı mənim sevdiyim!
Qanına qəltandı mənim sevdiyim!
Nütfeyi-şeytandı mənim sevdiyim!
Bir sürü heyvandı mənim sevdiyim!
Bir gözəl insandı mənim sevdiyim!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 20

BAX!

Ay könül, aç didəni, hər yanə bax!
Əsrə bax, ovqatə bax, dövrənə bax!
Bir dayan, Təbrizə bax, Tehranə bax!
Əlqərəz, İranə bax, virənə bax!

Rəştə bax, Qəzvinə bax, Kaşanı gör,
Məşhədə, Şirazə bax, Kirmanı gör,

Ənzəli, Behşəhrə bax, Zənganı gör,
İsfahanə qıl nəzər, Gilanə bax!
Əlqərəz, İranə bax, virənə bax!

Baxgilən məşrutəyə, hürriyyətə,
Alimə, alimliyə, ünsiyyətə,
Hiyləyə, təzvire, iblisiyyətə,
Sonra da bir firqeyi-şeytanə bax!
Əlqərəz, İranə bax, virənə bax!

Gör nə meydangir olubdur köhnələr,
Hər biri bir əjdəha, bir nərre xər,
O nə əmr eylər, bu nə ifa edər,
Hakimi-Gilanə bax, Tehranə bax!
Əlqərəz, İranə bax, virənə bax!

Gəh olur iranlılar məşrutəçi,
Etidalıyyun, gəhi məşruəçi,
Əsl istibdadçı, məxrubəçi,
Müctəhid, mollaı gör, eyanə bax!
Əlqərəz, İranə bax, virənə bax!

Gəh mücahiddir görürsən qəhrəman,
Gəhi bir cəlladi-zalim, şarlatan,
Gəh elə, gəhi belə, gəhi filan,
Məsləkə, imanə bax, vicdanə bax!
Əlqərəz, İranə bax, virənə bax!

Təsliyətbəxşə deyil yarın işi,
Daxilü xaricdə əğyarın işi,
Düz deyil hətta Sipəhdarın işi,
Məmləkətdə kanə bax, kənkənə bax!
Rusə bax, İngiltərə, Almanə bax!

İrticə zidd imiş "İrani-no",
"Şərq" tənqid eyləyirmiş nobəno,
Xainin eybin açmış mübənu,

Bağlanır yeksər qəzet, çapxanə, bax!
Əlqərəz, İranə bax, viranə bax!

Bu necə məşrutədir, nə əncümən?
Hər rəisi molla, əzası kühən,
Bülbüli-şeydaləri zağü zəğən,
Bənzəyir bir şəhri-hiçistanə, bax!
Ey könül, bu mülkə bax, divanə bax!
Daima dərindən ol divanə, bax!
Əlqərəz, İranə bax, viranə bax!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 22

NƏZM

Çıxma səhrayə, dikanlar vardır,
Gəzmə çün sayə, yılanlar vardır.

Bu neyistanə gəlib girməməli,
Bu təməşayı baxıb görməməli.
Hələ ömr əyləməli, ölməməli,
Çünki bir özge zamanlar vardır,
Gəzmə çün sayə, yılanlar vardır.

Demə bu ölkə müsəlmanlıqdır,
"Həbəş ormanlığı, heyvanlıqdır".
Mülkədarlıq, ağahıq, xanlıqdır,
İti xəncər pəhləvanlar vardır,
Gəlmə bu yanə, yılanlar vardır.

Gürcülər içrə qalıb, rahat ele,
Gözəl insanlar ilə ülfət ele.
Nə gəlib gör bizi, nə lənət ele,
Nə də gör yaşlı cəvanlar vardır,
Gəzmə çün sayə, yılanlar vardır.

Nə işin var, baba, Bakudə sənin,
Qələdə, Gəncədə, hər sudə sənin
Meşədə, qəryədə, həm kudə sənin,
Tökülən su kimi qanlar vardır,
Gəzmə çün sayə, yılanlar vardır.

Ya deyirsənmi rəcəbdir, şəban,
Gəlir ardınca bunun da rəməzan.
Olacaqsan gedibən mərsiyəxan,
Sana yer yox, neçə canlar vardır,
İki min mərsiyəxanlar vardır.

Əcəba, səndə o təqir hanı?
Hər sözü tərsinə təfsir hanı?
Aləti-hərbeyi-təkfir hanı?
Nə qədər yaxşı-yamanlar vardır,
Neçə imanı satanlar vardır.

Varisi-məsnədi-peyğəmbərimiz,
Zinəti-məscidimiz, minbərimiz,
Ağamız, sahibi-taci-sərimiz,
Hacı Mir molla filanlar vardır,
Yaşıl əmmamə qoyanlar vardır.
Nizəvü tirü kəmanlar vardır,
Gəzmə çün sayə, yılanlar vardır.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 28

YORĞUNLAMISIQ

Hər sözü söyləmişik, hər işi sahmanlamışıq,
Salmışıq qaidəyə, düzləmişik, yanlamışıq,
Gecəni, gündüzü əlləşmədə buzğunlamışıq,
Ölən öldü, qalanın dərini dərmanlamışıq,
Dəxi bəsdir, dəxi bəsdir, dəxi yorğunlamışıq.

Budur indi neçə ildir elə gündə çalışıb,
Bulaşib zəhmətə, nari-qəmü dərdə alışıb,
İşləyib, can çürüdüb, yaxşı-yamanə qarışıb,
Yetirib milləti sərmənzilə, samanlamışıq!
Dəxi bəsdir, dəxi bəsdir, dəxi yorğunlamışıq.

Qayeyi-fikrimiz əhyayi-dili-ümmət idi,
Pişrəftü bəqayi-vətənü millət idi,
Cəhdimiz, himmətimiz mətləb idi, sənət idi,
Arzu aşı bişib, dəmdədi, qazğanlamışıq,
Dəxi bəsdir, dəxi bəsdir, dəxi yorğunlamışıq.

Neçə məktəblərimiz var, neçə cəmiyyətimiz,
Zərimiz, zivərimiz, qüvvətimiz, qüdrətimiz,
Oldu bu yolda bütün sərf bizim qeyrətimiz.
Şükr, sərf oldusa da müşkülü asanlamışıq,
Dəxi bəsdir, dəxi bəsdir, dəxi yorğunlamışıq.

Bitirib şəhrlərin hər cürə iş-güclərini,
Yığmışıq kəndlilərin məktəbə biveclərini,
Oğru, əyri, dələduz, giclərini, biclərini,
Can alan, qan axıdanlarını zindanlamışıq,
Dəxi bəsdir, dəxi bəsdir, dəxi yorğunlamışıq.

Bir nəfər zalimə məzlumdən olmubdu zərər,
Əğniyəyə fəqəradən nə olub xofü xətər,
Adət üzrə yetişib gündə bizə qanlı xəbər,
Öləni quylamışıq, öldürəni danlamışıq!
Gücsüzü tapdamışıq, güclünü mehmanlamışıq.

Qalmayıb bir işimizdə deyəsən zərrə qüsur,
Etmışıq gözlərini düşməni-bədbinin kur,
Cümləmiz elimli, sənətli, xüdəvəndi-şüür
Mədəniyyət nə, tərəqqi necədir? Anlamışıq,
Dəxi bəsdir, dəxi bəsdir, dəxi yorğunlamışıq.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1910, № 29

VƏQTDİR

Gəldi orucluq, genə bir fənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə.

Aç dəhəni-pakını, eylə nisar,
Məxzəni-sinəndə nə cövhər ki var,
Ləli-Bədəxşanü düri-şahvar,
Məclisi çün qəndi-Səmərqənd elə,
Söhbətinə aləmi pəbənd elə.

Vədəyi-cənnət verib əyanlara,
Bəxş elə huriləri nadanlara.
Cud ilə can ver bu yarımcanlara,
Möcüzü-isalara manənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə.

Fikrini vəzinlə qarışdırgilən,
Yatma özün, xəlqi yatışdırgilən,
Bir-birə dünyanı qarışdırgilən.
Lənəti təkfir ilə peyvənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə.

Sövq elə bu tayifəni yatmağa,
Cəhd elə yuxlatmağa, allatmağa.
Soymağa, çulbəndinə əl qatmağa,
Boş söz ilə onları xürsənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə.

Ərzü səma, lövhü qələmdən danış,
Ağ dəvədən, bağı-İrəmdən danış,
Lap düzü, dinarü dirəmdən danış.
Şivəni bir tövr xoşayənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə.

Əlqərəz, aç söhbəti əhsandan,
Söylə bütün firni, fisincandan.
Kəlmə demə elmdən, ürfandan,

Həm də qəzet, jurnala rişxənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə!

İşləmə əbnayi-müsəlman üçün,
Məsələyi-məktəbi-nisvan üçün.
İşlə fəqət nəfi-cibişdan üçün.
Qəsbi-hüquqi-zənü fərzənd elə,
Yığ hamını bir dama qat, bənd elə.
Molla kişi, moizə qıl, pənd elə,
Hiylə elə, bijlik elə, fənd elə,
Söhbətinə aləmi həsbənd elə.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1910, № 32

İRANLIDIR

Hər məkanda görşəniz bir biqərar, iranlıdır,
Qürbət eldə sineçakü dağıdar, iranlıdır,
Həsreti-əhli-əyalü intizar, iranlıdır,
Amirə, məmurə, fərraşə düçar, iranlıdır,
Naibə, xanə, əmirə mərdi-kar iranlıdır!

Zülmə tab etməkdə bu qövmin yedi-tulası var,
Hər cəfa ilə əyilməz, qəməti-balası var.
Keyfini pozma: onun tiryakı var, hoqqası var,
Rahətü məstü xərabü xar-zar, iranlıdır,
Hər məkanda görşəniz bir biqərar, iranlıdır!

Gah hürriyyətçidir, çünki buna möhtacdır,
Canfəda, Səttar, Bağıra, başlarında tacdır,
Qəhbə istibdad əlində gəhi də qırbacdır,
Gündə bir rəngə düşən bietibar, iranlıdır.
Bivəfaliqda cəhanə aşikar, iranlıdır!

Qaldıran Səttarı min izzətlə gəhi başına,
Gəh Sipəhdarı çəkən yüz naz ilə ağuşuna,

Gəh çəkib tiği-xüsumət canfəda qardaşına,
Qəhrəmanın tapdadan binəngü ar, iranlıdır,
Mollası, şahı, vəziri hiyləkar, iranlıdır!

Öldürən bunlar, ölən bunlar, yanan bunlardır,
Odlayan bunlar deyildir, odlanan bunlardır,
Xainə, şeytanə hər dəm aldanan bunlardır.
Alimi-cahilfəribü fitnəkar, iranlıdır,
Sahibi-əqli və təmkinü vüqar, iranlıdır!

Haq yaratmış, başqulaqlı, bir cürə insandır,
Sanki İran içrə bunlar gəlmə, ya mehmandır,
Şiri-püstani-vətən boldur, fəqət oştandır.
Özgələr sirab, o püstandan کنار, iranlıdır,
Öz evində görşəniz, bir dilfekar, iranlıdır!

Anlamaz nəfə zərər, kimdir ona düşmən və dust,
Fəxr ilə baş qavzamaz, daim xəcalət, səfrüst,
Əski dövr, əski idarə, əski adəm ust-ust;
Halı mazidən acı, bir zəhrmar, iranlıdır,
Məsləkində, həm sözündə "payidar", iranlıdır,
Aləmi-islame çayü "iftixar", iranlıdır!
Layiqi-dünya deyil, görü məzar, iranlıdır!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1910, № 33¹

TAZIYANƏ

Mali-dünyayə kişi bənd olmaz,
Mayili-cifə, xirədmənd olmaz.
Dedi minbərdə bu gün molla Namaz;
Nari-cənnət belə peyvənd olmaz.
Cahili-sırf, müsəlman bəndə
İki dünyada da xürsənd olmaz.

¹ "İranlıdır" şəri "Güneş" qəzetində də çap olunmuşdur.

İstə ya cənnəti, ya ərəfi,
Həm Buxara, həmi Koqənd olmaz.
Nədi bir bunca həvəs, hirs, təmə,
Sana bundan da gözəl pənd olmaz.
Mən "bəyəndim" sözünü molların,
Xəlqi soymağa belə fənd olmaz.

Kefsiz

"Molla Nasrəddin", 1910, № 33

İKİ SƏS

Nədir, ah, ah, bilməm, genə bu sədayi-dilkəş,
Bu nəvayi-dilxəraşu o simai-sövti-sərkəş.
Bu inilti, bu sızıltı, bu qiyafəti-müşəvvəş,
O büsəti-dilgüşai, sərə, xaneyi-münəqqəş.
Bu nə cəngüdəz səsdır, eşidənlər eliyir gəşş,
O büsət içində hazır, bütün eyş, pak, biğəş
O həzin, o ac kimdir!
Belə xoşməzac kimdir?!

Düzülüb süfufi-mehman, gediyor şətəret ilə,
Geyinibdir ağ molla, yeriyr nəzakət ilə.
Tələbə, mürid, gəllə dalıda məharət ilə,
Neçə hacı, kərbəlayı, məşədi təharət ilə.
Dəxi bir cə dilşikəstə sürünür nə halət ilə,
Edilir hücum, yarəb, nəyəyə, cəmət ilə.
Bu zəlilü ac kimdir?
O əmmamə, tac kimdir?!

Genə, şübhəsiz, bir evdə olunub tedarük əhsan,
Yenə dəmlənib səmavər, qurulubdu qəhvə-qəlyan.
Salınıbdı süfrə, səngər, çəkilib plov, fisincan,
Hamıda sürürü-behcət, hamı məst, şadü xəndan,
Hamı süfrəyə müqərrəb, hamıda tələş, həyəcan.
"Buyurun" xodu veriləcək, düşəcək işə dəyirman,
Füqəranı mən üçün var qapıda iki nigəhban.
Bu həzinü ac kimdir?!
O əmmamə, tac kimdir?!

Sənin, ay fələk, cahanda nə çəkilməz işlərin var,
Nə duyulmayan əməllər, nə əcəb gəzişlərin var?
Neçə Molla Qəhrəmanın, neçə hacı məmişlərin var,
Bəyə, xanə, əğniyəyə yeməyə yemişlərin var,
Füqərayı-bipənəhə məşədi qəmişlərin var,
Ona qatletin, kəbabın, buna sərzonişlərin var.
O pilovturac kimdir?!
De, bu lələc kimdir?!

Kefsiz

"Molla Nasrəddin", 1910, № 34

GÜLÜSMƏ

Molla və mürid

Molla: – Eşidibsenmi, balam, tazə xəbər?
Mürid: – Nə, axunda, nə olubdur ki, mөгər?
– Gözün aydın ki, qəzetlər qapanıb!
– Mən ölüm! Hankısı, hankı qapanıb?
– Bağlanıbdır o "Həqiqət" və "Səda",
– Həmdülillah!.. İki ha... xa, xa, xa!..
– Di, sevindirməmi ver, şad oldun!
– De ki, qəm-qüssədən azad oldun!
Mürid: – Ax, nə Allah tərəfi oldu bu iş!
– Çox olar, qəlbini sən saxla geniş!
– Nə səbəb oldu ki, bağlandı bular?
– Baisi oldu "zabastovqa"çılar!
– Qanmıram, söylə "zabastovqa" nədir?
– Yeni işçiləri tətillə elədi!
– Elə tətillə tətillə olunub?
– Beli, tətillə tətillə olunub.
Məyusana: – Elə bildim ki, hökumət qapayıb,
Dadı yox, indi ki, millət qapayıb.
Ax! Bu qəzetlərdə necə heyfim var!
Gər hökumət qapaya keyfim var.

Məşədi Sijimqulu

"Molla Nasrəddin", 1910, № 34

DABANI ÇATDAX XALAYA!

Dəxi bundan sora sən bir də qırıldatma, xala!
Atılıb ortalığa düşmə, fırlatma, xala!
Ölçə-ölçə əlini, qollarını atma, xala!
Söyləyib çox, gözünü, ağızını oynatma, xala!
Vermərəm sözlərinə birçə çürük qatma, xala!

Ay başı küllü, dabanı iki yerden çatdax!
Üstü-başı tökülüntü, əl-ayağı batdax!
Ölü, tənbel, vecə gəlməz, qoca, köhnə fardax.
Xanım oldunmu, səsin gəlmir? Aldatma, xala!
Vermərəm sözlərinə birçə çürük qatma, xala!

Bilmirəm Həccə gedibsənmi, ki gəlmir xəbərini?
Ya gedibsənmi o dünyayə, uzaqdır səfərin?
Ya düşübsən əlinə Hacı Vəli Pilevərin
Necə işdir, mən ölüm, söylə, yalan satma, xala!
Vermərəm sözlərinə birçə çürük qatma, xala!

Pəs nə oldu ki, yazırdın bizə əhvalımızı?
Bildirirdin həvəsü xahişü amalımızı?
Qorxur isən yollar yoxsa ki ağ yalınızı!
Qorxulu sözləri sən də yazına qatma, xala,
Vermərəm sözlərinə birçə çürük qatma, xala!

Sən demirdinmi gərək arvada hürriyyət ola,
Elm ola, məktəb ola, fənn oxuna, sənət ola,
Bamüsavi hamı, istər ər ola, övrət ola?
Mən demirdimmi çəkil, beynimi laxlatma, xala!
Vermərəm sözlərinə birçə çürük qatma, xala!

Deyəsən indi xəcalət çəkiyorsən sözüne,
Qayıdırsan dalı, lənət oxuyursan özüne,
O gurultu bumudur? Daş başına, kül gözüne,

Üstünü bax, açılar, bir də qırıldatma, xala!
Vermərəm sözlərinə birçə çürük qatma, xala!

Atılıb çıxdınız ortalığa kibrit kimi,
Girdiniz tez genə çadırşəbə ifrit kimi...
Gəldi bir səs, sora nazildi dalı fit kimi,
Yağmıya-yağmıya bihudə guruldatma, xala!
Bu xəcalət tərinə bizləri islatma, xala!
Qucuyub dizlərini, əllərini çatma, xala!
Sallayıb dimdiyini, mürgülüyüb yatma, xala!

*Köhnə dostun Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 35*

SEYİD ƏZİMƏ BƏNZƏTMƏ

Səni məşrutəçi bilmişdim, ay gic, bəd ədasənmiş,
Üzərdə xoş, vəli batində bir mərdi-dəğasənmiş.

Rəyasət şövqi imiş başını gərm eyliyə əvvəl,
Həvayi-zülmi-istibdad ilə beyrəqğuşasənmiş.

Səni əvvəlləri gördükcə, əhsənlər oxurdum mən,
Qələtlər etmişəm, şayesteyi-bəd, bədduasənmiş.

Səni mirati-amali-vətən bildi yazıq millət,
Bərabər durdu, amma əyri gördü, kəcnümasənmiş.

Səni iranlılar adəm bilib, qondardılar sədrə,
Fəqət adəm deyilsənmiş, gəda oğlu gədasənmiş.

Eşitcək adını əvvəl, soruşdum kimdi bu? Yaran!
Sükut etdi hamı, bildim ki, bir əhli-cəfasənmiş!

Səni hansı ana doğmuşsa da, İran böyütmüşdür,
Həram olsun sənə əmdiklərin, mədərxətəsənmiş!

Əcəb hürr oldu İran, əhdinə yaxşı vəfa qıldın,
Səhabi-zülm, istibdaddə bərqi-bəlasənmiş!

Qarışdırdın, pozuşdurdun, tutuşdurdun, vuruşdurdun,
Əcəb namərd, namərbut, bimehrü vəfasənmiş!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1910, № 35

TAZIYANƏ

Kəndini molla eysü ləzzətdə
Bu cəhan içrə bərhəyat istər.
Mayeyi-eyşi etməyə əldə
Büsbütün milləti məmat istər.
Canını aldı vəqti-fürsətdə,
Mürdəsindən də beş mənat istər.
Mələkülmövtə hini-rəhlətdə,
Yoxdu can verməyə bu millətdə.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1910, № 36

QUMARIN LƏZZƏTİ

Kim deyir artıq deyil meydən qumarın ləzzəti?
Ya səfabəxşa deyil bu zəhrimarin ləzzəti?..
Udsa da, uddursa da, var bu şüarin ləzzəti,
Yox, buna olmaz əvəz hər işvəkarın ləzzəti,
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Oldu vəqta ki, mühəyya məclisi-virtuşka, banq,
Ortalıq filfövr pul ilə dolur zanqa-zaranq.
Gah gəlir, gahi gedir, axırda qalmır bir franq,
Onda gəl gör dadlıdır bu, ya xumarın ləzzəti,
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Bircə saətdə hərifin dördünü nabud edir,
Kisəni simü zər ilə doldurub, xoşnud edir.
Kim ki, bu sevdadadır, minlərlə ildə sud edir,
Bir belə nəfi olur və ehtikarın ləzzəti,
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Bax bu sənətdən özüm mən bir neçə mülk almışam,
Həm qızıl saət, sipiçqə, çerkəzi börk almışam,
Bir dəne zərrin kəmə, astarı xəz kürk almışam!
Hansı baqqalında var, bu bəxtiyarın ləzzəti?
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Gah olur, ittek hürür bir dəfə yoldaşın əli,
Boş qalır başım kimi, bir dəmdə yoldaşın əli,
On verir, beş verməli ikən, bu çaş-başın əli,
Keflidə hərgiz tapılmaz bəd qumarın ləzzəti,
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Ləzzəti yox udmanın, var ləzzəti uddurmanın,
Titrətmə, öskürmə bir yanda, ocaqdır bir yanın,
Əsnəmə, gərnəsmə əl çəkməz, çıxır guya canın,
Hansı pünhanındadır bu aşikarın ləzzəti?
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Gəncədə yaxşı tərəqqidə qumarbazın işi,
Qış: gecə-gündüz görülsün beş yayın-yazın işi.
Girli pul lazım, deyil amma azın-mazın işi,
Xalları ovcumdadır, var bunda varın ləzzəti,
Getməyir əsla dəmağımdan qumarın ləzzəti.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1910, № 38

1910-cu İLƏ VİDA

Doqquz yüz onuncu il də bitdi,
Doqquz yüz on birinci yetdi.
Bəxş etdi bu il cəhaniyanə,
Min dürlü həvadisü fəsənə.

Boş qalmadı, ərseyi-siyasat,
 Yüz verdi mühüm, qaç vüquat.
 Əz cümle düzəldi kari-İran,
 Tək əllicə kənd olundu viran.
 Bir dəfə nə iğtişaş, üsyan,
 Oldu neçə qətlü qəsbü təfan.
 Qət eylədi ki, gələ parlaman
 İranə dübare Zilli-Sultan.
 Avropaya getdi Mədəli şah,
 Fikri nə isə, bilir bir Allah.
 Bu ildə Tolstoyun vəfatı,
 Məyus buraxdı şeş cəhatı.
 Osmanlılar aldı nəqd pul qərz
 Almaniyadan, olmuşdu çün fərz.
 Çox qan axıdıldı Portuqalda,
 Axırda qovuldu lap kral da.
 Bakudə bir özge yerli tacir
 Tab etmədi, boynu sındı axir.
 Qırx-əllicə min manatı uddu,
 Hülqumunu pullunun qurutdu.
 Həm Gəncədə qalmış idi bir az,
 Sınsın beli, vardı neçə bəzzaz.
 Sel gəldi, Şəki dağıldı, batdı,
 Məktəb sözü elm işilə yatdı.
 Namusə əduler əl uzatdı,
 Yatmışları bilmə ki, oyatdı.
 Yüz min oxumuş olundu təkfir,
 Məşrutəçilər edildi təhqir.
 Mollalar əzəlkitək dayandı,
 Məcmueçilər işi yubandı.
 Əlqissə, bu il çox işlər oldu,
 Yer yoxdu yazam, səhifə doldu.
 Bu həftə qurub biz ictimai,
 Köhnə ilə eylədik vidai.

Kəfsiz
 "Molla Nəsrəddin", 1910, № 42

ANNAMIRAM¹

Mən annamiram, bilmirəm insan nə deməkdir!
 İnsan hələ insandı, bə heyvan nə deməkdir!

Bəzi deyir insan kimi heyvan danışır, mən:
 Məbhutəm, heyran, bu nə hədyan, nə deməkdir?

Seçdik hələ insanlığı, heyvanlığı, bəs bu,
 Quldur nəməne, quli-biyaban nə deməkdir?

Qurd, ayı olurdu, dolanırdı meşələrdə,
 Bunlar nə demək, şəhr, dəbistan nə deməkdir?

İndi sənə qurban olum, ay sevgili qare,
 Söylə mənə sən bəs bu musurman nə deməkdir?

Çaqqal qoyunu parçalayır dişləri ilə,
 İnsandakı xəncər nədi, dəndan nə deməkdir?

Ax, bidamar insan, bu nə adət, nə ədadır,
 İnsanlığı qan, gör də müsəlman nə deməkdir?

Cani! Səni təfriq edəmən qurd ilə heç kim,
 Qurbani-tüfəngin olan ixvan nə deməkdir?

Tüf qeyrətinə, səndə ki, iman yox imiş nə,
 Namus nə, insaf nə, vicdan nə deməkdir?

Səmsir
 "Zanbur", 1910, № 3

¹ "Sijimqulunamə"də "Nə deməkdir" gedib.

OLUR OLSUN

Bu millətə qoy hər nə şematət olur olsun,
Nə zülmü əziyyət, nə əhanət olur olsun.

Nabudi-cəhan olsa da bilcümlə sezadır,
Bundan da yaman günlərə gör qalsa revadır,
Nə tənü tecavüz ola şəxsinə becadır,
Xoşdur ona hər günə zəlalət, olur olsun,
Həmcinsinin əndində xəcalet olur olsun.

Bir millət ki, əsrə görə etməyə rəftar,
Hey yuxlaya il on iki ay, olmuya bidar,
Əlbəttə, ayaqlar elə bir milləti əğyar,
Pamali-rəqib olmağa adət olur olsun,
Biğeyrət olan canda səlamət olur olsun.

Qare! Demə öz millətimi sevməyirəm mən,
Pək çox sevirəm, ərzimə guş eyləgilən sən,
Dindaşımə hərgiz olamam zərrəcə eymən,
İstər mənə hər növü məlamət olur olsun,
Göftarımız adətce qəbahət olur olsun.

Tək bir tərəfə baxsa, könül olsa əgər şad,
Yüz yanə nəzər salsın olur bu yanə berbad.
Həp əski hamam, əskicə tas, əski də ustad,
Əski kisəçi, əski həcamət olur olsun.
Əskicə qəba, əski qiyafət olur olsun.

Kəsalet olur olsun,
Bətəlet olur olsun.
Bütün aləmi islam
Xəcalet olur olsun.

Şəmşir
"Zənbur", 1910, № 5

ETİRAZ

Demə, canım ki, örtüb gözlərin qəflət müsəlmanın,
Olubdur qisməti, zənn eylemə, möhnət müsəlmanın.

Çəkil, bir bunca töhmətləndirib islamı, xar etmə,
Oğurluq elminə alim, mürüvvətdən kənar etmə.
Nə olsa qoy olur olsun, nihan et, aşkar etmə,
Qaçaqlıq, rahzənlik, pişəsi-sirqət müsəlmanın,
Xəyanət, hiyləgerlik, bədəməl, bidət müsəlmanın.

Mürüvvətsiz! Bəyənmişən məgər ahil müsəlmanı,
Deyirsən tənbelü biqeyrəti kahil müsəlmanı.
Cahane bildirirsən cahilü qafil müsəlmanı,
Və halonki iki dünyadadır rəhmət müsəlmanın,
Libasi-jendəsilə, huriyi-cənnət müsəlmanın.

A canım, bəs deyilmi bunca şuriş, ahü vaveyla,
Məgər bir cifeyi-murdarü gəndidə deyil dünya?
Bu dünyayə məgər bel bağliyar mömin kişi, la, la!
Olubdur axirətdə dövləti nemət müsəlmanın,
Neçin dünyadə olsun qisməti zəhmət müsəlmanın?

Bu beş günlük fəna dünyayə aldanmaz müsəlmanlar,
Olub da əhli-dünya, atəşə yanmaz müsəlmanlar,
Topaldır, səsləmə hərgiz, ayaqlanmaz müsəlmanlar,
Qımıldanmaz, vücudunda hanı qüdrət müsəlmanın,
Həvəs, eşqü məhəbbət, cövhəri qüvvət müsəlmanın.

Şəmşirək
"Zənbur", 1910, № 5

YADI-MAZİ

Getdi mazi, ah, ölünce anı gözlər gözlərim.
Ol səid əyyamı, ol dövranı gözlər gözlərim.

Keçdi ol izzətli, həm hörmətli, şanlı günlərim,
Kərbəlayı, hacılı, həm bəyli-xanlı günlərim,

Qəhvəli, qəlyanlı, aşlı, çaylı, dənli günlərim,
Dəmbədəm, qazmaq ilə dolmanı gözlər gözlərim.
Getdi mazi, ah, öluncə anı gözlər gözlərim.

Ah, o günlər hardadır kim, hər işə sərkar idim,
Olsa hər iş, hər yığıncaq, lazımü dərkar idim.
Mürşid idim, molla idim, xan idim, sərdar idim,
Sədr idim hər məclisə, əyanı gözlər gözlərim.
Getdi mazi, ah, öluncə anı gözlər gözlərim.

Baş əyərdi, diz çökərdi şah mənə, sultan mənə,
Səslənəndə “can”, “bəli” söylərdilər bəy, xan mənə.
Səcdə eylərdi bütün cahil mənə, nadan mənə,
İndi də ol firqeyi-godanı gözlər gözlərim.
Getdi mazi, ah, öluncə anı gözlər gözlərim.

Var idi başımda on mindən ziyadə xərmürid
Həm olurdu izzətim, şanı gün-gündən məzid
Hər günü mehman naharə, həm də axşama ümid.
Töhfəni, peşkeşləri, ehsanı gözlər gözlərim.
Getdi mazi, ah, öluncə anı gözlər gözlərim.

İznətsiz daxil olammazdı bir adəm yanıma,
Töhfəsiz, pajsız çıxardı kim mənə eyvanıma?
Kimse cürət eyleməzdi girməyə meydanıma.
Girsə idi kim, axardı qanı, gözlər gözlərim.
Getdi mazi, ah, öluncə anı gözlər gözlərim.

Çevrilib dövrən, mənə birdən-birə xar eylədi,
Başıma dünyanı ariflər mənə dar eylədi.
Bu qəzet, jurnal yazanlar xalqı bidar eylədi,
Saldılar dərdə, hələ halvanı gözlər gözlərim,
Getdi mazi, ah, öluncə anı gözlər gözlərim.

Şamşirək
“Zənbür”, 1910, № 6

MƏNƏM

Mənəm bir möminü dindar, aqıl, əhli-imanəm,
Müqəllid kəndimə, həm aliməm, həm də müsəlmanəm.
Axundam, vaizəm, şeyxəm, rəisəm əhli-islaməm,
Çobanəm, nazirəm bu qusfəndənə nigəhbanəm.
Əlimdə ixtiyarım var, dolandırırım biyabanı,
Otarram, damlaram, həm sahibəm mən, həm də dərbanəm.
Müridə mehribanəm, mehriban olduqca dilşadəm,
Müzəyyən süftələrdə hər gecə bir yerdə mehmanəm.
Təməllüq eylərəm bir lögməyə yağlı-yavan hər nə,
Qarın anbarını doldurmağa müftə, şitabanəm.
Təvazö eylərəm nimxiz olub yüz dəfə, min dəfə,
Ləimə, qatilə, düzdə, dəkadır çünki bikanəm.
Sifətdə abidəm, paltarda seyyid, başda bambaşqa
Ədəbdə cahiləm, elmim də yoxdur, pək süxəndanəm.
Ağızdan heyvərə, dildən acı, qəlbim qəsavətli,
Qərəzli, kinli, fikrim hile, məsləkdə xuliqanəm.
Qanım əsla qarışmaz qatsanız da xuni-ürfanə,
Əzəl xilqətdə xəsmi-elm, əhli-elmü ürfanəm.
Yeni adətlərə, məktəblərə bilcümlə ziddəm mən,
Hələ hürriyyəti-nisvan o əşxasə düşmanəm.
Canım, osmanlılar həddindən aşdı, qaynayıb daşdı,
Bu viran olmuş İranə baxıb durduqca heyranəm.
Təmamen ələmi-islam azıb yoldan, təriqətdən,
Çıxıb izdən, şəriətdən, necə gör xanə viranəm.
Əgər boylə gedərsə puç olur mollalığın şəhri,
Cibişdən boş qalır, qaldıqca boş hali pərişanəm.
Bunu pişi-nəzərdə tutmuşam kim, fəhmi-vəhşətdən,
Dəmadəm qarğaram ariflərə, təkfir quyanəm.
Xülasə, yaşıdır işlər, eskilir gündən-günə hörmət,
Peyapəy izzətim, şanı gedir, çaki-giribanəm.
Nə təqsir eyləmişdimse bu ələmdə, xudavənda,
Bağışla, tövbə etdim, cümləsindən mən peşimanəm.

Şamşirək
“Zənbür”, 1910, № 17

DİRHƏMÜ DİNARDƏN ÖZGƏ

Yox bir əməlim, dirhəmə dinardən özgə
Vardır nə qəmim möhnəti-didardən özgə.

Dünyədə həvəskariyəm ol simü zərin mən,
Dildadəsiyəm dürr ilə ləlin, göhərin mən.
Pərvədəsiyəm valideyi-bəxtəverin mən,
Yox dildə qızıldan yana, göftardən özgə,
Yox bir əməlim, dirhəmə dinardən özgə.

Tək bir quruşa aləmi tarac edərəm mən,
Min-min ürəyi oxlara amac edərəm mən.
Yüz millət ola kəndimə möhtac edərəm mən.
Qoymam qala əynindəki şalvardən özgə,
Yox bir əməlim, dirhəmə dinardən özgə.

İnsanlara hörmət nədi, rəhmət nədi, bilməm,
Miskinlərə, yoxsullara xidmət nədi, bilməm.
Bu canlara ülfət nədi, rəfət nədi, bilməm,
Bigənəliyimdir, mənim əşrardən özgə,
İstəklilərım yoxdu bədəfkardən özgə.

Quldur-çocuklar mərhəmətimdən iraq olmaz,
Qatil, qan içənlər də evimdən uzaq olmaz.
Hörmət bu qədər bəsdə, daha artıraq olmaz,
Zalimlərə, fasiqlərə, bədkardən özgə,
Hər şey varımızdır, quru bir ardən özgə,
Yox bir əməlim, dirhəmə dinardən özgə.

Şamşirək
"Zənbur", 1910, № 18

EY BAXANLAR...

Səhl sanma, mərifət kəsb eyləmək düşvardır.
Adəm olmaqlıq böyük gəm, bir yekə azardır.
Öylə bilmə elmü sənət oğruluq tək səhldir.
Yol kəsib adəmləri soymaq kimi bir kardır.
Öylə fikr etmə ki, məktəb məclisi-obaşdır,
Ondakı yoldaşların bədkarü bədəfkardır.
Məktəbi, zənn eyləmə kim, bir gülüstandır, yazıq,
Zahiri güldür və lakin batini pürxardır.
Mollanın al pəndini, aldanma, girmə məktəbə,
Onların fikrincə bu iş şiveyi-küffardır.
Rahzenlik sənəti puç olsa, millət puç olur,
Adəm öldürməkliyi əldən buraxmaq ardır.
Ey baxanlar, mollanın ləbbadəyi-qurşağına
Uymayın, qurşaq deyildir, bir yoğun əfsardır.
Başını on yeddi arşın ağə bükmüş məkr ilə,
Adını qoymuş ki, bu əmmamədir, dəstardır.
Bir nəzər sal, sağ tərəfdən sallanır təhtülhənək,
Bu deyil təhtülhənək, adəm çalan şəhmardır.
Rəng-roğən versə də göftarinə diqqət edək,
Eyləyək diqqət, görək əfsanədir, göftardır?
Rahi-molladə əgər qanım tökülşə Şəmşirək,
Uf deməm, bilsəm məkanım axirətdə nardır?

"Zənbur", 1910, № 19

İŞƏ KEÇMƏZ

Keçmiş dəxi keçdi, bu kəmalın işə keçməz!
Moddan düşüb indi, belə malın işə keçməz!

Keçmişdəki xoş günlərini salma xəyalə,
Soncuqlama, oynaqlama, şillaqlama dalə,
Sat mazini ayəndəyə, ayəndəni halə,
Hal əhli deyilsənsə, bu hakn işə keçməz.
Moddan düşüb indi, belə malın işə keçməz.

Ətrafını ənvari-ədələt bürüyübdür,
Kaşaneyi-zülmü dağıdıbdır, sürüyübdür,
Bazarə çıxarma, bu mətəm çürüyübdür,
Əski əməlin, əski məqalın işə keçməz,
Moddan düşüb indi, belə malın işə keçməz.

Ey şəbpərə, gün çıxdı, işıqlandı, fərar ol!
Meydani-təcəddüddə durub qalma, kənar ol!
Gizlən o xəfəxaneyi-müzlimdə qərar ol.
Get, get! Qocalıbsan, məhü salın işə keçməz,
Moddan düşüb indi, belə malın işə keçməz.

Girəm ki, sənindir hələ bazari-ticarət,
Ağnaşmadadır üstünə bielm cəmaət.
Bir gün olar onlar da qanar sudü xəsarət,
Qıjqırılmış aşın, qıllı motalın işə keçməz,
Moddan düşüb indi, belə malın işə keçməz.

El, tazə həvalər, yeni sözlər sevir indi,
Bir özgə nəva, özgə sədalər sevir indi,
Ateşli könül, yanqılı dillər sevir indi.
Çalma, dəxi, bu zurna-qavalın işə keçməz!
Bifaidədir cəngü cidahn, işə keçməz!
Tasın, düyünün, hərzlə falın işə keçməz!
Moddan düşüb indi, belə malın işə keçməz!

Şəmsir
"Zənbur", 1910, № 19

TAPMACA

Kimdir o ki, qurban günü bayram edə bilməz?
Ta kəsməsə qurbanlığının başın əfəndi.
Zibh etməsə molla, iki-üç gün də kəsilməz,
Hatif! Nə üçündür? Mənə şərh eylə bu fəndi.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 6

...AXUNDUN ŞƏRHİ-HALI

Didarinə bəski, şövqməndəm,
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

İstər ürəyim səninlə bir dəm,
Bir saət ola bir evdə həməndəm.
Bir eyləyə şərh-i-möhnetü qəm,
Ta anlayasan ki, paybəndəm,
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

Ey qasibi-məsnədi-peyəmbər,
Ey taci-sərim, a molla Çəmbər,
Etmış məni çərxi-dun mükəddər,
Piçideyi-dərd, çün kəməndəm,
Doğru deməzəmsə gör, həpəndəm.

Söylə, necə olmayım cigərşun,
Gözdən məni saldı, milləti-dun
Olmazmı qalan bu halə, məcnun?
Həsərətkeşi-aş, çayü qəndəm,
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

Siz bilmədiniz, nə halə qaldım,
İranda yanıb-yanıb qaraldım.
Həm Qafqaza qovdular, yol aldım,
Burdan da ki, azimi-Xocəndəm,
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

Xəlqi azıdıbdı nohəvəslər,
Təsir eləmir qoca nəfəslər.
Hətta azalıb kühənperəstlər,
Mən tazə deyil, kühənpeşəndəm
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

Rus ölkəsi, müctəhid, nə xan yox,
Təkfirimə, fəhşümə baxan yox.

Xərgahimə su kimi axan yox,
Dərdü qəmü hüznə müstməndəm,
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

Didarımız olsa gər müyəssər,
Nəql eyliyərəm sizə mükərrər.
Yıxsın evini xudayi-əkber,
Dinsizlərə cayi-rişxəndəm,
Nəqqali-hədisü vəzü pəndəm,
Girməz cibə, nizeyi-büləndəm,
Doğru deməzəmsə gər, həpəndəm.

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 8

DADI YOXDUR

Hər yerdə bizim Hacı Qulamın adı yoxdur,
Kasıb kişidir, dövləti, heç bir zadı yoxdur.

Vardır nə pulu, mülkü, nə də cahü cəlalı,
Özgə hacılar tək nə də var vizrü vəbalı,
Ancaq budur aləmdə onun fikrü xəyalı
Kim, Hacı Həsəntək niyə dörd arvadı yoxdur,
Kasıb kişidir, dövləti, heç bir zadı yoxdur.

Çoxdandı düşüb fikrinə bir mahliqanın,
Aludə olub eşqinə bir huri-cəhanın.
Var isə də üç arvadı yüz yaşlı cəvanın,
Əsla, üçünün bircə qəpiklik dadı yoxdur,
Kasıb kişidir, dövləti, heç bir zadı yoxdur.

Lap qonşudadır sevdiyi bu mömini-pakın,
Əllərdə qalıbdır yaxası, sinəsi çakın.
Hansı daşı salsın başına canı həlakın,
Var firsəti yarın görə, nə imdadı yoxdur,
Biçərə, yazıq, bijliyi, fəndi-zadı yoxdur.

Molla, nədi bəs çarəsi bu dərdi-nihanın,
İstəklisi sənən iki-üç arvad alanın.
Divanesidir hacı o leylayi-zəmanın,
Adı, dadı, imdadı, onun arvadı yoxdur,
Kasıb kişidir, dövləti, heç bir zadı yoxdur.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 8

ƏZRAİLƏ XİTABI-RƏBBANİ

Oldu ilhami-xudavəndi-cəlil;
Mələkülmövtə ki, ey Əzrail!
Etmə qəm, verməgilən istefa,
Səbr elə, qəlbini sıxma, əsla.
Xidmətindən səni məzul etməm,
Ol təbibü özümə qul etməm.
Qullarım həp qırıla, layiqdir,
Zəhr daruləri olsa, həqdır.
Sırf cahil, özü xər, adı həkim,
Onlara mən nə zaman göndərdim?
Hər təbibəm deyənə, aldanana,
Qul deməm, o desə də rəbb mənə.

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 9

KEÇƏRMİŞ

Hər günə mal olsa, bu vilayətdə, keçərmiş,
Hər cür çürümüş olsa, nəhayətdə, keçərmiş.

Adəm özünü bir neçə rəngə boyar imiş,
Gəh başına fəs, gəhi "silindr" qoyar imiş.
Hər dəfə də bir növ ilə xəlqi soyar imiş,

Boyaqçı, sarıqçı işi qayətdə keçərmiş,
Hər günə mal olsa, bu vilayətdə keçərmiş.

Yazmamış ağa bir qəzeti, ya ki kitabı,
Elan buraxıb, xəlqə edərmiş də xitabı.
Doldurmaq imiş boylə cibişdanı, şitabı.
Bazari-ticarətdə bu adət də keçərmiş,
Hər günə mal olsa, bu vilayətdə keçərmiş.

Dəvayə vəkil olmaq olarmış, bu qəbulim,
Dövlət də qazanmaq olar imiş, bu da təslim.
Ancaq bunu dərk etməyi, yare, bacarar kim?
Hatəmləri kim yetmə səxavətdə keçərmiş,
Hər günə iş olsa, bu vilayətdə keçərmiş.

Molla olar imiş birisi, həm də müəllim,
Vaiz, həmi də mərsiyəxanü mütəkəllim.
Çavuş, həm cindar, duaçı və münəccim,
Min pişəli, kəm mayəli adət də keçərmiş,
Hər günə mal olsa, bu vilayətdə keçərmiş.

Hərgah birisi olsa imiş sahibi-sərvət,
Onda olamazmış ədəbü rəhmü mürüvvət.
Hətta ona baş əyməli imiş hamı millət,
Gər olsa zəlalətdə cəməət də, keçərmiş,
Hər günə mal olsa, bu vilayətdə keçərmiş.

İslam olan aləmdəki qışqırtıya baxmaz,
Gözlərdə yaşa, qəlbədi işqırtıya baxmaz.
Bir böylə gurultu, belə partıltıya baxmaz,
Baxsa, gözünün nuri o saətdə keçərmiş,
İşlər də bətalətdə, səfalətdə keçərmiş,
Hər günə iş olsa, bu vilayətdə keçərmiş.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 11

TAPMACA

Başı dəmir toxmaq, qulağı qalxan,
Ağız qoyun gözü, burnu badımcan.
Saqqalı şax dikən, burnu gicitkan,
Paltarı ruhani, sənəti kənkən,
Üzərdə bir quzu, dalda bir aslan,
Şəkildə insan, əsilde şeytan,
Tap, bu nədir, Hatif, mənə et bəyan.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 11

MÜXTƏSƏR

Molla, qulağın mana versən əgər,
Söyləyərim bir neçə dadlı xəbər.
Başını ağrıtmayacağam uzun,
Hər nə danışsam, edərəm müxtəsər.
Əvvəl onu bil ki, bizim el genə,
Qatqarışıqdır, qudurub çoxlu xəbər.
Bir dənə seyyid belə şeytan olub,
Bunca bacarmaz yenə şeytan, hünər.
Bir neçə məmur dönüb yolçuya,
Fahişələrdən də umur simü zər.
Bir nəfər amir, uyub iblisə, o,
Başına xəlqin də gətirmir nələr.

Bir şələ saqqallı, papaqlı qazı,
Pişinə qıldan çəkir elmin çəpər.
Məktəbə hərgiz verə bilməz deyir:
Mollanın əhsan pulunu bir nəfər.
Əhsan ibarətdi plovdan, deyir,
Hacı və molla da yeyib gərnəşir.
Yoxsa bu bixanələrə sərif edib,
Əhsanın eylərmi müsəlman hədəf?

Bircə o məktəblərə vermək olar
Kim, orada adəm olur sırf xər.
Bir də verim mən sənə bir muştuluq,
Yekcə zabastovka edib kəndlilər.
İşlərini cümləsi əldən qoyub,
Həbsə alınmış hələ qırx beş nəfər.
Kəndlilərin yavruları ağlaşır.
Şadü fərhənak gülür mülkədar.
Məğzini işbu xəbərini bilmədik,
Bildirərəm sonra, qalarsam əgər.

Bir də ki, ay Molla, dəxi qorxuram,
Ac və çörəksiz qala bir gün Cəfər.
Oğruluq, əlhəmd ki, az olmayır,
Acını qalar pak müsəlman məgər?
İç, nə işin bunlar ilə, ay dəli?
Yanmayacaqsan, yana dünya əgər.
Qəmlərini çəkməməli axmağın,
Xəliq eliyən şəxs özü dərdin çəkər.
Boylə də lazımdır elə doğrudan,
Bəs niyə çəkmir qəmi molla Bəqər?
Molla dedim, yadıma düşdü genə,
Molla Hacı İsmayıl şiri-nər.
Köhnələnin arvadlarını tullayıb,
Tazədən ömrün elədi tazə-tər.
Bir qız alıb yaşı tamam on iki,
Müftə, suyu qiymətinə, bəxtəvər.
İştə, mübarək bu cavanın toyu,
Kəmə yetirsin çucuğu dadgər.
Yaxşı deyildir işi etmək diraz,
Molla, bağışla uzun oldu bir az.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 13

EY KÖNÜL

"Arı" jurnalının 13-cü nömrəsində Çakəra... nəzirə

Ağla, məndil al ələ, bu gün xəzandır, ey könül!
Getdi ehsanlar, qonaqlıqlar, fəğandır, ey könül!

Ərbəin keçdi, vəfat etdi, gedib bayram da həm,
Qapladı dünyanı bir qarə buluttək dərdü gəm.
Hər yanı dutmaqdadır aclıq belası dəmbədəm,
Təkyələrtək boş qalan indi qazandır, ey könül!
Ağla, məndil al ələ, bu gün xəzandır, ey könül!

Çıxmış on üç şahıya sarı yağın girvənkəsi,
Beş manata heç tapılmır Lənkəran aküləsi.
Rövzəxanların müxalif dövrünə qalxmır səsi.
Müftəxorluq getdi əldən, əl-amandır, ey könül!
Ağla, məndil al ələ, bu gün xəzandır, ey könül!

Ot putu dörd abbası, saman putu bircə manat,
Bu bahalıqda gərəkmez saxlamaq eşşək və at.
Molla, var işə ulağın, durma qaç, cəld ələ, sat.
Çünki qaldıqca belə heyvan, ziyandır, ey könül!
Ağla, məndil al ələ, bu gün xəzandır, ey könül!

Gəncədə çox qıtdı bu sət qəzet-məcmuələr,
Bir qəzet dükkanı yox, heyfa ki, olaq bəxtəvər.
Bəxtəvərdir bizlərə baxdıqda ol bakulilər,
Var "Səda", "Arı", "İşıq", açıq dükandır, ey könül!
Ev, küçə, ambar dolu jurnal yazandır, ey könül!

Məzhəkə jurnalı qoymuş "Arı" jurnalı adın,
Yazmayacaqmış belə bir mədhiyyə, bir bəhsi-din,
Çox töküb istot fəqət bozbaşə, azdırmış dadın.
Aşpəzi Çakərdi, şüglü rövzəxandır, ey könül!
Ağla, məndil al ələ, bu gün xəzandır, ey könül!

Bilməyirmi, bilmirəm, "Arı", nədir məslək, filan?
Gülgü adı, mədhiyyə o zadı, həm yaxşı-yaman.
Məsxərə jurnalı harda, hardadır gör rövzəxan?
Gör mühərrir kimdi, şair kim, nə zamandır, ey könül!

Ağla, məndil al ələ, bu gün xəzandır, ey könül!
Əsrə, mətbuatə bax, hankı zamandır, ey könül!
Nə canhacandır, ey könül!
Mətləb cibişdandımı, de?
Məqsəd nihandır, ey könül!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 15

MÜSƏLMANI YARATDIN

Yarəb, sənə min şükr ki, dünyanı yaratdın,
Bir dəfə dedin: Ol! Yeri, eyvanı yaratdın.
Adəmdən əzəl tayifeyi-canı yaratdın.
Ondan sora da Adəmi Həvvanı yaratdın.
Nuhu, Zəkəriyyəni, Süleymanı yaratdın.
Fironu, həmi firqeyi-Musanı yaratdın,
Buddilər ilə qövmi-Məsihanı yaratdın,
Bir hikməti var, cümlə ki, heyvanı yaratdın.
Ancaq nədi sirri ki, müsəlmanı yaratdın?

Vardır yer üzündə neçə məzhəb, neçə millət,
Hər firqə götürmüş özünə bir cürə adət.
Hər kəs çalışır etməyə təmini-məişət,
Fənn öyrənir, kəsb eləyir elm ilə sənət.
İstər yaşasın cümləsi dünyədə fərağət.
İnsanlığa, rahatlıya var cümlədə rəğbət.
Ancaq ki, müsəlmanın olub sənəti sirqət,
Elmi qan axıtmaq, evi viranı yaratdın,
Yarəb, nədi nəfi ki, müsəlmanı yaratdın?

Cahil, qaniçən, qəlb müsəlmanları, rəbba!
Bunca yaradınca, yaratsaydın da qarışqa!
Əfzəlmi deyildir, belə bir firqədən, aya?
Xanə, meşə heyvanları, ya vəhşi-yi-səhra?
İslam deyirlər bizim adımıza, amma,
İnsan deyiliz biz, nə ki, islam, sərəpa.
Bu adı alıb üstünə bu taifə, heyfa.
Dünyanı bəzəndirməyəmi anı yaratdın?
Sirri nədi yainki, müsəlmanı yaratdın?

Hər gün tökülür xakə müsəlman qanı, guya
Kim, etməli imiş qanımız yerləri əşka.
Bu hala hökumət də edir məhz tamaşa –
Laqeyd, fərəhnak baxır həzrəti-molla.
Bəylər, ağalar qalibi-biruhü müqəvvə,
İnsan ürəyi tab eləməz bu işə haşa.
Ey bizləri yoxdan yaradan xaliqi-yekta!
Pisliklər üçünmi bu qədər canı yaratdın?
Hikmət nədi nəinki, müsəlmanı yaratdın?
Qəm çəkməyəmi bu dili-şeydanı yaratdın?
Qan tökməyəmi didəyi-giryanı yaratdın?

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 17

BİR DÖVLƏTLİ QOÇUYA

Mən ağlayıram, sən mənə gördükcə gülürsən,
hər yerdə görürsən.
Gülmək deyil əmma bu gülüş, çünki ölürsən,
dörd qat bükülürsən.
Namusu yeyib, qeyrəti arxana atıbsan,
vicdanı satıbsan.
Arı içib, insanlara kondini qatıbsan,
külbaşlı, yatıbsan.

Səndən ediyor nifrət, ay oğlan, bəşəriyyət,
qanun və şəriət.
İslam və insan demə kəndinə həqiqət,
ay düzdi-təriqət.
Gördükcə məni ağladıyor gülməli halın,
yoxsulca kəmalın.
Varından iki qat daha artıqdı vəbalın,
hərrac ola malın.
Dilsizlərə səndən nə qədər yetdi əziyyət,
ay gürği-təbiət.
Səndə hanı bir zərrə həya, qan, mürüvvət,
həmkarınə lənət.
Az canları etdirməmişən qanıma qəltan,
ay düşməni-yəzdan.
Fəlindən utanmırsan, olursan hələ xəndan,
sənsənmi müsəlman?
Sizlərdən iki min kərə əfzəldi qarışqa,
ey ağzı barışqa.
Tədbiriniz ev yıxmaq, işiniz daha başqa,
ah, ay başı boşqa.
Alma vecinə sözlərimi, olma mükəddər,
dinlə necə bir xər.
Ver peysərinə hər nə deyildikcə sərəsər,
et hiyleyi-digər.
Güldükcə sana xəlq, qoşul sən də hırılda,
tərpən, nə qımılta.
Tənqid elədikcə səni, Mollayə mırılda,
üstünə gurulda.
Çıxma, qoçağım, qarşıma dəstində tapanca,
bicadı bu, bica.
Gördükcə sənənin halını mən xud ölürəm ta,
başqa nə təmənnə?
Etdikcə nəsihət sana, bir anla, qanan ol!
guş eylə, filan ol!
Bu qəndi-nəsihət sana zəhr olsa, həman ol!
Bir qılı qaban ol!
Kolluqda nihan ol!

Bihiss rəvan ol!
Aludeyi-qan ol!
Bijlikdə, əzizim,
Məşhuri-cəhan ol!

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 19

İZHARİ-QƏDRDANI¹

Müddət idi çahi-zülmətdə çıxırdı canımız,
Bir soyuq zülmətdi ki, həm donmuş idi qanımız.
Dolmuş idi vəhşiyani-cəhl ilə hər yanımız,
Qeydi-cansuzi-əsərətdə qalib nisvanımız,
Getmiş idi həm fənayə dinimiz, imanımız.

Çəkməz idi hiç kəs bu hali-pürdərđ ilə dəm,
Qoymaz idi bir nəfər parlaq yola hərgiz qədəm,
İzdiyəd etməkdə idi cəhl, qəflət dəmbədəm,
Həmdülillah, hoptadı meydana bir əhli-qələm,
Oldu girdabi-cəhalet içrə kəştibanımız.

Zülməti-cəhl içrə ikən asımanı, bir işıq.
Doğdu güntək üstümüzdə nəgəhani bir işıq.
Şəhri-Bakudən çıxıb dutdu cahanı bir işıq,
Bilmüsəvi eylədi mərdü zənanı bir "İşiq",
Bu işıqda etdi istirdadi-həqq nisvanımız.

Ay müdirə, ay mənəim istəklicə bacım, xanım!
Axirət dünya bacımsan, başıma tacım, xanım!
Tiri-tənqidi nikuguyana amacım, xanım.
Oldunuz kəmhövsələ bilməm belə zaçım, xanım.
Boyləmi idi əzəldən əhdimiz, peymanımız?

¹ "Sijimqulunamə"də "Qədr bilmək" başlığı ilə gedən bu şeirin əvvəlində yazılmışdır: "Vaxtilə Bakıda nəşr edilən "İşiq" məcmuəsi müdiriəsi Xədicə xanıma".

Barakallah, barakallah, barakallah, mərhəbə!
Bu nə məcmuə, nə jurnaldır, nə şivə, nə ədə!
O nə yazı, nə söz, o nə məqalə... rəhnüma?
Yazdığın sözlər müğayirdir təmənən halına,
Bax ədalət ilə, var insafımız, vicdanımız.

Bu mürəbbilikmi, bu məcmuəçilikmi, balam?
Doldurursan jurnalı latayilat ilə təmənən.
Aldada bilməzsiniz artıq, gözün açmış əvəm,
Etmək olmaz bu təməllüq sayəsində kəsbi-nam,
Həp ikiyüzlülərə məsduddur meydanımız.

Sən yazırsan ki, məhərrəmdə tökürsən yaşını,
Kuçədə açıq gəzirsən, örtməyirsən başını.
İstəmirsən sən fəqət açıq gözə yoldaşını,
Doldurub məcmuənin boşqabına bu aşını,
Qoymusan ortalığa, yox həzminə imkanımız.

Bir tərəfdən xud yüzü açıq gəzirsən, bihicab,
Bir tərəfdən də deyirsən ki, gerek qalsın hicab.
Hansıdır əyri həmin cəhərlərin, hansı səvab?
Hansı qövlünə inansınlar sənə, xanəxərab?
Get-gədə artır qəmə ənduhi-bipayanımız.

Səndə yox təqsir, Bakunun həvası boylədir,
O yerin əfkarının həp mavərəsi boylədir.
Mollası, şeyxi, axundu, rəhnüması boylədir.
İbtidasi işbu günə, intəhası boylədir.
Pərvərişyab olmuş əvvəldən bu günə qanımız.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 22

BƏXTƏVƏR GƏNCƏ

Nə dərdin var sənə, Gəncə?
Səfalı, güllü bağın var.
Cüvənsən var yeri, bəncə
Ki, ol bağ içrə zağın var.

Gilasın çox, kefin kökdür,
Soğan, kartoflu yük-yükdür.
Məarif bəncə bir tükdür,
Cəhalet misli-dağın var.

Nə çoxdur səndə bahümmət.
Qəni və sahibi-sərvət;
Şücaətli və pürqeyrət,
Ədətsiz qolçomağın var.

Misal olmaz sənə Baku,
Mərəndü Xoy ilə Maku.
Sözün doğru, işin niku,
Sənə özgə səyağın var.

İgirdir bəylərin, xanın,
Axundun, seyyidin, canın,
Gözü aydın ki, molların,
Dəvə, qatır, ulağın var.

Qabaqsan dəstəbazlıqda,
Dəsisə, fitnəsazlıqda,
Əhədsən qanmamazlıqda,
Nə dahn, nə qabağın var.

Qoçubazlıq işi moddur,
Bu sənət yaxşıca xoddur.
Yanarsan ha... Saqın, oddur,
Oda yoxsa mərəğın var?

Gözəl işdir təkəbbürlük,
Əbəsdir əl və sözbirlik.
Qoyub əhlin papağı dik,
Bihəmdü Allah, dəmağın var.

Bəyənmiş bir-birin yeksər,
Çəkir yekdigərə peysər,
Piçaq, pişdov, qəmə, xəncər,
Yaman gözden irəğin var.

Sözümə etgilən diqqət,
De əhli-Gəncəyə hər vəqt;
Ələ düşməz belə fürsət,
Nədir millət, nadir rəfət.

Kəsən səriştəyi-ülfət,
Cəhan sizdən edə nifrət;
Nə insanlıq, nə minsanlıq,
Gözün, başın, qulağın var.
Ayıbdır, solü sağın var,
Təməddündən fərağın var,
Yekə başda papağın var.

İmza: (Tut-büt)

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 23

İRAN

11-ci pərdə

Aldı yeni bir rəng genə kişvəri-İran, döndü geri dövrən.
Göstərdi yüzün səhnədə bir quli-biyaban, bir vəhşi-ğərran.
Yel əsdi, yüzündən işin örtük götürüldü, hər nöqtə görüldü.
Amal və əfkəri-əməl cümlə bilindi, fitnə dəbərildi.
Rusiyyədə bir ildə yatan Mədəli mirza, müstəvcibi-iza.
İranə gəlir, bir daha gəl eylə təməşə, etməkliyə rüsva.
İranlıların başqa imiş fikri xəyalı, amalü məali.

Qeyrətləri var imiş əcəb, eqli kəmalı, saysız koramalı...
Mən çaşdım əzəl gün ki, niyə şah qovuldu, işlər belə oldu.
Çün bu kişi mütləq anadan şah doğuldu, həm şahə oğuldu.
İranlılara çox elədim onda məzəmmət: kim, pisdi bu adət,
Şah olmasa, sizdə olamaz dinü şəriət, dövlət və hökumət.
Bu sözlərimə eylədi bəziləri irad, bildi sözümü bad.
Danaları, həm əksəri oldu bu sözə şad, indi edirəm yad.
Əlhəq kişilərdə var imiş fəhmü fərasət, namus və qeyrət.
Kim, qıymadılar şah edə rus içrə sükunət, həp etdilər himmət.
İranə geri istədilər ol pezəvəngi, bu firqeyi-bəngi.
Saz eylədilər atlı qoşun, top, tüfəngi, qəddarə fişəngi.
"Salar təvilə" dönərək qıllı qabanə, gəldi həyəcanə.
Türkmən, köçərilər xanı da barbərənə, yardımçıdı xanə.
Məşrutəçilər başını soxmağə gözür yer, mədhuş, mükəddər.
Bu canəvərin dəfinə amadə sərəsər, yox çareyi-digər.
Hürriyyəti məşrutəni viran edəcəklər, bican edəcəklər.
Bu mülkə genə "Mədəlini" xan edəcəklər, sultan edəcəklər.
Həp köhnələrin şad olacaq qəlbi bu işdən, asudə və iymən.
Ariflər ümumən düşəcək qəhr ilə dildən, nabud olur erkən.

Molla, nə deyirsən,
İranlılara sən?
Qeyrətli imişlər,
Himmetli imişlər,
Təqdir edirəm mən,
Əhsən, yenə əhsən.

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 26

NÜMUNƏYİ-MAZİ

Rəhmətullah... əyyühəl-qazi,
Ey yeganə nümunəyi-mazi.
Məclisin təkə vəzəpərdazi,
Köhnələr həmxəyal, həmrəzi!
Tazəlklərdən olmuyan razi!

Sənsən, əlhəqq, qəmişətül-üləma,
Mənbəi-cəhl, fasiqül-füsəqa
Muşi-ənban, firqeyi-büdəla,
Gürbeyi-düzdi-xaneyi-füqəra
Rəhmətullah... əyyühəl-qazi!

Ərz edir xəlqə şəklin insanlıq,
Paltarından yağır müsəlmanlıq,
Bəllidir surətində şeytanlıq,
Ən əzəldən işindi kənkanlıq
Ey yeganə nümuneyi-mazi!

Sədri-məclisdə sən dutanda məkan,
Qalmayı bir nəfərdə ruhi-rəvan.
Kim hüzurində dinsə, biiman,
Kim sana zidd getsə, lap malaqan,
Məclisin təkcə vəzərdazi!

Vəzin ancaq hekayəti-Musa,
Nəqli-İdris, Nuhilə İsa,
Şəkk, səhv, nifas, istibra,
Mədh, tərifi-cənnətü hura,
Köhnələr həmxəyal, həmrazi!

Lən, təkfir üçün zəbanın tiz,
Ağzının kaxını şərərət riz,
Arifə söhbətin küdurətsiz,
Cümlə fitvaların fitənamiz.
Tazəliklərdən olmuyan razi!
Yoxdu mislin sənin məhal içrə,
Ey yeganə nümuneyi-mazi!

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 27

FƏXRİYYƏ

Cəhan əhli genə yeksər bizə məbhutü heyrandır,
Açıblar göz təməşayə, ləbani-tən xəndandır.
Yenə meydandayız, həp dəstəmizdə tiği-büründür,
Qarındaşlarımız şəmşirimizlə qanə qəltandır,
Neçə məsum – öksüz, övrət – ərşiz, xanə virandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövran, yaxşı dövrandır.

Qopardıb rişəsini atmışdıq biz ülfətin dildən,
Vurub sındırmışdıq ayinəsin milliyyətin dildən,
Silib pak etmişdik biz rəngini hürriyyətin dildən,
Sovurub qovmuşduq biz hurisin ünsiyyətin dildən,
Bütün əfəlimiz, əfkarımız təlqinə şayandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövran, yaxşı dövrandır.

Cəhanın rübünü təşkil edir bu gün müsəlmanlıq,
Düzülmüş fasdan ta Çinə dövləti-şahlıq, xanlıq.
Quru bir ismdir ancaq, təməddün var, nə insanlıq.
Deyərsən bir neyistandır, ünümən, sırf heyvanlıq,
Xüsusən, Qafqazın heyvanları bir başqa heyvandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövran, yaxşı dövrandır.

Cəhanda bir cürə insanlarız, bədxülq xilqətdən,
Fənalıqlarla istekli, fənunü elmlə düşməni,
Tapılmaz bir əməl bizlərdə olsun pakü müstəhsən,
Cinayət, qətlü sirqətdə qabağız cümlə millətdən,
Bütün millətlər ələmdə bu gün bizdən hərasandır
Dolansın keyfimizcə işbu dövran, yaxşı dövrandır.

Mürüvvət yox, həya yox, nəngü namus ilə qeyrət yox,
Ədəb yox, elm yoxdur, rəsmü ayinü şəriət yox.
Könül yox, eşq yox, qardaşə, həmcinsə məhəbbət yox,
Beyin yox, əql yox, hissü şüürü şuri-fikrət yox,
Sözü – öldürmə-öldürmə, xəyalü fikri qan-qandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövran, yaxşı dövrandır.

Dəmadəm Qafqazın hər guşəsi qan ilə əlvandır,
Qazaxda, Gəncədə, yaylaqda məhşərlər nümayandır.

Ataatdır, vurhavurdur, qırhaqırdır, özgə meydandır.
Öləndir, zülm olandır, ağlayandır, cismi-bicandır.
Ölənler, öldürənler həp müsəlman, əhli-Qurandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövrən, yaxşı dövrandır.

Xülasə, mayeyi-fəxrü mübahatız biz əcdadə,
Ata, əlbəttə, fəxr eylər bizimtek saleh övladə.
Həyatı ölçəriz boylə səadət ilə dünyadə,
Həmi cənnətdə hurilər bizimdir, dari-üqbadə,
Nə qardaşlıq, nə milliyət, nə məktəb, elm, bəhmandır,
Dolansın keyfimizcə işbu dövrən, yaxşı dövrandır.

Keşsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 30

TAPMACA

Saqqaılı uzun, guşi pühən, naqədəhəndir,
Alın iki barmaq, gözü dar, boynu kərəndir,
Qamətdə uca, əqldə alçaq, döşü gəndir,
Yüzyaşlı, beli əyri, özü piri-kühəndir.

Gamuş nəfəs, gav qədəm, fil bədəndir,
Əfalı fitən, kari hiyə, hərfi çərəndir,
Rəftarı acı, söhbəti duzsuz, hədəyəndir,
Xudbin, xudavəndi-xirəd, sahibi-fəndir,
Ağzına qapaq xəlqin, ayağına rəsəndir,
Yanında iki kəlmə danışmaq qədəğəndir.
Hatif! Bunu bildir mənə, hansı kəsəyəndir?

Keşsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 31

ORUCLUQ

Açıldı nobəharımız, orucluq oldu aşkar,
Olundu saz karımız, yenə bəzəndi hər kənar,
Behiştədi diyarımız, təmam pullu, maldar,
Behiştlikdi yarımız, bəy ilə xan, mülkedar,
Böyükdür ixtiyarımız bizə durublar intizar,
Səğarımız, kübarımız görsənə gerek nərəvar
Edək gerek bu milleti,
Tüfəng, tir ilə şikar.

Bu mahi-meymənət əsər, olan dəqiqə runəmun,
Bulur nişat qəlblər, sürür, eyşi-dəm füzun,
Gedir məlal, qəm, kədər, dolur fərəhlə dargun,
Plov, əriştədir səhər, təamhayi-günəgun.
Və qism-qism meyvələr, gavalıdır, üzüm, qavun,
Olunca şam, süfrələr, qəbağımızda bisükun,
Gözəllər, çəkir, tökür,
Kəbab, abi-xuşgüvar.

O dəm ki, söylənir əzan, vururlar təbli gümbəgum,
Kəməli-nazilə həman, axund incidir qüdum.
Dolu yeyinti ilə xan, açım zəmanı cümlə sümm,
Xiyar, sirkəli soğan, qovurma, cürbəcür ləhum,
Edəndə "həmlə" molla can, bütün güruh edir hücum.
Sən ey fəqir! Qal yavan, plov, çığırtma umma, um!
Gözünü ey zəlil, yum,
Belini bağla üstüvar.

Təmamı-əhsan, aş, plov bizimkidir, sizin deyil,
Kükü, kərə, kabab, çilo bizimkidir, sizin deyil.
Müridimizdir el hamu, bizimkidir, sizin deyil,
Axı biz "alim"ik, ziba! Bizimkidir, sizin deyil.
Məgər zərəfət işdi bu! Bizimkidir, sizin deyil.
Çəkil-çəkil, bəro-bəro! Bizimkidir, sizin deyil.
Dolan, dilən qapu-qapu.
Gəmini eylə aşkar.
Əl aç, sızılada kubəku,

Elə dəmadəm ah-zar,
Elə və xuni-dil nisar.

Keşsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 32

MOLLA ARİFƏ DEYİR...

Sanma getmişdir əlimdən izzətim, şanı mənəm,
Bilmə ki, keçmişdir əsrü vaxtı dövrüm mənəm!

Eylə fikr etmə ki, köhnəlmiş, bucaqda qalmışam,
Kimsə işlətmir, batıbdır həm adım-sanım mənəm!

Lovğalanma kim, sənənin həmfikrin artır gün-günə,
Əskilir yarım, müridim, bəndəfərmanım mənəm!

Çox da şişmə ki, varındır tazə üç-beş məktəbin,
Var hələ mindən də çox köhnə dəbistanım mənəm!

Bir-iki jurnal, qəzet, çapxanəyə fəxr eyləmə,
Var ikən yüz min dilavər mərsiyəxanım mənəm!

Ev mənəm, doqqaz mənəm, məscid mənəm, məclis mənəm,
Bağ mənəm, bostan mənəm, minlərcə heyvanım mənəm!

Söz mənəm, fərman mənəm, fitva mənəm, qüvvət mənəm,
El mənəm, ahil mənəm, cahil müsəlmanım mənəm!

Pul mənəm, paltar mənəm, millet mənəm, qismət mənəm,
Aş mənəm, dolma mənəm, hər yerdə ehsanım mənəm!

Adını arif qoyubsan, yox cibində bir qəpik,
Bax ləbaləbdir qızıl, kağız cibəşdanım mənəm!

Bu qədər şeylər mənəm, sən də, nəyin var, ay lotu,
Şöhrətim var, işləyir dingim, dəyirmanım mənəm!

Gözlərin batmış, çöküb ordun, dönüb boynun çöpə,
Sürxdür rəngim, kefim kök, sağdır canım mənəm!

Qoy canın çıxsın, tək işlə, var iki-üç arvadım,
İşrətim, eyşim, damağım, qəhvə-qəlyanım mənəm!

Əskinasım, saz əsasım, dürrü mərcanım mənəm,
Axirətdə cənnətü hur ilə rizvanım mənəm!

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 40

DEYİRLƏR

Deyirlər ki, İrən düzəlmiş, əyandır,
Elə düz, elə düz, deyirsən kəmandır.
Axır qan elə bil ki, abi-rəvandır,
Əcəl badi işbu zəminə vəzandır,
Ölən yox, gülən çox, həmandır, həmandır.

Deyirlər gedir yaxşı kari-hökumət,
Nə cəngü cidalü, nə dava, xüsumət.
Qoyun ilə qurd otluyur biəziyyət,
Deyirlər, fəqət mən inandım, yalandır.
Həmandır, həmandır, həmandır, həmandır.

Həman xəlqi-İrən divanəgəntək
Cırır bir-birini qudurmuş qabantək.
Bədənlər düşür xakə bərgi-xəzantək
Kəsadi-xirəddir, beyinlər səmandır,
Həmandır, həmandır, həmandır, həmandır.

Deyirlər ki, Bəndərgəz içrə müsəlman,
Müsəlmanı qırmış, edib şəhri viran,
Uşaq, övrət, erkək təməməni hərasan.
Dağılmış biyabənə yeksər dəvandır,
Zarıltı, sızıltı və ahü fəğandır.

Şulux, ərdu luqdur deyir mülki-İrən,
Nə Təbriz, Kırman, nə Gilan, Tehran,
Vəkillərdə həycan, vəzirlərdə böhran,
Həman köhnə qapı, həmanca dəbandır,
Həmandır, həmandır, həmandır, həmandır.

Nə həngamədir bu, nə halətədi, yarəb.
Nə vəhşət, nə şiddət, xəriyyətdi, yarəb.
Nə qovğa, nə məsnəd, niyəbətədi yarəb.
Bitibdir məgər vaxt, axır zəmandır,
Amandır, amandır, amandır, amandır,
Sirişki-dərunim gözümdən rəvandır.

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 40

MƏŞRUTƏ

Demə, İrənzəmin içrə açıb üz yari-məşrutə,
Edir ərzi-cəmal iranlıya dildari-məşrutə.
Edir abad İran mülkünü ədvari-məşrutə
Açıb bərgi-şükufə, bər verir eşcari-məşrutə,
De kim, təslim edir canın, şuluxdur kari-məşrutə.

Demə, İranda istədada malik kəs firavandır,
Demə, həm talibi-məşrutədir, həm nikxahandır.
De kim, məşrutəyə bunlar, ümumən, sırf düşmandır,
Böyi, xanı, əmiri, seyyidi, mollası şeytandır.
Lisanından çalıbdır cümləsinin mari-məşrutə,
Budur, təslim edir, canın, şuluxdur kari-məşrutə.

Dəmadəm hökmrandır hər tərəfdə qarğaşa, qovğa,
Qoyur sətbəsət sineyi-mülkə əcanib pa,
Düşüb dəryayi-Qülzüm, eyləyir bu ərzi istila,
Bu istiladan eylər bir təkə nə xof, nə pərva,
İçibdir cümləsi, guya olub xumari-məşrutə,
Budur, təslim edir canın, şuluxdur kari-məşrutə.

Deyildir kari-məbusan, vəzarət təsliyətbəxşa,
Səri-karə qonublar cümləsi surət kimi bica.
Əhali sırf cahil, mürdeyi-sədsalə, nabina,
Əcəb bir qitədir, məxluqi yeksər tariki-dünya,
Girər bu başlara asan, demə, əfkari-məşrutə.
Keçər bu başlara, bil ki, çətin, əfsari-məşrutə.

Nə azadi, nə hürriyyət, deyil dər kari-məşrutə,
Düşübdür rəxtəbə, xəstədir sərdari-məşrutə,
O dünyaya tərəf dutmuş yüzün bimari-məşrutə
Saralmış yaprağı, olmuş xəzan gülzari-məşrutə,
Budur, təslim edir canın, şuluxdur kari-məşrutə.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1911, № 43

DOLANDI BU İL DƏ...

Dolandı bu il də yetişdi təmame,
Səbahın həyatı bədəl oldu şamə.
Bütün on iki ayı qanlar axıtdı,
Qızıl qanlı qoydu qılıncın niyamə.

Cəhan qarğaşalı bu ildə sərəsər,
Könüllər dolışıqlı iyza, mükəddər.
Vilayati-İran biyabani-məhşər,
Bu kişvərdə durdu qiyamət qiyamə.

Pədid oldu quyruqlu ulduz səmadə,
Təpik atdı həm gavü mahi sərədə,
Əhali qiyam etdi Çinü Xətadə,
Edib şah tərki-məhəlli-iqamə.

Trablisdə qalxızdı dava italyan,
Xəbərsiz yeritdi qoşun, aşdı meydan.
Düşüb "bərke" o, sonra oldu pəşiman.
Utandı qaça, həm nə də yetdi kamə.

Bu il runümun oldu çox iş cahanda,
Xüroc etdi Döccal Mazandaranda.
Vüquat min-min, o yanda, bu yanda.
Yazılmaqla bitməz, yetişməz xitamə.

Bu il bizdən ayrıldı istəkli Sabir,
Bizi qoydu qəmgin o qiymətli şair.
Fəraqilə qıldı pərişanxatir,
Səhayif qalib boş, şikəst oldu xamə.

Şəmaxidə bir möcüz oldu nüməyan,
Həm açıldı Bakudə darülyetiman,
Nuxu, Gəncə, Dərbənd, Qələ, Dağıstan,
Ediblər tərəqqi, yetiblər məqamə.

Qəzetlər yazıldı müsəlman içində,
Açıldı neçə sirri-pünhan içində,
Məarif yubandı bu heyvan içində,
Ülumi hərəm etdi molla əvamə.

Bizə verdi Gəncə cəvanları təbşir
Ki, ta olmuyalım küdürətli, dilgir.
Olundu Nizami nişangahı təmir,
Rəvadır müsəlman edə fəxr amə.

Müsəlmanə bu il genə molla Məдум,
Edib nəhy təlimi-nisvanı məzmun.
Güman etdi xəlqin qabağın kəsər şum
Əlində çomağı, başında əmmamə.

Yenə qaldı köhnə işində müsləman,
Zəminə sutək tökdü qafqazlılar qan.
Neçə tiftl öksüz, neçə xanə viran,
Həman əski adəm, həman əski camə.

Nə isə, hələ biz xudahafiz etdik,
Bu köhnə ilə biz xudahafiz etdik.
Bir ahəng ilə biz xudahafiz etdik,
Deyil yaxşı çox tul vermək kəlamə.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 44

TAZİYANƏ

Yazdığım nəzm, nəsr yazıları
Oxuyuram, fəqət mən anlamıram.
Anlamaq güc, gəliz ibarə təmam,
Beynimə girmir anlayış əsəri.

Türkcə yaz, sadə yazmayırsan, sus!
Hamının yox ərəbcədən xəbəri.
Danışaq doğru, öyləşək əyri,
Saxlayımmı yanımda bir qamus?

Türkcə bir beytdə iki kəlmə,
Farsca üç var, ərəbcə var on üç,
Türk dilin etmə, ey ədibim, puç!
Azı bir azca da sən əsgiltmə!

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1911, № 45

VƏDƏ

Vədə bizə behiştə rövzəxan verir,
Köhnə ölülərə yenidən bir də can verir.
Əvvəl özü süud eyləyir ərşi-minbərə,
Cənnətlər içrə sonra bizə o, məkan verir.
Hurilər ilə eyləyir o, qol-boyun bizi,
Bir kərbəlayıya iki yüz nazlı can verir.
Nazik don içrə ağ bədəni ciltvələndirir,
Ağ üstüxan içində ilikdən nişan verir.
Hacıları behiştə sürür o, sürü-sürü,
Mollaları bu kəlləyi-gavə çoban verir.
Bir möminə behiştə yüz min şəhər satır,
Hər şəhr içində binlər ilə gəncatan verir.
Fikrincə rövzəxanın, oyunxanədir behişt,
Hər bambılı və bitliyə orda məkan verir.

Hər burnu fırtılıxını cənnətlik eyləyir,
Hər oğruya, adamcıla izzət və şan verir.
Beş şahıya salır içəri yol kəsənləri,
Pul verməyənlərə neçə föhşü yaman verir.

Hər nə olursan ol, iki pul ver, musurman ol.
Kafir də olsa, qəbzı-behişti nihan verir.
Əlhasil, arzuya yetişmək deyil çətin,
Qurx gün məhərrəmi, diləsən, hər zaman verir.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 1

TAZİYANƏ

Çünki namusun ziyanı var tənə
At onu, qeyrətlik bihudədir.
Dut, əzizim, bir nəsihətdir sənə
Kim ki binamusdur, asudədir.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 2

ŞƏKİL

Əməlin yox, adın müsəlmandır,
Sürətin, batının yox, insandır,
Sənə insan demək də böhtandır,
Yırtıcısan, yerin neyistandır,
Səndən insan olan gürizandır.

Mütənəffirdi səndən insanlar,
Səni bilmir bəşər müsəlmanlar.
Sahibi-əlmü əqlü vicdanlar,
Sənə öz xaliqin də düşmandır,
Səni xəlq etmədən peşimandır.

Yaradıbdır məgər səni Allah
Ki, ola məhv əlində xəlqullah?
Nədi bu zülm ey ədiüvullah?
Laxta-laxta üzü yerin qandır,
Nədi bunca, əcəb, nə tüğyandır?

Özgələr aşına,
Dörd tərəfdən qapazlayır başına,
..... yaşına.
Al əvəz qardaşından, asandır,
Xaneyi-din əlində virandır.

Mən bilə bilmirəm nə cövhərsən?
Necə nütfə, zina pesərsən sən?
Töxmi-iblis, mayeyi-şərsən,
Atəşində bilad suzandır,
Bədənim hər dəqiqə lərzandır,
Dağınq huş, dil pərişandır,
Allah, Allah, bu hansı dövrandır?

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 2

TAZƏ İLƏ

Oxu, ey tazə il, bu il bizə lay-lay qucağında!
Doyunca yuxluyub, ta bir deyək oxqay qucağında!

Edək ta uyğudan kami-dili-divanəni hasil,
Beş ildir uyğusuz qaldıq, deyildir yatmamaq qabil,
O kim, yatmır gecə-gündüz, deyil o binəva aqil!
Çalışsın qoy o biqeyrət, bizə ver pay qucağında!
Doyunca yuxluyub, ta bir deyək oxqay qucağında!

Oyanıqlıq bizi bərbad qıldı, eylədi viran,
"Silindir börklü, surtuklu müsəlmanlarda yox iman,
Bələsı onların dutdu bizi, döndü geri dövrən,

Gözüm qoy görməsin, gizlət bizi, ey vay, qucağında!
Doyunca yuxluyaq, ta bir deyək oxqay, qucağında!

Soğanlartək soyulduq, qalmadı pul, abru getdi,
Qazet al, məktəbə ver, et ianə, nobənu, getdi,
Döyül, danlan, söyül, dinmə, təhərət yox, vüzu getdi,
Yatırt, dincəlt bizi, ta olmayaq rüsvay qucağında!
Doyunca yuxluyaq, ta bir deyək oxqay qucağında!

Nə dəxli var bizə meydanda qaldı təkə osmanlı,
Və yainki zəhərləndi cəvanmərg oldu iranlı
Və yainki əzir, pəmal edir cansızları canlı,
Verir də xod müsəlmanə müsəlman vay, qucağında!
Doyunca yuxluyub qoy biz deyək oxqay, qucağında!

Məarif yox kimi, əxlaqlar pozğun, ticarət yox,
Hünər, sənət, qaçaqlıq, oğruluq, qətl, istirahət yox.
Fəlahət yox, səfalət bol, zəlalət bol, ziraət yox,
Dilənçi, falçı, molla, seyyid on min say, qucağında!
Doyunca yuxluyub qoy deyək oxqay, qucağında!

Suda üzsün, havada uçsun əğyar, almarıq ibrət,
Bizi gər qətli-am etse əcanib, etmərik qeyrət,
Nə lazım zəhmətə düşmək, nəqədri əldə var fürsət,
Qalaq yanvar, fevral, mart, aprel, may, qucağında!
Gecə, gün, vəqt, həftə, hər zaman, hər ay qucağında!
Doyunca yuxluyub ta ki, deyək oxqay qucağında!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 3

BOŞLA, YAXUD ƏLDƏN QOY

Boşla, məşrutə nədir, ay bala, iranlı nədir,
At kənara, belə sözlər nə, xorasanlı nədir,
Nədi hürriyyət, əhərli nədi, kaşanlı nədir,
Nədi məslək, nədi təbrizli, damaqanlı nədir,
Hiss, birlik və siyasət nədi, tehranlı nədir.

Altı min ildi ki, İranda bu sözlər yox idi,
İstirahət var idi; qarğaşa yox, şər yox idi,
Yoxsa iranlıda ol vəqt beyin, sər yox idi?
Bilməyir idi ki, izzətli nədir, şanlı nədir?
Boşla, məşrutə nədir, ay bala, iranlı nədir.

Varmı bir ölkə həmin kişvəri-naçiz kimi,
Hanı bir şəhər cahanda belə Təbriz kimi,
Bavəfa xəlqi, qaranlıq özü dəhliz kimi,
Başa baş boşla, həp iranlı nə, məşrutə nədir,
Götür at, çirkli keçəl baş nədi, ağ futə nədir.

Var bir iranlıda, təbrizlidə üç-dörd məslək,
İki yüz məkrü fırlıdaq, iki min hiylə-kələk.
Vurdurur başına hər gündə o yüz min dəyənek,
Çıxır hər həftədə ortaya başı qanlı, nədir,
Qanmıram mən, edirəm fikr işi hər yanlı nədir.

İçlərindən gəhi Hac Mirzə Həsənlər qovulur,
Ehtiram ilə gəhi içlərinə daxil olur.
Düzəlir gəh nizamın teli, gəhi pozulur,
Gəh londonlu olurlar, gəhi salyanlı, nədir.

Görür əhvalı pərişan bu cürə Məmmədəli,
Acığından qalır az olsun o biçərə dəli.
Bir bəyannamə yazıbdır ki, onun yox bədəli,
Deyir onda ki: onu mindirələr təxtə yenə,
Bəxt ta onlara, onlar da gülə bəxtə yenə.

Var ümidim o kişi bir də bu mülkə ola şah,
Ola asudə vətən, dincələ ta xəlqi-ilah.
Baisin yıxsın evin, yıxdı necə ki, Allah
Əncümən xəlqi dağıtdı, gədəli, xanlı, nədir,
Oldu puç el hamı, şirazlı nə, zənganlı nədir,
Boşla, məşrutə nədir, ay bala, iranlı nədir.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 4

TAPMACA

Tap görüm hansı vilayətdir o
Ki, səri-karə qonanlar çağadır,
Mədəni-cəhlü cəhalətdir o,
Xanı, mollası ilan-qurbağadır,
Adı məsrutə, özü istibdad,
Amiri, hakimi yeksər cəllad!

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 5

DUR

Usandım üstünə gülməkdən, ey divanə millət, dur!
Yoruldum məsxərə yazmaqdan, ey divanə millət, dur!

Yolunda getdi dinim, məzhəbim, ayinü imanım,
Məqamım, abruyım, ehtiramım, izzətim, şanı,ım,
Yanında kafir adlandım, halal oldu sənə qanı,ım,
Səninçün qorxmaram ölməkdən, ey divanə millət, dur!
Usandım üstünə gülməkdən, ey divanə millət, dur!

Gahi bəbi, gahi mürtəd, gahi kafir adlandım,
Döyüldüm, şaşqalandım, güllələndim, bəlkə odlandım,
Qığılcımlar kimi qopdum, ocaqlartək alovlandım,
Yorul birçə mənə söyməkdən, ey divanə millət, dur!
Usandım üstünə gülməkdən, ey divanə millət, dur!

Sənin üstündə məndən oldu rəncidə Hacı Səfdər.
Mənə bidin, laməzhəb dedilər mollalar yeksər,
Qənim olsun sənə, vursun səni Allah, peyğəmbər,
Evin olsun görüm Şirvan kimi viranə, millət, dur!
Usandım üstünə gülməkdən, ey divanə millət, dur!

Sənə molla çalır lay-lay, yatırır xabi-qəflətdə,
Səni yar eyləyir hurilər ilə bağı-cənnətdə,
Fəqət dünyədəki huriləri kendisi xəlvətdə.

Çəkilmir birçə gün öpməkdən, ey divanə millət, dur!
Usandım üstünə gülməkdən, ey divanə millət, dur!

Ayıl! Bir bunca da yatmaq olurmu, içməmişən ki?
Verib dünyanı düşmənlər əlinə, kəçməmişən ki?
Yaman da, yaxşı da birdir yanında, seçməmişən ki?
Utan bir abru tökməkdən, ey divanə millət, dur!
Usandım üstünə gülməkdən, ey divanə millət, dur!

Səni təxrib edir həkimnümələr, hər zaman, hər il,
Dedim pisdür sənə cəhl, anlamırsan anlama, sən bil,
Üzünə özgələr bir gündə min dəfə tüpürsün, sil,
Kədərlənmə tüpürçəklərdən, ey divanə millət, dur!
Usandım üstünə gülməkdən, ey biçərə millət, dur!

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 6

ŞƏRAB

Deyir kim, ay dəli, canə verir ziyan şərab?
Edir gülzlülərin rəngin ərğəvan şərab.
Xərəb olur deyir, içdikcə qəlbü can, şərab
O kim, deyir bu sözü, söyləyir yalan, şərab:
Olur kim içsə biri bir piyalə qan, şərab!

Onu zərərli bilən qanmır, anlamır, yanılır,
Qazancı, ləzzəti insaf edilməyir, danılır.
İçən məgər onu bihuşü məst olub ayılır?
Bu nəşədir ki, onu bəxş edir rəvan, şərab!
Xoşa ona ki, içir ta olur piyan, şərab!

Pis olsa idi onu sıxmaz idi insanlar,
Yasağ edərdi hökumət, şah, sultanlar.
İçərdimi onu gər olsa pis, müsəlmanlar?!
Əfəndi, məşhədi, hacı, bəy ilə xan, şərab!
İçir bir onca ki, hətta olur piyan, şərab!

Əlin əsası, dizin təqati, gözün nuri,
Mizin yaraşığı, can qüvvəti, belin zuri.
Açarı eşqin, atı əqlin, istəyin kuri,
Həyatın atəşidir tək bir istəkan şərab,
Xoşa ona ki, içir ta olur piyan, şərab!

İçib doyunca ki, keflənmədin, nə ləzzəti var?
Küpün dibində zibillənmədin, nə ləzzəti var?
Piyən soxaqları vellənmədin, nə ləzzəti var?
Yazıq ona ki, nədir bilməyir cəhani-şərab!
İçərsə bircə içim pir, olur cəvan, şərab!

Odur ləzizü müqəvvi, o günə bir nemət
Ki, içsə yüksəliyor başı ərşə hər millət.
Səbəb budur irəli getməyə, elə qeyrət,
İç ol qədər ki, elə kəsb namü şan, şərab!
İçir həp intiligent, arif, anlayan, şərab!

Deyil bədəl hələ tiryak, çors qəlyanə,
Bu bəsləyir bədəni, faidə verir canə.
Dönür gəda içə gər, bircə cürə sultanə.
Edir də tülkinü bizzat ərslan, şərab
Bağışlayır belə pəltəklərə lisan şərab
Ürəkdə bircə sözü saxlamaz nihan şərab
Yamanı yaxşı edir, yaxşını yaman şərab!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1912, № 6

BAX – GÜL

Bir ayinə al, caninə ayinədə bax – gül!
İr sevgili cananinə ayinədə bax – gül!
Əvvəlcə çevir bir sələvat, atla behiştə,
Huriləri al yaninə ayinədə, bax – gül!
Döndər işığa cəbhəni, bir yaxşı nəzər qıl,
Məxmur iki çeşmaninə, ayinədə bax – gül!

Sil burnunu, eş biğlarını, ordunu qalxız,
Göyçək ləbü dəndaninə ayinədə bax – gül!
Qırxıq başına, qıllı qulaqlarına göz qırp.
Rişü ruxi-əlvaninə ayinədə bax – gül!
Qıl xilqətinə, surətü simanə təməşə,
Əhvali-pərişaninə ayinədə bax – gül!
Titrək təninə, xəmə belinə, puç qəfanə,
Səd çaki-giribaninə ayinədə bax – gül!
Qəm-qüسسə axıtmaqda olan qaş-qabağınla,
Rüxsari-peşimaninə ayinədə bax – gül!
Min zülm, söyüş eyləməyən zərrəcə təsir,
Namusun ilə qaninə ayinədə bax – gül!
Çəp gözlərin ilə düzü kəc, əyrini düz gör,
Öz eybinə, nöqsaninə ayinədə bax – gül!
Ayinə sənə hər yerini göstərəcəkdir,
Gəncineyi-pünhaninə ayinədə bax – gül!
Keçmişlərini həsrət ilə, ah ilə yad et,
Ağlanmalı avaninə ayinədə bax – gül!
Hürr olmaq üçün bir hərəkət qıl, nə qımılta.
Zəncirinə, zindaninə ayinədə bax – gül!
Öz əlləriniz, həm də əcanib əli ilə,
Qanı axan əxvaninə, ayinədə bax – gül!
İtmiş olan insanlığı çarşablar içində,
Həp cahilə nisvaninə, ayinədə bax – gül!
Qat xuni-dilə əşki-təhəssür qətaratın,
Düz nəzmlə müjganinə, ayinədə bax – gül!
Dil qanma, hesab anlama, kəndini "qoyun" bil,
Dirrəndə nigəhbaninə ayinədə bax – gül!
Ta qan, nə üçün mən gülürəmmiş səni görəcəm,
İnsafına, vicdanına, ayinədə bax – gül!
İmaninə bax – gül!
İmkaninə bax – gül!
Cəhl ilə ləbaləb,
Ənbaninə bax – gül!
Hər yaninə bax – gül!

"Sijimqulunamə", 1912

ƏŞARİ-NİYAZMƏNDANƏ

"Molla Nəsrəddin"ə

Ulduz kimi parlayırdın, süslənirdi yurdumuz,
Hansı qalın buludların arxasında dayandın?
Bais nə şey oldu belə yavaşdın, yubandın?
Azalırdı, üzülürdü parıltınla dərdimiz.

Arslan kimi kükrəyirdin, işləyirdi nəfəsin,
Həftə-həftə könüllərə işlədirdin qorxunu.
İndi sənin haralardan soruşaq biz sorğunu,
Duyulursan, görülürsən, nə ünün var, nə səsin?

Unutmazdın qəmlərini millətinin bircə gün,
Qatlanırdın zəhmətlərə yol göstərib duraraq,
Gülə-gülə ağladırıdın, güldürürdün ağlaraq,
Ey millətin parlaq günü, parla, parla, bir görün!

Az deyilsə millətindən yubanmana, sevinən,
Həm az deyil həsrətkeşin, məsləkdaşın, sirdaşın,
Tətilindən üzülərək kədərlənən yoldaşın,
Həsrətindən saatlarca ürəkləri döyünən.

Ey günəştək göy üzündə buludlara bürünən!
Çox dayanma, yenə doğ sən, silahına sarıl da,
Önündəki buludları qov, ulduztək parılda,
Gözlerimiz yolundadır, yolundadır, yolunda!..

*Kəfsiz
"İqbal", 1912*

MİLLƏTİMƏ

Ey ayrılıq zamanları məni anan cəməətim,
Zəmanın arslanları, igid, sevimli millətim.
Keçən, dala qalanları, mənim qəyur ümmətim,
Qəmi, kəlaləti başımın, ürəkdə dərdü illətim,
Gedib dübarə gəlmişəm, ölüb genə dirilmişəm.

O gün ki, sizdən ayrılıb, gedib evə uzanmışam,
Yuxu tutub məni elə, yatıb orada qalmışam.
Zəman keçib, sabah olub, on ay sora oyanmışam,
Çox istirahət eyləyib, dayanmışam, yubanmışam.
Gedib dübarə gəlmişəm, ölüb genə dirilmişəm.

Bu vaxtdək şüarımı atıb, sizi buraxmışam,
Su hər yana ki, meyl edir, o yanə mən də axmışam.
Nə mollaya, nə arifə, bəyə, nə xanə baxmışam,
Nə istəyibse kefləri ediblər oylə, baxmışam,
Fəqət dübarə gəlmişəm, ölüb genə dirilmişəm.

Orucluğu, məhərrəmi sizi soyubdu mollalar,
Əkinçi, rəncbərləri basıb yeyibdi mülkədar.
Cəhani-bivəfa sizə olub qış, onlara bahar,
Nə qapmış olsalar gedib, vəli dolandı ruzigar,
Ölüb genə dirilmişəm, gedib dübarə gəlmişəm.

Yüzündə bu qara yerin on aydı olmuyub nələr,
Neçə musurman aləmi oda tutuldu sərbəsər.
Ədalətin qabağına çəkildi bir qalın çəpər,
Yox idi əldə vasitə, sizə verəmmədim xəbər,
Fəqət mən indi gəlmişəm, ölüb genə dirilmişəm.

Qabaqkı məsləki, yolu tutub, genə buraxmaram,
Qaçaq, qoçu və oğrudan çəkinməyəm də, qorxmaram.
Yalançı arif, atvaqat, axundü şeyxilon varam,
Köməkçi sudya, yüzbaşı, müdirə etməm ehtiram,
Birine tutmayıb tərəf, birinin eybin örtməyəm,
Ölüb genə dirilmişəm, gedib dübarə gəlmişəm.

*Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 2*

İDEAL

Qafqazlıyam, əlbəttə, qaçaqlıqdı xəyalım,
Dindar müsəlmanəm, açıqdır pəru balım.
Dünyədə igidlikdə mənim yoxdu misalım,
Öyrənməmişəm elm, ola kim, vizrə vəbalım,
Puç olmağıdır millətin ancaq idealım.

Dünya başabaş elm ilə gər dolsun, işim yox,
Ətfali-vətən elmsizin solsun, işim yox.
Xud millət özü nasıl olur olsun, işim yox,
Qısqaqmaram, od düşsə, bütün yansa mahalım,
Puç olmağıdır millətin ancaq idealım.

Yalım ağarıbdır, yetişib yetmişə yaşım,
Düşmən qəməsilə çapılıb min kərə başım.
Rəngin edib ağ saqqalımın qırmızı, yaşım,
Ta hal fəqət olmayıb ağ əqlü kəmalım,
Puç olmağıdır millətin ancaq idealım.

Birlik sözünü atmışam, əsla ona baxmam,
Min pislik ola qatlaşaram, hiç darıxmam.
Artıqca yamanlıq dözərəm, qəlbimi sıxmam.
Gər olsa bu iş bəisi-İfnayü zəvalım,
Puç olmağıdır millətin ancaq idealım.

Kəndimi yəhudilərə oxşatmamışam mən,
Gürcülərə bil ki, özümü qatmamışam mən,
Rus, ermənitək kəndimi aldatmamışam mən,
Məktəb qapısını görməyib a, əhli-əyalım,
Puç olmağıdır millətin ancaq idealım.

Dəxli mənə yoxdur ki, qəzetlər yubanırlar,
Pulsuz qapanırlar, dayanırlar, usanırlar,
Hərçənd ki, odlərə yaxır onları halım,
Mən sevmirəm onları fəqət, ay qadan alım,
Puç olmağıdır onların ancaq idealım.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1913, № 2

BEYİNİ SAMAN DEYİLMİDİR?

Bir mən ölüm baxın buna, lap malağan deyilmidir?
Bənzəməyir musurmana, çinli, yapon deyilmidir?
Saqqalına, cəmalına, çalca qaban deyilmidir?
Söhbətinə, səvalına... saçma sapan deyilmidir?
Axmağın oğlu axmağın beyni saman deyilmidir?

Bax nə deyir görün mənə, qızlarını oxutgilan,
Onları göndər uşkola, rəhm elə, hallarına yan.
Boylə sözü deyincə ha, razı idim desə yaman!
Çünki bu söz, bu iş, əməl dinə ziyan deyilmidir?
Axmağın oğlu axmağın beyni saman deyilmidir?

Bu genə səhldir, baxın o hələ söylüyür nələr,
Deyir qıza gərək deyil yirmi yaşa gedincə ər.
Uşkolada o vaxtacan yazı, oxu, iş öyrənər,
Bu başıdaşlının bütün sözləri qan deyilmidir?
Axmağın oğlu axmağın beyni saman deyilmidir?

Oğlumuzu apardılar, mürtəd uşağı, məktəbə,
Öyrədib etdilər əduvv adətə, fərzə, məzhəbə
Pisdi bu firqə erməni, urusdan əlli mərtəbə
Qovmağa bu masonları indi zaman deyilmidir?
Yaydı qabağə, qoymayın, bir neçə can deyilmidir?

Babıdımı, masondumu, mən bunu oxşadım kimə,
Hey sataşır, utanmayı, məzhəbə, dinə, alimə,
Öldürəsən ilişdirib başına bir iti qəmə.
Annamır öz dediklərin, məst, piyan deyilmidir?
Axmağın oğlu axmağın beyni saman deyilmidir?

Pozdular etiقادını boylə cəfənglər ümmətin,
Tərsinə iş apardılar, mollaların, şəriətin.
İndi də qızları deyir, gəzsin açıqda millətin,
Böylələri ülum üçün dini satan deyilmidir?
Axmağın oğlu axmağın beyni saman deyilmidir?

Ay keçən əsr hardasan, bir daha gəl qayıt geri,
Bu yeni əsr quyluyur köhnələri diri-diri
Millet işıq gəzir, qapa zülmətin ilə hər yeri,
Köhnə bu yadigarların səndən olan deyilmidir?
Min cürə fəndü məkr ilə xəlqi soyan deyilmidir?
Milləti ha fəlakətə, məskənətə, cəhalətə...
Dərdü əzabü zillətə boylə salan deyilmidir?

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 5

NƏZİR

Gümüş əndamı, durna gərdənli,
Sərv boylu, qılıqlı bir zad ola.
Alagözlü, telı və qaşı qara,
Dodağında, dilində də dad ola!

Ola çox olsa yaşı doqquz-on,
Döşü gen, incə belli, saçı uzun,
Qəməzli, nazlı, şivəsi uyğun,
Pənbə yüzlü, bəhartək şad ola!

Çağa vaxtı atası nəzir eyliyə,
Böyüdə, bəsləyə onu, bəliyə,
Verə Mir Bağır adlı bir dəliyə,
Hamı suçdan, günahdan azad ola!

Gəlib evdə o heyət ilə görə,
Onu Bağır ağa basıb sümürə.
Dönə gül yüzlünün günü kömürə,
Köhnə bir pəhlivanə arvad ola!

Nəzər etdikcə yarının yüzünə,
Şələ saqqalına, yumux gözüne,
Acıya hey, hayıfsana özünə,
Həqqdən, həm həyatdan yad ola!

Atasına "Ağa" əvəz iki yüz
Verə huri, apara cənnətə düz.
Ağa keflər çəkə gecə-gündüz,
Ədlü insafü mərhəmət bad ola!

Günü-gündən zəvəllicliq üzülə,
Qırıxa pənbə yüz, dodaq, büzülə,
Qara müjganə qanlı yaş düzülə,
İşi ax-vayü dadü fəryad ola!

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 6

EY NÜTFEYİ-ŞEYTan

Aç ağzını bir az danış, ey piri-süxəndan.
Tök söz yerinə ortalığa ləli-dirəxşan.
Dikmiş, ay əfəndi, sənə göz cümlə müsəlman,
Et qullarını söhbətinə valehü heyran,
Ancaq elə dildə de ki, kəndin də onu qan.

De, kim qalacaqdır bu rəvişdə keçə, dünya?
Qalmaq peyğəmbərlərə də, puç bu məva,
Getdi hamı: İdrisü Şüeybü Zəkəriyyə,
Nuh, Adəmə Musa ilə Yəhyavü Məsiha,
Davud və İshaq hamı, Şis, Süleyman.

De boylə: əgərçi qaradağlı yekələndi,
Həp rum elini Serb ilə Bulğar yiyələndi,
Səhrələrə küncüd kimi türklər səpələndi,
Türk ailəsi başlarına küllər ələndi,
İncinməməli, dust dutar sabiri sübhan.

De səbr eləsinlər ki, bu miftahi-fərəcdi,
Səbr etsələr, axır düzələr iş, demə, gecdi,
Ləc çəkmə, görəndə ki, qabağındakı ləcdi,

Bir şəhr nədi? Beş araba daş ilə gəcdi,
Üç gündə dikərlər qala sağ əldə əgər can.

Dünya qalacaqdır kimə, de, ay büdələlər.
Bu yer sizin olsun dutalım həpsi sərəsər,
Fərqi nədi, məğlub olasan, ya ki, müzəffər,
Kaşanə ola məskənimiz, ya quru məqbər,
Surin nəfəsilə olacaq cümləsi viran.

Nə şanü huququ şərəfü ar ilə namus?
Ölkə çıxacaq əldən, olalım ona məyus?
Birdir, asılar məbədə Ay olmasa, naqus,
Gec-tez vuracaq dəsti-əcəl rəhlət üçün kus,
Ölsən, nə olur ki, bizə beş gün qabaq ondan?

Onları yatırdın elə ki, oylə əfəndi,
Sonra genə gördənlərinə bağla kəməndi,
Elmi qoğaraq, sal işə cəhli, elə fəndi,
Başlarına vur noxta, ağızlarına bəndi,
Qoyma danışa elm sözün, kəlmə də ürfan,
Ol xürrəmə xəndan, sud et iki yandan,
İslam alacaqdır, sat lobyə, badımcan,
Ey nütfeyi-şeytan!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1913, № 7

KÜSMÜŞƏM

Başına and olsun, ay Molla, cahandan küsmüşəm,
İnciyib iyrenmişəm, bu karvandan küsmüşəm.

Köç edib aləm təmənən yetdilər sərmənzilə,
Durmayıb andırlara qalmış bizim bu qafilə.
Bir sürü camuş tək dolmuş təmənən bir gölə,
Hərçi qışqırdım çıxan olmadı, ondan küsmüşəm,
İnciyib iyrenmişəm, bu karvandan küsmüşəm.

Çox çağırardım gəlmədilər cüt ikisi bir yerə,
Ağzını bir yanə tutdu hər birisi yeksərə,
Çıxdı dörd çaqqal kiçik bir meşədən birdən-birə,
Ürküdüb qovdu, çıxartdı hər məkandan, küsmüşəm,
İnciyib iyrenmişəm, bu karvandan, küsmüşəm.

Gözləri ilə görürlər əjdahayı-qəfləti
Kim, çəkir kaminə bircə-bircə cahil ümməti,
Çəkməyirlər əl cəhalətdən bu heyvan milləti,
Annamazlar hiç, az-çox anlayandan küsmüşəm,
Başına and olsun, ay Molla ki, cahandan küsmüşəm.

Boynu sınımlara söz batmır, deyirsən daşdılar,
Lap hacı molla Baba¹ ilə elə qardaşdılar,
Qanmamazlıqda daha molla Babadan başdılar,
Mollaların laylası ilə yatandan küsmüşəm,
İnciyib iyrenmişəm, bu karvandan, küsmüşəm.

Hər biri ağzın açanda əjdahalartək açır,
Üstünə məktəbçi, maarifçilərin odlar saçır,
Əcnəbi bir şapqalı gördümü, şırp rəngi qaçır,
Özgəyə tülkü, bizə aslan olandan küsmüşəm,
Elmsiz, cəhl atəşi ilə yanandan küsmüşəm,
İnciyib iyrenmişəm, bu karvandan küsmüşəm.

Məşədi Sijimqulu

"Molla Nəsrəddin", 1913, № 8

TOFIQ FIKRƏTƏ BƏNZƏTMƏ

Dincəlməli, artıq, yetişir bir belə zəhmət,
Rahətlənərək, yuxlamalı bir neçə müddət.
Əlhəq neçə ildir çəkirik xeyli əziyyət,
Oldu dəxi həm eimli, sənətli bu millət.

¹ "Molla Nəsrəddin"-in əsas tənqid hədəflərindən biri, qubalı bir mollaın adıdır (Müəllifin qeydi).

Həyyilərə, hökmlərə, babilərə nəhlət,
Sən gül bizə, sən gül bizə, ey maziyi-zülmət.

Ey zülməti-mazi, sənə azdır bu təhəssür,
Dünya düzələr, dövran əgər etsə təkərrür.
Saç zülmətini, tazəliyin nurunu söndür,
İstər yaşasın hər lotu, hər bambılı, hər hürr
Məcmuəçi, şair və mühərrirlərə nəhlət,
Sən gül bizə, sən gül bizə, ey növmi-üxüvvət.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 9

YAZIRSAN, YAZIM

Sən yazırsan mənə, ay Molla ki, eşar yazım,
Şəhrimizdə nə əməl, iş, nə xəbər var yazım,
Eyləyim pak müsəlmanlara azar, yazım,
Şeyxi, mollanı, əfəndiləri bədkar yazım,
Mülkədarı, bəyi və xanları xunxar yazım.

Mənə bu qorxulu təklifi edirsən niyə sən,
Deyiləm ki dəli, allamı bunu boynuma mən?
Keçməmişəm ki, salım təhlükəyə, canımdən,
Götürüb mollanı jurnalda bədəfkar yazım?
Eyləyim pak müsəlmanlara azar, yazım?

Eyləyirsən mənə bir su yeriməz arxa cuvar,
Həm yarıtmaz da qoyursan adımlı, mən zinhar,
Mülkədar ilə olurmu eləmək pis rəftar
Eyləyirsən mənə müşkül işə vadar, yazım?
Mallı, pullu kişini zalimü qəddar yazım?

Bəylərə, xanə dolaşmaq da zərəfətmi məgər,
Axtarır Qaxqulu bəy müftə adam, atmağa şər.
Danos eylər, bir ölü bəy adını yazsam əgər,
Necə hər gizlini mən eyləyib izhar, yazım?
Qorxmayıb Qaxqulu bəydən elə təkrar yazım?

Tazə fikrə sarı nasıl çəkərəm millətimi?
Söyləsəm qızlar açıq gəzsin, əzərlər ətimi.
Eyləyim onlara izhar necə nifrətimi?
Ya necə bir belə əyriləri həmvər yazım?
Gül kimi pak müsəlmanları murdar yazım!

Sən bu canlara sataşmağı sanırsanmı qolay,
Öylə bir fikrədsənsə, yanılırsan, hay-hay,
Kim olursa olacaq gündə minər lənət pay,
Mən olummu bu qədər lənə giriftar, yazım?
Kimdi bu ləni götürməkdə mənə yar, yazım?

Yapışb min dənə şeytan balası hər tükünə,
İstəyirsən mənə də lap salasan öz kökünə,
Taylarımdan ayırıb, tay eləyəsən yükünə,
Adətə, dinə sənintək olub əğyar, yazım?
Gav-mahini, göyü eyləyib inkar, yazım?
Ayığı məst, bütün məstləri huşyar yazım?
Haşəllillah, eləyim mən belə rəftar, yazım?
Tövbə-əttövbə ki, mən bu cürə eşar yazım!

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 10

BİZ KİMİK?

Qələm arqadaşım Cüvəllağı bəyə

Biz kimik ki, bu müsəlmanlara rəhbər olalım?
Biz nəyik ki, bu gözəl canlara sərver olalım?
Nəçiyik biz ki, bu məxluqa beyin, sər olalım?
Dut ki, bir şairi-xoşguyi-süxənvər olalım!
Bizə kimdir ki, baxan, yüz il əgər şeir yazaq,
Dirilik nəqdini bu işdə, bu yolda uduzaq!

Biz kimik, hansı qoçağıq, qaçağıq, qanlılarıq?
Hansı əmmaməliyiz, müctəhidiz, sanılarıq?

Ya ki, biz hansı xanıq, pullu və milyonlularıq?
Hankı bəy, sahibi-mənsəb və necə canlılarıq
Ki, bizim sözlərimiz xəlqə ola atlı qazaq?
Bizə kimdir ki baxan, yüz il əgər şeir yazaq?

Zənn edərsənmi sözün millətə təsir eləyir?
Nəsrü şerin bu müsəlmanları təsxir eləyir.
Bəli, təsir eləyir, daşə necə tir eləyir!
Çünki o söz, o yazı mömini təhqir eləyir!
İki dünyədə gəzər mömin o sözlərdən uzaq!
Kimsə uymaz bizə beş min belə jurnal da yazaq!

Müştəbeh olma ki, əfsanəmizə var inanan,
Diksinib hər səsə dadlı yuxusundan oyanan.
Min kərə de: "Səni hamm eyelədi, dur, yatma, xuxan"
Çox eşitmişdir uşaqılıqda bunu, etmə güman
Kim, onun nəşəsini bu cürə şuxluqla pozaq,
Bizə kimdir ki, baxan, yüz il əgər şeir yazaq?

Nə kefi istəsə dünyada müsəlman edəcək,
Babası hansı yol ilə ki gedibdir, gedəcək.
Birisi bir kəsə söz söyləsə onu güdəcək,
Başının tükələrini fürsət olanda didəcək.
Əhli-əlmə quracaq hər yeri düşdükcə duzaq,
Bizə kimdir ki, baxan, yüz il əgər şeir yazaq?

Nə isə, cümlə əbəsdir bu çalışmaqlıqlar,
Bu tikanlıqları, bu cəbr ilə aşmaqlıqlar,
Cahil ilə söyüşüb, şeyxə dolaşmaqlıqlar,
Eybini konsulun, iranlının açmaqlıqlar,
Paylanıbdır hərəyə bir cür üqulü ərzaq,
Bizə kimdir ki, baxan, yüz il əgər şeir yazaq?
Dirilik nəqdini, bu işdə, yolda uduzaq?!
Zaq-zaq-zaq!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 13

QƏZƏL

Şərabın nolduğun məndən soruşma, xan olandan sor!
Səfasın, ləzzətin mən bilmirəm, sultan olandan sor!

Bunun xasiyyətin hər nabələddən, naşidən sorma,
Gecə-gündüz əlində dopdolu fincan olandan sor!

Hər ahil, cahil annarmı şərabın ləzzətin, dadın?
Sorursan laməhalə, arifü əyan olandan sor!

Əbəsdir elmsizlərlə bu sözdən bəhs edib durmaq,
Ziyalı, elmlı bir sahibi-ürfan olandan sor!

Dilənçi anlıyarmı kim, nədir meydə olan nəşə?
Bu nəşə nə yaralıq etdiyini bican olandan sor!

Nə məlumat istərsənsə meydən, al müəllimdən;
Atalar söyləmiş, kəhriz işin kənkən olandan sor!¹

Soruş şairdən əhvalatını bu abi-gülrengin
Cəvahir nolduğun boylə demişlər: kan olandan sor!

Keyfin məst olmağın həmmaldən, baqqaldən sorma,
Qraxmallı, ədəbli, elmlı insan olandan sor!

Şərabın hər nə isə zövqünü, təsirini ruhə
Şərab ilə revanı cismdə pünhan olandan sor!

Zərərlidir, deyirlər, canə, ancaq eyeləmə baver,
Onun nəfin gedib meyxaədə viran olandan sor!

Deyirlər kim, mənə içmə... Bunu qabilmi tərk etmək?
İnanmırsan əgər, hər aqilü nadan olandan sor!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1913, №14

¹ *Kitabda*: Müəllimlər olindən çox gəlir hər kar, ondan sor!

QIZ VƏ DƏDƏSİ

- Ey mənə dünyada tək, bircə nigəhban dədə!
Həm anamın, həm mənim cismimizə can dədə!
Bığları, saqqalı qıpqırmızı mərcan dədə!
Kuçənin ağsaqqalı, kəndlilərə xan dədə!
Məktəbə göndər məni, can sənə qurban, dədə!
- Ey işığı didəmin, sevgili dilbər qızım!
Bülbülü ağuşumun, telləri ənbər qızım!
Məktəbə qoymam səni, sinəsi mərmər qızım!
Molla Vəli inciylər, söhbəti şəkər qızım,
Yepyekə qızsan, sənə çox yaraşır ər, qızım!
- Vah, bu nə sözdür, ata, çıxmıyır ondan başım,
Annamıram, çün mənim yox hələ səkkiz yaşım.
Var ikən evlənməli yirmi yaşar qardaşım,
Mən hara, söylə, hara ər kimi heyvan, dədə!
Məktəbə göndər məni, can sənə qurban, dədə!
- Məktəb adın dut, əgər istəməyirsən məni,
Məktəbə göndərmərəm, nazlı qızım, mən səni.
Qoy çağırım mollanı, ta oxusun siğeni.
Elçi salıbdır bu gün Məşhədi Qənbər, qızım!
Yepyekə qızsan, sənə çox yaraşır ər, qızım!
- Oy... oy... amandır, dədə, getməyirəm mən ərə!
Vermə, sən allah, məni sən Məşədi Qənbərə!
Rəhm eləməzmi ata nazlı qızı Əsmərə?!Adını çəkmə ərini, könlüm olur qan, dədə!
Məktəbə göndər məni, can sənə qurban, dədə!
- Qız nədi, məktəb nədi, ay qızım, axmaqlama!
Biz deyilik ki, cuhud, erməni, sarsaqlama!
Gözlerini ovma heç, ağlama, dırmaqlama,
İstəyin olmaz sənə heç müyəssər, qızım!
Yepyekə qızsan, sənə çox yaraşır ər, qızım!

– Qonşumuz Anna, Nina qızları Ter Kəspərin,
Dərs oxusun, olmasın tayı ədəbsizlərin,
Bilməsin ancaq əlif-bey necədir düxtərin,
Qalsın ölüncə belə cahilə, nadan, dədə!
Məktəbə göndər məni, can sənə qurban, dədə!

– Kəs səsini, naxələf, ağzı yekə heyvərə,
Oxşarı verdin məni axırı da Kəspərə.
Anla, dedim, vermişəm söz Məşədi Qənbərə.
Dönməm o sözdən, əgər qopsa da məhşər, qızım!
Yepyekə qızsan, sənə çox yaraşır ər, qızım!

– Ah... nə vaxtıdır, ay tanrı, mənim imdidən,
Arvad olum bir yekə saqqala cəbr ilə mən?
Qıyma, yazıqdır, ola qızçıqazın xəstədən.
Rəhm elə, qoyma olum didəsi giryən, dədə!
Qalmayım avare və halı pərişan, dədə!
Məktəbə göndər məni, can sənə qurban, dədə!

Şah dədə, sultan dədə!
Qoy olum insan, dədə!
Cahilə, insan deyil,
Söyləmə hədyan, dədə!
Qanmadığın bəddi ta,
Etmə firavan, dədə!
Qəlb evi viran dədə!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 15

BİZİM EYŞ-NUŞ, YAXUD BU GECƏ

Molla, səccadəni atdıq bu gecə!
Mey ilə ülfəti qatdıq bu gecə!

Daha su içməyi etdik qədəğən,
İçkinin təmini daddıq bu gecə!

Düzəlişdirdik işin hər yanını,
Mötləbə, məqsədə çatdıq bu gecə!

İstədik məclisə hər növ şərab,
Ağ dodaqları qızartdıq bu gecə!

Bir-birimizə piyalə, qədəhi
İttihad ilə uzatdıq bu gecə!

Ləşəkər saqi-yi-ziba pesərin
Yadına cam boşatdıq bu gecə!

Ud, ney, tarü kəman çaldırdıq,
Qışqırıb həşr qopartdıq bu gecə!

Hər nə kim, olmalı idi oldu,
Köhnəyə tazə yamatdıq bu gecə!

Başımız doldu, qızıxdı aralıq,
Çuxanı, bürkü çıxartdıq bu gecə!

Pul da bitdi, kisənin çıxdı dibi,
Başmağı, qurşağı satdıq bu gecə!

Pas basmışdı bütün qəlbləri,
Pak sildik, safalatdıq bu gecə!

Yanmış idi ağacı könlümüzün,
Onu bir günə sulatdıq bu gecə!

Madmazəllər ilə kef eyləyərək,
Dan yerin ta ki, ağartdıq bu gecə!

Gün tulu etdi, ucaldı fələkə,
Onacan biz, demə, yatdıq bu gecə!

Qara dünyanın unutduq qəmini,
Xəstə bir könlü onaltdıq bu gecə!

Nə isə, Molla, boş idi yeriniz,
Eys dəryasına batdıq bu gecə!

Millətin dərđini atdıq bu gecə!
Əcəmi, türkü oyatdıq bu gecə!

Ərəbi kürdə calatdıq bu gecə!
Qəlbi-məcruhi sağaltdıq bu gecə!

*Kəfsi:
"Molla Nəsrəddin", 1913, № 1:*

ORUCLUQ

Əsən dəmağıma yenə həvasıdır orucluğun,
Dolan xəyalıma yenə səfasıdır orucluğun.

Özümü bu həva mənim yenə özümdən eyləyib,
Dolub fərəhlə can, könül, nişat paltarım geyib,
Müsəlman on bir aydır təmam xuni-dil yeyib.
Təhəssür ilə gözləyib, cüdasıdır, orucluğun,
Əsən dəmağıma yenə həvasıdır orucluğun.

Gəlir iyi məşamimə yenə plov, qovurmanın,
Edibdir ətri hissiz məni çığırtma, dolmanın,
Alıbdır əldən əqlimi qoxusu, həm müsəmmanın,
Əriştə, firni, paldası, yuxasıdır orucluğun,
Əsən dəmağıma yenə həvasıdır orucluğun.

Açılmada yavaş-yavaş ağızları qazanların,
Çəkilmədə qulaqları gəzet-guzet yazanların,
Ucalmada səmələrə həvaləri azanların,
Hər evlidə, hər ovlidə sədasıdır orucluğun,
Əsən dəmağıma yenə həvasıdır orucluğun.

Olan müsəlman eyləməz dirəng, olan zaman sühur,
Durar plov yeməkliyə, başında eşq, ürəkdə şur.

Oxur səhər duasını, alır əvəz behişt, hur,
Yatan bu fikirlərlə hər gədasıdır orucluğun,
Dolan bütün könüllərə səfasıdır orucluğun.

Xoşa ona ki, saxlayır oruc bu isti günləri
Acından əqli puç olur, çürükləyir beyinləri.
Gedir özündən on kərə, gülümsədir görənləri,
Fəda o canə kim, o can fədasıdır orucluğun,
Əsən dəmağıma yenə həvasıdır orucluğun.

Vay ol kəm etiqada kim, ulaşmayıb səadətə,
Nəimi-axirət üçün sarılmayıb ibadətə.
Təmuzu dutmayıb oruc, yetişməyir şəhadətə
Ki, min behişt-i-huri-xoş bəhasıdır orucluğun,
Əsən dəmağıma yenə həvasıdır orucluğun.

Qənilər ilə mollalar bu ayda bəxtiyar olur,
Açımnda gündə bir evə, taqım-taqım yürür, dolur.
Yeyər, içər, doyar, qoşar, bu xəlq istəyin bulur,
Fəqət fəqirü yoxsulun dodağı gül kibi solur,
Sühur, açım yavan çörək gidasıdır, orucluğun,
Fəqirin əski örtüyü, libasıdır orucluğun,
Məni qıcıqlayan fəqət burasıdır orucluğun,
Burasıdır orucluğun,
Burasıdır orucluğun.

Kefsiz
"Mollá Nasrəddin", 1913, № 20

ŞAİRDİ, MAŞAALLAH

Qafqaz dolu sərəsər, şairdi, maşaallah,
Fənnində həpsi şerin, mahirdi, maşaallah,
Əşarı zövqbəxşi-xatirdi, maşaallah,
Küllən bədiə, şeri-bakirdi, maşaallah,
Gizlin deyil, həqiqət, zahirdi maşaallah,
Zalım uşağı, dersen Sabirdi, maşaallah!

Bu möhtərəmlər ilə... islam müftəxirdir,
Məlumdur ümumə, hər yerdə müntəşirdir,
Xəsmi həsəddən eyşi, həm qəlbi münkəsirdir.
Söylər, yazar bədahə, əşarə, müqtədidir,
Bunlar deyil ki, şair, sahirdi, maşaallah,
Zalım uşağı, dersen Sabirdi, maşaallah!

Nəql eylədi, eşitdim, bir danə hacı oğlan
Kim, var imiş iki-üç növrəs cəvan süxəndan,
Məsti-şərabi-millət, bihuşi-fikri-övtan,
Yekray, qövl, məslək, birdilü birkönül, can
Hər millət ehtiyacın zakirdi, maşaallah,
Zalım uşağı, guya Sabirdi, maşaallah!

Bu vəzndə birər şeir yazsınlar, istəyirlər,
Yürümək başarmırkən, dazsınlar, istəyirlər,
Şərə bununla bir gor qazsınlar, istəyirlər,
İnsaf, ədəb izindən azsınlar, istəyirlər,
Üç-dördü birləşibdir, əlbirdi, maşaallah,
Zalım uşağı, dersen Sabirdi, maşaallah!

Gündən-günə təşairərbabı çox-çoxaldı,
Xamə yerinə bunlar, cümlə ələ ox aldı,
Şair olan azaldı, hətta belə yoxaldı,
"Xürrəm"lərin aşından millət yedi toxaldı,
Bu iqtidar şair batırdı, maşaallah,
Əşarı zövqbəxşi-xatirdi, maşaallah!

Qafqazlılar edirdi pul, mal sirqət əvvəl,
Qızlar, qadınlara həm tək-tək atırdılar əl,
Oğlan qaçırtmağa bu, oldu sora mübəddəl,
Var indi də noicad bir oğruluq mükəmməl,
Bu iş də ixtirari-axirdi, maşaallah,
Hər pişədə müsəlman mahirdi, maşaallah!

Bu ixtirai-axir əsar oğurlamaqdır,
“İqbal”, “İşiq”çılara yazmaq və yollamaqdır,
Ən, ən böyük cəsərət ənzarı bağlamaqdır,
Binlərlə qareini, ürfanı tavlamaqdır,
Böylə hər işdə nazir, basirdi, maşaallah,
Mədhində bunların dil qasirdi, maşaallah!

Bu işləri görəndən sonra bütün matam mən,
Əl çəkmişəm özümdən, az qalmışam batam mən,
Qət etmişəm ki, daxi şairliyi atam mən,
Dəftər, qələm, kitabı topladırib satam mən,
Çünki süqutumuz pək zahirdi, maşaallah,
Şairlərin vücudi hazırdı, maşaallah!

Qorxum budur yorulsun təbim atı “yarış”da,
Keçsin qabağə məndən yoldaşlar on “qarış” da,
Onlarə mən müqabil olmam bu qat-qarışda,
Olmaz, dəyildir adət, xudbinlərə “barış” da
Əfkarı onların çün sairdi, maşaallah,
Şexsiyyəyə, dolabə dairdi, maşaallah!

Heyfa, deyil müsaid vəqtü zəmanü əyyam,
Açmağə qoymuyur göz ənduhü dərdü əlam
Kim, nuş edib əlindən yarın iki dolu cam,
Sinəmdəki məramı ta eyləyəydim ifham,
Bəzi cəvanlara kim, meydanə çıxdılar xam,
Fəhmə fəqət bu canlar qadırdi, maşaallah,
Biqeydi-ğəm, həmi şən, şatırdı, maşaallah.
Yazmaqda şerü əbyat, gəzmək səma, səməkdə,

Şüerayi-binəvanın şerİN bəyənəməkədə,
Sirqətdə mətləin tək mahirdi, maşaallah.
Hər kəs buna desin ki,
Şairdi, maşaallah,
Əhsən və barakallah!

Kefsiz
“Molla Nəsrəddin”, 1913, № 23

ÇALIŞMA

Çalışma elm üçün, divanə, bir bunca gecə-gündüz,
İpin övrətlərin çox da boşaldıb, vermə artıq üz.
Qalib öz haqların alsınlar övrətlər, olub azad,
Amandır, noxtasın çək, başını bağla, boğazın üz.
Həzər qıl, məktəbə vermə ki, öyrənsin qızın yazı,
Üzü açıq gəzib naməhrəm ilə oynasın göz-göz.
Deyil oğlan ki, bunlar qurtarıb kurs advaqat olsun,
Vəkillik eyləyib sudlarda görsün faidə yüz-yüz.
Qızın var, vergilən bir varlıya, ya molla, ya seyyid,
Kefincə, ömrün olduqca, yeyib iç, süd gölündə üz!
Məkatib, qız uşağı?! Çadra yox, çəkməli, donlu,
Bu da oldu müsəlmanlıq, bu da ya oldu şərən düz?
Ola doqquz yaşında qız gərək ya ərde, ya gorda,
Nəinki kuçədə, uşqolda örtüksüz boyun, baş, üz.
Müsəlmanlıq qalib gör bir nə halə kim, müsəlmanlar
Kitabət öyrədirlər qızlara, ismət gedir, əl üz.
Mənimtək yazmağım la bitməz iş, sən də çalış, Molla!
Mühərrir, yaz, müsəhhih, bax, bir az artır, mürəttib, düz!
Qabağın kəs bunun, ay mömin, ay dindar, ay molla,
Gedir qeyrət, itir ismət, batır hörmət, budur son söz,
Tfu dünya, sənə lənət, necə gör azdı məxluqat,
Ocağında bu gün dindarlığın baqi deyil bir köz!

Kefsiz
“Molla Nəsrəddin”, 1913, № 24

TƏXMİS

Bir quşam mən qəfəsi-eşqdə, yox abü dənim,
Xəsteyi-dərddi-fəraqəm, yox ianət edənim.
Çünki salmış nəzərindən məni “dürrü-Ədənim”,
“Ponbcyi-daği-cünun içrə nihandır bədənim,
Diri olduqca libasım, budur, ölsəm kəfənim”.

Hər təəşşüççüyə aşıq demək olmaz, ey dil,
Aşıqi-sadiq olub, incimək olmaz, ey dil,
Yar bir yol desə öl, ölməmək olmaz, ey dil,
“Canı canan dilemiş, verməmək olmaz, ey dil,
Nə niza eyləyalım, ol nə sənindir, nə mənim”.

Ürəyimdən qopan odlu nəfəsim sövqündən,
Ateşi-eşqim aşar qəmlərimin fəvqündən,
Od dutar cismim o gül üzlərinin zövqündən,
“Daş dələr ahim oxu şəhdi-ləbin şövqündən,
Nola zənbur evinə bənzəsə beytül-həzənim”.

Ah edib sızılamaq aşıqdə, bil, adətdir,
Vəqti-fırqətdə “xəyal” aşıq üçün vəslətdir.
Sanma, sövdazədəyə bəndi-bəla zillətdir,
“Tövqi-zənciri-cünun dəireyi-dövlətdir,
Nə rəva kim, məni ondan çıxara zəfi-tənim”.

Tiği-əbru çəkilib üstümə, yoxdur səbrim,
Qırılıb kipriği oxları ilə balü pərim,
Sanki bir zövraqəm, almış ləpələrdəvrü bərim.
“Eşq sərgəştəsiyəm, seyli-sirişk içrə yerim,
Bir hübabəm ki, həvadan doludur pırəhənim”.

Bir həzin ovçuyam, ey şux, şikarım sənsən,
Eyşü iqbalü həyatım, hamı varım sənsən.
İşığım, ayü günüm, şamü nəharım sənsən,
“Bülbülü-qəmzədəyəm, bağü baharım sənsən.
Dəhənu qəddü ruxün – qönçəvü sərvü səmənim”.

Güc, xilas etmək əlindən ürəyi, dildarın,
Tari-zülf içrədir məvasi bu qəlbi-zarın,
Çətin! Ayrılmaq ondan, o mələk-kirdarın.
“Edəməni tərək Füzuli, səri-kuyin yarın,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənim”.

Ə.Nəzmi
“İqbal”, 1913, № 472

MƏKTƏB UŞAĞI

Sübh açılantək oyanır uyğudan,
Bir güli-gülzari-dəbistan çocuq!
Qalxır ayağə, yuyunur pak olur,
Bülbülü-baği-ədəbistan çocuq!

Evdə yatıb qalmayaraq kurtək,
Dişrə çıxıb cəlvələnin nurtək.
Dərs evinə əzm eləyir hurtək,
Tərbiyəyə, elmə şitaban çocuq.

Məktəbə daxil olur insan kibi,
Dərs oxuyur bülbülü-xoşxan kibi,
Elmi sevir ruh kibi, can kibi,
Fikri gözəl, əqli düərəşan çocuq!

İştə uşaq dərsinə müştəq olur,
Şüglü yazı, mayili-övraq olur,
Səyli olduqda yüzü ağ olur,
Eyləyir əhbabını xəndan çocuq!

Cəhd eləyir, etməyərək tənbeli,
Elm oxuyub güldürə müstəqbəli,
Şəni-bəşər elmilədir çün, bəli,
Elm oxuyur nitqi düərəşan çocuq,
Meyvəyi-baği-ədəbistan çocuq!

Əli Nəzmi
“Məktəb”, 1913, № 6

UŞAQLAR

Uşaqlar istərsə seyri-gülüstan,
Nə lazım onlara bağ ilə bostan.
Çiçəklik bu dəbistandır, dəbistan!
Dəbistan bağına girsin, gül olsun,
Özü gül, nəğməsində bülbül olsun.

Bu nüzhətgahe gəlsinlər uşaq,lar,
Tamaşasını görsünlər uşaq,lar.
Qərənfil, lafə dərslər uşaq,lar,
Alıb dərsləri ədəb, hübbül-bəşərdən,
Məhəbbətli çocuqlar həpsi birdən.

Edib gülzari-elmü fənnə pərvaz,
Oxu, yazı, ədəb etsinlər ağaz.
Oxusunlar həmahəngü həməvaz,
Ötüb bülbül misali yerbəyerdən,
Məhəbbətli çocuqlar həpsi birdən.

Bu gülşəndə bitən sünbül pozulmaz,
Bənəfşə, yasəmən, güllər də solmaz.
Bu gülzərə bərabər gülşən olmaz.
Güli-tər dərməyə gəlsin səhərdən,
Məhəbbətli çocuqlar həpsi birdən.

Uşaq,lar ta yetib həddi-kəmalə,
Ala ürfanı ağışu-vüsələ,
Qonub bülbül kimi bir incə dalə,
Təğənni eyləyə elmü hünərdən,
Məhəbbətin çocuqlar həpsi birdən.

ALLAHA MÜRACİƏT

*1913-...cü illərdə Gəncə mahalında olan quraqlıq
və bundan naşi çörək
və ot qəhətliyi münasibətilə yazılmışdır*

Nədir bu isti, ilahi, bilad suzandır!
Məhal, kuçə və ev, çöl misali-nirandır!
Ev içrə kölgədə boylə libasım islanmış,
Yağır təpəmdən ərəq, öylə bil ki, barandır!
Mənim kibi oturan kölgədə olar üç-beş,
Günün önündə yananlar beş-altı milyandır,
Yayın günü, gün uzun, isti çox, ağızlar oruc,
Ölüllər ac-susuz, qulların yarımcaandır!
Sənin qulundur ümumən bu taifə axır
Deyil məcus, brəhmən, hamı müsəlmandır!
Bulaqları qurudubsan, tapılmır içməyə su,
Quyuların suyu var isə də, nə çəndandır.
Yağış yüzünə beş aydır ki, həsrətlik, yağmır,
Su yoxsa göydə də yoxdur, bu hansı dövrandır?
Avuc-avuc bölüşürlər suyu əkinçilər,
Bu nəzr şərbətidir, ya bir özgə dərmandır?
Suyu gören, çevirir içməmiş iki sələvat,
İçən doyunca su, axşamacan səanaxandır.
Hamı nəməzi-su yoxdur – qılır təyəmmüm ilə,
Nə oğru Kabla Məhəmməd, nə Molla Səlmandır.
Yaratdığın bu gözəl xəlq, ayaqyafın yeksər,
Su istəməkliyə, dərgahına şitabandır.
Yetibdir iş o məqamə ki, ermənilər də
Keşişlər ilə müsəlladə didə giryandır!
Nə bais oldu belə baxmamaqda yüzlərinə?
Sənin ki, bəndələrə rəhmətin fəravandır!
Əsirgədin kişilərdən beş-altı damcı suyu,
Dənizlərin nədir acı suyu, məgər qandır?
Alışdı, yandı susuz bitəmam məzrəcat
Nə səbzəvat, nə pambuq, nə bağ, nə bostandır.
Taxılları doluya döydürüb bitirtmişdin,
O günə kim, baxan olsa, deyərdi xırmandır.

Bu günə bir çörəyə qaldı qulların möhtac,
 Olurmuş ac yaşasınlar? Bu, daş deyil, candır!
 Qarın, bağırsağ acından qurulduyur, qur-qur,
 Quri-buri azarı xəlqdə nümayandır!
 Bu günə getse bütün qulların olur nabud,
 Əlində gerçi yaratmaq dübarə asandır.
 Kimə açıb əlini istəsin kömək, əkmək?
 Yaxın qoyar özünə kim bu xəlqi-bir candır!
 Qəniləri özünə vermişən vəkil qərar
 Ki, ac əyalinə versin libasdır, nandır.
 Niyə, özündə qoyub salğayırsan özgələrə?
 Özündə ki, hamıdan mal-pul fəravandır!
 Gərək özün qalasan qeydinə yaratdığının
 Nə salğamaqdır, o nə loğalıq, nə fərmandır?
 Bu imtəhanmı, beləmi, nədir, necə işdir?
 Bu nə iradə və hikmət, nə sirri-pünhandır?
 Bu günə şuxluq olurdu ki, eylədin bizlə?
 Ki, bir zərəfətine yüz min evli qurbandır!
 Elə iş işlədin axir ki, küsdü səndən xəlq,
 Gələndə məscidü məktəb adı gürizandır!
 Orucları yedilər pak, yayda qaldı nəmaz,
 Nəməzi da yeməyə sözbir, əhd-peymandır.
 Qoğub müəllimi, molları sürdülər kənddən,
 Budur ki, bənzəri yox kəndə, bir neyistandır!
 Bu bərədə demə ki, təkçə biz zərər çəkdik,
 Sənin də, şükr, ziyanın bu il firavandır!
 Xülasə, şükr belələrinə, şükr nemətinə,
 Fəqət vəzifəmiz ifayi-həmd-i-şükrandır!

"Sijimqulunamə", 1913

QOXU

Gəlməyir burnuma dünyadə məhəbbət qoxusu,
 Yaxşı insanlıq iyi, pak mürüvvət qoxusu.
 Bəşəriyyətdə mükəmməl mədəniyyət qoxusu.
 Mədəniyyətdə olan rəğbətü ülfət qoxusu!

Bilmirəm birçə mənimmi tıxanıbdır damağım?
 Qüvveyi-şamməm itmiş, boşalıb baş çanağım!
 Saralıbdır yaşılımmı, qaralıbdırmı ağım?
 Ya ki, yox başqa damaqlarda da qüvvət qoxusu,
 Gəlməyir burnuma dünyadə məhəbbət qoxusu!

Öylə bir rəngə-libasə bürünüb insanlar
 Ki, yaman-yaxşını təşxis eləmək pək düşvar.
 Mədəniyyətlisi, vəhşisi, təmamən xunxar,
 Sanki yoxmuş yaranışda belə rəfət qoxusu,
 Gəlməyir burnuma dünyadə məhəbbət qoxusu!

Hər cəhan əhli: fəqir, ac, gəni, şah, gəda,
 Bivəfa, aldadıcı, yox ki, sədaqət... əbədə!
 Gizlənmirmə – mənə lütfən de! – dağarcıqda cida!
 Bir şeyin olsa vücudi, çıxar, əlbət, qoxusu,
 Yox cəhan içrə vəfa, mehr, məhəbbət qoxusu!

Dəm vurur edlü ədalətdən ümum Avropa,
 Sözü düz, bir kişi ancaq edilir istisna,
 Yüzdə siddiq alamanlar kibi, düşmən dalıda,
 Günə gündən çıxır ortaya həqiqət qoxusu,
 Gəlməyir burnuma dünyadə məhəbbət qoxusu!

Nə işə, işləri hər yanda pərişan görürəm,
 Durbin ilə baxıb hər yanı asan görürəm.
 Fasda, İspaniya, fransız və alman görürəm.
 Dönürəm qərbə Trablisdə italyan görürəm,
 Çevrilib Şərqə, həm İranda da mehman görürəm!
 Hər tərəfdən soxulur burnuma vəhşət qoxusu!
 Ayrı fikr, ayrı xəyal, ayrıca niyyət qoxusu!
 Gəlməyir rəhm, müdara və məvəddət qoxusu!

"Sijimqulunamə"

MÜXATƏBİM MOLLA NƏSRƏDDİNDİR

Sən idinmi o kim, derdin müsəlmanlarda yox himmət,
Nifaqından şikayətlər qopardırdın, edib nifrət.
Deyirdin onlara vəhşi, sanırdın adəti bidət,
Bilirdin cahil-alim cümləsin aludeyn-qəflət.
Atıb mollalara böhtan, edirdin bunları töhmət,
Qalıbsan indi sən harda, gedibdir gör hara millət!

Dəli dəngişmi deyirdin, nə deyirdin, bilmirəm anı,
Fəqət anı bilirəm ki, bəyənməzdin müsəlmanı.
Qızanda şirtək millət, tökəndə toprağa qanı,
Qılanda qardaşı qardaşlarına təng dünyanı,
Deyirdin bu igit insanlara bədkarü biqeyrət,
Qalıbsan indi sən harda, gedibdir gör hara millət!

Edəndə fərş kəndinə üç arvad, bir müsəlman ər,
Düşəndə daminə bir ixtiyarın bir cavan düxtər,
Əsiri-qeydi-zülm olduqca həmsirə və maderlər,
Verirsən yol ona bu izdivacə şəri-peyğəmbər,
Verirdin xəlqi bundan ötrü sən vəhşiliyə nisbət,
Qalıbsan indi sən harda, gedibdir gör hara millət!

Edirdin hər kəsə: xan, bəy, rəiyyət, şahə istehza,
Əlindən gəldi təngə şeyx, müfti, arifü mirza.
Qalıb kim bu vilayətdə ki, səndən görməsin iyza?
Sözün kəc, işlərin bir dərd, əşarın ələməfza,
Odur ki, bax bu gün qoydu səni bir guşədə ümmət,
Qalıbsan indi sən harda, gedibdir gör hara millət!

Zəmanə dəyişilib indi, beş il əqdəmkilər getmiş,
Müsəlman mollalar səpdikləri töxmi-əməl bitmiş,
Qırılmışdır nüfuzun, etibarın, hörmətin itmiş.
Üzünə baxmamağa qövmi-islam ittihad etmiş,
Buyur, pis bildiyin millətdən öyrən dərs, al ibrət,
Qalıbsan indi sən harda, gedibdir gör hara millət!

Sənə yox ehtiyacı bir müsəlmanın bu gün... amma...
Sənin var ehtiyacın hər müsəlmana, bunu danma!
Səni bundan belə bir taifə, bir də sevər sanma,
Nə hörmət qoydun adamlarda ki, yardım, kömək umma.
Əbədir, dutma yüz, yalvarma bica, çəkmə boş zəhmət,
Əvəz cənnət verilse belə, baxmaz şəklinə millət.

Yemə qəm, eyləmə möhnət,
De va nəfsa, nə va millət!
Əlində var ikən fürsət,
Bax özgə varsa bir sənət
Qəzavət, ya məşixiyyət,
Tilismü tase sərf et vəqt,
Qazan bir bolluca sərvət.
Oxu kafirlərə lənət.
Oxu, həm də mənə rəhmət!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1914, № 2

YEDDİ YAŞINDAKI QIZIMA

Bəndəm sənin ancaq o rüxi-almı, ay qız!
Ol ağ ürəyin ilə, qara xalına, ay qız!

Ey annasının gülşəni-ağuşuna bülbül,
Vey dişləri inci, gözü nərgis, yanağı gül.
Bənzər olamaz qarə ipək saçına sünbülü,
Söylər mələk, hər kim baxa şəhbalına, ay qız!
Bəndəm sənin ancaq o rüxi-almı, ay qız!

Lazımdır əgərçi sənə həm tərbiyə, təlim,
Elmə hünər öyrətməyə məktəb və müəllim,
Amma... bunu ata-baba bizlərdə görüb kim?
Kim, mən də baxım surəti-əhvalına, ay qız!
Bəndəm sənin ancaq o rüxi-almı, ay qız!

Zülfün kimi bəxtin də qararsın, nə işim var,
Çöhrən dəyişib rəngi sararsın, nə işim var.
Qəlbin də düşündükcə dararsın, nə işim var?
Yanmaz ürəyim birçə tikə halına, ay qız!
Bəndəm sənin ancaq o rüxi-əlina, ay qız!

Doqquz yaşa yetməkliyini gözləyirəm mən,
Bu yaşa çatarsan iki ildən iləri sən.
Onda olacaqsan, bala, bir yaz kimi şən.
Hər yanda xiridar olacaq malına, ay qız!
Bəndəm sənin ancaq o rüxi-əlina, ay qız!

On yaşda evimdə edərəm mən səni pünhan,
Evdə ev olur, kuçədə çarşaf sənə zindan,
On birdə olur ər sənə bir sahibi-iman,
Zənciri-təsəttür qoyulur yalına, ay qız
Bəndəm sənin ancaq o rüxi-əlina, ay qız.

İstərsən o vəqt ol bağı açmaq, açamazsan,
Qurtarmaq üçün canını, qaçmaq, qaçamazsan.
Azadə uca yerlərə uçmaq, uçamazsan.
Kar etmiş olur bənd pərü balına, ay qız!
Bir sevmədiyini çıxmış olur falına, ay qız!
Qəlbindəki qəm bitmiş olur salına, ay qız!
İştə, daha bir qız çocuq al dalına, ay qız!
Bax yavruna, ah et!
Yan halına, ay qız.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1914, № 6

VİRAN ÜÇÜN

Yazmayım bir kəlmə, etmişdim qəsəm, İran üçün!
Etməyib bir parça kağız sərf ona, dərman üçün!
Səpməyib bir damla su, yansa əgər, əhsan üçün!
Etməyir rahat fəqət qəlbim bu vəhşistan üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Fikr qıldıqca, olur bu qəmli könülüm bir də qan,
Nəhs qanından bitir bir zalimin min can alan.
Oldu zalimlər əlində alət Azərbaycan.
Qul yaranmış sanki hər təbrizli bir xan üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Əhli-Təbrizə xudadırımı Şücaüs-səltənə?
Ya ki, zillüallah bir şah, irticaüs-səltənə?
Baisi-ifnayı-İrani Ziyaüs-səltənə.
Düşməni-həqq, hökmfərma firqeyi-şeytan üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Bir qəribə xəlqdir məxluqi-Azərbaycan,
Hankı soy, hansı irqdəndirlər, işte, bu nihan,
Gəh edər məşrutəyə, hürriyyətə qurbani-can,
Gəh canından keçər bir xani-biiman üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Eyləyir məclisdən indi əhli-Təbriz ictimab,
Etməyirlər məclisi-Tehrane məbus intixab.
Yekdilü yekrəydir əsnaf, molla, şeyx, şab,
Bir-birin təhrik edir düşmənlilik ixvan üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Halbu kim, təbrizlilər bir neçə il övvəlləri,
Qarşı durmuşlardı istibdadə, əldə sərləri.
Şanda keçmişlərdi hətta Gavəyi-ahəngəri.
Canfəda olmuşdular el, yurd üçün, vicdan üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Görsənir, qəflətdə imiş ol zəman iranlılar,
Bilməyirmişlər nədir məşrutə, xan, iranlılar,
Anlamışlar indi mənasın həman iranlılar.
Tövbə, istiğfar edirlər: məğfərət, güfran üçün!
Axtarırlar bəxşü əfv, etdikləri üsyan üçün!
Ağlayır qəlbi-həzinim milleti-nadan üçün!
Bumi-təbim banlayır bu kişvəri-viran üçün!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1914, № 7

O MƏNƏ

Bir quru cisməm uçuq qəlbli, candır o mənə!
Əski, solğun bədənəm, qırmızı qandır o mənə!

O mənə yar deyil isə də, yarəm ona mən,
Tazə bir güldür o xoş ətrli, xarəm ona mən,
İstəsə canımı qurban, yənə varəm ona mən,
Boş, qırıq bir qəfəsəm, ruhi-rəvandır o mənə,
Bir quru cisməm uçuq qəlbli, candır o mənə!

Yıxıq evcikləri ən sevgili kaşanəmdir,
Gözünün yaşı suyum, dərdi-dili danəmdir.
Yuva sevgisi üçün bu dili-viranəmdir,
Bir soyuq yel kimi hər sübh vəzandır o mənə,
Quru bir cisməm uçuq qəlbli, candır o mənə!

Sevgilimdir o mənim, aşiqi-divanəsiyəm,
Bir yaşıl şəmdir o, mən dəxi pərvanəsiyəm.
Saçının, saqqalının, bıqlarının şanəsiyəm,
Fəxrdir, şöhrəti ad, izzəti şandır o mənə!
Bir quru cisməm uçuq qəlbli, candır o mənə!

Milətimdir o mənim sevdiyim əla gözəlim,
Nəzərindən fəqət atdığı üçün bibədəlim,
Kuyi başında qalıbdır iki qoynumda əlim,
Eşq divanəsiyəm, gərçi ziyandır o mənə,
Çarə yox, tərək edəməm kuyini, candır o mənə!

Nazı çox, qəmzəsi bol, kibri də var dilbərimin,
Baxmamaq işvəsidir aşiqə, taci-sərimin,
Yox ki, təsiri ona ahü nəva, sözlərimin,
Ta ölüncə səbəbi-ahü fəğandır o mənə,
Bir zəlil adəmiyəm, zülmü candır o mənə,
Quru bir cisməm uçuq qəlbli, candır o mənə!

"Molla Nəsrəddin", 1914, № 13

BİLMƏDİM

El dedi hər söz, inandım mən, yalandır, bilmədim,
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır, bilmədim.

Öylə bildim ki, atıb millət qədim adətləri,
İçlərindən qovluyubdurlar bütün bidətləri.
Sındırıbdırlar töküb dil kəbəsinə bütünəri,
Düz yolu, həqqi tapıblar, bu gümandır, bilmədim!
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır, bilmədim!

Öylə bildim eyləyibdir şiə, sünni ittihad,
Şeyxü müfti bir, idarə bir, yox iki dürlü ad,
Din bir, məslək, düşüncə bir, siyasət, iqtisad,
İşləyirlər bir məsərrətlə, fəğandır, bilmədim!
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır, bilmədim!

Dal-dala vermiş sanırdım cümlə ərbabi-qələm,
Göstəririlər millətin nöqsanların yekrayı-fəm.
Mən düşünməkdə bu xülyalarla biəndaz-cəm?
Ümmətin qəlbi – cərihdarı qandır, bilmədim,
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır, bilmədim!

Məhv olubdur ortalıqdan zənn edirdim, qərəz,
"Gövdəsi" sağlamlanıbdır millətin, yox bir mərəz.
Böylə ki, cəhl, iftiraqə ittifaq olmuş əvəz.
Köhnə yolda əksəriyyətlə rəvandır, bilmədim,
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır, bilmədim!

Arxalanmışdım xüsusən mən cavan şairlərə,
Can verərlər derdim ali şairlərlə "türk"lərə,
Gördüm öylə şairlər, heyfa ki, keçdim yerlərə.
Əğləbi şair adında şarlatandır, bilmədim,
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır, bilmədim!

Sərfi-ərbabi-təşairdən mürəkkəb bihünər,
Bir taqım xudbin imişlər, xudfirib, azadəsər.

Bir-birin sevməz, bəyənmez, tən edər, təqbih edər,
Hər biri bir hiç ikən, bənlik satandır, bilmədim,
Dəyşilibdir öylə bildim iş, həmandır bilmədim!
Həp kardandır bilmədim, gənci-nihandır, bilmədim,
Köhnə cavandır, bilmədim, keçmiş zamandır, bilmədim,
Həmrahinə, həmkarinə bir xəsmi-candır, bilmədim!
Bir qəhrəmandır, bilmədim!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1914, № 20

VARDIR O

Yuxlayıbdır, bax ona, sanma ki, bidardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o,
Qeydsiz, rahat, asudə və bikardır o,
Cəhl sərgəştəsi, qəflət qulu, qəmxardır o,
Köhnədən bu mərəzə boylə giriftardır o.

Bu böyük heykəli hər adlıyı diskindiriyor,
Yek nəzərdə ürəyə zərbeyi-xof endiriyor.
Olsa şir, örgədiyor, seyr edəni sındırıyor.
Qorxudur Rüstəmi-Zal olsa da, naçardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o.

Xəlq bu heykəli xüşgideyi-ziruh sanır,
"Mumiya" olduğunu bilməyərək, daldalanır.
Canlıdır, der ona bəziləri, el də inanır.
Diridir, nə ölüdür, məst, nə huşyardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o.

Dürtmələ, səslə, qımıldarmı, yəqin eylə ki, yox!
İmtəhan etmək üçün sapla cigərgahına "ox"!
Yıldırımlar şaqıyıb, fırtınalar partladı, çox,
Bilmə ki, böylə birindən də xəbərdardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o.

Gurlayan toplar açır binlər ilə, odlu məzar,
Kürreyi-ərzimizi titrədiyor vəlvələdar.
"Dirjabillər", "gəmilər", "avtomobillər" səs urar,
Tapdalanmazsa, oyanmaz yuxudan, kardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o.

Axmayır, donmuş onun rəngləri içindəki "qan",
Sinəsində nəfəsi yox, quru cisminə də can.
"Zində kərdə"vü əntiqeyi-bəxaliqi-cəhan
Bir tolabacılı, tühəf xilqəti-sərkardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o.

Əlqərəz, işbu heyvərəyi bədən sanmamalı,
Güclü, "məfkurəli" insan deyərək, anmamalı
Hali-bihalına qəlbən acınıb, yanmamalı.
Çünki bu hali-qəməfzayə tələbkardır o,
Özü öz canına bir xəsmi-sitəmkardır o,
Evi çiyindəcə, dərvişi-səbəbkardır o,
"Evdə al" düşkünü, iş yorğunu, əhrardır o,
Beş pıçıq əsr olur ki, bu qılıqvardır o.

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1914, № 25

SAQQAL

Maşaallah, bu deyil riş ki, mərcandır bu!
Yox tükə bənzəri, əbrişəmi-Kirmandır bu!
Dəsti-qüdrətlə xumi-həqqdən əlvandır bu!
Tanrıdan bu kişiye bir böyük əhsandır bu!
Buna bax, Molla dayı, gör nə dirəxşandır bu!

Buna bir dürlü yaqışmaz belə saqqal deyəmən,
İki yüz rəng çəhr, sürx, qara, al deyəmən,
Hər qırışmal desə də, mən ki, buna çal deyəmən,
Sənəti-sanei zi qüdrəti-yəzdandır bu!
Buna bax, Molla dayı, gör nə dirəxşandır bu!

Bax hələ saqqala, simasına düzgün yaraşır,
Nuri-rüxsarına qıldıqda nəzər göz qamaşır,
Saç kimi şəqqələnin, gəh iki çiyindən aşır,
Dami-təzvir deyil, rüşeyi-imandır bu!
Buna bax, Molla dayı, gör nə dirəxsandır bu!

Boylə bu çöhrə, bu saqqal məni təsxir eləyir,
Özünə doğru həvəs, sevgimi təksir eləyir,
Çox böyükdür başı, tək bu məni dilgir eləyir,
Ona çox eyb deyil isə də, nöqsandır bu!
Buna bax, Molla dayı, bir yekə qazğandır bu!

Kimdir, anlat, tanıyırsanmı, axunda, bu kişi?
Matü heyran buraxıbdır məni tövri-gözişi,
Bənzəyir Zalə boyu, Givə ləvəndin yerışı,
Zuri-bazudə hələ Rüstəmi-dastandır bu!
Buna bax, Molla dayı, gör nə böyük candır bu!

Şəhri-Tiflisdə yox birçə nəfər tay buna,
İşbu saqqal verilib əqlə bədəl pay buna,
Əlli yol rəng urulur həftə buna, ay buna,
Hind əqiqindən ikiqat da rəxsandır bu,
Həfzənallah, elə bil şaxeyi-mərcandır bu!
Rəngmi, ya ürəyimdən süzülən qandır bu?!

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1914, № 25

İKİCAN "MƏZƏLİ"

Yeni bu şəhrə vürud eyləmişəm,
Baxıram min işə hər an, "Məzəli",
Həmdülillah, necə xoşbəxt imişəm,
Sahibi-xanəvü mehman, "Məzəli",
Həmi aşiq, həmi canan, "Məzəli".

Bu məzə kim, görürəm Bakudə,
Görmüşəmse, kor olum, Makudə!

Yox ki, hər şəhrdə bu, hər kudə,
Naxçıvan təmli, Şirvan məzəli,
Həmi aşiq, həmi canan, "Məzəli".

Yox deyil Şişədə də böylə məzə,
Qətrə olmaz ki, müqabil dənizə?
Lütf edilmiş bu məzə təkçə bizə,
Baxıram dövrəmə; hər yan məzəli,
Həmi aşiq, həmi canan, "Məzəli".

Türfə bir şəhr, əcəb dadlı məkən,
Duzlu bir guşeyi-xəndani-cəhan.
Nazik əşxas, gözəl şivə-lisan,
Bir təsadüf ki, iki can, "Məzəli",
Həmi evli, həmi mehman, "Məzəli".

Hamıdan Kəblə Cəvadım məzəli,
Seyyidü Molla Nəjadım məzəli.
Surətım, sözlərim, adım məzəli,
Dolanır tərsinə dövrən, "Məzəli",
Axmada su yerinə qan, "Məzəli".

Eyləyir torpağı əlvan, "Məzəli",
Xəstəlik gülməli, dərman məzəli,
Elə olsun gərək insan, "Məzəli",
İndi bir qərnə-dirəxsan, "Məzəli",
Həmi aşiq, həmi canan, "Məzəli".

(...O...)

"Məzəli", 1915, № 4

KİŞİ

Ver bu qədər rəncə nəhayət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Lap bükülübdür belin əlləşmədən,
Üzdü səni xəlqdəki gəm, mühen,

Milləti əhya elədin, ta ki sən,
İmdi yox artıq sana hacət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Hər tərəfi, hər işi səhmanladın,
Məktəbə meyl etməyəni danladın,
Gəh bəyi, gəh mollaları yandıdın,
Yordu səni kari-cəhalət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Etdin atalıq bu yetim ümmətə,
Almadınız pul o qədər zəhmətə.
Çərç elədin millətini minnətə,
Tey elədin, bunca məsafət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Sənsən, əvət, imdi bizə qibləgah,
Çünki sən oldun bizə püştü pənah,
Bilməsə də qədrini hər rusiyah
Qəlbinə yol vermə mərarət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Boylə deyirmiş biri cəmiyyətin:
Məhvinə vabəstə imiş niyyətin,
Anlaşılbıdır hələ mahiyyətin,
Bu necə böhtan?! Nə ədavət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Tövbə! İnanmam buna mən ki, sən
Olsun ürəkdə elə hiylən, fənin,
Bu hamu quyraltmasıdır düşmənin
Sən hara, harda bu xəyanət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!

Çəkmə soyuq ah ilə odlu nəfəs,
Şanıni kəsər eyliyəmiz hiç kəs,
Həm eməlidir hamu bax pişü pəs,

Yox ki, bir azadə sədaqət, kişi!
Boylədir islamdə adət, kişi!

Sən dəxi çox çəkmə xəcalət, kişi!
Qıl dəxi bir xırda fərağət, kişi!
Kəndini toxtat, kişi, arı dala at, kişi;
Millətini, dinini bircə pula sat, kişi!
Tövrü ədanı dəyiş, hər kəsi aldat, kişi!
Hər kəsi oynat, kişi!

(...
"Məzəli", 1915, 3

TƏĞƏLLÜB

Əzizim! Şimdi bu dövrən sənindir,
Səadət, rahat, izzət, şən sənindir,
Sürəhi, mey, məzə, fincan sənindir,
Nüfuzü rəy, güc, fərman sənindir!
Yürüdüür hökmünü, meydan sənindir!

Gecə boş vaxtını qoyma, şitab et,
Qanın əm, guşti-ümmətdən kəbab et,
Nə qorx, eylə həya, nə ictimab et,
Pıçaq, diş – sıx cismü can sənindir!
Nüfuzü rəy, güc, fərman sənindir!

Qara qəlbində yox zərrə mürüvvət,
Yatır sinəndə ancaq kibri-şiddət,
Pərakəndə, pərişanhal millət;
Yanır; bu atəşi-suzan sənindir!
Nüfuzü rəy, güc, fərman sənindir!

Sana tanrı veribdir malü dövlət,
Edibdir mülkədar, ey bihəmiyyət!
Çəkir kəndli – qapında – ac, üsrət,

Ürək gəmli, bədən üryan, sənindir!
Səadət, rahat, izzət, şan sənindir!

Gecə-gündüz zavallı rəncbərler.
Sənin rahatliyindən ötrü işlər!
Yatarsan sən, o, tarlalarda ditrər,
Fəqət zəhmət onun, saman sənindir!
Söyüş, şallaq onun, vicdan sənindir!

Keçərmə boylə? Qanesənmi, dövrən!
Kəsilməzmi şu gözlərdən axan qan!
Ola yatmış gərəkdir – onda yezdan,
Deyil haşa belə bir can – sənindir!
Fəqət bir qaç zaman meydan sənindir!

Verər bir intihə bu zülmə davər,
Olar bir gün xilas olmaq müyəssər.
Ümidin hiç itirməz rəncbərler,
Vəli beş günlüyə dövrən sənindir,
Təğəllüb, cəbr, zülm əlan sənindir!
Nüfuzü rəy, güc, fərman sənindir!
Hənzür ey mülkədarım, şan sənindir!

(...O...)
"Məzali", 1915, № 5

YAT!

Axşam nəmazını tələsik qıl, yubanma, yat,
Sol böyürün üstünə uzanıb, qurdalanma, yat!

Uyğu gəzayi-ruh, quvayi-vücuddur...
Hər kəs zərərli dir, desə, əsla inanma, yat!

Gün çıxdığın sənə çağırıb versələr xəbər,
Yorğanını çəkib başına, doğru sanma, yat!

Dursan, xudanəkərdə, günorta təaminə,
Bozbaşını yeyən kibi, artıq dayanma, yat!

Söksə vücudunu birələr, əmsə qanını,
Alma hesabə, bir ölüsən sanki, qanma, yat!

Röyadə görsən, işdir, oyanıqlığı əgər.
Ondan xilas üçün özünü, daldalanma, yat!

Çoxdur məşəqqəti gözü açıqlığın, inan,
Açsan gözünü, gəm görəcəksən, oyanma, yat!

Yatmaqdadır səadəti-dünya və axirət,
Durma ayağə, baxma cəhanə, usanma, yat!

Üstündən özgülər iləri keçsin, atlayıb,
Qoy tapdasınlar, olma mükəddər, utanma, yat!

Sənət, ticarət, elm, hünər, yurd, yer, həyat,
Olsun əcanibin hamı, sən faydalanma, yat!

Nabud oluncaya qədər ol payimali-zülm,
Bu hali-pürmələini hiss etmə, duyamma, yat!

(...O...)
"Məzali", 1915, № 7

DOĞRU HA?!

Buna derlərimi təməddün? O həqiqət bumudur?!
Doğru ha?! O deyilən nəşəli nemət bumudur?

Söyləyirlər ki, təməddünlə olur mülk abad,
Həm təməddünlü cəmətdə olur ədl və dad,
Eylənir hər kəsə rəhmət, fəqərəyə imdad,
İmdi şərh eylə, heman şiveyi-ülfət bumudur?
Doğru ha?! O denilən nəşəli nemət bumudur?

Hər tərəfdə sürüyor hökm cəfa, zülm, gəder,
Mədəni həm, o yaman zülm, yaxan ateşi-şər,
Mədəni işte, hət ol gərətgər canilər,
Qövl elə, feil belə, tazə təriqət bumudur?
Doğru ha?! O denilən neşəli nemət bumudur?

Mədəni qövm, o biri qomşusu, qövmü görəmez,
Görməmək istəyər, istəklə onu dindirəmez.
Saf, sadıqlıyınə, hər nəşə, qiymət verəmez,
İqtizayi-mədəniyyət, bəşəriyyət bumudur?
Doğru ha?! O denilən neşəli nemət bumudur?

Sevməm a... gər o təməddün, o təali, bu işə!
Etibar etmərəm ol rütbeyi-ali, bu işə!
İstəməm, istəməm ancaq o məali, bu işə!
Ah... o xülya kibi ziba mədəniyyət bumudur?
Doğru ha?! O denilən neşəli nemət bumudur?!

(...O...)
"Məzəli", 1915, № 9

AR ETMƏSİN

Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!
Boş təəssüf, hüzn izhar etməsin!

Var ziyam canə arın, qeyrətin,
Sudi yox həm kisəyə bu xislətin.
Güc, qəmin çəkmək böyük bir millətin,
Kimsə kəndisin giriftar etməsin!
Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!

Bir pula dəyməz belə qəm çəkməmiş,
Sinələrdə dərd ağacı əkməmiş.
Hər qəzayə yaxşıdır baş əyməmiş.
Başına dünya evin dar etməsin,
Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!

Gərçi məskənsiz qalib minlərlə can,
Gərçi var imdad edən, nə abü nan.
Gərçi getmiş badə ismət, ismü şan,
Bəxt namərdanədir, xar etməsin!
Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!

Olsa ya, olsun sitəm, pislik füzun,
Kuhü səhrayı-vətən, dəryayı-kun,
Kəştiiyi-namusi-millət sərnigun,
Aləti-təxlis izhar etməsin,
Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!

Olsa da hər növü, dövrəndir, keçər,
Can tək sağ olsun, asandır, keçər,
Acü üryanlar müsəlmandır, keçər,
Etməyir bu nalələr kar, etməsin,
Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!

Qoymasın əldən yərə bir ləhzə cam,
Qılmasın kəndisinə eyşin hərəm.
Eydi-novruz, işte olsun şadkam,
Tərki-tiryakü meyü yar etməsin,
Öz-özün pabəndi-iztirar etməsin!
Cayi-təni-yarü əğyar etməsin!
Hiç kəs qeyrət çəkib ar etməsin!

(...O...)
"Məzəli", 1915, № 11

PUL

Hər kəsə mayeyi-əməl, hər kəsə zövqü yar, pul!
Hər əmələ, işə təməl, hər ürək içrə nar, pul!
Aşiqə nazü qəmzəli dilbəri-işvəkar, pul!
Qüvvətü şani-məmləkət, sətvetü iqtidar, pul!
Hər şey: ədəb, bilik, hünər, namü necabət, ar, pul!
Ah... bu sikkədar pul, hamısı bu zəhrimar, pul!

Vasiteyi-şərəf, fərəc, izzətü abru, məram,
Baisi-mədh, mənqəbət, rəğbətü meylü ehtiram,
Qiblənümayi-mərifət, səcdəgahi-xasü am,
Tək edilir rüku ona, tək verilir ona səlam,
Fəzl, kərəm, səxa, vücud, ismätü etibar, pul!
Ah... bu sikkədar pul, hamısı bu zəhrimar, pul!

Baş-ayaq iltifat qıl, hər quru cismə can budur,
Yer yüzini dutan bütün, sahibü həmkaran budur,
Mürdə cəhaniyan, fəqət zindeyi-cavidan budur.
Amirü şahmir, xan, çin, ləqəb, nişan budur.
Qorxmaz ürək, iti qılinc, qələyi-iztirar pul!
Ah... bu sikkədar pul, hamısı bu zəhrimar pul!

Yer üzərində şahların başlarına işıqlı tac,
Ac, gəni, gəda və şah aləti-rəfi-ehtiyac,
Mərhem-i-rişi-əndərun, cümlə mərəzlərə əlac,
İlləti-eşq üçün şəfa, ruh, həyatü izdivac.
Bəxtin uğurlu yıldızı, taleyi-xoşnigar, pul!
Ah... bu sikkədar pul, hamısı bu zəhrimar pul!

Təbi-lətifü şairin, göz bəbəyi mühərririn,
Şeirlərin təəsürü, hissləri süxənvərin,
Fikri ədibi-əzəmin, zaiqəsi müsəvvərin,
Çəmxəmi, gənci arvadın, labə, təməllüqü ərin,
Nəşə və rəngi badənin, həmdəmi meyküsar, pul!
Ah... bu sikkədar pul, hamısı bu zəhrimar pul!

Şiri qılan gədasifət, etdirən onu payimal,
Susduran adlı natiqi, eylədən ortalıqda lal,
Hür yigitləri qılan qul yarananlara misal,
Halü dil əhlini edən həmdəmi-ğeyr əhli-hal,
Safdil, ağ yüzlini asi və şərmsar pul!
Ah... bu sikkədar pul, hamısı bu zəhrimar pul!

Bu yüzi qarədir verən adəmə hər məziyyəti,
Məktəbü elmü sənəti, qüdrətü zürü şövkəti.

İşrətü istirahəti, huri-qüsuri-cənnəti,
Vay ona kim, mənim kibi yoxdur onun da qisməti,
Eylər o başı daşını halına əşkbar pul!
İştə bu nabəkar pul, iştə bu zəhrimar pul!
Ay gidi, sikkədar pul!

(...O...)

"Məzəl", 1915, № 12

İRSİ-PƏDƏR

Bizləriz o ki, müsəlman deyəriz adımıza,
İftixar eyləyərız şöhrəti-əcdadımıza.

Şövkətü şanı əslafımızın söyləyərız,
Qalibiyyətlərinin sirrini kəşf eyləyərız,
Hökmrəndi hamı millətlərə onlar, deyərız,
Söz satır, həzz alıriz nabələd əfradımıza,
İftixar eyləyərız şöhrəti-əcdadımıza.

Lovğalıqdır, quru göftədir ancaq işimiz,
Babalar söhbətidir, bir yərə gəlsək beşimiz.
Həp deyir, dinləyərız: parlaq imiş keçmişimiz,
Bir dönüb baxmayırız milləti-bərbadımıza,
İftixar eyləyərız şöhrəti-əcdadımıza.

Yox quru fəxr eləməkdən bizə hərçənd səmər,
Karıımız yox, əlimizdən nə gəlir özgə hünər?!
Halımız eyləyəcək də deyil irəsi-zərər,
Qoysayız irsi-pədərlə oyləcə övladımıza,
İftixar eyləyərız şöhrəti-əcdadımıza.

Gündə bir fənn qoyur ərsəyə əfkəri-bəşər,
Mın qəraib çıxarır əqli-ziyadəri-bəşər,
Gül açır, ətr saçır səhneyi-gülzəri-bəşər,
Biz fəqət xar əkiriz gülşəni-abadımıza,
İftixar eyləyərız şöhrəti-əcdadımıza.

İxtiraat, fünün nasıl olur? Bilməyiriz,
Xaki-qəflət qapamış çeşmimizi, silməyiriz.
Baş əyir hər kəsə, ar eyləyib əskilməyiriz,
Bağlayır boyləcə yoxluq suyu bünyadımıza,
İftixar eyləyiriz şöhrəti-əcdadımıza.

Biz hələ etməmişik kəsb özümüz namü şərəf,
Adlı əcdadımıza olmamışıq xeyr xələf,
Büsbütün məstü xərabi-meyi-əyyami-sələf,
Şu yazıq halımızı salmayırız yadımıza,
İftixar eyləyiriz şöhrəti-əcdadımıza.

Əcnəbilər yükü altında bütün kam alırıq,
Qəhrəmananə çəkib dərd, böyük nam alırıq,
Can verir, uf deməyir, faidə, düşnam alırıq,
Tapmayır zərrəcə yol qəm dili-naşadımıza,
İftixar eyləyiriz şöhrəti-əcdadımıza.

Afərin ustadımıza,
Həqmi var iradımıza?
Yox gələn imdadımıza,
Əldə həman əyri qılınc
Bəlkə babalar verə səs
Bir daha fəryadımıza,
Qəhr edə cəlladımıza.

(...O...)

“Mazali”, 1915, № 14

DƏYSİLİR

Gündə, döndükcə, alır bir rəng, dövran dəyşilir,
Öz yerində durmayır bir ləhzə, hər an dəyşilir.
Yol, məişət, etiqad, adətü ünvan dəyşilir.
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir,
Vəqt edir hətta əsər insənə, insan dəyşilir.

Gəh olur dəb – işlenir xirqə, əba, ləbbadə, şal,
Qırxılır başlar, olur saqqal uzun, gülgün, al.

Gəh bığ, saqqal tərəşidə, qafa saçlı və çal,
Ağ yaxalıq, qıssa paltar, köhnə palan dəyşilir,
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir.

Gəh birçəklər olur rusi, gəhi İran səyaq,
Nalçalı başmaq, gödək dizlik, gəhi zəngəl dolaq.
Baftalı geymə, gümüş həp: vəznə, qəddarə, yaraq,
Baş, ayaq, arxa, qabaq, hər semt, hər yan dəyşilir,
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir.

Dəyşilir dünyədə ümmətlər, təbiidir, bu gün,
Şanlı bir millət olur vəhşi olan bir qövm, dün,
Cahil, alim, bəy, mühərrir, xan, şair büsbütün,
Qəhqəra, əksi-tərəqqi, bir müsəlman dəyşilir,
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir.

Zahirən hər kəs kişi, ancaq nihan mahiyyəti,
Yüzdə millətpərvər, örtü arxasında niyyəti.
Gəh sevir məşrutəyi, gəh istəmir hürriyyəti,
Gündə bin növbə sinir, bin əhdü peyman dəyşilir,
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir.

Gəh biri hürriyyəti-nisvan yolunda ad alır,
Aldanır miskinə arvadlar, uzaqdan dad alır.
Keçməyir çox, bəy ikinci tazə bir arvad alır,
Görsənir “ruzə” – hilalt, mahi-şəban dəyşilir,
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir.

Hər “moda”, hər nəsnə, hər adəm – gərəz hər şey ki, var
Fikr, surət, dil və mənəb, tərəzi-əşkal, ixtiyar,
Rənc, rahət, sülh, qovğa, xəndə, giryə, dust, yar,
Eyd, matəm, şadi və gəm, herb, meydan dəyşilir,
Ad, üsul, iş, dəb, məslək, söz, süxəndan dəyşilir.
İştə bu yirminci qəm, əfkar asan dəyşilir,
Hər kar asan dəyşilir,
Abad-viran dəyşilir.

(...O...)

“Mazali”, 1915, № 15

GÜLÜRƏM

Millətin halına bən hey gülürəm,
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm,

Fikr, zəhn, əql bu gün həp çaşıyor,
Qurtuluş üçün üməm uğraşiyor,
Adəm övladı bütün ağlaşıyor,
Söyləyir bən dəxi vaxsey, gülürəm;
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm.

Mülki-Daradə alır atəş ara,
Matü heyran, mütərəddid, ümərə.
Dəyşilir gündə rəisül-vüzərə.
Oynayır məmləkəti-Rey, gülürəm;
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm!

Üç yüz illər uyuyanlar oyanır,
İskeletlər də durub qurdalanır;
Andır İran da özün zində sanır;
Tərponir Rəşt, Meyamey, gülürəm;
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm.

Bir tərəfdə görürəm qüvvətü zur,
Ol biri yanda bilik, fənn, şüur;
Əhli-İrani də dutmuş yeni şur,
Başlayır imdi əlif, bey, gülürəm,
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm.

Gəh gülür, gəhi də ağlamsınırım;
Gəhi pöhrənlenirəm, gəh sınırım,
Qorxmayır, ürküyürəm, diksindirəm,
Çəkirəm ah peyapey, gülürəm,
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm.

Xəlq bilməz də deyil qəflətini
Xoşlayır o özü öz zillətini;

Yoxluğa doğru qoyub niyyətini,
Eyləyir mərhələlər tey, gülürəm;
Bənzəyir içmişə o mey, gülürəm;
İlk bahar olmuş ona dey, gülürəm;
Sızlayır bin dil ilə ney, gülürəm,
Xoş gəlir təbimə hər şey, gülürəm.

(...O...)

"Məzali", 1915, № 8

YORĞUN BİR BAXIŞ

Söylə, nədir bu hali-pərişanın, ay yazıq!
Yorğun nəzərlə ahi-firavanın, ay yazıq!
Solğun üzünlə sineyi-suzanın, ay yazıq!
Dutğun sənin, səvali-qəribanən, ay yazıq!
Qalxızma böylə göylərə əfqanın, ay yazıq!
Bir böylə ağlama ki, çıxar canın, ay yazıq!

Ölmə, bayılma, ağlama, yalvarma, kəndlisən,
Biçərəsən, əkinçisən, aləmdə dərdlisən.
Qaç, mülkədərə gəlmə yaxın, kirli, bitlisən,
Çiyi çuvalı, boş əlli, əli səbədlisən.
Get, nökrəi bəyin, qulusan xanın, ay yazıq!
İşlə o qədəri ta ki, çıxar canın, ay yazıq!

Acından ağlayır, demə, ətfalü külfətin,
Yoxdur evində də çörəyin, pişmişin, ətin.
Var nə yavanlığa, yağa kisəndə qüdrətin,
Biçərə! Mülkədərə nədir bunda minnətin,
Olsun sənin də sərvətü samamın, ay yazıq!
İşlə o qədəri ta ki, çıxar canın, ay yazıq!

Olmaz rəva, sızıldama bihudə hacətin,
İsrar qılma, olmaz əsərbəxş halətin,
Ac və susuz dolanmaq olub çünki adətin.

Get-get, çalış qiyamətedək, yox fərağətin,
Daim məşəqqət ilədir avanın, ay yazıq!
İşlə o qədəri ta ki, çıxı canın, ay yazıq!

Qan-tər içində ömrünü sür baqəmü ələm,
İşlə o qədəri ki, götürə sinədə vərəm,
Get, gəl, çalış, oturma, vücudun ola ədəm,
Ək, biç, qazan, gətir ver onu pulluya sələm.
Olmur qoy olmasın quru bir nanın, ay yazıq!
İşlə o qədəri ta ki, çıxı canın, ay yazıq!

Çünki yiyəndi molla və dövlətli, mülkədar,
Onlar üçün çalışmağını müftə, bilmə ar.
Ərzi-itaət eylə hüzurində bəndəvar,
Olma, döyüb, söyəndə səni xarü şərmsar,
Səbr eyləməkdir karı müsəlmanın, ay yazıq!
İşlə o qədəri ta ki, çıxı canın, ay yazıq!

Al boynuna boyunduruğu, baxma zəhmətə,
Əy boynunu öküz kimi, döz dərdə, möhnətə.
Alma qulağə düşməyini fikrə, niyyətə.
Hiss eyləmə bu gəmlərini, gəlmə qeyrətə,
Açma ölünce dideyi-giryanın, ay yazıq!
Uy sirqətə olanda da imkanın, ay yazıq!
Bəlkə ola bu, dərdinə dərman, ay yazıq!
İşlə o qədəri ta ki, çıxı canın, ay yazıq!

(...O...)

"Məzali", 1915, № 23

QIZLARIMIZ

Bir qaşığı su gətir arvad, susuzam,
Əqlimi, qalmış idi az, uduzam!
Gəlməyir can yenə dükcə gözümə,
Dur, dur! Əyləşmə, qulaq ver sözümə!

Sıçrayıb başıma qanım, acığım,
Huşumu, su ver içib, başə yığım.
Çıxmışam, lap gödəyi, hövsələdən,
Soyuda bilməyirəm qeyzimi mən.
Əkməyeydi, bəni, ey kaş, atam,
Ya doğeydi – bəni yox – daş, anam.
Daha çox şey görəcək gözlərimiz,
Hər zədə öyrəşəcək yüzlərimiz.
Ölmədik də ki, yetək kamimizə,
Düşməmiş boylə "ləkə" namimizə.
Dəyşiləmiş də bu nisbətə zəman.
Hər əməl başqalaşır, Allah aman.
Razıyam yetse əcəl canımıza.
Yetməmişkən xələl imanımıza.
Bən bu gün görmədiyim qaldı nələr?
Məzhəbə, malə ziyan, dinə xətər.
Görməyeydi gözüm ey kaş, bənim,
Oldu ağzımda – saman-aş, bənim,
Dörd kərə səkkiz, iki cür gedişim,
"Rahil" in "şərhinə" döndü yerişim.
Durduğum yerdə dilim döndü ətə,
Sallanıb alt dodağım oldu "kətə".
Bərələ qaldı gözüm, üzdəniraq,
Qulağım külqabı, burnum doğanaq.
Düşmüş idim elə bir surətə bən,
Görsə idin tanımadım belə sən!
Gör nələr görmüşəm, arvad, qulaq as,
Sən dəxi saxla müsəlmanlığa yas!
Görməyirmi ki, bizim Molla Nəbi!
Bir də o Hacı Süleyman, Çələbi;
Tapdayıb hörmətin islamlığın,
Ta çıxıb başına bədnamlığın.
Baxmayıb adlarına, sanlarına,
Qız uşaqların alıb yanlarına,
Başların yırğalaya-yırğalaya,
Kim, aparırlar odur, uşkolaya!
Ey ulu Tanrı, özün dadə yetiş,

Qalmadı xəlqdə pul, fəidə, kiş,
Qız nədir, uşkola nə? Bu nə günah?
Boylə bidətmi olur, ah, ah, ah!
Hər biri körpə deyil, yesyekə qız,
Eylədi bu bənə təsir cılız.
Sən böyüklükdə biri, bəndən iraq.
Ondan ol digəri də az qorxaq.
Hər biri arvad olub ev dikəsi,
Ər qəbağında süzüb də səkəsi.
Göstəririlər ki, gedib dər oxusun,
Halbuki, evdə gərək çul toxusun
Başda nə çadra, nə yüzdə niqab.
Büsbütün tərkdir edilib şərmü hicab.
Görmüşəm ta ki, olub qüسسə füzun,
Qalmayıb bəndə bu gün səbrü sükun.
Dən düşübdürsə də saqqallarına,
Gəlməyir boylə bu iş arlarına,
Yol verir hansı şəriət bu işə,
Ya deyir yaxşımı millət bu işə?
Müxtəsər, işlər əceb oldu təbah,
Çox yaman əsrdir, Allaha pənah!

(...O...)
"Məzəl", 1915, № 26

VERMƏZİK, YAXUD ÜÇ KİŞİNİN SÖHBƏTİ

Yıxdı bizi bu ürfə firqəsi,
El hamı miskin isə də, verməzik.
Qopdu dəxi kisəmizin həlqəsi,
Cümləsi həmdin isə də, verməzik!

Gündə gəlir, hə, nədir, ehsan verək,
Ərdahanın aclarına nan verək.
Kaş deyil pul, deyələr can verək,

Can daha şirin isə də, verməzik,
Cümləsi həmdin isə də, verməzik!

Puldur, atam, bunsuz əməl aşmayır,
Hər yetənə verməyə tablaşmayır.
Su ki deyil, qaynamayır, daşmayır,
Dərdləri səngin isə də, verməzik,
Cümləsi həmdin isə də, verməzik!

Bizlərə nə, göylərə çıxmış fəğan,
Zülm oxuna qarşılar olmuş nişan,
Körpələr ac, yaşlarının bağı qan,
Qartları qəmgin isə də, verməzik,
Cümləsi həmdin isə də, verməzik.

Qanə bələnmiş yaralı çox bədən,
Ağ yumuşaq qardan edinmiş kəfən.
Qarsdə qışın lələ açarmış çəmən,
Möhne, gəm anın isə də, verməzik!
El hamı miskin isə də, verməzik!

Bir kərə, bir növbə deyildir, atam,
Vermişəm üç dəfə bununla təmam.
Saldı ələ lap bizi bu firqə, xam,
Rəhm edəsi hin isə də, verməzik,
Cümləsi həmdin isə də, verməzik!

Tacirimiz, o, boşalıbdır cibi,
...Gündə bu çıxmış cibinin lap dibi.
Bax, bu da bən, yoldular ördək kibi,
Adımıza şin isə də, verməzik,
Cümləsi həmdin isə də, verməzik.

Beş kərə verməklə də əl çəkməyir,
Gündə gedir, hey qayıdır, ver deyir.
Lüt hamı, çıplaq geyinir, ac yeyir.
Sayları min-min isə də, verməzik.
El hamı miskin isə də, verməzik!

Xəlq niku bin isə də, verməzik!
Mütrükə zəngin isə də, verməzik!
Acsa da, zəngin isə də, verməzik!
Cümləsi həmdin isə də, verməzik!

(...O...)
"Mazali", 1915, № 27

AD

Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!
Tapmadınmı hələ ad, ay evi bərbad, uşağa?

Get axundun yanına, bir kitab açsın, degilən,
Tas quran, falçıya baxdırmağa qaçsın, degilən,
Hər biri bildiyini ortaya saçsın degilən;
Yaxşı bir ad tapıla bəlkə, nikuzad, uşağa!
Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!

Ad qoyarlar ki, doğan gün uşağa, qaidədir,
Qalmağı adsız otuz beş günə bifaidədir,
Bax nə göyçəkçə çocuqdur, elə bil, maidədir.
Heyf, bədbəxt olacaq, qılmadın imdad uşağa!
Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!

Doğduğu üç gün olur Molla Tükəzban xalanın,
On gün əvvəl atası adını qoymuş balanın,
Verməyə birçə quruş adqoyana çıxdı canın,
Eyləyər hansı ata bir belə bidad uşağa?
Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!

Qonşuya, qövmə məni düşmən edib də yenidən,
Oğluma qoyma fəqət bu dediyim adları sən:
Mustafa, Zeynal, Əsəd, Rüstəmli, Kabla Həsən,
Mürteza, Tanrıqulu, Hacıbaba, Fərhad, uşağa,
Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!

Çünki yeznəmdir Əsəd, Zeynal onun qardaşdır.
Mustafa, Hacıbaba mərhum atamın yoldaşdır.
Mürteza koxa, Əli qonşu, Həsən yüzbaşıdır.
Qoysayız cümlə küsər, adların azad, uşağa!
Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!

Bir dəva, çarə bu gün, durma, dolan, tap bu işə,
Qıl rücu alimə, cindarə, axunda, keşişə;
El qınaq eyləyər, açmış hamı dil sərzenişə
Öyrədək, mən nə deyim bir belə arvad-uşağa!
Ay keçir, qırxı gəlir, ay kişi, qoy ad uşağa!

(...O...)
"Babai-Əmir", 1916, № 10

EL

Qalxmadı, həm qalxmayacaq da hənz, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!
Uyğunun o, ləzzətini, nəfini...
Anlayıb, olmaz ona diltəng, el!
Sanki ölübdür, belə olmaz yatış,
Gurlasa, dıksindirəmöz min atış,
Mın də vuruş, minaçılış, patlatış,
Ya mey içib, ya ki, atıb bəng, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!

Bax, səbəriddir necə bibak o,
Dersən içib bir lülə tiryak o,
Ax nə gözəl hali-tərəbnak o,
Anlamayır şurü yarış, cəng, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!

Lap açılıb qarnınadək sinəsi,
Sadə və saf iç üzü, yox kinəsi.
Pusqudadır düşməni-dərünəsi,

Süngülənir qalxsə əgər ləng, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!

Hər nə olur olsun, o hiss etməyir,
İş, əməl ardınca düşüb getməyir.
Yoxluq, əsarət onu ürktüməyir.
Çünki sevir ruzi-siyəhrəng, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!

Öyrənib ömrün sürə məfkurəsiz,
Yurdda yabançı kimi, məmuresiz.
Molla çağır tez, keçinər surəsiz,
Rəhlət üçün eyləyib ahəng, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!

Bəlli deyil kim, nə zamandan yatıb,
Ad, qılınc, ar kitabın satıb,
Eşq, ideal, elm ərusin atıb,
Cəhli dərəgüş eyləyib təng, el!
Uyğuya dalmış necə bir səng, el!

Qalx, səsindən bu il,
Oldu daha dəng el!
Anlamayır xəlq ki,
Qorxusu yox xəsmdən,
Dəməni-mollayə çün,
Möhkəm urub çəng, el!

(...O...)

“Babayi-Əmir”, 1916, № 11

BATMAN QILIC

Getmədi, şükr, boşa zəhməti Batman qılıcın.
Oldu axşam səməri, himməti Batman qılıcın.
Gərçi Avropada çəkdi kişi çox rəncü mihən!

Altı il qaldı qərib ölkədə “mətrudi-vətən”
Dilbəri-taleyi açmış yenidən vichəyi-hüsn,
İsfahan oldu yenə qisməti Batman qılıcın,
Getmədi, şükr, boşa zəhməti Batman qılıcın.

Həqqini millət əlindən o zaman almış idi,
Quyruğundan dutub evdən eşiyə salmış idi.
Ad, meqam, izzəti getmiş, quru can qalmış idi,
Bir riyal olmuş idi qiyməti Batman qılıcın,
Dükcə gəlməzdi gözə heşməti Batman qılıcın.

Mülki-İranda ki, məşrutə qızı açdı üzün,
Zilli-Sultanın o gündən gecə qıldı günüzün,
Söyləyim vəqienin istəyir isənsə düzün:
Büsbütün itmiş idi isməti Batman qılıcın,
Dükcə gəlməzdi gözə heşməti Batman qılıcın.

Bilmədi qədrini kiçik-böyük iranlı bütün,
Oldu qovlanmağı hər bir lütə bir nəşvəli gün,
Halbu kim, xod bud əgər anlamayan millət üçün
Saysız olmuşdu böyük xidməti Batman qılıcın,
Getmədi, şükr, boşa zəhməti Batman qılıcın.

Hər qəmin bir fərəhi, hər təəbin rahatı var.
Axır azad olur adəm nə qəmə olsa düçar,
Bir gün ağlar, o biri günlər olur xəndə nisar,
Artıyor öylədə bu, hörməti Batman qılıcın,
Getmədi, şükr, boşa zəhməti Batman qılıcın.

Cibdə Moskov pıçağı, ortada London kəməri,
Əldə hökm: İsfahanın hakimi olmaq xəbəri...
Dildə qan içməyə meyl, öndə vilayət səfəri,
El başından yağacaq neməti Batman qılıcın,
Getmədi, şükr, boşa zəhməti Batman qılıcın!

(...O...)

“Babayi-Əmir”, 1916, № 27

YOX!

Əsməkdə nəsim incə, həva saf, məkəs yox!
İxvan uyuyur naz ilə, bidar iki kəs yox!
Əlhəq deyil insaf, oyanıqlıq bu həvadə,
Əşyadə qımiltı belə, insanda nəfəs yox!
Dalmış sanıyorsan küre dəryayi-sükutə,
Olmuş dəli qış, inləməz, avazi-cərəs yox!
Çoxdan döyülür el qapısı, sındı ağaclar,
Bir zərrə əsər qılmadı, səd heyf ki, səs yox!
Təhqir ilə hər kəs ona söylər: yuxu əbdi,
Zira ki, həyatə ölü könlündə həvəs yox!
Bazardə yurd, ərz mətai buraxılmış,
Oğru dolu dörd bir yanı, daruğə əsas yox!
Ətraf həramiləri varın soyub almış,
Üryandır ayaq, baş, donu yox, qondara, fəs yox!
Xəsm üstünə təyyarə ilə saldırır olsa,
Təxlis üçün ətfalı bir rəs fərəs yox!
Sınmış gəmi girdabdə, həp batmağa məhkum,
Atmağa nicatı üçün əl telcə də xəş yox!
Lüt, ac, ona xoşdur uyusun, qoymayır əğyar,
Bu tərzi-fəcianədə, əxbarqu, səs yox!
Ərbabın uzun zülmünə, ya səbrinə xəlqin,
Bir adil əfəndi ki, çıxıb hayqıra bəs, yox?!

(...O...)

“Tuti”, 1916, № 29

LEYLAC

Çəkil canım, demə: azuqəsi yox, acdır millət!
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!
Qoyub boş əngini, bica, danışma həqqi-millətdə,
Sana yox ki, ziyanı, qalmadı, ya qaldı zillətdə.
Demə, yaxud deyirsən, laməhalə, söylə xəlvətdə.

Əgər görsən də lap min oxlara amacdır millət,
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!

Özünü bu ağızla sən də bir adamı zənn etdin?
Sözünü xəlq qəlbi zəxminə mərəhəmmi zənn etdin?
Qabaqçılarını yaxud özündən kəmmi zənn etdin?

Yanıma ol qədər, zənn etmə ki, taracdır millət!
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!

Demirsənmi ki, iqbal, ömr üçün səy eləyir hər qövm,
Demirsənmi ki, onlar qurtarıb məktəb, alır diplom;
Budur, gəl, pişrəfti bizdə gör, ey bixəbər, əlyövm.

Şeyidbazlıq, qumarbazlıqda lap leylacdır millət!
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!

Biri rəssamdır, bir özgəsi dersen mühəndisdir,
Bu sənətkar, o, fabrikçi, bu filosof, o, müdərrişdir.
Yazıq! Bu pişələrdən rövzəxanlıq, falçılıq pisdir?

Təmami kərbəlayı, məşhədi və əlhacdır millət!
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!

Müsəlmanlar gəlib sən söyləməklə, Kəsər olmaz ki,
Müsəlman xud cahan durduqca yatsın, məşər olmaz ki,
Misə altun suyu vurmaqla ən xalis zər olmaz ki.

Ağarmaz yıxamaqla, bir siyəh sacdır millət!
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!

Əbəsdir boşboğazlıq, qılmışam min yol bunu təkrar,
Əhalinin giribanından əl çək, eylə istigfar,
Olur ruzi-cəzadə, aşikardır, məkanın nar...

O gün lakin görərsən, hər məkanda tacdır millət!
Bilincə, söyləmə kim, hər lütə möhtacdır millət!

(...O...)

“Babayi-Əmir”, 1916, № 30

QƏLƏMİM

Bənzətmə¹

Sinəm atəşgədə, bir parça şərədir qələmim,
Mənbəyi-büxl ürəgim, aləti-şərdir qələmim.
Təkə bir şairi-bivahimeyü pürhünərəm,
Mın oxa, süngüyə, şəmsirə dəyərdir qələmim.
Kəndimi xadimi-millət dəyə öysəm, yaraşır.
Rəhnümayi-rəhi-əbnayi-bəşərdir qələmim.
El bilir bən nəyəm, artıq nə üçün gizlədəlim,
Dərdi-sər ümmət üçün, xəlqə zərərdir qələmim.
Söyüşüm ərsəsidir səfhəsi məcmuələrin,
Əldə bir hərbeysi-xunrizi-düsərdir qələmim.
Cəhlin issiz qara donlu gecəsi, bayquşuyam,
Çəkməyə hər tərəfə cismimi pərdir qələmim.
Ziri-can, ruhə əza söylədiyim səfətələr
İntiqad oxlarına qarşı sipərdir qələmim.
Birlik, ülfət və məhəbbət telinin qaycıstıyam,
Bixi-nəxli-əməli-qövmə təbərdir qələmim.
Maniə, getməsinə qazəliyin, fikrim, ona
İttihad, əql yolu üzrə çəpərdir qələmim.
Təfriqə şəhri, nifaq ölkəsinin “çotçı”siyəm,
Sərpdiyi töxmi-ğərəz, büğzü kədərdir qələmim.
Dəftərim zülməti-leyli-qüdəmə səbəpərəsi,
Həm nevisəndeyi-təhdidi-xətərdir qələmim.
Al oxu şerimi, yansın ciyərin, eylə həsəd,
Söz deyil yazdığı ki, dürrü göhərdir qələmim.
Qoy gözü ağrısın, əşarimi pisdirdəyən,
Töküdü her kəs üçün nuri-bəsərdir qələmim.
Ağzı dönsün dala dahiliyimə şəkk edən,
Ta həsəd anlaya ki, tiği-zəfərdir qələmim.
Hasili-şerimə pəh-pəh dəyənin nökeriyəm,
Sıxdığı eylə ağızlara şəkərdir qələmim.
Əyrimə düz deməsin, kim olur olsun, ururam,
Bax, ucu nizə kibi qan ilə tərdir qələmim.

¹ Seyid Zərgərə bənzətmədir.

Dəstəyi zərdir qələmim,
Düşməne uddurduğu şey
Xuni-ciyərdir qələmim,
Acı biberdir qələmim.

Mütəşair
“Tuti”, 1916, № 38

YAXIN KEÇMİŞLƏR SANDIM

Hər yol ki, göstərdin, təriqət sandım,
Hər söz ki, söylədin, həqiqət sandım.
Hər əmrini tanrı göndərmiş bildim,
Hər bir fərmanına yaytək əyildim,
İnsan deyil ki, bu bir mələk dedim,
Hər bir təkfirini şəriət sandım.
Bildim hər qövlünü birər möcüzə,
Bənzətdim bilgini dağə, dənizə,
Əyləşdim yanında bin il diz-dizə,
Hər bir dəqiqəni qənimət şandım.
Bildim bir alim, bən, mötəbər səni,
Dünya, din elmindən baxəbər səni,
Az qaldı zənn edim peyğəmbər səni,
Hər bir kəlamını bir ayət sandım.
Bildim həqqə doğru səni rəhnüma,
Məhəmməd ümməti üstündə, hüma
Getdim ardınca bən göz yuma-yuma,
Hər bir kirdarını hidayət sandım.
Gördüm təkbirini, iman zənn etdim,
Baxdım təqirinə, vicdan zənn etdim,
Fəzlə, təqəddüsə Səlmə zənn etdim.
Mütəlla zöhdünü ziqiymət sandım.
Hər qövlü felini bildim biriya
Məsciddə köhnəldim misli-buriya
İnsanlıqdan çıxdım, oldum mumiya,
Həp bunları həqdən bir rəhmət sandım.

Baxdıqca simana qəlbim şadlandı,
Öpdüm ayağımı, ağzım dadlandı.
Hər gün adınla bir məzhəb adlandı,
Sən hər xəta qıldın, bən hikmət sandım.

Sonra bir məzhəbə kamildir, dedin,
Digər məzhəbləri batildir, dedin.
Cəhlə elm, alimə cahildir, dedin,
Kəşfü təyinini məhəret sandım.

Bir gün bir mollaı təkfir eylədin.
O da səni təkfir etdiyin dedin.
O bir qapaz datdı, sən bir daş yedin,
Qovğa zənn etmədim, bir adət sandım.

Bundan sonra daha qalxdı savaqlar,
Sıyrıldı xəncərlər, atıldı daqlar.
Ayrıldı bir soydan olan qardaqlar,
Bunlar edir dini səyanət sandım.

Hər iş bitdi, yenə çəkmədin ki, əl,
Oldun elm üşşaqi önündə əngəl,
Ümmət qıldı cahil, vəhşi mükəmməl,
Cahilliyin, cəhli dəyanət sandım.

El hər yanə döndü, sən qarşı durdun,
Rahi-təcəddüddə min tor qurdurdun.
Hər bir təşəbbüsdə qolların burdun,
Bən də hər "qulluğu" hürriyyət sandım.

Bir gün eşitdim bən qəlbimdən bir səs,
Hayqırdı, qalx dedi, ta yatdıgın bəs!
Diksindim, qorxudan çəkmədim nəfəs,
Lakin yuxu bildim, xəyalət sandım.

Guya ki, yatmışdım, oyandım birdən,
Durdum ki, hücrəndən çıxıb gedəm bən,
Kəsdin qabağımı, qoymayırdın sən,
Eyləyirsən bəlkə zərafət sandım.

Darıldım bir noi çıxdım çəngindən,
İyrənmişdim çünki ruyü rəngindən
Artıq xılas oldum çübü səngindən
Məhkəmədə qazandım bəraət sandım.

Çıxdıqda hücrədən, bən gördüm nələr,
Qarşımda bir dünya durub münəvvər,
Hər millətdə duyğu, dirilik, hünər,
Süslü məskənlərin bir cənnət sandım.

Baxdım bir nifrətlə daxmana tərəf,
Yüz bin nədamətlə oğuşdurdum kəf
Düşündüm, vəqt, ismət, ömr olmuş tələf,
Vicdan oxur mənə min lənət sandım.

Buldum dəvanızı xaric şərindən
Gördüm girdarını qeyri-müstəhsən
Andım keçmişləri lənətlərdə bən,
Gedər bu nədamətlə, o zəmmət sandım.

Ə.Nəzmi
"Dirilik", 1916, № 365

POLİS İDARƏLƏRİ

Gətirmiş aləmi tənqə polis idarələri,
Baxır nə arə, nə nənqə polis idarələri:
Dolub qılınca tufənqə polis idarələri;
Dönüb qabanə, pələnqə polis idarələri;
Girib bu xəlqlə cənqə polis idarələri.

Bütün idarələr içrə əqərçi yox məzmun,
Olur baxanda əlif qamətin bükülmüş nun,
Xüsusən, anlamayırlar vəzifə, nə qanun,
Boyaqlı köhnəcə rənqə polis idarələri,
Gətirmiş aləmi tənqə polis idarələri.

Görəndə kendlini bazardə polis nəfəri,
Atr zavallıya hər günə töhmət ilə şəri,
Qatır dama, alır ondan nə varsa simü zəri;
Nə ari, qeyrəti var, nə vəzifədə dəyəri,
Dönüb dənizdə nəhənqə polis idarələri,
Gətirmiş aləmi tənqə polis idarələri.

Gəlibdi canə əlindən biçərə əhli-bazar;
Hər yoxsulü fəqirə etməkdə rəncü azar;
Birce polisde yoxdur xalq ilə yaxşı rəftar;
Çünki naçalnik ilə xəlvətdə alveri var;
El sərbəsər talansa ciblər dolur ki, təkrar,
Yeksər Topal Həsənli quldurları polisdir!
Qatillər, oğrulardan murdarları polisdir!
Qalmış əsir əhali – yox zorları – polisdir!

“Sijimqulunama”, 1916

İSTİBDAD HÖKUMƏTİ MƏCMUƏLƏRİNİN MÜNDƏRİCATI

Ey böyük ölkəmizin şanı, yalan!
Səltənət şiveyi-ünvanı, yalan!
Ölkənin çar, qraf, xanı, yalan,
Əsgəri, zabiti, sultanı, yalan!
Qələsi, topları, qalxanı, yalan!

Hankı bir evdə ki, mehman sənsən,
Hankı xəlq içrə ki, xəndan sənsən,
Hankı yurdda ki, nüməyan sənsən,
Qaplayar sətveti hər yanı yalan,
Ey böyük mülkümüzün şanı, yalan!

Sən bizim ölkəmizin zinətisən!
Dövlətin ərլərinin qiymətisən!
Hərb ərkanımızın qüvvətisən!
Həm bütün təbənin imanı, yalan!
Ey böyük ölkəmizin şanı, yalan!

Həp səninlə düzələr işlərimiz,
Qəlbə-ədayə batır şişlərimiz.
Sırr olur ellərə keçmişlərimiz,
Yüz sözü, on düzü, doxsanı yalan,
Ey böyük mülkümüzün şanı, yalan!

Varlığınla basırız düşməni biz,
Qırırız soləti-əhriməni biz,
Doğrutək xəlqə satyoruz, səni biz,
Oynadır, aldadırız anı yalan!
Ey böyük ölkəmizin şanı, yalan!

İstəriz hərbi, edək ta qələbə,
Gedək İstanbula, Berlin, Hələbə,
Həqliyiz çünki bunu biz tələbə,
Bu qəzet dərdləri dərmanı, yalan!
Ey böyük mülkümüzün şanı, yalan!

Bir dilək, bir qərəzi var hərənin
Bax gəlir gündə biri məxtərənin
Quluyuz bir böyük İngiltərənin,
Veririz oxlar üçün canı, yalan!
Ediriz tərək bu dünyanı, yalan!
Axır ursetlilərin qanı, yalan!
Ey böyük mülkümüzün şanı, yalan!

“Sijimqulunama”

OLARMIŞ

Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?
Hürriyyətə bu ölkədə də rəğbət olarmış?

Düşməzdi yada uyquda da bu qılıq işlər
Kim, dəyşilir axır, deyəridi, bu gedişlər?
Xəlqə demiş idi bunu molla, nə keşişlər,
Görsənməmiş aləmdə də bir bidət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Ondan ki, təmə dişlərimi çəkmiş idim mən,
Derdim ki, cahan dolsa da, düşməz mənə bir den,
Hürriyyət umardım necə bir evdə ögəyken,
Vallah, nə bilim, müftəcə də qismət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Bir çömçə dünən qonşu İvan vermiş idi pay,
Pəh-pəh, necə hürriyyət, ona bal olamaz tay!
Bir barmaq alıb ağzıma qoydum, dedim: oxqay!
Dünyada də bu təmidə bir nemət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Bildim bu gün ancaq ki, haman əski hökumət,
Xalqa nə imiş – verməməyində bunu – hikmət,
Kim dadsa, qəbul etməz imiş qeyri-əsərə,
Çarlar, vüzərə heyəti biqiymət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Rusiyyəliyərdən belə pis iş də çıxarmış?
Yüz illər ilə ömr edən asarı yıxarmış?
Çarı qovaraq, ovnesini həbsə tıxarmış?
İnsanda da, matəm, bu qədər qeyrət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Çarlar üzünə görməmiş idik ola el ağ,
Dünya yaranandan ağı qarə, qaranı ağ,
Qurda göz ağartsınlar, əcəbdir, quzu, oğlaq,
Millətdə, cəmətdə də bu cürət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Hərdən düşünürəm, edərək keçmiş məni yad,
Azadı müqəyyəd görərək, qulları azad,
Bixud ürəyimdən ucafır göylərə fəryad,
Taledə də bax, bir bu qədər nıkbət olarmış?
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Kim derdi, bu işlər belə asan olur, olsa,
Hürriyyətin aşığı xəndan olur, olsa,
Əşxasi-hökumət hamı heyran olur, olsa,
Hər qüvvətin üstündə də bir qüvvət olarmış?!
Vah-vah, adə, Ursetdə də hürriyyət olarmış?

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1917, № 8

İNŞAALLAH

Gələcəksənmi dünənki yerə? – İnşaallah!
Olacaqsanmı şərək alverə? – İnşaallah!
Sizdə, derlərdi, qonaqlıq olacaq xeyr iş üçün,
Verəcəksənmi qızı Qəmbərə? – İnşaallah!
Evdə bəs baldızımız da dul idi, onu da həm
Verəcəksənmi yeni bir ərə? – İnşaallah!
Bildir baş tutmadı, derdin ki, qalır, indi bu il
Edəcəksənmi düyün Səfdərə? – İnşaallah!
Tazə, dördüncü bir arvad alacaqsan dedilər,
Çatacaqdımı əlin dilbərə? – İnşaallah!
Məni də doğrudu: təklif edəcəksənmi toya?
Verəcəksənmi plov, bal, kərə? – İnşaallah?!
Dün yığıncaq olacaq məscid önündə, dedilər,
Rözəxan da çıxacaq minbərə? – İnşaallah!
Küçəkənd mollaları bir tikə insafə gəlib,
Az da olsa, baxacaq işlərə? – İnşaallah!
Əllidən bir uşağın adını bundan sonra,
Laməhala yazacaq dəftərə? – İnşaallah!
İlk bahar açdı üzün dilbəri-hürriyyət ilə,
Açacaq ay dəxi üz bir kərə? – İnşaallah!
Uydu şeytanə müsəlman neçə qərn, indisə də
Baxacaq tanrıya, peyğəmbərə? – İnşaallah!
Bir nizame düşəcəkdirmi müsəlmanın işi?
Ya bu günə gedəcək məhşərə? – İnşaallah!

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1917, № 11

HÜRRIYYƏTDƏN KİM NƏ PAY APARSIN?

Ölkəmizdə mövcud olan hürriyyət,
Millətlərə boylə eyləsin qismət.
Fin xəlqinə yurtuq yarım istiqlal,
Polyaklara dolu vədə bir çuval,

Ukraynaya muxtariyyət, su-torpaq
Türküstanlı müslimlərə şapalaq.
Litvaliya istəyincə ixtiyar,
Buxaralı, xivəliyə zəhrimar.
Qazaklara hər zad ilə Quban, Don,
Ləzgilərə, çərkəzlərə "paşol von"!
Latişlara ayrılmalı pay çox az,
Cuhudlara, tatarlara beş qapaz.
Xaxollara yerləşməyə buyuruq,
Kımlıya, qırğızlara yumuruq.
Ruminlərə yurd və yuva, yol, iqbal,
Yerli-yurdlu gürcülərə infial,
Qreqlərə, hər nə desə, çal çəpik,
Azərbaycan türklərinə vur təpik.
Uruslara mümtəziyyət, ağalıq,
Erməniyə imperyada darğalıq!

Milyukov ağzından: Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1917, № 21

MUXTAR

Molla, bu zəmanə bizi məhzun edəcəkdir,
Pürxəndə olan qəlbimizi xun edəcəkdir.

Bilməm bu bəlalər haradan düşdü cəhanə?
İşlər dəyişildi hamısı, döndü zəmanə.
İnsan kimi fəhlə, kölə də gəldi zəbanə,
Bu hadisə əyanları məğbun edəcəkdir.

Hər yanda mütəntən qurulur birgə qurultay,
Lüt fələ, cırıq kəndli alır həqq, aparır pay.
Beylər lüt olub, müflis olanlar olacaq bəy,
Əlaləri bu qəhbə fələk dun edəcəkdir.

Hürriyyət oyatmış hamı sinfi yuxusundan,
Yoxsul da, əkinçi də sayır kəndini insan.

Xan, bəy, kölə, muzdur ilə hər həqqdə yeksan,
Azadəlik əhvalı digərgun edəcəkdir.

Mömin kişi dörd arvad ala bilməyəcəkdir,
Bir qız ələ o, gündə sala bilməyəcəkdir.
Bir hür əsarətdə qala bilməyəcəkdir,
Bu təzəlik aqilləri məcnun edəcəkdir.

Hər həqqdə yeksan olacaqdır kişi-arvad,
Hətta olacaq Zalxa da, Məsumə də azad.
Qızlar gedəcək məktəbə, çarşaf olacaq yad,
Qüssə bu əlif qəddimizi nun edəcəkdir.

Qanuni-ədalət sürəcək hökmünü həmvər,
Məzlum eləyə bilməyəcək zalimə azar.
Bir millət olur qul, o biri hakimü muxtar,
Güclü yenə gücsüzləri mədfun edəcəkdir.

Qafqazda müsəlman dəxi muxtar olacaqdır,
Başında nə dəstər, nə əfsar olacaqdır.
Güclülərə də böylə cahan dar olacaqdır,
"O" şerini bunlar ilə mövzun edəcəkdir.

"Məşədi Sijimqulu"
"Molla Nəsrəddin", 1917, № 24

TOƏN-KÜRHƏN!

Axır-axır doğdu günü həqqaniyyət, hürriyyətin,
İstibdadın kölgəsini, zülmətini qovaladı!
Mütləqiyyət canilərin, göyçəkəli mürüvvətin,
Xəlqi kəsmək dilədiyi bir anda yaxaladı!

Yüksək səsi ədalətin, ey xainlər, durun! – dedi,
Sonra bir-bir zalimlərin əzlin, həbsin əmr eylədi,
Zalim, xain bir hökumət qalamazdı hic əbədi,
Məzlum eller nəfəs aldı, həqq, batili xırpaladı.

Adil tanrı diləklərin verdi bütün məzlumların?!
Boğdurtdu öz iti ilə öz övnəsin zalim çarın.
Nəhs ağuşu arasından qurtarıldı yar, əğyarın,
Azədəlik, bərabərlik, birlik günü xoş parladı.

Hər məzulin miləl üçün bir atəşdi vücudları,
Xəlqi, həman odlar ilə yaxmaq idi məqsudları.
Qan içməkdən məzhəbləri, altun idi məbudları,
Dövlət, məsnəd xırsızları millətləri həp taladı.

Ol kəsler ki, məsnədləri, mülkü, xətti qəsb etmişdi,
Pis köklərin məmləkətin hər səmtində bərkətməmişdi.
Qanun, adət, insaniyyət, istək, ülfət həm bitmişdi,
Həqq onları, ancaq bu gün yerlərindən yuvarladı.

Ol əllər ki, görükcəyin titrər idi el, millətlər,
Ol əllər ki, qorxur idi ondan şərəf, heysiyyətlər,
Ol əllər ki, hər fərd ondan çəkməkdəydi çox zillətlər,
Ol əlləri, ah oxları – ta dirəkədən yaraladı!

Əski, şansız idarənin qaldı heykəl, nə təməli,
Cümhuriyyət sədaları alqışlayır müstəqbəli.
Toən-kürhən çar ikinci Niqalayın bədbəxt əli
Öz xəlinin fərmanını, titrəyərək imzaladı!

"Sijimqulunamə", 1917

BƏY

Tək görürəm durur pozuq kuçədə dün səbah bəy,
Müztəribənə eyləyir hər tərəfə nigah bəy.
Əllərin oynadır, qoyur qoynuna gah-gah bəy,
Həsret ilə çəkir soyuq ah üzərindən ah, bəy,
Mərsiyə söyləyir gahi, gah oxuyur, segah bəy.

Görcəyin onu oylə mən, tez yürüdüm hüzurinə,
Gəlmiş əcəb, dedim, xələl, bəlkə zərər şüurinə.
Gördüm anın zəval irib qələyi-əqlü zurinə,

Müntəzir o, bu gün, yarın bir yeni qəm zühurinə,
Cayi-pənah axtarır, xud sayılan pənah, bəy.

Söylə, dedim, bəyim, nədir səndə görünməmiş bu hal,
Etməmiş əhatə hankı qəm, yüz tərəfə gedir xəyal?
Yoxsa, xudanəkərdə, ol şövkətiniz bulub zəval?
Ağzım əyilsin, olmaya qardaşın etmiş irtihal,
Əymiş o günə qəddini firqəti-gəc güləh, bəy.

Etmə sual sən, dedi, halımı, pək xərabdır.
İçgim olub gözüm yaşı, bilmə şərəbi-nabdır,
Taleyi-nəhs yuxlamış, ömr deyil, əzabdır.
Varlığımın, deyil şuxi, gördüyünüz sərəbdır.
İştə fəqət bu nimcan bi zərü bi siyah, bəy,
Sizlərə hər zaman olan ölkədə "xeyrxah" bəy.

Axıradək onun sözün "dörd" qulaq ilə dinlədim,
Kəlməyi-"xeyrxah" çox diqqət edib də inlədim.
Ah... bəyim, bu "xeyrxah" olmağınız yalan, dedim,
Adəti idi, o məni tapdamağı minəl-qədim.
Etdi hücum üstümə, çəkdi soyuq silah bəy!

Pürğəzəb oldu şah bəy,
Az qala eyləsin məni,
Qətli-fəna, təbah bəy,
Əqlin itirmiş, ah, bəy
Bulmayacaq fələh bəy!
Qoyma, gəbərdir, vah, bəy!
Ay getdi rusiyah bəy!

(...O...)

"Tuli", 1917, № 3

GÜLMƏLİ MƏZMUN

Güldükcə sənün üstünə mən, sən yeri ah et!
Əflaki haman dudedeyi-ahinlə siyah et!
Baxma mənə kim, qəhqəhələr yağdırıram, sən
Get, bax özünün hali-əsəfnakına, vah et!

Namusun əgər varsa, bütün ömrünü ağla:
 Hər bir səhəri şam, belə şamı sabah et!
 Mən bir güləgən adəmiyəm, bax, bu mühitin,
 Sən gülmə, düşün, canına diqqətlə nigah et!
 Sən baisesən gülməyimin öz əməlinlə,
 Bir güzgü alıb bax da, pəzirayi-güvah et!
 Gülməzdim əgər mən də gülünc olmasa idin;
 Anla səbəbin, sonra məni xakeyi-rah et!
 Ey şeri-büka içrə olan gülməli məzmun,
 Nə ağla, nə gül, sөy ilə təftişi-fəlah et!
 Meymun kimi hər gördüyünü eyləmə təqlid,
 Mən söylədim artıq sənə, xah eyləmə, xah et!
 Ya mən demirəm müctəhidi eyləmə təqlid,
 İstər elə, al xeyr-cəza, xah günah et!
 Yoxdur işim, Allah bilir, alimlərimizlə,
 İstərsən əgər onları başında külah et!
 Ancaq deyirəm ki, özün ol bir kişi axır,
 Qurtar öz əlinlə özünü, ya ki təbah et!
 Qulluq, ağalıq fərqi nədir, qan onu, sonra,
 Azad elə övladını, ya bəndeyi-şah et!
 Ya aç gözünü könlünün, əfsanəmi qıl dərk,
 Ya yoxluğa amadə ol, Allaha pənah et!

(...O...)

"Tuti", 1917, № 7

"DOSTANƏ GİLEY"

Ey pak, mübarək adı Kəlbayi Məhərrəm!
 Vey yadı qaranlıq gecələrdə mənə həmdəm
 Ey sevgili məhbubim olan fikrü xəyalı
 Canımdən olan canımə yanımdə müqəddəm!
 Ey mən olan eyvan-eşiyindən belə məhrum!
 Ey molla olan xanəsinə, xaninə məhrəm!
 Bigənə bilən aşiqini bəzmi-vüsələ.
 Hörmətlə dutan hiyləgər əğyarı mükərrəm!

Zəhmətkeşü xahanə könül qanı yedirdən
 Zalimlərə, xainlərə, bədxahə verən dəm.
 Hər köhnə rəqibə, qoxumuş xəsmə olan ram
 Üşşaqi-vəfadari-nevinindən edən rəm.
 Sənsiz günuzüm tar, yatağım gecələr nər
 Bir saniyə mən olmayıram xoşdilü bigəm.
 Pabəndəm o səqqali-hənadari-lətifə
 Ol damə düşəndən bəri, olmuş kəmərim xəmə.
 Eşqində nə qaldı, gözəlim, çəkmədiyim mən,
 Həm çəkmədəyəm indi də hər an, dəmadəm!
 Molla oxudu xütbeyi-təkfirimi gördün,
 Lənətlədi hər kos məni, bildi bunu aləm.
 Bəylər susadı qanıma, xanlar bilədi diş,
 İtlər də mənə hürmək ilə açdı bütün fəm.
 Mən səbr elədim, qaçmadım eşqindən, əfəndim!
 Halım dedim eylər əsər ol qəlbinə bir kəm.
 Daş qəlbinə bu olmadı, heyfa ki, esərbəxş,
 Yanmaqda səninçin yenə əmma dəli sinəm
 Ya aşiqə rəhm etməməyi qət elədinmi?
 Ey rəhm eləsin halinə ol xaliqi-əzəm!
 Bəsdir daha, bir bax mənə, yalvarmamı dinlə,
 Bıqdım dəxi, zalim, bu nə işvə, bu nə çəmxəm.
 Aç gözlərini, əql ilə, afaqə nəzər qıl,
 Qoy indisə də zəxmi-dili-aşiqə mərhəm.
 Min boylə gəm olsa, uğrunda dözərəm mən
 Ölsəm belə – adəm olasan – of demərəm, həmə
 Yüz dillə çağırtdım səni, səs vermədin, ey dost,
 Hankı dil ilə bəsləyim indi səni, bilməm!
 Hali-dil ilə ərz edirəm dinləməyirsən,
 Yazsam qələmi qırmağa əğyarı-müsəmməm!
 And olsun o bihissü əməl canına, cana!
 Əğyar edəcək axırı bu eyşini matəm!
 Ey kaş, nə bir doxtəri-Həvva doğuraydı,
 Nə ekmiş olaydı səni bir zadeyi-Adəm!!!

(...O...)

"Tuti", 1917, № 8

TOPAL

Nə üçün danışmayırsan, əcəm oğlu, lalsənmi?
Diri cismi həqiqi, biləməm, misalsənmi?
Nə deyir, nə dinləyirsən, nə susur, nə inləyirsən,
Daş, ağac, pəri, əcinnə, bəbə, ya xəyalsənmi?
Məni sıxdı ruyi-zərdin, dilə gəl de, nədi dərdin?
İki aləmin qəmiylə... belə payımsənmi?!
Bu işə məəttələm mən, çəkərəm böyük ələm mən
Ki, bəni-bəşərmisən, ya bu sifətdə malsənmi?
Səni damlara qatırlar, dalına odun çatırlar,
Həm alıb, həmi satırlar, xəri-bikəmsənmi?
Biri bax səni minibdir, biri busquda sinibdir,
Birisinə yem bu cüftün, birisinə yalsənmi?
Yuxu bəs, on-əlli yildir, diriliyini qalx, bildir,
Hamı, şirsənmi, görsün səni, ya şəğalsənmi?
Nə varındır etibarın, nə hüquqü ixtiyarın,
Nə adın-sanın, nə arın, quru bir vəbalsənmi?
Qoca şir uyur yolunda, ayı diş bilər söləndə
Quzular kimi aradə hamıya hələlsənmi?
Damarında yoxmudur qan! Bu qəmə dözərmi insan?
Dirilikmi xoşlamırsan, ölümə məyalsənmi?
Yügürür önə mitəl həp, yurəgində duyğu, mətləb,
Yürüməz, qımıldamazsan, əcəba, topalsənmi?
Bu qılıqla qalmaq olmaz, yetər intihayə ağaz,
Özünə özün qənimü gəcü bədsəqalsənmi?
Adın ismi-paki-islam, özün ortalıqda bədnam,
Bu müqəddəs ismi-rəsmə... ləkəsənmi, xalsənmi?
Yarar elmü sənətin yox, ona meylü rəğbətün yox!
Elə həm məhəbbətün yox, nədir, əhli-halsənmi?
Yeri, birliyə uzat əl, əcəm oğlu, adəm ol gəl!
Bu qədəmdədir nicatın, baxalım fəalsənmi?!
Gəmisənmi, salsənmi?
Bu cahani-həşrəvəşdə,
Bu fəzayi-keşməkeşdə,
Rüxi-tiz balsənmi?
Quru boş cuvalsənmi?!

(...O...)

"Tutı", 1917, № 9

OYNAYIRAM

Nasəha, var, sənə nə mən ki, qumar oynayıram?
Etməşəm canıma bu kari şüar, oynayıram!
Ta ki, bitmişdir atam qoyduğu var, oynayıram!
Uduzur, ya uduram, etməyir ar, oynayıram!
Ya ki, xalq içrə edir bu məni xar, oynayıram!

Mən mənim, mal mənim, var mənimdir, sənə nə?
Ad, şərəf, yer, dərü divar mənimdir, sənə nə?
Satdırır olsa girovdar, mənimdir, sənə nə?
Gedə gecə məst, günüz xəstə-xumar, oynayıram!
Etməşəm canıma bu kari şüar, oynayıram!

Mən müəllim, tələbə, molla, mühərrir deyiləm!
Nüktədan, vaqifi-əsrar, müdəbbir deyiləm?
Keyfsizəm, gülməliyəm, mən mütəfəkkir deyiləm,
Bilmirəm qaidə, əndazə, şumar, oynayıram!
Oynayır xalq hamı, xürdü kübar, oynayıram!

Yandırırımı həsəd atəşləri canü tənini?
Öylə gördükə soyuq, boş yanını, məskənini!
Tanrı eylər bu bəxalətlə səqər mədfənini!
İsti evlərdə kənarımda da yar, oynayıram!
Udmayır, uddururam, etməyir ar, oynayıram!

Get, nəsihət elə, Allahı sevirsen, özünə!
Yoxsa, axmaq, dəlimi görsənirəm mən gözüne?
Baxmaram, əsrə imam olsan əgər, bir sözüne!
Etməz əfsanələrin başıma kar, oynayıram!
Söylə, canım, sənə nə, mən ki, qumar oynayıram?!

Şamü nahar oynayıram,
Sinəfıkar oynayıram,
Tövbə edib sındırıram,
Gündə sebar oynayıram,
Bəddir əlim, bulmayıram,
Bircə – çevir – olmayıram!

Xalqa şikar oynayıram,
Dərdə düşar oynayıram.
Udmaq umar, oynayıram,
Xalqa nə var, oynayıram!

"Tuli", 1917, № 12

İNANMAM KI...

Mən müştəqəm hurisinə hürriyyətin,
Dünya xəsmim olsun, bunu mən danmam ki...
Uğrunda o birəhmin, mürüvvətin,
Min bu qədər qəmlər çəksəm, usanmam ki...
Ondan məni usandırmaz firqət, hicran,
Söndürəmöz eşqim odun dövran, zaman.
İstər olsun aşikar, istər nihan
Ondan qeyri bir zinəfəs mən anmam ki...
Dərlər vəfasızdır işbu gözəl,
Üşşaqə o, verməmişdir, həm verməz əl.
Yox bir dilbər yer yüzündə ona bədəl,
Min desinlər vəfasızdır, aldanmam ki...
Lakin onu sevən görək candan keçsin,
Canın sevən aşiqnüma, andan keçsin,
Ya canından, ya da başdan-candan keçsin.
Bunsuz təhsil edilir o, sanmam ki...
Hər kəs anı istər, görək iqdəm etsin,
Hər bir müştəq arxasınca özü getsin.
Salmaq üçün anı ələ, at səyirsin,
Bir özgə əl verir desə, inanmam ki...
Bu gün anı hər millət, hər fərd istər,
Alim, cahil, yoxsul, qəni, bəy, rəncbər,
Ölsəm, ona sevdirəmöz kəndimi gər,
Mən nə ondan, nə özümdən xoşlanmam ki...
İşbu gündən qət eylədim, and içdim mən
Kim, ya görək mənim olsun ol simtən
Yaxud bu ki uğurunda örtüm kəfən,
Öz əhdimdən, ilahimdən aralanmam ki...

(...O...)

"Tuli", 1917, № 13

LOĞALAR

Hər tərəfdə yenə qalxır şərəri loğaların,
Fitnədir məhz bu gün, xeyr-şəri loğaların!

İşləyir gəc, durur əyri, çıxıyor suçlu səsi,
İçdirib içməyə qan, fitnəçinin var həvəsi,
Bozdarın çıxmamış imiş, hələ varmış nəfəsi,
Xəlqə hər gündə dəyərmiş zərəri loğaların,
Fitnədir məhz bu gün, xeyr-şəri loğaların!

Sağ cəhanə özünü göstəriyordu mədeni,
Mat edirdi sözüne boylə səni, onu, məni.
Lakin əslində o bir xeyrsiz imiş, tərs, dəni,
Yox imiş bir tikə ondan xəbəri loğaların!
Fitnədir məhz bu gün, xeyr-şəri loğaların!

Yurdda, yurd əhli arasında, dilər kəclik ola,
İstəməz bir qədəm atsın, düzəlib doğru yola,
Getməyir, şillaq atır gəh sağa, gəh sola,
Lap yorulmuş ulağı, müxtəsəri, loğaların,
Fitnədir məhz bu gün xeyr-şəri loğaların!

O bitir, verməyəcək faidə hürriyyət ona.
Anlayır, keçmişitək olmuyacaq hörmət ona,
Çünki Daşqof, Nikolaylardı verən qiymət ona.
İmdi bir paslı quruşdur dəyəri loğaların!
Fitnədir məhz bu gün xeyr-şəri loğaların!

Etibar, ar, həyası, şərəfi, məsləki yox,
Ölçü şeytanlığına, etdiyi zülmə çəki yox.
İstəyən ədl, müsavati-miləl, bir təkə yox,
Hiylədən başqa bütün yox hünəri loğaların!
Fitnədir məhz bu gün xeyr-şəri loğaların!

Hasili, fikrdə digər görürəm loğaları,
Mənşiqoflarla bərabər görürəm loğaları,

Xəmri-büxl ilə müxəmmir görürəm loğaları,
Var uzaq, qorxusu çox bir səfəri loğaların!
Çar fəraqında bükülmüş kəməri loğaların!

Sınmış, əfsanə deyil, balü pəri loğaların!
Can alan zəhrə dönübdür şəkəri loğaların!
Can gedib, xərc edilib simü zəri loğaların!
Fitnədir məhz bu gün xeyr-şəri loğaların!

"Sijimqulunamə", 1917

OVQAF¹ VƏ MOLLA QURBAN²

Ey sən düşən günahsız böhtanə, Molla Qurban!
Xəlqin olan dilində əfsanə, Molla Qurban!

Ey piri-şəst salə, mollayi-bamürüvvət,
Ey hamiyi-şəriət, darayi-elmü sənət,
Söylə, nə gördü millət kim, səndən etdi nifrət?
Məscidü xəlqə oldun biganə, Molla Qurban!
Ey sən düşən günahsız böhtanə, Molla Qurban!

Sən bir vücudi-pakü yektavü bibədəlsən,
Qıymazsan ürf, şərə tükçə yetə xələl, sən,
Altunla dolsa məscid, vurmazsan əyri əl, sən,
Ya vəqfə, ya ki, nəzrə, ehsanə, Molla Qurban!
Ey sən düşən günahsız böhtanə, Molla Qurban!

Həqqində söyləyirlər çox söz, vəli inanmam,
Etməzsən oğruluq sən, haşa... olur bu, sanmam.
Olmuşsunuz əgərçi bir molla boyda bədnam,
Çıxmış qüsürü eybin meydana, Molla Qurban!
Ey sən düşən günahsız böhtanə, Molla Qurban!

¹ Ovqaf – Moqfat məscidlərin xüsusi gəlir mənbələrinə deyilir.

² Gəncənin məscid mollalarındandır. Moqfat heyətinin sədri idi. Moqfat pulundan oğurlayıb özünə ev tikdirmişdi.

Sərp bir uçurum üzrə sərəncəm gözümdə.
Qəhr ol, gəbər, ey aclığı, qəhti gətirən div!
Olmuş da səbahi-əməlim şam gözümdə!
Gülməkdə bu gün halimə dün kasə silənlər,
Lakin o daha gülməli, bədnam gözümdə!

1918

EY ƏDALƏT!

Ey dünyada kəndisi yox, adı var!
İnsanların dərdlərinə sən əlac!
Ey yolunda hamı gözlər intizar,
Həyat üçün ey ən mübrəm ehtiyac!

Mənsub olan hər məsləkə, hər dinə,
Eylər sənə malikliyin iddia!
Nə yamanlıq, nə zalımlıq, nə kinə!
Lakin hanı?! İddialər, yel, hava!

Ey ədalət, ey mübarək gəlmə, sən,
Var deyilsən varlar kibi, nə də yox,
Olsa idin, bilməyirəm bəlkə mən,
Biri gülməz, ağlamazdı biri çox!

"Sijimqulunamə", 1919

QADIN

Ey hər məkanda sən, səbəbi-ətlə, qadın!
Hər millətin təməddününə rəhnüma, qadın!

Sən bir zərif sənətisən dəsti-xilqətin,
Cismin misalı, incə həmi qəlbü xislətin.
Sənsiz yüzünə doğdu günəş hankı millətin?
Ey mənbəyi-təali və nurü ziya, qadın!

Sənsən ölü bədənələrə bəxşəndeyi-həyat!
Sən olmasaydın, olmaz idi bəlkə kainat!
Sənsiz nə hüsn, eşq, nə yasü, nə inbisat,
Sənsiz nə şövqi-həzz, nə zövqü səfa, qadın!

Sənsən mələk dedikləri, məxluqi-asiman!
Huri dedikləri, güli-firdövs aşiyən!
Yıldız, qəmər, günəş, şəfəqü ruzeyi-cənan!
Pirayeyi-zəminü nigari-səma, qadın!

Hürriyyətin yeganə misali-mücəssəmi,
Əşar, nitq xaliqəsi, ruh həmdəmi.
El zəxmdar qəlbənin ən nərm mərhəmi,
Hər illetə əlac və dərddə dəva, qadın!

Sərmayeyi-vüqarü həyanın xəzinəsi,
Gəncineyi-nəcabətü ismət əminəsi.
Əxlaq hüsn-tərbiyə, ülfət mədinəsi,
Ey layiqi-sitayişü mədhü səna, qadın!

Ey ən gözəl şükufəsi ziruh gülşənin,
İzhari-arzuları hər qəlbə-rövşənin
Layiqmidir bu halın uca rütbəne sən?
Ey halına cəmaəti-bietina, qadın!

Şiddətlə, nuri-ruyınə möhtac ikən vətən,
Ey gün, buludlar içrə nihan olmağın nədən?
Yırt ol niqabi-müzləmi, göstər cəmal sən!
Gül, ta gülümsəsin də cəhani-nisa, qadın!

Aç! Dəmdir, ey Məsih nəfəs, gül üzərini!
Saç gülləri, gülüşləri ilə beharını!
Xəlv içrə nəşr qıl əsəri-şahkarını!
Alqışlasın səni, desin el, mərhəba, qadın!

ÇALIŞQAN CƏMAL!¹

Hekaya

On iki yaş bir çocuq,
Bənzi qaçıq, rəng uçuq.
İncə bacaq, qol, fikar
Sanki üfürsən uçar,
Gözlərinin yox fəri,
Bircə sümük, bir dəri.
Örtünüb az cındıra,
Ağ yüzü bənzər qıra.
Yırtıq ayaqqabları,
Örtür ayağın yarı.
Hər baxışı biqərar,
Bir şey üçün intizar.
Halı yaxır insanı.
Sağ umuzunda palan,
Harda görür bir dükən,
Ya ki, xrid eyləyən,
– Ay gədə hambal, – deyən.
Tez yönəlir ol yana,
Göz gələrək cövlana,
“Ver götürüm, ay ağa,
Baxma zəifəm bana.
Hər neçə versən də ver,
Harda sizin kuçədir”.

Fəslı-yay idi həman,
Söylənir idi ezan.
Sısqa, çalışqan Cəmal,
Arxada bir zor çuval,
Şeylər ilə dopdolu,
Çox da uzaqdı yolu.
Qolda iri zənbili,
Qapqara yanmış dili.

Yük götürürdü böyük,
Baş əyilib, bel bükük.

Bərkiməmişdən bədən,
Bərk işe girmiş həmə.ən.
Evdə qocalmış ana,
Çıxmaz idi bir yana.
Oğluna dikmiş gözün,
Körpə edir sərf əmək,
Muzduna alsın yemək.
Həm anasın bəsləsin,
Həm özü içsin, yesin.
Atladı bir qaç yoxuş,
Mənzilə çapmaqda tuş.
Ancaq o boş bir xəyal,
Məqsədə irmək məhal.

İsti idi çox həva,
Hər dilək olmaz rəva.
Batmış idi qan tərə,
Büdrədi bir qaç kərə.
Düşmüş idi qüvvədən,
Ac qarın, xəstə tən.
Çəkdi bir atəşli ah,
Etdi həzin bir nigah.
Söylədi bir yol: “Ana!
Bir də qavuşmam sana”.
Get-gədə incəldi səs,
Durdu, azaldı nəfəs.
Döndü kiçik surəti,
Bitdi böyük qeyrəti.
Aldı qərarın ətəş,
Düşdü yerə, etdi gəş.

Toxtadı şey sahibi,
Oldu onun xaibi.
Dürtmələdi, səslədi:

¹ 1919-cu ildə yazılmışdır.

“Qalx çocuğum, qalx!” – dedi.
Bir qədər uğraşdı o,
Sonra baxıb şaşdı o.
Oldu əlacı hədər,
Artdı üzündə kədər.
Çünki o olmuşdu fəvt,
Canını almışdı mövt.

Etmış idi gün qürub,
Örtülür idi üyub.
Cümlə qaraldı sular,
Gəldi bütün yolçular
Şəhər kənarında bir,
Külbə var idi həqir.
Onda qoca bir qarı,
Örtməyə yox paltarı.
Pürxələcan, iztirab,
Sinədə, nə dizdə tab.
Açmış iki lüt qolun,
Oğlunun gözlər yolun.
Hər yol ötəndən sorar,
Bəklər idi biqerar.
Yoxdu fəqət ehtimal,
Gəlməyəcəkdi Cəmal.

Əli Nəzmi

“Maarif və mədəniyyət”, 1926, № 9

MİNACAT

“Dünyaları yoxdan yaradan, ey ulu Tanrı”!¹
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

Artdıqca təməddün, sönüyor şöleyi-məzhəb,
Nabud oluyor din ilə təqvavü vərə həm.

Yoxsa gedəcək boyləmi bu halı mürəbzəb?
Öldür menı qurtar, üzü barı sulu, Tanrı!
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

Keçmiş geri gəlməzmi, dirilməzmi ölənlər?
Buyruqlarını eylədilər dəfn sərəsər,
Oldu kişilər həqqdə arvadla bərabər.
Şeyxin də, şerifin də alındı çulu, Tanrı!
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

Min il olur allahlıq edirsən, daha çoxdur,
Səndə deyilən xariqələr bəs niyə yoxdur?
Qanın nə üçün qullarına qarşı soyuxdur?
Bağlandı mı ecazınızın ya yolu, Tanrı?
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

Sən, qaldığını məscidinin boş görürsən,
Möminlərinin həpsini naxoş görürsən,
Din aləmini pərt, siyəhpuş görürsən.
Yağdırsana göydən yerə sən daş, dolu, Tanrı!
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

Hürriyyəti-nisvan yenə bir mərəkə saldı,
İsmət və həya getdi, hicabın adı qaldı.
Məktəb və məarif işi hər yanda ön aldı,
Azdı izin arvad, qızı, yaxud dulu, Tanrı.
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

Bu vəqiənin almayacaqsan mı qabağın?
Qət etməli bu nəhs ağacın rişevü sağın,
Bu iş yıxacaqdır evinin ərşdə tağın,
İş başına qoydun niyə hər yoxsulu, Tanrı?
Saxlar ağalar boyləmi, söylə, qulu, Tanrı?!

“Sijinqulunamə”

¹ Baş misra H.Cavidindir.

BƏXTƏVƏR

Hər başə “silindir” qoyan əhli-hünər olmaz,
Hər oğru, nəməz etmək ilə mütəbər olmaz.
Erkək sanılar, börk geyinər olsa, qadın da,
Lakin bu açıqdır ki, həqiqətdə er olmaz.
Vurmaqla yəhər eşşəyə, ya atlara palan,
Eşşək at olub, at dəxi bilzət xər olmaz.
Tunc öysə də min yol özünü, dursa da möhkəm,
Fulad qədər onda mətanət, dəyər olmaz.
Top pişinə toxmaq ilə çıxmaq dəlilikdir,
Kəskin qılıca qarşı, başa əl sipər olmaz.
Dərək etməli ki, yandırıcı od qabağında,
Qorunmaq üçün xar ilə xəsdən çəpər olmaz.
Vəhşət mədəniyyətlə olurmu ki, boy ölçə?
Dəryadə qırıq təknədə seyrü səfər olmaz.
Zülmati-cəhəlet boğamaz nurini elmin,
Hər göstəriş ilə, demək, işdə zəfər olmaz.
Yüz min mədəni millətə vəhşi, qara bir xəlf
Üstünmü olur? Olsa da milyon nəfər, olmaz!
Hər kəs inanır, tək inana bilməyiriz biz
Kim, cahil olan aile, el bəxtəvər olmaz!
Bıqdım, dəyişər olmadı millət cərəyanın,
Səd heyf ki, əfsanələrım kargər olmaz.

QƏZƏL

Ruyin kibi Gün dilbəri-rəxşən ola bilməz,
Alın kibi Ay ənvərü taban ola bilməz.

Matəm, nə deyim mən sənə, hurimi, mələkmi,
Hərgiz belə bir hüsndə insan ola bilməz.

Təsvir eləmiş bir elə surət yədi-qüdrət
Kim, bir daha tərsim anı imkan ola bilməz.

Gülzari-mələhətdə dodağımla boyuntək,
Bir qönçeyi-gülşən, sərv-i-xuraman ola bilməz.

Kirpiklərini oxlara təşbih xətdər,
Bu cəzbə, bu təşvirde peykan ola bilməz.

Zülfün nə qədər olsa da pürpiç, pərişan,
Halım kimi, ey şux, pərişan ola bilməz.

Basma belə min dağı-siyəh bağrım, lələ,
Haşa, yüregimtek yenə al-qan ola bilməz...

Candadəyi-hicranın ilə xəsteyi-aşiq,
Vəslindən əlavə daha dərman ola bilməz.

Pərvanə də yanmaqdadır odlarə və lakin,
Pərvaneyi-qəlbim kimi suzan ola bilməz.

Hər qəm çəkilir sinədə bir növ ilə məxfi,
Mümkün deyil, eşqin qəmi pünhan ola bilməz.

Aşiq çox olur hüsnünə, ey mahvəş, əmma
Nəzmi qədər aşüftəvü heyran ola bilməz.

ÖRNƏK

Ə.Cavada

Göstərdi bəharın qızı bir surəti-dilbər, rüxsari-münəvvər.
Firuzə kibi, daldı yaşıl nure çəmənlər, həp məskənü məbər.
Min çəm-xəm ilə eylədi bir nim təbəssüm, ruh etdi təcəssüm.
Bir quş kibi çırpındı, qanadlandı yürekler, oldu dolu əxgər.
Ərvahdə, əşyadə təğəyyür, hamu, hər yan, pürməşəvü xəndan.
Oxşar yüreyi zövqlü qumru kibi səslər, canbəxş nəfəslər.
Sərgərm meyi-eşq ediyor şur ilə bülbül, gülşəndə təğəzzül.
Naz ilə, gürur ilə baxar halına güllər, məstənə gülümsər.

Əlvahi-qəraiblə dolu səhneyi-gülzar, hər pərdə füsunkar.
 Oynar, uçuşar şövqlə əlvan kələbək, səyyar çiçəklər.
 Qaqmış kibi, mərmər döşə bir dəsti-bülürin, pirayeyi-zərrin.
 Parlar sarı gül qönçələri üzrə səhərlər, inci kibi şəhlər.
 Küskün duruşu ilə verir rəng bu nəqşə, məhbub bənöfşə.
 Nakam, bəzəksiz, bir utancaq qıza bənzər, dildadə mükəddər.
 Vermiş çəməne min qələmü rəng ilə ziynet, nəqqaşi-təbiət.
 Hər guşə behişt örnəyi, hər səmt müəttər, ətraf müənber.
 Pək şux, bükülmüş yaşıl ötləslərə topraq, parlaq hamı oymaq.
 Tək "Ardahanı" tapdalanmış qırmızı sellər, vurmuş qara yellər!

"Sijimqulunamə"

CİB XƏSTƏLİYİ

Qarıxtıb bir para əmrəzə də cib xəstəliyi,
 Böyüyür ən böyük əndazədə cib xəstəliyi.

Öskürək, qolrə, boğaz ağrısı, sancı, yatalaq,
 Səpmə, qızdırma, sətəlcəm, cile, vurğun, xorazaq,
 Vardı bir çox daha istekli azarlar bu sayaq,
 Çıxmış ortalığa bir tazə də cib xəstəliyi,
 Böyüyür ən böyük əndazədə cib xəstəliyi.

Dün götürdüm cibimi doktora, çözdüm ipini,
 İstədim çarə, açıb göstərərək lap dibini.
 Açdı doktor da qabağımda mənim öz cibini,
 Dedi: – Yox səndə bu avazədə cib xəstəliyi,
 Böyüyür ən böyük əndazədə cib xəstəliyi.

Dərdimə, doktor edə bilmədi vəqta ki, deva,
 Çıxdım artıq küçəyə, çox soyuq olmuşdu həva,
 Küçədə çox var imiş xəstəli məndən də səva,
 Yoluxub baqqala, aşbazə də cib xəstəliyi,
 Böyüyür ən böyük əndazədə cib xəstəliyi.

Bir zərif arxadaşım tutdu dünən səbh məni,
 Dedi: – Kefsiz! Bu azar öldürəcək bil ki, səni.
 Bez ucuzkən gedib al, saz elə sidrü kəfəni,
 Boşlamaz qalsan əgər yazə də cib xəstəliyi,
 Böyüyür ən böyük əndazədə cib xəstəliyi.

Çünki var isə də hər xəstəliyə bir dərman,
 Almayır çarə bu cib xəstəliyinə tutulan.
 Aptekar bir resepə istəyir on yüz milyon.
 Harada? Ay dəli, sərmazədə cib xəstəliyi,
 Böyüyür ən böyük əndazədə cib xəstəliyi.
 Əsər etmiş neçə qornazə də cib xəstəliyi,
 İşvəyə, qəmzəyə də, nazə də cib xəstəliyi,
 Çox qumarbazə, şeyidbazə də cib xəstəliyi!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1923, № 17

TƏRBİYƏT¹

Halın İranın, qələm təhrirdən oldu şikəst,
 Etmədi huşyar, qıldı intiqad, ol qövmi-məst.
 Keçdilər İran üçün "candan" da çox iranpərəst.
 "Pərtovi-nigan nəgirəd, hər ke bünyadəş bədəst,
 Tərbiyə təhlra çün girdəkan bər günbədəst".²

Olmalıydı dövlət əşxasində qeyrət cövhəri,
 Cümlə zatı mənfəət, şəxsi qərəzlərdən bəri.
 Halbuki xəlq anlamaz xain hökumət ərləri.
 Müctəhid də, molla da, seyyid də hərə əxlaqi-pəst
 "Tərbiyə təhlra çün girdəkan bər günbədəst!"

Bindirən öz boynuna xanları, şahı qardaşım!
 Xud, deyilmi öz gücü xalqın? Demə, çıxmır başım!

¹"Molla Nəsrəddin" jurnalının 13-cü nömrəsində Qazi Cahaninin şerhinə cavabdır.

²Əzəldən əsası pis olan düzəlməz. Nəhlilə tərbiyə etmək günbəzin üstünə qoz qoymağa bənzər (Sədi).

Vaqifem iranlının mazarına, çoxdur yaşım,
Şahə qulluq xoyi etmiş tēbi xunində nişəst,
“Pərtovi-nikan nəgirəd hər ke bünyadəş bədəst”.

İş başında varis olsun yüz “yezidüs-səltənə”,
Ol Yezidin qüvvəti-bazusi eldəndir yenə.
Bir “yüz”ün milyonlar içrə ya olar təsiri nə?
Dönse: el, “sərbaz” həp, dolsa mələin ilə bəst,
“Tərbiyə təhlirə çün girdəkan bər günbədəst”.

Söz-söyüş vəqti keçib, gəlmiş zəmani-inqilab,
Vəqtdir, boynundan əhraranə el açsın tənab.
Qorxmaz ezmərbabı, yol üstündə hürsün bin kələb,
Həqqini yutdurmasın qoy əğniyə təngdəst,
“Tərbiyə təhlirə çün girdəkan bər günbədəst”.

Kefsiz

“Molla Nəsrəddin”, 1923, № 17

ŞƏM VƏ PƏRVANƏ

Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!
Baxınız hər yerə, hər yanə, şərab etdi xərab!
Evlərə, kuçəyə, meydanə, şərab etdi xərab!
Cahil, alim, yeni bəy, xanə, şərab etdi xərab!
Qoydu aqil, nə də divanə, şərab etdi xərab!

Bir zəman vardı ki, içki qədəğəndi hamıya,
İşbu içki sözü bir lafi-dəhəndi hamıya,
İçki almaq qədəğən, dərdu mihəndi hamıya,
Verdi qonqurda pərişanə, şərab etdi xərab!
Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!

Madmazel yox bu dağılmışda, beçə az bulunur,
Bunda şadlıq könülə təkçə şərab ilə qonur.
Arşaq, Albert, Aruşan bizlərə hey bədə sonur?
Cümləmiz veyl, hamı məstanə, şərab etdi xərab!
Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!

Uydular içkiyə tiryak çəkənlər də bütün,
Mübtəladır hamı, məsciddə səkənlər də bütün,
Cənnətin töxmünü yerlərdə səkənlər də bütün,
Axdı doldu hamı gülxanə, şərab etdi xərab!
Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!

Arifə, şairə məxsus idi əvvəl bu əməl,
Hiç bir tacirə, ya hakimə verməzdi də əl.
İmdi amir mənə, tacir dəxi məmurə bədəl,
Cümlədə haleti-rindanə, şərab etdi xərab!
Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!

Çıxmış idim bazara dün, hamı müslüm kefli,
Həm Bumündün salonu xəlq və Bim-bum kefli,
Mən də, onlar da və bir qaç da müəllim kefli,
Şəmi o, biz dəxi pərvanə, şərab etdi xərab!
Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!

Saqi yox, saqiyyə yox, qar-quru var, mütrübü yox,
Azvinin çanlarının qərqlərində, dibi yox,
Gərçi hər millət içir bədə, fəqət biz kibi yox,
Yaraşır təkçə müsəlmanə, şərab etdi xərab!
Moldayı, Gəncəni meyxanə, şərab etdi xərab!

Kefsiz

“Molla Nəsrəddin”, 1924, № 1

DİL MƏSƏLƏSİ

Dil var ikən, gəlin lisan deməyək,
Döndərib farscaya, zəban deməyək.
Hər kəsin var sözü, dili, ağızı,
Ağıza, and içək, dəhan deməyək.
Ərəbi göndərək öz evlərinə,
Farsa, qal bizdə mehman, deməyək.
Göz dururkən yazaq nə eyn, nə çeşm,
Gizlini gizlədib nəhan deməyək.

Var ikən türklərin oxu, yayı,
 Kirpiyə tir, qaşa kəman deməyək.
 Ya günə ruz, ruzigar yelə,
 Gecələr söyləyək, şəban deməyək.
 Buğdaya kəndüm, arpaya dəxi co,
 Əkməyə, suya ab, nan deməyək.
 Tazə bir kəlmə çıxmış, istismar,
 Türkcədir cıxa lap, yalan deməyək.
 Rux yüzə, sər başa, zənəx çənəyə,
 Burma altun saça ilan deməyək.
 Şeir yazdıqda türkcəyi gözədək,
 Mu tükə, ortaya miyan deməyək.
 Bir neçə qafiyə düzəltmək üçün,
 Yuvamız vardır, aşıyan deməyək.
 Ya bu kim, bir rədif uğrunda,
 Yərə ərz, göyə asiman deməyək.
 Saət olsun hövür, dəqiqə çimir,
 İsnişək, əsnəşək, yaman deməyək.
 Gülməyə xəndə, giryə ağlamağa,
 Bəkçiyə heç də pasiban deməyək.
 Birliyə ittihad, bilgiyə elm,
 Qızlar, arvadlara zənan deməyək.
 Kişitək söz verək hamı birdən,
 Kim dönüb qaçsa, pəhlivan deməyək.
 Dilçilər gülməsin bu təsfiyəyə,
 Pozulub Kefsizin də başı, deyə.

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1927, № 5

BİZİM ARVAD

Əfsus, pisi-yaxşını qandı bizim arvad!
 Kursa, kluba, sirkə dadandı bizim arvad!

Üç il iləri o, nə şəhər, bağ tanımazdı,
 Nə kurs, nə məktəb, nə meşə, dağ tanımazdı.

Anlardı tiyatro, nə fırlıdağ tanımazdı,
 Birdən-birə bunlarla calandı bizim arvad,
 Kursa, kluba, sirkə dadandı bizim arvad!

Əvvəlləri o, bir kərə çıxmazdı evimdən,
 Gündüz-gecə oynardı uşaqları ilə şən,
 İndi o, olubdur həm evə, həm mənə düşmən,
 Azdı cıdırından, yavalandı bizim arvad,
 Kursa, kluba, sirkə dadandı bizim arvad!

Mən hür, o əsirimdi, nə iş görsə sezərdim,
 Kəc qoysa ayağın, bədənin, başın əzərdim,
 Məsciddə gəhi, gəhi də şantanda gəzərdim,
 Yatmışdı, fəqət heyf, oyandı bizim arvad,
 Kursa, kluba, sirkə dadandı bizim arvad!

Keçmişdə mağıl saqqalıma rəng yaxardı,
 Qoymazdı yaxam kirlənə, bitlərdi, baxardı,
 Göz muncığı daim bəzəyi idi, taxardı,
 Sanki bu bəzəklərdən usandı bizim arvad,
 Kursa, kluba, sirkə dadandı bizim arvad!

Düşməzdi ki, həmzad duası sağ çiyinindən,
 Rahət bulamazdım hələ təsilə cinindən,
 İndi qalıb az-maz, cıxa lap köhnə dinindən.
 Getdi oxudu, yaxşı qazandı bizim arvad,
 Kursa, kluba, sirkə dadandı bizim arvad!

Qoymur xına öz yalına da, bomboz olubdur,
 Daim el olurdu xınalı, indi solubdur,
 Qırx yaşı keçib, başına elm eşqi dolubdur,
 Kəndin yenidən körpəmi sandı bizim arvad?
 Dəftər, qələmə, dərsə dadandı bizim arvad!

Gündə deyirəm: eybdir arvad, bunu boşla,
 Getmə üz açıq kursa, utan, at bumu, boşla,
 Sal çarşavı, ört başına çarqat, bunu boşla,

Nə qorxdı, qızardı, nə utandı bizim arvad!
Ayatı-hicabı belə dandı bizim arvad!

Bais, balan ölsün! Bu nə aləm, nə əməldir?
Yox anlağımızı ki, bu iş dinə xələldir?
Dinsizliyə bunlar hamı bir yerdə təməldir.
Birdibli cəhənnəmlərə yandı bizim arvad!
Ey vah!.. Hicabı belə dandı bizim arvad!

“Sijimqulunama”

BİZİM QIZ

Xandostu, düşübdür yeni sövdayə bizim qız!
Düz qəddimi döndərdi mənim yayə bizim qız!

Bildir açılıb şəhrdə bir danə fakültet,
Qalsın görüm, Allah, belə viranə fakültet,
Qıldı balamı bir dəli-divanə, fakültet,
Getdi ora, saldı məni qovğayə bizim qız!
Baxmaz nə o dünya, nə bu dünyayə bizim qız!

Bir il o dağılmışda qalib var-yoxu qandı,
Az vəqtdə fikri dəyişib, rəyi dolandı,
Azğınladı lap, dini, yolu, Allahı dandı.
Birdibli inanmır hələ üqbayə bizim qız!
Baxmaz nə o dünya, nə bu dünyayə bizim qız!

Başmaqları atdı, geyinər zivni, nə çəpkən,
Yarəb, gəbərəydi bu, o rabfaka gedərkən,
Don, qofta, batinka, deyir al, hər səhər erkən,
Oynatdı məni həm dəfə, həm nayə bizim qız!
Baxmaz nə o dünya, nə bu dünyayə bizim qız!

Der, indi də Bakuyə gedirlər neçə yoldaş,
Bir daş doğuraydım, doğurunca bunu, ey kaş!

Çarşaf atılıb, dikcə daban, çəkmə, açıq baş...
Haxçıx kimi çıxmış belə ortayə bizim qız!
Xandostu! Düşübdür yeni sövdayə bizim qız!

Miskin atası əlləri qoynunda qalıbdır,
Baxmır sözüne qız, kişi dərddən saralıbdır,
Saç-saqqal ağarmış, namusundan qocalıbdır,
Anlar nə ata, nə ana, həmsayə bizim qız!
Xandostu! Düşübdür yeni sövdayə bizim qız!

Ərlik yekə qızıdır, deyirəm: get ərə, getmir,
Şərbaf Qasıma, bəzzaz ağa Qənbərə getmir,
Dərdindən ölür, molla Əliəşgərə getmir,
Mayıl nə o dünya, nə bu dünyayə bizim qız!
Xandostu! Düşübdür yeni sövdayə bizim qız!

Bakuyə gedir etməyə təhsilini ikmal,
Getməm, deyir əsla ərə, naqqal qızı, naqqal,
Olmaz qınamaq, anlamayır çünki könül, hal,
Hər gün qapılır bir yeni xülyayə bizim qız!
Hala deyil, agah müəmmayə bizim qız!

Cindar Gözəlin də buna kar etmədi tası,
Tiryaki Məhəmməd də yazıb əql duası,
Bu illətin Allaha qalib birçə davası,
Uğratdı bizi büsbütün ifnayə bizim qız!
Xandostu! Düşübdür yeni sövdayə bizim qız?

DİLİMİZ

Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz,
Düzəldi, düşdü nə bir düz yola bizim dilimiz.
Baxanda diqqət ilə hər bucağa, hər tərəfə,
Dama və töyləyə, ya taxça-boğçaya, irəfə,
Gedir xəyalın o dəm Ərdəbil, Əhər, Nəcəfə...
Kələf kimi dolaşib ləbələ bizim dilimiz,
Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz.

Biri dilərsə yaza türkçə¹ əlli-qırx kəlmə,
Çıxır araya özü bilmədən otuz kəlmə.
Gəlir dilə, nə qədər sən bağır ki, get gəlmə!
Qalıbdır az, bizi dildən sala bizim dilimiz,
Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz.

Adım Həsən, babamın da adı Məhəmməddir.
Əmim Əli, dayımın adı Kəblə Əhməddir,
Nənəmki Xeyrənise, qardaşımki Əsəddir.
Açıbdı mərəkeyi-Kərbəla bizim dilimiz.
Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz.

Evimdə varsa nə miqdardə ev əşyası,
Ərəbcə, farscadır adları: misi, tası;
Bir az da rusca qarışmış gedib bütün pası.
Bulub bu növilə artıq cıla bizim dilimiz,
Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz.

Məkatib içrə olan dərş üçün kitablarımız,
Ərəbcə, farsca deyil, anlarıq fəqət yarımız,
Hələ çoxalmadadır gün-günə bu cür varımız,
Qalaq, bizi buraxarmı, dala, bizim dilimiz,
Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz.

Hələ bütün dilə dair olan pozu-yazımız,
O dildədir ki, həmin tez başa düşər azımız,
Yeni hava çala bilmir, çox əskidir sazımız.
Olur səbəb yenə qiylə-qala bizim dilimiz.
Kəsildi başımıza bir belə bizim dilimiz.

1924

BİR MÜLKƏDARIN TƏHƏSSÜRÜ

Göz atarlardı keçən dəmlərdə yıldızlar mənə,
İmdi görşə halımı, hər bir könül sızlar mənə!

Yadıma saldıqca mən, ah, ey gözəl günlər səni,
Ayrılıq, məhrumluqlar dağidar eylər məni,
Bəxti-dunim üstümə güldürdü dostu-düşməni,
Lağ edirlər dəmbədəm, lağlağı, mızımızlar mənə,
Göz atarlardı keçən dəmlərdə yıldızlar mənə!

Malik idim bir deyil, onlarla yaxşı atlara,
Bir, iki, üç, dörd nəfər göyçək, gözəl arvatlara.
Fatmalar altda, çıxardı Sonyalar üst qatlara,
Bənd idi ya şəhr, ya köydə bütün qızlar mənə,
İmdi görşə halımı, hər bir könül sızlar mənə!

Mülkədarım, istəsə dünya bütün olsun xərəb,
Əskik olmazdı yanımdan güldodaq, gülgün şerab
Məncə ən sadə yeməkdəndi plov, yaxud kəbab,
Bəs hanı? İmdi hərəm olmuş da cızızlar mənə,
İmdi görşə halımı, hər bir könül sızlar mənə!

Fatmalar küsdü, qoyub qaçdı məni Marfuşalar,
Başıma, saqqalıma yağmış apağdır sanki qar.
Var nə badə, gül dodaq, nə şəşə, miknət, vüqar,
Külbəmi, rüyalarım uyğumda yaldızlar mənə,
İmdi görşə halımı, hər bir könül sızlar mənə.

Boylə artıq ixtiyar oldum, büküldü qamətim,
Gəncliyi andıqca artar hər dəqiqə həsrətim.
Var bu halimlə yenə bir məhrəmanə niyyətim,
Qoy baxım bir yol da, ram olmazmı baldızlar mənə.
Bənd idi ya şəhr, ya köydə bütün qızlar mənə!

¹ Azərbaycancaya işarədir.

FACİƏ MEYDANI

Məxluqdan xaliqə

Bilmirəm mən yeri, dünyanı yaratdın nə üçün?
Dağları, bağı, gülüstanı yaratdın nə üçün?
Quş, cücü, yırtıcı heyvanı yaratdın nə üçün?
Sənə qurban olum, insanı yaratdın nə üçün?

Bir cəhənnəm olacaqdı buna dünyası bunun,
İndi ki, bitməyəcəkdi ağısı, yası bunun,
Qeyri-qabil olacaqdı, hələ əhyası bunun,
Bəs bu məfluc, yarımcanı yaratdın nə üçün?
Söylə, yahu! Bu müsəlmanı yaratdın nə üçün?

Keçməyir gün ki, o bir guşədə qan eyləməsin,
Hədəf öz gülləsinə bir neçə can eyləməsin.
Etdiyi cümlə ticarətdə ziyan eyləməsin.
Bunca qatilləri, qurbanı yaratdın nə üçün?
Söylə, yahu! Bu müsəlmanı yaratdın nə üçün?

Olduğun adəm o, bir günə gətirməz yadına,
Atmaq əl qarət üçün sənəti erkək, qadına,
Baxmamış elm, təməddün nədir, əsla dadına,
Mötəqid, tabeyi-Quranı yaratdın nə üçün?
Söylə, yahu! Bu müsəlmanı yaratdın nə üçün?

Xaliqdan məxluqə

Onu dünyaya mən zinet yaratdım!
Onunçün böylə ziqiymət yaratdım!

Yerin çox nöqtəsi boş qalmış idi,
Cahanı küfr, vəhşət almış idi,
Kürə yeksər zülamə dalmış idi,
Bütün azmışdı hər millət, yaratdım.
Onu dünyaya mən zinet yaratdım!

Böyük bützlərlə dolmuş idi Kəbəm,
Tanınmaz olmuş idim xud özüm həm.
Yaratdım bir sürü aqıl müəmməm,
Bəşər qansın nədir xilqət, yaratdım!
Onunçün böylə ziqiymət yaratdım!

Yaranmış olmasaydı bəs müsəlman,
Olmırdı keçəl beş milyon insan?
Ey əbdim, olma asi, hikməti qan!
Burada var ki, bir illət, yaratdım!
Onu dünyaya mən zinet yaratdım!

Əgər bu olmasa, ey qafil abdal
Olardı harda milyonlarla hamma!
Kimin çiyində xəlq oynardı xoşal?
Onu insan üçün ibrət yaratdım!
Onunçün böylə ziqiymət yaratdım!

Kimin boynunda eyrlərdi cövlan,
Firəng, İngiltərə, Holland, İspan?
Hələ dərviş, molla, şah, bəy, xan...
Tapardı harda bir qismət?.. Yaratdım!
Bunu onlar üçün nemət yaratdım!

Qalan kimdir bu fani məqbərəmdə?
Bütün xülya olan bağı-İrəmdə?
Olar yüz hur hansı bir hərəmdə?
Xüsusi onlara cənnət yaratdım!
Gözəl qılmanları xəlvət yaratdım!

Edib rəhmət yaratdım,
Tapıb fürsət yaratdım,
Verib şərbət yaratdım,
Çəkib zəhmət yaratdım,
Qoyub minnət yaratdım,
Quruş da verməmişlər
Mənə rüşvət, yaratdım!

QADINLARIMIZ

Yox idim ortada, yalnız beni zahir edən sən sən,
Həyatı anlamazdım, lütf edib mahir edən sən sən.
Xüsusən, fikrimi salım, yeni, tahir edən sən sən.
Cahani sevməyə irşad, ən axır, edən sən sən.

Sən olmazdınsa, olmazdı, həyatü eşq də məlum,
Bəşər nəslə olub məfqud, olardı etilə mədum.
Birinci məktəb ağuşundur, ey həmsiyyəti-məzlum!
Acı, övladına, öz tərbiyədən eyləmə məhrum.

Fəqət artıq düşün, olmaz tərəqqi bu kəmalinlə,
O yüksək dağları aşmaq çətin hazırkı halinlə,
Çıxıb meydana ali elm, təhsilü cəmalinlə,
Burax qoy parasın yurdun, elin, fikrin, məqalinlə.

Yetişdi vəqt, axır sən də oldun hür, sər azad,
Dəxi yetməzmi ummaq başqalardan mərhəmət, imdad,
Qanad aç, uç səmayi-mərifət, ismətdə şadaşad.
İnan kim, səndə var hər günə, hər cür qüvvə, istedad.

O gün nuri-rüxünlə parlayar güllər də, gülşən də,
Gülümşər həp vətən də, el də, əbnayi-bəşər, mən də
Kəmalə-məfəxrətlə xud bu halı seyr edib sən də
Saqın, ey gövhəri-yekta, çıx artıq, qalma məxzəndə,
Çıx artıq, qalma mədfəndə!

Ə.Nəzmi

"Maarif və mədəniyyət", 1925, № 3

MƏZMUN-MƏZMUN

*Bəzi ziyalılarımız kitabxanadan istifadə üçün
götürdüləri kitabları mənimsəyib, bir daha
kitabxanalara qayıtmırlar...*

Dün yolum düşdü kitabxanəyə məcnun-məcnun,
Gördüm ol daireyi həp dolu məzmun-məzmun.

Düşmüş idi oraya bir də keçən il güzərim,
Bir sevinc ilə açılmışdı həvalərdə pərim.
Uçmaq istərdim o gün, qalmamış idi kədərim,
Məndə bir nəşə yaratmışdı oğünkü səfərim.
Dönmüş idim o məkandan evə məmnun-məmnun.

Çünki görmüşdüm onu başdan-ayağə rəngin,
Dopdolu dürlü kitablar, münəzzəm, zəngin.
Bəxş qılmışdı onu xəlqimizə dövri-nəvin
Dün fəqət gördüm itirmiş o lətafət, o fərin,
Əzdi küskün nəzər ilə mənə məğbun-məğbun.

Sordum ondan ki, nə olmuş sənə, ey dari-ədəb.
Oldu kim gül yüzünün solmağına boylə səbəb?
Səndən almaqda idi nur, ziyalılar həp.
Bir acı güldü, həman açdı bəyan etməyə ləb
Şərhi-hal eylədi bu növ ilə məhzun-məhzun!

Mən, dedi: köksümü açdım bu qraxmallılara,
Qıymadım qalmaların elm yolunda avara.
"Həpsi övladi-vətəndir" dedim, etməz ki, para,
Vurdu bəziləri bu sinəmə yüzlərlə yara,
Çaldılar xeyli kitablarımı məlun-məlun.

Bilmədim, bunda suçum varmı, fənasın, eyisin,
Səhv olub, anlamadım, əqillisin, "hey-hey" sin!
Var qulağı-başı, insan ona baxsın, nə desin,
Heç görünmüşmü, kitab-kağızı insan da yesin?

Sarmaşırlardı dolablarıma məftun-məftun,
Oldu rəngim o ağ əllərləcə mədfun-mədfun?

Söyləyirmiş biri bir yerdə fəxarətlə dünən
Ki, aşırmış bir-iki ildə kitab, əllyəcən.
Var, inanmazdım, iki, ya üçayaqlı kəsəyən.
Qafilemmiş, bu gün öyrətdi mənə elmü fənn.
İndi mən nəzmə çəkim, sən oxu məznun-məznun.
Dün yolum düşdü kitabxanəyə məcnun-məcnun.

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1927, № 13

MÜSTƏZAD

ÇOBAN VAR

Bakı, nə qədər səndə bu gün sevgili can var, can, həm də rəvan var.
Əta edilən tək sana min sirtı-nihan var, min canı-cahan var.
Bir bax özünə, sənə nə elm, nə zəman var, nə eyşü, nə şan var.
Sən ölkəmizin mərkəzisen, əmin-aman var, çox yaxşı-yaman var.

Bir yanda fənn, elm, o biri yanda cəhalət, yahu, bu nə halet.
Bir yanda kobudluq, o biri yanda zərəfət, sirqət və əmanət
Bir guşədə rahat, o biri səmtdə qarət, yüzlərlə rəzalet.
Minlərlə mühafiz, həmi yüz-yüz xuliqan var, həm su, həmi qan var.

Getdi iki doktor kişinin bürkü başından, sən etmədin iman.
Bir eski mühərrir dəxi qaldı başı üryan, bürksüz yaşar insan?
Əmma edilir hər gecə bir guşədə talan, ya yoxmu nigəhban?
Qız yavruları söyməyə də çoxlu cəvan var, həm çox söz atan var.

Sabunçuda məktəbli döyənələr də azalmır, heç kəs vecə almır.
Hətta Şamaxı cadəsi ondan geri qalmır, bu xəstə onalmır.
Bilməm ki, milisiya buna bir göz niyə salmır? Güclü zopə çalmır?
Hər küncdə bir cib kəsici oğru, piyan var, bir qıllı qaban var.

Bakı, gözəl, bu ləkə bu hüsne yaraşmaz, bir günə iş aşmaz.
Qoynunda yatan minlər ilə kütle-yi-dəmsaz, etsin sənə qoy naz.
Sən qov bütün alçaqları, ey bəldeyi-mümtaz, ey şəhri-sərəfraz.
Ətrafidən özəimizə doğru baxan var, yatmaqda ziyan var.

Doğrul, daha doğrul!
Vermə pis işə yol!
Qorxmaz sürü "qurd"dan,
Vəqta ki, çoban var!

Kefsiz
"Molla Nəsrəddin", 1927, № 16

QOYMAYIN

*"Molla Nəsrəddin" in 47-ci nömrəsində İmam
Musa Kazımın şəkli getdiyinə görə bazar asnafi
və bəzi yarımziyalılar "Molla Nəsrəddin" i gör-
mək istəməyib ona etiraz edirlər.*

Qoymayın, ay kişilər! Molla azıbdır izini,
Saplayır qəlbimizə gündə bu minkir bizini.

Dini, imanı, yolu, məzhəbi yox, məsləki yox!
Tay buna, həqqi atanlar arasında, tək yox!
Dinə endirdiyi zor zərbəyə ölçü, çəki yox!
Bükməmiş bircə yol Allah qabağında dizini,
Saplayır qəlbimizə gündə bu minkir bizini.

Adını molla qoyub, saqqalı, əmmaməsi var,
Abası, qurşağı, nələyni, uzun caməsi var.
Tanımır Allahı, bu bəhstdə həngaməsi var,
Bəzəmiş, baxma ki, təfsirlər ilə mizini
Saplayır qəlbimizə gündə bu minkir bizini.

O çəkib şəklin imamın da qoyur məsxərəyə,
Bir cürə həcv yazır, kim olur olsun, hərəyə,

Bu yolun axırı bilməm çıxacaqdır nərəyə?
Bəs kim islah edər o mollaların dinsizini,
Saplayır qəlbimizə gündə bu minkir bizini.

Museyi-Kazimin o, şəklini çəkmişdi o gün,
Səbr edir, bilmirəm, allahlar, imamlar nə üçün?
Ləğv olunmuş mөгər ecaz, kəramət bütün,
Ənbiya yoxsa itirmişdir evin dəhlizini,
Saplayır qəlbimizə gündə bu minkir bizini.

Almayın, bayqot edin bircə dənə jurnalını,
Axtarın düşə ələ, yolmalayın saqqalını,
Salın əmmaməsini boynuna, yırtıb şalını,
Sındırın qarşınıza vurduğu dik məhmizini,
Qoymayın, ay kişiler! Molla azıbdır izini!

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1927, № 49

NƏ ÜÇÜN?

Ağlayır, bəllidir artıq, başı ağlar nə üçün,
Ağlayır bəs bu qalın başlı ulaqlar nə üçün?

Ağlayır başları ağlar hələ bir məqsədi var,
"Pişrəv"dir, yedəyində neçə min məşhədi var.
Azarı, xəstəliyi, məqsədinin məbədi var,
Ağlayır onları təqlid ilə sağlar nə üçün?

Şadlığından adam ağlar, bunu bilmirmi hamı?
Ağlayır, aldadacaq çünki bununla avamı.
Oynadır pul, nə ki, mollaları, hətta adamı,
Bilməyirsənmi bu meymun qara bağlar, nə üçün?

Qalmış ağlaşmaya bir ay hələ, o diş biləyir,
Süpürür təkyəyi, məscidlərə zəməm çiləyir.

Kül atıb gözlərə, yoxsul cibi kəsmək diləyir,
Uymuş o qırmızı cibgirlərə lağlar nə üçün?

Soymağa kəndliləri kənddə də bazar açacaq,
Olmayan "cənnət alan, gəl" – deyə hədyan şaçacaq,
Çox çürük söz satacaq, başları qırxdıb çapacaq,
Qırxdırır başlarını qıssa qulaqlar nə üçün?

İşçi-kəndli yalana indidəmi aldanacaq?
Min il ötdü, yenəmi səfsətəyi-söz satacaq?
Öyrədirdən bu gün əsr itlərə anlaq, qanacaq,
Ulasın ölkədə bayquş, yapalaqlar nə üçün?

Ənbiya, Allah, imam bayqot edilsə, nə olur?
Xəlqimiz məscidi yox, məktəbi bilsə, nə olur?
Matəmə, təziyəyə əks gedilsə, nə olur?
Yamanıb canına xəlqin bu yamaqlar nə üçün?

Dəyməsin köhnə xurafata çomaqlar nə üçün?
Oynamırlar yumuruqlar, şapalaqlar nə üçün?

Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1928, № 22

BİLMƏ Kİ, ALƏM NƏDİR

Baxma işə, pişəyə
"Tök şərabi şişəyə"
"Ver özünü guşəyə"
"Bilmə ki, aləm nədir"
"Qüssə nədir, qəm nədir".

Uymayıb əsirligə,
Bax kefinə bir tikə.
Kim dağıda, kim dikə,
Vur küpü, cəm-cəm nədir,
Bilmə ki, aləm nədir.

İstəyir Allah vara
Zalxa geyinsin qara,
Sən hara, onlar hara,
Fizə nə, Ədhem nədir,
Bilmə ki, aləm nədir.

Bir yekə xidmətçi ol,
Firqəçi, ya komsomol.
Arvadına vermə yol,
Elm nə, Məryəm nədir,
Bilmə ki, aləm nədir.

Oldun o gün ki, müdir,
İşlə nə əqlin kəsir.
Sevgilən, et qız əsir,
Ar nə, adəm nədir,
Bilmə ki, aləm nədir.

Köhnə qadın, qız yetər,
Versə sənə dərdi-sər,
Ağzına vur, sənşən ər,
Naz nə, çəm-xəm nədir,
Bilmə ki, aləm nədir.

Meyvələri düz mizə,
Tök meyi çıxsın dizə.
Ver bir atım Kefsizə,
İçmədi Əkrəm nədir,
Anla ki, həmdəm nədir,
Bilmə ki, aləm nədir.

Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1928, № 38

DABANI ÇATDAX XALAYA

Ay qoca kaftar xala!
Bir tikə qıl ar, xala!

Ol yekə arvad daha,
Bircə qırıq yat daha,
Xan qızını at daha,
Var neçə dindar, xala!

Batsın uğursuz adı,
Çox da öyüb arvadı,
Pisləmə mir Damadı,
Çıx ona qəhmər, xala!

Arvada arvad, məgər
Yan basar, ay dəngəsər.
Arvada lazımdır ər,
Olsa belə "çar", xala!

Var bizim evdə biri,
Gömdü məni dipdiri.
Gövdəsi var ipiri,
Əqli, gözü dar, xala!

Qoymadı yüz qonşuda,
Qaldı nə dost, nə quda.
Oldumu arvad, bu da?
Lap sənə oxşar, xala!

Hər kəsə donquldandır,
Hökm onundur sanır.
Heqqimi mütləq danır,
İstəmir əfsar, xala!

Qonşuda var bir gəlin,
Öpmüşəm üç yol əlin.
Yox fəqət (ömbül) də din,
Qoymadı murdar, xala!

Ölkədə yox inzibat,
Arvad olub köhlən at.
Ölsün o çirkin Nabat,
Etdi məni xar, xala!

Həpsi atıb çarşafı,
Lam oxuyurlar kaftı.
Arvadın olmaz saftı,
Söyləmə ki, var, xala!

Vallah, "adamdır" kişi,
Qurdalamır çox işi.
Ax, bu imansız dişi,
Hər şeyi çalxar, xala!

Sən olahı arvadım,
İtmədimi hər zadım.
Batdı müqəddəs adım,
Oldu günahkar, xala!

Quşlarının yox dəni,
Qurdalama çox məni.
Tas deyə çalsın səni,
Bir yekə şahmar, xala!

Gəl yaşayaq yan-yana,
Mən hələ bəndəm sana.
Çıxma fəqət meydana,
Faili-muxtar, xala!

Sazla çığırma, kabab,
İstəkana tök şərab.
Çox qocalıb Kamiyab,
Olma ona yar, xala!

Gəl yaramı sar, xala!
Ah, riyakar, xala!

Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1928, № 40

BALACA FELYETON

*Əhməd şah bir neçə il Avropada veyillən-
dikdən sonra qayıdıb yenə İrana gəlir.*
(*Qəzetlərdən*)

Baxəbərsənmi, dadaş? Şah gene İranə gəlir!
Mülkünü qoymamağa olmağa viranə, gəlir!

Gəzdi Avropada çox, yadına düşmüş vətəni,
Sən görən şah deyil o, indi olubdur mədəni,
Qurtarıb xəstəliyi, lap sağalıbdır bədəni,
Buraxıb Londonu, öz məşqəti Tehranə gəlir,
Baxəbərsənmi, dadaş? Şah gene İranə gəlir?

Varlı Avropada şahənə əlamət çoxdur,
Kimya, elm və texnik... qiyamət çoxdur,
Gülyanaq, qönçə dəhənlər, uca qamət çoxdur,
Şah, görək ovcu dolu, yoxsa fəqirənə gəlir,
Baxəbərsənmi, dadaş? Şah gene İranə gəlir!

Nasirəddin babası Londona etdikdə səfər,
Sərgidən almış idi çox pula bir surəti-xər,¹
Əcəba bilməli, Əhməd gətirir bəs nə xəbər?
Təcrübə, fikrmi? – Ya bir dişi dürdənə gəlir
Baxəbərsənmi dadaş? Şah gene İranə gəlir?

Boylə derlər ki, bitibdir şahın artıq parası,
Kisəsi boşluq olur hər kəs üçün yüz qarası,
Tez gedər hər yara, getməz bu yaman dil yarası,
Bu acı sözdən adam lap usanıb canə gəlir!
Baxəbərsənmi, dadaş? Şah gene İranə gəlir!

¹...Londonda ümumi sərgiyə tamaşaya getmişdik. Birdən bir eşşək surəti (surətə xərira didim) gözümə sataşdı. Dedim bu eşşək burada nə qayıdır? İngilislər gülüb dedilər ki, bu eşşək deyil, lakin eşşəyin surətidir. Yaxına baxdım (həqiqət bəsyar xub saxtə budənd), "vəzir" hüzura dedim: "Satın alıb İranə göndərdi". Çünki İranda eşşək, görülən heyvanatdan deyilmiş (*Nəsrəddin şahın özü yazdığı sayahətnamədən*).

Bax hələ sən bu bizim naxələf iranlılara,
Derlər o gəlməsin İranə... dolansın avara,
Anlamırlar ki, çəkərlər adamı qanlı dara.
Dayamış dal o da bir səmtə, delirənə gəlir,
Mülkünü qoymamağa olmağa virənə, gəlir!

Mülk, öz mülküdür, insafilə baxsaq düzünə,
Təbəəsi yaxşı deyil ağ ola şahın üzünə.
Qürbət ellərdə qarışmış gecəsi gündüzünə,
Görsə əhvalını kafir belə imanə gəlir!
Baxəbərsənmi, dadaş? Şah genə İranə gəlir!

Bax gəlir, əmma nə gəlir!
Tullana-tullana gəlir,
Sallana-sallana gəlir.
Bir daha əyləşmək üçün
Təxti-Süleymanə gəlir!

Kefsiz

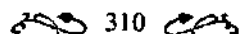
"Molla Nəsrəddin", 1925, № 43

MƏDƏNİ İNQILAB

Ax, mədəni inqilab, ax, mədəni inqilab,
Döndərib əhvalımı, işləri etdin xərab.

Biz dəxi dünya görüb, ömr elədik çox zaman,
Kim eşidib ismini, indiyəcən ver nişan!
Var nə Quranlarda bu, nə buyurub rövzəxan,
İncili, Tövrəti aç, bax bu risalə, kitab,
Ax, mədəni inqilab, ax, mədəni inqilab.

Bu necə söz! Olmasın arvadımın çadrası,
Atsın əzadarlığı, məscidi, matəm, yası,
Səhldir atmaq məgər, cənnəti, dua, tası!
Yoxmu qiyamət günü, yoxmu tərəzu, hesab?
Ax, mədəni inqilab, ax, mədəni inqilab.

Gepka götür, şapqa qoy, geymə deyirlər papaq,
Kuçeyə çıxsmın qadın, həpsi açıq qol, bacaaq.
Çadrasız arvadlara söymək edilsin yasaq,
Yemə sarımsaq, soğan, içmə ərəq və şərab,
Ax, mədəni inqilab, ax, mədəni inqilab.

Ölkədə derlər hələ, qalmamalı bisəvad,
Çöldə çobanlar dəxi etməlidir ictimad.
Həp dəyişilsin həyat, əsl-nəsəb, rəsm, ad,
Tazə əlifba ilə əsər oxusun Kamyab,
Ax, mədəni inqilab, ax, mədəni inqilab.

Var yeniliklə aram, min əyri çağrım, mənim,
Bıqdım, üzöldüm bütün, çatdı bağırm mənim.
Bu mütəgəlliblərin ağzına ağrım mənim,
Heç biri kəsb etməmiş bircə qəpiklik savab,
Alma iki-üç qadın; siğədən et ictimab.

Çək əbədi iztirab,
Ax, mədəni inqilab,
Ax, mədəni inqilab.

Kefsiz

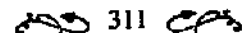
"Molla Nəsrəddin", 1928, № 44

DİLİMİZ DÜZƏLMİR

Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah,
Biz hankı yana yüz çevirək, ay aman, Allah!

Ey tanrı və peyğəmbərim, ey dürlü imamlar!
Ey məscid, imamzadə və onlardakı şamlar!
Ey minlər ilə pirlər, ocaqlar və hamamlar!
Sizdən olacaq, olsa kömək, əşhədübillah!
Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah!

Ey göyləri, ayı, günü yoxdan yaradanlar!
Ey gündə günahları çiyinlərdə yazanlar!

Ey cəhl uğurunda çəkilən güclü ziyanlar!
Siz qoymayınız, işlərimiz yaxşı deyil vah...
Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah!

Göndər bizə qaimləri¹, dünyanı düzəltsin,
Bir möcüzə kim, iş bu müəmmarı düzəltsin,
Bir gündə dili, dinləri, mənanı düzəltsin,
Ol günə ki, kim görsə desin ay bərakailah,
Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah!

Qaç qomsiyə, kaç danə də dərnəklərimiz var,
Söz söyləməyə fəidsiz, ənglərimiz var,
Kəndimizi oynatmaq üçün hənglərimiz var,
Kim baxsa iraqdan, deyəcək bizlərə pah-pah!
Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah!

Ya həll olunur olmadımı işbu müəmma?
Hər şəhrdə bir şivə, birər ləhcə, bir iyma
Hər kənddə bir imla, yazı, bir ism, müsəmma,
Bir günə xörəkdir yeyəriz xah və naxah,
Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah!

Yardım bizə var mənəcə, yığıncaq, nə qələmdən,
Nə söyləmə, nə yazma, nə də dərdü ələmdən,
Saxlanmalı eynilə, nə qalmışsa dedəmdən,
Gül sən bizə ey köhnə lisanı yaradan şah!
Dildən-dilə düşdük, dilimiz bulmadı islah!

“Sijimqulunama”

BƏHANƏDİR

Şura seçkiləri və mövhumatçılar ilə qolçomaqlar

Köhnəliyin fənalığı əldə bəhanədir fəqət,
Bunlara büsbütün səbəb dövr, zəmanədir fəqət.
Bəxti yatıb “böyüklerin”, tərsinə işləyir təkər,

¹ Guya qaim olan on ikinci imama işarədir.

Çıxdı beyin, xanımların başlarına kənz, nökr.
Vurdu axundu, taciri bir-birinə fəqət qədr.
Köhnə əba, əmmamələr sadə məşənədir fəqət.
Bunlara büsbütün səbəb dövr, zəmanədir fəqət.

Oktyabr dəyişməsi oynadı öylə bir oyun
Kim, yekə qurda göstərir buynuzunu keçdi, qoyun.
Kənddə qoçu, qulaqlara rəncbər əyməyir boyun,
Bu hərəkəti onların həqq şənənədir fəqət
Bunlara büsbütün səbəb dövr, zəmanədir fəqət.

Seçkilər indi başlamış kənddən eşitmişəm xəbər
Məclisə qoymamış girə öz-özünü çopur Yetər,
Şahqulunun səsin alıb rəncbəri keçəl Səfər,
Halbuki varda, qüvvədə kənddə yeganədir, fəqət
Bunlara büsbütün səbəb dövr, zəmanədir fəqət.

Gör nə günə qalıb bizim dairə, sədr olub qadın,
Girmiş işə, batırdı lap qövm, qəbilənin adın.
Seçki üçün gələn qadın, qız-gəlin atdı çarqatın
Kəndlərə çadralı gedən bir neçə danədir fəqət,
Bunlara büsbütün səbəb dövr, zəmanədir fəqət.

Kəfsiz

“Molla Nəsrəddin”, 1926, № 52

OLMADI

Millətə əfsanəmiz fəidəmənd olmadı,
Fikrimizi anlayan birəcə həpənd olmadı.

Biz bu müsəlmanların türkü ərəb, farsinə,
Hər nə dediksə, bütün, işlədilər tərsinə.
Ağlamayın, söylədik, açdı hamı tər sinə.
Qəsdimizin qaracağı bir yana bənd olmadı,
Fikrimizi anlayan birəcə həpənd olmadı.

Biz dedik iranliya, ölkəni abad qıl!
Məkkəyə getmə, iki yoxsulu dilşad qıl!
Xanlara quldur elin, onları azad qıl!
O yenə həcc axtarır, qabili-pənd olmadı,
Fikrimizi anlayan birəcə həpənd olmadı.

Getdi dünən fikrimin atlısı Türküstana,
Gəzdi o ətrafı həp, döndü dübarə bana.
Söylədi: onlar belə həp ölü, gəlməz cana,
Əl çək, əzizim, dedi, qənd hələ qənd olmadı,
Fikrimizi anlayan birəcə həpənd olmadı.

Atladım ayroplan, seyr elədim Qafqazı,
Ləzgi, noğay, türk, tatar, bir toyuğun çolpası.
Cümləsi din düşkünü, həpsi həyatın pası,
Sözlərim oldu ağı, heç kəsə qənd olmadı,
Fikrimizi anlayan birəcə həpənd olmadı.

On iki ildir olub şanlı, böyük inqilab,
Hər yana saçmaqdadır elmü ədəb, abü tab.
Şərq qadını indi də çadralı, yüzdə niqab.
Boynuma azad, açıq zülfü kəmənd olmadı,
Kənd, oba, dağ, şəhər həp dopdolu xənd olmadı,
Fikrimizi anlayan birəcə həpənd olmadı,
hissi bülənd olmadı.

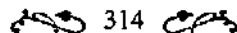
Kefsiz

"Molla Nəsrəddin", 1929, № 15

ƏHMƏDİ-BİĞƏM

Dabanı çatdax xalaya

Danma nemətlərini, canına həmdəmdi kişi,
Atadan da irəli, arvada məhrəmdi kişi.
Naqisül-əql qadındandı ya kəmdi kişi?

314

Necə olsa işə səndən yenə ələmdi kişi.
Demə ki, bir yaramaz Əhmədi-biğəmdi kişi.

Nankorluq biçilib cinsi-lətifin boyuna,
Ər deyilmə dözən arvad çıxaran hər oyuna?
Bənzər arvad iki buynuzları düşmüş qoyuna.
Bax ki, Quranda və hər yanda müqəddəmdi kişi
Demə ki, bir yaramaz Əhmədi-biğəmdi kişi.

Varmıdır birəcə nəfər, söylə, qadından da imam?
Ənbiyamız kişilərdir, nə qədər varsa tamam.
Yox tutan birəcə qadın da komisarlıqda məkan
Yerdə də, göydə də hər halda mükərrəmdi kişi,
Demə ki, bir yaramaz Əhmədi-biğəmdi kişi.

Əlli yol çadranı, həm çalmanı atsan da belə,
Şəltəni, çəpgəni, başmaqları satsan da belə,
İrz, namusu həyasız yerə bassan da belə,
Börkü atmaz! Hələ namusi-müçəssəmdi kişi,
Demə ki, bir yaramaz Əhmədi-biğəmdi kişi.

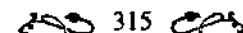
Qıcırırsan mənə qarşı nə üçün dişlərini,
Duymayırsanmı dözülmez hərəkət, işlərini.
Salıram yadə yeyilməz, koba bişmişlərini,
Yenə də dərdinə hər barədə mərhəmdi kişi
Demə ki, bir yaramaz Əhmədi-biğəmdi kişi
Yenə dərdindən ölür, gözləri pürnəmdi kişi.

Sijimqulu

"Molla Nəsrəddin", 1929, № 6

O MALIN HANI?

Halın çox ağrıdır məni, ay molla!
Söylə, keçmişdəki cəlalın hanı?
Nüfuzun, təsirin, hökmün, fərmanın,
Şövkətin, dəbdəbən, iqbalin hanı?

315

Məskənin məsciddi, məkanın minbər,
Yardımcın allahlar, imam, peyğəmbər,
Söylərdin yerdən yox, göylərdən xəbər.
Məhrabın, azanın, Bilalın hanı?

İndi orucluqdur, yanmır qəndillər,
Yoxdur o keçmişki şükühdü əllər,
Ancaq tənqidinə açılmış dillər,
Cavabın, təkfinin, əmsalın hanı?

Hər il bu günlərdə pilov bişirdi...
Yeyirdin mal kimi qarın şişirdi.
Dodağın örtülməz, hey irişirdi,
Heç solmaq bilməyən cəmalın hanı?

Ac xəlqi məscidə maltək qatardın,
Cənnətlər, qəsrlər, qızlar satardın,
Kütlə avam idi, tez aldadardın,
Nəgdə dəyişdiyən o malın hanı?

Duymuşmu yoxsullar fırladığını,
Qırmışmı kəndlilər tuman bağını,
Kəsmişmi qız, qadın qaymaq, yağını,
Daim dolu olan çuvalın hanı?

Artıq tutulmuşdur yalanın başı,
Getmiş damaqlardan dinin xaşxaşı,
Tapmazsan işçidən bir nəfər naşı,
Sevmir haramını, halalın hanı?

Bəsdir məscidlərdə saldın rəxtixab,
Tüksüz qucağında meyl etdin şərab.
Sən hansı pisləkdən etdin ictinab?
İnsanlıq, mərifət, kamalın hanı?
Artıq bunlar yetər, məsciddən rədd ol!
Haydı, yeyin tərpan, gəlir komsomol!

Kəfsiz

"Molla Nəsrəddin", 1929, № 7

TÜRK QIZINA

Aprel inqilabının 10 illiyi münasibətilə

Baxmadı min il bütün
Qardaş, ata, ər sana.
Vermədilər çünki həqq
Məscidü mənbər sana.

Əzdi, gəmirirdi səni
Din və müqəddəs kitab.
Boğdu, bitirdi bütün
Dərdü ələm, iztirab,
Qaldı qadınliq iyi
Səndə, nə də abü tab.
Etmədi bir mərhəmət
Xəliqi-əkber sana,
Baxmadı min il bütün
Qardaş, ata, ər sana.

Olduğunu əqlsiz
Söylədi din taciri.
Halbuki bu söz fəqət,
Bir qələt idi iri.
Tərbiyəyə baxmadı
Bu həşəratın biri,
Olmadı azadəlik
Böylə müyəssər sana,
Baxmadı min il bütün
Qardaş, ata, ər sana.

Anlamaya, anlaya
Tapdaladı el səni.
Qasdı-qovurdu yaman
Zəhərli bir yol səni.
Gəldi, xilas eylədi
Tək böyük Aprel səni,

Verdi ucalmaq üçün
Qırmızı bir pər sana.
Bir də hüquq, imtiyaz
Ərlə bərabər sana.
Elmü ədəb, tərbiyə
Fikri-münəvvər sana.

Apreli alqışla sən,
Gənc eli alqışla sən.

Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1930, № 15

Ə.Vahidə

Verməyir bir belə qulluq mənə heç əl, Vahid!
Bu edir şairi avarə, məəttəl, Vahid!
Dirilik sürməyi, zövqü daha çox anlar ikən,
Sübhumüz oldu nədən şamə mübəddəl, Vahid!

12 aprel 1930, Azərnaşr

Cavab

Ustadım Nəzmiyə

Mən fəqət sadə ilə bədəpərəstəm, Nəzmi!
Bir xərabatiyəm, hər ləhzədə məstəm, Nəzmi!
Bir fəqirəm, nəmə lazım təhəmi-dövləti-Cəm
Qəsri-Daranı seversəmsə də, pəstəm, Nəzmi!

27 iyun 1930, Azərnaşr

Nə köpəkdir qata qəm nəşənə əngəl, Vahid!
Versə saqi bir əyağ ilə sənə əl, Vahid!
Məstlik, ərəqdə deyil isə mətlub, fəqət,
Cam edər məsələni həlli-müəffəl, Vahid.

29 iyun 1930

Mən nə divanə, nə əyyaş, nə pəstəm, Vahid!
Nə rəyasət, nə də kaşanəpərəstəm, Vahid!
Təkcə bir qönçə dodaqdan süzülən qətrə ilə
Boylə sərgərmü sərəfgəndəvü məstəm, Vahid!

HİTLERİN ALLAHLA İTTİFAQI

Bizə hücumundan üç-dörd gün əvvəl,
Papadan təminat alıb mükəmməl,
Hitler hüzuruna getdi Allahın,
Dedi: "Ey dünyanı var edən yoxdan,
Fikrim hüzurunda aydıdır çoxdan.
Yoxdur səndən gizlin bir sirmim mənim,
Sənin düşmənidir mənim düşmənim.
Sovetlər ölkəsi məlumdur sənə,
Onlar düşməndirlər sənə, həm mənə,
Nə səcdə eləyir, nə vururlar xaç,
Deyirlər: "Deyilik Allaha möhtac".
Hüzura gəlməkdən məqsədim bu gün
Allahsan, bəllidir sənə büsbütün.
İndi bilirsən ki, mən çoxdan acam,
Bir parça ət, çörək yoxdur, möhtacam.
Var bolşeviklərdə çoxlu ət, çörək,
Vermirlər... onlarla vuruşam görə.
Gəl bir müqavilə bağlayaq bu gün
Biz də bir müttəfiq olaq büsbütün.
Tüfəng, top, tank, qoşun, təyyarə menden,
Kəramət, ruhani ecazlar səndən.

Vuraq dinsizləri, allahsızları,
Hər nə qapıb alsam, bölək tən yarı.
Lakin bir şərtim var, ey pərvərdigar!
Ki, bizdən kim ölsə gizlin, aşıkar,
Bir marşal, komandan, general, əsgər,
Beş nəfər, on nəfər, ya yüz min nəfər
Onlardan keçmişini etmədən sual,
Qoyasan növbətsiz behiştə dərhal.
Allah bu təklifdən çox razı oldu,
Doqovor yazıldı, imza qoyuldu.
Hitler edilmişdi cənnətlə təmin,
Doqovor qoynunda arxayın, əmin.
Etdi Sovetlərə ansızın hücum,
Vuruşma, toqquşma hər kəsə məlum.
Keçmişdi sazişdən iki, ya üç gün,
Allah xəbərdardı işlərdən bütün.
Mələklər, küləklər vermişdi xəbər
Ki, Şərqdə qınından çıxmışdır xəncər.
Allahın qapısı döyüldü birdən,
Qapını açıqda mələklər həmə
Qoca – on min ildən daha çox yaşı –
Cənnətdə işləyən bir odabaşı
İçəri girərək səcdəyə düşdü,
Çənəsi titrəyib, alını bürüdü.
Qoca yığışdırıb sonra özünü,
Burnunu çəkərək, silib gözünü
Allaha dedi ki: “– Bu gün cəbhədən
Gəlmiş dörd min ölü, necə edim mən?
Onların hamısını edimmi qəbul?
Maşallah, çox yetkin, həm boldur məhsul.
Hamısı deyir ki, göndərib Hitler,
Şəhidik, lap əla cənnətdə yer ver!”
Allah ona dedi: “– Durma, qayıt get,
Onlardan dörd ölü saxla, qəbul et!
Qalanın qov getsin qapından bütün,
Sonra da kim gəlsə, mənə de hər gün”.
Götürüb dörd mindən ancaq dörd nəfər,

Verdi, qalanlara dalandar xəbər
Ki, gedin, durmayın, mənə yox günah,
Cənnətdə yer yoxdur – buyurdu Allah.
Ölülər başların dikərək yerə,
Qayıdıb açdılar dərzi Hitlerə.
Hitler qəzəbləndi bu sarsaq işdən,
Allahın yanına gedərək həmə
Dedi: “– Ey hər işdən xəbərdar Allah!
Yaraşmaz şəninə böylə bir günah,
Doqovor bağlayıb, qol çəkmişik biz,
Lakin bu gün şərti pozursunuz siz.
Behiştə qoymayıb bəs şəhidləri
Nə üçün üstümə qaytardın geri?
Mən bu cür işlərə dözə bilmərəm,
Göstər səbəbini, anlaq, et kərəm...
Ölülər çəkirlər çöldə iztirab,
Doqovor pozulmuş olunur hesab.
Allah gülüb dedi: “– Ay cənab Hitler!
Rahətsiz olmağa yoxdur heç də yer...
Əsla pozulmamış şərt, müqavilə,
Bu sözü eyibdir getirmək dilə.
Doqovor pozmaqda məşhursan özün,
Yoxdur düzgün çıxmış bir əhdin, sözün.
Adın olmuş bütün dünyada bədnam,
Sənə heç kim vermək istəmir salam.
Müqəssir sizsiniz, əzizim, yene,
Sizin informasiya höccətdir mənə.
Hər bir məlumatı yoxlayıram mən,
Bilirəm, olursa nə qədər ölən.
Birinci günündə vuruşmanın siz,
Ancaq dörd nəfəri qeyd etmişdiniz.
Lakin o gün ölü gəlmişdi dörd min,
Olar böylə səhvə inanmaq çətin.
Mən də qəbul etdim ancaq dörd nəfər,
Versin informasiya qoy düzgün xəbər”.
Hitler dedi: “– Baxma informasiyaya,
Ancaq inan fakta, ölüyə, saya.

Ölülər etməzlər rəqəmi alt-üst,
Faktı ancaq onlar göstərir dürüst!
Gəlsə bir milyon da götür, yerləşdir,
Baxma məlumatda üçdür, ya beşdir”.
Allah bu sözlərə etdi etiraz
Dedi: “– Cənnətdə yer çox azdır, çox az!
Bəlkə sən milləti qırdırdın bütün?
Onu yerləşdirmək olmaz ki, mümkün.
Cənnət cəhənnəmtək çox böyük deyil,
Sığmaz Ərafə də qurbanların, bil!
Dostum, hətta bir gün özün də gəlsən,
Böyle bir böhranda yer tapmaram mən,
Dalanda qalmağa olarsan məcbur,
Həqiqət böylədir, tut məni məzur”.

Əli Nəzmi
“Ədəbiyyat qəzeti”, 1941, 1 avqust

HİTLERDƏN ƏLALTILARINA

Şərqdə işlər ayrı bir rəng aldı, yardım göndərin!
Şöhrətim, yüksək adım alçaldı, yardım göndərin!
İş, komandan olduğum gündən gəlir hər yerdə nəhs,
Qoymayır əlsin sovet əsgərləri, ordum nəfəs,
Qovhaqovdur, qırhaqırdır, vurhavurdur, kəshakəs,
Cəbhədə səngərlərim boş qaldı, yardım göndərin!
Şərqdə işlər ayrı bir rəng aldı, yardım göndərin!

Antonesku

Səndekindən az deyildir indi mənə də iztirab,
Dostluğundan el xarab, ölkə xarab, işlər xarab,
Yaxşıdır olsa adam bir az utancaq, xudhesab,
Yox vətəndə ət, çörək, yağ, qalmamış millətdə tab,
Hitlərə layiq şeyim yox, incimə, əfv et, “cənab”!

Mussolini

Hər nə ki, vardı italyanlarda sən verdin bada,
Bir qarış torpaq əlində qalmamış Afrikada,
Yox Eritrey, yox həbeş, sal bunları bir-bir yada.
Möhtacam mən də böyük bir möcüzə, bir imdada,
Məhvə məhkumuq əgər çatmazsa Allah fəryada!

Xorti

Cəbhədə məhv oldu az müddətdə qırx beş min macar,
Adlı, şöhrətli, səvarilər edilmiş tarımar.
Ordular möhkəm deyil, zabitlərə yox etibar,
Yardıma bizdən, əbəsdir, olma artıq intizar,
Şərqdə qalib gəlməyə kimdə inam, ümmid var?

Mannerheim

Mən bütün fin xalqını satdım, fəda etdim sənə,
Onları min dillə aldatdım, fəda etdim sənə.
Bir oyuncaq qıldım oynatdım, fəda etdim sənə,
Qanlara, torpaqlara qatdım, fəda etdim sənə,
Tanrımı, insafımı atdım, fəda etdim sənə.
İndi artıq yardıma yox iqtidarım, əl götür!
Qalmamış millət yanında etibarım, əl götür!

Hitler

Ey böyük tanrım, mənə yox müttəfiqlərdən kömək,
Qoyma dinsiz bolşeviklər “dostuna” vursun kömək!

Əli Nəzmi
“Ədəbiyyat qəzeti”, 1942, 10 fevral

TÜLKÜ HƏCCƏ GEDİR

Uçdu pozuldu planı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin,
Şərqdə ona hər bə oturur çox baha,
Şuğlu bu gün ah calamaqdır aha,
Gəh sığınır millətə, gəh Allaha,
Öfkəsi çəkmir havanı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin.

Məhv edilir bandaları cəbhədə,
Tankları, tanketkaları, cəbhədə,
Qaçmadadır Qərbə sarı cəbhə də.
Düşdü belindən palanı Hitlerin,
Heç yerə dəymir dabanı Hitlerin.

İndi “fürer”, həm də komandandır o,
Lakin işində hələ heyrandır o,
Son dərəcə qəmli, pərişandır o,
Yox halına ağlayanı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin.

Ordulara hər nə qədər “dur” – deyir,
“Qoyma gəlir, bolşeviki vur!” – deyir.
“Qaçma dayan, rusları durdur!” – deyir,
Yox duranı, durduranı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin.

Etdi bu günlər yenə o bir çıxış,
Sıxılmış onu anlaşılır xeyli qış.
Heç deyil əvvəlki qədər xoş naxış,
İşləməz olmuş kotanı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin.

Öz çıxışında o demişdir ki: “Mən –
Bir adamam sülhü səlah istəyən!”
Sonra demiş: “Mən sevənəm səy, əmək,
İstəmədim hər bə, dilənirdim çörək!”

Xalqlara bəlli yalanı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin.

Həccə gedir tülkü, həzindir səsi.
Qəm gətirir “sümsüsünün” nəğməsi.
Aldada bilməz bu kələk heç kəsi,
Deydi daşa ox-kamanı Hitlerin,
Qarəti, qətli, talanı Hitlerin,
Qurtarıb arpa-samanı Hitlerin,
Molla çağır, çıxdı canı Hitlerin,
Çox qaradır indi qanı Hitlerin.

Əli Nəz

“Ədəbiyyat qəzeti”, 1942, 31 yan

CANAVARIN ALLAHA ETİRAZI

Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?
Ya işə onda dəyər verməyə diqqətmi yox?

Oxşadır onlar mənə, gündə yazıb, Hitleri,
Halbuki, heç də bunun yox hələ uyğun yeri.
Qalmışam, aləm bilir, mən o köpəkdən geri.
Yırtıcı o, ya mənəm? Hər kəsə qiymətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Ağzı qara, dörd ayaq, boz canavardır adım,
Yırtıcı, vəhşi bütün, danmayıram, əcdadım.
Lakin Adolf atdığı addımı mən atmadım.
Məhkəmə, hakim, qazi, qayda, şəriətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Bir ananın gənc oğlu, ya qızını ver nişan,
Öz qucağında qanın şişəyə tutdum haçan!
Məndə bu vəhşiliyi görmədi haşa zaman!
Üstümə yıxdıqları çirkə nəhayətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Zülmünə qoymuş bütün aləmi heyran faşist,
Körpə qanından arar dərдинə dərman faşist,
Dörd ayağı yox onun, ya deyil insan faşist?
Ya ki, o insanda qəlb, üz suyu, qeyrətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Mən, mədəni bir bina, abidə yandırmadım,
Qız, qadın öldürmədim, körpə, qoca qırmadım.
Bircə ədib, alimin yazdığını cırmadım.
Bunları Hitler edir, bilməyə hacətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Qoydu nişanə oxa gəncləri hitlerçilər,
Dinc, əliboş xalqları eylədilər dərbədə.
Yırtıcı heyvan deyil rəhmsiz onlar qədə,
Hər şeyi təfriq üçün rəhm, fərasətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Marnupolu qoydu kim öylə xaraba tamam?
Etdi əhalisinin kirt yarısını qətli-am?
Çox edəcəksənmi, de, səbr eləməkdə davam?
Zalimi məhv etməyə sənə kərəmətmi yox?
Varlığını göstərə bilməyə cürətmi yox?

Mən belə haqsızlığa etməliyəm etiraz,
Bəndə sənindir, onu danla, öyüd ver bir az.
Qoy mənə oxşatmasın Hitleri, bir hökm yaz!
İzzəti-nəfsə məgər zərrəcə hörmətmi yox?
Tanrım, adamda məgər rəhm, ədalətmi yox?

Əli Nazmi
"Ədəbiyyat qəzeti", 1942, 21 aprel

MİNACAT

Eşit, varsan əgər pərvərdigara!
Danış, yoxsan məgər pərvərdigara!

Deyirlər ki, var sənə ədalət,
Qəzəb, rəhmət, bəla, möcüz, kərəmət,
Yox indi lütf, qəhrindən əlamət,
Yalan çıxdı xəbər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

İşarələ olurmuş məhv zalim,
Bunu min il dedi nitqində "alim",
Səni danmaq deyil haşa xəyalım,
Tutub dünyanı şər, pərvərdigara!

Qapansın ağızım, olsun pis dilim lal,
Yox indi sənəki əski kərəm, hal.
Dolub zülm ilə yer, göy, bir nəzər sal,
Gedir əldən bəşər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Edir allahlıq indi yerdə Hitler,
Onu qaldır göyə, döy, söy, cəza ver,
Belə bir nanəcibi istəmir yer,
Yeter artıq, yeter, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Onu qəsdən yaratmışsan özünmü?
Ya səhv etdinmi, görmürmüş gözünmü?
Cavab ver!.. Yox bizə yaxud sözünmü?
Xəta başdan törər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Deyil insan, o bir insan yeyəndir,
Libası, eybin örtməkçin geyəndir,
"Gərək hökm etsin ancaq kin" deyəndir,

Yer olmuş qanla tər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Uşaq, arvad, qoca, xəstə, cavan yox,
Qılınc, oddan xilasa yol tapan yox,
Əsir olsun, şikəst olsun, aman yox,
Əhali dərbəder, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Bütün elmi və tarixi əsərlər,
Kitab, məktəb, muzey, kəndlər, şəhərlər,
İbadət evləri, məhrabü mənbər,
Yanır üzdə kədə, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Sən Allahsan, yatıbsansa, oyan bir,
Yorul səbr etmədən artıq, usan bir,
Bu pis məxluqunu rədd et, utan bir,
Yeter bunca xəstər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

De, Əzrayil o sinəyə tüpürsün,
Bu mikrobdan yeri silsin, süpürsün,
Buraxma, çox şişib, artıq köpürsün.
Vurur xalqa zərər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Edər ordum onu sənsiz də bərbad,
Qazanmazsan fəqət sən, onda bir ad,
Əlimdə, bax, yarımcaandır bu cəllad,
Dəbər bir müxtəsər, pərvərdigara!
Eşit, varsan əgər, pərvərdigara!

Əli Nəzmi

"Ədəbiyyat qəzeti", 1942, 10 may

VƏTƏNİM

Azərbaycan doğma, müqəddəs vətənimdir,
İstəklə anam, bəsləyənim, süd verənimdir.

Bir irs olaraq qaldı bu torpaq babamızdan,
Lakin ona şən Oktyabr verdi hüquq, şan.
Al bayrağın altında işıqlandı bu dövrən,
Nəmetli bu torpaq da, bu bayraq da mənimdir,
Azərbaycan doğma, müqəddəs vətənimdir.

Azadlıq, ədalət sevən ürfanlı bu torpaq,
Tarix, ədəbiyyatı böyük, şanlı bu torpaq,
Qorxmazlar, igidlər yetirən canlı bu torpaq
Ömrüm boyu ev-yurdum, öləndə kəfənimdir,
Azərbaycan doğma, müqəddəs vətənimdir.

Rahət yaşayır xalq onun isti qucağında,
Bir odlu məhəbbət duyulur hər bucağında,
Sönməz alovu, atəşi vardır ocağında,
Qələ, qılıncı, qalxanı köksüm, bədənimdir,
Azərbaycan doğma, müqəddəs vətənimdir.

Mədənləri, ovlaqları, yaylaqları xoşdur,
Pambıqlı, taxıllı çöllü, göy dağları xoşdur,
Ormanları şən, bağçaları, bağları xoşdur,
Boz torpağı sürmə, dikeni yasəmənimdir,
Azərbaycan doğma, müqəddəs vətənimdir.

Sən çox yaşa, ey nazlı vətən, çox yaşa, yüksəl!
Parla, gələcək Şərqi üçün ol ayinə, məşəl.
Qoymam sənə doğru uzana hər qaba, nəhs əl,
Hər xırda daşın bir baha dürri-Ədənimdir.
Azərbaycan doğma, müqəddəs vətənimdir.¹

Əli Nəzmi

"Ədəbiyyat qəzeti", 1944, 30 may

¹ Qəzetdə şeir belə bitir:

Məbəd, mağarım, dəfn yerim, əncümənimdir,
Qoymaz toxuna köksünə çirkin, qara, yad əl,
Nəzmi vətənin dostudur, əğyarə qənimdir.

GÜLÜR ALƏM BU GÜN

Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün,
Bir alın, bir üzdə yox asari-möhnət, qəm bu gün!

Bəxtiyarlıqla səadətler içində el, vətən,
Nurə, otrə, hüsne, ruhə, zövqə qarq olmuş çəmən.
İncə, şaqraq səslə bülbül də ötür gülşəndə şən,
Çevrilibdir toylara, bayramlara aləm bu gün,
Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün.

Bir gülüstandır sanırsan doğma el, Azərbaycan,
Gül dodaq, qönçə ağızlarda təbəssüm hər zaman.
Nəşəli, şad, mehriban istər qoca, istər cavan,
Bir alın, bir üzdə yox asari-möhnət, qəm bu gün,
Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün.

Qarşımızda taleyin dilbər qızı açmış camal,
Yırtıcı düşmən edilmiş qüvvəimizlə payimal.
Qalibyyətlə sona çatmış vuruş, qovğa, qital,
Diz çöküb cəllad, qüdrətli xalq önündə tam bu gün,
Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün!

Böylə parlaq bir zəfərdən verməyir əsla xəbər
Hadisat ilə dolu ömründə tarixi-bəşər.
Partiya dövrü yaratdı tək belə bir şah əsər,
Partiya dühasilə yüksəldir bizi hərdəm bu gün,
Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün!

Qalibyyət bayramı evdən çıxarmış hər kəsi,
Yüksəlir meydan, küçə, bağda zəfər, şən nəğməsi.
Titredir aydın havanı vətənə alqış səsi,
Qalib əllərdə gəzir hər yerdə cami-Cəm bu gün,
Min fərəhlə, min sevinc ilə gülür aləm bu gün!

Əli Nəzmi
"Ədəbiyyat qəzeti", 1945, 10 may

ZƏRAFƏTDƏN BƏHRƏ

Bu avqust ayının 12-ci günündə Gəncə uyezdinin Kuran adı ilə adlanan kəndində iki nəfər oğlan bir-birilə zərafət elədikləri halda birinin əlində tapança olar, bərabərlərində olan bir alma ağacına atmaq istəmiş, o biri yoldaşı: atıb ağacı xərəbzədə eyləmə dediyi halda həmin əlində tapança olan tapançanı patrondan xali olmağını güman edib zərafətyanə öz yoldaşının yürəyinin başından atmış və təhlükəli surətdə yaralanmış, yaralanan oğlan bir gün qalıb ölmüş, ata-anasının bir tək nuri-didəsi olmağını söyləyirlər.

*Əli Məhəmmədov (S.)
"Şərqi-rus", 1904, № 137, səh. 3*

CÜRBƏCÜR ƏHVAL

Gəncə yaylağının Xaçbulax adlanan daçəsində Kiçəkli adlı bir qeryədə bir övrət hamiləlik müddətini tamam edəndən sonra bir qız uşağı doğub ki, həmin uşaq əcayibi-məxluqatdan imiş. Məzbur uşağın qurşaqdan (kəmərdən) yuxarısı, yəni əlləri, döşü (sinəsi), başı, burun-qulağı və ağızı hamısı tüklü donquz surətində və qurşaqdan aşağısı insan sifətində imiş. Ayaqları və bağları və digər yeri insan şəklində imiş. Həmin əcayibin valideyni balasını bu halda görəndə xəlq içində xəcalet və rüsvay olduq deyə böyük təziyə qurmuşlar.

*Əli Məhəmmədov (S.)
"Şərqi-rus", 1904, № 137, səh. 4*

Bu avqust ayının 26-cı gecəsi havanın yüzü açıq olub və göydə yıldızlar parlarkən şimal-şərq tərəfdən gözəl nəsim əsməkdə idi ki, cəmi ruhlara səfa bağışlardı. Kəndimizdə ogünkü günün hərəretindən, istisindən bulaşan gözlər və patlıyan ürəklər – dünyədə ən sərin və ləzzətli olan rəhbəxş yuxunun arzusunda idi ki, bir belə sərin və xoş havada uyquya gedib rahat olsunlar. Gecədən bir neçə saat keçmiş hamu gözlər uyquya varıb və heç kəsin dünyadan xəbəri olmayan halda... bizim müsəlman qardaşlarımızın igid tərkarları və oğruları bu cür gözəl gecəni yatmaq və böylə əsməkdə olan nəsimdən fərəh və qəşəng ağaclarımızın yarpaqlarının xışiltısından ləzzət aparmaq istəmirler!!! Yerlərindən qalxıb gözlərini ovalayıb onun-bunun üstə hücum edirlər. Kəndimizdə bir fəqir İsmayıl var. Məzkur İsmayılın dolanaçağı nə növdür və nə fəqrü faqəliq ilə rüzgar keçirdir xudayə əyandır – beş il müqəddəm biçərə İsmayılın tək vahid bir inəyi vardı. Bu biçərə bu inəyə nə növ mütəvəccöh olub üstündə əsə-əsə və arxasında şələ ilə ot daşıyaraq ab, ələf yedirdib saxlayıb ta bir müddətdən sonra bu inək bir bala doğub İsmayıl kişinin uşaqlarına süd və qatıq verən dəmdə bunlar üçün bir yekə bayram oldu, o müddətdən imdiyə kimi biçərə İsmayılın bu inəkdən və bu inəyin balasından doğub artıb altı-yeddi baş heyvan əmələ gəlmişdi. Həmin igid oğrular biçərə İsmayılın gözlərini xabi-ğəflətdə görüb başlarının üstündə cəmi sirləri bilən və cəmi feilləri görə Allah-təalayı kor olmuş gözləri görməyib, biçərə İsmayıla rəhm eləməyib həman 6-7 baş heyvanın hamısını ev həyətidən dıxarı çıxarıb apararlar, lakin kənddən çıxan vaxt həmin əvvəlki inək ki, İsmayılın balalarına süd verirdi, kəndin kənarında qalıb məbəqisini yığışdırıb apararlar! Çün həman gözəl gecə gedər, səbah olar, biçərə İsmayılın balaca oğlu durar ki, mallarını sağdırıb otarmağa aparsın. Malları – heyvanları həyətdə görməz, heyran bu yana, o yana qaçar, nə qədər cöstcu edər və sorar isə də bir xəbər bulamaz. Qayıdıb öylərinə dedəsinin yanına gələr, çağırar, səslənər: “Dədə, ay dedə, belə vallah mallarımızı, heyvanlarımızı aparıb öyümüzü yıxdılar, nə qədər gözdim heyvanlarımızı tapammadım”. “Yox, a bala, iraq candan ki, malımızı aparalar, inşaallah aparmazlar. Əlbət heyvanlar özləri çıxıb gediblər. Yoxsa biz bir fəqir adam, bizim malımızı kim aparar?” “Yox, ay dedə,

elə bilmə sən indi bu zəmanədə zalimə heç kim dəymir. Qorxar, amma bizim kimi fəqirlərin malını aparıb yeməyə nə var. Bizim çıxırmağımız və bağırmağımıza kim baxar, kim rəhm edər, kim qorxar? Mənim ürəyimə damıb, yəqin bilirəm ki, mallarımızı oğrular aparadılar. Əlavə birdən yüzbaşıya şikayət eləsək, əvvəlcə bizdən pul istəyəcək”. Atası dedi: “A bala, ay oğul, bir az səbir elə, ağlama, görək Allah nə istəyib”. Biçərə İsmayıl ayağə durub çomağını götürüb acqarına oğlu ilə özü, oğlu kəndin bir tərəfindən düşüb və özü bir tərəfindən, ta gün ortayə qədər gəzib ələmi axtarıb bir şey tapmadılar, məyus evlərinə qayıdıb gələr, görər ki, əvvəlki qoca inək qapıdadır. Pərvanə kimi inəyin başına fırlanarlar ki, ay Allah sənə bərəkət versin, bəs balaların hanı, harada qoydun, necə oldular? Mən sübhədən sizi gəzirəm. – Biçərə heyvan nə bilir ki, nə desin? Biçərə İsmayıl ayağə durub gəlir kəndin bir neçə mütəşəxxis qolçomaq adamlarının hüzurinə, söylər: “Mənim bu gecə mallarımın hamısını yığıb aparıblar, axı mən fəqir, kasıb adamam. Allah rızasüycün mənim malımı axtarıb tapdırın. Gəzməkdən ötrü nə qədər xərci də olsa, bir adamdan borc alıb verərəm, ta malım gələndə birini satıb pul sahibinə verərəm”. “Nə mal gəzməkəbzahıqdır, maldı getdi, getdi bir də qayıdarmı?” – deyər bir mütəşəxxis cavab verdi. Üzün dutar o birinə: “Sən nə deyirsən, mənim mallarım getdi, uşaqlarımın boğazı qurudu, itən malın birisinə mana ver, gedim tapıb gətirim”. Digər qolçomaq dedi: “Ağsaqqal sən nə deyirsən, mənim malımı tapdırın ki, sabah, ya o biri gün məndən padşah xərci istəyəcəksiniz, o vəqt mən haradan bulub verməliyəm? Barı, malım olsa, birinə satıb xərcimə, habelə borcuma verərəm”. Ağsaqqal dedi: “Sağ ol, sənə malın olmamaqla səndən kim əl çəkər, səni döyə-döyə alacaq. Heyvanını yaxşı saxlayardın aparmayaydılar... Fəqirəm, fəqirəm... Nə fəqirəbzahıqdır, fəqir malımı bərk yerdə saxlar”. Biçərə İsmayılın bu növ sözlərlə dərdi və xiyalətı artdı və malının həm soracağına gedən müstəğriq fikr-xiyal və mat sərgərdan qaldı. Bəs xudaya, biz müsəlmanlar da nə vəqt qeyri millətlər kimi təsibkəş və ədalətli olacağız ki, təəssüb nisfi-ımandır, nə vəqt bir-birimizə səbəb olub fəqirlərimizə kömək verib və zalimlərə nəsihət və cəza edib zülm eyləməkdən qaytaracağız? Haçan bu pis əməllər bizim ortamızdan götürüləcəkdir. Nə vəqt bu qarə bəxtlərimiz ağaracaqdır?

Əli Məhəmmədov (S.)

“Şərqi-rus”, 1904, № 153, sah. 3-4

GƏNCƏ UYEZDİNDƏN

Avqust ayının 30-cu gecəsi, saat on birə iyirmi dəqiqə işləmişdi. Öz xanəmədə oturub gözəl və göyçək olan “Şərqi-rus” cəridəyi-fəridəsinin oğünkü gündə gələn nüsxəsini qabağə qoyub artıq dərəcədə kəməli-məsərrət ilə göz önündən keçirməyə məşğul idim və hər bir kəlməsindən bir rahatlıq və bir əmniyyət bəndəyə hasil olur idi. Nagah bu halda bir kərə qulağıma dəhşətli və vəhşətli beş-altı tufəng sədası gəldi. Sərasimə olub filhal dışarıya çıxıb qulaq asmağa başladım bir dəfə də genə əvvəlkindən ziyadə tufənglər atılıb və qışqırax-haray sədası kəndimizi səslə doldurub (Allah sən saxla) deyə vəqə məhəllinə yügürüb gördüm: cəmi kişi cəm olub danışmaqdadırlar ki, ağız deyəni qulaq eşitməyir. Bir nəfərdən sual elədim ki, nə hadisə yüz verib? Cəvab verdi ki, həmin saat Əli Məşhədi Fətəli oğlunun üç rəs madyan atlarını üç nəfər oğru adamlar gəlib və atları minib darvazadan çıxan halda məzkur Əli Məşhədi Fətəli oğlu xəbərdar olub əli silahsız, atların dalınca yüyürüb oğruların geri almaqdan ötrü haray edib, çığırır, bağırır isə də fəqət oğrular dayanmayaraq atları tünd sürüb qaçmışlar. Ona görə xəlq cəm olub tufəng atırdılar ki, çox adam gəlsin ta ki, oğrulan atların dalınca getsinlər bəlkə tez ələ gətirələr...

Xudaya, nə vəqtə qədər insanlar vəhşi canavar və qurd kibi olub və qabiliyyəti-elm və mərifətdən və qanacaqdan uzaq və həmişə fikirləri qan tökməyə və oğurluğa və rahzənliyə və mömin qardaşlarımızı incitməyə həris olub, bu qəbih əməllərindən, bu namərbut işlərindən əl çəkib Allah-təalanın müqəddər buyurduğu ruziyə qənaət edib və həlal kəsb edib elmi-mərifət ilə, düzlük ilə və doğruluq ilə yaşayacaqlar. Qulaqlarımız gündə, saatdə min dəfə müsəlman qardaşlarımızın böylə qəbih işlərini eşitməkdədir. Və qonşu olan qeyri millətlərin min cürə tərəqqisini eşidib və gözlerimiz görməkdədir.

Sentyabr ayının 2-ci gecəsi Dəlīməhəmmədli vağzalında ot bağlayan maşınlar var ki, ot bağlayıb Bakıya və Batuma göndərilir. Həmin maşınlarda işləyən İrən təbəəsindən İbrahim adında bir adam həmin gecə öz işlədiyi maşının yanında yatıb uyquya gedib,

gecədən bir neçə saat keçmiş iki nəfər adam əllərində berdanka tufəng, öldürmək qəsdilə məzkurun başı üstə gəlirlər. Və tufəngləri rast bunun başından gözətlər atarlar. Lakin hər nə cürə məzkurun başından dəyməz. Sol qolunu güllələr tamamilə qırar, qatillər bunun ölməyini yəqin edib qaçallar. Sora orada olan adamlardan bunun hərayinə yetib və qeyri mənzilə nəql edirlər.

Bu sentyabr ayının 6-cı günü Gəncə uyezdində olan qaçaq dəli Əli öz dəstəsi ilə Ağasibeyli adlı kənddən bir neçə at qovub Qur çayı adlanan bir çay var oraya sarı apararlar və Qurçay deyilən çay bir bərk və qamışlıq olan yerdir. Haman çayda düşüb dincəlib və bir qoyun kəsbət yeməyə başlarlar. Bu tərəfdən at sahibləri həmin qeryədə olan on iki nəfər istrajnik ilə bərabər atların rəddini (izini) götürüb dopdoğru Qur çaya sürüb gəlib qəflətən dəli Əlinin üstünə çıxırlar. Dəli Əli və adamları əhvalı bu növ görəndə əl-ayağa düşüb hər kəs tufənglərini götürüb və gələn istrajniklərin üzünə çığırıp tufəng atmağa başlarlar. İstrajniklər də bunları gülləyə basıb şiddətli güllələmişlər, bu əsnədə Qaramusalı və Hazırəhmədli və Suçu kəndlərində postda olan istrajniklərə xəbər yetirmişlər. Bunlar da iyirmi beş istrajnik imişlər, bunlar da orada olan istrajniklərin imdadına çatmışlar. Dəli Əlilər də həm özlərinə bir münasib mövqə işğal edib yarım saat peydərpey atışmışlar. Dəli Əlilər işin axırında qorxub ki, dübarə qoşun gəlib bunları dəxi də əhatə edib öldürərlər. Öz mövqələrindən çıxıb qaçmaq istemişlər, bu halda istrajniklər onları gülləyə basanda onlardan üç nəfəri atdan əl çəkib piyadə qaçmışlar. Və bunlardan bir istrajnik ölmüş. Və bir at yaralanmış. Aralıq bir az sakit olanda qaçaqlar hamısı səkkiz nəfər qəmişlik ilə başısağlı səlamət getmişlər. Qaçaqlardan qalan üç atdır və bir neçə yapunçu və xurcun, bu cür şeylər.

Əli Məhəmmədov (S.)
“Şərqi-rus”, 1904, № 164, səh. 3

ELMMİ, HIYLƏKARLIQMI?

Hörmətli mühərrir əfəndi, zeylə yazılan bəndi möhtərəm cəridənizə səbt etməyinizi rica ediyorəm. Həmin gün bir yerdə bir nəfər şəxsi – bir alim və fəzil qırmızısaqqal, mömin müttədin molla ilə mükalimədə gördüm, bunların mükaliməsini fəidədən əda etdiyim üçün – Ayineyi-geytinüma “Şərqi-rus” vasitəsilə kəşf etməyi lazım bildim. Gördüm həmin şəxs cənab mollayla söhbət edir bu günə.

Şəxs. A molla dayı, qurbanın olum, sənə bir işim düşübdür, əl mənim, ətək sənə, mənim birçə gümüş kəmərim (toqqa) var idi, neçə gündür ki, oğurlambdır, Allah rizası üçün ona bir əlac.

Molla. A bala, sən məni hələ yaxşı tanımayıbsan! Cəmi cinlər mənim əlimdədir, bu saət əmr edərem, lap yerini göstərələr.

Şəxs. Molla dayı, balana qurban olum, bir elə iş elə ki, mənim malım tapılsın və oğru da rüsva olsun, ax... x... x...

Molla. Bəs elədə, bala, bir çuval buğda bu saət arabaya qoy və kirayəsini də ver göndər bizim evə; onda gör nə görərsən.

Şəxs. A molla dayı, bacım oğlunun da bir saəti oğurlanıb, onu da gətirdimmi?

Molla. Niyə durursan, göndər bu saət çağırırsın.

Şəxs. A gədə, (nökərinə) Cəfər, get Qasım buraya çağır, tez, tez, tez!!!

Cəfər gedib Qasım da gətirdi.

Qasım. A məni niyə çağırıbsan?

Şəxs. A gədə, bu molla dayımı görürsənmi, deyir ki, şeylərinizi tapacağam!!!

Qasım. A molla əmi, təsəddüqün ollam, eylədirmi?!

Molla. A yazıqlar, siz dünyədə nə görübsünüz ki, nə biləsiniz, bax gör indi molla əmin nə edəcək.

Qasım. A molla ağa, başına dönüm, de tez ol.

Molla. A bala, sən də birçə çuval buğda qabaqca arabaya qoy göndər bizim evə, ta ki, mən arxayın öz işimdə olum.

Şəxs. A Qasım, molla dayı doğru deyir, mən də vermişəm.

Qasım. Çox yaxşı, a Cəfər, a bala, get bizdən də bir çuval hazır elə sizinki ilə bərabər göndər.

Cəfər (gedib bir azdan sonra gəlib). Ağa, ikisini də arabaya qoyub göndərdim.

Şəxs. Çox yaxşı, a molla dayı, xatircəm oldunuzmu, di tez ol!

Molla. Həman saət bir cam su qoyub və yanında bir balaca uşaq oturdub başladı dodağının altında pıçıldamağa.

Molla (uşağa). Gəldimi?

Uşaq. Gəldi, gəldi, o dur a! Odur a, bir yaşılıpaltar adamdır.

Molla. Əlində nə var?

Uşaq. Bir ağ uzun şeydir!

Molla. Kimlərdir...

Uşaq. A molla ağa, qaçdı, qaçdı.

Molla (oxuyur). Gəldimi?

Uşaq. Gəldi, gəldi, vay bir ağ paltar adamdır, əlində bir yumuru şey var.

Molla. Saətdir, saət, yəqinən!

Uşaq. A molla ağa, genə qaçdı...

Molla. Zərər yoxdur, bildim.

Molla. Mən gedirəm, qonşularınıza deyən ki, onlara bir həftə möhlet verirəm, bir həftədən sonra gələcəyəm və bir qız var ki, həmişə cinlər ilə gəzir, onu da gətirəcəyəm. On beş manat da onun həqqülqədəmidir, onu da onlardan alacağam. O şeylər də ki, haraya basdırıblar tapıb çıxardacağam, onlar biabru və rüsvey olacaqlar ha, məndən deməkdir, hər kəsin vəbalı öz gərdənindədir. (Molla durub getdi. Dışarı çıxanda ahəstə) “Əhməqlər! Mənə buğda lazımdır, aldım... sizə şey tapacağam? Əgər tapsam, tapa bilsəm öz dədə-babam itirdiyi şeyləri taparam!”

Pərvədigara, nə vəqt əql sahibi olacağız, nə vəqt qəflət yuxusundan oyanıb bu sahibi-əba və qəba qütaülteriqlərin hiylə və mək-rindən xilas olacağız? Bir belə kəmeql bifikr, əhməq olmağımız səbəb nədir, əcəba?!

Ətiqadına görə səbəb bunlardır: cəhl, nadanlıq, elmdən qaçmaq, qəzetə oxumamaq – dünyanı və dünyədə olanların əhvalını və fərsətini bilməmək. Böylə yolkəsən mollaları övliyayi-Allah sözləri kimi vəhyimünzəl dərəcədə bilmək.

Əli Məhəmmədov (S.)

“Şərqi-rus”, 1904, № 167, səh. 3

ÖZ MÜXBİRİMİZDƏN

Xadimi-millət, mühərrir əfəndi!

Hər dördümüz və əskik günlərimiz olanda şikayətimizi cənabınızın xaki-payinə ərz edirik. Kəndimizdə on il bundan müqəddəm yaxşı alimlərimiz və yaxşı-yaxşı kişilərimiz var idilər ki, bu şəxslərin himməti ilə həmişə bir müəllim kəndimizdə saxlanıb və lazımı dərəcədə həmin müəllimə məvəci verib və otuz-qırx nəfər şagird öz kəndimizdə olan şəxslərin balalarından müəllimin ziri-dəstinə verilir idi və müəllim balalara az-az köhnə üsul ilə Qurani-şərifdən, bəzən də “Gülüstən”, “Tarixi-Nadir”dən dərs oxudub xırda-xırda qandırıb öyrədir idi. Bir neçə il bu minval ilə gedib və bir neçəsi bu balalardan yazı yazmağı və fars lisanında məktub oxuyub yazmağı ki, bu da bizim üçün zamanəmizə və kəndli olmağımıza görə kifayət edirdi. Elə ki, bir neçə il bundan keçdi. Haman yaxşı alimlərimiz və yaxşı kişilərimiz getdilər. Həmin ufaq mədrəsəmiş günbəgün rəvnəqdən düşdü və bir azdan sonra dəxi qapandı. Müəllim öz yerinə övdət etdi, biçərə balalar genə irəlili halları kimi küçələrdə avarə və sərgərdan qaldılar və nə ki, müəllimdən öyrənmişdilər – cümləsini yaddan çıxartdılar.

O müddətdən indiyə kimi yerdə qalan alimlərimizdə, kişilərimizdə, dövlətçilərimizdə himmət və qeyrət olmadı ki, həmin ufacıq mədrəsəyi qapanmağa qoymayalar və balaları çöllərə dağıtmayalar, bəri genə həmin minval ilə işi aparalar və əlavə günü-gündən tərəqqi verələr və təzə üsul ilə balalara dərs oxutduralar və yaxşı müəllim gətirələr ki, çocuqlarımızı təlim edib öyrətsin ta ki, bunlar da özlərimiz kimi nadan, cahil və kor olmasınlar ki, elm həm dünya və həm axirət üçündür. İndi hal-hazırda kəndimizdə 70-100-dək balalar var ki, küçələrdə veyil-veyil gəzməkdən, oynamaqdan qeyri bir işləri yoxdur. Bu veyil-veyil gəzmək və elmsiz böyümənin nəticəsi axırda bu çocuqlar üçün nə olacaq? Adam öldürmək, oğurluq etmək, ev dağıdıb yandırmaq və buğda-arpa dərzləri oğurlamaq olacaq. Çünki gözlərini açıb bunları görür, nəinki elm. Bəs həqiqətdə bu vaxt kimi nadan, cahil kor-korana ömrümüzü elmsiz, mərifətsiz keçirtmişik, lazımdır indisə də – xüsusən ki, iki il olaraq möhtərəm “Şərqi-rus” cəridəyi-mübarəkimizin sütunlarında yaddan çıxartmayaraq hər nüsxəsində bizi elmə, tədrisə təhris və təşviq buyururlar – biz də gərək gözümüzü açıb dörd tərəfimizə baxıb ibrət götürək, bu biçərə

balaları özlərimiz kimi pis günlərə qoymayaq. Heyhat, bizlər ibrət götürəsi adamımız? Əgər kəndlərimizdə birinə desən ki, ağa filan-kəs, gəlin himmət edək bir müəllim gətirək çocuqlarımıza dərs verib elm öyrətsin ki, dünya və axirətdə lazımdır. “A kişi, Allahı sevirsən qoy oturax, nə müəllim, nə molla, nə dərs, hər kəs öz başını, cibini qoruya bilmir! Gedib bir molla da gətirdik və uşaqları da verdik ona ki, oxutsun, bəs malı, atı kim otarsın və molla da kim bilsin uç, ya dörd ilə onu oxudub yazı öyrədəcəkmə, ya yox, bəlkə o vaxt kimi özüm də öldüm, ondan mənə nə şey hasil oldu və nə səmərə yeti-şəcəkdir. Oxumasa acından ölməz ki, əgər ölsəydik bizlər ki, heç əlif bey deməmişik, biz ölərdik”, – deyir.

Xülasə, əcinnə tayifəsi ayatı-Qurandan qaçan kimi bizim kəndli müsəlman qardaşlarımız elmdən o növ qaçırlar. Bəs nə vaxt kimi nadanlıqda, cəhəltədə davam edəcəyik, Allah bilir.

Oktyabr ayının 3-cü günü Fəxrəli adlı bir qəryədə bir neçə cavan şəxs ki, sinni iyirmidir və özü də mütəəhhildir, həmin gün qonşusu olan bir adamın evinin qabağında (önündən) keçərkən məzkur ev sahibi əcələ, həmin saot tüfəngini götürüb qafildən səssiz-səmirsiz həmin oğlanı gülləliyə öldürür! Bu halda neçə nəfər adam tüfəng açılan məhəllə yüngürüb həmin şəxsin nəşini görürlər ki, üzüquyulu düşüb. Bunların əqli şaşmış, bunu kim öldürdü deyər soruşurlar! Cavablarında həmin evin sahibi atıb öldürdü deyəllər. Səbəbini sorurlar ki, nə bəis oldu? Ev sahibinin hərəm namöhtərəmilə cəvan məqtulün münasibəti-qeyri-məşruəsi kəşf olunubdur.

Əli Məhəmmədov (S.)

“Şərqi-rus”, 1904, № 188, səh. 3

GƏNCƏDƏN YAZIRLAR

İran təbəəsindən Məşədi Dadaş və Hüseyn namında iki kişi Gəncə uyezdinin Fəxrəli adlı qəryəsində neçə ildir ki, ticarətlə məşğul idilər, bir ay bundan müqəddəm bu iki şəxs şərikinə olub və şərəkətlə mayə qoyub güclü alış-veriş başladılar. Yaxşı kar və nəf edirdilər. Keçən noyabr ayının 25-ci günündə bunlar hesablaşib ayrılmaq istərlər. Lakin nə cür olur işə bunlar hesab üstə bir-birilə vuruşurlar. Hüseyn xəncəri çəkib yoldaşı Məşədi Dadaşın budundan soxar.

GƏNCƏDƏ KİTABFÜRÜŞDAN

Ay Molla Nəsrəddin, kişi bəs deyil bu qədər mərdüməzarlıq? Ay kişi, sən mənim bazarımı kəsədiyiyibsen. Üç aydır ki, məndə olan kitablar heç satılmır, qabaqda mağil yaxşı satırdım, imdi bir neçə cild kitab var mənə cərimə olubdur. “Cəməyi-dəvat” 50 cild, “Təbiri-xab” 30 cild, “Gülsüm nəne” 270 cild, “Qırx sual” 160 cild. Əgər bunların pulunu göndərdin xub, göndərməsən gedərəm Marağadan Molla Şükürün falaqqasını gətirərəm Tiflisdə sənə ayaqlarını falaqqayə qoyub o qədər döyərəm ki, ölərsən. Bəsdir bu qədər mərdüməzarlıq.

*Məşədi Kərbəlayı Hacı
Tamahkar kitabfuruş Təbrizi
“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 14*

GƏNCƏ

A Molla Nəsrəddin! Belə ki, görürəm sənə çox işlər vardır. Sənə elindən hər iş gəlir. Dəsən ki, yox, mən inanmayacağam. Mən bildiyimi bilirəm. Heç vaxt bildiyimi babama verməyəcəyəm. Sən kaşifi-müşkülatsan. Özün də çıxıbsan meydana bu yolda çalışırsan, imdi bizim də bir müşkülümüz var, gəlsənə onu da həll edəsən; müşkülümüz budur: “İrşad”ın 143-cü nömrəsində Hatif imzalı bir məqalə var idi. Gəncə məktəbi-ruhanisinin illik imtahanı barəsində söyləyirdi. Məqalənin məzmunu oxuyanlara məlumdur. Dübərə təkrar etmə-yəcəyəm. Hər nə isə, məqalə məktəbin müəllimlərinə xoş gəlməzdi. Ona cavabi-rədd yazmaq istədilər. Amma bacarmadılar... nə qayırsınlar, kişiləri qınamaq olmaz, adam bacarmayanda bacarmaz, güc ki, deyil. Hər kimə üz tutdularsa da kimə cavab yazmağa razı olmadı. İndi müəllimlər qərar qoyublar ki, hər kəs o məqaləyə cavab yazsa, ona hər birisi bir abbası versin.

İndi gəlsənə əvvəl Allahın rızasını və ikinci millətin nəfini mülahizə edib o məqaləyə bir cavab yazasan. Canım nə üçün yazmayasan. Kişilər bir abbası pul verirlər və bundan əlavə yekə məktəbi-ruhaninin müəllimlərini müşküldə qoymaq olmaz. İndi özün yazmasan laməhalə orasını göstər görək ki, məqaləyə cavabı necə yazmaq olar. Qərəz, Allah xatiri üçün biçarələri müşküldən qurtar.

*Cüğallağı
“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 14*

Məşədi Dadaş o dəqiqə də vəfat edər. Bu əsnada Məşədi Dadaşın qardaşı İsmayıl gəlib qardaşını bu növ ölmüş görəndə əcəle xəncərini çəkib qardaşının qatiline hücum edib başından və qolundan təhlükəli surətdə yaralar. İsmayıl Hüseyni öldürmək istəyirsə də, orada olan adamlar mümaniet edirlər. Bunun da yarası çox olmağa görə sağalmağına ümid yoxdur.

Genə həmin zikr olunan qəryədə bu dekabr ayının üçüncü gecəsində kəndi mühafizə edən 4 nəfər qaravulun üstünə xapaxapdan dörd nəfər silahlı səvari oğrular tökülür. Qaravulların başlarının üstünü kəsib onları terpenməməyə məcbur edirlər. Bədəhu bunları qabaqlarına qatıb kənddən kənərə çıxarıb orada biçarələrin hər nələri var isə hamısını alıb getmişlər.

*Əli Məhəmmədov (S.)
“Şərqi-rus”, 1904, № 245, səh. 2*

İdarədən: tamam cəhalet, qəflət və səfalet belası...

ELAN

Gəncədə iyirmi nəfərdən ziyadə dua yazan var. Hər bir cür dua yazırlar. Məhəbbət, şirinlik, zəbanbənd, həməzad, əcinmə, kəllədimnə, hətta tasa da baxırlar və fal da açırlar. Xahiş edənlər buyursunlar.

“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 4

GƏNCƏ

Neçə gündür ki, Bəşir Hacı Hüseyn oğlu 17 yaşında çıxıb çinar ağacına dolaşa düşürsün, quşu tutub cibinə qoyandan sonra ağacdan yıxılıb qılçası sınıb. Aparıblar evə. Atası gəlib deyib: oğul necəsən? Quş cibində ölmüyüb ki, sağdırımı? Deyib sağdır. Atası çox şükürlər edib ki, nə yaxşı quş ölmüyüb sağdır.

*Əz tərəfi Əlidayanəklisi
“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 11*

GƏNCƏ

A Molla Nəsrəddin! Allah səni bizə çox görməsin, düşmənin çoxdur isə dostun da tək-tək tapılır. İrandan dutmuş osmanlıya kimin müsəlman bəy, xanlarını, mollalarını rahat qoymayası olsanız da Qafqazın ana dilində olan hamı müşkülünü açırsan:

Sən allah, mən biçərənin də müşkülünü aç: lap mətəl qalmışam. Özüm də bilmirəm nə eliyim!

Ağdaşdan Ağa Hüseyn Nağıyev öz müştərilərinin birinə bir kağız yazıbdır. Alış-verişlərinə dairdir. Həmin kağızda bir belə şəkil çəkilibdir:

Biçərə tacir bu məktubu əl-əl gəzdirib heç bir kəs oxuya bilməyibdir. Gəncədə də ki, savadlı molla tapmaq mümkün deyildir. Axırı gətirdi mana... mən də neçə gündür, zərrəbin və nə bilim nələr vasitəsilə nə qədər edirəm oxuya bilmirəm.

Tacir yazıq da qalıbdır beləcə mətəl. Nə eylesin? Nə hesabını başa düşə bilər, nə kitabını, nə mayesini qana bilər, nə də qazancını, yazıqdır. Gör buna rəhm eyliyə oxuya bilərsənmi?

Qanacaqsız

"Molla Nəsrəddin", 1906, № 15

İdarədən:

Məktubda çəkilən şekli biz oxuduq və oxumaq çox asan imiş: yazılıb: "Müsəlman hürufatını icad eliyənə beş min rəhmət".

SÖHBƏT

CAVAN VƏ HACI AĞA

Cavan. Hacı Ağa, məhəllə tələbələri üçün məscid hücrəsində qiraətxanə kimi bir şey qayırmaq istəyirik ki, qəzetdən-zaddan gətirib onları əhvali-zamandan xəbərdar edək, siz nə qədər mərhəmət edərsiz?

Hacı ağa. Necə? Mən hələ çərən-pəronə pul-zad verməyəm, rəhmətlik uşağı, qazeti küçədə oxuyanlardan mənim zəhləm gedir, sən hələ gətirib məscidül-hərəmə soxmaq istəyirsən? Tazə məssəb çıxarmırsız?..

Cavan. Neynək bu dursun, yetim uşaqların məktəb xərcini verməyə qərar qoyublar, o cümlədən bizim məhəlləyə yeddi uşağın xərci düşübdür, onların birisinin xərcini siz verin hacı, səvabdır!..

Hacı ağa. Mənciyəz qələt elərim... səvab olan işi mən yaxşı bilirəm. Yetim oxumağı-zadı neyliyə? Əgər təmiz uşaqdı gəlsin mənim evimə. Qulluq eylesin yemək-içmək verim, vəssalam... Get əqlini başına cəm eyle!..

"Molla Nəsrəddin", 1906, № 19

ATA VƏ OĞUL

Tərbiyəmizdən

Ata. A gədə, ağıllı oyna, dinc dur.

Oğul. Ata, nə qayırıram ki?

Ata. A gədə, düz otur demirəmmi?

Oğul. Aysi, nə var ki?

Ata. A qodux, vallah, durub qulaxlarını qopardaram.

Oğul. Qodux özünsən. Gəl qopart görüm, necə qopardırsan?

Ata. A heyvan oğlu heyvan, sənə demirəmmi dinc dur.

Oğul. Heyvanın səsi gəlir.

Ata. Xa, xa, xa, xa, xa, xa, hi, hi, hi, hi, adə bu bijnən mən nə qayırım dayna, bilmirəm nə gündə əmələ gəlib, bu çəharşənbe toxumu məni lap tənqə gətirdi, heç öhdəsindən gələ bilmirəm. Ele evdə də belədi, bazarda da belə.

"Molla Nəsrəddin", 1907, № 18

AY MOLLA NƏSRƏDDİN ƏMİ

A kişi, sən allah bir insaf elə, vallah, heç insaf eləmirsən, kişi, həyə mənim yazdıqlarıma inanmırsan, and içim səni inandırım ki, birin də yalan yazmıram, bu başım üçün, yalan yazmıram. Həyə başıma da inanmırsan, and olsun bizim kəndimizdə olan cindar Məşhədi Şaravanı xalanın tasına ki, tamamilən sənə hər nə ki,

yazıram biri də yalan deyil! Kişi, yoxsa sən də duymusan ki, mən kəndliyəm, tərəkəməyəm, qanacaqsızam, heyvanam, elmsizəm, nə olar, belə olanda, bunların eybi yoxdur. Səni and verirəm mənim bir dılıqr başıma – mənim bu kağızımı çap elə!!!

A kişi, mənim bu Gəncə şəhərində bir rəfiqim var adı da yadımdan çıxıb, amma onu bilirəm ki, müəllimdir. Özü də mənim ilə həmsəridir, özü də gedib rus uşqolasında dərs verir, bir həylə urusun, erməninin, gürcünün içində! O, onlar ilə ol-olə verir və onlardan hələ çay da içir, daha nə bilim hələ rusca da danışır, adını qoyub müəllim, heç bir zaddan ictinabı yox, bununla belə mən biçərə peşman oluram şəhərə gedirəm ya o bizim kəndə gəlir vay ola məni görə, yavaşca dudur əlimdən (xoş gördük) deyirəm: sağ ol deyib başlayır mənə ki, ay rəfiq sizin kəndiniz böyük kənddir və həmi də şəhərə yaxındır və həmi də kəndinizdə yaxşı kişiler də var və pullu adamlar da var və yüzə qədər məsum balalar da var ki, veyil-veyil küllüklərdə günlərini keçirdirlər. Haman pullularınız pullarını qumarə uduzub və cəriməyə və qaçaq qonaqlığına və həvayı nəfsə xərc edincə niyə bir məktəb açıb haman balaları məktəbdə oxutmursunuz ki, elmlə ola və hansı dini-məzhəbə qulluq edir onu bilə və müsəlman ola. Sizin kimi olmaya ki, adınızdan qeyri və libasınızdan başqa heç bir əməliniz, rəftarınız müsəlmanə, islamiyyətə oxşamır! Və həmi də kəndinizə bir strajnik gələndə təməmən ağsaqqal, qarasaqqal – əməlli, əməlsiz ayağə durub ona səcdə eləməyəsiniz və o da sizi belə heyvan kimi görüb atının başını bir az gec dutanda qamçının qabağına salıb püküm-püküm eləmiyə?! Dedim rəfiq nə məktəb? Dedi mən dərs verdiyim uşqolanı görübsənmi? Dedim bəli. Dedi elə məktəb, dedim mən ölüm gəlib bizim o məktəbdə yalandan-palandan ay bu tazə üsuldur, bu da tazə musuldur deyib aydaca 40-50 manatı alıb sala bilərsənmi cibinə? Rəfiq biz nə ayda o 40-50 manatı vermirik, nə də məktəb istəmirik. Biz bundan sonra saqqalımızın bu vaxtında gedib yazı öyrənməyəcəyik ha, qaldı uşaqlar, eh biz öləndən sora canları çıxsın həlbət genə Allah qoyar İrandan bir yaxşı molla gəlib çıxar, oxudar, uşaq bir Quram bildi, kifayətdir. Rəfiqim mənim bu sözlərimə gülüb dedi: dəsxəş Məşhədi. Rəfiqim genə başladı ki: “Hələ bir mana də görüm, sən allah, ay Məşhədi, niyə siz tərəkəmələr günün gün ortası kəndin içində mərəkəyə gələndə də, qonaqlığa gedəndə də, çəpər dibində yatanda da, məscidə gedəndə də hamınız mükəmməl müsəlləh tufəng-patron çiyinizdə və qəmə piştov kəmərinizdə olur?”

Buralarda ki, adam öldürmək yox, dana qovmaq yox, yol kəsmək yox, qız götürüb qaçmaq yox, erməni daşnaqsaqanı yox, bir fağırın taxılın otarmaq yox, bir yazığın suyunu kəsmək yox, bir çərçinin 10 manat pulunu əlindən almaq yox, tufənginizi göstərməyə bir yad adam yox!!! Mən ölüm, lotu-lotuyane məni bu işdən başa sal!”. Rəfiq çox müşərəf oldum, sən bu uştel uruslardan çox durub-oturubsan, sənə dil yetirmək olmaz. Poyezdin vəqti keçir, məni boşla gedim, xudahafiz.

Doğrudan da çox uzun müşərəf olduq, Molla əmi, bağışla!

*Kənd xəbərciniz Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1907, № 22*

ÖLÜ TUTMAQ

Molla əmi! Biz müsəlmanlar nə qədər ki, diriliyimizdə mərədü-məzar oluruq, iki o qədər də öləndən sonra mərədü-məzar oluruq. Səndən də ayıb olmasın, mənim bir balaca oğlum var, sənin nökrənin. Neçə gündür berk naxoş idi. Nə qədər dava-dərman elədiksə, yaxşı olmadı. Axır bu neçə günlərdə atasına Allah rəhmət eləmiş mənim bibim gəldi bizə çıxdı. Oğlumu naxoş görüb, anamdan sual elədi ki, ay qız Mələknisə, bu uşağın azarı nədir?

Anam dedi: “Ay Xanbacı, vallah bilmirəm”. Bibim dedi: “Ay qız, baxıram uşağın gözləri saralıb, kirpikləri quş-quş olub və başının tükələri biz-bizdir. Yəqin uşağın bir ayrı azarı yoxdur, ancaq uşağı ölü tutub! Ya rəhmətlik babası, ya nənəsi, ya da bizim rəhmətlik Bədircahan bacım tutubdur. Dur, bunu apar Qızxanım bacımın yanına, bir iy falına baxdır. Hər kəs, ya hansı ölü tutmuş olsa, bilsin və desin görək ölü nə istəyibdir”. Anam da gedib Qızxanım bacını gətirdi evimizə uşağın yanına. Qızxanım xala əlinə bir iy alıb və bir ələk qabağına qoydu və ələyin üstünə iki parça çörək və iki qırıx kömür qoydu və iyi bir nazik sap ilə tutdu ələyin üstə ortasında... və dodağının altında başladı mırıldamağa. On dəqiqədən sonra iyi yerə qoyub üzünü tutdu bibimə və dedi: “Ay qız, uşağı rəhmətlik Bədircahan bacım tutubdur. Və özü də yuxa ilə halva istiyibdir. Tez olun bir qazan halva bişirib paylayın yeddi evli qonşuya, yoxsa uşaq iki günə kimi qalmaz, ölər!”

Molla əmi, həman saət anam dirəndi üstümə 4 girvənkə yağ, 20 girvənkə un, 6 girvənkə şəkər, 2 misqal zəfəran mərəncə aldı və həman saət bişirib payladı yeddi evli qonşuya və qalanın da özləri

Orada da uşaqlara sataşardım, Molla Haşım da ayaqlarımı qoyardı falaqqaya döyərdi, yenə qaçıb gələrdim evə. Anam nə qədər hirs-lənərdi, mənə söylərdi ki, gedim məktəbə, getməzdim. Ona görə də anam mənə çox döyərdi...

Genə bir gün gedib qonşumuz Kərbəlayı Süleymanın bacasından evinə düşüb və evdə olan alma, nar, heyva, yumurta, qənd və bəh-məzlərini oğurluyub oradaca yedim və istədim genə çıxıb gedəm, gördüm qapı eşikdən bağlıdır və bacadan da nə qədər çalışdım çıxa bilmədim. Bu halda Kərbəlayı işi duyub gəldi və mənə evdəcə tutub o ki varsan kötkələdi. Və sora da gəlib anama şikayət elədi, anam da mənə hirs-lənib istədi tutub genə döysün! Dəxi mən dur-muyub qaçdım nənəmgilə, nənəmgilin qapısını qorxulu-qorxulu açıb hövlnak içəri girdim: gördüm nənəm və babam ikisi də oturublar və babamın su qabağından olan xor-xor qəlyanını doldurub çəkirlər. Nənəm mənə belə görəndə dizinə vurmuş ayağa durdu məndən xəbər aldı ki, nə var, belə eliyirəm. Mən əhvalatı dedim, nənəm anamın dalınca bir az söyləndi, sora gördü ki, mən çox bərk qorx-muşam! O saət şəhadət barmağını ağzıma salıb damağımdan üç dəfə qalxızıb muşqurdu və ondan sora mənə gətirib yerə uzandırdı və çarşovunu üstümə sərrib bir girvənkə pambuğu löləliyəb düzdü başım-dan ayağıma kimi və plitkanı yandırıb dodağımın altında söylənə-söylənə üstümdəki pambığı yandırıb qorxuluğumu götürdü!..

Babam da ayağa durub belə əlinə alıb yeri qazıb yerdən bir balaca demək kimi şey qayırdı və mənə məcburən o balaca tülkü deməyi kimi yerdən 3-4 dəfə o tərəfə-bu tərəfə keçirdib cəmi qada və bala-dan xilas əylədi! Və dedi ki, dəxi bundan sonra əgər it oğurluğuna da getson və əgər əjdahalar da üstünə hücum əyləsə, genə qorxmazsan...

Həqiqət, mənim də bu dərmanlardan sonra ürəyim yerinə gəldi! Babam genə xor-xor qəlyanı çəkə-çəkə başladı mənə bu cür nəsihət eləməyə ki, oğul, sən hələ uşaqsan, ancaq 16 sinnin olar: atalardan qalma məsəldir ki, oğurluğa gedəndə dayın evinə get, dutanda da döyməsin! Və bir də oğurluq eliyəndə elə elə ki, şeytan da bilməsin: sən baxma o zorba qaçaqlara, oğrulara ki, xalqın malını görə-görə aparır və pristav da heç bir söz demir (olarınkı Allah vergisidir).

Sən baxma Kərbəlayı Vəliyə, Məşhədi İmana, Kərbəlayı Dəliyə, Usta Zamana, Kərbəlayı Məhəmmədə və və və və...

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1908, № 32

GƏNCƏDƏN

Hörmətli Molla Nəsrəddin əmi!

Türkdə bir məsəl var ki deyərler, qolumuzdan tutan gəlməz, qilçamızdan qaldıran gələr. Hə, keçən erməni-müsəlman iğtişası münasibətilə Tiflisdə Sumbatov küçəsində əyləşən istekli rəfiqlər pərakəndə olub biçərə Tiflisin müsəlman qardaşlarımızı avare və sərgərdan qoyan kimi, indi ondan böyük bir müsibət də biz yazıq gəncələrin başına gəldi! Tiflisdəki əzizləri pərakəndə edən erməni-müsəlman davası və daşnaqsaqanların qorxusu oldu! Amma bizi küçələrə salan və istekli məhbubələri dağıdıb pərakəndə edən tək bircə nəfər evi yıxılmış bir adam oldu. Bu adam özü rusdur, adı da Canibəyovdur və həmi də adını qoyub ki, mən doxduram və halanke nə Təbrizi görüb, nə Ərdəbili və nə də Mazandarani, nə də həkimliyi məlumdur. Çünki bu şəhərlərin hansında təhsil edibdir ki, doxtur ola. Məhz bijlik ilə başlayıb müsəlmanları ələ salmağa və yağlı dillər ilə müsəlmanları özünə ram eliyib soymağa. Müsəlmanlar da xah qoca, xah cavan hər kəs naxoş olanda müsəlman həkimlərini qoyub buna müraciət edirlər. Bu öyü xarab doxtur baxıb görür ki, bunun yanına nə qədər ki, naxoş gəlir istər qoca, ortabab, istər cavan və uşaq hamısı azarlıdır... Doxtur ağanın müsəlmanlar ilə əlaqəsi oldu-ğundan bir müddətdən sonra hesab eliyib baxır görür ki, Gəncədə təmən 28 min adam müsəlman bu bəlayə giriftardır. Ay yalan (mən təmiz söz verirəm ki, Gəncədə adı bir nəfər Məşhədi də azarlı ölmüyübdür və doxturun hesabı başdan-ayağa yalan-palandır).

Bəli, bu öyü yıxılmış doxtur bu hesab ilə götürüb hökumətə bir ərizə verir ki, gərək müsəlmanların içindən fahişəxanalar götürülsün, yoxsa iki aya kimi Gəncədə bir müsəlman da qalmaz, hamısı qırılıb qurtarar! Ay yalanına od düşsün, bir belə adam da qırılıb qurtararmı? Dərənin axmağı özü azarın əlacını, dərmanını bilmir, o səbəbə bilmir nə danışsın. Nə olub müsəlman qırılır. Odu həkim Ağə Məhəmməd-təği iyirmicə manat alır, adamı bircə il yarımədək lap anadan doğma kimi eliyir!!! Bu utanmaz həyasız öyü yıxılmış hökumətə gündə bir ərizə verə-verə axırı məqsudinə çatdı və Əttarlar küçəsində olan fahişəxanələri bağlatdı və bir taqım ayaqsız, atasız-anasız qərrib qonaqları saldı çöllərə! Adamın yazığı bu qonaqlardan artıq Gəncə-nin cavanlarına gəlir ki, bunlar nə növ tab edəcəklər o istekli rəfi-qələrinin fəraqinə, çünki məhəbbət bir bəla şeydi! Bir də Gəncə bir

elə yer deyil ki, adam qüssə edəndə bir yer ola gedib bir az ürəyini açsın, məsələn, Bakı kimi, Tiflis kimi. Bakıda qüssə əl verəndə adam gedir derya kənarına və deryada çimənlərə-zada tamaşa eləyib dərindən dağdır, Tiflis də həmçinin. Amma Gəncə xeyr, əgər məşğuliyyət üçün istəsən qəstinə gedəsən, gedib görəcəksən ki, üç nəfər müsafirə var, ləykin 20-25 nəfər qərib-nəvaz mehman, dost müsəlman qardaşlar kəşiblər bunların yanını növbət gözəyirlər. Xülasə, Allah bəisin öyünü yıxsın, qapısını onların qapısı kimi bağlı qoysun ki, xəlqi avarə qoydu. Bu gün görürəm axırı cavanların bir parəsinin əlacı kəşilib gedib küçədə 8-9 yaşında uşaqlar ilə gildirim parç oynuyurlar.

Xülasə, Allah bəisin öyünü yıxsın!

Məşadi Sijinqulu
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 33

VƏSVƏSƏ

Hər dənbir Allah lənət eləmiş şeytan gəlir durur başımın üstündə başlayır mənə vəsvəsə eləməyə ki, sən gəl bu müsəlmanlara sataş! Deyirəm ay məlun əl çək məndən, müsəlmanlara mən niyə sataşım? Başlıyır ki, sən götür yazgının ki, Gəncədə kəlisə karvansarasında olan "Pələ Yusif" (tün həmamında) iyirmiye qədər balaca məsum uşaqların gözünün qabağında fütəsini... bir döləyə iki şahı pul verib... həyasız... həyasız! Deyirəm ay məlun, açıl başımdan, mən nə eliyim ki, "Pələ Yusif" Amerika və Afrika vəhşilərindən də vəhşi və alçaqdır!..

Məlun genə əl çəkmir, başlıyır ki, indi də yazgılan ki, Hacı usta Bağır ağa mənberdə, o pak mənberdə öylə murdar sözlər danışır ki, həтта Marağanın dümbək çalan lotuları da öylə sözləri danışmağa utanar... cümləsindən ağa mənberdə bu cür nifrini eliyir! Pərvərdigara, sən cəmi oruc yeyənləri... naxoşluğuna düşər elə əlx. Peyğəmbərlər dua elərdi ki, Allah bəndələrini belə-belə naxoşluqlardan uzaq eylesin! Amma vərasətülənbiyalar indi əksinə dua eyliyərlər... (amma öz aramızdır, deyəsən ağalar dörd əhlidirlər)... Burada başımı yuxarı qaldırıb deyirəm: ay sənə Allah lənət eləsin, bu cür sözləri mənə yazdırtma, ayıbdır; məndən rəncidəxatir olurlar; deyir sən yaz, nə işin var, qorxma! Deyirəm nə yazım, deyir yaz ki, Gəncə

qazılığına Fəxrəli kondinin mollası Molla Abdullah da ərizə verib, Danabaş kondinin yüzbaşısı da, Qarabağdan bir bəy, Bakıdan bir qoçu, Nuxudan bir möcüzə-nüma şeyx, Ordubaddan bir qırmızısaqqal, Gəncədən də bir neçə baqqal, çaqqal... genə deyirəm ay məlun, cəhənnəm ol get, mənə tovluyub xataya salma! Deyir xata-mata yoxdur, sən yaz! Deyirəm axı daha nə yazım? Deyir yaz ki, Gəncədə qulluqdan kənar olunmuş bir bəy əlində 3-4 yüz manat pul, girməyə yer axtarır. Deyirəm yox-yox bunu yaza bilmərəm. Deyir, yaxşı bunu yaza bilmədin! Di bunu yaz ki, Molla Məsum müctəhid tamam iki min hədis və nağıl hazırlayıbdır ki, bu orucluqda camaata söyləsin və hədislərin hamısı siyasi məsələlərə dairdir. Əksər hədisləri bu mənəni verir ki, cəmi yeniyetmələr laməzhəbdir, bidindir və cəmi qəzetəyə və jurnala yazıçılıq edənlərin qətli vacibdir... Və genə yaz ki, usta Bağır gələndən bəri Molla Məsum ağanın bazarı bir az kəsəkdir... axırı görürəm bu məlun şeytanın sözü qurtarmayacaq! Acıq ilə qələmi tulluyub deyirəm: Allah sənə lənət eləsin, vallah daha ölsən də yazmayacağam.

Kəfsiz
"Molla Nəsrəddin", 1909, № 35

KƏNDLİLƏRİN MƏİŞƏTİNDƏN

Allah keçənlərinizə rəhmət eləsin, rəhmətlik babam sağlığı, otuz il bundan irəli ki, buğdanın putu bizim yerdə beş manata gedirdi, o vəqt mən 12-13 yaşında balaca çağa idim, bizim qazma damda cəmi külfətimiz rəhmətlik babamın başına yığılmışdıq, qış fəslə olmağa görə qazma adamın yarma buxarısını o gün rəhmətlik dədəm dalında şələ ilə gətirdi, qara tikan odunu ilə doldurub, alışdırıb, alovlandırmışdıq, buxarı hamam kaxamı kimi dem verirdi, altmış yerdən dəlik-deşiyi olan qara qazma Gəncənin tün və xas hamamlarından da isti olmuşdu, eşikdə o günü yağmış olan yarım arşın qalınlığındakı qarın və Qarabağ tərəfdən əsməkdə olan (şiddətli) ruzigarın insan dondurucu savuqu bizim külfətimizə əsla əsər etmiyirdi... Buxarının sağ tərəfində rəhmətlik babam, sol tərəfdə rəhmətlik nənəm, nənəmin yanında rəhmətlik anam, anamın yanında iki bibim və səkkiz yaşında olan məndən dörd yaş kiçik bacım (ki,

o günlər də qonşumuz Məşədi Qulam Hüseynə kəbin eləmişdik) oturmuşdu, babamın yanında rəhmətlik dedəm və onun yanında əmilərim Məşədi Mikayıl ilə Cəfərəli oturmuş idilər və iki gün ondan irəli kiçik əmim Məşədi Hümət öz kəndlimiz Kəblə Haqverdi Tanrıqulu oğlunun qapısından gecə vəqti oğurluyub gətirdiyi, iki yaşar bir inək düyəsini öldürüb, ətindən bir yekə xəmir tabağı kabablıq doğruyub, duz, turşu və soğan vurub, qabağımızda şişlərə çəkib verirdik rəhmətlik babama və babam da ocağın üstünə qoyub, ağzının, burnunun, gözünün suyu bir-birinə qarışa-qarışa (Sağ ol Məşədi Hümət! Elə mənəm yurdumu sən tutacaqsan!) deyə-deyə bişirib verirdi bizə yeyir idik. Və hərdən bir də bir yağlı yekə tikə babam öz ağzına qoyurdu və iki saatə kimi ağzında o tərəfə-bu tərəfə aparıb güc-bəla ilə ötürürdü içəri! Çünki ağzında bir dənə də dişi yox idi...

Kabab yeyilib qurtarandan sonra babam namazı qılıb və Allahın verdiyi nemətlərə şükr edib, genə oturdu öz yerində və ocağa bir neçə kötük qoydurub, başladı cahılığından və cavan vəqtdə başına gələnlərdən bizə bu cür söhbət eləməyə:

Babam o gecə bu sözləri bizə nəql elədi... ki oğullarım! Mən nə qədər dünyada yerlər gəzmişəm və kəndlər, şəhərlər görmüşəm və qeyrətli-himmetli adamlara rast gəlmişəm, nə qədər qaçaq və quldurlar ilə oturub-durmuşam, nə qədər imandar kişilər ilə yoldaş olmuşam, bir yanı Araz və bir yanı Kür çayları, nə qədər kəndlərə diqqət ilə göz gəzdirib baxmışam, mən hələ ömrümdə indiyə kimi Alası bıçlı, Yabı kürd və Fartdaxlı kəndlərinin adamları kimi imandar, himmətli və sudaqətli-sağlam cəməət görüb və eşitməmişəm. Sizin yadınıza gəlməz, o vəqt siz uşaq idiniz. Bir gün “Alası bıçlı”dan mənəm köhnə dostum Hacı Gözəlinin nökeri gəldi ki, ağam səni toya dəvət eliyibdir, mən də haman saat durub qarabinə tüfəngi çignimə salıb və əyri qılıncı aşırıb, barıt dəbbəsini toqqamdan asıb atı yəhərləyib minib yola düşdüm, getdim düz Hacı Gözəlinin evinə yetişdim, Hacı oğulları atı tutdular və bağladılar, içəri girdim, gördüm bir neçə ağsaqqal və molla və dostum əyləşiblər. Salam verdim, mana yer göstərdilər, əyləşdim və bir qəlyan doldurub çəkə-çəkə dostumdan xəbər aldım ki, qardaş, toyu qardaşınamı eliyirsən? Yəni oğlunamı? Dostum qınımış üzümə baxıb dedi: xeyr a... a kişi sən bilmirsənmi ki, mənəm evdə ancaq üçcə dənə arvadım var? Bular da lap qocalıb əldən düşüblər. İndi ona görə ki, bunlar iş görə bilmirlər, bizim Kabla Hüseynqulunun qızını özümə kəbin eləmişəm

ki, işi bir növ girliyə bilsinlər!.. Dedim: Allah çox-çox xeyir versin və Allah sənə imanını kamil eləsin ki, şəriəti əmələ gətirirsən. Bizim dağılmışda bir arvadın artıq arvad almaq olmur. Xanpərilər başımızı kəfgir ilə yarırlar. Orada olan mollalardan biri mənə məlum elədi ki, buralarda birarvadlı kişi tapılmaz.

Xüsusən bu Alası bıçlı kəndində. Bəlkə kasıb-kusublar və əlindən qız qaçıрмаq gəlməyənlər bir arvad qənaət eliyə... mən ki, kənd mollasıyam, üç arvadım var... babam bir ah çəkib dedi: oğullarım, mən belə müsəlman adamlar hələ heç yanda görməmişəm. Məgər İranda...

(dahası olacaq)

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1909, № 50

KƏNDLİLƏRİN MƏİŞƏTİNDƏN

Keçən nömrədən sonra

Babam nəql eliyir ki, o günü orada qalıb sabah tezdən atı minib getdim Yabı kürd kəndinə ki, burada da genə mənəm dostlarımdan biri toy eliyirdi. Atı sürdüm düz dostumun qapısına, nöker atı tutub çəkdi töyləyə, özüm də atın dalıya töyləyə girib gördüm ki, töylədə əcəb həngamədir: töylənin bir tərəfində Gəncə şəhərindən və qonşu kəndlərdən gələn əməlli qonaqlar və xud kəndin bəyləri və dövlət-liləri, koma-koma bağdaşqurma oturub qumar oynayır və bunların səslərindən, qışqırıqlarından – “Sən öl! Elə deyil! Belədir!” – demələrindən töylədəki heyvanlar da rahat ələf yeyə bilmirlər. Nə işə töylənin qaralıq tərəfinə sarı getdim ki, atıma baxım gördüm necədir! Gördüm oğlan! Burası Qarapet kirvənin meyhanəsindən daha yaxşı meygidandır, cavanlardan bir neçəsi burada heyvanlar ilə bir yerdə yatırırlar və bir neçəsi də bir küncə qışılıb bir şişə arağı paylaşdırırlar. Xülasə, çıxdım eşiyə gördüm zurnaçı çalır və yabıları yəhərli olan oğlanlar da ortalıqda çıplaq yallı gedirlər. Təməşadan sora getdim ağsaqqalların mərəkəsinə, oturdum gördüm söhbət eliyirlər ki, bir məktəb açsınlar və haman kənddə olan bir həkimnəmanı da müəllim

qoysunlar, söhbət gəldi yetişdi pul məsələsinə, biri dedi ki, pəh! Pul nəmənədi – beş manat mən verərəm, olmasın toyda qumardan udduğum yüz manatın beş manatı!! Biri dedi pəh, olmasın oğurladığımı pambıqların pulunun on manatı!! Biri dedi olmasın filan, biri dedi behman... babam burada üzünü mana tutub dedi ki, oğul Allah qoysa o məktəb açılında səni o məktəbə qoyacağam!..

Rəhmətlik babam söylərdi ki, mən bu himmətdə və bu keyfdə cəməət hələ bu vaxtə kimi görməmişəm, xüsusən, belə bəyləri nə görmüşəm, nə də eşitmişəm, bəlkə bircə Salahlı və Azaramdəli bəyləri bunlara bərabər ola!!! Rəhmətlik kişi bu cür söhbətlərdən çox elədi və genə dedi ki, bir gün getmişdim “Fartdaxlı” kəndinə, gördüm cəməət bir yerə yığılıb və kəndin əfəndisi də buradadır. Bir-iki ağsaqqal da ortalıqda adamlardan pul yığır. Əfəndidən xəbər aldım ki, əfəndi usta! Bu pul nə puldur? Əfəndi cavab verdi ki, bizim Qara çaqqal kəndinin qazısı, oğlunamı, qardaşınamı, toy eləyir! Bizə də nəmər göndəribdir ki, onun toyuna gedib pul verək. İndi qazı əfəndinin nəmər pulunu yığıraq ki, bir neçə adamdan göndərək qulluğuna. Qara çaqqal kəndinə...

Rəhmətlik babam gözlərini bərəldə-bərəldə, ağzını-gözünü oynada-oynada təəccüblü-təəccüblü söylərdi: və Allaha, peyğəmbərə and içərdi ki, gözünün qabağında Fartdaxlı cəməəti altı yüz manat pul və iyirmi dənə də qoyun elə oradaca hazırlayıb göndərdilər “Qara çaqqal” qazısının xidməti-şəriflərinə.

Rəhmətlik kişi öləne kimi elə Fartdaxlı kəndinin adamlarının əfəndilərə bu günə ehsan, itaət və sədaqətlərini min zəban-sitayişlə söylərdi. Mənim uşaqlıqdan elə bu cür söhbətlərə çox meyylim var idi! Babama yalvardım ki, ay baba sən Allah bir gün də öz kəndimizin adamlarından bir az söhbət elə, sən elə hey özgə kəndlərdən danışsən, məgər bizim kəndimizin cəməəti batmış imiş ki, heç olardan söhbət eləmirsən? Rəhmətlik babam güldü və mənim dalıma döydü! Pəh, pəh, pəh, oxudu, güləndən sonra burnunun və gözünün suyunu kürkünün qolu ilə silib hədisə başladı.

Mən də altdan yuxarı gözlərimi zillədim babamın ağzına (necə ki, iki min müsəlman bir yalançı dərvişin ağzına gözlərini və qulaqlarını dikirlər).

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1909, № 51

Rəhmətlik babam Sarımsaqlı kəndindən söhbət açıb nəql elədi ki, bir əlli, on bir il bundan irəli bizim bu kənd bir yaxşı abad kənd idi və yaxşı keçmiş və gələcəyi bilən, öz cəməətinin və övladlarının gələcək dərdrəni çəkən kişilər var idi. Səxavətli, mərhəmətli, istiqanlı, rəhmətli və dünya malına bənd olmayan adamlar idilər. Günlərin bir günü kəndimizə bir molla gəlib çıxdı, özü də İran əhli və mərsiyəxan idi. Məhərrəmlikdə bizə mərsiyəxanlıq eləməyə gəlmişdi. Kəndimizin ağsaqqallarından biri bu mollaı evinə qonaq apardı. O günü və o gecəni mollaya yaxşı hörmət, əkrəm, plov, çay, iltıq yumurta, filan qonaqlıq elədi və gecə də nümunədən ötrü... bir az mərsiyə oxudu, bəyəndik, gecə orada yatdı, elə ki, sabah oldu, biçərə ev sahibi baxdı gördü ki, cibində altmış manat pul yoxdur. Yazıq kişi başladı pulları gəzməyə. Nə qədər bu yana, o yana axtarırsa da, pullar tapılmadı. Dəxi güman eləməirdi ki, neuzübillah, molla oğurluq eliyər? Bəli, tapılmadı, ama bu tərəfdən molla əl-ayağa düşüb bir rah giriz gəzirdi ki, qaçıb pulları bir yana çıxarda bilsin, xülasə bir hiylə ilə evdən əkilir. Babam sözünü bu məqamə yetirəndə mən hirsli-hirsli baxdım babamın üzünə və dedim: baba! Bu necə sözdür sən utanmıyıb mollaın haqqında deyirsən! Məgər sən müsəlman deyilsən, neuzübillah, mollaın da eybini açıb qiybətini eləmək olar? Səni müsəlmanlıqdan çıxardarlar? Bu nə böhtandır?

Rəhmətlik kişi gülümsünüb dedi: “Oğul sarsaqlama, mən yalan danışmaram, hərəgah sözümə inanmırsan, bircə get Gəncə şəhərinə, gör bir molla qazılıqdan ötrü neçə yüz manat rüşvət verir, bircə gör ki, xəlqin əqlini oğurlamaqdan ötrü (hərçəndi ki, əql yoxdur) bir molla toy məclisində özü otura-otura, toyda nə üçün tar, qaval və xanəndə var?” – deyib bir hacını təhqir edir və toyda hacı ilə əl-ələ qalxır və qalan söhbəti gələn həftə.

(*mabədi yoxdur*)

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1910, № 7

MAŞALLAH

Maşallah, Gəncənin cəmi əsnaf və sənətkarları da bicləşib və ustalaşmışdır, maşallah, cuhuddan da bədirlər, maşallah cümləsində asari-intibah görünməkdədir, ələlxüsus bu şəhərin demirçiləri lap artıblar. Maşallah eləsi var ki, yaman gözdən saxlasın. Məsələ: demirçi Hacı Bala ağa kimi lap tərəqqi edib, çox qanacaq adamdır, maşallah, danışdığı mənalı sözlər, elə özünün də zəkavəti-xaruqüladəsinə dəlalət edir. Maşallah, həmişə öz sənəti kimi qızgın və kəskin danışdığından ətrafında olan bir neçə adamları cəhənnəm əjdahası kimi qavalamaktadır, maşallah onun şagirdlərindən məşhur Çəbəli də daldə qalmayıbdır, bu cənab da ittihayi-xəbəset və xuliqanlıqında bir mərtəbəyə çatıbdır ki, indi onu kəlisə karvansarasında sensor təyin ediblər, belə ki, hər kəs o karvansarada qazet, jurnal oxusa Hacı Bala ağanın fitvası ilə haman qazet oxuyan təhqir edilib qazet də Çəbəli tərəfindən cırılıb parça-parça olunur. Maşallah, maşallah, maşallah... Gəncənin hər bir zadı tərəqqi edib, əllaflar, baqqallar da... On dörd şahılı əllaflar meydanın əyağında bir yerə yığılıb İran, Osmanlıda olan arvadların məşrutə olmağına görə hamısı bihəyə olub bazarda, küçədə naməhrəmlər ilə qol-boyun gəzmələrini, ağızları köpüklənə-köpüklənə danışib kəmalı-bihəyalıq ilə təsdiq edirlər. Maşallah, maşallah, afərin belə mömin kişilərə, mərhəba!!

Şəmsir
"Zənbur", 1909, № 9

DAHA DÜZƏLDİ

Bəli, daha işlər düzəlib getdi! Daha cəmi əyrilərimiz düzəlib, sınıqlarımız bitdi! Daha müsəlman vilayətlərində azadlıqlar olub, məşrutələr verildi! Daha hamı əməlləndi, hər yerdə, hər şəhərdə, hətta Danabaş kəndində məktəb-mədrəsələr açıldı! Müsəlman bala-ları aşıqları tullayıb məktəblərə doluşdular! Daha mollalar, əfəndilər, xəfiyyə və casus, xuliqanlar da məşrutə tərəfinə keçməyə məcbur oldular!! Daha kimlərə məsxərə eliyəcəyik?! Kimin eybini yazacağıq, daha Xorasanda siğəbazlıq olmayacaq, biçarə məşədilərin işi nə günə olacaq? Xorasanın boynuyoğun müftəxorları acından naziklənəcəkdilər. Daha Qafqaz zavvarlarını qaz sürüsü kimi aparıb bir dama qatıb

tüklərini yolmayacaqlar. Daha bundan belə Qafqaz mollaları oğurlanmış qızlara kəbin kəsmiyib və zor ilə onları iqrar etməyə məcbur etməyəcəklər! İranda və Türkünstanda tiryak və şirəxanələr bağlanacaqdır. Küçələrdə divar dibində əl qabına getmək qadağan olacaqdır, mollalar və əsnaflar küçələrdə və arxların üstündə çömbəltmə oturub istibra eləyə bilməyəcəklər!! Bakıda qoçular və uşaqbazlar, Qarabağda oğrular, tülüngülər və moqufat siçanları, Səlyanda hacılar və mollalar, pəzəvənglər, Şirvanda şeyxlər və möcüzənümələr, Şəkiddə sadə və surətpərəst və inhitat tənəzzül cəmiyyəti! Gəncədə tazə kərbəlayılar və üsulitəfriqə tərəfdarları, İrəvanda möminlər, Naxçıvanda köhnəpərəstlər və Ordubadda qırmızısaqqal əmilər, Culfada mütrübbazlar, Batumda kisəbirlər, Tiflisdə Şeytanbazar müsəlmanları və sudəzdeyi yar olan alış-verişçi cəvanlar daha öz günahlarından və xilafit-insaniyyət olan əməllərindən tövbə eliyəcəklər! Və bundan sonra milliyyət və mədəniyyətə köməklər eliyəcəklər, daha bundan sora biz nə yazacağıq? Daha Gəncədə Ağasıbəyli kəndinin ruhanisi Molla Qəmbərlər və tazə Xorasandan ziyarət eliyib gəlmiş olan Məşhədi Məhəmmədlər, – evlərində övrətləri qoşa-qoşa qoyub yeddi dəfə ərə gedib 14 dəfə təlaq almış bir ismətsiz dul övrətdən ötrü boğuşmayacaqlar, işlər belə olanda daha biz nəyə lazım olacağıq? Jurnalçılar və qazetçilər daha şələ-pələlərini yığışdırmalıdırlar, daha bundan sora Bakıda mömin məşədilər rus uşaqlarını tovlayıb evlərinə aparıb namusuna toxunmayacaqlar, Yevlax tacirləri müsəlman qulluqçularını qoyub qılman kimi olan gürcü uşaqlarını saxlamayacaqlar. Daha heç gün çıxana cənəb qalib namazını qəzayə qoymayacaqlar. Vəssalam.

Şəmsir
"Zənbur", 1909, № 10

ŞƏRAB İÇMƏK

Biz deyə bilmərik ki, şərab pis şeydir! Və bizə köməkçi olaraq çox müsəlman deməz ki, şərab içmək pis işdir. Bəlkə müsəlman aləminin üçdən iki payı deməz ki, şərab içmək pis işdir!.. Doğrudan elə biz də deyirik ki, şərab pis şey deyil! Çünki onda olan ləzzət və mənfəət heç bir şeydə yoxdur! Qoymur insan fikrə, xəyalətə düşüb ruhunu incitsin və tülkünü aslan edir, qorxağı igid eliyir, nökrə ağa ilə, gedanı əyan ilə, adnamı əla ilə, rəiyyəti xan ilə bir yerdə, bir

süfrədə əyləşdirir! Hərçənd bu neçə sifətlər clə qumarbazlıqda da var ki, rəncbəri mülkədar ilə bərabər qoyub müsavi edir! Ama şərab lap özgə bir şeydir.

Bəli, şərab pis şey deyil, amma burası pisdır ki, adam bir az çox içəndə görürsən kefləndi: keflənəndən sonra da Allah bərəkət versin, nə çoxdu piştov, görürsən bayax qoburdan çıxdı, çıxan kimi də açıldı, açılarda da – görürsən yoldaşın əlini, ayağını qırdı, burası pisdır...

Şəraba pis demək olmaz, adamın ağzı əyilər, ama şərabi içəndən sonra adam özünü və sözünü bilmir və başlayır rus qızlarına sataşmağa, müsəlman uşaqları ilə zərəfət eləməyə.

Mən özüm qabaqlarda şərab içərdim. Ama indi tövbə eləmişəm, dəxi şərab içmirəm, ancaq pivə, əraq içirəm, çünki bunlardan tövbə eləməmişəm. Və həmişə də mənzilimdən əraq əskik deyil, dükanın dalındaca qoyuram, hər yarım saatda bir rumka gedib içirəm. Bala qardaşım dükanda saxlamağa razı olmayanda qonşunun mənzilində saxlıyram.

Cəmi Yuropa həkimləri şərabın müzirr olmağın yazıblarsa da, ama biz elə-elə sözlərə aldanıb şərabi pisləyə bilmərik. Bəli, biz şərabe pis demərik və demirik də. Hərçənd ki, şəriətimizdə də nəhydir, ancaq yuxarıda Allah var, o bilir və görür ki, müsəlmanə şərab içmək çox yaraşır, çünki içən kimi gözləri qızarıb özü də igidə dönür.

*Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1910, № 13*

MƏNİ SAYANI QURD YESİN

Bizim küçələrdə gündüz axşama kimi söyüşüb savaşımaqda olan tərbiyəli uşaqlarımız bir yerdə yığılıb oynayanda bir özgəsi istəsə ki, bu tərbiyəli uşaqların sayıb hesabını bilsin?! Onda görürsən ki, həman uşaqlar barmaqlarını tixadılar qulaqlarına və bağıra-bağıra başladılar deməyə: məni sayanı qurd yesin, səni sayanı qurd yesin.

İndi adam gözünü açıb İranə, İran şəhərlərinə, Tehranə, Tehran küçələrinə baxanda görür ki, öküz boyda mollalar, heyvan boyda kişilər, qatır boyda arvadlar, üç çərək uzunluğunda olan saqqallı hacı və kərbəlayılar, qurbağalar, tısağalar atılıblar küçələrə, Tehranın küçələrinə və başlayırlar bağırmağa ki, bizi sayanı qurd yesin!.. Yəni necə qurd yesin?.. Yəni Mədəli kimi, Rəhim xan kimi, Mirzə Hüseyn kimi, daha bir çox əmsalı kimi qurdlar gəlib məşrutənin qoyunlarını

darbadağın eləyib ata-baba qaidəsincə yesinlər... niyə? Və nədən ötrü!.. Ondan ötrü ki, hökumət məşrutə təyin elədiyi təhrir-nüfus komissiyası, viranə İranın, lüt, bambılı, bitli, sirkəli, yastıqulaq tatarlarının hesabını-sayını bilmək istəyirlər.

Məni sayanı qurd yesin: bu məsəl, bu söz dədə-babadan qalma söz və məsəldir... dədə-baba, yəni kim? Və kimlərdən ibarətdi? Dədə-baba, yəni köhnə molla.

Bir nəfər molla, Seyid Abdullah adlı, bilmirəm hansı mütrübxanədən qavalı tulluyub çıxıb gəlib Tehranə və Tehrandə yeməyə çörək tapa bilməyib, başlayıb özünə çörək və nüfuz qazanmaqdan ötrü avam camaatı tovlatmağa ki, təhrir nüfuz üsuli-şəriətə müxalif və hərəmdir. Ona görə Tehran uzunqulaqları da tökülüblər küçələrə bağıra-bağıra deməyə ki, bizi sayanı və bizim sayımızı yazanı Mədəli qurdu yesin. Bəli, belə imiş! Bir dədə-baba ki, bu bizim gözümüzün qabağında olan mollalar və köhnələr kimi imişlər?! Daha öylə dədə-babanın bundan artıq zibilləri ola bilməz imiş ki, yerin üzünə töküb gedə idilər.

Nə isə, ürəyi sıxmamaq lazımdır.

*Səmsirək
"Zənbur", 1910, №18*

MOİZƏ

"Məkkə yolunda hacılar faciəsi münasibəti ilə təqdir buyurulmuşdur".

Zəmani ki, həzrət İbrahim əla nəbiyyəna və əleyhissəlam bey-tüllahi, yəni Allahın evini tikib qurtardı.

Allah tərəfindən həzrət İbrahimə səs gəldi ki, "Ey mənim Xəlilim! Çıx bir uca yerə və çağır dünyada, yer üzündə yaşayan cəmi müsəlmanları gəlsinlər mənim evimin ziyarətinə!" Həzrət Xəlil minacət əylədi ki, pərvərdigara! Hanı mənim səsində o qüvvət ki, bütün dünyanın müsəlmanlarını buradan çağırmağım ilə xəbərdar edəm, onlar mənim səsini necə eşidərlər?! Səs gəldi ki, "Ya İbrahim! Sən elə bu səsə ilə səsle! Mən onu müsəlmanların qulaqlarına yetirərəm!"

Odur ki, həzrət (yalan olmasın bilmirəm vallah Mina dağımın başınanı, yəni bir ayrı hündür yerəmi) çıxıb səsləndi: Ey yer üzündə olan müsəlman kişilər! Gəlin Allahın evinin ziyarətinə (qorxmayın, hərçənd ki yollarda ac qurddan daha yırtıcı çox müsəlman ərəb

qardaşlarınız varsa da, o sizi dutub qoyun kimi boğazlayıb ətinizi kabab etsələr də qorxmayın) bu məhz imtahandan ötrüdür, sizi sına-maqdır, zahirde sizi öldürürlər, lakin batində əsil arzu elədiyiniz cənnəti – əla illiyinə sizi nəql eliyirlər, həman etiqaad etdiyiniz molla naqqallar bunlardır.

Bu nidayı yer üzündə olan bütün müsəlman kişilər eşitdilər! Ondan sonra həzrətin arvadı (vallah gene yaxşı yadımda deyil, Həcər idimi, yoxsa Sara idimi) dedi ki, ya Xəlilullah, sən çağırдың ancaq müsəlman kişiləri. Bəs necə olar ki, möminə müsəlman arvadlar bu nemətdən binəsib olsunlar, ha mənə də izin ver arvadları çağırım. Həzrət izin verdi (görəsən nə onuz həzrət izn verib?! Arvadın səsi də namehrəm deyilmi?!) Cənab Sara, yainki Həcər hündür yerə çıxıb səsləndi: ey yer üzündə olan müsəlman arvadlar, gəlin Allahın evini ziyarətə ki, sizə vacib buyurulubdur (etibarlı, namuslu, qanacaqlı arvadlara zülm eliyən kişilərinizdən ayrılmayın, onlar ilə bərabər siz də Ərəbistanın qumlarının üstündə al-qanlarınıza bələnin, o arvadlar necə vəfadar olduqlarını o vəfasız kişiləriniz ilə o canavar ərəblərə göstəriniz!). Bu səsi də Allah-təala cəmi müsəlman arvadların qulaqlarına yetirdi, hamı eşitdilər! Həzrət İbrahimin oğlu Həzrət İsmayıl o vəqt balaca uşaq idi, atasına dedi: ata, mən də uşaqları çağıracağam. Nə isə o da çağırdı. Onun da səsinə cəmi uşaqlar eşitdilər.

Bunlardan sonra Allah lənət eləmiş kor şeytan məşriq tərəfində uca səs ilə səsləndi ki, ey müsəlmanlar! O səslər ki, eşitdiniz, onlara inanmayın (nəüzübillah), onlar doğru demirlər, hər addınıza bir şəhid səvabı və hər mənzilinizə cənnətdə bir qəsr, 200 huri verməyəcəklər.

Bu məlunun səsinə də bütün müsəlmanlar eşitdilər! İndi hər kəs ki, o zaman Həzrət İbrahimgilin səsinə inanıb, o adam, şübhəsiz, Məkkəyə gedəcəkdir. Hər kəs ki, şeytanın səsi gələndə onun sözüne inanıb, o getməyəcəkdir. Şeytanın səsinə inananlar ilə müqəddəs səslərə inananları aramızda indi bu saətdə seçmək, tanımaq o qədər çətin bir şey deyildir. O zaman “bəli” deyən ruhlar indi milyon ərəb yırtıcıları da olsa və özü də yəqin cləsə ki, onu doğrudan öldürəcəklər, gene o səsin dalınca gedəcəklər.

Va izi: *Axund Molla Əlfikar Xoyi* – adam dilinə törcümə edən Məşədi Sijimqulu

“*Molla Nəsrəddin*”, 1914, № 8

MÜHÜM SÖHBƏT

Məşədi. Kabla Həsənqulu, bu biyabanda, şəhərdənkənar yerdə bu dikili nədir?

Kablayı. Məşədi, hankı dikilini deyirsən?

Məşədi. Bax, bu dikili, bax! Bu dərənin kənarındakı, həmi də nə gözəl tikişdir, lap məscidə oxşuyur, üstündə də ayparə var, bu nədir?

Kablayı. Məşədi, gözüm seçmir, hankı tərəfdədir, bir qolumdan yapış, barmağınızı da uzat, səmtini görüm, bəlkə biləm.

Məşədi. A kişi, bir bəri dur! Bax, bax, bax! Odur Gəncə şəhərindən üç-dörd verst kənarında o daşlı-dikonlu səhranın içində, o boyda evi görmürsənmi? Hələ ətrafında dikili dəmirdən hasar çekilib, hasarın içində bir neçə ağac əkilibdir. Pəh, pəh, pəh, nə gözəl evdir. Allahın altında o ev mənim olaydı. Özü də Yuropa üsulu üzrə dikilib. Kablayı, sən allah de görüm, orası nədir?!

Kablayı. Hə, hə gördüm, Məşədi! Bəs orayı bilmirsən nədir?

Məşədi. Yox, nə bilirəm, indiyə kimi burada mən belə şey görməmişəm ki!

Kablayı. Vay, eyib olsun sənə, Məşədi! Bəs bu vəqtdə onu bilmirsən ki, nədir?

Məşədi. Yox vallah!

Kablayı. O belə Şeyx Nizamının türbəsidir!

Məşədi. Mən, ölüm necə?

Kablayı. Bu sən öləsən!

Məşədi. Sən öl, inanmaram!

Kablayı. Başın üçün doğru deyirəm.

Məşədi. Degilən vallah!

Kablayı. Vallah!

Məşədi. Degilən Həzrət Abbas haqqı!

Kablayı. Həzrət Abbas haqqı!

Məşədi. Bəs onun ki, günbədini dağıtmışdılar, bunu kim tikirdi?

Kablayı. Gəncənin ürəfa və əyanı.

Məşədi. Elə təkə ürəfa ilə əyan o qədər pul xərclədilər ha?!

Kablayı. Yox, bir dəfə də cavanlar tiyatro qoydular, kitab satdılar, əlli min qəpikdən artıq pul da yığıb banka qoydular, bu saətdə bankda durur, yerdə qalanını da Gəncə pullularını verdilər.

Məşədi. Pəh, pəh, pəh, afərin, afərin, qurban olum himmətinizə, Kabla Həsənqulu. Bəs indi niyə elə tiyatrolar qoyub pul yığmırlar ki, bir xeyir işə sərf olunsun?

K a b l a y ı. Vallah, Məşədi! İndi Sidqinin əlində macal tapa bilmirlər ki, bir tiyatro qoysunlar.

Məşədi. A kişi, necə Sidqi?

K a b l a y ı. Artist Sidqi.

Məşədi. Eşqabaddakı?

K a b l a y ı. Yox!

Məşədi. Tiflisdəki?

K a b l a y ı. Yox!

Məşədi. Bəs hardakı?

K a b l a y ı. Gəncədəki, Gəncədəki, tanıdınmı?

Məşədi. Hə...

K a b l a y ı. Eləsə xudahafiz.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1914, № 12

ÜZRÜM VAR

Hörmətli oxucular başdakı ünvana baxıb deyəcəklər ki, görəsən Məşədinin genə nə fırlıdağı var ki, əvvəlini əldə "üzrüm var" deyə ağzını açır.

Təvəqqe eliyirəm oxucuların ürəklərinə gəlməsin ki, guya mənə gün çıxmağa yarım saat qalanda güsl vacib olubmuş və sübh namazı da keçirmiş, bir az qol-qabırğam ağrıdığına görə guya ki, kələk gəlib güsl eləmiyib namazı təyəmmüm ilə qılmışam və ona görə üzr şerim olduğunu bəhanə edərək "üzrüm var" deyirmişəm.

Xeyr a! Məbadə bunu xəyallarına belə gətirələr. Belə deyil, üzrüm var deyirəm, elə doğrudan da üzrüm var və özü də qəbul edilə biləsi üzrlərdəndir.

Hərçəndi burada arvad-uşaq da var, bunların yanında bezi söhbətləri eləməli deyil, ancaq əlac yoxdur, keçib.

Bir də ki, elə arvad-uşağa da hər sözü eşitmək lazımdır, çünki bilmədiklərini bilər, öyrənər, məlumatlarını artırarlar. Mən deyirəm ki, "mənim üzrüm var", ancaq siz bilmirsiniz ki, mən nə üçün "üzrüm var" deyirəm.

Allah ölənlərinizə rəhmət eləsin, rəhmətlik nənəm mənə 18 yaşında evləndiribdir, indi bu saat düz tamam-kamal otuz üç yaşım var, yəni mən on üç il bundan qabaq gözümlü açıb, Kabla Pirməhəmmədin qızını öz evimizdə görmüşəm. Tamam bu on üç ildə gecə-gündüz Səkinə ilə bir yerdə olmuşuq.

Bağışlayın, yanımızda bir az utanmazlıq eliyirəm, üzrüm var. Səkinə ilə bir yerdə o qədər olmuşuq, o qədər olmuşuq ki, indi daha məsələ ayıb da olmasın, gecenin bir vəqti öskürək dutub yuxudan oyadanda ki: ayıb da olmasın, əlim Səkinəyə sürtüşür, əsla üreyimə gəlmir ki, yanımda yatan arvaddır. Əksinə, elə xəyal eliyirəm ki, həlbət qardaşım Həsənqulu yorğan tapmayıb gəlib girib mənə yanımda yatıbdir. Məsələ, yəni demək istəyirəm ki, mənə üçün indi yataqda, ya qardaşım Həsənqulu, ya Səkinə birdir, neçə illərdir ki, bir yerdə yatırıq ha-a-a-a.

Bağışlayın, üzrüm var, doğrudan insan arvad ilə o qədər bir yerdə yaşayır ki, lap doyur, lap gözü yorulur, axşam yat Səkinə ilə, sabah dur Səkinə ilə, danış Səkinə ilə, dalaş Səkinə ilə, bozbaş ye Səkinə ilə... Əlbəttə, axırda adam belə olar. Bəlkə siz təcrübə eləməmiş olarsınız. Ancaq mən bunu çox təcrübə eləmişəm. Məsələ: görürsən bir atadan-bir anadan olan iki qardaş bir yerdə, bir evdə yola getmirlər. Yəni iki müsəlman bir-biri ilə siğə qardaş olub dost olurlar, çox çəksə bu dostluq çəkir altı ay. Və yəni müsəlman qardaş ortaqlar olurlar, yenə həmçinin, beş gün çəkmir ki, ayrılırlar. Mən əvvəllər elə bilirdim ki, kim bilsin bunlar bir-birlərinə xəyanətmi eliyirlər, filanmı eliyirlər, behmanmı eliyirlər ki, ayrılırlar. Xeyr a, sonra gördüm, qandım ki, belə deyil. Məhz ondan ötrüdür ki, bir yerdə o qədər yaşayırlar ki, axırda bir-birindən iyrenirlər. Bunu mən özüm də təcrübə eləmişəm. Vallah, bayaq da dedim, Səkinə elə mənə yanımda ya bir ağac, ya bir daş, ya bir qardaş... belə... Hə, xəbər al ki, Səkinə ilə elə əvvəldənmi beləsiniz? Yox, yox, o vaxtlar ayrı idi, oralarını hamı bilir. Bağışlayın, üzrüm var, mənə sözümü qəribliyə

salmayın, insan təcrübə ilə kamil olar. İndi mən öz təcrübəmlə belə tapmışam ki, əgər kişinin iki arvadı olsa, iş daha yaxşı olar. Dörd olsa ki, elə bil daha behiştədən, çünki niyə? Ondən ötrü ki, məsələn, gedib bir həftə birinin, bir həftə də o birinin i.a....

(məbədi var)

*Dostunuz Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1914, № 25*

TƏRBİYƏ, YAXUD "ZƏVALLI MƏMİŞ"

Keçənlərdə bizim kəndimizdə Kəblə Qulam adlı bir kişi var idi. Yekə qarın, kələ peysər bir adamdı. Bunun Məmiş adlı bir oğlu da var idi. Kəblə Qulam hər yana getsə idi, Məmiş də onun yanında olardı. Məmiş 11 yaşında idi...

Çox vaxtlar Kəblə Qulam bizim evin dahlındakı doqqazda, Qəribə Həsənin, çaxça geylin ağzında kəndlilər yığılıb mərəkə qurduqları yerdə olardı. Çünki bura heç adamsız olmazdı, həmişə qoca kişilər burada yığılıb söhbət edərdilər. Kəblə Qulam kişi çox qocalmışdı, ancaq düşkün deyil idi, saz idi. Və həmişə balaca uşaqları bir-biri ilə dalaşdırmağa və güləşdirməyə həvəsi və xoşu var idi, hələ bir gün olmazdı ki, öz oğlu Məmiş Qəribə Həsənin oğlu Sarı ilə görüşdürməsin!! Qəribə Həsənin oğlu da 9 yaşında idi, cüssədə də Məmişdən çox-çox kiçik idi. Görürdün Kəblə Qulam kişi ikisini də çağırırdı yanına və tutaşdırırdı bir-birinə... özü də başladı kəməli-ləzzət ilə tamaşa etməyə, cəmət də hamı söhbətdən əl çəkib başlayarlardı uşaqların görüşmələrinə baxmağa. Məmiş ilə Sarı ortalıqda xoruz kimi didişərlərdi.. Məmiş tənümənd idisə də, Sarı çox təvənd idi. Onda görərdin Məmiş ortaladı, qaldırdı yerə elə vurdu ki, zıqq elədi! Məmiş yerdən bir az qızarmış durub, qalxardı. Kəblə Qulam başlardı ki, yox, bu hesab deyil, Məmişin ayağı daşa ilişdi, onun üçün yıxıldı.

Yenə dübarə tutaşdırardı, yenə Sarı, Məmiş vurardı yerə. Yenə Kəblə Qulam başlardı ki, yox, o mənim oğlumu yıxa bilməzdi. Sarı

indicə evdən gəlib, əlləri ip-istidir – amma Məmiş sabahdan burada mənim yanımdadır, soyuq əllərini dondurubdur, yaxşı tuta bilmir. Nə isə, çağırıb Məmişin əllərini alardı öz əllərinin içinə, bir az hovxurub nəfəsi ilə uşağın əllərini qızdırıb yenə tutaşdırardı, yenə Sarı onu qalxızıb salardı yerə, yenə Kəblə Qulam başlardı ki, yox, bu səfər də yaxşı yıxa bilmədi, yerə bərk vura bilmədi, həm də Sarı hündür yerdə, ancaq Məmiş alçaq yerdə durmuşdu. Xülasə, bu dəfə də tutaşdırardı, yenə Sarı yıxardı. Axırda rəhmətlik lap pərt olardı. Bir az da biçərə Qəribə Həsənin oğlunu danlardı ki, sən çox bicsən, haramzadalıq eliyirsən, badalaq vurursan, hiylən-fəndin çoxdur – ləmsədən də qatırsan, səndə bijlik olmasa, Məmiş boyda uşağı yıxa bilərsən?! Zavallı uşağa bu sözlər çox ağır təsir edirdi və hətta ağlam-sınırdı. Çünki onun sözünü danışb hünərini təqdir eliyən olmurdu. Kəblə Qulam uşağın, yeni Sarının ruhunu öldürüb, ürəyini sındırandan sonra yenə tutaşdırardı, birdən bu dəfə iş bir cür gətirərdi ki, görərdin Məmiş Sarını bir balaca bir yanı üstə yıxan kimi oldu və özü də tez qalxdı ayağa, başladı üst-başını çırpı-çırpı: – Bax mən yıxdım, bax mən yıxdım, – deyə dədəsinin üzünə baxmağa, dədəsi də çox şadlanandan sonra üzünü cəmətə tutub başlardı ki, bax, yıxmaq belə olar, əsil yıxmaq budur, siz öləsiniz, elə yıxdı ki, can kimi, görmürsünüzümü uşaq yerindən də qalxa bilmir, tərpenə də bilmir? Yerə çox bərk vurdu, uşağın qolunun biri sınıb, o biri də zədələndir, yox bu zərbə pək mühümdür. Orada olan adamlar da qoca kişidir, bunun qəlbi sınımasın deyə, bunun sözlərini ələcsiz təsdiq edirlərdi. Ancaq nə fayda ki, bir də görürdün gözlərinə döndüyüm Sarı bir tərəfdən birdən-birə soxulub yenə Məmiş ortalıyıb qalxızdı çaldı yerə və oturdu qarının üstündə...

Bir gün olmazdı ki, Kəblə Qulaməli kişi oğlu yedəyində kəndi dolanıb hey doqqazda oğlunu bir-iki uşaq ilə görüşdürməsin. Rəhmətliyə deyəndə ki, a kişi, bu uşaq heyifdi, bunu belə veyil öyrətmə, sabah bunun peşmançılığın çəkərsən, bunu qoy Molla Vəlinin yanında oxusun elmlə olsun, yazı-pozu öyrənsin... Gülümsünüb deyərdi ki, ağrın alım, mən uşaq böyütməmişəm ki, verəm mollanın əlinə dəvə kimi xırıxdıb dizinə döysün?! Mənim oğlum elə belə yaşayacaqdır. Elm nəməndir? Elm kiçük yanında asıla-asıla gedir!

Sonradan eşitdim ki, həman Məmişi bir özge canlı uşaq güleşəndə yerə elə bərk vurubdur ki, uşağın başı dağılıb və bir neçə gündən sonra vəfat edibdir. Bu xəbəri eşidəndə dedim: “İnna lillahi və inna ileyhi raciun”. Allah Kəblə Qulama insaf və qanacaq versin. Budur müsəlman, övladını bundan yaxşı tərbiyə edə bilməz!!!

(...O...)

“Məzali”, 1915, № 6

ŞEYXİN PİŞİYİ

Bir neçə il bundan iləri Urmiya vilayətinin bir kəndində bir nəfər yarım tələbə papağının yarısına bir az ağ sarıyıb özünü salıb Qafqaziya ölkəsinə dolana-dolana gəlib çıxır Şəki mahalına. Buralarda bir neçə gün fırlanıb əhəlinin əhval-ruhiyyə və məişətinə nəzər salıb görür ki, buralar şəbədəbazlıq üçün yaxşı meydanlardır. Xüsusən, şeyxlik mətəi pek rəvacdır. Cəməət şeyx olan və hər şeyxlik cildinə girən tülkülərə sitayiş edəcəsinə ehtiram edirlər. Və əhvalı duyan hərif qaxırmır. Özünü verir Uzunqulaqlı adlı bir kəndə və adını da qoyur Şeyx Səfyan, başlayır şeyxliyini burada kəndlilərə bildirməyə və bir həftəyədək kəndlilərin hamısını bir neçə kəlmə ilə özünə eyliyə qul. Şeyx Səfyan Uzunqulaqlı kəndinə getdiyi gün yoldan bir balaca pişik balası tapıb götürübmiş. Şeyx kənddə mıxı bərkətdikdən sonra cəməətdən gələn mədaxildən başqa yavaş-yavaş alış-veriş etməyə də başlayıbmiş. Kəndistan hər yerdə çəki daşı olmadığına görə, hər evdə götürsən ki, ya bir su camıdır, bir girvən-kəlik daş əvəzinə işlənir, ya bir kəfgirdir, yaxud bir qablama. Şeyx bir gün beş-on nəfər kəndlilərlə oturub söhbət elədiyi halda deyir: “Cəməət! Mənim mənzilimdə bir qab yoxdur ki, onu çəki daşı qayırm, ancaq mənim bir pişiyim var, bazarda da çəkmişəm düz bir girvənkədir, təvəqqe eyləyirəm bir çəkili qab gətirəsiniz, burada bunu yenə çəkək və siz də görüb şahid olun ki, düz bir girvənkədir. Daha mənə hər daş lazım olanda qonum-qonşuya zəhmət verməyim”. Nə isə, bir nəfər gedib bir çəkili qab gətirir, şeyxin pişiyini

çəkib görürlər ki, doğrudan da elə bir girvənkədir, hələ bir az da yüngül kimidir. Ondan sonra kəndə və ətrafda hamıya məlum və məşhur olur ki, şeyxin pişiyi bir girvənkədir. Gözünə döndüyüm şeyx gecə-gündüz pişiyə tumar verir, yemləyir-yedirdir, kökəldir. Və təbiidir, pişik də gündən-günə böyüklənəcəkdi. Beş-altı il üç-dörd para kəndin əhəlisinin yağı-pendiri, düyüsü, fındığı-filanı gəlir şeyxin mənziline, çəki daşı da ki, məlumdur. Daha özge yerdən daş gətirmək nəyə lazımdı. Uzunqulaqlı kəndinin on nəfər ağsaqqalları şahid edirlər ki, şeyxin pişiyi bircə girvənkədir. Pişik bu beş-altı ildə ancaq-ancaq səkkizcə girvənkə ağırlığında olmuşdur.

(məbədi var)

(...O...)

“Məzali”, 1915, № 15

ARVAD MƏSƏLƏSİ

Doğrudan da insanın qulağı dolar imiş, hanı o keçən günlər ki, qəzetlərdə bir kəlmə arvad məsələsi yazılan kimi dünyalar dəyərdi bir-birinə. Lənət dəyəniyi, təkfir topu, qarğış bombası tökülürdü qəzetə və məcmuələrin və hürriyyəti-nisvan tərəfdarlarının üst-başlarına, hanı o günlər ki, bir hərf qızların təlimi bərəsində yazılanda Bakı qoçuları piştovları götürüb “nəşün-nəşün” deyə-deyə düz sürüb gəlirdilər Tiflisə “Molla Nəsrəddin” idarəsini dağıtmağa. Hanı o günlər ki, hicab məsələsinin üstündə Gəncədə Seyid Bağır az qalırdı minbəri vurub sındırsın və altdan-yuxarı ağanın ağzının köpüyünə mat-mat baxan məscid qoyun-keçilərini qırım-qırım qırsın. Qubadan Hacı Molla Baba tayqulaq yabanı çiyinə qoyub ağzını ayırmış əjdaha kimi gəlirdi Bakı şəhərinə ki, Tağıyevin qız məktəbini dağıdıb hacını da “açaruzlasın”. Hanı o günlər ki, “Din və məşəqqət” məcmuəsinin qorxusundan Orenburq-Kazan-Kırım qəzetləri dillərini tərpedə bilmirlərdi. Doğrudan elə insanın qulağı dolarmış. Bu həyasız qəzetlər üzlərinə salıb, boyunlarını qızarıb, lənətləri, nifrənləri qəbul eyləyib

o qədər yazdılar, o qədər dedilər, danışdılar ki, daha biçərə adam-cığazlar cavab verməkdən, rəddiyyə yazmaqdan, söyüb-söylənib atılıb-düşməkdən lap yorulub, tənge gəlib kiryib yorğun mal kimi gözlerini lap-lap döyməyə başladılar.

Keçən həftə Bakı qəzetlərinin biri möhtərəm "Vəqt"dən iqtibas elədiyi bir məqaləni dərci-mətn eləmişdi ki, Krimdən müharibə münasibətilə Sibiriyəyə sürgün edilən müsəlmanların və onların ailələrinin hallarını təsvir ediyor idi. Bizə o məqalənin acınacaqlı və fəci lövhələri lazım deyil, istər müsəlmanlar ondan da yaman halda olsunlar, onun bizə dəxli yoxdur. Bizə dəxli olan məqalənin ancaq bir neçə cümləsidir. Məqalədə deyilən müxtəsəri bu idi ki, Krim və Qafqaziyyə müsəlmanlarına bir elə müsibət əl verəndə onlara çox bərk təsir edir. Qəzetənin rəyinə görə guya Qafqaziyyə və Krim müsəlmanlarının arvadları kordurlar, dilsizdirlər, ölüdürlər. Onların örlərinin başına bir belə iş düşəndə, heman evlərdə olar hazır yeməyi yeyib qurtarandan sonra əllərindən bir iş gəlməzmiş!! "Vəqt"in sözündən belə anlaşılır ki, guya Rusiya türklərinin arvadları rus arvadları qədər olmasa da, onların yarısınca da iş bilən və fərasətlidirlər. Yəni Krim və Qafqaziyyə arvadları kimi çarşab altında canları çıxmır. Özü göz açıq hər yere gedir və hər kəsə dərdlərini deyir, eşidir, başlarının çarəsini axtara və məza tapa da bilirlər. Böylə, elə, filan, bəhmən i.a.

Bu qəzetənin vəzinə və sözlərinə bizim daha deyəcək bir sözü-müz qalmıyıb, geyr əz inke bir ah çəkib əllərimizi bir-birinə vurub deyək: Vay dünya, səni bərbad olasan, gör işlər nə qədər dəyişilib ki, "Vəqt" arvadların üzü açıq gəzib hər naməhrəm ilə üzişib qonuşmaqlarına fəxr eliyir: gorun çatdasın din və məşəqqət, harada ölübsən, ay bivəfa zəmanə, haradan alım Xalid Xürrəmi, Həqqi əfəndini və düjünlər ilə Bakı və Qarabağ yazıcılarını və onların naşiri-əfkarı olan vərəq parələrini yenə ittihad ilə saldıra idilər "Vəqt"in üstünə, olanlar olub, gedənlər gedib, yerdə qalanların da qulağı dolub, Allah axırını xeyir eləsin, gələcəkdən gözüüm heç su içmir...

(...O...)

"Məzali", 1915, № 16

MÖCÜZAT

Bən o vəqt kiçik idim. Bir gün şəhərdə səs düşdü ki, cəməti məscidə çağırırlar. Cümə günü idi. Çocuğun yadından heç söz çıxmaz, bütün əhali məscidə tərəf hücumla başladı. Bən də gətdim. Bir molla minbərə çıxıb cəmətə elan etdi ki, əyyühənnas! Sizə məlum olsun ki, Kərbəladə İmam Hüseynə öz qoşunu ilə köməyə gəlmiş olan Çin padşahı Zəfər cin mərhum olmuşdur. Ona görə biz şiələr gerek o həzrətə həm əza saxlayaq, həm də ona xeyrat və ehsan verək! Cəmət bu sözləri eşidən kibi başladılar hay-hay ilə ağlaşmağa və ağlıyib doyardan sonra hamı vədə verdi ki, axund nə buyursa, əməl etməyə borcludurlar. Əvət, Zəfər cinin xeyratından qırx gün yedilər... Demək, Zəfər min iki yüz ildir ki, yaşayırmış, zəhi səadət.

* * *

Buradan bir haşiyyə çıxacaq, bu il neçə ildir ki, Kərbəlayə gedən yoxdur; başlar qarışmışdı, lakin bu il Azərbaycan şura qulluqçularının bərəkətindən Kərbəla səfəri bir çoxlarına qismət oldu (Allah cəmi arzusunda olanlara dübarə bən rusiyah ilə belə qismət eləsin). Nə isə sözüüm burada deyil. Bu il Kərbəladən gələnlər, neçə ildir ki, həsrət qaldığımız möcüz xəbərlerini də bizlərə gətirdilər. Möcüzələrdən birisi budur ki, Kərbəladə bir alim müctəhid yatıb ələmi-röyada Dəccalı görübdür. Dəccal azarlı imiş... Dəccal müctəhidə deyibdir ki, ay ağa, vallah, bən də azarlamışam, qorxuram ölüm bəni tapa, müsəlmanların istədikləri gözlərində qala, həm də eşşəyimim də palanı dağılıb, pulum yoxdur ki, təzo palan alım, laməhalə, sən Əli ibn Əbu-talıbın xalis şiələrinə ki, Mehdi Sahibzamanı gözlüyürlər, xəbər ver mənim eşşəyimim palanına heç olmasa yamaq üçün 5-6 min danə xalçadan, palazdan göndərsinlər ki, palanı yamıyıb bəlkə birtəhər xüroc edə biləm. (Səhih rəvayətlərə görə, Dəccalın eşşəyimin iki qulağının arası yeddi mildir; təxminən 29 verst). İndi fikir edin, bu boyda bir eşşəyin palanına neçə bin xalı lazımdır ki, yamaq qayırılsın, hə,

Allah şökkakə lənət eləsin, indi ağayı-müctəhid yüzünü dutub müsəlman qardaşlara deyir ki, ay müsəlmanlar, Dəccalın xatiri üçün yox, təkcə o məlunların üzünü yerə sürtmək üçün hansılar ki, deyirlər Mehdi çoxdan ömri-təbiisini keçirib və vəfat edib qurtarıb gedibdir – indi hər kəsdə nə qədər xalça-palaz mümkünse göndərsin. Kərbəlayə (haman müctəhid ağayə) ki, o da bir yol ilə yetirsin Dəccalə, o da eşşeyinin palanını yamasın, bəlkə Dəccal xüroc eliyə ki, onun dalınca da Mehdi zühur edə.

Məsələ məlumdur, ağa müctəhid Dəccalı yuxuda görə bilər, lakin ona palazları bilməyinə mən şəkk eliyirəm! Hə... Zəfər cinin xeyratı yadıma düşür, sən xalça-palazı göndər, daha nə işin var!

İkinci möcüzə də budur ki; Şişə şəhərindən Kərbəlayı Mustafa adlı bir kor kişi bu il Kərbəlayə gedib və orada ağayə dəxil düşüb möcüzə olub, Kərbəlayı Mustafanın gözləri açılib anadan doğulma olubdur. Ona görə də qayıdıb Qarabağa gəlməyibdir, Şişədə iki müsəlmanı bir yerdə görsən görərsən ki, elə möcüzə inanmayanların atalarına lənət oxuyurlar, bu heç, oxusunlar, ama sonra məlum olubdur ki, xeyr! Kərbəlayı Mustafanın adı yolda gəberib, qalib piyadə, zəvvar da ki, ağzı evinə doğru düşdü atasını da tanımaz, Kərbəlayı Mustafanı qoyub çıxıb gəlirlər, nəinki yazıq Kərbəlayının gözləri açılib bəlkə dərдинin üstünə bir müsibət də artıbdır. O da Təbrizdə dilənçilik etmək. Bu da məlumdur ki, İranda müstəhəqqə ehsan edən olsa, daha bu qədər kor, şil, keçəl-küçəl zibil kibi Qafqaza tökülmez. Kərbəlayı Mustafanın əhvalatı bu günədir, nə ki, Kərbəladən təzə gəlib heç yalan danışmayan bəzi kərbəlayılar söylədiyi kibi. Allah oxuculara Kərbəla qismət eləsin.

Məşədi Sijimqulu
"Molla Nəsrəddin", 1923, № 17

ƏZİZ DOSTLARIMIZ

Atalar sözüdür, deyərlər: "Əli əli yuyar, əl də tutub üzünü yuyar".

Bizim dünyada çox yaxın dostlarımız var ki, iyirmi ildir bizim başımız dura-dura, ayağımıza daş dəyməsinə razı olmayıb və bu gün də elə həməən sədaqətlərində baqi qalıblar. Ancaq bu minlərlə olan dostlarımız arasında seçilmə (müstəsna) oylələri vardır ki, nə biz onları bir dəqiqə olsun yadıımızdan çıxarıyıq, nə də onlar bizim haqqımızda xeyir-duadan fariğ olurlar. Bu kimilərə biz "əziz dostlarımız" deyirik.

Bu əziz dostlarımızdan Qroznə şəhərində üç nəfər vardır. Bu üç nəfərin biri üləmələrimizdən cənab müstəqab Axund Molla Əli Dərbəndidir. Bu fəzilətməab əfəndi bir gün olmaz ki, minbərde, məsciddə bizi yadıından çıxartsın, həmişə "Molla Nəsrəddin" in rəvaci-intişar və yaşaması üçün çalışmaqda və cəməəti bu məcmuəyi oxumağa tərgib və təşviq etməkdədir.

Hələ bu yaxınlardan bəri bir az da damağı kök olduğuna görə (çünki bu günlərdə ömrünü tazələmək üçün 17 yaşında Allahın əmri ilə cəvan bir qız alıbdır) daha da təbliğ və təşviqatını artırmaqdadır.

İkincisi məşhur Avara Fərəcdir. Bu möhtərəm vücud ömrünün əvvəlindən indiyə kimi birçə gün də bir işlə məşğul olmuyub, ancaq dostumuz axund kibi şəxslərin quyruğu kibi həmişə onun arxasında olub və həqqimizdə axund ilə bərabər çalışıb bizə kömək etməkdədir. Belə ki, əlində dəyənək gəzib xəlqi döyə-döyə "Molla Nəsrəddin" almağa vadar edir və "Molla Nəsrəddin" in vəkillərindən qorxub məcmuə gətirib satdırmayan olanda əlindəki dəyənək ilə onu təhdid edir ki, gerek Mollanın rəvacına çox çalışsan.

Üçüncü dostumuz: çayçı Məşədi Novruz İsmayılovdur. Bu da ki, məlumdur. Çayçı dükənina Allahın mömin bəndələri çox gəlir. Bu kişi də həqqimizdə əlindən gələni əsirgədiyi yoxdur.

Bu əziz dostlarımızın bərəkətindən Qroznəyə göndərdiyimiz məcmuələrimizin hamısı oraya gedən kimi qapış-qapış olub satılır və neçə aylarla orada yığılıb qalib bir də üstümüzə qayıdıb gəlmir. Xaliqu əhəd bizim bu əziz dostlarımızı yerin-göyün bəlalərindən mühafizə eylesin.

"Molla Nəsrəddin", 1926, № 42

Biz 1927-ci ilə qədəm qoyuruq, bu 1927-ci il bizim üçün çox əzizdir. Çünki əvvəla, “Molla Nəsrəddin” iyirmi iki yaşına girir, ikinci də ölkəmizin şuralaşdığı yeddinci ili olur. Biz dönüb arxamıza baxanda iyirmi iki il bundan qabaqki halımızı yadımıza salırıq, “Molla Nəsrəddin” ortalığa çıxıb xalqın özünə gülməyə başlayan dan sonra özünə bir çox dost və tərəfdar qazandığı kimi bir çox da düşman qazandı. “Molla Nəsrəddin” in dostları özü kimi yoxsul kəndlilər, muzdurlar, işçilər və ziyahlardan, düşmanları da çarlardan, sultanlardan, şahlardan, mülkədar, bəy, xan, qoçu, qarnı yoğunlardan, xüsusən, müctəhid, müfti, molla və seyidlərdən ibarət idi.

“Molla Nəsrəddin” uşaqların əlində oyuncaq, evlərdə ocaq alışığı, aşxanalarda xörək süfrəsi, dükanlarda şor, pendir qabı, məscidlərdə ayaq altı ola-ola xalqın bulaşlıq gözünü açması zorbalara xoş gəlmədi, etiraz edildi, mübarizə başlandı.

Bu uzun illərdə hobslər, mənəfalar, ölümlər, lənətlər və söyüşlərə düşər olan kütlə, xalq bunların hamısına dözdülər.

Məktəbsiz, maarifsiz, hüquqsuzluqlara köks gərdilər, hər nə istədilər vermədilər, hər nə dedilsə eşitmədilər, lakin xalq ilə bərabər “Molla Nəsrəddin” də naümid olmadı.

Hər axşamın bir sabahı olacaqdı,
Gecə gedib günəş parlaq doğacaqdı.

Bu gün “Molla Nəsrəddin” iyirmi iki yaşında 1927-ci ilə qədəm basdıqda nə görür. O görür ki, uzun illər xalq maarif və hüriyyəti qabağının çəpərləri olanlar ortadan təmizlənmiş, silinmiş, qaldırılmış və əzilməkdə, tapdalanmaqda olan xalq ayağa qalxmışdır.

“Molla Nəsrəddin” indi qabağında keçmiş xərəbəliklərin yerində xalqın öz əməyi ilə, qabarlı əlləri ilə əmələ gəlmiş maarif, sənaye, təsərrüfat və xeyriyyə müəssisələri görür. “Molla Nəsrəddin”, illərlə əsirlik zənciri ilə bağlanmış qadınların bugünkü halını görüb, özünün çəkdiyi zəhmətlərini unudur və özünün apardığı mübarizədə qalib çıxdığı üçün fəxr edir. “Molla Nəsrəddin” öz dostu olan xalqın gələcəkdə daha da məsud olmasını səmimi olaraq arzu edir.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 1

Hər dənbir bikaçılıq olanda qəzetləri tökürem qabağıma baxıram ki, görün müsəlman aləmində nə kimi yeniliklər vardır. Doğrudan da bəzən bizim nəzərimizi cəlb edəcək əhvalətə də rast gəlirik. Məsələn, qəzetlərdə bu günlər İrandan bir belə xəbər oxuduq.

“İran hökuməti İranın müxtəlif yerlərində kənd təsərrüfat bankları açmaq üçün tərtib edilmiş nizamnaməni məclisin təsdiqinə veribdir. Bankın əsas sərmayəsi 25 milyon tükən olacaqdır. Bu pul da ancaq vəqf mülkləri satmaqla əldə ediləcəkdir!” Mən bu xəbəri oxuyanda o saət keçmişdə İranda hər belə-belə işlərin qabağına çıxan İran müctəhid və mollaları gəldilər durdular gözümün qabağında, hə, necə yeni moqufat mülkləri satılıb, o müqəddəs pullar kəndli-məndlinin ehtiyacı üçün banklara verilsin! Bu necə ola bilər? Buna İran uləmaları necə razı olurlar? Hələ kənardakı mollalar dinmirlər. Çünki gözleyirlər ki, görsünlər məclis buna nə deyəcək. Axı elə məclisdə əyləşən ağaların da çoxusu molladır, seyiddir. Hələ əvvəlcə görə onlar buna mane olub məclisdə böyük bir gurultu qoparsınlar. Haşa, sümmə haşa, birdən məclis nizamnaməni təsdiq etdi, sən onda gəl gör ki, İranda analar necə mollalar doğubdur. Məgər o bütün İranın ikiayaqlı sahibləri qırılıbdır mı ki, yol versinlər... Heç vaxt bu ola bilməz. Müqəddəs moqufat hər lütün, bambılının ehtiyacı üçün satılıb kənd təsərrüfat bankı kassasına qoyula bilməz. Bu bidətdir, buna məclisi-millidə olan mollalarla bərabər bütün İran müctəhidləri də qarşı çıxıb yol verməməlidirlər. Bu bidətdir, ziddi-şəriətdir.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 20

Biz, “Molla Nəsrəddin” məcmuəsinin intişarından bu günə kibi həmişə mollaların və şəriətin tərəfdarı olmuşuq. Biz heç bir dəfə də razı olmamışıq ki, dinimizin, şəriətimizin qoyduğu qanunlara xələl gəlsin, hər daim çalışmışıq ki, oruc, namaz, qurban, məhərrəmlik rəvnəqlənsin, hələ arvadlar məsələsində biz lap ayrı bir yol dutub,

onların məktəblərə getməsinə, dünya işlərindən xəbərdar olmasına, üzüaçıq küçəyə çıxmasına, ərlərinin üzünə ağ olmamasına səy etmişik. Biz həmişə demişik ki, bu dünya beşgünlükdür, beşgünlük dünyadan ötrü həmişəlik olan axirəti əldən buraxmaq olmaz. Ancaq bizim bu sözlərimizi və işlərimizi müsəlmanlar tərsinə başa düşüblər. İndi arvadlar yavaş-yavaş da olsa bizim nəsihətlərimizə baxmayıb adam kimi meydanə çıxmağa başlamışlar. Hələ bəzi qəzetələrimiz arvadların çarşavı atıb yeni həyata keçmələrini sevinə-sevinə qeyd edirlər. Məsələn, rəfiqimiz “Qızıl Türkünstan” qəzetəsi yazır: “Səmərqənd əski şəhərində qadınlar hərəkatı gündən-günə artır və möhkəmlənir. O cümlədən Səmərqənddə təkəcə Xoca Zəvalmurad məhəlləsində açıq gəzən xanımların sayı yüz faizə yetdi. Çarşaf və rübəndi atan xanımlar apreldə 253 nəfər olmuşdur. Bunların arasında 7 nəfər domla, imam, işan və mütəvəlli arvadları da çarşaflarını atmışlar”.

Rəfiqimiz “Qızıl Türkünstan”ın bu sevincinə biz şərək olmurıq, bir halda ki, arvadların üzüaçıq gəzmələri xilafı-şərdir və buna nə Allah, nə peyğəmbər, nə Quran, nə din razı deyil, pəs buna və bu kimi işlərə sevinmək yersizdir. Bundan başqa da “Qızıl Türkünstan” öylə xəyal eyləməsin ki, din tərəfdarı olan cahil qocalarımız və fitnəkər işanlarımız daha yoxdur. Arvadlar çox da həyasızlıq eləsə, Cəzzəkdə (Cəzzək Səmərqənd yaxınlığında bir qəsəbədir. Məsqal Aykərim qızı fəal bir işçi qadın imiş ki, xuliqanlar öldürmüşlər) öldürülüb boğazından asılan “Məsqal Aykərim qızını” ibrət üçün onlara göstərərək “Qızıl Türkünstan” rəfiqimiz, tez sevindiyyindən şitlik eyləməsin.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 22

MƏHƏRRƏM YAXINLAŞIR

Bəli, Məhərrəm ayı gəlib çatmaq üzrədir, fəqət bu mübarək ayın yaxınlaşması çox soyuq qarşılanır. Biz xalqımızda olan bu soyuqluğu təəssüflə qeyd edirik.

Yəni bu nə deməkdir, necə olar ki, müsəlmanlar bu “dini” təziyə mərasiminə kəmətinə olsunlar. Yəni doğrudanmı müsəlmanlar lap mövhumatçılığı atıblar? Ax, keçən günlər, hanı o günlər ki, hələ məhərrəm ayına on-on beş gün qalmış Gəncədə, Bakıda, Qarabağda, Qubada məscidlər, təkiyələr silinib, süpürülüb işə başlanardı. “Allahın vəkilləri” sayılan və xəlqin gözünü bağlamaq, özlərini dindar və müsəlmanların xeyrixahı göstərmək istəyən qarnıyoğunlar, öz evlərində hər gün axşam büsat qurub qəhvə, çay, yemək verməklə xəlq yanında bünunla öz eyiblərinin üstünü örtmək və xəlqi yenə il başından özlərinə isnişdirmək üçün fədakarlıq göstərərdilər.

Hərçənd ki, indi yenə də mayeyi-iftixari-millət sayılan molla və dindarlarımız vardır. İndi yenə on gün məhərrəmi minbərdən xəlqə moizə edib tasura və aşura günü məscidin qapılarını müridlərinə bağlatdırıb “hər kəs məsciddən çıxsa və hər kəs imam təziyəsinə pərxaşlıq qatsa bu minbər sahibi ona qənim olsun” – deyib isti məsciddə xəlqi ta son qəpiyinə qədər soyan mollalarımız vardır. Ancaq o vaxt hara, indiki zaman hara.

Doğrudan, xəlq o qədər dünyagörmüş olubdurlar ki, bu cür “müqəddəs” vəzifələrinə yaxşı baxmırlar? İnsan dünyada nə qədər yaşasa, axırda öləcək və öləndən sonra da ona axirət lazım olacaq. Necə insafdır ki, bütün ili get oğurluq, əyrilik elə, daşdan, tərəzdən kəs, özgələrin irz-namusuna təcavüz et, adam öldür, ev yar, gəlib bu on gündə bir qətrə göz yaşu töküüb bütün nəslinlə bərabər günahlardan azad olma. Mollanı və onun cənnətini beş-üç manata alma. Həqiqət Molla Nəsrəddin də molla olduğu üçün müsəlmanların bu soyuqluğuna darıxır, onların bu hərəkatlarından küsür. Bir səlavət xətm elə.

Molla Nəsrəddin ümid edir ki, yenə din aşiqi və qeyrəti olan qoca və cavanlarımız bu il də Bakıda, Şuşada və Gəncədə keçən illərdə olduğu kibi, gedib xəlvətçə bağda, bağçada, töylələrdə öz nəzirələrini əda edəcəklər və imam yolunda heç bir yaramazlıq yapmaqdan çəkinməyəcəklər. Molla Nəsrəddin bunu ümid edir.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 25

KİM DOĞRU DEYİR?

Əlbəttə, qəzetə və məcmuələrdə yazılan yazıları hamı oxuyur və oxuyandan sonra da fikirləşir ki, görsən birinin haqqında yazılmış bir tənqid doğrudurmu, doğru deyilmi. Əlbəttə, bunu düşünməklə bilmək olmaz. Sən nə bilirsən ki, biri götürüb Gəncədən birinin haqqında bir şey yazıb doğrudurmu, yalandırımı. Hər halda bunu bir yazan bilir, bir yazılan. Müxbirlərimiz tənqid ediləcək şəxsləri istər xidmətçi olsun, istər kənar adam olsun – tənqid edirlər və onların rəftarını, hərəkətini görüb məcmuəmiz vasitəsilə onun üstünə güllərlər ki, o kişi özünü bir az yığışdırsın. Ancaq elə ki, Molla Nəsrəddin bir “böyük” adamın haqqında bir şey yazdı və onun hərəkətini tənqid etdi, gəl sən indi bax gör nə qədər cavablar gəlir. Məsələn, Şəkiddən bizim inandığımız müxbirlərimiz birinin eybini yazır, biz də çap edirik və bilirik ki, müxbirimiz doğru da yazıbdır. Bundan sonra haqqında yazılan vətəndaş bütün qüvvəsi ilə başlayır cavab verib özünün güldən gözəl, güzgüdə pək və sudan təmiz olduğunu isbat etməyə...

...Bir də müxbirlərimiz özlərini gözləməzlər. Bəziləri olur ki, böyük adamlara dolaşır, əlbəttə, adam gərək böyük-küçük tanısın. Yoxsa axırda başına bəla gətirər. Vay bir müxbirin halına ki, ola Danabaş kəndində və kənd ispalkomunun oynadığı oyunlardan yaza. Onda gərək həman müxbir qabaqca kəfənini alıb başının altına qoy-sun. Necə ispalkom? Heç ispalkomun eybini yazmaq olar? Onun əlində ixtiyar var, müxbiri kənddən də qovar, hələ şəhərdən də. Bircə burası var ki, geybi Allahdan başqa heç kəs bilə bilməz. Ona görə biz də lap Allah kimi doğrusunu bilmirik ki, kim doğru deyir.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 30

ÜMUMİ DƏRDLƏRDƏN

Bu gün baxıb görürəm ki, şəhərlərdən gələn yoldaşlar hamısı giley-güzar edirlər. Deyirəm: ay oğul, bu nə giley-güzardır, deyirlər ki, necə biz giley etmiyək, görürük Şirvanda aptekada dərmanı bu

qiymətə satırlar. Şəkiddən gələn də deyir ki, orada bir başqa qiymətə satırlar. Gəncədən gələn birisi deyir ki, mən Gəncədə bir dərmanı altı qəpiyə aldım, ancaq Bakıda üç qəpiyə verirdilər.

Biz indi həm qənaət ilə mübarizə aparırıq, həm də qiymətlərin hər yerdə bir dərəcədə olmasını istəyirik.

Çox yaxşı, vaxta ki, biz bunu istəyirik, bəs nə üçün həyata keçirə bilmirik. Bunda bir çox səbəblər vardır.

1) Biz hər gün qəzetlərdə oxuyuruq ki, filan kooperativin sədri, yaxud filanı qədər kooperativ parəsini mənimsəmişdir.

2) O biri günü oxuyuruq ki, filankəs filan yoldaşları ilə əllərində tapança gəlib kooperativ dükənini qarət edibdirlər, bəs bunun axırı nə olsun?

Şeylərin ucuzlaşması və dərman məsələsi oylə bir məsələdir ki, onu mütləq danışmaq və söyləmək lazımdır? Necə yeni bizim işlərimiz o qədər ağır gedəcəkdir ki, Gəncədə alınan bir dərman Bakıda ucuz və Şəkiddə Bakıdan baha olsun.

Hər halda Molla Nəsrəddin qocalmışsa da, o yenə hər bir şeyi görür və onu dərk edir. Bəs biz nə yapmalıyıq ki, bu işləri düzəldək, hər halda biz özümüzü düzəltməliyik.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 32

ƏZADARLIQ

Doğrudan biz dünyaya gəlmişik beş günlüyə, bu beş gün keçəndən sonra axirətə təşrif aparmalıyıq. Bəs bu beş günü burada biz nə ilə məşğul olmalıyıq. Əlbəttə, bir dünya ki, fanidir, ona o qədər bənd

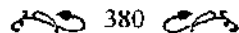
olmaq lazım deyil. O ki qaldı axirətə, yəni aləmi-bəqa ki, o həmişəlik olacaqdır, oranı abad etməlidir. Oranı, yəni darülbəqarı nə ilə abad etmək olar? Əlbəttə, imamlara ağlamaqla. Sabah ərbeindir, bunu bilməyon gerek bir müsəlman olmasın. Bu gündə göz yaşı tökməyən bir Məhəmməd ümməti qalmamalıdır. Bizim Azərbaycanda hərçənd ki, yersiz bu yaşı tökmənin qabağını kəsiblər, amma sən bu balaca Azərbaycana baxma, sən bax qonşuda altı min illik bir məmləkət olan və 26 milyon nüfusi olan İrənə, gör İrənda nələr olur. Məhərrəmin birindən ta bu günə kibi İrən hər yerində ağlaşmadır. Hətta hökumət dairələrində, hətta parlamentə belə, hətta gələcəyi parladacaq İrən qəzetələri belə məhərrəm girəndən bəri ağlayırlar. Bunu biz özümüzdən toxumuruq, budur qabağımızda İrən paytaxtı olan Tehrandə nəşr olunan “Tofiq” qəzetəsi. Yazıq “Tofiq” o qədər ağlamış, o qədər başına döymüş ki, lap bildiyini də itirmişdir. 22-ci nömrəsinin birinci səhifəsinin birinci sütununda “Tofiq” həzrətləri gözəl yazılmış bir mərsiyəsində deyir:

Emsal-həqiqət həmecca Kərbəla bud,
Ta çarx bərin zülməmə və şur o nəvə bud
Mahü fələkü əncümü xurşid əzadar
Əz matəmə fərzənd rəsuli dəsərə bud.

Heyif ki, bu şəri axıra qədər oxucularımıza yazıb göstərə bilmədik. Çünki həmi fars dilindədir, həmi məcmuəmiz balacadır, “Tofiq” bu şerində bir qiyamət qoparmışdır. Bütün əsnafın əzadarlığını bu şerində göstərmişdir. Yuxarıdakı iki beytin mənası müxtəsər belədir: bu il İrənda həqiqətən hər yer Kərbəla olmuşdu. Ağlaşmanın səsi göyə çıxmışdı. Ay, fələk, yıldızlar, günəş hamısı əzadar idi. Kimə? İki dünyanın göndərilmişinin oğluna, yəni İmam Hüseynə.

“Tofiq” İrən ağlar gündə olan fəhlə və kəndçilərinə üzünü dutub bu şərqi də oxumalı idi:

Səni minsin xanlar, şahlar,
Ürəyindən sən çək ahlar.

Bağışlanar həp günahlar,
Sən ağlama, mən ağlayım.

Bəli, əzizim, doğrudan da İrən və iranlıların dünya və axirət səadəti elə bu ağlamaqda olacaqdır. Bunu kim inkar edə bilər? Bu fani dünyada olan elm, sənət, tərəqqi, mədəniyyət hamısı puç və biməna şeylərdir. Əvvəl-axır insanə axirət qalacaqdır. Axirət evini burada tikməli və ora üçün hazırlaşmalıdır. Axı bu dünyada bir əziyyətədən başqa nə var ki?

Ağna qardaşım ağna, ağnamalı günündür. Ühü... ühü... ühü... Allah əcr versin!

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 34

ÜZÜNÜ AÇMA!

To ze əğyar rüxi-xiş bepüşan zinhar
Nərəsəd meyvə dər an bağ ke divarəş nist.

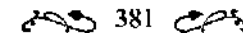
“Tofiq” qəzetəsindən

Türkcəsi: sən öz üzünü əğyardan gizlət ki, divarsız bağda meyvə yetişməz. Pəh, pəh, nə gözəl kəlam, nə pürməna şeir. Doğrudan indiyə kimi kim görübdür ki, divarsız bağda meyvə yetişsin?

Bir bağın ki, dörd ətrafının divarı bir qələ divarı kibi divarlı olmadı, o bağda meyvə yetişməsi qeyri-təbii olar.

Bir bağın divarı, bütün müsəlman və İrən arvadlarının yaşadığı evlərin divarı kibi uca və küçədə, evdə büründüyü çarşaf kibi qalın olmasa, oradakı meyvələr də bu arvadlar kibi yetişməz, kal qalar.

Min illərlə İrən qadınlarını bu kibi laylalarla yatırdanlar, qərībə budur ki, indi də bu noğmələrini dəyişmək istəyirlər. Əlbəttə, bir məmləkətin ki, “Tofiq”i tədiyədən və məclisi-millidə mərsiyə oxumaqdan bəhs edələr, onda divarsız bağda meyvə yetişməz.

Biz bu günə kibi heyran qalmışdıq, başa düşə bilmirdik ki, nə üçün üzuaçıq gözən, “bağlarının divarı olmayan” Yevropa qadınları dalda qalıb, elmsiz və qabiliyyətsiz olub kal qalmışlar. Ancaq İranın dörd divar arasında qalın səyyar zindanlar içində gözən arvadları bu qədər tərəqqi edib, bu qədər yetişmişlər. Biz ancaq indi başa düşdük ki, “divarsız bağda meyvə yetişməz”. Allah “Tofiq” kibi “əsri” və “maarifpərvər” qəzetələrin atasına min rəhmət eləsin ki, onların köməyi və göstərməyi ilə biz də bilmədiyimiz mühüm bir məsələni öyrəndik.

Biz buraya qədər “Tofiq”in fəlsəfəsinə “pəh-pəh” deyə-deyə gəldik. Ancaq biz gözümüzün qabağında edilən minlərlə təcrübələri də görmüşük. Görürük ki, günəş və hava görməyən yerlərdə, üstü-örtülü məhəllələrdə nə bitki bitir, nə meyvə yetişir. Hail olmayıb, günəşin ziyası çarpan yerlərdə hər şey daha yaxşı emələ gəlir.

İran qadınlarının gözləri aydın olsun, müctəhidlərin, mollaların laylası bəs deyilmiş, İran qəzetəsinin onlar üçün çaldığı düdüyü də eşitsinlər.

To ze əğyar rüxi-xiş bepuşan zinhar,
Nərsəd meyvə dər an bağ ke divarəş nist.

Üzünü açma!
Görəsən İran qadınları bu kibi şeirlərə nə deyirlər?

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, №35

Məqaləmizə sərlövhə qərar verdiyimiz “Fəryadi-Azərbaycan” İran Azərbaycanında nəşr olunan bir qəzetənin adıdır.

Biz bu cümləni, yeni “Fəryadi-Azərbaycan” cümləsinə məqaləmizə ünvan götürməkdən məqsədimiz odur ki, doğrudan da “Fəryadi-Azərbaycan” elə azərbaycanlıların fəryadıdır. Necə də olmasın, həqiqətdə də onun mündəricatı elə Azərbaycan xalqlərinin fəryadından ibarətdir.

Hərçənd mən istəmirəm ki, İrandan bir kəlmə olsun belə yazım, lakin bu məmləkətin qəzetələri adamı rahat qoymur.

Sən allah, bir qulaq as gör sənə “Fəryadi-Azərbaycan”dan nə iqtibas edib göstərəcəyəm.

“Fəryadi-Azərbaycan” 505-ci nömrəsində belə bir hekayə yazır. Əlbəttə, bütün Əli şiəsi buna inanır və inanacaqdır. Çünki Təbriz kibi “mədəni” bir şəhərdə çıxan “Fəryadi-Azərbaycan” yalan söyləməz və o çünki “əsri” bir qəzetədir və daima mövhumat ilə uğraşır. Və mövhumi şeyləri (yazıları) öz səhifəsində çap etmir. Hekayə belədir:

“Səhih xəbərlərə görə “Əcəbşir” qəsəbəsindən “Mehr” kəndinə bir qadın gəlmiş, bu qadın Nəsir Şişvanı adlı bir şəxsin qızıdır. Adı da Gülşən bəyimdir. Bu qadın “Mehr” kəndinə varid olduğu gün aşura axşamına təsadüf etdiyindən küçələrdə və məscidlərdə əzadlığa məşğul olan adamlara rast gəldikdə “istehza” edərək: “Nə vaxta kimi “ya Abbas”, “ya Hüseyn” çağırıb bu kibi mövhumi işlərdən əl çəkməyəcəksiniz” – dediyi zaman boğazı tutulub, ürək ağrısına mübtəla olmuşdur.

Bəzi qadınların izharatına görə hətta üzü arxasına çevrilmişdir. Bu böyük əzabə mübtəla olan Gülşən bəyim 24 saatdən sonra dünyanı tərk etmişdir.

Artıq Marağa şəhərində çürümüş “Heydəri”, “Neməti” məsələsi üstündə bir çoxlarının ölüb yaralandığını yazmağa dəyməz...

Oxucularımız bu “Fəryadi-Azərbaycan” və “Təbriz” qəzetələrinin nə qədər azərbaycanlılar üçün yazıb çalışdıqlarını özləri bu yuxarıdakı mündəricatları ilə isbat edirlər. Ümidvaram ki, oxucularımız bu qəzetələri özləri təqdis edərlər. Çünki bu yazılar təqdisə layiqdirlər.

Məşədi Sijimqulu
“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 37

BÖYÜK ZÜLMDÜR

Dağıstanda Mahaçqala şəhərində nəşr olunan “Yoldaş” rəfiqimiz 81-ci nömrəsində Mahaçqala islahxanəsindən bəhs edib yazır ki, indiki islah evləri dustaq evi deyil, islah evidir. Habelə islah evində dustaqları islah üçün məktəb, krujoklar, qəzetə, jurnal, yoldaşlıq məhkəməsi olduğunu yazandan sonra ustaxanələr də olduğunu yazır və rəqəmlər ilə göstərir ki, filan sənətdə bu qədər, behman sənətdə də şü qədər dustaqlar işləyib həm parə alır, həm də sənət öyrənirlər.

“Yoldaş” yoldaşımız eylə bilir ki, bu iş elə təkcə Mahaçqala islahxanəsində belədir, daha bilmir ki, bütün Azərbaycanda da belədir. Bakıda belə, Gəncədə belə, Şəkiddə belə, Şirvanda da belədir. Yoldaşımız, şura hökumətinin dustaqlara elm, sənət və ictimai həyatın yollarını öyrətdiyinə çox sevinir. Ancaq bunu unudur ki, sənət və elm öyrənməkdən qaçıb həmişə dağda-bağda quldurluq və qaçaqlıq ilə özgələrin zərərinə yaşamaq istəyən müsəlman qardaşları “öz azadlıqlarından” (?) məhrum edib gətirib elm və sənət zəhmətlərinə salmaq bu özü doğrudan da böyük zülmüdür və bundan artıq zülm olmaz.

Məşədi Sijimqulu

“Molla Nəsrəddin”, 1927, № 52

YENİ ƏLİFBA VƏ İDARƏÇİLƏRİMİZ

Bizim hamımızda dədə-babadan bir azar vardır, bu azar da başqa mühüm azarlarımız kimi birinci yer tutan azarlardandır. O da budur ki, bir sözü, bir işi yoldaşımıza, qonşumuza deyərək ki, işləsin, fəqət özümüz əməl eləmirik. Biz çalışırıq ki, bütün savadsızlarımızı yeni əlifba ilə savadlandıraraq, yeni əlifbanı idarələrimizdə möhkəmləşdirək, bunun üçün də yeri düşdükcə məruzələr oxur, nitqlər söylər, hamıya nəsihət edərək. Oyle ki, növbə özümüze gəldi və idarəmizdə bunu həyata keçirmək zamanı çatdı, onda o atəşin nitqlər, özgələrin əməl etməsi üçün söylənmiş bir misal məqamında qalır.

İdarəmizdə iş kağızlarının arasında, rusca və ərəb əlifbası ilə yazılan yeni əlifba ilə yazılı bir məşruə, bir təlim bir ərizə gözümlə sataşdıqda yavaşca onları itələyib o biri yazıların altına soxuruq ki, bizə əziyyət eləməsin.

Buradan bir haşiyyə çıxacaq. Sizə bir nağıl söyləyim: mənim Məşədi Xoruzəli adlı bir dayım var, bolşeviklər meydana çıxandan bəri yazıq kişi xeyli qocalıb və geriləyibdir, alış-veriş və başqa işləri əlindən çıxdığına görə yoxsullamış, özü də savadsız olduğundan indiyə qədər özünü bir qulluğa da sala bilməmişdir, bir gün dayım fikirləşir ki, belə yatmaq ilə iş aşmaz, gərək nə olur olsun mən də bir çoxları kimi hökumət hesabına yaşamaq üçün özümə bir yol tapam və əvvəlcə də bunun üçün zəhmət birjəsinə yazılmalıyam. Məşədi Xoruzəli tanışlarından birinə yeni əlifba ilə bir yaxşı ərizə yazdırır və zəhmət birjəsinə qəbul olunması üçün ərizəsini “dərkənar” etdir-məkdən ötrü gedir böyük idarələrimizin birinə, sədrə təqdim olunur, yoxsulluğunu və qocalığını söyləyib, zəhmət birjəsinə qəbul edilməsi üçün ərizəsinə “rezalyutsiya” qoymalarını rica edir və sağ əlini uzadıb sol qoltuq cibindən bir ərizə kibi bükülmüş kağız çıxarıb qoyur sədrin qabağına.

Sədr yoldaş da kağızın baş tərəfində (ərizəni oxumamış) qırmızı mürokkəb ilə rezalyutsiyanı qoyur, katibmi, küqəyyədmi, o da qeydini qoyandan sonra (yenə oxumamış) ərizəni verir Məşədi Xoruzəliyə. Məşədi Xoruzəli “Allah iقبالınızı yeyin eləsin” duasını eliyə-eliyə çıxır bayıra.

İndi qulaq as: məzə burasındadır – oxumamışam məgər bu fərddən ötrü.

Məşədi Xoruzəli bayıra çıxandan sonra özünü verir bir xəlvətə, ərizəni açır ki, həməni “rezalyutsiya” qoyulan yerdən bir öpsün, fəqət birdən-birə baxıb görür ki, yeni əlifba ilə yazdığı ərizə qalib cibində, ancaq o günlərdə 700 manata icarəyə verdiyi evlərinin rusca yazılmış daqovorunu səhvən verib sədrə. Nə yaxşı ərizəni oxumamışdır, yoxsa işin üstü açılacaqmış. Sədr də, katib də heç bir kəlmə oxumadan daqovorun kəlləsində “rezalyutsiya” qoyublar. İndi təsəvvür et ki, Məşədi Xoruzəli nə vəziyyətdə qalıbdır.

Qurban getdi, məhərrəmlik yaxınlaşır, rəhmətlik oğlu göylərdə əzab büsatı çidə olunur. Allah-təala həzrətləri o təziyələrdə özü də başına döyüb ağlayacaq. Fikrini oralara ver, qəlbini at Kərbəlayi-məalayə nə yeni əlifbabazlıqdır, nə zəhmət birjəsi, nə “rezalyutsiya”, nə 700 manatlıq daqovor, nə ərizə, belə iş olmaz ki, sən ha de ki, vallah olub, mən ki inanmaram.

Məşədi Sijimqulu

“Molla Nəsrəddin”, 1928, № 23

MƏTBUAT

Mənim ümumən islam aləmində və xüsusi olaraq İranda çıxan qəzetələri oxumağa böyük həvəsim var. Çünki bu zəhrimar, dinsiz, Allahsız şura qəzetələrini oxuya-oxuya lap dindən-dondan çıxmışam. Adam məscidə gedib mollanın movizələrinə vaxt tapa bilmir, ona görə mən İran qəzetəsini əlimə alıb oxuyanda oylə bilirəm ki, oturub məsciddə Şeyx Qəni həzrətlərinin moizəsinə qulaq asıram.

Doğrudan yenə din təəssübü, musurmanlıq qoxusu təkçə bu qəzetələrdə qalıbdır.

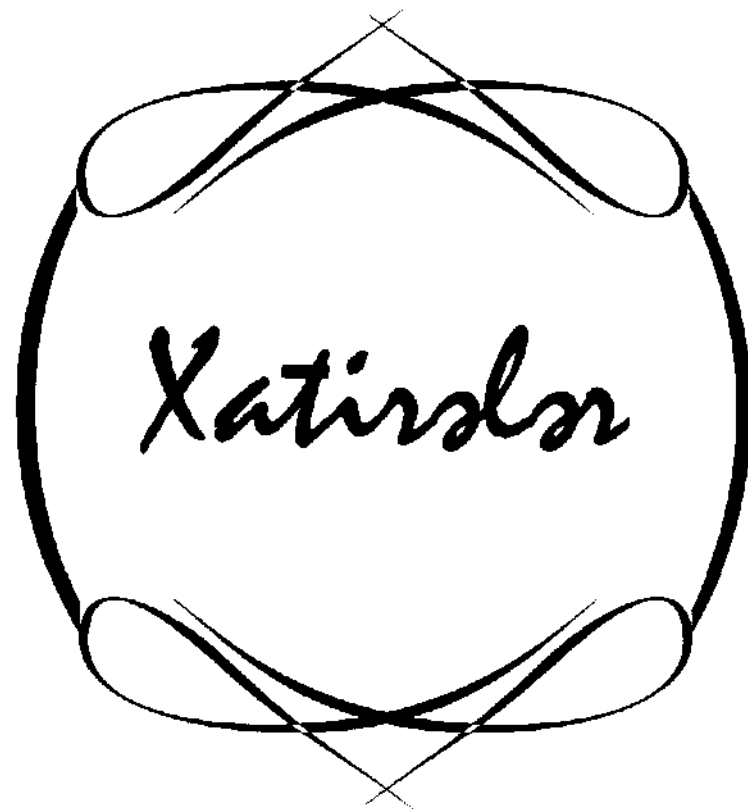
Budur – qabağında Məşhəddə çıxan “Bahar” qəzetəsinin 150–151–ci nömrəsi durur. Bu qəzetə Rəştde təb olunan “İrani-kəbir”in bir məqaləsini dərc etmişdir. Məqələdə böylə yazılır: “Bakıda və şuraların başqa yerlərində kommunistlərin din əleyhinə olan təbliğatı bir təsir buraxmır, bərəks kəlisə və məscidlər get-gədə dindarlar ilə dolmaqdadır: “Habelə qəzetə: Bakıda və Minski şəhərində uşaqbaz keşiş və mollaların işlərini yalan hesab edib yazır ki, yenə musurmanlar və xaçpərəstlər uşaqbaz keşişlərin və Molla Əliqulunun tərəfində olub onların fefi-şənində bulunmağına inanmırlar”.

Bax! Görürsən nə qədər dindarlıq? Hətta bu musurman dindarlar din xadimi olan və öz dinlərinin düşməni olan keşişlərin də tərəfini saxlayıb onları da müdafiə edirlər.

İndi sən mənim İran qəzetələrinə nə üçün mayil və aşiq olduğumu bilərsən. Yenə İran mətbuatı, yenə “Bahar”, yenə “İrani-kəbir”. Yaşasın mənim ruhimə qaşov çəkən dindar qəzetələr.

Sijimqulu

“Molla Nəsrəddin”, 1929, № 17

Keçmiş günlər

İyirmi kilometro şərqdə Gəncədən
Öz torpağı, suyu, havasıyla şən.
Bir kənd var adına deyirlər Sərab
Keçmişlər yurd üçün etmiş intixab.
Hər yanı meşələr, bağlarla mühat,
Görkəmi qəlblərə verir inbisat.
Sürülər, naxırlar, ilxılar, quşlar...
Mələmə, kişnəmə, incə oxuşlar.
Tarlalar, bostanlar, otlaqlar, çəmən
Yamyaşıl atlatzək gözəl bir məkən.
Kəpəzdən, Mirabdan¹, xassə, Göygöldən
Minlərlə çeşmədən toplaşib enən
Quraqçay² kəndə də uzatmış bir qol
Nuş edir canlılar, tarlalar bol-bol.
Durmada dadlı su çağlayır parlaq
Canlanır bununla bitirək torpaq.
Qoy qalsın tarixim yadigar sizdə
Bir min səkkiz yüz yetmiş səkkizdə.
Bir yoxsul külfətdə, bu kəndə həmə
Gəldim qəm çəkməkçin bu dünyaya mən.
Bəsləndim mən necə, böyüdüm necə? –
Bunlar mənim üçün qaranlıq gecə.
Lakin mən çatmamış səkkiz yaşına
Bir sual girmişdi körpə başıma:
“Nəçin bizim evdə süd, qatıq yoxdur?
Halbuki, hər kəsde bu şeylər çoxdur.
Vardır çox kəndlinin camış, inəgi,
Qoşqu heyvanları, xışı, minəgi.
Çig kərpic evləri, davarı, malı
Atı, öküzləri, pis deyil halı.

¹ Kəpez, Mirab – Gəncə dağlarından

² Quraqçay – Göygöldən başlayan çay

Hər kəs əkin əkir, heyvan saxlayır,
Hər yan qoyun, keçi, otlaq, çöl-çayır.
Yoxdur nədən bizdə bir öküz, bir xış?"
Gün keçir qazmada, yaz, payız, yay, qış.
Əppək yeyir biz də – qalmayıq ac,
Lakin çox vəqtlər özgəyə möhtac.

ANAMIN HEKAYƏSİ

Uşaqdım söylərdi masal tək anam
Bir erkək övlada həsrətmiş atam.
Yalvarmış Allaha, eyləmiş niyaz
Bir çox oruc tutmuş, qılmışdır namaz.
Çox dua yazdırmış, mollaya getmiş,
Pirlərə pul vermiş, nəzirlər etmiş.
Demiş ki, Allahım versə bir övlad,
Qəlbimi edərsə bu lütf ilə şad,
Hər şeyi yolunda mən fəda edib,
Satıb var-yoxumu Məşhədə gedib,
Eylərəm ziyarət Xorasan şahın,
Ödərəm borcunu böyük Allahın.
Bu nəzirdən sonra mən doğulmuşam,
Ölməmiş, külfətdə bir yer bulmuşam.
Bəslənib çatmışam ta ki bir yaşa
Nəzirlər çatmalı olmuşdur başa.
Satmışdır hər nə var bəxtəvər atam
Allahın borcunu verməkçin tamam.
Almışdır əvvəlcə bir palan, bir at,
Vermişdir çavuşa otuz-qırx manat.
Baxmamış külfətin hərəcə mercinə.
Götürmüş çoxlu pul öz yol xərcinə.
Almaqçın oğlunu imamdan satın,
Sürmüşdür Məşhədə doğru Qıratın.
O zaman Qafqazda dəmiryol yoxmuş,
Böylə at, eşşekli zəvvarlar çoxmuş.
Çəkmiş Məhəmmədin səfəri beş ay

Keçmiş əkin-biçin mövsümü: yaz-yay.
Girmiş də "qış gelir" – söyləyən payız
Yeməksiz qalmışlar arvad, oğul, qız.
Yolda müsafirin gəbermiş atı,
Olmuş bu zərbə çox tutarlı, qatı.
Öndə uzaq yol var, cibdə az para,
Bu halla, piyada gedilir hara?
At almış, düşmüşdür borca on түmən,
Qazmışdır oğluna bir quyu erkən.
Çəkmişdi çox zəhmət bu dindar bəndə
Yoxmuş bir bəstisi kəndə dönəndə
Bu Allah bəndəsi, imam aşığı
Almışdı Məşhəddən şərbət qaşığı.
İki daş qrafın, iki mis kasa,
Badamça adlanan bir də bir əsa.
Bir az xurma, möhür, bir az da təsbih,
Bunlar o yanlışı edərmi təshih.

KƏNDƏ TORPAQ VƏZİYYƏTİ

Çar ordusu Şərqə yürüyən zaman
Gəncənin zəbtində yararlıq yapan,
General Maksimoviç edilmiş təltif
Etmirəm bu sözlə tarixi təhrif.
Nəsildən-nəsilə söylənib gələn
Tarixi sözləri nəql edirəm mən.
Genrala verilmiş böyük bir torpaq
Dərəsiz, təpəsiz, düz, münbit, parlaq.
Bizim kəndin dəxi yarısı o gün
Genrala keçmişdi, sözsüz, büsbütün.
Genraldan başqa da qulluq göstərüb
Bəy olmaq fikr ilə hərbdə döz gerib,
Bütün nəslə ilə mükafat alan,
Erməni varlısı – Kamtsar Ağamyan
Kəndə tamamilə olmuş mülkədar

Keçmişdi bəylərə yer, həm ixtiyar.
 Bütün bir kənd ona edilmişdi qul
 Varlı olanlar da düşmüşdü yoxsul.
 Kənddə yaşardı türk, həm də erməni
 Bir yerdə sıx, yaxın tarla, xərməni
 Kəndli çox az torpaq almışdı "nadel"
 Sıxıntı çəkməyə başlamışdı el.
 Kəndli azadlıqdan keçmiş qulluğa,
 Məhkum edilmişdi tam yoxsulluğa.
 Kəndli toxum qoyur, həm öküz, həm can,
 Əkib, biçir, döyür, sovurur haman,
 Doldurur bəylərin anbarlarını
 Daim çuvalı boş, acdı qarını.
 Ödəyə bilməyir artıq "gəl, ver"i,
 Çünki bəylərdədir mədaxil yeri.
 Onlar sorur, əmir xalqın qanını,
 İstismar eyləyib alır canını.
 Borclu mülkədara yüzdə doxsanı,
 Yoxdur qurtarmağa bundan imkanı.
 Birdən toxum bitməz, yağmazsa yağış,
 Göylər edərdisə yerlərə qarğış,
 Bir il verilməzsə borc, basır sələm,
 Bəyin əlindədir dəftər, həm qələm.
 Bir kəndli oldumu borclu yüz manat,
 Sanma ki, qurtarar bu tordan... heyhat!
 Kəndlərdə köhnədən vardır bir məsəl
 Söylenmiş çox haqlı, münasib, gözəl:
 "Borcun ki olmuşdur, əkinçi, bir yüz!
 Artıq çıxammazsan, gir içində üz!"

Böylə bir hal içrə el zəifləşir
 Bəylərsə əksinə ilbəl şişir.
 Kənddə bəy quyruğu üç-beş qolçomaq
 Boğub yoxsulları olsun hər sayaq.
 Olmuşdu bunlar da xırda mülkədar

Muzdur, yoxsullara kənd uçuq mezar.
 Yoxsul bağ-bağçası bir-bir satılır
 Bəydə olan böyük mülkə qatılır.
 Kəndlinin çox qismi nöker, rəncbər,
 Yaşardı ac, çılpaq, yolçudan betər.

Atam yardımçısız, həm də yoxsulmuş
 Ziyarətdən sonra lap müflis olmuş.
 Satmış əlindəki bir gözəl bağı,
 Əkmək bacarmamış az bir torpağı.
 Məhv olmuş, getmişdir bir təsərrüfat,
 Nə toxum, nə xış var, nə öküz, nə at.
 Əkir ildə ancaq xırda bir bostan,
 Kəndə də çıxmır ki, çox gəlir bundan –
 Beş baş bir ailə dolansın bir il
 Ac, çılpaq qalsa da, olmasın səfil.
 Yalqız dirrik yerin bel ilə təpir
 Təkə lək hazırlar, tək toxum səpir.
 Təkə suvarmada, təkə alağda
 Ta ki, xiyar, qovun yetişir tağda.
 Əsla dinc olmadan daim əlləşir,
 Dırnaq, alaqqeşlə ləkləri eşir.
 Ancaq çıxarmaqçün bir tikə əppək,
 Böylə gündüz-gecə çarpışır tək.
 Bir il, anam deyir, fəslə-bahardı
 Yənə çox yaxşı bir dirriyi vardı.
 Xiyar, qovun, qarpız açırdı çiçək,
 Hər bitki ümidbəxş, hər lək şən, göyçək...
 Çox məhsul almağa ümidi vardı,
 Hər gün o tağları ögüb, oxşardı.
 İrandan çox güclü çəyirtkə gəldi,
 Kişi bərk çəşmişdi, işi əngəldi.
 Dirriyi yeyəcək çəyirtkə tamam
 Külfət qalacaqdı yemsiz, vəssalam.
 Qəhrəman dirrikçi baxıb durmadı,

Boynunu ümitsiz büküb burmadı.
Kənddə hər kəsdə ki, var idi səbet,
Dirriyə daşdı var iken firsət.
Tağların üstünü örtüdü səbetlə,
Yırtıq, deşikləri tutdu diqqətlə.
Bir yarpaq qoymadı qalsın eşikdə,
Gecə də, gündüz də durdu keşikdə.
Çəyirtkə hər şeyi yeyib məhv etdi,
Qarnını doydurub uçub da getdi.
Dirriyi etmişdi beladan xilas
Evdən, bunun ilə, qalxmış idi yas.

Hər yerdə yoxsulluq aşmış həddini
Kəndli aç bilmir bükük qəddini.
“Dəh yek” xərc altında ərir, inləyir,
Lakin əninləri kimlər dinləyir.
İndi, bu gün belə xatırımdadır
Hala göz önündə o gün canlanır.
Bir il hökumətdən gəlmişdi naloq,
Ancaq on dörd manat – deyildi də çox.
İmkan yoxdu versin bu xərci atam,
Dama qatılmışdı otuz kəndli tam.
Hamı cır-cındırda, altmış beş yaşlı
Hamı ağ saqqallı, hamı ağ başlı.
Sarmış dörd yanların on beş yasavul
Döyüb şallaqlarla istəyirdi pul.
Atamın boz, yırtıq kürkünə o gün
Vurdu yasavullar qırx qamçı düzgün.

O lap avam deyil, savadı vardı,
Kənddə bu az savad işə yaradı.
Təməssük yazdırmaq, ya ki, şərtname
Lazım gəlirdisə hansı adama.
Hər kəs rücu edir atama mütləq

Yazdırıb, verirdi cüzi də bir həqq.
Vardı qadınlardan müştərisi çox
Ondan söz gizlədən bir gəlin, qız yox.
Kimin xəstələnmiş oğlu, ya qızı,
Hər kəsin qəlbində vardırırsa sözi,
Hər kəsin ağrısı boğazı, gözü,
Yainki sancıdan pozğunsa özü,
Məhəbbət etmirse hansının əri,
Ya yoxsa hansının eşqinin fəri,
Açılmır ya hansı bir qızın baxtı,
Ya keçmir bir cavan arvadın “vaxtı”,
Olmursa hansının bir oğlu, qızı,
Nəhs isə hansının tale ulduzu,
Həpsinin atamda çarə, dərmanı.
Sırrını gizlədən bir qadın hanı?
Dualar yazdırır, əlaclar gəzir,
Verirdi hər biri az-çox da nəzir.

Mərhum yoxsulsa da, çox mollabazdı
Öylə molla-pərəst kəndlərdə azdı.
Məni yeddi yaşda oxutdururdu,
Həm də dirriçilik edib, dururdu.
Lakin güc-qüvvəsi artıq bitmişdi,
Parlaq göz nuru da sönüb itmişdi.
Hər şeydən hirsələnir, acıqlanırdı,
Xoş söz də söylənsə, yaman sanırdı.
Bilxassə, incikdi evdə anamdan
Çünki onda yoxdu səliqə-sahman.
Dadsız hazırlardı daim bişmiş,İ
Bundan pert olurdu ixtiyar kişi.
Əsla unutmadım: bayramdı bir gün,
Bişmişsiz keçmişdi həftə büsbütün.
Kişi ət, yağ, düyü etmişdi daşbaş
Ki, bayram axşamı bişsin yaxşı aş.
Axşam külfət hamı evdə yığıldı
Mərhum əvvəl qalxıb namazı qıldı,

Əmr etdi arvada ki, çəksin aşı,
Lakin işləmirdi
Qalxdı, çəkib aşı ortaya qoydu,
İndi deyil bayram, bu evdə toydu...
Mərhumun al üzü oldu yamyaşıl,
Çünki plov deyil, bişmişdi xaşıl.
Həm xərc, həm iştəha getmişdi bada,
Sükut beş saniyə gözdi ortada,
Mərhum dikələrək birdən yerindən
Qalxızıb xonçanı ortadan həməni,
Bütün qüvvəsiylə çölə fırlatdı,
Sonra da kəfgiri, qazanı atdı.
Dedi: – Ay....., sən nə vəqtəcən
Aş nə, xəşil nədir – bilməyəcəksən?

ATAMIN VƏFATI

Hərgah yaransa da daşdan, dəmirdən,
Bunca zəhmətlərə dözməz bir bədən.
Bıqmaz bu qəhrəman, yenilməz nəfər,
Artıq döyüşməkdən olmuşdu müztər.
Möhlik bir xəstəlik olmuş da ariz,
Birdən yıxılmışdı qoca mübariz.
Evdə xəstə yatmaq uzun sürmədi,
Bir gün vidalaşdı bizlə əbədi.
Bitmək bilməz işdən, yer belləməkdən,
Bu əppək verməyən ağır əməkdən,
“Dəh yek”dən, “gəl, ver”dən, xərcdən, “biyar”dan,
Şallaqdan, qamçıdan, damlardan, dardan,
Arvad qaxıncından, qız şıltağından,
Əppək kəməndindən, paltar “bağ”ından,
Dadsız bozbaşlardan, xaşiltək aşdan,
Sacda hazırlanan, sactək lavaşdan,
Vicdan əzabından, qəlb ağrısından,
Əfsun, dua, cin, fal, şeytan tasından –
Biryolluq dincəlib, qurtarıb getdi,
Yəsi, məsərrəti, zövqü tərək etdi.

Mərhum edən zaman dünyadan rəhlət,
Qoymuşdu beş başdan ibarət külfət.
Arvad, bir cüt oğul, iki körpə qız,
Dörd pud soğan, bir bel, bir qırıq margiz¹
Artıq nə bostan var, nə bostançı var,
Sıxdı fəna halda bizi ruzigar.
İndi çalışmağa girişmiş anam,
Bir ertək işləyir bütün gün tamam.
Qorxurdu ac qalsın bir gün körpələr,
Hətta düzəldirdi çay, qatıq, şəkər,
Həm etdirir məni məktəbə dəvam,
Derd: deyil yaxşı, qalmağın əvam.

MOLLADAN QURAN OXUYURUQ

Məktəbdə biz əvvəl oxurduq Quran,
Əsla mən qanmırdım bir kəlmə bundan.
Quranı çıxmağım çəkdi il yarım
Ondan, çox istərdim qaçıb qurtarım.
Lakin alır molla ayda bir manat
Mümkünmü bir şagird əskilsin?.. Heyhat!
Qurandan sonra da gəldi “Gülüstan”,
Bundan qurtarmamış “Əvvabül-cinan”.
Həzm etmək olmayır, dərslər dönüb daşa
Girmirdi fars, ərəb sözləri başa.
Zatən bir şey bilmir mollanın özü,
Çeynərdi yüz dəfə bir yüngül sözü.
Öyrətmək sənəti hərifdə yoxdu,
Kürkündə elmindən bit, sirke çoxdu.
Öyrənmək çox çətin onlardan bir şey,
Təkrar edilmişdi on yol “əlif-bey”.

¹ Margiz – iki adam tərəfindən işlədilən bir əkin aləti (müəllifin qeydi)

EV İŞİM

Hər gün dərindən sonra vardı vəzifəm –
İçmək, yemək kimi ifası əlzəm.
Qışda isinməyə, yayda bişmişə,
Evdə odun yarar daim hər işə...
Hər gün bir zor şələ bağlardan, çöldən
Mütləq odun, çırpı gətirirdim mən.
Belə bir qaydada keçirdi günlər,
Gedirdi ilk gənclik dövrünü hədə.
İslamı gözləyir bir yövmi-səid
Hətta sağ qalması etmirdim ümid.

NECƏ OLDU Kİ, MƏN BUXARAYA GETDİM

Səksən, doxsan faiz ac-yoxsuldu el
Kənddən köçüb-qaçan təşkil etdi sel.
Böylə pis günlərdə kənddən bir nəfər
Atmış köçkülfətin, etmişdi səfər.
Borelu təzyiqindən çıxıb qaçmışdı,
Xəzəri – yelkənliyə minib aşmışdı.
Çar yeni tutmuşdu Türkmənistanı,
Abad edirlərdi indi hər yanı.
Şəhrə çevrildiyi zaman Aşqabad
Bizim qaçqın kəndli açmış qol-qanad.
Tənbəllik etməmiş, qalmamış geri
Düşmüş baş küçədə bir həyət yeri.
Çəkmiş ətrafına palçıqdan hasar.
Olmuş bizim kəndli kiçik mülkədar.
Çarpışmış, işləmiş, rahat etməmiş
Eys-ışrət dalınca axıb getməmiş.
Həm də çox keçmədən artmış Aşqabad
Qafqazda, İranda səs salmış bu ad.
Başlanmış hər yəndən bu şəhrə axın,
Olmuşdu səknəsi on minə yaxın.
Yüksəlmiş qiyməti mülkün, torpağın,

Eyləmiş müştəri cəlb axın-axın.
Satmış öz mülkünü kəndli çox pula,
Olmuşdu benzəməz sabiq yoxsula.
Sonra Buxaraya edərək səfər,
Bir tacir olmuşdu məruf, mötəbər.
Çox çəkmiş olsa da, əvvəllər zəhmət
Kəndli dincəlmişdi sonunda fəqət.

Keçmiş bu işdən düz otuz beş sənə,
Kəndli öz yurduna dönmüşdü yenə.
Vardı öz kəndində yoxsul qardaşı,
Hicran çəkmiş ana – çox keçgin yaşı.
Bundan çox şadlandı kənd əhli bütün,
Sanki gəlmiş kəndə bir bayram, dügün.
Kəndli gördükləri el, ölkələrdən
Söhbətlər etdikcə hezz alırdım mən
Mən də yad yerləri görmək istərdim,
Bir dəfə görsəydim, olmazdı dərdim.
Kəndli Buxaraya döndüyü zaman,
Açıb öz fikrimi eylədim bəyan:
“– Mən də, – dedim, – sənə getmək istərəm,
Şagird ya xidmətçi, yoxdur bunda qəm”.
“– Sonra ismarlaram”, – deyə vəd etdi,
Böylə bir söz verib, vətəndaş getdi.
Keçmiş bu söhbətdən səkkiz ay bütün,
Bir məktub almışdım postadan bir gün.
Kəndlim yazmışdı ki, “artıq durma, gəl!”
Gənclik sevinciylə güldüm, çaldım əl.
Qardaş-bacıların təqdiratını,
Bəslənmək istəyən tifi övqatını,
Tapşırıb ixtiyar anamın işlək,
Mehriban əlləri ümidinə tək,
Çox məmnun bir halda mən çıxdım yola,
Gələcək – pis, ya yaxşı – nə olar, ola.

Gəncədən üç yoldaş etmişdik səfər,
 Köhnə bir tacirdi dəstəyə rəhbər.
 Çatmışdıq Bakıya bir səhər erkən,
 Çatmışdım gördükdə böylə şəhri mən.
 Sanmışdım minlərlə vışkanı orman,
 Mədənlərdən qalxan tüstünü duman.
 Bir kənddən kor kimi qalx da, şəhrə gəl
 Verməzmi hər kəsə heyret böylə əl?
 Küçədə yol tapmır keçməyə adam,
 Hər yanda gurultu, səs-küy, izdiham...
 Axşama az qalmış hazırdı gəmi,
 Düşmüşdü üstümə dünyanın qəmi.
 Körpü, göyertədə insan qaynaşır,
 Dərya zənn edirdim coşmuşdur, daşır.
 Tez-tez fısıldayır div kimi vapor,
 Qırmaqçın kəndiri sanki vurur zor.
 Tüstü bacasının bir yanından ağ
 Mahlıc kimi bir buğ qalxdı bir qalaq.
 Birdən qorxunc səslə gəmi hayqırdı,
 Elə bil, qəlbimin telini qırdı.
 Artıq ayrılmışdı gəmi sahildən
 Mat-mat bu övzanı seyr edirdim mən.
 Kəndi – bundan əvvəl bilirdim dünya
 Dünyanı indicə görürdüm guya.
 Beynim çox yorğundu, kəlləni atdım
 Xülyalar, heyrətlər içində yatdım.

BUXARAYA VÜRÜD

Mayis, min səkkiz yüz doxsan səkkizdə,
 Çatdıq Buxaraya qürubla biz də.
 Üç gün dükanda mən gic tək dolandım,
 Günəş qərbdən tülü eyləyir, sandım.
 Sonra bu ürəklik rəf oldu məndən,

Girdim iş görməyə çox həvəslə, şən.
 Çox az bir müddətdə ticarətxana
 Ram oldu bir tanış tarla tək mana.
 Məkulat şöbəsi, un, dən, xoşgüvar
 Metal, qalantereya, zürufat, siğar.
 Rəftar, şey bağlamaq, tərəzi çəkmək,
 Kimsədən olmadan ciddi bir kömək,
 Öyrənib səyimlə tez mənimsədim,
 Bunlar bütün mana oldular təslim.
 İşlərkən əllərim, verirdim qulaq,
 Rusca söz söylənir nə cür, nə sayaq.
 Bir kəlmə bilməzdim kənddən gələndə,
 Lakin çox hafizə var idi məndə.
 Rusca bir çox sözlər söylərdim indi
 Dilim nazıqlaşdı, qəlbim isindi.
 Bir miqdar artırdı hər gün anlağım,
 Bir də dönərmə ya, o gözəl çağım?!
 Xidmətçi bir qadın saxlamır dayı,
 Özüm hazırlardım bişmiş, çayı.
 Bıqmaz, yorulmazdım çəkməkdən əmək,
 Gündə on beş saat işləyərdim tək.
 Məndə öyrənməyə coşmuş iştiaq,
 Daim, gündüz-gecə edərdim marağ.
 Vardı dəmiryolda bir rus məktəbi,
 Axır sahibkara açdım mətləbi.
 Yalvarıb-yaxardım: “– Et, – dedim, – kərəm.
 Qoy rusca dərs alım, ver dəftər, qələm”.
 “– Kəndim, yavrum, – dedi, – sənsiz iş aşmır,
 Məktəb həmişə var, oxumaq qaçmır.
 Sən getdin məktəbə, nə olsun dükan?
 Qulluqla dərs tutmaz söyləmə hədyan”.
 Onda düşündüm ki, mən xidmətçiyəm,
 Beynim dumanlandı, hücum etdi qəm.

Lakin mənə sonra bu inkisardan
 Qurtardı elmlə bir qabil insan.
 Yəhudi bir qoca mühəndis vardı,
 Ticarətxanaya sığ-sığ uğrardı.
 Xidmət edirdi bu mühəndis-memarı,
 Əmir Buxaraya – deyildi bikarı.
 Əmirə tikmişdi ali bir saray,
 Onda çalışmışdı memar əlli ay.
 Saray şən, parlaqdı bir yıldız kimi,
 Oxşardı ənzarə süslü qız kimi.
 Qiymətli mermərdən qırmızı, sarı,
 Çox xoş işlənmişdi bu rənglər yarı.
 Zövqə alqışladır sənətkarını
 Söylərdi memarın iqtidarını.
 Biz məktəb haqqında söhbətdə ikən
 Gəlib salam verdi, gülərüzlə, şən.
 Biz susduq, ortada söz-söhbət bitdi,
 Lakin son cümləni o da eşitdi.
 Məndən xoşnud olub verdi təsəlli,
 Məktəb mümkün deyil, məsələ bəlli.
 Mühəndis göstərib xırda bir kitab.
 “– Artıq dəyməz, – dedi, – çəkmə iztirab.
 Asudə vaxtında al, oxu, öyrən.
 Hər gün yeni kitab gətirərəm mən”.
 Mən bu kitabları oxurdum bir-bir
 Onlar gənc ruhuma yapırdı təsir.
 Lakin bunlar elmi məktəbcün deyil,
 Dini təbliğati kitablardı bil.
 Memar “müqəddəsmiş” heç yeməzdi ət,
 Çox sərf edərdi o xoşgüvar, fəqət.
 Kütlə Tolstoyçu bilirdi onu,
 Tacirlər bəbiyə döndərdi sonu.
 Ən son dəfə mənə etdiyi ehsan,
 Çıxmışdı doğrudan “Kitabül-bəyan”.

Qonşu tacirlərdən vardı bir nəfər
 İranlı türklərdən, maarifpərvər.
 Vardı məktəb görmüş bir gənc oğlu həm,
 Fərsət düşdükcə biz olurduq həmdəm.
 Rəqabət insanda fitri mərəzdir,
 İstər varlı olsun, istərsə fəqir.
 Yoxdu tacirlərdə çox gediş-gəliş,
 Uğrardım onlara düşərsə bir iş.
 İranlı tacirin əlində bir gün,
 Görmüşdüm bir kağız yazılı bütün.
 Dəftər-kitab deyil, kağız çox geniş,
 Mənə təəccübə sövq etdi bu iş.
 Gəh farsca, gəh türkcə oxurdu tacir,
 Atdım utanmağı mən axır-axır.
 Sordum: “– Nə şeydir o?” – tacir oğlundan,
 Döndü, baxıb mana o güldü bundan:
 “– Yoxsa, heç görmədin? Qəzetdir” – dedi,
 Bir nüsxə göstərib mərəfluq etdi.
 Mən ancaq indicə görürdüm qəzet,
 İstər məzur tut, istər töhmət et.
 Sonra qəzətlərdən, dostumdan hər gün
 Alır, həm diqqətlə oxurdum bütün.
 “Sürəyya” adlanır qəzetin biri,
 Zəngin, dolğun, gözəl, həcmcə iri.
 Farsca, siyasidir, – Misirdə çıxır
 Tehran hakimlərinin qəlbin sızır.
 Şiddətli bir dillə tənqid edirdi,
 Mana bu tənqidlər çox xoş gedirdi.
 “Hikmət”dir digəri, istanbulludur
 Yıldızdan¹ qorxur o, çox üsulludur.
 Çoxca bəhs edirdi elm, iqtisaddan,
 Çünki Əzraildən qorxuncdu sultan.
 Lakin müəmmadır şairin dili,

¹ Yıldız – Sultan Əbdülhəmidin sarayı

Həll edə bilmirdi o bu müşkili.
“Hikmət” müəmmalı şeirlər yazır,
Zalım hökumətə məzarlar qazır.
Xalqı hüriyyətə dəvət edirdi,
Gizli mübarizə axıb gedirdi.
Cəridələr məndə çox təsir tapdı,
Ruhim qidasını bunlarda tapdı.
Gündə hər ikisin mütləq oxurdum,
Məslək, məfkurəcə bir əsas qurdum.

BİRİNCİ DƏFƏ ŞEİR YAZMAĞIM

Kənddən ayrıldığıım olmuşdu bir il,
Ağlım kəskinləşib, sığallanıb dil.
Fikrim açılmışdır, düzgündür sözüm
Təəllim edirdim – özümü özüm.
Artıq mən məktəbdən olmuşdum məhrum,
Öksüzlük, yoxsulluq bir haldır – məşum.
Hərdənbir ruhumu sardıqca qürbət
Qəlbimdə axdıqca incə bir rıqqət.
Keçdikcə xatirdən ev, ana, bacı,
Məyus düşünürdüm mən acı-acı,
Tez-tez anam üçün yazırdım məktub
Onun xoşhəllığı, sağlığı mətlub.
Üç-dörd ildən beri kənd məktəbindən,
Bir dostum var – onu çox sevirem mən.
Bir gün bu dostumdan bir məktub aldım,
Ruhum qanaqlandı, çox məmnun qaldım.
Dostum əşara da uzatmışdı əl,
Yazmışdı əhvala uyğun bir qəzəl.
Məndə birdən-birə bir fikr oyandı,
Təbim bir atəşin rəngə boyandı.
Yazdım məktubuna qarşı bir cavab,
Könlüm dolu həsrət, hicran, iztirab.

Uydurdum həsb-hal yollu bir qəzəl,
Gənclik gülşənindən bir quru xəzəl.
Şair olacaqdım sonra, bilir kim?
Böylə yazılmışdı ilk şeirim mənim.

“Salam ola sənə, ey cism içrə can oxevi!
Məni çıxarma yadından, aman-aman, oxevi!”

Əl qatdım yazıma bundan sonra mən,
Lakin yazımda var nə rəng, nə rüğən.
Həpsi qırıq-sökük, məzmunuz, sadə,
Qeydindən – qəfiyə, vəznin – azadə.
Könlüm məmnun olsun, yaxud pürkədər
Bir şey yazırdım mən gündə müxtəsər.

ƏSKİ BUXARA ŞƏHƏRİNİ ZİYARƏT

Yeni Buxarada yaşayırıq biz,
Bu bir şəhərcikdir planlı, təmiz.
Yerli əhl adına söyləyir Kakan,
Ruslar bina etmiş bunu son zaman.
Dəmiryol xotti həm keçir içindən,
Vardı ticarətçin çox gedib-gələ.
Əski Buxaranı görmədim hələ,
Çünki heç bir fürsət düşmədi ələ.
Qışdan çıxmış hamı, bayramdı bir gün –
Tətil etmişdilər tacirlər bütün.
Kəndlilim açıqüzle mana yanaşdı,
Bezdən bir torbanın ağzını açdı.

Verdi bundan mana on dörd tənge pul¹
 Etsin ehsanını Babüddin qəbul²
 Get şəhrə söylədi bir az göz-dolan.
 Dostun Rza³ bəklər səni hər zaman.
 Verdim altı tənge bir adnajokaya⁴
 Mindim, dedim: “– Baba, sür Buxaraya!”
 Çəkdi şilxor ata bir şallax tatar,
 Dartıldı kəndirlər, çevrildi çarxlar.
 Düşdü – cırıldayıb adnajokaya yola,
 At dartır sağ yana, çarx gedir sola.
 Uydurmuş çarxlara öz çatlağ səsin,
 Sürücü bir şərqi oxurdu həzin.
 Şəhrə yetişmişdik lap axşamçağı
 Süzdüm çox heyrətlə mən solu-sağı.
 Əyri, dar küçələr insanla dolu
 Araba güclüklə seçirdi yolu.
 Hər kəs əmmaməli: gənc, ya ixtiyar
 Sordum sürücüdən: “– Nə çox molla var?”
 Güldü sualımdan ixtiyar tatar:
 “– Bunlar geyməz, – dedi, – başqa cür paltar”.
 Həpsi selləli, al-yaşıl çapan,⁵
 İstər avam olsun, istərsə işan.⁶
 Palto, kostyum, papaq, silindr geyən,
 Dolma, qovurmanı çəngəllə yeyən,
 Cümlə istisnasız kafirdir mütləq.
 Sürücü: “– Bax, – dedi, – bir sürü axmaq”.
 Artıq bir az getdik, araba durdu
 “– Çatdıq, – dedi tatar, – “dəhəni se su”⁷
 Silkiib toz-torpağa üstümdən, düşdüm,
 Dərhal rəfiqimi tapıb görüşdüm.
 Dostum virudimdən artıq şad oldu,

¹ Tənge – 15 qəpik qiymətində gümüş pul

² Babüddin – buxaralılardan sitayiş etdiyi bir əvliya, ziyarətəgah

³ Gəncəli Rza – mənim dostum və yaşıdım

⁴ Adnajokaya – bir adam götürən araba

⁵ Sellə – əmmamə; çapan – əbaya oxşar bir geyim

⁶ İşan – böyük molla

⁷ Dəhəni se su – üç yolun ağzı

Mənzil söhbətlərlə, gülüşlə doldu.
 Oldu hər cür söhbət qürbətdən, eldən,
 Bəzən təhəssürlə, bəzən ruhlu, şən.
 Sübhə az qalmışdı başları atdıq,
 Məmnun bir ruh ilə uzanıb yatdıq.

Biz erkən qalxmışdıq uyğudan səhər,
 Sağlam, kəsələtsiz, ruhlu, təzə-tər.
 Çaydan sonra qalxıb çıxdıq seyr üçün,
 Gözdük Buxaranın nisfini... çirkin...
 Vardı hər döngədə bir ocaq, bir pir,
 Mən əvliya qəbri edilmiş təşhir.
 Xəlqin cüzam, iflic otuz faizi
 Hər tin, hər guşədə Əzrail izi.
 Doldurmuş yolçular bütün yolları,
 Qalxmış sual üçün çıpaq qolları.
 Yoxdu bu mərkəzdə beş məşru palan,
 Salmış yuva – torpaq evlərdə – ilan.
 Küçələr, meydanlar, bazarlar zibil,
 Hər yanı doldurub azarlı, kor, şil.
 Sular hovuzlarda saxlanıb açıq,
 Ətrafı murdarlıq, töküntü, palçıq.
 Xəlq həmin sülardan işlədir, içir
 Əmrəz əhalini ot kimi biçir.
 Hər həftə bir misri xəstəlik doğur,
 Dərman yardımçısız kütləni boğur.
 Səhiyyə tədbiri, ya doktor hamı?
 Can vermək xəstənin ən son dərmanı.
 Tədarü etməyə yox mərixana,
 Varsa da sarayda – məxsusdur xana.
 Halbuki bu şeylər rus şəhərində var,
 Əmir, qazı kəlan buntardan kənar.
 Mədəni işləri görməz gözləri
 Mikrobdu xəlq üçün çünki özləri.

Kütlənin əksəri əfyunkeş, naskəş
 Sağ canlı tapılsın bəlkə yüzdə beş.
 Əxlaqsız, beçəbaz yüzdə doxsanı,
 Bunların cümləsi şeyxin nöqsanı.
 Fitva var işandan – deyildir günah,
 Şəriət bilir xor bu işi mübah.
 Lakin görmək olmaz açıq bir qadın,
 Hətta məmnudur söyləmək adın.
 Dustaqdır evlərdə – səyyar zindanda,
 Çox vəhşi qaydalar var müsəlmanda.
 Bunlarla bərabər fahişəlik çox,
 Beçəbaz ərlərdə çünki ərlük yox.
 Doğrusu, kor idi bulağın gözü,
 Şansızdı həm qazi, həm əmir özü.
 Bir şəhvətخانadır qəzəvat saray,
 Üzvdür orada beş-on pullu bay.
 Soyurlar birlikdə zəhmətkeş eli,
 Düzəlmir işçinin, dehqanın beli.
 Qul, kənz kütlənin oğlu, qızı,
 Hiss etməz alçaqlar vicdanən sizi.
 Xoşgillər¹ – oğul, qız bir alver malı
 Bir güc yox qaldırsın bu iyrənc halı.
 Xanlıqda məfquddur məarif, məktəb
 Mövcuddur əksinə, onlarla məzhəb...
 Yeni üsul üzrə məktəblər yasaq,
 Bir çox mədrəsə var: yaramaz, sarsaq.
 Yoxdur saray içrə öylə bir kişi,
 Bilsin, az olsa da, siyasət işi.
 Əfyunla, əsrarla, meylə nəşəli,
 Həp axmaq, sərsəri, həp səfeh, dəli.
 Dönmüşdük mənzilə, düşündüm uzun,
 Nitqə deyil idi, natiqəm məzun.
 Toməddün nurundan nəsibsiz ellər,
 Məhv olur yurdunda, əsəcək yellər.

¹ Xoşgil – gözəl-göyçək

ŞİRBUDDİN

Qalxıb Şirbuddinə getdik səhərdən
 Bu bir sərgi idi, görməli, çox şən.
 Novruz bayramında açılır hər il,
 Ancaq on beş gündür, ömrü çox deyil.
 Edilir burada böyük ticarət,
 Kəndlilər olunur burada qarət.
 Buxara dərisi idi baş mətah,
 Nə qədər gözəldir, nə qədər dilxah.
 Çox diri quzu da gətirmişdilər,
 Göyçək, nəzərrüba, həpsi dilbər.
 O yerə məxsusdur ancaq bu nemət,
 Onu Buxaraya vermiş təbiət.
 Quzudan əl çəkmək istəmir insan,
 Bu qüdrət insanı eyləyir heyran.
 Qara, ağ, darçını, şahpaluti, çal,
 Hətta üç-dörd rəngli quzu var, nə hal?
 Əfqanıstanda da dəri olur çox,
 Lakin Buxaranın əsla misli yox.
 Rza şəhrə döndü, mən də Kakana,
 Çox təsir etmişdi quzular mana.

SƏMƏRQƏND SƏFƏRİ

Alver gündən-günə kasadlaşdı,
 Məxaric əksinə başdan aşdı.
 Artıq ödəmirdi çıxarı gəlir,
 Lazımdı mütləqə başqa bir tədbir.
 Keyfini pozmuşdu ticarət işi,
 Artmışdı kəndlilin fikri, təşvişi.
 Axırda olmadan çox da intizar,
 Verdi Səmərqəndə köçməyə qərar.
 Köçdük Səmərqəndə, Səmərqənd gözəl,
 Xassə, yekxassə, müstəsna məhəl.
 Küçə, bina düzgün, yox köhnə üsul

Zəngin təbiəti, boldur hər məhsul.
Klub, xəstəxana parlaq, şıq, təmiz.
Məktəblər, uşaqlar saxlanırlar əziz.
Hər an bir təzəlik qarşılar günü,
Gündə min əks edir rus təməddüni.
Səmərqənd ruhumu oxşadı mənə,
Çünki bənzər buna doğma vətənim.
Hər yan zümrüd tək ağacılı, sulu
Enli xiyabanlı, geniş çarsulu.
Ucsuz-bucaqsızdır zəngin bağları,
Hər yandan görsənir yüksək dağları.
Keçmiş cahangirlər, fəthlər yurdu
Tarixdən indi də bir fəsl oxurdu.
Yüksək minarələr, həşmətli tağlar,
İndi Teymurların qəbrinə ağlar.
Elmi mədrəsələr, cəsim günbədlər,
Tarixi asarlar, məqbərələr, sədlər,
Qovğalar şahidi zəxmdar bürclər,
Onlarla saxlanmaq istəyən əsər.
“Uluğ bəy”, “Şahzadə”, “Teymur” məqbəri
Daha bir çox asar ki sönmüş fərrisi.
Qoymuş xaraba üz, dəhşətlə inlər,
Lakin əninini kim duyar, dinlər.

Səmərqənddə qaldıq işsiz iki ay
Gəzdik, gözəl meyvə yedik, çıxdı yay.
Sahibkar mövqifdə dükən qayırdı,
Lakin öz işimdən məni ayırdı.
Ciddi işdən alıb mətbəxə saldı,
Səbiq bir dostumu yerimə aldı.
Mətbəxdə mən bir şey öyrənəməzdim
Bundan qurtarmağa bir çarə gözdüm.
Alçaq rəftarından küsmüş, bıqılmışdım,
Atmış hər bir şeyi, işdən çıxmışdım.

Olmaz sərvətiyə, məlumdur, vicdan,
Etdim həyatımda yüz yol imtahan.
Əsla dinc olmadan bir saat qış-yay
Xidmət göstərmişdim igirmi beş ay.
Verdi əmək haqqı yetmiş beş manat,
On beş manat nəqdən, altmışı barat.
Baxın Səmərqənddən Gəncəyə qədər
Dəniz, dəmir yollar, yemək, çay, şəkər.
Kafimi bunlara bu on beş manat
Daim vicdansa gülümsər həyat.

Döndüm Buxaraya bir müddət qaldım
Evə məktub yazdım, həm cavab aldım.
Anam göz yaşları etmişdi nisar
Qalmış çalışmaqdan, olmuş ixtiyar.
Kəndə qayıtmama varmış ehtiyac,
Artıq bundan başqa yox imiş əlac.
Kənddə kəsb eyləyə bilməzdüm bilik
Həm də başarmırdım mən dirlikçilik.
Kənd daim insanı arxaya dartır
Bilik, həzz ancaq şəhərdə artır.
Anam çox olsa da əziz, müqəddəs,
Kəndə qayıtmağa yoxumdu həvəs.
Lakin hər gün gəlir məktub, teleqram
Olmuş yemək, içmək, işləmək haram.
Axır məcbur olub dönmüşdüm kəndə
Düşmüşdüm dübarə bəndə.

KƏNDƏN QAÇMAQ İSTƏYİRƏM

Kənddə beş-altı gün qaldım, usandım.
Kəndimdə kəndimi qürbətə sandım.
Kəndin həyatına əsla uymuram,
İşsizlik, boşluqdan ləzzət duymuram.

Maldarlıq etməyə yox atım, malım,
 Ya xış, ziraətə imkanım halım.
 Baxıb becərməyə otlağım, bağım
 Ancaq iki hektar vardı torpağım.
 Mən atmaq hər şeyi qaçmaq istərdim
 Hər növ olur olsun, oxuyum dedim.
 Çünki mən duymuşdum elmsiz adam,
 Sərvətdar olsa da, insan olmaz tam.
 Heyfa məqsudimə yetişmədim mən
 Duymuşdu əqrəba fikrimi erkən.
 Döndüm gəzintidən evə bir axşam
 Gördüm qohumları toplamış anam.
 Dəmlənmiş yaxşı çay, doğranmış çörək
 Baxdım, dedim: sonu nə olur görək.
 İçdi qonaqlar çay, həm çörək yedi
 Hər kəs öz əqlincə bir misal dedi:
 “– Vardır, – dedilər, – bir çətin külfət,
 Getmək başqa səmtə degil məsləhət.
 Sən də bizim kimi kəndində çalıq,
 Külfət dolandırmaq dərdinə alış.
 İndi düşün, evdə tək sənə böyük,
 Düşmüşdür boynuna bu təklif, bu yük.
 Hərgah oxumamaq olsa da acı
 Düşməz ələ bir də həm qardaş, bacı.
 Evlən, el adəti üzrə arvad al,
 Boşla dartınmağı, el içində qal”.
 Axırda bir az da təhdid etdilər,
 Kürkü, çomaqları alıb getdilər.

MƏNİ EVLƏNDİRDİLƏR

Sanmayın bitmişdi bunlarla masal,
 Hər gün üz göstərir başqa dürlü hal.
 Kəndə bənd etməkçün lap möhkəm məni,
 Əqrəba birlikdə qeyri-mədəni,

Əsla razılığım, rəyim olmadan,
 Yaşım igirmiyə çatıb-dolmadan,
 Ruhi, təbiəti, siması, halı
 Məlumum olmayan – məchul, xəyali,
 Bir qızla məcburən evləndirdilər,
 Genç, məsum qəlbimə güclə girdilər.
 Oldum ev sahibi istər-istəməz,
 Eldə bu adətlər əski bir mərəz.
 Susmaqdan başqa yox – baxdım – bir əlac,
 Qoydu yoldan məni külfət, ehtiyac.
 Mən qaldım avara məktəbdən kənar,
 Qəlbim bu gün belə həsrət, dağidar.
 Ancaq təhsil ikən aruzum, eşqim,
 Oldu külfətdarlıq məktəbim, məşqim.
 Böylə mədfun olmuş şən əməllərim
 İşdən yapışmışdı zəif əllərim.

“TƏRCÜMAN”¹ QƏZETƏSİ OXUYURAM

Hərdənbir iş düşür – uğrardım şəhrə,
 Mən daim şəhərdən umurdum bəhrə.
 Türkçə bir gündəlik gəzdim çox zaman
 Axırda rast oldu mənə “Tərcüman”.
 Bundan əski – yeni beş-on nüsxə mən,
 Toplar, alır kəndə, oxurdum çox şən.
 Çünki Buxarada etmişdim adət
 Mənə mütaliə verirdi ləzzət.
 Bir gün mütaliə etmədən qalمام
 Qəlbim bulur ancaq bununla aram.
 Böylə aylar keçir, illər dönürdü
 Artıq eşqim, şövqüm nə ki, sönürdü.
 Məndə fəqət bir şey çatmır, əskikdi
 O da məndən itmiş ali bilikdir.

¹ “Tərcüman” – Kırımın Baxçasaray şəhərində çıxırdı. İmtiyaz sahibi və müdiri İsmayil bəy Qasprinski idi.

“ŞƏRQİ-RUS” QƏZETƏSİNİN NƏŞRİ

Mın doqquz yüz üçdür məsihi ili
Yox türkün Qafqazda mətbuat dili.
Çıxmış, qapanmışdı “Əkinçi” çoxdan
“Kəşkül”dən, “Ziya”dan yoxdu bir nişan.
Tiflisdə “Şərqi-Rus” gəldi meydana
Həftədə iki yol gedir hər yana.
Verirdi hər yerdən məlumat, xəbər
Olurdu məqalə, əşar müxtəsər.
Bir nüsxə göndərmiş bir dost Gəncədən
Olmuşdum müştəri çox şadlıqla mən.
Artıq mənə məxsus bir qəzet gəlir,
Mətbuat görməmiş kəndim yüksəlir.
Verirdi o bizə dünyadan xəbər,
Oxurdum, dinlərdi ruhla kəndlilər.
Mən də müxbirliyə onda başladım,
Əvvəl mövhumatı vurdum, daşladım.
Kənddən hər hadisə, hər bir vəqəni
Yazmaq, çap etdirmək şad edir məni.
Həm də məktublarım çıxır dalbadal
Vadar edir məni çox yazım – bu hal,
Qəzetdə “Xüsusi müxbirimizdən” –
Sərlövə getdikcə bayılırdım mən.
Böyləcə etdikcə yazmaqda davam,
Xəttim, yazımda da artır intizam.
Duyğum genişlənir, açılır gözüüm,
Aydınlaşır idi ifadəm, sözüüm,
Günlər yek-digərin təqib edirdi,
Öz-özün tərbiyə daim gedirdi.

RUS-YAPON SƏFƏRİ

Bir gün teleqraflar yaydı bir xəbər –
Qalxmış Uzaq Şərqdə kinli bir səfər.
Ruslar yaponlarla başlamışdı hərbi,
Yeni toqquşmuşdu möhkəm Şərqlə Qərb.

Axmış səhralarda qanlar sel kimi,
Dolmuşdu cəmdəklə dərmanın dibi.
Hərbdən sarsılmışdı qoca məmləkət,
Söhbət ibarətdi bu hərbdən, fəqət.
Artmış mətbuata kütlədə həvəs
“Şərqi-Rus” az çıxır, etməyirdi bəs.
Qırğın meydanından indi kütlələr,
Vaxtında gündəlik məlumat dilər.
Duymuş bu istəyi, əlbəttə, müdir
Görmüşdü vaxtında bu işçün tədbir.
Başlamış çıxmağa “Şərqi-Rus” hər gün
Bundan sevinmişdim mən də büsbütün.
Çünki düşmüş böylə bir münasibət,
Götür-qoy etmişdim xeyli, aqibət.
Şairlik qüvvəmi etmiş imtahan
Bir təbrik yazmışdım nəzmən ol zaman.
Qoy qare gülməsin üsluba, dilə
Təbrikim başlayır həmin beyt ilə:
Eylədi çün şəhri-Tiflis içrə səknə “Şərqi-Rus”
Saldı sayə ələmə çün nəxli-tuba “Şərqi-Rus”.
Təbriki eynilə dərc etmişdilər,
Bundan həzz almışdım dünyalar qədər.

YALANÇI HÜRRİYYƏT ELANI

Port-Artur mövqedən toplar gurlayır?
Yanırdı atəşdə şəhər, çöl, çayır.
Qəti bir vuruşma eyni zamanda
Sınmış Kuropatkin, Liyauyanda.¹
Məğlub edilmişdi ordusu çarın,
İtmişdi hörməti ağ cəzaların.

¹ Kuropatkin – baş komandan idi. Bu vuruşmadan sonra onu vəzifədən kenar etmişdilər. Liyauyan – Mancuriyada şəhərdir. Həmin ad ilə böyük bir çay bu şəhərin içindən keçir. O zaman qəzetlərdə belə bir xəbər yazılmışdı: Çar ordusu bu şəhəri tərk etdiyi zaman şəhərdə olan bütün qend və başqa ərzaq ehtiyatını bu çaya tökmüşdülər. Bu ehtiyat o qədər çox imiş ki, bu böyük çayın qabağını kəsmiş və suyun yatağından kənara çıxmasına səbəb olmuşdu.

Rükni sarsılmışdı zalım dövlətin,
 Hərbdə davam etmək olmuşdu çətin.
 İşlər tamamilə aldı başqa rəng
 Artıq qərz vermirdi ingilis, firəng.
 İşçilər, kəndlilər soyulur bütün,
 Ölürdü arxa, həm cəbhədə hər gün.
 Çörək Rusiyası çörəyə möhtac,
 İşçi külfətləri yüz minlərlə ac.
 Şişməkdə əksinə hər gün varlılar,
 Artmışdı ən alçaq, qansız çtikar.
 Həqsizlik, pisiyin yox əndazəsi
 Dolmuşdu işçinin səbr kasası.
 Girmiş sosialistlər hər yanda işə,
 Tutmuşdur yoxsullar canını dişə.
 Fabrik, zavodlarda başladı tətıl,
 Hətta dəmir yollar dayandı təknil.
 İşçi tələb etdi azadlıq, hüquq
 Göstərdi qüvvətli bir müdhiş yumruq.
 Vurdu, vuruldu həm, öldü, öldürdü,
 O öz varlığını irəli sürdü.
 Alçaq və hiyləgər vəzirlər qorxdı,
 Onlarda ömr etmək ümidi yoxdu.
 Lakin ətrafını od sarmış ilan,
 Söylər, əlbəttə ki, min dürfü yalan.
 Salmaqçın sonralar ələ firsəti
 Ömr etmək qəsdilə o, müvəqqəti
 Ancaq aldatmaqçın, dəgil həqiqət,
 Elan etmişdilər xəlqə hürriyyət.
 Lakin mən almışdım olduğu zaman
 Şüursuz bir təsir bu inqilabdan.
 Məqsəd, mənasını belə bilməmiş,
 Sarmışdı qovğadan doğulmuş bir iş.
 Çünki rəhbər yoxdu bir fikr öyrənəm,
 Haqqında işlədə bilməzdim qələm.

TÜRKLƏRDƏ ASARI-İNTİBAH

Rus-Yapon hərbinin müdhiş zühuru
 Tez söndürülmüş gənc inqilab nuru.
 Xəlqlər, millətləri bərk diksindirdi
 Hətta dinsizləri belə dindirdi.
 Mətbuata malik olan millətlər,
 İndi açmışdılar böyük balu-pər.
 Türklər də açmışdı bir az gözünü
 Göstərmək istərdi o da özünü.
 Bir qəzet verməyə təşəbbüslər var,
 Lakin yoxdu ona yeni ixtiyar.
 Hürriyyət varsa da, qüvvəsi çox az,
 Müşküldü türklərə almaq imtiyaz.
 Çünki türk xalqları ögey oğuldu,
 Guya imperiyada alınma quldu.
 İndi "Şərqi-Rus"un dövrü bitmişdi
 "Məhəmməd ağa xətti" ölüb-itmişdi.
 Düşdükə istibdad, çarlıq nüfuzdan
 Düşürdü "çarçı" da hörmətdən hər an.
 Bakı arifləri imtiyaz arar,
 Şahtaxlıda da bu kimiya var.
 Bir gün edilmişdi şura, məsləhət
 Böylə bulunmuşdu bir çarə fəqət:
 Ki gəlsin Bakıya Məhəmməd ağa
 Vardır imtiyazı, düşsün qabağa,
 Ta çıxsın Bakıda türkçə bir qəzet
 Ögey orqanlardan kəsilsin gəl-get.

"Molla Nəvəddin" - "Şərq-Rus" un varisi

YENİ RƏNG SƏRGÜZƏŞTLƏR

CƏLİL MƏHƏMMƏDQULUZADƏ

Birinci təhsili gənc zamanında
Qurtarıb mövhumat Naxçıvanında.
Qori semnarını bitirib təknil,
Kəndlərdə xidmətlə məşğuldu Cəlil.
O gəh müəllimdir, gəh də bir məmur,
İnsanı dövr edər hər işə məcbur.
Gəh inzibatçıdır, xəlq ondan qaçır,
Gəh nursuz kəndlərə ziyalar saçır.
Mirzəni bənd etmiş gəh Nehrəm kəndi,
Gəh də Borçalıda molla, əfəndi.
Gəh məşğul etmişdir onu Naxçıvan,
Məzlum, muzdur, yoxsul, zalım bəy və xan.
Rəftarı varlığın, halı kəndlinin
Əfsunu mollağın, əfyunu dinin.
Etmişdi Mirzəni hər yanda heyran,
Xəlqdəki səfalet, cəhalət, nöqsan.
Baxmış rəiyyəyə, görmüş mülkədar
Açıqlar, çılpaqlıq, zillət, inkisar.
Gəh olmuş İrəvan, gəh Ordubadda
Bir çox uyğunsuzluq görmüş həyatda.
Hakim, hökumətdə dəhşət, istibdad,
Alimnümələrdə qupquru bir ad.
Mirzənin aldığı bir çox intibah
Təşkil etmişdilər onda bir icma.
Bir xana on kəndin olması əsir,
Onda buraxmışdı çox böyük təsir.

Mirzə Borçalıda olduğu zaman,
Onun həyatında qopur ilk tufan.
Bir gün azarlayır ən ilk arvadı,
Qaçır təmamilə ağzının dadı.
Kənddə tapılmayıb xəstəyə əlac,
Şəhrə aparmağa olur ehtiyac.
Tiflisə gətirir çarəsiz onu,
Tibbin də faydası olmayır sonu.
Eyləyir Tiflisdə xəstəsi vəfat,
Nə etmək, belədir daima həyat!
Mirzə haman gündən Tiflisdə qaldı,
Bir yeni yol tutub, yeni ad aldı.

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ

Gürcüstanın Axısxa mahalında
Kürün sol böyründə, cənnət halında,
Bir kənd var, ətrafı bağlarla mühat,
Yaşılhəq hər qəlbə verir inbəsət.
Türkdür əhalisi, acara adı
Hər cür meyvəsinin məşhurdur dadı.
Yaşar həmin kənddə nemanzadələr,
Hər fərdi xeyirxah, maarifpərvər.
Etmiş İstanbulda ikmali-təhsil
Faiq səyahətlə yapmış dörd-beş il.
Nəşri-maarifçin gözmiş hər yanı,
Xassə, gözdə tutmuş Azərbaycanı.
Getmişdir Gəncəyə, Göyçay, Ağdaş,
Oradan Nuxaya aşmış birbaş.
Qurmuş son üsulda əski məktəbi,
Ancaq ziya saçmaq məqsəd, mətləbi.
Lakin o uğramış çox təərrüzə,
Molla, kulaklarla gəlmiş üz-üzə.
Çarpışmış onlarla heç yorulmadan
Açmışdır ürfana Nuxada meydan.
Cızmış təməddünə doğru şahrah,

Eldə oyatmışdır fikri-intibah.
Açmışdır ruhani sinfin iç üzün,
Göstərmiş kütləyə yolların düzün.
Getmişdir Bakıya, sonra Şirvana,
Görmüş Şamaxını mövhumatxana,
Şeyxin, əfəndinin həmarlığını
..... müridlərin kor-karlığını.
Ödəmiş xalq şeyxin hər buyruğunu,
Öpermiş itinin yal-quyruğunu.
Faiq bu hallara baxıb tüpürmüş,
Süxtə əfəndini vurub hürdürmüş.
“Cəzb”in, “zövc-axər”in bilməmiş sirtini,
Tənqide başlamış məzhəbi, dini.
Ərzəl ibadəti, yol, təriqəti
Söymüşdür qorxmadan vəhşi adəti.
Xalqı çağırmışdır elmə, ürfana
Lakin “diri meyit” gəlməmiş cana.
Faiq edər-etməz böylə etiraz,
Şeyxlər ad qoymuşlar ona: binamaz.
Etmiş dinsizliklə hətta ittiham,
Hətta nə almış, nə vermişlər salam.
Bərk sıxmış Faiqi dini mənəgene,
Dönmüşdü Şirvandan yurduna yenə.
Sonralar bu mənfur həyatdan Ömər
Jurnalda çox verdi gülünc rəsmlər.

* * *

Xəstədir Faiqin bir həmsirəsi,
Rahatsız etmişdir evdə hər kəsi.
Kənddə nə doktor var, nə dərmanxana,
Ancaq Allah verir şəfa insana.
Lakin Faiqdə də yoxdur etiqad,
Gözləmir ecazdan, Allahdan imdad.
Kafi deyilsə də, çox xərcə kisə,
Xəstə həmsirəni almış Tiflisə.

Doktorlar cəlb etmiş qabil, müqtədir,
Lakin olmamışdır dərd dərmanpəzir.
Axırda göndərmiş xəstəni kəndə,
Düşmüşdür kendisi Tiflisdə bəndə.
Sonra vəfat etmiş kənddə xəstə qız,
Son doktor Əzrail olmuşdur yalnız.

MƏHƏMMƏD AĞA ŞAHTAXTİNSKİNİN MƏTBƏƏSİ

Açmış Şahtaxtlı yeni çapxana
İşlər yeni-yeni düşür sahmana.
Şahtaxtlı ilə tanışdır Cəlil,
Tanışlıq istəməz başqa bir dəlil.
Bikardır, tapmamış Tiflisdə hələ,
Heç bir münasib iş, heç bir məşğələ.
Tiflisdə qalmağa verməmiş qərar
Öylə tərəddüdlə keçir ruzigar.
Gedir çapxanaya gündüzlər hər gün,
Vaxtını sərf edir orada bütün.

* * *

Faiq də işsizdir, məşğələ arar,
Lakin iş olmalı mədəni, yarar.
Cəlb etmiş Faiqi dəxi çapxana
Getmir ondan başqa o da bir yana.
Hər gün mətbəəyə bu iki adam
Getmək, görüşməkdə edirlər davam.
Ən sonu böyləcə sadə, müxtəsər,
Tanış, dost olmuşlar Cəlilə Ömər.

Yazıb “Poçt qutusu”n bitirmiş Cəlil,
Lakin deyil bəlli kimsəyə təfsil.
Onun ilk yazdığı bu mərgub əsər
Həqiqət gözəldir, öyməyə dəyər.
Satirik bu əsər o gün doğrudan
Özünə hər kəsi edirdi heyran.
Bir gün Mirzə ilə Məhəmməd ağa
Birlikdə gəzməyə çıxırlar bağa.
Bir yerdə edirlər müxtəsər nahar,
Tiflisdə pis olmur zətən ilk bahar.
Mirzə “Poçt qutusu”n çəkir qoynundan,
Onun məzmununu edərək bəyan,
Fəxr ilə məclisdə oxuyur tamam.
Hər kəs alqışlayıb edir ehtiram.
Bilxassə, məclisdə Məhəmməd ağa
Gülüşlər yağdırır sola, həm sağa,
Bundan çox həzz alır, çıxır özündən,
Gülməkdən yaş axır, hətta, gözündən,
Əmr edir versinlər yenidən şərab
Masalar örtülür, çəkilir kabab.
İçir müəllifin yadinə badə,
Həm də təqdir edir həddən ziyadə.
Deyir: “– Artıq kəndə buraxmam səni,
Sən də buraxmazsan bir daha məni”.
Cəlb edir qəzetdə Mirzəni işə,
Ehtiram eyləyir ona həmişə.
Dərhal əsər dəxi verilir çapa,
Sözlər inci kimi düzülür sapa.
Qəzetdə girmişdi Faiq də işə,
İstiqbal faiqdir daim, həmişə.

“Şərqi-Rus” etdikcə nəşrində davam
Onda əməkdaşdı bu iki adam,
Elan edildikdən sonra hüriyyət,
Məhəmməd ağada qalmadı qiymət.
Artıq “Şərqi-Rus”un işi axsadı,
Qaldı yüksəltməkdən onun qanadı.
Çünki istibdaddı onun şahpəri,
Hüriyyət dövründə olmazdı fərdi.
İndi o şahpərə dəymişdi bir daş,
Süqut edir idi o yavaş-yavaş.
Həm də bakılılar çağırmışdılar,
Olmazdı onları qoymaq intizar.
“Şərqi-Rus” nəşrini artıq tərk edir,
İmtiyaz sahibi Tiflisdən gedir.
İndi Şahtaxtlı hər şeyi atır,
Mətbəə dəstgahın büsbütün satır.
Tapdı da gəzmədən müştəri buna,
İşləri tezliklə saldı yoluna.
O bunu Mirzəyə təklif eylədi:
“– Kiçik mətbəədir, sən götür, – dedi, –
Pulun yoxdur, yaqın bunu bilirəm,
Nisyə – vəqt ilə götür, çəkmə qəm”.

MİRZƏ CƏLİLLƏ ÖMƏR FAİQİN “ŞƏRQİ-RUS”
MƏTBƏƏSİNİ SATIN ALMALARI

Cəlil Faiq ilə o tərəf şerik,
Bir neçə yoldaş da edərək təhrik,
Millətə etməkçün mədəni xidmət,
Durmadan düzəldib xırda bir şirkət.
“Şərqi-Rus” dəstgahın aldılar satın
“Qeyrət” mətbəəsi qoydular adın.
Etmiş Şahtaxtlı çox böyük güzəşt,

Şirkətə həm ağır gəlmədi qiymət.
Əvvəllər bir müddət sabah və axşam,
Çap edib satdılar xəbər, teleqram.
Xırda sifarişlər qəbul edirlər,
Heç də görmürlər bu işdən zərər.
Bəzən istiqbalı bilmədən kişi,
Mühit təsiriylə yaradar işi.
Axmış Rusiyada çox işçi qanı,
Bu qan nurlatmışdı müzlim dünyanı.
Ölkədə hürriyyət yoxdusa da tam,
Bir az sərbəst idi mətbuat, kəlam.

RUSCA "KUKUREKU" JURNALI

Tiflisdə bir jurnal çıxmışdı rusca,
Azad, inqilabi, məzmunca uca.
Adı "Kukureku", gülməli söylər,
Bunlar, sübh olduğun verirdi xəbər.
Əski qanunları edərək tənqid,
Yaltaq mətbuatı etmirdi təqlid.
Ruhlarda gizlənmiş əsrarı açır
Ətrafa mənəvi təsirlər saçır.
Qərq edir səhnəni çiçəyə, güle,
Ağlardı dərdləri şən, gülə-gülə.
İlk inqilab oğru, bu xalq jurnalı
Deyildi mənadan, məzmunundan xali.
Həm şeri, həm nəsri ruhu oxşardı,
Çara, vəzirlərə məzar qazardı.

"KUKUREKU" "MOLLA NƏSRƏDDİN"İN ÇIXARILMASINI YADA SALMIŞDI

Görmüş bu jurnalı Cəlillə Ömər
Artıq təsir almış, düşünmüşdülər.
Müsəvvər, tənqidi, bir məzhək jurnal
Türkcə nəşr eyləmək deyildir məhal.

Olur bu barədə çox mübahisə,
Məcmue lazımdı – bəlli hər kəsə.
Yoldaşlar etdilər bəhsi ixtisar,
Artıq nəşr etməyə verdilər qərar.
Sonra jurnal üçün axtardılar ad,
Tarixi bir ad, həm tapdılar çox şad.
Duzlu söhbətlərlə şöhrətdar olan,
Hər türkdə sözləri yadigar olan,
Şərqi zərif dostu Molla Nəsrəddin
Etmişdi jurnalın adını təmin.
Lakin qorxur Mirzə işin sonundan,
Deyir, razı qalmaq dindarlar bundan.
Almaz, oxumazlar, iş yaxşı getməz,
Jurnal verilə də, mənfəət etməz.
Lakin qara xülya, qorxu, əndişə,
Mane olamamış bu dilxah işə.
– Faiq, göstərməli, – demişdir, – səbat,
Bizdən tələb edir bunu gün, həyat.
Mirzə həm etməmiş inad, etiraz,
Bununla alınmış izn, imtiyaz.
Faiq olacaqmış jurnalda müdir,
Lakin sərdar vermiş bu işə təgyir.
Çünki Türkiyədə oxumuş Ömər,
Hökumət bilməmiş onu mötəbər.
İzacə verməmiş, demiş: "Bu, olmaz!"
Mirzə müdir qalmış, yoxdur etiraz,
Doqquz yüz altıncı ilin apreli
"Molla Nəsrəddin"lə güldürdü eli.
Jurnal ilk nömrədən toptək partladı,
Məhfəllər titrədi, məscid çatladı.
Mollalar yıxıldı hündür mənbərdən,
Dinin ərkanında başladı şivən.
İndi yazmaq üçün meydan genişdi,
Döymək mövhumatı müqəddəs işdi.
Dini, hökuməti lazımdı yıxmaq,
Xalqı əzənlərin başına çıxmaq.
Dili söz, barmağı qələm tutanlar,

“Molla”ya yardımdan qalmadı kənar.
Birinci nömrədə nə varsa, bütün
Ancaq Mirzə özü yazmışdı o gün.
İştirak etməmiş orada heç kəs
Mirzədə var idi belə bir həvəs.

MİRZƏ CƏLİL VƏ FAİQLƏ TANIŞLIĞIMIZ

O zaman Tiflisə mən çox gedərdim,
Səyahət, həm xırda alver edərdim.
Əxbar yazırdım həm “Şərqi-Rus” üçün,
Şahtaxlı ilə tanışdıq... Bir gün
Yenə idarəyə getmişdim səhər
Kənddən yazmış idim bir neçə xəbər.
Məhəmməd ağaya verib onları
Qayıtmaq istədim Pesqaya¹ sarı,
Məni Şahtaxlı döndərüb yoldan
Dedi: “– Dostum, getmə, bir azca dayan”.
Cəlil və Faiqlə eylədi tanış
Onda bahar idi, çıxmış idi qış.
O gün iki böyük sima ilə mən,
Dost oldum, gözlərim oldu çox rövşən.
Bu dostluq etdi həm çox illər davam
Daim aramızda oldu ehtiram.
Meydana çıxdıqda “Molla Nəsrəddin”,
Mən də istiqbalın olaraq əmin.
Yazdım cəhalətdən, seyyid, molladan,
Keçdi qələməmdən dövlətli, bəy, xan.
Məndə yaratmışdı bu munis jurnal,
Sanki uçmaq üçün yeni pəri bal.

¹ Pesqa – Tiflisdə bir küçenin adıdır.

Gəncədə işləyən dost, aşnam çoxdu,
Mollanı sevməyən bir arif yoxdu.
“Hatif” Mirzə Məhəmməd Axundzadə.
Yaxşı bir şairdi – fikri azadə.
Jurnal, qəzetlərə o da yazardı,
Həm də özündə çox istedad vardı.
Məni çox yazmağa edərdi təşviq,
Yazdıqlarımı da xoşlardı rəfiq.
Təəssüf, etdi o vaxtsız vəfat
Böylədir təbiət, böylədir heyət.
Adbulla Tofiqlə dəxi yaxındıq,
Görüşüb, söhbətlər edərdik sıx-sıx.
Hansı bir yazımdan xoşlanırıdsə,
Deyərdi: “Yaz, ancaq dadlı, həm qısa”.
Etmiş İstanbulda ikmali-təhsil,
Var idi onda çox incəlmiş bir dil.
Bu gənc ədib dəxi öldü çox erkən,
Yazdım bir nohə də onun üçün mən.
Fikri gənc Tofiqin çox-çox genişdi,
Bu gənc ölən zaman böylə demişdi:
– “Dinsiz” deyərdilər mənə mollalar,
Lakin yanlışdılar, mənim dinim var.
Dinlə, dəyanətlə dolsa da afaq,
Mənim dinim, tanrım türklükdür, ancaq.

KƏNDİMİZDƏ İLK ÜSULİ-CƏDİD MƏKTƏBİ

Kənddə çoxdandı ki, bir məktəb yoxdu
Məktəbyaşlı çocuq, qız-oğlan çoxdu.
Çoxdan düşünürəm – olmalı məktəb,
Bunu bizdən zaman, vəqt edir tələb.
Məsəl var: səs çıxmaz – derlər, tək əldən
Çıxarmırdım bir səs buna görə mən.
Vardı bizim kəndin bir ağsaqqalı,

Zorlu, sözü ötən, varlı, arxalı.
 Onunla hər bir iş görmək olardı,
 Onun köməyinə ehtiyac vardı.
 Bir gün yaxınlaşıb, açmışdım söhbət,
 Demişdim: “– Bax, kordur, avamdır millet.
 Kənddə başdan-başa hamı savadsız,
 Ya gənc, ya ixtiyar, ya oğlan, ya qız,
 Sən xalqın halını bir dəfə düşün,
 Əvamin heç keçməz işləri düzgün.
 Oğlun, qızın vardır, bir düşün özün,
 Kənddə iki olmaz, hətta bir sözün.
 Bir məktəb açmaqçın yardım qıl mana,
 Kəndin uşaqları göz dikmiş sana.
 Bunlar oxumazsa, deyirəm sizə,
 Min yol söyəcəklər öləndə bizə”.
 Ağsaqqal çox razı qaldı söhbətdən,
 Dedi: “– Düşünürdüm bunu çoxdan mən,
 Edək kəndlilərlə bir yol məsləhət.
 Yaxşı olmaz bu cür işləmək xəlvət”.
 Məscid qarşısında camaat bir gün
 Toplaşmış, söhbətlə məşğuldu bütün.
 Biz açdıq məclisdə hamıya işi,
 Heç yoxdur bir razı olmayan kişi.
 Sonra tamamilə üz tutub mana,
 Dedilər: “– İş olur həvalə sana.
 Get şəhrə, bir yaxşı alim molla tap,
 Hər iş ki lazımdır, özün işlə, tap.
 Bir molla saxlamaq deyildir çətin,
 Həm puldan, həm evdən edərək təmin.
 Mərsiyə oxuyar, ölü götürər,
 Oruçluq, Qurban var, heç çəkməz zərər”.
 Dedim: “– Molla olmaz, kəndli qardaşlar,
 Yaramır təlimə o köhnə başlar.
 Kənddə aldıq biz də molladan təlim,
 İndi öz adını yazı bilir kim?
 Məktəbə molla yox, müəllim gərək,
 Gərək bu işdə biz cürət göstərek.

Lazımsa, molla da başqa saxlanar,
 Bir İran mollası tapmağa nə var?!”.
 Beş-altı xər-mürid əsnədi, susdu,
 Bir peyğəmbər oğlu bu sözü qusdu:
 “– Yox, – dedi, – mollacıq bəs edər bizə,
 Nə üçün düşməli dağa, dənizə?
 Molla həm uşağa oxudar Quran,
 Həm başqa işlərə yarar hər zaman.
 Xerci iki şəxsin olar çox ağır,
 Olmuş yük çəkməkdən belimiz yağır”.
 Bir az dedi-qodu olsa da sonu,
 Ağsaqqal qolçomaq susdurdu onu.

HƏM MOLLA, HƏM MÜƏLLİM

Axtardım Gəncədə, gözdüm hər yanı,
 Molla – itinə tök, müəllim hanı?
 Məsciddən ayrılmış bir nəfər vardı,
 Məktəb, maarifə çox tərəfdardı.
 Çoxdan buraxmışdı o mollalığı,
 Tamam dəyişmişdi xuyu, qılığı.
 Rusca da öyrənmiş bir rus qadından,
 Çıxmışdı tısbığa əski qınından.
 Həm də məktəbdarlıq etmişdi az-çox,
 Kişi yeniləmiş – “şəkk-şübhə yox”.
 O, saatsazlıqla məşğuldu indi,
 Getdim görüşdüm də, qəlbim sevindi.
 Hər gün qəzet alır, oxuyur jurnal,
 Sakit, təvazöli, xoşsöhbət, xoş hal.
 Dedim: “– Bu sənətdən kar çıxmaz sana,
 Matqab, xırda beyni burax bir yana.
 Gəl səni götürüm kəndə müəllim,
 Bizim uşaqlara verərsən təlim”.
 Dardı məişəti, çox məmnun oldu,
 Çay istəkanları dübarə doldu.

SABİQ MOLLA MÜƏLLİMLİKDƏ

Kəndə gətirmişdim onu müxtəsər,
Tez-tez yoluxurdum axşam, həm səhər.
Ona edir hörmət çox sevə-sevə,
Qonaq gətirirdim həm sıx-sıx evə.
Hər gün qurtardıqda o vəzifəni,
Mütləq tapacaqdı axtarıb məni.
Qazet, jurnal oxur, edirdik söhbət,
Qəlbim tamamilə olurdu rahat.

“BAZƏM BE TÖVLE”

Etdi bu vəziyyət ay yarım davam,
Lakin mən çıxmışdım öz fikrimdə xam.
Hər həftə seyrelir sıx gediş-gəliş,
Hərif tapmış imiş yeni karlı iş.
Edirmiş məktəbdən sonra mollalıq,
Dönmüşdü əslinə bu köhnə qalıq.
Nahaq inanmışdım mən bu həpəndə,
Bir gün şəhrə gedib dönmüşdü kəndə.
Gördüm papaq, kostyum, çəkməni atmış,
Getmiş də həmmamə, kisəyə yatmış.
Qoymuş dırnağına, bıığına xına,
Girmişdi tısağa tam əski qına.
Dün, başmaq geymişdir, çiyində əba,
Bir az yaxınlaşıb dedim: “– Mərhəba!
Dostum, artıq yada salmırsan bizi,
Qurşaq, əmmamə nə, azdınmı izi?!”
Dedi: “– Çox bənd olma, qardaşım Əli,
Bil ki, nə əhməqəm, nə səfeh, dəli.
Qaçar öz nəfindən bu dünyada kim?
İndi həm mollayam, həm də müəllim.
Kəndililər deyirlər, oxuma jurnal,
Bizə hədis söylə, tapdıqda macal.

Deyirlər, Əlinin evinə getmə,
O babımənsəbdir, yaxınlıq etmə.
İndi əziz dostum, olma mükəddər,
Sizə heç gəlməsəm, heç çəkməm zərər”.
Artıq söz bitmişdi, ayrıldım, getdim,
Səhvimçün kəndimi məzəmmət etdim.

MƏN “MOLLA NƏSRƏDDİN”İN BİRİNCİ İLİNDƏ NƏ ÜÇÜN NƏZMƏN İŞTİRAK EDƏ BİLMƏDİM

Kəndlər... türk kəndləri, islam aləmi,
Şadlıqdan məhrumdu, sevirdi qəmi.
Hər yanda sürməkdə vəhşət hökmünü,
Cəhlin buludları sarmış üstünü.
Türklər yek-digərin yırtır, öldürür,
Kənddə bayquş ular, şeytanlar gülür.
Kənddə bir hadisə düşdü başıma,
Zəhr atdı qəflətən dadlı aşıma.
Doqquz yüz altıda – iyunda – birdən,
Qaldım bir vəqie qarşısında mən.
Bir gün qardaşım ilə yeznəm tarlada
Kəndli bir gənc ilə etmişlər qovğa.
Gənc altmış üç dillə bizimkilərə,
İsabat etməmiş lakin bizlərə.
Gəncə bir güllə də vurmuşdu yeznəm,
Düşmüşdü üstünə böyük dərdu qəm.
Dustaq edilmişdi yeznəm, qardaşım,
Onlarla məşgulkən şəhərdə başım,
Quldur Dəli Alı – Gəncədə məşhur,
On beş atlı ilə – hamısı quldur,
Məqtul kəndli gəncə tərəfdar çıxmış
Kənddə nəyim varsa, qarətlə yaxmış.
Heç bir şey qoymadan aparmışdılar,
İndi mən bir pulsuz qalmışdım təkrar.
Qəza naçalnikinin yanına getdim,

Vəqəni söyləyib, şikayət etdim.
 Alçaq siyasətli, qorxaq hökumət
 Bu işdə susmamı görüb məsləhət,
 Dedi: “– Quldurları təqib edərsək,
 Tutmağın – ya qoşun çəkib gedərsək,
 Qafamız rahatsız olacaq mütləq.
 Sən razı olma ki, qan axsın nahaq,
 Həm də öldürərlər quldurlar səni”.
 Deyib, qorxutmuşdu naçalnik məni.
 Artıq şikayətdən mən də vaz keçdim,
 Beşgünlük ömr üçün mən şəhri seçdim.
 Məhbəsdə qətl etdi düşmən yeznəmi,
 Məni dildən saldı bu gəncin qəmi.
 Suçsuzdu qardaşım, zaminə aldım,
 Pis halda bir müddət Gəncədə qaldım.
 Kənddə ölən gəncin qohum-qardaşı,
 Hansı ki, var əqli, şüuru, başı,
 Toplaşıb ta şəhrə gəldilər, mana:
 “– Düşmənlilik etmərik, – dedilər, – sana.
 Bizdən ol arxayın, qayıt, kəndə gəl,
 Verməz kənd əhlinə şəhər yeri əl”.
 Kəndə qayıtmışdım bundan sonra mən,
 Lakin pulum yoxdu, olsun bir tükən.
 Çıxmış hər şey əldən – həтта ip ucu,
 Yənə mən olmuşdum bir susuz suçu.
 Bunca fəlakətlər, əngəllər, dərdlər,
 İnsanda hal qoyar, ya həvəs məgər?
 İl yarım bilmədim gün, həyat nədir,
 Deyildim şeir üçün əsla müqtədir.
 Bunlarla birlikdə lakin mən yənə,
 Qoymadım boş keçsin tarixü sənə.
 Nəsrən məqalələr, xəbərler yazdım,
 Ağa Mir Bağırın qəbrini qazdım.¹

¹ Ağa Mir Bağır – Gəncədə müctəhidlik iddiasında olan mürtece bir axunddur.

BAKIDA OT SATIRAM

Qəlbim əvvəldən də kənddən sınıqdı,
 Məni indi daha şiddətlə sıxdı.
 Qoymuş məni müflis məlum hadisə,
 Dən yox çuvallarda, bomboşdu kisə.
 Vardı öz kəndimdən bir ot taciri,
 Bakıda alveri olurdu iri.
 Girdim yanında mən xidmətə onun,
 Bəklərdim gənc ikən həyatın sonun.
 Ən az bir maaşla, taleyim bu ya,
 Doqquz yüz yeddidə gəldim Bakıya.
 Üç ay yay fəslini Bakıda qaldım,
 Bir çox iş öyrəndim, məlumat aldım.
 Yazmaq məcmuəyə çıxmır yadımdan,
 “Molla” hey məktubdur alır adımdan.
 Həm də məcmuədə çıxıb əksəri,
 İmza “Sijimqulu”, ya ki “Sərsəri”.

“BƏHLUL” JURNALI

Çıxırdı Bakıda “Bəhlul” jurnalı,
 Lakin zarafatdan büsbütün xalı.
 Bir gün bir mənzumə yazdım “Bəhlul”a,
Almazdım mən özüm onu bir pula.
 Çünki bədiilik, vardı nə dəyər,
 Lakin məcmuədə dərc etmişdilər.

MÖHTƏRƏM SABİRİN “MOLLA NƏSRƏDDİN”DƏ İŞTİRAKI NECƏ BAŞLANMIŞDI

Jurnal üç-dörd nömrə çıxıbdır hələ,
 Lakin bir şey vardı – gəlməmiş ələ.
 Bir gülgü jurnalı ruhuna uyar,
 “Molla” üslubunda duzlu, mənadar.

Həzli əşar yazan bir şair görək
Ki, versin ruhlara bədii xörək.
Molla bu nöqsanı çoxdan sezirdi,
İncə bir həcvü şair gəzirdi.
Lakin o günlərdə böylə şairin
Böylə kəmyab olan bir cəvahirin
Yoxdu vücudundan Tiflisdə xəbər.
Onu tapmamışdı “Şərqi-Rus”, “Məzhər”,¹
Bunu tapdı ancaq “Molla Nəsrəddin”,
Açdı ədəbiyyatda bir dürri-noin.

NAMƏLUM POSTAÇI

Bir gün tərtibatla məşğulkən Ömər
Postaçı gəlməyin verirlər xəbər.
Lakin deyildi bu adi postaçı,
Vardı nə mundiri, nə saqqal, saçı.
Sadə bir oğlandı, qaş-gözü qara,
Bənzərdi naməbər mahir quşlara.
Bağlı bir məktubcuq təqdim etdi o,
Dərhal, dayanmadan çıxıb getdi o.
Faiq bu qasidnən maraqlanmadı,
Məktubu qiymətli bir şey sanmadı.
Ancaq qurtardıqdan sonra hər işi,
Faiq xatırladı yaxın keçmişini.
Dərhal çocuq verən məktubu açdı,
Şadlandı, hər yana gülüşlər saçdı.
Apardı məktubu Mirzə Cəlilə,
Təriflər sığmırdı ağıza, dilə.
Məktub ibarətədi gülən şeirdən,
Oxuyub güdülər, dedilər, əhsən!
Lakin məktubda var nə ünvan, nə ad,
Haradan..., kim yazmış..., ay dad-bidad?
Faiq buraxmışdı qasidi nahaq,

Ondan sirri bilmək mümkündür mütləq.
Yoldaşlar edirdi təəssüf izhar,
Lakin çıxardılar böylə bir qərar
Ki, lazım gəlsə də çəkmək çox əmək,
Naməlum postaçı tutulsun görək.
Söz yox gələn həftə gələr bir daha,
Tez-gec ələ keçər, ucuz, ya baha.
Mənzumə hörmətlə verildi çapa,
Sanki dürdanələr düzüldü sapa.
“Hop-hop” yazıldı həm şairin adı,
Sonra bu munis ad aytək parladı.

NAMƏLUM POSTAÇI İZİNDƏ

Faiq çapxanada işləyir yenə,
Onda çalışmaq bir istək, ənənə.
Bulmada işlərlə məşğulkən özü,
Naməlum qasidi gəzirdi gözü.
Görsəndi eyvanda bir gün naməbər,
Ətrafa gəzdirib şübhəli nəzər.
Çıxarıb bir məktub tez təqdim etdi,
Bir an yubanmadan qayıdıb getdi.
Faiq tez təqibə başladı onu,
Qasid bir dükana girdi ən sonu.
Onunla Faiq də girdi dalbadal,
Sanki bir müştəri axtarırdı mal.
Gördükdə Faiqi dükən sahibi,
Onu qarşıladı bir qardaş kimi.
Tacir Salamovdu, məşhur, mötəbər,
Şamaxı əhlindən maarifpərvər.
Faiqlə dost idi, tanışdı çoxdan,
Çox məmnun oldular görüşən zaman.
Faiq öz dostuna açdı keçmişini,
Sordu postaçını, şəri, hər işi.
Dostu gülümsəyib sirri söylədi:
“Şair, şamaxılı Sabirdir”, – dedi.

¹ “Məzhər” – Tiflisdə çıxan həftəlik türkco qəzet

Şamaxı mövhumat yurdudur, fəqət,
 Sabir adlanmağı bilmir məsləhət.
 Məktubu düz sizə yazma bilməyib,
 Poçtada açarlar, bilərlər deyir.
 Nə yazsa, göndərir o ancaq bizə,
 Bizdən rica edir ki, verək sizə.
 Çünki şübhələnməz molla, tacirdən,
 Bunu da bildiyi halda müəyyən.
 Yənə hər məktubda yazar, yalvarar,
 Adının gizlində qalmasını arar.
 Çünki Sabir bilir Məcid əfəndi,¹
 Duysa Sabir yazır – qıracaq bəndi.
 Təkfirlə, şalaxla edəcək hücum,
 Onda da Sabirin son günü məlum.
 Biz dəxi Sabirin xatiri üçün,
 Sirri açmamağa etmişdik əmin.

Faiq əhvalatı öyrənib tamam,
 Neql etdi Mirzəyə təfsilən axşam.
 Mirzə bu kəşfdən çox məmnun oldu,
 Mənzil gültüslərlə, fərəhlə doldu.
 Məktub da yazdılar sonra Sabirə,
 Pul da göndərdilər böyük şairə.
 Sabir bundan sonra yüksəldi hər gün,
 Ondən təsir aldım mən də büsbütün.
 Mən həm az oxumuş, həm rəhbərsizdim,
 Kənddə yol göstərən olacaqdı kim?
 Heç kəs bir şerimi etməmiş təshih,
 Bir söz öyrətməmiş fəsih, ya qəbih.
 Bir ustad deməmiş böylə-şöylə yaz,
 Olsaydı böylə şəxs, edərdim niyaz.
 Mən bunlara rəğmən işlədim, fəqət,
 Şair yaratmışdı çünki təbiət.

¹ Məşhur mürtece Hacı Məcid Əfəndi (şamaxılı)

YAZIÇILARIN "MOLLA NƏSRƏDDİN" ƏTRAFINA TOPLANMASI

"Molla" alqışlanır çox gurultulu,
 Çünki həm məsləki, həm yolu ulu.
 Hər yanda söylenir xoş, məruf adı,
 Nəzminin, nəsrinin nəşəsi, dadı.
 Bir hiss oyandırır hər məzhək sözü,
 Şəkillər açırdı hər zəif gözü.
 Hamıda görməyə iştiaq, həvəs,
 Alır, məmnun-məmnun oxurdu hər kəs.
 Hər gün çox yerlərdə artırdı tələb
 Oldu məcmuəmiz el üçün məktəb.
 Oldu o bir güzgü Şərq üçün tamam,
 Arvad, kişi,, alim, ya avam.
 Hər kəs öz əksini görürdü onda,
 Yaxşı, yaxşı donda, pis də pis donda.
 Molla, bəy, xan belə onu alırdı,
 Duzlu tənqidlərə heyran qalırdı.
 Onlar gülürdülər haqlı söyüşə,
 Lakin başlardılar yənə döyüşə.
 Kütlə məcmuənin qədrini bildi,
 İlk nömrə bir daha təbə verildi.
 Hər yanda ariflər, nöqtəşünaslar,
 Nə ki tək erkəklər, hətta ünaslar.
 Qələm silahını aldılar ələ,
 Köhnə yığıncağa düşdü vəlvələ.
 İlk dövrdə Həqqi,¹ Həbib,² "Naümid",
 Sabir,³ Nəzmi,⁴ Razi,⁵ Məhəmməd Səid,⁶
 Məhzun,⁷ Haqverdiyev,⁸ həm Salman Mümtaz,⁹

¹ İsmayıl Həqqi (Tiflis)

² Məşədi Həbib Zeynalov (şamaxılı – Tiflisdə olardı)

³ Sabir – Mirzə Ələkbər Tahirzadə (şamaxılı)

⁴ Əli Nəzmi Məhəmmədzadə (Gəncə-Sərab)

⁵ Əli Razi Şamçizadə (Gəncə)

⁶ Məhəmməd Səid Ordubadi

⁷ Əli Məhzun Rəhimov (İrəvan)

⁸ Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev (Qarabağ)

⁹ Salman Mümtaz Əsgərov (Şəki-Aşqabad)

Şövqi,¹ Əsgərzadə,² Hatif,³ “Binamaz”,
 Sidqi,⁴ Hacinski,⁵ Nemət,⁶ Qəmküsar,⁷
 Rüstəm,⁸ Məhəmməd Səid,⁹ Xuraman,¹⁰ Memar,
 Hətta qocalardan Mirzə İsmayıl,¹¹
 Olmuşdu şadlıqla orduya daxil,
 Bizləndi mollalar, sancıldı xanlar.
 Onlar ki, yıxmışdı çox xanimanlar,
 Müftilər, qazilər, şeyxülislamlar,
 Axundlar, seyyidlər, keşiş, xaqanlar.
 Cümlə söyüldülər: çar, soltan, şahlar,
 Təsirdən düşdülər dinlər, allahlar.
 Türk işçi kütləsi, kəndli, rəncbər,
 Tutdu bundan sonra həyatdan xəbər.

MİRZƏ CƏLİLLƏ FAİQİN TƏQİB EDİLMƏLƏRİ

Kütlə bütün razı, məmnun Molladan
 Ancaq bir yan ovuc quldur, şarlatan,
 İstibdad quyruğu, şəriət qulu
 İstismar edənlər: işçi, yoxsulu.
 Beş gün yallanmaqçın axtaranlar yer
 Daim xəyanətlə edənlər alver,
 Torpaq malikləri, anbar sahibi,
 Jandarma cəsusı, xəfiyə naibi,
 Qadın cəlladları, qız dəllalları,
 Cənnət gözən üç-beş arxiv malları.

¹ Əli Şövqi Şeyxzadə (Gəncə)

² Cabbar Əsgərzadə (İrəvan)

³ Mirzə Məhəmməd Axundov Hatif (Gəncə)

⁴ Məhəmmədəli Sidqi Səfərov (Ordubad)

⁵ Mehdi bəy Hacinski “Dəmdəməki” (Bakı)

⁶ Nemət Bəsir Hacıyev (Bakı)

⁷ Əliqulu Nəcəfov (Qəmküsar) (Naxçıvan)

⁸ Rüstəm ... (Gəncə)

⁹ Məhəmməd Səid Axundzadə (Gəncə)

¹⁰ Xuraman müəllimə (Gəncə)

¹¹ Mirzə İsmayıl (Gəncə, əslən iranlı)

Bunlar “Molla Nəsrəddin”ə az-çox yazanlardandırlar ki, mən ancaq onları tanırdım
 (müəllifin qeydi).

Qəlbden düşməndilər Mollaya bütün
 Danoslar yazdılar yüzlərlə hər gün,
 Söndürmək fikriylə nur saçan şəmi
 Dağıtmaq qəsdilə ruh verən cəmi,
 Düşdükləri üçün qorxu, təşvişə
 İblislik girmişdi hamısı işə.

TİFLİS CÜMƏ MƏSCİDİNDƏ

Gündəlik məsələ olmuşdu hicab
 Ölkəyə salmışdı böyük iztirab.
 Dəymiş bir-birinə cəmi məscidlər
 Lənət sədasından titrirdi mənbər.
 Mollalar sahibsiz ittək ulayır,
 Bir çox xər müdirilər meydan sulayır.
 Mən arvad dəllalı, yüz uşaq qulu,
 Qəflət avarası, əql yoxsulu.
 Yüz oğru, yüz cibgir, beş yüz şarlatan,
 Yüz tacir, yüz cakeş, yüz millət satan,
 Bütün Mir Bağır olmuş həmnəfəs¹
 Hamı verib onun pis səsine səs.
 Dibdən tərənmişdi tam Şeytanbazar
 Bütün vermək üçün “Molla”ya azar,
 Bir gün toplandırlar Cəmə məscidə
 Etmiş Hacı Axund² məclisi çidə³
 Demişlər, “Molla”dan gəlsin bir adam
 Ta bəhsi məsciddə edək biz tamam,
 Hərgah Quran desə yox çadra, hicab
 Artıq biz etmərik bir sual-cavab.
 Yox əgər, Quranda varsa örtünmək,
 “Molla” jurnalını bağlasın gərək.
 Çatdı Mir Bağırın əmri “Molla”ya,
 Olmaz quduzları almamaq sayə,

¹ Mir Bağır – məşhur mürtece Tiflis müsəlmanlarının mollası

² Hacı Axund – yenə Tiflis mürtece mollalarından biri

³ Çidə – yığılmış (farsca)

Bir belə məclisə lakin kim gedər –
Kim getsə, özünü şeksiz, məhv edər.
Lakin hər hay-küydən qorxmazdı Ömər,
Qorxaqlar heç yerdə qazanmaz zəfər.
Verdi bu məclisə getməyə qərar:
“Qoy, – dedi, – haqq batil olsun aşikar”.

GƏNCLƏR VƏ TƏLƏBƏLƏRİN ÖMƏRİ MÜDAFİƏ ETMƏLƏRİ

Gənclər, məktəblilər duymuşdu işi
Getmişdi məclisə qırx-əlli kişi.
Hamı götürmüşdü silah gizlicə
Bəlkə rast gəldilər əyriyə-gicə.
Mənbər ətrafında tutmuşlar məkan,
Hər yerdə huşiyar olmalı insan.
Mir Bağır dırmaşib, qalxıb minbərə
..... müridləri süzdü bir kərə.
Oxudu Qurandan beş-altı ayə,
Salavat səsləri qalxdı səmayə.
Etdi ayətləri fikrincə təfsir,
Jurnal yazanları eylədi təkfir.
....., söylədi təkbir
Tapmışdır onların rəngləri təgyir.
Söz üçün yetişmişdi növbət Ömərə,
İstədi nitq üçün çıxsın minbərə,
Birdən xumurdandı mollaperəstlər
Yüksəldi hər yandan qeyzli səslər:
“Ay dinsiz, ay yolsuz, çıxma, düş yerə,
Murdar ayağını vurma minbərə!”
Deyib, Faiq səmtə etdilər hücum
Əldə xəncər, bıçaq... məqsədlər məlum.
Vurmaq, əzmək üçün onlar Faiqi,
Minbər ətrafına sardılar sıxı.
Məktəbli gənclərdən on-on beş nəfər,

Çəkib tapançanı, sıyrıb xəncər,
Azğın köpəklərlə qarşılaşdılar,
Onlar işi böylə görüb şaşdılar.
Düşdü Ömər Faiq ortaya dərhal,
Artıq buraxmadı olsun qalmaqal.
Mir Bağır ortadan durmayıb çırdı,
Sanki qorxaq kəmsiyi qırdı.
Hacı Axund dəxi dinmir, susmuşdu,
Görüb cavanları, ödün qusmuşdu.

FAİQİN HƏBSİ VƏ TİFLİSDƏN SÜRGÜN EDİLMƏSİ

Zahirdə sakitdi bir qədər ara
Lakin tez sağalır, deyildi yara.
Dindarlar hər zaman tapdıqca fürsət
Vururdu arxadan “Molla”ya zərbət.
Bir min doqquz yüz və yeddinci il
Faiq buraxmışdı böylə bir şəkil.
İmperatorlardan bir-iki nəfər,
Küçə tamaşası qurmuş müxtəsər.
Meymun surətində olan sultanı
Oynadıb-gülürlər, süzüb hər yanı.
Bundan ibarətədi şəklin məzmunu
Dindarlar bir fürsət bilərək bunu,
Bir cəsus dəstəsi çıxdı məsciddən
Hamı dilbir, sözbir, bir can, bir bədən,
Şekli apardılar düz canişinə
Ərz etdilər jurnal ziddir dinə.
Bir də sultanları edənlər təhqir
Hərgah edilməzsə, şiddətli tədbir,
Böylə təhqir edər sabah da çarı,
Rədd etmək lazımdır bu massonları.
Edildi həddindən çox hiylə, təzvir,
Axırda etdi də danoslar təsir.

Susdurdu istibdad Nemanzadəni,
Qul etmək istədi bir azadəni.
Vurdular Faiqin ağzına qıfıl,
Dedilər: çar, sultan söymə, tövbə qıl.
Lakin umulmaz ki, susmaq Ömərdən
Qorxur nə çar, Allah, nə Peyğəmbərdən.
Axır bu suç üstə tutdular onu,
İki ay həbsə də tıxdılar sonu.
İkinci əmr ilə canışın bir gün
Hətta Tiflisdən də eylədi sürgün.

BAKIDA JURNALIN HƏBSİ

Doqquz [yüz] yeddidə Bakıdayam mən,
Olmuşdur mənzilim bir beytül-həzən.
Canışın əmr etmiş qapanmış jurnal,
Etdi bu iş məni çox perişanhal.
Lakin on beş gündən sonra “Molla” mız,
Çıxmışdı küçəyə qırmızıyanız.
Polis bu qırmızı rəngdən qorxmışdu,
Tutub “Molla” mızı dama soxmışdu.
Lakin laxlamışdı çarın hər işi
Sınmışdı jandarmın, polisin diş.
Jurnal edilmişdi qanunsuz dustaq,
Polis anladı ki, yoxdur onda haqq.
Bir gün yarım sonra yenə buraxdı,
Jurnal küçələrdə yürüdü, axdı.
Lakin “müsəlmanlar” çıxıb özündən
Söyüb deyirdilər: “– Pah, evinəcən!
Yazır, zalım oğlu, yenə hicabdan
O xalis kafirdir, degil müsəlman”.
Bunu qulağımla eşidirdim mən
Deyirdim: əhsən, ay “müsəlman”, əhsən!

MİRZƏ CƏLİLİ ÖLDÜRMƏYƏ QƏSD

Öldürmək qəsdilə Mirzə Cəlili
Dibindən kosməkçün söyləyən dili.
Fitvaları ilə ruhanilərin
Təbliğ, təhrikiylə ərbabi-şərin,
Bakıda toplaşıb üç-beş şarlatan,
Mərd, igid bir qoçu seçirlər pünhan
Ki, “din əldən gedir”, Tiflisə getsin,
Cihaddır, Cəlili tapıb qətl etsin.
Aldanıb şeytana, uyub iblisə,
Mərd igid durmadan gedir Tiflisə.
Lakin Tiflisdə o, düşünür bir az,
Edir öz fikrinə özü etiraz.
Öz yurdu uğrunda axıtmuş çox qan,
Vermiş azadlıqçın yüzlərlə qurban.
Göyçək Gürcüstanın azad havası,
Silir damağında birikmiş pası.
Salır açıq gözlə hər yana nəzər
Görür qarşılaşmış xeyir ilə şər.
Lakin Gürcüstanda şəri söyürlər
Şəri, xaini açıq döyürlər.
Özü də xainmi? – düşür təşvişə
Tüpürür uyduğu bu alçaq işə.
Olur gəldiyindən qoçu peşiman,
Əstəğfir söyləyib sahibi-iman,
Yazır idarəyə xırda bir məktub
Şərh edir məktubda nə isə mətlub,
Əttövbə söyləyib, qayıdır gəri,
Olsun lap cənnətdə qoçunun yeri.

BƏZİ ARİFNÜMALARIN YALTAQLIQLARI

Bəzi ariflər də söydü “Molla” nı
Çünki bəslənmişdi din ilə qanı.
“Molla” hicab sözü atdı ortaya
Dedi: çadra deyil abi-ru, həya.

Bilikdir arvadın örtü, isməti,
Çadranın ismətçün yoxdu qiyməti.
Əsla gözləmədən Haşım bəy Vəzir
Etdi məsələni axund tək təbir.
Onda "Səda"nın¹ da mühərrirləri
Molla, axund idi, səfeh, sərsəri.
"İşıq" müdiriəsi Xədicə xanım²
Öylə şit söydü ki, qaraldı qanım.
Xanım özü bilməz nə şeydir hicab,
Sinə, qollar açıq, firəngiməab.
Gülərdi hər kəsə kirşanlı üzü,
Gəzirdi azadə gecə-gündüzü.
Lakin o çadraya çıxdı tərəfdar
Qoçu, ruhanitək eylədi rəftar.
Tiflisdə ikən o çox incəlmişdi
Fəqət o, Bakıya indi gəlmişdi.
Bakıda mollalar, qoçular vardı,
Təməllüq etməsə, dalda qalardı.
Möhkəm tənqid etdim mən Xədicəni
Yəqin söyür dostum, indi də mənə.
Hətta Şuşadan da bəzi məşahir,
Başda olmaq üzrə İbrahim Tahir³
Cəlili həcv etdi, "Molla"ya söydü
Zurna-qaval çaldı, nağara döydü.
Açdı səhifə həm onlara "İrşad"
Çünki edilmişdi söz, kəlam azad.
Arifnümaların pozuqdu başı,
Çıxmışdı meydana ustad yanaşı.
Keçmiş Qarabağda bir qayda vardı,
Xanların, bəylərin gözləri dardı.
Rəiyyət sinfinə qız verməzdilər,
Gərək bəy qızına bəy olaydı ər.
Palto, çəkmə geymək xəlqə yasaqdı,

Kim ki rəiyyətə, işi axsaqdı.
Dəllək, dəmirçilər palto geyəmməz,
Çəkməni bəy geyər, bu-o geyəmməz.
Boz palto geysəydi kəndli, ya çoban,
Bəylər tən bölərdi onu ortadan.
Cəlil rəiyyətə, həm də qırmızı
Lakin almışdı o gedib bəy qızı.
Bundan da qızmışdı qarabağlılar,
Başlar qalınlaşıb, börk olmuşdu dar.¹

MİRZƏNİN MƏSLƏKİ

Keçmişdi çox illər bunun üstündən
Məcmuə Bakıda çıxan gündən şən,
Cəlilə keçmişdən edirdik söhbət
Bu hallar düşdükcə yada həqiqət,
Gülür, Mirzə edib fikrində davam
Deyirdi: qoy söysün bizə hər əvam.
Biz də onlar kimi küsüb qaçmarıq,
Onları söyməyə ağız açmarıq.
Bir çox həqiqətlər görmüşkən, Cəlil
Əslən məsləkini etmirdi təbdil.
Hətta idarəyə gəldikdə Tahir
Heç də narazılıq etmirdi zahir.
Onun yazısına yer də verirdi:
– Nəzmi, sən keçmişə baxma, – deyirdi.
Bizim məcmuəmiz xalq üçündür bil
Bizə söyənlərə söymək düz deyil.

¹ Mirzə Cəlil "Şərqi-Rus"da işlədiyi zaman möhtərəmə Həmidə xanım Cavanşirski öz mülki işlərindən ötrü Tiflisə çox gedərdi və Məhəmməd ağa Şaxtaxtınskinin qardaşı (adını unutmuşam) evində qalardı. Orada Mirzə ilə Həmidə xanım Məhəmməd ağanın vasitəsi ilə tanış olmuşlar və sonra da evlənmişlər. "Molla Nəsrəddin" in maliyyə cəhətdən axsaqlığı günlərdə Həmidə xanımın çox kömək və yararlığı olmuşdur. Həmidə xanım oxumuş bir qız olduğu üçün açıq gəzərdi. Gəncəyə də çox gələrdi, açıq geyimli bir türk qadını görənlər gəncəlilər məəttəl və heyran qalardılar.

¹ "Səda" – Haşım bəy Vəzirovun imtiyaz və müdirliyi ilə çıxan bir qəzet idi.

² Xədicə xanım Əlibəyova – "İşıq" adlı qadın məcmuəsinin müdiriəsi idi.

³ İbrahim Tahir – məşhur şuşalı şair. Onun hərəkətləri barədə Mirzə Cəlil özü mənə təfəsilən təkrar söyləmişdi. Mən ancaq adını və işini xatirə salmaqla kifayətləndim.

“Şəlalə” ilə də çox vuruşduq biz¹
Yoxdu bu jurnalda türk dilindən iz.
Yarı ərəbcəydi əsar, məqalə
Gülmək lazım idi bu qəmli halə.
“Qonağa hörmət”i atıb, unutduq
Səbribəyzadəni atəşə tutduq.²
Həqqiyə heç vermək olmaz idi həqq³
Ona dil öyrətmək lazımdı mütləq.

“MOLLA NƏSRƏDDİN” İDARƏSİNDƏN İLK MƏKTUB

Bunca çətinliyə, hücumə rəğmə
“Molla” öz nəşrində davam edir şən.
Doqquz yüz səkkizdir, kənddəyəm, bir gün,
Yaydır, kənd işiylə məşğulam bütün.
Poçt ilə Tiflisdən bir məktub aldım,
Zərfi yırtıb ona tez nəzər saldım.
Yazmış idarədən məktubu Faiq,
Həm də bilmiş məni təqdirəlayiq.
Jurnal yayılmış artıq çox geniş,
Daha çox yazmamı etmişdi xahiş.
Jurnal bizə para vermədiyindən,
Məzərət yazmışdı – heyran qaldım mən.
Qəzet yazılara verərmi para?
Bunu bilmirdim ki, mən bəxtiqara.
O vaxt dirçəlmişdim, bir azca sazım
Məktuba cavab da mən böylə yazdım:
“Faiq! Nə sözdür bu, pul nədir məgər?
İncirəm pul adı çəksəniz əgər,
Eyibdir bu sözlər, qardaşım, gözüm,
Pul nədir? Qurbanam “Molla”ya özüm”.

¹ “Şəlalə” – Bakıda çıxan ədəbi bir jurnal

² Səbribəyzadə – çox qəliz yazan türkiyəli şair

³ “Həqqi” – “Şəlalə”nin sahibi İsabəy Aşurbəyov

Canım tək sevirdim bu məcmuəni
Doğrusu, lap aşıq etmişdi məni.
Faiqin məktubundan sonra lap coşdum
Müxəmməslər yazdım, qoşmalar qoşdum.
Bir gün də məxsusən, Tiflisə getdim
Tapıb rəfiqləri ziyarət etdim.
Rəssam Rotterlə də görüşdüm o gün,
Mahir bir ustaddı, hər kəsdən üstün.

ÜNSİZADƏ KAMAL ƏFƏNDİ İLƏ TANIŞLIQ

Bu dəfə Hatiflə Tiflisdə ikən
Ünsizadə ilə tanış oldum mən.
Vardı kiçik, gözəl bir mətbəəsi
Çoxdu təmizliyə onun həvəsi.
Maşınlar, kassalar par-par parlardı
Hər künc, hər bucaqda səliqə vardı.
Burada çıxırdı həftəlik “Məzhər”
Bu qəzet yaşadı çox az, müxtəsər.

PROFESSOR ƏLİ BƏY HÜSEYNZADƏ İLƏ TANIŞLIQ

Doqquz yüz yeddide Gəncədə bir gün
Bəzi rəfiqlərlə görüşmək üçün
Hatiflə keçirdik bazar başından,
Birdən Hatif durdu verərək nişan.
– Bax, – dedi, – o gələn Əli bəydir, dur,
Türklərdə yeganə alimdir məşhur.
Hatif Əli bəylə tanışdı çoxdan
Mən indi tapmışdım görüşə imkan.
Əli bəy yetişdi, salamlaşdılar,
Görüşüb, məhəbbət etdilər izhar.
Hatif ona etdi məni də təqdim,
Əl verib görüşdük, şad oldu qəlbim.
O, mehmanxanada etmişdi mənzil,

Mehmanxana bizdən çox uzaq deyil.
Ədib bizi etdi mənzilə dəvət,
Getdik, hər tərəfdən edildi söhbət.
Hicabdan, qızların oxumasından,
Maraqlandığımız çox işdən haman
Biz professoru suallar verdik:
“Din – elmə, ürfana ziddmi?” – dedik.
Əli bəy dedi ki, bütün dinlərdən
İslam dini elmə yaxındır hökmən.
Həm oğul, həm qızı oxutmaq gərək,
Maarif uğrunda sərf edin əmək.
Əli bəy “Kaspi”nin müdiri ikən
Şuşa qəzasının naçalnikindən
Şikayət məktubu çap etdiribmiş,
İndi məhkəməyə verilmişdi iş.
Ədib məhkəmədə bulunmaq üçün,
Bakıdan Gəncəyə gəlmişdi o gün.
Məhkəmə müxbirə verdi bəraət,
Düzdü naçalnikdən olan şikayət.

SABİRİN VƏFATI

Rövnəqli, rövsəndi jurnalın işi
Artıq axundların sınımışdı dişi.
Bizi edirdilər yenə də təkfir
Lakin buraxmırdı təkfirlər təsir.
Get-gedə həyatda hal dəyişirdi,
Maarif, məktəbə xəlv isnişirdi.
Çərnlər qonulmuşdu dəmir üstünə
Sürətlənir idi iş gündən-günə.
Aylar bir-bir keçir, ötürdü illər,
Xeyli azalmışdı söyüşlü dillər.
Gəldi şəmətli on birinci il,
Bizimlə davrandı qeyri-mötədil.
Təqdir edilməyən həyatda ikən
Bir hörmət görməyən el tərəfindən.

Yoxsulluq atəşi üzrə qovrulan
Varlığı ehtiyac içrə sovruvan,
Sabun tiyanının yanında bişən
Ömründə birçə il, gün görməyən, şən,
Daim qoltuğunda olmayan para,
Dərddən ciyərləri, ürəyi yara,
Lakin bu hal ilə elçin ağlayan
Axır böyük qəlbi vorəm bağlayan
Yurdun tək şairi möhtərəm Sabir,
Güc-qüvvəti bitmiş bu böyük şair
Berk xəstə halında Tiflisə gəlmiş
Mirzənin evində qalib dincəlmiş,
Həkim çağırtdırmış, işlətmış dərman
Lakin sağalmağa tapmamış imkan.
Sidqi etmişsə də ona çox xidmət
Hər gün çəkmişsə də fiziki zəhmət,
Bir dürlü olmamış dər, dərmanpəzир
Dərman da, doktor da etməmiş təsir.
Dönmüş Şamaxıya, etmişdir vəfat,
Bitmişdi böyləcə bu qəmgin həyat.
Mana bu hadisə çox təsir etdi,
Çünki əldən böyük bir şair getdi.
Yazdım bir mərsiyə, ona ağladım,
Ağlar misralardan əklil bağladım.
Sağkən eləməzdim mən ona yardım,
Çünki ondan bədənə hala düşürdüm.
Lakin “Hophopnamə” çap ediləndə
Etdim kömək ona bir azca mən də.
Bir az özüm qoydum, bir az topladım,
Atdım bu yolda mən mədəni addım.
Göndərdim Bakıya əlli dörd manat
Sabir xatirəsinə kiçik bir sovqat.¹

¹ O vaxt mən bu pulu “Şələlə” məcmuəsi idarəsinə göndərdim. İsa bəy Aşurbeyli bu pulu yetirib, özümə də məktubla xəbər vermişdi. Pulun siyahısı “Tərəqqi”dəmi, “Tazə həyat”dəmi dərc edilmişdir.

Mirzə özü etdi mənə etiraf
 Dedi: – Həyatımda vurmam boş laf.
 Sabirə mən pul sərf edə bilmədim,
 Çünki sərf etməyə yoxdu qüdrətim.
 Lakin möhtərəmə Həmidə xanım¹
 Demiş ki: var buna mənim imkanım.
 Göstərmiş Sabirə xeyli iltifat,
 Etmişdi xərc ona üç-dörd yüz manat.²
 Mən əsla deməm ki, pisdir qənaət,
 Lakin qənaəti Mirzə, nəhayət,
 Sıxıb xəsisliyə çevirmiş idi
 Bu da sevilməyən bir dadsız işdi.
 Evdə yatır xəstə, çay lazım ona,
 Tez-tez qatıq, ya süd, ya ki perzana,
 Lakin israf etməz bir pul da Cəlil
 Bir gün çaysız qalıb Sabir, açmış dil.
 Özgə bir evdədir xəstə, həm qonaq,
 Bir də çay istəmək olmazmı çox ağ?
 Şair ən sonunda gəlmiş də tənqə
 Salmış ciddi sözü məzhək bir rəngə,
 Etmiş zərifanə bircə beyt inşad,
 Mirzəyə etmiş o, bu dildə feryad:
 “Molla, səmavərindən dərda, həzar dərda,
 Bir istəkəni indî, bir istəkəni fərda”.

Belə xəsisliyi Mirzə Cəlildən
 Sabirdən on dəfə artıq gördüm mən.

¹ Həmidə xanım – Mirzə Cəlilin həyat yoldaşı. Qarabağlı Əhməd bəy Cavanşirskinin qızı.

² Bəzi yoldaşların dediyinə görə, Sabirə xərclənən pul bu qədər deyil, az miqdarda imiş. Bu söz də həqiqətə yaxındır.

“Molla”nın nəşrindən sonra bir zaman
 Aldı – jurnal vermək, – Bakıda meydan.
 Nəinki kütləni etməyə təmin,
 Xüsusi mənfəət, məqsədlər üçün
 Çıxdı bir az müddət “Bəhlul”, “Kəlniyyət”,
 Lakin qazanmadı heç biri şöhrət.
 Sonra “Zənbur”¹ adlı çıxdı bir jurnal,
 Bu da olamıdı “Molla”ya misal.
 Doktor Axundovdu sahibimtiyaz
 Olmadı bunda da iştirakım az.
 Doktor Əbdülxalıq yazmış bir məktub.
 Bilmişdi “Zənbur”da yazmalı mətlub,
 Mən də bu məcmuə etdikcə davam
 Yazmışdım nəzm-nəsr, il yarım tamam.
 Lakin doktordan da bir sürtük şaha
 Bunca işə qarşı görmədim baha.
 Ancaq Əzimzadə, ya ki Mürteza²
 Yaxşı məktub yazar, atar xoş imza,
 Çox-çox edərlərdi yazmamı rica.
 Allah məqamların eyləsin uca.

Bakıya gəlmişəm bir işçin yenə
 Deyil xatirimdə zaman-ay, sənə
 Bir gün Qafur Rəşad görərək məni³
 Dedi: “Doktor görmək istəyir səni.
 Olardı çox yaxşı mümkün etsəniz,
 Bir gün idarəyə doğru getsəniz”.

¹ “Zənbur”un sahibi-ımtiyazı və müdiri: doktor Əbdülxalıq Axundov

² Əzim Əzimzadə – rəssam, məcmuənin katibi idi. Əzim vəzifədən çıxarılandıqdan sonra Mürteza bəy Palavandov onun yerinə keçmişdir.

³ Qafur Rəşad – kiçik mətbəəsi olan və doktorun yaxınlarından yeni tanıdığı bir sima.

Düzü, idarəylə yox idi aram,
Son aylar düz yoldan çıxmışdı tamam.
Məcmuə olmuşdu elə bir alət
Şəxsi məqsədlərcin çıxırdı, fəqət.
Şəxsi bir alət ki, oldu mətbuat
Artıq ondan xəlqə fayda umma, at.
Çoxdandı kəsmişdim, vermirdim yazı,
Çünki idarədən deyildim razı.
Bununçun olsa da bir fayda mana,
Dəvətə etmədim əsla etina.

“MƏZƏLİ”DƏ YAZIRAM

“Səda”nın sahibi Haşım bəy Vəzir,
Bir jurnal verməyi etmişdi təbşir.
Məshək, müsevver, həm “Məzəli” adı,
Doğrusu, az idi məzəsi, dadı.
Vermişdi məktubla mana da xəbər,
Mən də edilmişdim, sözsüz, səfərbər.
Həm nəzmən, həm nəsrən verirəm yazı,
Salmır Haşım bəyi az yazı razı.
Doqquz yüz on dördə iş getmiş şuluq,
Yenə lap pulsuzdum, etmirəm şuxluq.
İyundan başlamış yayda quraqlıq,
Taxıl xarab olmuş, yanıbmışdı pambıq.
Boreları verməyə yox idi imkan,
Kəndli rəncbərler ağlayırdı qan.
Yazdım pul haqqında bir mənzumə mən,
Haşım bəy qalmışdı çox məmnun məndən.
Qılmışdı şeir ona olduqca təsir,
Həddindən çox artıq etmişdi təqdir.
Müfəssəl bir məktub yazmış o zaman,
Etmişdi fikrini o böylə bəyan:
“Türk, fars, ərəbcə də – pul haqqında mən,
Gördüm çox mənzumə gözəl müstəhsən.
Lakin sənün “Pul”un hepsindən gözəl,

Bunda bir fəlsəfə vardır bibədəl.
Parlaq istiqbala maliksən, düşün,
İşlə, öz üstündə istiqbal üçün.
Əcdad tənbelliyi tutmasın, sakın,
Təqdir ediləcək günlərin yakın”.

Məktubla birlikdə iyirmi manat,
O, pul da etmişdi poçt ilə bərat.
Bu ilk pul idi ki, yazıdan aldım,
Fikr etdim bir müddət, həm məmnun qə

ƏLİ RAZI VƏ CƏFƏR BÜNYADZADƏNİN XAHİŞ

Buraxmış çoxdandı əski bəyazi,
Bakıda “Tuti”də¹ işləyir Razi.
Bir məktub göndərüb bu əski rəfiq,
“Tuti”də yazmağa etmişdi təşviq.
Həm də Bünyadzadə² qeyd edib salam.
Yazmaqçın etmişdi o da istiraham,
Yazmış bir məktub da Müznib Əliabbas
Etmişdi “Dirilik”də yazmaq iltimas,
Bir də verirdi o, “Babayi-Əmir”.
Bunlar edirdilər virani təmir,
Mən də verilseydi hayandan “zakaz”,
Yazırdım həpsinə, etmirdim “atkaz”.
Kağız, marka, boş vaxt olurdu məndə,
Paraya çox da bənd deyildi bəndə.
Mən ancaq ağlardım ümumi dərdi,
Şəxsi-qərəzçin heç söymədim fərdi.
Bunlar ömr etdilər gərçi az zaman,
Lakin qələm, xəncər, çəmil oldu qan.

¹ “Tuti” – Bakıda çıxan şəkiltsiz bir gülgi məcmuəsi

² “Tuti”nin müdiri Cəfər Bünyadzadə

Durdu bu jurnallar dimdik-dimdiyə,
Hər biri Bakıda bir "mənəm!" deyə.
Ümumi cəbhəni tam untdular,
Ədiblər ədəbsiz bir yol tutdular.
Cəfər də, Müznib də çoxlu söyüldü,
Axırda ortada Razi döyüldü.¹
Böylədir Bakının keçmiş, halı,
Füruşə getməyir qəribin malı.

"Babayi-Əmir"də də, "Tuti"də də mən,
"O" imzası ilə yazardım həməni.
Görüb imzaları bir çocuq ədib
Bu "qanunsuz işi" etməmiş təsvib.
Demişdi: "Heç dözmək olmaz bu hala
Nəzmi bu hər iki düşmən jurnala.
Eyni imzalarla göndərir yazı,
İdarələr necə olurlar razı?
Ya "Babayi-Əmir", ya "Tuti"ni seçsin
Bunların birindən mütləq vaz keçsin!"
Lakin qanmırdı ki, bu çocuq ədib
Bunu o etmərsə, etməsin təsvib.
Mən xidmət etməirdim bir şəxsiyyətə,
Xadiməm millətə, insaniyyətə.

SALMAN MÜMTAZLA İLK GÖRÜŞ

Doqquz yüz on iki sənədə Salman,
Aşqabaddan Tiflisə getdiyi zaman.
Dəli Məhəmmədli stassionundan
Kəndə bir məktubça etmişdi rəvan.

¹ "Tuti" ilə "Babayi-Əmir", doğrusu Cəfərli Əliabbas arasında başlanan qələm müharibəsi axırda çəməqlə mübəddəl oldu. Əliabbas, qardaşları ilə "Tuti" idarəsinə hücum edib Əli Razini (çünki...) yaxşıca kətəklədilər.

Yazmışdı: "Vəqtiniz müsaid isə
Gəzmək, görüşməkçin gəlin Tiflisə.
Mümkün olmadıqda – mən dönen zaman
Taparıq görüşə Gəncədə imkan".
Yaydı – getmək mana deyildi mümkün,
Kəndli ayrılamaz işindən bir gün.
Keçdi bu məktubdan sonra ay yarım,
Bir dəfə Gəncəyə düşdü gūzarım.
Tanış bir dükana tez-tez gedərdim,
Orada işimi təmin edərdim.
Getdikdə bir yol da bu dükana mən,
Gördüm ki, bir cavan əyləşibdir şən.
Onun tanış gəldi siması mənə,
Təsadüf etmişəm sandım Salmana.
Çünki idarədə bir əksi vardı,
Həmin bu gənc sima ona oxşardı.
Edirdi çox yardım "Molla"ya Salman,
Açar abunəyə geniş bir meydan.
Həm də verərdi çox şeirlər, yazı,
Vardı bir məktubu həftədə, azı.
Derdik idarədə – "Odlu türk" ona,
Dedim, əlbət, bənzər insan insana.
Bir söz soruşmadım, utandım fəqət,
Tanış dükənçiyə başladım söhbət.
İş bitdi, döndüm mən, atdım beş addım,
Məlum olmuş imiş Salmana adım.
Bir əl qucaqladı məni arxadan,
Dönüb baxdım – haman əyləşən cavan.
– "Kefsiz", qaçma, – dedi, – tapmışam səni,
Neçin tanımadın əvvəl sən məni?
Böylə tanışlıqdan biz olduq çox şad,
Sanki qovuşmuşdu Gəncə-Aşqabad.
Çox gəzdik, dolaşdıq, yetişdi axşam,
Yoxdu elektrik, yandı çıraq, şam.
Yaxın yoldaşlardan beş-altı nəfər,
Bir-bir topladılar vermişdim xəbər.
Etdim hamısını Salmanla tanış,

Söhbət səmimiyyət, iltifat, alqış.
O vaxt evim yoxdu Gəncədə mənim,
Bütün kənddə idi külfət, məskənim.
“Avropa” adlı var bir mehmanxana,
Yemək ləzzət verir orada cana.
Çəkdim bu dəstəni düz “Avropa”ya,
Girdik hazırlanmış sərin odaya.
Verdim Salman üçün yaxşı qonaqlıq,
Yeməklər yeyildi, içildi sağlıq.
Saat iki idi, başları atdıq,
Rahat bir ruh ilə uzanıb yatdıq.
Ertəsi gün axşam çıxdıq Gəncədən,
Dəlīməhəmmədlidə durduqda trən.
Saldım, vidalaşıb yola Salmanı,
Getdim payan kəndə, at, fayton hanı?...

Nəşriyyat işinə doğru o zaman,
İlk addım atmışdı cürətlə Salman.
“Hatif İsfahani”nin tərcibəndin
Tərcümə haliylə, qabığı zərrin,
Kitabça şəklində çap etdirmişdi,
Mənə də bir nüsxə pay götürmüşdi.

MƏHƏMMƏD ƏLİ SİDQI MÜVƏQQƏTİ MÜDİR

Mirzə Qarabağa gedirdi sıx-sıx,
Kənddə əkirdi o taxıl və pambıq.
Bəzən adamsız da qalırdı jurnal,
Çıxırdı ortaya istənilməz hal.
O vaxtlarda Sidqi Məhəmməd Əli,
Oxumuş bir gənc idi, həm səliqəli.
Mirzə cəlb elədi onu jurnala,
Son qoymaq istərdi bu axsaq hala.
Sidqi müvəqqəti olmuşdu müdir,
İşi tərətmişdi bir az bu tədbir.

Bu hal da etmədi lakin çox davam,
Dönməzdi bir daha keçmiş – ilk əyyam.
Sidqi on birinci ildə getmişdi,
Bakıda başqa yer işğal etmişdi.
Birdən min doqquz yüz on ikinci il,
Məcmuə düz dörd ay eylədi tətıl.

ƏLİQULU NƏCƏFOVUN (QƏMKÜSAR) JURNALA ŞƏRİK OLMASI

Pozulmuş Culfada ticarət işi,
Artıq doğruldamır parlaq keçmişi.
Yoldaş Əliqulu, şair Qəmküsar
Tiflisə getməyə vermişdi qərar.
Olmuşdu jurnala Cəlillə şərik,
Biz də bu təşriki etmişdik təbrik.
Nəşrə əvvəlkitək başladı jurnal,
Halbuki yox idi buna ehtimal.
Mən də o dəmlərdə boş deyil kisə,
Gedirdim gəzməyə sıx-sıx Tiflisə.
Bir iş üz vermişdi o günlər həməni,
Getmişdim Tiflisə bir yoldaşla mən.
Getdim idarəyə hər işdən əvvəl,
Verdik – tanış olub – Qəmküsara əl.
O, şən bir şəxs idi, həm dərviş məşrəb,
Dostluq bir rəsmiyyət etmədi tələb.
Olduq az müddətdə “sənli-mənli” biz,
Öymə, tərifləmə, intiqad, təqriz.
Söhbətdə ikən biz, Mirzə də gəldi,
Məclis genişləndi, sözlər incəldi.
Vardı Qəmküsarda geniş hafizə,
Əski, yeni çox şeir oxudu bizə.
Vəqti keçirdik xoş, qalxdım ki, gedim,
Üzr istəyib, “vacib işim var”, – dedim.
“Yox-yox, belə olmaz, – dedi Qəmküsar,
Əyləş, çörək yeyək, bozbaşımız var”.
Nəşrindən jurnalın keçir yeddi il,
Cəlil bir dəfə də açmamışdı dil

Ki, öyləş çay içək, ya çörək yeyək,
 Bir az məşğul olaq, danışaq, deyək.
 Biz ondan ummurduq bir qəpik para,
 Öyrənməmişdik də heç qanarara.
 Lakin, heç olmazsa, bir quru təklif
 Olsa, pis olmazdı, edərdik tərif.
 Hər nə isə, öyləşdim, gəlmişdi bozbaş,
 Xırda bir boşqabdı, iki-üç lavaş.
 Cəlil, Rzaqulu, Qəmküsar, Əsəd.
 Vurduq bu bozbaş, deyildi az bəd,
 Bu ilk bozbaşdı ki, Molladan yedim,
 Hər bir tikəsinə min şükür dedim.
 Deyildi çay vaxtı, Mirzə tez getdi,
 Məni Qəmküsara tövsiyə etdi.
 Kəndli yeyir gündə azı üç çörək,
 Onu doyurmazdı beş loğma çörək.
 Bu beş loğma bozbaş məni çox sıxdı,
 Qalxdım, Qəmküsar da mənimlə qalxdı.
 Maydı, şən bağların birinə getdim,
 Dərhal yaxşı yemək sifariş etdim.
 Yolda Qəmküsarla doyunca vurduq,
 Onca pive içdik ki, lap düz durduq.
 Saat ondu gecə, çıxdıq bağçadan,
 Doldu məsərrətlə, gülüşlə hər yan.
 Qolovinskiyə keçdik Veradan,¹
 Bir az seyrəlmişdi küçədə insan,
 Gecdi, istəyirdik gedək mənzilə.
 Birdən biz rast gəldik Mirzə Cəlilə,
 Mirzə oldu yenə çox əhvalpürsan.
 Dedi: “– Aclığınız olsa, var imkan,
 Mən də tək qalmışam, buyurun gedək,
 Bir yerdə öyləşək, yemək meyl edək”.
 Böylə bir təklifə kim qulaq asmaz?!
 Çünki həyatda bu, üz verir çox az.
 Biz də naz etmədən verdik qol-qola,
 Düşdük Mirzə ilə sevinclə yola.

¹ Qolovinski və Vera – küçə adıdır.

Mirzənin dəvəti etmiş mat bizi,
 İndi götürmüşdü xəyalat bizi:
 “Mirzə aparacaq bizi bir bağa,
 Qonaq edəcəkdir yumurta, yağa.
 Əlbəttə, olmaz ki, içkisiz yemək,
 Pive gətirəcək yəqin bir çəllək”.
 Mirzə ağır-ağır yol tutub gedir,
 Ətrafı dinləyir, gəh söhbət edir.
 Qolovinskiden aşdı Veraya,
 Yahu, Mirzə gedir böylə haraya?!
 Mirzə birdən-birə çevrildi sola,
 Karvan düzəlmişdi başqa bir yola.
 Girdi bir iranlı aşxanasına,
 Od vurdu “Kefsiz”in lap babasına.
 Dükanda bir bölmə vardı taxtadan,
 Bir miz, iki səndəl yerləşir haman.
 Mirzə bu bölməyə yönəlmişdi düz,
 Biz də onu təqib etmişdik, sözsüz.
 Mayın son günləri havalar sıcaq,
 Qıjqırmış bir qoxu verir qab-qacaq.
 Bölmə dar, bürküdür, hər yan çirkli, yağ,
 Ölgün işıq verir bir kiçik çırağ.
 Hər nəyə, yerləşdik bu dar bölmədə,
 Nəşə, xəyalplov tamam ölmədə.
 Mirzə ismarladı bir çölmək piti,
 Səkkiz qəpik idi onda qiyməti.
 Bir rüb yarım çörək, bir bardaq da su,
 Bizim redaktorun qonaqlığı bu.
 Bir çirkin döşüklü aşbaz şagirdi,
 Əlində bir peysər içəri girdi.
 Düzdü sifarişin Mirzənin mizə,
 Mirzə təklif etdi yeməkçün bizə:
 “– “Kefsiz”, buyur, – dedi, – Qəmküsar, buyur,
 Gördün yemək vardır nə çəkin, nə dur”.
 Biz etdik razılıq, “yemişik” – dedik,
 Lakin israr etdi, biz dəxi yedik.
 Məxləs, yemək bitdi, çıxdıq bölmədən,
 Bizdə ilıq tərtdi tam paltar, bədən.

Gəldi qanlı, qorxunc on dördüncü il,
 Nə tərifə söz bəs, nə təqrirə dil.
 İyulda başladı Avropa hərbi
 Bir yanğın qapladı Şərqlə Qərbi.
 Dünya jandarmalıq rolu oynayan
 Çar dövləti ilə qürurlu alman.
 Dəhşətlə girdilər bu qanlı hərbe
 Sarsıdır dirliyi bir ağır zərbə.
 Əsgər alındılar milyonlarla can,
 İşçi qanı ilə qızardı meydan.
 Qaldı şən tarlada kəndlinin xışı,
 Gəldi fəlakətli hərbin ilk qışı.
 Qaldı ekilməmiş kəndlərdə zəmi,
 Xalqa üz göstərdi səfalet dəmi.
 Hər səmtə yağmaqda şiddətli bir od,
 İşdən bir-bir düşdü fabrika, zavod.
 Başladı ölkədə bir ağ ehtikar
 Dövlət də, kütlə də oldu tar-mar.
 Makulat qıtlaşdı, qalxdı qiymətlər,
 Minlərlə ailə oldu dərbəder.
 Hərbe qarışmışdı büsbütün cahən,
 Oldu çox şəhərlər, ölkələr virən.

“MOLLA NƏSRƏDDİN” MÜDİRLƏRİNİN
 SƏYAHƏTƏ ÇIXMASI

Hərbdən az çəkmədi “Molla” da zərər,
 Etmişdi maliyyə işinə əsər.
 Kağız, daş mətbəə olmuşdu baha
 Başqa çətinliyə yoxdu intəha.
 Axsadı hər üzden jurnalın işi,
 Tutmurdu haliylə parlaq keçmiş.
 Bundan qurtulmaqçın Mirzə, nəhayət,
 Yapsın – düşünmüşdü – o bir səyahət.

Doqquz yüz on beşdə qalxdı Tiflisdən,
 Gəldi Qəmküsarla Bakıya ilkən.
 Bakı arifləri şad qucaq açdı,
 “Molla Nəsrəddin”ə hörmətlər saçdı.
 Onillik bir yubiley tərtib etdilər,
 Onu alqışladı qadınlar, ərlər.
 “Ölülər” ilk dəfə səhnəyə çıxdı,
 Dinin, şəriətin rüknini yıxdı.
 Bu qəbul Bakıda keçdi çox parlaq,
 El varlıq göstərdi indicə ancaq.

“Molla” səyahəti etdirdi davam,
 Böylə Türkünə gəzdlər tamam.
 Keçib Rusiyadan döndü Qafqaza,
 Həm ruhən, həm cismən sağlam, tap-taza.
 Lakin Aşqabadda tutmamışdı iş,
 Dindarlar təbliğət aparmış geniş.
 Vermiş qubernata danos babilər,
 Ortaya atmışlar iblisənə şər.
 “Ölülər” səhnəyə qoyulmamaqçın
 Şikayət etmişlər qəlblərində kin.
 Tamaşa hazırkən qubernatordan
 Oynamamaq üçün gəlmişdi fərman.
 Şəhri tərək etmişdi Mirzəgil dərhal,
 Bəhanın boynunda qalmışdı vəbal.

Ə.QƏMKÜSAR SƏRAB KƏNDİNDƏ

Bir gün iş vaxtından sonra evdəyəm,
 Məşğulam, qarşımda iş, dəftər, qələm.
 Birdən astanadan girdi bir uşaq
 Ölmüş, qorxmış kimi, al üzü ap-ağ.
 Dedi: “– Bir rus bərklü, çiyində əba

Gözündə çeşmək var, əlində əsa,
Məni göndərdi ki, çağırım səni
Lakin çəp-çəp baxır, qorxutdu məni”.
Çıxdım ki, rus börklü böylə kim ola?
Düşmüş nə yerdən o, bu kəndə yola?
Çıxdıqda doqqaza gördüm Qəmküsar,
Əsla deyildim mən buna intizar.
Əvvəl inanmadım mən öz gözümə,
Sonra toxdaq verib bir az özümə
“– Xoş gəlmisən, – dedim, – sən bu diyara,
Söylə, bəs sən hara, bu yerlər hara?”
Qaynar məhəbbətlə çox sevə-sevə
Əski rəfiqimi apardım evə.
Dostum səyahətdən bəhs etdi uzun
Hər sözdə tənqidi, tərifdən əfsun.
Ən sonda şərh etdi əsl məqsədi.
“– Gəlməkdə mətləbim bax, budur! – dedi.
“Ölümlər” oynamaq lazım Gəncədə
Təşəbbüs zənnimcə xoşdur, sənəcə də.
Lakin yox Gəncədə bir dostum, aşnam,
Təkbaşə olar bu çox çətin tamam.
Gəldim ki, bu işdə edəsən kömək,
Çünki bu yerlərdə, dostum, sənsən tək”.
“– Dostum, bunlar, – dedim, – düzələr bütün,
Səbr eylə, rahatlan sən hələ üç gün.
Kənddə gözəl yemək, təmiz su, hava,
Şəhrə çox tələsmək, deyildir rəva”.
Zatən Kəhrizlidə¹ qalmış Qəmküsar,
Xeyli kökəlmişdi, etdi ehtizar.
Mümkün olduqca qoy şəhrə tez gedək,
Teatro işlərin yerbəyer edək.
Kənddə payız gəlmiş, başdan aşmış iş,
Qızğın bir çarpışma, meydanı geniş.
Vardır mane hər gün, hər an ehtiyac
Lakin bu da vacib... qaldım naəlac.

¹ Kəhrizli – Həmidə xanımın kəndidir.

Üç gün bundan sonra getdik şəhrə biz,
Mənzil tutub qoyduq səndəllər və miz.
Çoxdan var Gəncədə dram krujoku,
Dostumdu sədr həm, üzvdür çoxu.
Qismən sənətkardı, qismən həvəskar,
Eylərdi səhnədə ləyaqət izhar.
Hamısı toplaşdı verdikdə xəbər
Əsər başlandıqda məşqə mötəbər
Vacib işim vardı etiraz etdim,
Dostumdan ayrılıb, mən kəndə getdim.
Tapşırıdım dostlara Qəmküsarı mən,
“Hörmət edin, – dedim, – çox artıq məndən”.
Keçdi on səkkiz gün, gəldi bir xəbər,
Mən şəhrə getməyə olmuşdum müztər.
Dostlar deyirdilər: “Rəhbər Qəmküsar,
Dəstəni çox qoyur işsiz, intizar.
O, bir gün ya gəlmir, ya gəlib gedir,
Həftədə beş dəfə məşqi tərki edir.
Hər yeri axtarır, tapmırıq fəqət.
Yoldaşlar inciyir, iş gedir səqət
Şeyx Nəsrullah rolunu götürmüş özü,
Boş qalır məşqdə hər dəfə sözü.
İndi də üç gündür ortada yoxdur,
Dəstədə narazı qalanlar çoxdur.
Oynansın vaxtında hər oyun gərək,
Elan da verilmiş... Bu, deyil hənək.
Eyibdir bu oyunun olammas sonu,
Sən allah, tap gətir krujoka onu”.
Başladıq etməyə məxfi axtarış
Axtardıq hər yeri biz qarış-qarış.
Nömrələr, aşxana, çayçı, meyxana
Baxırdıq diqqətlə hər yer, hər yana.
Birinci hissədə tapmadıq bir iz,
İkinci hissəyə keçdik sonra biz.
Bağ-bağça, meyxana, keyf, işrət yeri –
Nə varsa dolaşdıq, qoymadıq geri.

Nəhayət, bir hücrə izsiz küçədə
 Tapmışdım dostumu bir dinc guşədə.
 Burası torpaq bir kiçik zirzəmi
 Mey vardı, dostumun yox idi qəmi.
 Meyxana ən sadə, həm kasıb bir yer,
 Kendlilər uğrarlar, çox azdır alver.
 Yox orda şişədən qayrılmış bir şey
 Saxsı bardaqlarda saxlanırdı mey.
 Fincanlar, boşqablar bütün saxsıdan
 Bir lampa şüşəsi müstəsna bundan.
 Nə şıq bir səndəl var, nə rəngli bir miz,
 Taxtadır kürsülər, piştaxta təmiz.
 Satıcı ağsaqqal bir nay erməni
 Bir türkdən az bilmir heç də türkcəni.
 Məşğuldur dostuma xidmətdə fəqət,
 Gəh ocaq yandırır, gəh edir söhbət.
 Tək-tənha əyləşmiş başda Qəmküsar,
 Dünyanın hər dürlü dərindən kənar.
 Çox artıq şadlandı gördükdə məni,
 – Heç, – dedi, – bu yerdə anmazdım səni.
 Hər nəysə, bişmişdi üç-dörd şiş kabab,
 Erməni vermişdi bir bardaq şərab.
 Kababı biz yedik şən, gülə-gülə
 Dönmüşdü Qəmküsar bağda bülbülə.
 Qurtardıq yeməkdən, gəldik mənzilə
 Söz açdım krujokdan mən bilə-bilə.
 Dedim ki, məşqdə olursan çox az,
 Yoldaşlar edirlər buna etiraz.
 Bilirsən, tək sənə bu işdə rəhbər
 İşreti beş-on gün eylə müxtəsər.
 O güldü – hazırdır – söylədi, rolum,
 Hər zaman açıqdır səhnəyə yolum.
 Mənim əzbərimdir tamamən bu rol,
 Mən bunu oynadım yeddi-səkkiz yol.
 Qoy onlar öyrənsin kəndi rolunu
 Mən kəsmiş olmam işin yolunu.

Mən döndüm dübarə kəndə şəhərdən
 Çünki çox məşğuldum kənd işiylə mən.
 On beş gün keçmişdi afişə aldım,
 Oyun indi gedir? Lap donub qaldım.
 Qarəə vermərəm artıq dərdi-sər
 “Ölülər” qırx gündə çıxdı, müxtəsər.
 Özüm tamaşaya gedə bilmədim,
 Dostumla son söhbət edə bilmədim.
 Teatr işini tamam etmişdi,
 Vidasız Tiflisə çıxıb getmişdi.

SƏRABDAN GƏNCƏYƏ
 (KƏNDƏN ŞƏHƏRƏ)

Hərbin təsiriylə hər şey dəyişdi,
 Qarətlər, qətlər adi bir işdi.
 Kəndlərdə qolçomaq, molla, mülkədar.
 Əfitək hər yana səpir zəhri-mar.
 Dünya başdan-başə qorxu, iztirab
 Millətlər qan töküb çəkir haqq-hesab.
 İstər torpaq, hüquq, işçi, rəncbər
 Oynar oyuncaqtək taclar, təxtlər.
 Ancaq... müridlər, iblis mollalar
 Məsciddə, məclisdə bayquştək ular.
 Qəzetdən, jurnalından, yazıçılardan
 Əl çəkməz bircə gün, bir an, bir zaman.
 Daim mənbərlərdən edirlər təkfir,
 Bu da avam xalqa edirdi təsir.
 Təkfir etmiş məni Molla Həmdullah,
 Olmuşdu kəndlilər haqqımda bədxah.
 Rəncbər yoxsullara xeyirxah ikən,
 Baykot edilmişdim hətta kənddə mən.

Qurtara bilməmiş rəncbər əməyi
Mülkü uduzmuşdu erməni bəyi.
İndi malik kəndə bir müsəlmandı
Müsəlman bir vəhşi, qorxunc heyvandı.
Çoxdan bu heyvanla pozğundu aram
Çünki heç etməzdim ona ehtiram.
Vəhşi rəftarını söylər, yazardım,
Zülm etdiyi şəxsə, edərdim yardım.
Su-torpaq qovğası əskik olmazdı,
El üçün ağlayan yoxdu, ya azdı.
Həm də birləşmirdi kütlənin sözü
Tək-tək yedirirdi özünü özü.
Mülkədar bəslərdi mənə qarşı kin,
Bir gün göndərmişdi mana bir peyğam
Demişdi: "Etmirəm ona ehtiram.
Lakin o gücsüzdür, yazığım gəlir,
Yoxsa bir qurşunla düşür, dincəlir.
Qalmaq istəyirsə salamat beş gün
Kənddə təbliğatı kəssin büsbütün".
Mülkədar bu sözü doğru demişdi,
Çünki o, kənddə çox başlar yemişdi.
Kənddə bir az bundan əvvəl bu şeytan
Etdi bir hiylə ki, oldu səkkiz qan.
Nahaq dörd xaniman olmuşdu xərab
Ondan çox lazımdı etmək ictimab.
Düzü, bu təhdiddən qorxmuşdum da çox,
Çünki eldə birlik, məndə də güc yox.
Onundu güc, qüvvə, həm də hökumət,
Hökumət onlara edirdi xidmət.

Bir il yer-su üstə qalxmış məsələ
Mülkədar heç yaxa vermirdi ələ.
Bir yandan zorlayıb suvarır, əkir
Heç kəndi saymayır, quş kimi səkir.
Kəndlilər həycana gəldilər bir gün
Şəhrə şikayətə getdilər bütün.
Onlar naçalnikə edib ərzi-hal
Dedilər: "– Qalmadı bizdə mülkü mal.
Satdıq hamısını, verdik "gəl-ver"ə
Şerikiz biz dəxi bu suya, yerə.
Mülkədar zorlayıb əkmış torpağı,
Suyu da kəsmişdir bu alçaq yağı.
Qalmışdır yüz evli bir kənd əkinsiz
Naçalnik! Bu işə nə deyirsiniz?".
Naçalnik ertədən bilirdi işi,
Almışdı qırx tükən bir rüşvət kişi.
Dedi: "– Ağa ilə eyləyək rəftar
Bir nəcib adamdır sizin mülkədar.
Ağaya qarşı siz etsəniz üsyan,
İşiniz olacaq sonra çox yaman.
Şikayət qazanmaz bir şey adama
Qorxun ki, axırda basarlar dama".
Səsləndi bir kəndli: "– Rüşvətmi aldın?
Yüz evli bir kəndi nəzərdən saldın?
Edirsən moizə, deyirsən hədis,
Bir hal ola bilməz daha bundan pis.
Ərzə baxmırsanmı? Səndən böyük var!
Qubernator etməz bizi böylə xar.
Haydı, ay kəndlilər, qubernatora,
Düşsək də qoy düşək, orada tora".
Camaat, yüz kişi döndülər birdən
Sarsıldı otaqlar, eyvan, pilləkən.
Naçalnik qışqırdı... istiraj... kazak...
Bunlar üsyançıdır, ediniz dustaq.
Bağlandı darvaza tutuldu yollar,

Durdurdu kütləni silahlı qollar.
Həycanlı kəndlilər çox hayqırdılar,
Nahaq, çox söyləyib, çənə qırdılar.
Yoxdu bir söz duyan, dinləyən qulaq
Hamı baş türməyə sürüldü dustaq.
Onlar dustaq qaldı düz on altı gün
Mülkədar torpağı əkdə büsbütün.
Suvarlı arpanı, buğdanı, bağı
Əridi yoxsulun qəlbinin yağı.
Sonra üsyançılar əfv edildi həp
Artıq edən yoxdu su, torpaq tələb.

Molla təkfir edir, mülkədar təhdid
Əlbir olmuşdular Şümr ilə Yezid.
Casusdu kəndin öz qolçomaqları
Vardı yoxsuldən da çox yaltaqları.
Doğdu bundan başqa daha çox səbəb
Hər sirin izahı edilməz tələb.
Bunlarla birlikdə artıq kənddə mən
Qalmaq başarmazdım, qət etdim həməni.
Sərabdan Gəncəyə – on altıncı il
Köçmüşdü, etmədən fikrimi təbdil.
Əski bir dostuma açdıq bir dükan
Can məndən, bir az da sərmayə ondan.
Baxmadan istiqbal, hala, keçmişə
İndi də bununla başladım işə.

Üç ildə ölmüşdü zavallı anam
Zəhmətdən başqa o, almamışdı kam.
Yaxşı köçürmüşdüm qızları ərə
İndi bir ailə qurmuşdu hərə.
Yeganə qardaşı evləndirmişdim

Çox yaxşı toy edib kamə irmişdim.
Vardı dolanmaqçın mayası, yeri
Bir az çalışarsa, qalmazdı geri.
Artıq çatmaz ona köməyim mənim
Başqa canlarçındı əməyim mənim.
Çünki yetişmişdi bir yeni nəsil
Onlarçın işləmək lazım müttəsil.
Vardı iki oğlum, iki də qızım
Həyat meyvələri ayım, yıldızım.
Bunlar istismara başlamış mənə
İndi də bunlara mən yem mədəni.
Hazırda lazımdı çox çəkib əmək
Böyütmək, oxutmaq, ögub-bəsləmək.
İndi yaşayırdım onlarçın fəqət
İşçin yaratmışdı mənə təbiət.
Bir ay, ya bir həftə rahatlıq hanı?
Birdən yıxar zəhmət, bilməzdim canı.

“MOLLA NƏSRƏDDİN”İN DƏVƏTİ

Gəncəyə köçdükdən bir az sonra mən
Bir məktub almışdım Mirzə Cəlildən.
Qeyd etdikdən sonra iltifat, salam
O, böylə etmişdi ədəyi-kəlam:
“Qələm arkadaşım, ağırlaşmışam,
İş başdan aşmışdır, yalnız çəşmişəm.
Jurnala çox yaxşı baxa bilmirəm.
İdarə, mətbəə, haqq-hesab, rəqəm
Kənd işi, hey get-gəl, yormuşdur mənə
Tiflisdə çox görmək istərdim səni.
Gəl, götür, mümkünə, işləri ələ
Jurnalı idarə, asan məsələ.
Hər dəm eyləyərim mən dəxi kömək
Hər halda məcmuə yatmasın gərək”.
Düşündüm, nə edim, gedim, getməyim?
Dəvəti mən qəbul edim, etməyim?
Gəncədən Tiflisə altı baş külfət

Get yer tap, iş dəyiş – bir yığın zəhmət.
 Nə olur bunlardan sonra da somu?
 Yaxından, çox yaxşı tanımam onu.
 Daimi qalmadı jurnalda Ömər
 Sidqi də yoldaşlıq etdi müxtəsər.
 Qəmküsar nə oldu? Heç yazmır Cəlil!
 Bunlar düşündürür meni müttəsil.
 Heç də verəmmirəm bir qəti qərar,
 İstəməm Mirzə də qalsın intizar.
 Fikr etdim, bir aydır gəlmişəm kənddən
 Yenidir iş, yoldaş, həm mənzil, məskən.
 Olmuşdur dostum da xatircəm mana
 İşləri ataraq başlı-başına
 Etsəydim Gəncədən Tiflissə səfər
 Görərdi, elbəttə, dostum da zərər.
 Həm çoxdu külfətim, deyiləm əmin
 Edərmi ya Mirzə xərcimi təmin.
 Qət etdim getməyim, yazdım bir məktub
 Üzrlər istədim olaraq məhcub.
 Yazdım ki, möhtərəm qardaşım Cəlil!
 Mən kənddə olarkən olsaydım dəlil
 Yazsaydım bir məktub, etsəydin dəvət
 Gələrdim mən mütləq, etməzdim qəflət.
 Mən ancaq bir aydır çıxmışam kənddən
 Pırdaşmış işlərim, pozğundur hökmən.
 Bir daha Gəncədən köçmək Tiflissə
 Çox çətin bir işdir, saz deyil kəsə.
 İstədim xidməti “Molla”da candan
 Verməyir vəziyyət heyf ki, imkan.
 Həyatda hər şəxsə mümkün yüksəliş
 Bilirdim yüksəldər mənə də bu iş.
 Gəl başar indi sən, bir qarış yüksəl!
 Mümkünmü? Yaxamdan tutmuşdu on əl.
 Atanın, ananın bir kiçik səhvi
 Çox olur övladın səbəbi-məhvi.
 Vəqtsiz payibənd etmişdi anam
 Zəif can zəhmətdə [olmuşdu] tamam.

MƏHƏMMƏD HADİ ƏBDÜSSƏLİMƏZADƏ
 ŞİRVANİ İLƏ GÖRÜŞ

“Diki diviziya” (Vəhşi firqə)
 Qafqazda, qovğanın əvvəlində çar
 Könüllü bir firqə etdirdi əxzər.
 Firqə piyada yox, atlı idi, həm
 Libası faxirdi, silahı möhkəm.
 “Vəhşi firqə” idi firqənin adı,
 Onda molla idi Məhəmməd Hadi.
 Öləm müsəlmanı dəfn etmək üçün,
 Hökumət etmişdi xidmətə təyin.
 Hərbi durdurduqdan sonra inqilab
 Firqə də Qafqaza etmişdi şitab.
 Döndükdə Gəncəyə herbə gedənlər,
 Hadi də onlarla gəlmiş bərabər.
 Etmişdi Gəncədə bir müddət məskən,
 Tapdım, bu şairlə tanış oldum mən.
 Həm də tapşırıdım ki, tez-tez gəl bizə,
 Qürbətdir, keçməsin dəmlər pis, sizə.
 Gəlməyi vəd etdi, lakin ay yarım,
 Keçdi bu söhbətdən, gəlmedi yarım.
 Bir gün bir küçədə rast gəldi mana
 Yolu gedirdi o, hər iki yana.
 Onu öz evinə çəkmək istədim,
 “– Hadi, mənziliniz harada?” – dedim.
 “– Mənzilimmi? – dedi, – Qəbristandadır!
 Artıq nə Gəncədə, nə Şirvandadır”.
 Yalvardım: “– Gəl gedək, – dedim, – mənzilə”,
 “– Yox, – dedi, – çox sağ ol, heç tutma dilə.
 Getmirəm mənzilə, bənd olma mana,
 Get özün, öz kefin istər hər yana”.
 Keçdi bu söhbətdən iki, ya üç ay,
 Köynəyi al, yaşıl, gəldi gözəl may.
 Bir gün oturmuşdum dükançarımda tək,
 Gördüm Hadi keçir, geymiş ağ köynək.
 Bir çox kağızlarla qoltuğu dolu,

Düzgün addımlarla ölçürdü yolu.
 Haman kağızlardan, bilmirəm, nəyşə,
 Satmaqçın göstərir bir-bir hər kəşə.
 Gəlib bu hal ilə yetişdi bizə
 Dedi: “– Lazımmıdır bunlardan sizə?”
 Baxdım, üç-dörd parça şeiridir gözəl
 İnsafən hər biri bir dürrə bədəl.
 Hadi çap etdirmiş bunları, satır,
 Sanki cəvahiri palçığa atır.
 Kimdir təqdir edən şəri, şairi,
 Çünki savadlıdır əllidən biri.
 “– Hadi, buyur, – dedim, – əyləş, çay içək,
 Çox gəzdin, yorğunsan bir siqara çək!”
 Keçmiş ilk görüşdən payız ilə qış,
 Şairlə olmuşuq üç-dörd yol tanış.
 Lakin Hadi yenə tanımır məni –
 İspirt, hafizənin müdhiş düşməni!
 “– Hadi, – dedim, – məni unutdunmu, ya?”
 Baxdı təkrar, mana göz qıya-qıya:
 “– Əfəndi, kütləşmiş, – dedi, – hafizəm
 Üzünü bilsəm də, adımlı bilməm”.
 Güldüm, o da güldü: “– Məhv oldum, – dedi,
 Parlaq şüurumu ispiroto yedi!”
 Mən də deyim bunu gəlmişkən yeri,
 İndi heç qalmıram Hadidən geri.
 Axşam çıxır yaddan səhər yediyim,
 Bu gün bir mazidir, dünən dediyim.

“CEYRAN SÜDÜ”

Artıq günortadır, söylənir azan
 Manqal sönüb, düşmüş qaynardan qazan.
 Bişmiş ədviyyəli, ətirli piti
 Mədə acıyırdı, iştəha iti.
 Alıb gətirmişdi Rüstəm ağ çörək.
 “– Hadi, buyur, – dedim, – meyl edək xörək”.

Hadi, yoxdur, – dedi, – əsla etiraz
 “Bozbaş müəttərdir, əkmək bəmbəyaz.
 Ancaq yetişməyir bir ceyran südü¹
 Hərgah o da olsa, heç olmaz üstü”.
 Hadi nə istəyir bilmişdim dərhal
 Uşağa pul verdim, dedim, konyak al!
 Nahar edib içdi konyakı Hadi,
 Sanki açılmışdı qolu-qanadı.
 Bozbaş və konyakdan təşəkkür etdi,
 Qalxdı, mətaini satmağa getdi.

İndi Hadi mana çox sıx-sıx gəlir,
 Bəzən nahar edir, bəzən dincəlir.
 Dostluq möhkəmləşir həm addım-addım,
 Artıq yadımdan da çıxmıyır adım.
 Qonaq çağırırdım, getmirdi evə,
 Gəlirdi dükana çox sevə-sevə.
 O günlər Mümtaz da Gəncədə idi.²
 “Məni Hadi ilə tanış et!” – dedi.
 Görüşmək, şairlə o vaxta qədər
 Salmana olmamış imiş müyəssər.
 Verdim bu söhbətdən Hadiyə xəbər
 Hadi xoşhal olub, dedi yox zərər.
 Çatmışdı o günlər Qurban bayramı
 Bayram tətilinə çıxmışdı hamı.
 Hadini Mümtaza mərufluq üçün
 Əvvəldən etmişdi bu günü təyin.
 Hadi, çıxarmadan bir başqa əngəl
 Verdiyi vədəyə etmişdi əməl.
 Saat düz on birdə gəlmişdi bizə
 Çox şad oturmuşduq evdə diz-dizə.
 Vardı “ceyran südü”, həm əla şərab

¹ Ceyran südü – Hadi konyaka deyirdi.

² Mümtaz – Salman Mümtaz Əsgərov

İsmayıl qurbanı ətindən kabab.
Bir az təxir ilə Salman da gəldi
Məclis genişləndi, söhbət incəldi.
Məmnun əl verdilər Mümtazla Hadi
İndi müsahibə deyildi adi.
Hadi İstanbuldan edirdi söhbət
Hər kəsdən görməmiş orada hörmət.
Ancaq Rza Tofiq filosof, müdam
Etmişdi Hadiyahə artıq ehtiram.
“Uyğunsuzluqları” atmış keçmişə
Hadini düzəltmiş yüngül bir işə.
Həm də müdafiə etmişdir daim,
Bunu ondan başqa etməmiş heç kim.
Hadi sitayişlə bəhs edir ondan:
– Təkdir İstanbulda, – derdi, – bu insan!
Hadi birdən-birə dəyişdi sözü
Mümtaza zilləndi məstana gözü.
Qalxmış, dirənmişdi kirpiyi qaşa
Süzdü o, *Salmanı* ayaqdan-başa.
Dedi: “– Heç etmirdim mən böylə güman
Çox vaxt öz fikrində səhv olur insan.
Şairlər çox nəhif olsunlar gərək
Bunda alimlərin çoxu müştərək.
Lakin şairlərin içində yalnız
Mümtaz əfəndi, siz çox şişmansınız!”
Deyib bu cümləni çox etdi təkrar,
Oldu müsahiblər dilxor, dilfekar.
Sarmışdı beynini şərəbin sisi
Pozdu həm nəşəni, həm də məclisi.
Çox kökdü halbuki Hadinin özü,
Racedi özünə dəxi öz sözü.
Hər nəyşə məclisdən həzz alınmadı
Qaçdı gözəl yemək-icməyin dadı.
Yaslı olduğumdan o günlərdə mən
Bir damcı da içki içmədim şəxsən.
Əslən xəstə idi Hadi son zaman
Bir də sağalsın o, yoxdu heç güman.

Bazar əhalisi əksəri əvam
Kəndlilər, bağbanlar dindardır tamam.
Var izdihamlı bir “Bağban bazarı”,
Onda şəhrin bütün mərdüməzari.
Hadinin bir işlə işiğalı yox,
Həmin bazarda o dolaşırdı çox.
Gündə bir bağbanla söz-sözə durur,
Heç bir iş olmadan mərəkə qurur.
Savaşır bağbanla, özünü öyür,
İslamı zəmm edir, Allaha söyür.
Qızdırır kəndlini, vəhşiləşdirir
Hər oğru, quldurla söz güləşdirir.
Çox küfr söyləyib, çox edirdi səbb,
Layiqsiz işlərə olurdu səbəb.
Öldürmək istərkən üç yol kəndlilər
Tutmuş fənalıqdan bir arif xəbər.
Etmiş kəndliləri çox-çox məzəmmət
Demiş ki, şairdir, eləyək hörmət.
Güc-bəla ölümdən etmişdi xilas
Hadinin şüuru edirdi iflas.
Böylə bağışlanmaz halları vardı
Bais də ispiro – o, zəhrimardı.

HADİYƏ 200 MANAT

On doqquzuncu il – kasaddır bazar
Dolmuşdur qarnıma min dərd, min azar.
Alver yox, ortaqla cüt əyləşmişik,
Girmir dükənçəyə hətta bir pişik.
Hadi birdən-birə əylədi zühur
Olduq xəyalatı atmağa məcbur
“– Hadi, əyləş, – dedim, – göstərdim səndəl.
“– Sağ ol, oturmağım, – dedi, – verməz əl.
Mühüm bir iş üçün gəlmişəm sana,
Təcili bir az pul lazımdır mana.
Getmək zəruridir bu gün Göyçaya

Gec yox, qayıdaram mən yarım aya”.
 Fikr etdim, yol xərci etməz çox para,
 On-on beş manatla sağalar yara.
 Neçə lazım? – dedim. “– İki yüz manat!”
 Artıq mən donmuşdum, baxırdım mat-mat
 Çünki yoxdu bizdə bu qədər para.
 Mən kimə əl açım, üz tutum hara?
 Dəxildə var ancaq doxsan beş manat
 Bu da lazım olur hər an, hər saat.
 Əsla üzüm gəlmir boş qaytarmağa
 Burnum?.. – balıq kimi – keçmiş qarmağa.
 “– Az olsa yetməzmi – mən sordum. “– Yetmə
 Borcum var, mətbəə az qəbul etməz.
 Əşar çəpəndən çıxıb, lazımdır almaq,
 Əsla mümkün deyil tənəyə salmaq.
 Göyçayda satmaqçın aparmaq gerek
 Bunsuz, bilirsən ki, çıxmayır çörək”.
 Cavan, mərd bir gəncdi ortağım Rüstəm
 Oldu bu halımda zəxmimə mərhəm.
 Qalxdı, borc pul tapıb aldı qonşudan
 Bir gün pulsuz qalsın, dedik qoy dükan.
 Düzəlttik Hadiyə iki yüz manat
 Hadi bir quş kimi açdı qol-qanad.
 Almış da pulları əlvida etdi,
 Bir də heç dönmədən yoluyla getdi.
 Hadini bir aydan sonra uzaqdan
 Gördüm tramvayda getdiyi zaman.
 Əsla görünmədi bir daha mana
 Pul üçün yad olur insan insana.

HADİNİN VƏFAT XƏBƏRİ

Son bahar girmişdi – iyirminci il.
 Hər şeydə, hər işdə yenidir şəkil
 Gəncədə çıxmışdı kiçik bir qəzet
 Oraya edirdim mən dəxi gəl-get.

Müdir Ağahüseyn Rəsulzadədir
 Bir də işləyirdi qəzetdə Nasir¹
 Bir gün idarədə olduğum zaman
 Nasir yaxınlaşıb eylədi bəyan:
 Ki, vardır Bakıdan gəlmiş bir nəfər
 Gətirmiş bir məktub, verilir xəbər:
 Ki, “Hadi Göyçaydan dəlirmiş halda
 (Çünki, yaxşı doktor yoxmuş mahalda)
 Üsyandan bir həftə, ya on gün qabaq,
 Gəncəyə yollanmış çox ağır naçaq.
 Lakin o müddətdən indiyə qədər
 Məhəmməd Hadidən yoxdur bir xəbər
 Lütfən siz axtarın Gəncədə onu
 Öyrənin nə olmuş şairin sonu”.
 Məktubdan verdikdən sonra izahat
 Nasir mana dedi: “Sən yığ məlumat,
 Qəzet, fiqrə işi, məşğələm çoxdur,
 Əsla bu işlərə məcalim yoxdur”.

Sordum tanıdığım şirvanlılardan
 Onu görüb-bilən yardan-əğyardan
 Gəncədə olurdu öz həmişəsi
 Axtardım, yox idi heç ünü-səsi.
 Vardı şəhrimizdə beş xəstəxana
 İstintaq etməkdən gətirdim cana.
 Tökürdüm, axtardım dəftərlərindən
 Səthi yox, təhqiqat yaptım dərinədən.
 Dörd xəstəxanada bir iz tapmadım,
 Keçdi səkkiz həftə bir iş yapmadım.
 Qalmışdı ən kiçik bir xəstəxana
 Çıxsın bir iş, dedim, bəlkə meydana.
 Bir gün fürsət tapıb ora da getdim,

¹ Nasir – Məhəmməd Əli Nasir İrəvani

Tapdım müdirini, çox söhbət etdim.
 Müdir söylədi ki, “üsyən zamanı,
 Dağılmış hər bir şey, məlumat hamı?
 Lakin şamaxılı bir sanitar var,
 Bəlkə bir şey bilir, soruşmaq olar”.
 Həkim Mirzəyev də orada imiş¹
 O mənim dostumdu, yaxşı oldu iş.
 Çağırdım, gəldilər bu iki nəfər,
 Aldıq biz Hadini onlardan xəbər.
 Onlar dedilər ki, “üsyəndən qabaq,
 Hadi oradaca yatırmış naçaq.
 Lakin başladıqda şəhərdə üsyən
 Hamı qaçmış, yoxdu xəstəyə baxan.
 Bir yandan döyüşdən yaralı gələn,
 Bir yandan həyətdə, küçədə ölən,
 Bir həftə almamış xəstələr yemək
 Acından ölənin çox olmuşdur, demək.
 Etmişdir Hadi də o günlər vəfat
 Kimdi ölənlərə edən iltifat?”
 “Qəbri məlumdurmu?” – deyə sordum mən,
 Onlar dedilər ki, “Nə məzar, kəfən?
 Bitdikdən az sonra şəhərdə üsyən
 Hər yerdən meyitlər toplanan zaman
 Bizdə ölənlər də arabalara
 Yığılıb, atıldı xarabalara
 Seçmək, ayırd etmək, qılmaq ehtiram
 Əsla deyil idi mümkün. Vəssalam”.
 Onlar böylə dedi, mən də eşitdim
 Qalxıb, vidalaşıb, işimə getdim.
 Lakin – düzmü, yoxmu, bilmirəm – onlar,
 Təsdiq edirdilər təkrar və təkrar,
 Onlar deməzdilər hər halda yalan.
 Çünki tanırdılar Hadini çoxdan.

ABBAS SƏHHƏTİN GƏNCƏDƏ VƏFATI

Milli çarpışmalar nəticəsində
 (Getsin qayıtmasın – vəhşət də, kin də!)
 Vurmuş Şamaxının gülşənini yel,
 Qaçmış, dağılmışdı tamamilə el.
 Ariflər, şairlər, ədib vətəni,
 Dahilər, ədiblər, şöhrət məxzəni,
 Çirkin ayaqların altında qalmış,
 Xalqı səfil olmuş, qismən yoxalmış.
 Bir qisim xəlqi də bu göyçək yurdun
 Qurtara bilmiş də ağzından qurdun.
 Köçmüş, gətirmişdi Gəncəyə pənah
 Sanki tapmışdılar bir istinadgah.
 Qaçqınlar içində bir də müqtədir
 Qiymətli, möhtərəm şairi-şəhir.
 Abbas Səhhet dəxi var imiş o gün
 Qövm-əqrəbalarla bir dəstə bütün,
 Gəncəyə gəlibmiş xəstə pərişan
 Onun gəldiyini eşidən zaman,
 Bir neçə yoldaşla yanına getdik,
 Yataqda idi o, ziyarət etdik.
 Görüşməmiş idik biz bundan qabaq
 Bu da birinci, həm sonuncu oldu, ancaq.
 Gəncəyə gəldikdən sonra da Səhhet,
 Xəstəlik getməyib, etmişdi şiddət.
 Müvafiq düşmədi havanı təbdil
 Bir min doqquz yüz on səkkizinci il.
 Gəncədə daimi qaldı müsafir,
 Qismət bu, qürbətə can verdi axır.
 Biz də cənazəsi üstünə getdik,
 Kədərlə, təəssüflə onu dəfn etdik.

¹ Həkim Kazım Mirzəyev, gəncəli

QƏMKÜSARIN ÖLÜM XƏBƏRİ

On doqquzuncu il yenə bir xəbər:
Gəlmiş, çox etmişdi məni mükəddər.
Edilmiş Tiflisdə qətl Qəmküsar,
O da gizlin deyil, açıq-aşkar.
Gecə mənzilinə girdiyi zaman,
Mənşevik polisi atmışdı daldan.
Guya yad bir oğru zənn etmiş onlar,
Bəhanə ancaq bu – uyar, nə oxşar.
Sonra bir dost mənə etdi kəşfi-raz
Mən də heç etmədim buna etiraz.
Malikdi çox açıq fikrə Qəmküsar,
Dargöz hökumətlə etməzdi rəftar.
Kəskin bir dil ilə edər intiqad
İstərdi kütləni büsbütün azad.
İçdikdə bilxassə, söz gizləməzdi,
Hər sirri faş etmək onda mərəzdi.
Tiflisdə guya o, gizlin işləmiş,
Ta mənşeviklərə bəlli olmuş iş.
Yayırmış kommunist nəşriyyatı həp,
Guya qətlinə də bu olmuş səbəb.
Qəmküsar hürriyyətpərvər bir zətdi,
Əski hərəketi buna isbatdı.
Təbriz inqilabında oynatmışdı at,
Ona sərf etmişdi neçə min manat.

OKTYABR İNQİLABI

Günlər bir-bir keçir, aylar adlayır,
Toplar guruldayır, bomblar partlayır.
Dünya başdan-başa od alıb yanır,
Hər yanda atəşlə, qanla oynayır.
Məğlub edilmişdi çar Rusiyası,
Qalxmışdı hər yanda ixtilal səsi.
İşçi milyon-milyon batmışdı qana,
Kəndli tamamilə gəlmişdi cana.

Ölkə seçilmirdi bir viranədən,
Əsgərlər bıqmışdı sallaxxanədən
Vəqti yetişmişdi üsyan patlasın,
Zülmi hiç eyləyən qülle çatlasın.
Vəqti yetişmişdi düşün hökmdar,
Keçsin şuralara torpaq, ixtiyar.
Vəqti yetişmişdi mülkədar, qraf
Rədd olsun, salmasın gündə ixtilaf.
Vəqti yetişmişdi, qeyzlər, kinlər
Daşsın da, məhv olsun məbədilər, dinlər.
Girmişdi bərk işə işçi firqəsi,
Etmişdi üsyana dəvət hər kəsi.
Xariclə sülh etmək istərdi firqə,
Yoxdu həm firqədə fikri təfriqə.
Gəldi qanla əlvan on yeddinci il
Hər yanda minlərlə axsaq, şil, səfil.
Hala dəhşətlərlə hərbi edir davam,
İnsanlıq vəhşətlə olurdu bədnam.
Mübariz kommunist firqəsi lakin
Bəslərdi vəhşətə, həm də hərbi kin.
Lenin, Stalinin rəhbərliyiylə,
Səmimi, el vətənpərvərliyiylə,
Hər yerdə azadlıq sevənlə təkmil
İşçi, həm kəndlilər edildi təşkil.
Ta Oktyabrın parlaq günləri
Gəldi, məhv oldular, qan düşkünləri.
Qaçdı Yevropaya kerenskilər
Oldu vəzəratlər bütün dərbəder.
Qaldı monastırlar, nə knyaz, nə çar
Nə din xadimləri, nə sərmayədar.
Aldı hökuməti işçilər ələ,
Firqə zərbə çaldı bütün əngələ.
Xariclə sülh etdi, hərbi durdurdu,
Hər yanda şuralı hökumət qurdu.
Qovuldu kolçaklar, Vrangel qaçdı,
Denikin Qafqazdan məğribə aşdı.
Hər səmtə nurunu saçdı inqilab,
Parlaq bir şahirah açdı inqilab.

Lakin yetişmədən iyirminci il,
Qafqaz uyuşmağa tapmadı bir dil.
Daim çarpışmalar, milli hərə, qan
Sermayədarların geniş bir meydan.
Ta oktyabrın yavrusu aprel,
Gəldi, xilas oldu zümlərdən el.
Bütün şuralaşdı Azərbaycan,
İşçi, yoxsul, kəndli oldu hökmlən.
Artıq kommunistlər düzəltdi yurdu,
Kəsdi qovğaları, dinc həyat qurdu.

MİRZƏ CƏLİLİN TİFLİSDƏN TƏBRİZƏ KÖÇMƏSİ

Şuralaşan gündən Azərbaycan
Tiflis, İrəvanda qalxmışdı həycan,
Varlılar titrəşir apreldən bəri,
Sarmışdı inqilab mənşevikləri.
Qurtarmaqçın onlar öz canlarını,
Xalqın töküdülər al qanlarını.
Daşnaklar qan tökmək istəyir yenə,
Edirlər xəyanət xəlqə, vətənə.
Qızıl Ordu ilə vuruşmaq üçün,
Hazırlıq görürdü İrəvan hər gün.
Tiflis hazır ikən döyüşə, hərə,
Varlılar qaçırdı durmadan Qərbə.
Qərbə qaçanlardan alaraq təsir,
Bilərkən bu işi münasib tədbir,
Mirzə xudahafiz etmədən bizə,
Köçmüşdü Tiflisdən birbaş Təbrizə.
Təbrizdə qaldı da Mirzə bir müddət,
"Molla"nı nəşrə də tapdı o fürsət,
Halbuki, Şuramız sevir jurnalı,
Hətta təxəttürdən qalmırdı xali.
Hökumət axtarıb tapdı da sonu,
Təbrizdən cəlb etdi Bakıya onu.

GƏNCƏDƏ ÜSYAN

Şura hökuməti gələndən bəri,
Olmuşdu mülkədar, tacir sərsəri,
Gəlmişdi onların indi son günü,
Almışdı Əzrail, ölüm üstünü.
Dekretlər çıxdıqca fisqırır durur,
Əfi tək yalmanır, qalxır, qovrulur.
Şəhərdə bir atəş yandırmaq dilər,
Bilirdi ki, xəlqi aldada bilər.
Bir taqım əqilsiz, dinsiz, boş qafa,
İrs qoyub bir töhmət suçsuz ixlafə,
Bir ovuc əxməqi qatdılar işə,
Bir ləkə oldular xalqə həmişə.
Mülkədar, quldurlar qaldırdı üsyan,
Minlərlə əməkçi, yoxsul verdi can.
Alçaqlar atəşi yağdıqdan sonra,
Nahaq qan çay kimi axdıqdan sonra,
Özləri qaçdılar, el çəkdi zərər,
Suçsuzlar, məsumlar oldu dərbəder.
Söndürdü yangını Qırmızı Ordu
Atəşlə oynayan əlləri vurdu.
Getmişdi taraca bizim ev, dükən,
Altı baş külfətlə qalmışdım heyran.
Məhv oldu bir gündə topdan var-yoxum,
Qaldı nə əppək, nə əkməkçin toxum.
Dördüncü dəfə mən lüt qaldım yenə,
Başladı sıxmağa əski məngənə.

QAÇQINLARA BAXAN İDARƏDƏ XİDMƏT

Üsyan yatırdılmış, sakitdir ara,
Aclıq, səfalətdir baxırsan hara.
Küçələr, meydanlar aclarla dolu,
Çipləqliq, xəstəlik, yox ümid yolu.

Şura hökuməti görmüşdü tədbir,
 Oylə bir tədbir ki, etdi çox təsir.
 Mərkəzdən – Bakıdan komisiyon gəlmiş
 Təcili yardımçın, həm görmüşdü iş.
 Təşkil edilmişdi bir müəssisə,
 Yardım başlanmışdı böylə hər kəsə.
 Aldı müəssisə xidmətə məni,
 Doydurmaq, geydirmək lazım kütləni.
 Açdıq hər küçədə yemək nöqtəsi,
 İndi eşitmirdik artıq ac səsi.
 Kişmiş, şirni, düyü, parça, paltar, ət
 Küçələr arasında edilir qismət.
 Mən də bir küçədə işlədim bir ay,
 Çox vaxt götürməzdim özüm üçün pay,
 Çünki, çox müdhişdi xəlqde ehtiyac,
 Vardı məndən daha möhtac, laəlac.
 Şirni, ya kişmiş bölərdim düzgün,
 Aşsız heç bir adam qalmadı bir gün.
 Bəzi xidmətçilər vardı nəfsi pis,
 Ət, şirni, ya düyü çalardı xəbis.
 Bunlardan bir neçə alçağı qovduq,
 Böylə bir tənbihlə burnunu ovduq.
 Bir gün dəyişildi sədr, mühasib,
 Gəlmişdi Bakıdan sədr – Təhmasib¹
 Etdi müəssisə işimi təqdir
 Gördülər həqqimdə yeni bir tədbir.
 Çünki məntəqədə ağırdı zəhmət,
 Mana idarədə verdilər xidmət.
 Lakin mən müəllim olmaq istədim,
 Bunlar müvəqqəti işlərdir, dedim.
 Təhmasib iltifat göstərdi mana,
 Dedi: “Kassirliyi verirəm sana.
 Sən bizdən ayrılma, yaxşı işçisən”.
 Lakin oxumağa aşıq idim mən
 Özüm vicdanımla məsləhət etdim
 Çıxdım bu xidmətdən təhsilə getdim.

¹ Rza Təhmasib – aktyor

Çıxdım, qorxdum, çünki, budur doğrusu
 Mən də el malının olam oğrusu.
 Fikrim düz çıxmışdı sonra bu oldu:
 Bir çox alçaqların cibləri doldu.
 Bir rus vardı bizim işin başında
 Olardı ən azı otuz yaşında,
 Gəncədən Bakıya getmişdi bir gün,
 Demə, oğru imiş bu başçı düşkün.
 Bakıda tutmuşdu onu hökumət
 Çünki, heç çəkmədən zəhmət-əziyyət,
 Qızıl pul çalmışmış on beş min manat.
 İpək, şal parçası var imiş qat-qat.
 Sonra nə etdilər bilmədik ona,
 Gündə girirdi o, başqa bir dona.
 Mən əvvəl baxdığım zəngin isklad
 Olmuşdu çox az bir müddətdə bərbad.
 Mən öz həyatımda bu günə qədər,
 Bir fərdə bir quruş vermədim zərər.
 “Acda iman olmaz” – demişdir əcdad,
 Bu zərbül-məsəli edərdim çox yad.
 Deyirdim: hazırda mən dəxi acam,
 Birdən nəfsim mana yedirdər haram.
 Düzdür, bəzi işdə nöqsanlarım çox,
 Vicdan hüzurunda lakin suçum yox.

MÜƏLLİMLİK ÖYRƏNİRƏM

Belə çox keçmədi, günlər düzəldi,
 İndi yeni həyat, yeni iş gəldi.
 Şura hökuməti kurslar açırdı,
 Hər səmtə mərifət nuru saçırdı.
 Bir də müəllimlər hazırlamaqçın
 Həm də məvaciblə edərək təmin,
 Üç aylıq bir kurs da tərtib etdilər,
 Mən də həmin kursa getdim bir səhər.
 “Çox bərəkə salırlar” – verdim imtahan

Sınıfdə mən dəxi tutmuşdum məkan.
 Həmin ilk kurslarda qadın ilə ər,
 İlk dəfə əyləşdi sınıfdə bərabər.
 Malikdim onda mən düz qırx beş yaşa,
 İndi dərs anla sən, kəsri düş başa.
 Dərddən dönübdür baş bir dəyirmanı,
 Mən dərsdə, fikrimsə gedir yüz yana.
 Arvad "Bejatdel"den şorba aldımı?
 Yoxsa çoluq-çocuq yavan qaldımı?
 Az-çox bu gün kənddən un-dən gəldimi?
 Körpə qızdırmışdı, ya dincəldimi?
 Doktordan, aptekdən kinə tapdımı?
 Evdə çırpı yoxdur, əppək yapıdımı?
 Qənd yox, kömür yoxdu, qoyacaqmı çay?
 Kənddən qatıq gəlsə, iş olar qulay.
 Bunlar və bunlardan başqa min xəyal
 Etmiş təmamilə beynimi işğal.
 Zahirədə göz baxır düz müəllimə
 Lakin çatır sözü onların kimə?
 Dərslər mürəkkəbdir: dil, riyaziyyat,
 Fizik, təbiyyat, həndəsə... heyhat.
 Onlardan heç biri girməyir başa,
 Sanki deyirdilər dərsləri daşa.
 Dərsdə davam etdim hər nəysə üç ay,
 Gəldi soyuq payız, getdi isti yay,
 Artıq müəlliməm, vardır vəsiqəm
 Keçir çocuqlarla gün, çəkmirəm qəm.
 Təyin edilmişdim yaxşı məktəbə,
 Çatmışdım böyləcə əsl mətləbə.
 Əlif-bey müəllimi olmuşdum gözəl,
 Şagirddən çəkməzdim öyrətməsəm əl.
 Üç il müəllimlik eylədim tamam
 Sınıfdə daima oldu intizam.
 Lakin maaş azdı təmin etmədi,
 İşlər məramınca düzgün getmədi,
 Günlər çox zövqsiz edirdi mürur,
 Oldum bu sənətdən qaçmağa məcbur.

Yerli qəzetədə müdirdi Razi,
 Qələm arkadaş, rəfiqi-mazi.
 Lakin raykomda da işləri çoxdu,
 Ona qəzetədə köməkçi yoxdu.
 Raykom, icrakomda razı oldular,
 Artıq verilmişdi müsaid qərar.
 Girdim mən xidmətə "Yeni Gəncə"də
 Bu yaxşı, layiqli işdi mənəcə də.
 Katib, sonra oldum texniki müdir,
 Verdi vəziyyətə bu xidmət təgyir.
 Çalışdım böylə mən beş aya qədər,
 Lakin çıxdı bir gün qara bir xəbər.
 Mərkəz yazmışdı ki, bağlansın qəzet,
 Ver təhvil işləri, rəfi-zəhmət et.
 Çalışdıq buxqalter, xadimlə üç gün
 Aldıq siyahiyə hər nə var, bütün.
 Verdik komisyona əskiksiz təhvil,
 Əvvəldən xidmətdə yoxduq eylə bil.

ƏRZAQ İDARƏSİ

"Ərzaq idarəsi" adlı o zaman
 Vardı bir idarə – vergi toplayan.
 Həm kənd təsərrüfat gəlir vergisi
 Onda toplanırdı hər şeydən cinsi.
 Həmin idarədə oldum kargüzar,
 Yoldaşlar çox etdi məhəbbət izhar.
 Çünki, deyildim mən işdən baxəbər,
 Hər nə bilmirdimsə, öyrədirdilər.
 Keçindik çox yaxşı böylə yarım il
 Sanki bir ailə etmişdik təşkil.
 Oldu səmimiyyət, şadlıq hər zaman,
 İşdə, yoldaşlıqda heç yoxdu nöqsan.

Lakin ləğv edildi bu müəssisə,
Ağır təsir etdi bizdə hər kəsə.
Səmimi yoldaşlar heç gözlənmədən
Hamısı ayrıldı, işsiz qaldım mən.

ŞƏHƏR TƏSƏRRÜFAT ŞÖBƏSİNDƏ

Əmlak ölçülməyə başlanmış tamam
İndi kommunxoza çox lazım adam.
İş – torpaq ölçməkdir, çün səkkiz saat
Ayda məvacib var düz otuz manat.
Bir köhnə erməni çinovniklə mən,
Yerölçən zənciri aldım dinmədən.
Çinovnik çox kökdür, tərənir ağır,
Yaydır, əndamından daim tər yağır.
Avqustun istisi bişirir qora,
Yoxdur heç düşdüyü böylə bir tora.
Bir bağ ölçüldümü, kölgə axtarır,
Arxda su gördümü, camıştək yarır,
Köynəkli, şalvarlı ağnayır suda,
İşçi yoldaşlara keyf verir bu da.
Qoymurlar yatmağa, dartırlar işə,
Heç yoxdu örtülmək dodağa, dişə.
Əl-hasil, işlədik bunda ay yarım
Getdi dikənlərdə çəkməm, şalvarım.
Bitdi kommunxozun ölçü işləri,
Qaldım sebarə mən işsiz, sərsəri.

ƏRİZƏNƏVİSLİK KONTORU

Dəryada qərq olan qurtarmaq üçün
Çör-çöp də rast gəlsə əl atır, yəqin.
Bir kontor açmışdır sadə, mündəris,
Olmuşdum indi də ərizənəvis.
Keçdi bir müddət də böyləliklə gün

Hər şey mənim üçün – hər bir şey ölgün.
Zövqim, istedadım məhv olub gedir,
Eşqim, ümidlərim məni tərək edir.
Sanki rüyadayam, durmuşdur həyat
Çox-çox uzaqdadır məndən kainat.

“YENİ GƏNCƏ”NİN YENİDƏN NƏŞRİ

Bir gün kontordayam, fikr içrə qərqəm
Sarmış ətrafımı bulud tək dərd, qəm.
Hiss etməz olmuşdum özümü-özüm,
Seçmirdi dostları yadlardan gözüm.
Gəldi bir neçə ses, söylədi salam,
Birdən səksənmişdim, eşitdim qiyam,
“Kimsən?” soruşmuşdum, mən məcnun-məcnun
Gördüm gülür mana şən Əli Məhzun.¹
Söydü, zarafatla, söylədi: “Nə var?
Dəymiş nə dərd sənə, məstsən, xumar?
Qalx, bağla kantoru, iş çıxmış sana,
Gəlmiş “Yeni Gəncə” bir də meydana.
Məktub düzəldərsən, beş çərvon maaş
Hər dənbir felyeton yaz da çıxсын aş”.
Mən bu bəşarətdən öylə şadlandım
Guya qaranlıqmış, gün doğdu sandım.
Səbiq yoldaşlarla girmişdim işə
Bu iş canlandırır məni həmişə.
Müdür Razi idi qəzetdə əvvəl
Sonra Məhzun oldu Raziyə bədəl.
Aldım beş-altı ay mən geniş nəfəs
Artı fəaliyyət məndə, həm həvəs.
Lakin bu günlər də etdi az davam
Zəhr oldu qarşımda cami-ləli-fam.
Vardı idarədə uyğunsuz hallar
Səfinə hahna gəlmişdi sallar.

¹ Əli Məhzun Rəhimov, irəvanlı

“İcrakom” vermədi qəzetə para,
Oldu bu məsələ sağalmaz yara.
Axır pulsuzluqdan durdu həftəlik,
Düşdüm mən küçəyə əlimdə çəlik.

20 İLDƏ 40 MANAT

“Molla”mız Bakıda çıxandan sonra
Mənə dərdlər, qəmlər yağandan sonra,
Mirzə Nəzmişini salaraq yada
Əl atmış kağıza, qələm-davata.
Hörmətlə, səmimi surətdə haman
Jurnalda vermişdi böylə bir elan:
“Gəzirik ikinci Sabirimizi
Nəzmi, “Sijimqulu”, yoldaş “Kefsiz”i.
Çoxdandır bilmirik biz ondan xəbər
Bildirsən, başına gəlmişdir nələr?
Harda olduğundan versin məlumat
Jurnal əşarını gözlər hər saat”.
Bu elan vermişdi mənə bir təkən
Əvvəlki səngərdə tutmuşdum məkən.
İndi də keçmişdə olduğu kimi,
Əsla gətirmədən xatirə cibini
Etdim məcmuədə təkrar iştirak
Fikrim səmimi, düz, vicdanım da pak.
Səbiqki eşqimlə yazırdım ona
İyirmi beşinci il irmişdi sona.
İyirmi altıncı il yanı olmuşdu,
Mənim gülşənimin kökü solmuşdu.
Olurdu bir yarım, ya iki sənə
Jurnaldan almırdım mən bir pul – yənə.
İşsizdim, gəlmirdi bir yandan para
Münasib bir iş yox, gedirəm hara.
Yox çarə, ön sonu mən gəldim dilə,
Xüsusi bir məktub yazdım Cəlilə.
Yazdım ki, bir miqdar pul göndər mana

İmkanım olduqda qayıttaram sana.
Qırx beş gün keçmişdi qəlbi bir barat
Mirzə göndərmişdi ancaq qırx manat.
Mətbuat qanunu ilə lakin mən
Almalı idim düz iyirmi beş tükən.
Bu az pul öz haqqım olsa da, fəqət
Mirzə göstərmişdi böyük mərhəmət.
İgirmi ildə qırx manat, azmı bir para?
Bundan da az olsa gəlməzmi kara?

MƏNİM BAKIYA GƏLMƏYİMİN SƏBƏBİ

Hələ “Yeni Gəncə” edirkən davam
Mən onda işlərkən sabah və axşam
Yoldaş Xudadadov, Müseyib Şahbaz.¹
Bakıya gəldilər çıxmamışdı yaz.
“Yeni Gəncə”mizdə bu iki yoldaş,
İşə baxırdılar almadan maaş.
Şahbazov başçıydı heyətimizdə
İti bir yoldaşlıq var idi bizdə.
Yoldaşlar Bakıda olduğu zaman
Qəzet işi üçün tapılar imkan.
Gedirlər “Kommunist” idarəsinə,
Baxıb da bir dostun işarəsinə
“Kommunist” müdiri Cəbiyev Həbib,
Olmaq xəyalıyla dərdimə təbib
Şahbazov ilə Xudadadovdan
Necə mətbuatçı, necə qədirdən
Məni istəmişdir “Kommunist” üçün
Etmiş yoldaşlar da Həbibini təmin
Ki, ezam edərlər Bakıya məni
Lakin düzəlməyir “xətti-mühəni”.

¹ Müseyib Şahbazov o vaxt Gəncədə firqə komitəsi katibi, Əsəd Xudadadov isə mahal məhkəməsinin sədri idi. “Yeni Gəncə”də rəhbərlik edirdilər.

Yoldaşlar Bakıdan çoxdan dönmüşlər,
Lakin verməyirlər mənə bir xəbər.
Keçmiş bundan uzun bir müddət hələ
Qalmışdır Gəncədə gizlin məsələ.
Yazmışdır "Kommunist" bir məktub daha
Şəxsən öz adıma, etməmiş bəha.
Yox olmuş məktub da "Yeni Gəncə"dən
Yoldan qoyulmuşdum böyləliklə mən.
Keçmiş bu işlərdən ay yarım tamam,
Oynanmış həqqimdə böylə bir dram.
Mən hələ bunlardan məlumatsızam
Yoldaşlar atlıdır, mən qanatsızam.
Birdən bu gizlini eyləmişdi faş,
Mətbəə müdiri İsrafil yoldaş.
Şahbazov yoldaşdan eşitmiş işi
Açmışdı sonra da mənə keçmiş.
Demişdi: "Getməli olsan Gəncədən
Sonra çıxma bilməz "Yeni Gəncə" şən".
Bunu eşitdikcə oldum çox meyas,
Gəncə bir həbs evi, mən dəxi məhbus.
Sanki "Yeni Gəncə" çıxmazmış mənənsiz,
Guya saxlanmışam bununçün "əziz".
Şahbazov yoldaşın yanına getdim,
Özündən özüne şikayət etdim.
Dedim: "Bilirsiniz vəziyyətimi?
Əlli manat maaş bəsləyər kimi?
Pul görmür nisfini çörəyin, çayın
Qoy gedim Bakıya mane olmayın!".
Dedi: "Nəzmi yoldaş, heç darıxma sən
İşlə, maaşını artıraram mən.
Vətən qəzetində işləmək gözəl,
Bakı bəlkə sənə verməzdi heç əl.
Çünki, bahalıqdır, ev tapmaq çətin
Maaş çox olsa da, edəməz təmin".
Etdim müraciət Əsəd yoldaşa

O da, bu dillərlə salırdı başa.
"Getdimmi Bakıya, mən düzəldərəm
İşlə qəzetməzdə, heç də çəkmə qəm".
Kəndin məndən getməz iki irsi var:
İnanmaq, utanmaq – heç deyil yarar.
İnandım, artmadı inamla maaş
Utandım, olmadı utanmaqdan aş.
Məlum olduğutək, qapandı qəzet
İndi keyfin hara istəyirsə, get!

BAKIYA SƏFƏR

Qəzet tətill etmiş, böyləliklə mən:
Məhrum edilmişdim hər bir cəbhədən.
Bakı söhbətindən keçmişdi üç ay,
Sürürdü hökmünü hərərətli yay.
Artıq rahatlanmır qəlbim Gəncədə,
Zövq almır söhbətdə, ya əyləncədə.
Əski dəftərləri bir gün topladım,
Kiçik balaları öpdüm, oxşadım.
Baxmadan arvadın qalmaqalına
Bir cavab vermədən beş sualına.
Bir daha dönməmək qəsdilə daha,
Atılıb faytona, gəldim vağzala.
Doqquz yüz igirmi altı, bir iyul
Etmişdim sübh erkən Bakıya nüzul.
Bakıda gəncəli tanışlar çoxdu
Lakin adresləri yanımda yoxdu.
Saxlanca tapşırıdım şeyi vağzalda
Mənzil yox, yersizdi gəzdirmək dalda.
Mehmanxanalara getmək olmazdı
Çünki pasportum yox, param da azdı.
O günlər Mümtazın vardı dükkanı
Həm də məlum idi mana ünvanı.
Tapdım üç-dörd saat sonra Salmanı
Görüşdük, çox səssiz axırdı qanı.

Dedim: “– Bir az şey var: çamadan, yorğan
 Dükanda saxlardın olsaydı imkan.
 Çünki, bəlli deyil dostların yeri
 Mütləq götürərəm sabah mən geri”.
 Dedi: “– Bağlanacaq dükanlar indi
 Ancaq saat dördə gətir”. – İki indi.
 Yanında mən kimi, məndən də ağbaş
 Bir-iki şair də var idi nimdaş.
 Yaykən üzlərində görsənirdi qış
 Edildik buz kimi əllərlə tanış.
 Gətirdim şeyləri mən saat üçdə
 Dükan bağlı idi, qoydum bir küncdə.
 Oturdum üstündə mən çamadanın
 Lakin yanındadır fikrim – Salmanın.
 Saat beşi keçdi, altı yetişdi,
 Yol gözləməkdən lap gözlərim şişdi.
 Batdı parlaq günəş, qovuşdu axşam,
 Dükan açılmadı, ta ki, yandı şam.
 Verdim dübarə mən şeyi hambala
 Peşiman bir halda qayıtdım dala.
 Bazar küçəsində bir tanış vardı,
 Yüngül zəhmətlərdən qaçmaz, yarardı.
 Tapşırıdım şeyləri həmin rəfiqə,
 Məncə keçir bir il hər bir dəqiqə.
 Gəncə üsyanına olana səbəb
 Mən lənət oxudum, mən yol etdim səbb.
 Lakin qınamadım əsla Salmanı
 Çünki, o gördüyü arkadaş hanı?
 Dönüb, az müddətdə oldum ixtiyar,
 Əynimdə boz kömlək, yamaxlı şalvar.
 Çallanmış başımda bir qirtəs papağ
 Saqqal tirim-tirim, nə qara, nə ağ.
 Ürküdü, baxdıqda cin cındırımdan
 Yoxdu bu hal ilə qəbula imkan.
 Qorxmışdu ki, birdən qalaram qonaq,
 Fikrim, şeylərimi qoymağdı, ancaq.

Çıxaraq bazardan “Sabirə” gəldim
 Bir müddət öyləşdim dindim, dincəldim.
 İndi saat səkkiz olmuşdu tamam
 Birdən tanış bir səs söylədi: Salam.
 Baxdım, tanışlardan İskəndərzadə¹
 Gördükdə şad oldum həddən ziyadə.
 Hallaşdıq, sonra bir gəziş yapıq,
 Bir də rəfiqlərdən Əmiri tapdıq.
 Gözdük, Olqinski adlı caddəni
 Saldıq Əmirgildə son səccadəni.
 Söz-söhbət qurtardı, başları atdıq
 Boldu taxtabiti, sanma ki, yatdıq.
 Onlar hücum edir dörd yandan bizə
 Biz də aparmırdıq pis mübarizə.
 Etdik mütarikə doğduqda günəş
 Lakin üz-göz bizdə həp köpəş-köpəş.

“KOMMUNİST” QƏZETİ İDARƏSİ

Həmin gün dərdlərlə dopdolu sinə
 Getdim mən “Kommunist” idarəsinə.
 Keçmiş söhbətləri açdım, söylədim
 Mənimçin bir xidmət düzəldin, dedim.
 Tutmuş Əhməd Bədi burnunu dimdik
 Katibdi, edirdi indi müdirlik.
 Dedi ki, xəstədir Cəbiyev Həbib
 Yoldaşı, Kırma göndərmiş təbib.
 Çünki, yox hazırda burada müdir
 Görmək mümkün deyil səninçin tədbir.
 Katib yeni işçi edəməz qəbul,
 Hərgah qəbul etsə, tutarlar məsul.

¹ Əli İskəndərzadə – müəllim, gəncəli

Dostum Məmmədəli Sidqi çox "mahir",
Deyirdi: "Qulluğu nə edir şair?
Getsin zavodlara, kolxozu gəzsin
Ayağın sındırsın, başını əzsın".
"Dad yarımçıq əlindən" – demiş atalar
Bunlar yarımçıqdı, edirəm təkrar.
Bizdə bir ümumi xəstəlik vardır,
Gənclərin çoxu da buna düşərdir.
Bilir hər kəs özün bir professor
Ya çox dadsız – şitdir, ya da artıq şor.
Özündən başqaya heç qiymət verməz
Çox səslə bir təblə tut onu əvəz.
Nə işə, bunlardan vaz keçək getsin,
Hər necə istəyir, öylə də etsin.
Tarixlə istiqbal eyləyir diqqət
Verəcək vaxtında hər kəsə qiymət.

Burada xidmətdən mən məhrum qaldım
Özümü "Molla"nın yanına saldım.
Görüşdük, dərhləşdik, mətəbi açdım
Bütün əkdarımı ortaya saçdım.
Dedim: "– Mümkünsə, həm, olsa məsləhət,
Mana idarədə verin bir xidmət".
Mirzə kədərlandı söhbətlərimdən
Dedi: "– Sənə xidmət düzəldərəm mən.
Lakin indi, – dedi, – çox istidir yay
Məzuniyyət aldım, gedirəm bir ay.
Bir növ sən dəxi bu ayı dolan
Darıxmaz dünyada hər şeydən insan.
Dönəndən sonra mən düzələr işlər,
Həyatda acından ölən var məgər?
Məqalə, şeirlər yaz ver jurnala
Onlar edər yardım bu yanan hala".

Mirzə bu sözlərlə dil-ağız etdi
Ertəsi gün çıxıb Barjoma getdi.
Məcmuə Bakıda çıxandan bəri
Hesaba almadan nəşri, xəbəri.
Əvvəl də demişdim, deyil doqquz-on
Yazmışdım qırx-əlli qitə, felyeton.
Bundan göndərmişdi mənə qırx manat,
İndi də edərək mərdliyin isbat,
Versəydi əllicə manat borcundan
Onun heç çəkməzdi cibi bir ziyan.
Fəqət, o, bunu da edə bilmədi
Etmədi... Təsəlli dərdi silmədi.
Öz zəhmət həqqimi istəyəmədim
Kəndliyəm, utandım – qına! – nə edim?
Halbuki cibimdə bir manat yoxdu,
Əksinə, Cəlildə çervonlar çoxdu.

MƏNZİL MƏSƏLƏSİ

Bir mənzil lazımdı hər şeydən əvvəl
Qalmaq küçələrdə verməz idi əl.
Yazmaq bir felyeton, ya başqa əşar
Bir yerə – mənzilə möhtacdı naçar.
Mütələq müəllimə dinc almaq görək
Hər kəsə – nəinki, bir Əmirə tək.
Əmir yay fəslidir, gedir Gəncəyə
İndi ümid edim mən kimə, nəyə?
Yeni bir tanış var, Qurbanov Qurban,
Lənkəran əhlindən yaxşı bir insan.
Məni öz evinə apardı yoldaş,
Oldu həqiqətən bir doğma qardaş.
Şən işə girişdim gecə və gündüz
On səkkiz saat mən işləyirdim düz.
Əski yazıları köçürdüm tamam,
Yeni dəftərlərə, verdim irtizam.
Hər gün bir felyeton edirəm hazır,
İndi mən fəhləyəm, deyiləm şair.

“Molla Nəsrəddin”ə verirəm yazı,
Həftədə ikisi çıxırdı azı.
“Kommunist” ilə də düzəlttik işi
Dəyişdi dövrənin əski gərdişi.
Tez-tez aşarımı buraxırdılar,
Üzümə get-gedə xoş baxırdılar.
Lakin bu işçiklər olsa da asan
Bunlarla çıxmazdı Fətiyə tuman.
Əsərim getməsə çapa, müxtəsər
Bu günüm dünəndən olardı bədtər.

CƏLİL MƏHƏMMƏDZADƏ VƏ
BÖYÜKAĞA TALIBLI İLƏ GÖRÜŞ

Bir neçə söz dəxi qalmasın pünhan
Mən “Yeni Gəncə”də işləyən zaman
Gəncəyə gəlmişdi Məhəmməd zadə
Orada salmışdı məni də yadə.
(Narkomprosdəydi o zaman Cəlil
Lakin vəzifəsi yadımda deyil.
Narkom müavini olaydı gerek
Bir kommunist idi mövqeyi yüksək).
Məxsusən görməyə yanıma gəldi
Bu iltifat ilə ruhim yüksəldi.
Olduq tanış edib artıq iltifat
Dedi: “– Çox qəmgin dir Gəncədə həyat.
Şairlər mərkəzdə olmalıdırlar,
Xüsusiylə, sənin yazıların var.
Topla yazıları, çıx Bakıya gəl
Orada mən sənə uzadaram əl.
Sənin əsərini çap etdirerəm,
Yaxşı dolanarsan, heç də çəkmə qəm”.
Talibli yoldaş da böylə buyurdu,
O da bu söhbətin üstündə durdu.
Yardım edəcəyin o da vəd etdi,
Məni şad edərək Cəlilə getdi.

Bakıya gəldikdə ilk əvvəlcə mən
Məhəmməd zadəni axtardım şəxsən.
Narkomprosdə mən Cəlilə tapdım
Fikrimi söylədim, təqdimat apardım.
Fikrim yazıları çapa verməkdi
Mətləb və arizum buna irməkdi.
On gün gedib-gəldim, bir şey çıxmadı
Lakin bu hal məni əsla sıxmadı.
Çünki ümitsiz yox, ümidvar idim,
Mümkün deyildi ki, görməyim yardım.
Cəlil deyirdi ki, ver materyalı
Özün get Gəncəyə boş, əli xali.
Hərgah iş baş tutsa, yazarıq sana,
İtməz materyallar əmin ol mana.

Taliblərin da mən yanına getdim,
Çox-çox çətinliklə ziyarət etdim.
Düzəldin bir xidmət sizə mana, dedim
Var qəsdim Bakıda iqamət edim.
Böylə cavab verdi Talibli yoldaş:
“Münasib bir zaman oleydi, ey kaş!
Əsirgəməzdim mən yardımını sizdən.
Lakin yay vaxtıdır, nə edim ki, mən?
Qayıt, get Gəncəyə, son baharda gəl
O vaxt uzadaram sana yaxşı əl”.
Lakin mən Gəncəyə nə üzle gedim?
Öz yurdum olsa da, gedim, nə edim?
Məcburəm Bakıda qalmağa mütləq
Getsəm, sıxacaqdır Gəncə mühəqqəq.
Hər halda dərdlərə dözmək gərəkdir,
İşlər çox keçmədən düzələcəkdir.

“KƏNDLİ QƏZETƏSİ” İDARƏSİ

Bir gün də qalxaraq “Kəndli”yə getdim
İbrahim Əminbəyliyi ziyarət etdim.
İbrahim müdürü “Kəndli”də çoxdan
Görüşdük, dərdimi söyləyib hamam.
Əsərim haqqında tədbir istədim,
Mənə bu barədə kömək et, dedim.
“Kəndli”də, mümkünse, düzəlt bir xidmət
İşsiz dolanmağım deyil məsləhət.
Yaxşı qəbul etdi məni İbrahim,
Qalsın el dərдинə gərək müəllim.
Müvəqqəti xidmət düzəltdi əvvəl
Mənimçün oldu bu hər şeydən gözəl.
Gəncədə ailə pulsuzdu, acdı,
Ongünlük ruziyə belə möhtacdı.
Xidmətdən aldığımla onlara çatar
Hələlik özümün Qurbanovum var.
O məni bəsləyir, yenə də dözər
Dünya, həyat için müdhiş, rəhgüzər.
Başladım “Kəndli”də sevincə işə
Vermişdim intəha fikrə, təşvişə.
Aldım on beş günə səksən beş manat
Sanki bağışladı mana bir həyat.
Çox şad bir surətdə postaya getdim,
Bu pulu arvada tez barat etdim.
Bir az sakit oldu qəlbim, vicdanım
Duruldu çox qara, bulanıq qanım.
Gördüm böylə mərdlik mən İbrahimdən
Bunu unutmamam ta ölünce mən.

PULSUZ GÜNLƏR

“Kəndli”də tutduğum vəzifə lakin
Tək birçə aylıqdı, deyildim təmin.
Çünki bu xidmətə deyildim təhkim
Bir məzun işçinin yerində idim.

Cəlil səyahətdən hələ dönməmiş
Düz, rahat bir yola düşməmişdi iş.
“Molla Nəsrəddin”dən, ya “Kommunist”dən
Çox seyrək-seyrək pul alırdım mən.
Olmur bəzi günlər Qurbanın pulu
Dolana bilmirdik biz üzü sulu.
Var idi qonşuda bir dükançı mərd
O, çox zaman bizə olurdu həmdərd.
Bizə verirdi o, nisyə ət, çörək,
Hazırlayırdıq biz özümüz xörək.
Lakin dükançıda olmurdu paprus
Paprusuzluq bizi edirdi məyus.
Paprus “Bakzayuz” yox, “Qornyak” olur
Mənfur bir dumanla ev-eyvan dolur.
Ən əla paprusdur deyib “Qornyak”
Çəkirik satanın üzü olsun ağ.
Çünki, bir çocuqdu bu paprus satan
Nisyə də verirdi, edirdi ehsan.
Şagirdi idi o, bizim Qurbanın
Hörmət müəllimə borcu, sibyanın.
Biz də pul tapdıqda çox beklətmədən
Paprus pullarını ödərdik erkən.
Dükançının dəxi borcunu tamam
Əda edərdik biz, olurdu xoşkam.
Başlardıq yenidən nisyə almağa
Qarın andırda yox tab ac qalmağa.
Günlər bu hal ilə edirdi mürur
Bir həftə çox dərdli, bir həftə məsrur.

“BAKİ FƏHLƏ KOOPERATİV NƏŞRİYYATI” İDARƏSİ. RUHULLA AXUNDOV YOLDAŞLA GÖRÜŞ

Məhəmməd zadədən olmadı yardım
Yazımın nəşrini mən çox umardım.
Əminbəyлідən çox edirdim xahiş
Deyirdim ki, düşür təxirə bu iş.
Mənə mütləq səndən olacaq yardım

Buna səmimi də ümidvardım.
 Bir gün o, dedi ki, vaxtım var, gedək
 Ruhulla yoldaşı ziyarət edək.
 Ancaq Ruhulladan görərsən kömək
 Sana çox vacibdir o zati görmək.
 Lakin "Fəhlə nəşri" n haman günəcən
 Çünki görməmişdim, tanımırdım mən.
 Ruhulla ilə də tanış deyildim,
 Bu adları ancaq mən bu gün bildim.
 Getdik idarəyə, hər nə işə biz
 O gün unudulmaz ömrümdə hərgiz.
 Birdən məni görçək qalxdı Xuluflu
 Səsləndi: "– Xoş gəldin, ay "Sijimqulu"!
 Gəlin, ay uşaqlar, tanış olunuz
 "Sijimqulu" ilə birdir yolunuz".
 Gəldi əməkdaşlar başıma uşdu
 Ən sonra Ruhulla gəlib görüşdü.
 Söz verdi çap etsin "Sijimqulu"nu
 Həm də çap etdirdi, aldım pulunu.
 Ruhulla göstərdi böyük iltifat
 Onu unutmaram daiməl-həyat.
 Bir olduğu kimi verdiyi sözü
 Ən sadıq, qədirdən bir zətdir özü.
 Ruhulla olmasa – bunu mən yazdım
 "Sijimqulunamə"yə sahib olmazdım.
 İlk işin pulunu düz beş yüz manat
 Aldıqda şənləndi məndə gün, həyat.
 Üç yüz manat etdim arvada irsal
 Yazdım ki, get indi yaylıq, başmaq al.
 Aldım özüm üçün çox yaxşı paltar
 İndi həm qış, həm də yay paltarım var.
 Bir gün idarədə görüb Ruhullah:
 "– "Kəfsiz", bəzənmişsən, – dedi, – məşallah".
 Dedim: "– Sayənizdə oldum müəssər".
 Güflüb, dedi: "– Allahdır sayəgüstər".
 Məni çox şad etdi bu xoş zərəfət
 Qürur, dargözlüyə, kibrə nə hacət?!

Mirzə səyahətdən qayıtdığı gün
 Oldu mənim üçün bayramdan üstün.
 Görüşdük, hər yandan edildi söhbət
 Vardı o gün onda güler bir sifət:
 "– Necə dolandınız, – dedi, – iki ay?
 Sizi çoxmu sıxdı işsizlik və yay?"
 "– Dolandım bir günə, sağ olsun, – dedim,
 Lap az qalmışdı ki, Gəncəyə gedim".
 Sonra "Kəndli"dəki bir aylıq işdən
 Ruhullahla olan görüş, keçmişdən...
 Qəbul etdiyini yazılarımı
 Ödədiyi bütün arzularımı
 Həm də alacağım nəqd "pişin"dən
 "Kommunist", "Kəndli"yə yazmaq işindən
 Cəlil Məmmədzadə və Talıblıdan
 Qaldığımdan – Qurbanın evində mehman
 Daha bir çox işdən verdim məlumat
 Mirzəyə üz verdi şadlıq, inbisat
 Mirzə mənə dedi: "Meylin var həyə
 İndi işləməyə gəl idarəyə".
 Etdim təklifini Mirzənin qəbul,
 Lakin vəzifəmdə çox az idi pul.
 Mirzə altmış manat kəsmişdi maaş
 Hərçənd ki, azdı, bu etməzdi aş.
 Yoxdu bir özgə yol, bir əlac fəqət,
 Bildim işləməyi yenə məsləhət.
 Sevdiiym jurnalda işə başladım

 Aldım az müddətlə hər işi ələ
 Məni yormayırdı yeni məşğələ
 Mirzə işlərimi edirdi təqdir
 Görmək istəyirdi yeni bir tədbir.

MİRZƏ MƏNİ KATİBLİYƏ QALDIRDI

Süleyman Məlikov katibdi bizdə
Lakin işləyirdi özü "Azgiz"də.
Sidqi də kənardan müsəhhih idi,
Yoxdu heç birində "Molla"nın qeydi.
Sidqi "Kommunist" in mütərcimidir,
Bizim idarəyə o, yad kimidir.
Onlar idarəyə heç gəlməzdilər,
Bu kiçik mövqeyə əyilməzdilər.
Yaxşı hörmətləri, işləri vardı,
"Molla"nın maaşı kənardan "kar"dı.
Süleyman alırdı yüz səksən manat
Sidqi altmış manat – quşdan bir qanad.
Bizim xidmətçimiz Axundov Hacı
İşləyir ölçüsüz, halı çox acı.
Gedir idarədən əvvəl "Azgiz"ə
Hazır materialı gətirir bizə.
Sonra mətbəyə alır yenidən
Qoşur "Kommunist"ə həm mətbəədən.
Sidqi oradaca bir fürsət tapır,
Çox ləngə salmadan təshihə yapır.
Hacı mətbəyə götürüb qaçır,
Mürottib qeydsiz səhifə açır.
Hacı səhifəni gətirir yenə
Sidqiyə – "Kommunist" idarəsinə.
Sebarə qaytarır verməkçin çapa
Dönür, yazıq Hacı nazilib, sapa.
Hələ daş mətbəə, rəssama getmək
Yoldaşı etmişdi bu işlər həlak.
Bu beş müəssisə arasında o,
Qaçmaqdan yırtmışdı beş çökme, palto.
Hətta yoldaşların maaşlarını
Daim boş olaraq cibi, qarını
Aparır onların hüzurlarına
Hazırlayırdı o işçin yarına.
Yazıq Hacı üçün "Qlavlit" hələ

Təşkil edirdi bir uzun məsələ.
Mirzə xoşnud deyil bu vəziyyətdən
Bir tədbir görməyə başladı şəxsən.
Verdi yoldaşların hesablarını
Bağladı onların kitablarını.
Məni katibliyə eylədi təyin
Dedim öz qəlbimdə: "Edildim təmin".
Mirzə verər mənə iki yüz əlli,
Çünki yoldaşların aldığı bəlli.
Lakin etmiş idim mən çox xam xəyal
Böylə xəyallar həp olarmış məcal.
Mənim müsəhhihlik, həm katibliyim
Şərim, nəsrin, xatad, müxatibliyim
Şəkil, daş mətbəə, buraxıcılıq.
Məktubları seç, yaz, yazdırt, dur, gir-çix
Mirzə cəmisinə etmiş iltifat
Maaş düzəltdi – yüz igirmi manat.

"SİJİMQLUNAMƏ" HESABINA YAŞAYIRAM

"Sijimqulunamə" mətbəədedir,
"Azgiz"dən pul gəlir yenə hər dənbir.
Yoxsa, bu donluqla külfət dolanmaz,
Mirzə həqiqətən verirdi çox az.
Axır, bir qanun var, bir də insaf var
Buna dinilməzmi bir ağ istismar?
Belə tutaq ki, mən lap çarəsizdim
Böylə bir rəftarda bulunardı kim?
Başqa sahələrdə iş yeri çoxdu
Lakin o yerlərə rəğbətım yoxdu.
Kooperativdə dolanırdım şəhər
Lakin bunu etmək istəmədim mən.
"Kəndli"də də gecə işlərdim az-çox,
Dolanmaq lazımdır, başqa çarə yox.
Doqquz yüz igirmi yeddinci ildə
Oktyabr bayramı böyük tətildə

“Sijimqulunamə” çıxdı, pullandım
Bakıdan Gəncəyə doğru yollandım.
Külfəti götürüb Bakıya gəldim,
Ailə içində yaxşı dincəldim.
Bir-bir çocuqları qoydum məktəbə,
Çatmışdım ancaq mən indi mətləbə.

“MOLLA NƏSRƏDDİN”İN MÜŞTƏRİLƏRİNİ ARTIRIRAM

“Molla”da xidmətə girdiyim zaman
İki min nüsxədə çıxırdı inan!
MİRZƏ tiraj ilə maraqlanmırdı,
Gəlir, tiraj ilə artar, sanmırdı.
MİRZƏ deyirdi ki, “çap etsək də çox,
Bundan əsla bizə artıq fayda yox”.
Qoyur qabağına tez işçotkanı
Deyirdi: “Bax, bizə faydası hanı?
Kağıza, rəssama, xidmətçilərə
Çap, həm daş mətbəə – bir al nəzərə.
Vermək lazım gəlir bu qədər para
Gör, vurur xərcimiz yüksəlir hara?
Abunə toplayan istəyir faiz
Yox-yox, bu faizi verəmmərik biz”.
Özgəyə bir fayda verməmək üçün
Salırdı jurnalı dəyərdən hər gün.
MİRZƏ hər işçinin haqqından kəsir,
Hər qəpik üstündə yarpaqtək əsir.
Yaşatmaq istərdi böylə jurnalı
Deyildi o, Şura dövrünün malı.
Yaxşı yazıçıya verməz qanarar
Ancaq pulsuz yazan sərsəri arar.
Jurnalı kol-kosla doldurur idi
Rəng, həm rövneqini soldurur idi.
Məhəmməd Seiddən, Haqverdiyevdən
Yazmağı çox xahiş edirdim hər an.
Deyirdilər: axı, pul vermir Cəlil
(.....) deyil.

Baxmadım Mirzənin dediyi sözə,
Jurnalı yaymağı aldırıdım gözə.
Abunə toplayan tapdım bir neçə,
Onlar çalışdılar gündüz, həm gecə.
Bir az müddətdə pul minlərlə axdı,
MİRZƏ bu işlərə diqqətlə baxdı.
Pullar çoxaldıqca o da sevindi,
Nə mane oldu o, sonra nə dindi.
Jurnalı altı min nüsxə çap etdik,
İndi keçmişdən çox irəli getdik.

MİRZƏ YENƏ MAAŞIMI AZALDIR

MİRZƏ verir mana yüz iyirmi manat
Bu çox az bir puldu, ağırdı ovqat.
Lakin mən edərdim buna qənaət
Etmirdim Mirzəyə artıq şikayət.
MİRZƏ xəyal edir: “Ayrı gəliri var!”
Edir maaşımı daha ixtisar.
Bir gün mənə dedi: “Ay Nəzmi yoldaş,
Pul heç yetişməyir, ağırdır maaş.
Artıq səksən manat verirəm sana
Bundan ziyadəsi əl vermir mana”.
Hökumətdən yardım almaq vermir əl
Kəndi başımıza dolanmaq gözəl.
Jurnal öz-özünü idarə edər
Qənaət edərək iş önə gedər.
Şura ehkamına sanma ki, xamdı
Ancaq xüsusiyyətsevər adamdı.
Bakı Şurasından var idi yalnız
Ayda beş yüz manat datatsiyamız.
MİRZƏ bu pulları almırdı bəzən
Derd: “Yardım pulu istəmirəm mən.
İdarə edərdim özümü özüm.
Özgənin əlində olmasın gözüm”.
İşçinin muzdundan kəsirdi ancaq
Bu kəsməklərlə də dolmurdu çanaq.

Əsri elmlərdən məhrum idim mən
Onunçun dözməyə məcburdum hökmən.
Bu söz böylə qaldı yarımçıq o gün.
Həyat qararmışdı gözümde bütün.
Kəsdi maaşından qırx manat Cəlil
Bilməm bunu edim mən necə təhlil?

SİYASİ CƏHƏTDƏN GERİDƏ QALDIM

Qəbul etsə idi "Kommunist" işə
Gedərdim mən önə sözsüz həmişə.
Rusca savadsızdım, firqədə yoxdum,
Özümü çarəsiz "Molla"ya soxdum.
Mühitim Gəncədə dəxi yamandı
Yalançılar məni yabançı sandı.
Külfətim ağırdı, çapalayırdım,
Özümü böyləcə xırpalayırdım.
Sırtıq, aldadıcı əsla deyildim
Dərdlərə dözməyi daha xoş bildim.
Sevirdim həddindən artıq jurnalı
O qoydu axırda əlimi xali.
"Molla" siyasətçə geriləmişdi,
Bu gizli olmayan aydın bir işdi.
Şura zamanıyla ayaqlaşmırdı
Yeni həyat onu əsla açmırdı.
Bu hal mənə dəxi etdi çox təsir
Əsla verəmədim yerimə təgyir.
Qaldım nahaq yerə firqədən kənar
Bununçun azaldı məndə etibar.
Qaldım yoldaşlardan, tay-tuşdan geri,
Geridə qalmağın yoxdur heç yeri.
İnqilabdan əvvəli demirəm hələ
Hər kəsə bellidir həmin məsələ.
Məcmuə Bakıda nəşr edilərkən
Bir çox çətinliyə baxmayaraq mən.
Çalışdım "Molla"da altı il tamam
Nə haqqım haqq oldu, nə namım bir nam.

ŞƏKIYƏ SƏYAHƏTİM

Çoxdandı çıxmırdım məzuniyyətə
İyirmi doqquzda düşdüm niyyətə.
Məmnun deyil idim həm idarədən
Ruhum çox düşkündü, zəifdi bədən.
Mirzənin son işi çox incitmişdi
Səbrim-təhəmmülüm bütün bitmişdi.
Şəkili dostlarım edirdi israr
Şəkiyə getməmi təkrar və təkrar.
Lakin səyahətçin yox idi param,
Pulsuz səyahətlər olurlar haram.
Səmimi dostlardan hörmətli Rəşid
Etdi bu barədə xüsusi təkid.
Dedi: "Sən ancaq gəl Şəkiyə qədər
Pul heç lazım deyil, olma mükəddər.
Toplarıq "Molla"ya abunəçi çox,
Sənə faiz çıxar, bir bəhanə yox.
Yeməkçin, menzilçin pul gerek deyil,
Bunlar tamamilə edilir təşkil".
Şəkiyə getməyə vermişdim qərar
Deyildim başqa bir şeyə intizar.
Söylədim fikrimi Mirzə Cəlilə
Qəsdən söyləyərək mən bilə-bilə.
Dedim, idarənin xərcinə gedim!
Hər nə qazanc olsa, sana tərək edim.
Səfərdə də xərcim çox olmayacaq
Məni aparırlar Şəkiyə qonaq.
Dedi: "İdarənin xərcinə olmaz,
Bəlkə abunəçi toplandı çox az.
Deyil idarəmiz böylə mötəbər
Dözəməz, çəksə lap az belə zərər.
Diqqət edərsiniz daha artıq siz
Get öz hesabına, alarsan faiz".
Bəzi yoldaşlara iyirmi beş faiz
Sözsüz verir idik, qayda idi, biz.

Mirzə ayağını dirədi yere
 Bunda da başladı köhnə alverə.
 Dedi: “Sən deyilsən, gəlsə də dedəm
 İyirmidən artıq faiz vermənəm”.
 Onun kirdarına heyrətdə qaldım
 Məzuniyyət pulu istəyib-aldım.
 Çıxmışdım Bakıdan Şəkiyə tərəf
 Lakin hər dəqiqə edərək əsəf.
 Deyirdim: adlı bir jurnalist adam
 Neyçün xeyrxaha bədxahdır tamam?
 Fikrə qərq olmuşdum mən birdən-birə
 Əski zərbül-məsəl düşdü xatirə:
 “Yaxşı igidlərin adını eşit,
 Lakin özlərini görmə, uzaq get!”
 Ertəsi gün axşam, çatdım Şəkiyə
 Şəki bənzəyirdi yaşıl səkiyə.
 Əli Vəlibəyli etmişdi pişvaz,
 Həqqimdə göstərdi ehtiram, ezaz.
 Saat hələ beşdi, axşama vardı
 Mən – çox yorğun idim – evə apardı.
 Çırpdim üst-başımı, yuyundum təmiz,
 Əvvəldən hazırmış – görünürdü – miz.
 Çay gəldi, iştahla, ləzzətlə içdik,
 Şəkidən, Bakıdan sözə girişdik.
 Şəkinin ruhəfza abü havası
 Sildi sinəmdəki birikmiş pası.
 Yaxşı yemək vardı, yedik nuşi-can
 Əla şərab içdik bir neçə fincan.
 Mən çox yorulmuşdum, başımı atdım
 Hava əmə-əmə rahatla yatdım.
 Ertəsi gün axşam Rəşid də gəldi.
 Getdik Əligilə, o da dincəldi.
 Rəşid öz evinə apardı məni
 Dedi: “Başqa evdə qoymaram səni”.
 Səhər Rəşid ilə işə başladım
 Abunə toplanır hər yerdə, şadıq.

Firqəçi yoldaşlar işçi, komsomol
 Açdı abunəyə hər zavodda yol.
 Beş-on gün ərzində min beş yüz manat
 Etdim idarəyə poçt ilə barat.
 Şəki, şəkililər mehmannəvazdır
 Kəmetinə insan burada azdır.
 Rəşid Vəlibəyli, qardaşı Əli
 Məcmuənin sadıq dostudur, bəli!
 Unudulmaz Rəşid böyük iş gördü,
 Qəlbimin o uçmuş divarın hördü.
 Bir çox dostlar etdi qonaqlıq bizə
 Plov çıxır idi hər axşam dize.
 Rəşid buraxmadı məni on beş gün.
 Hava, yemək gözəl, kökəldim bütün.
 Rəşidin hörməti heç unudulmaz
 Öylə Rəşid yoldaş tapılar çox az.

ZAKATALA

Sonra Zakatala eyelədim səfər
 Orada da hava gözəl, müəttər.
 Burada da dostlar şəkililərdi
 Hər kəs qüvvəsincə yardım göstərdi.
 Yazdıq abunəçi burada da bir az
 Bu yer edəməzdi Şəki tək pərvaz.
 Dörd-beş gün seyr etdimmi, Şəkiyə gəldim
 Bir neçə dostları görüb dincəldim.
 Ertəsi hər kəslə mən vidalaşdım
 Minib avtobusa dağları aşdım.
 Axşama az qalmış çatdım Yevlaxa
 Getmək fikrindəyəm mən Qarabağa.
 Vardı Yevlaxda da bir neçə rəfiq
 Məcmuənin dostu, rəfiqi-şəfiq.
 Tapışdıq, gecəni yaxşı keçirdik,
 Yeyib, içib, sonra yatağa girdik.

AĞDAM

Yevlax çox istidir, tər silə-silə
Səhər tezdən mindim avtomobilə.
Saat bir olmuşdu çatdım Ağdama,
Etdim təsadüf bir tanış adama.
Varmış mehmanxana – oraya getdik,
Bir mənzil istədik çox israr etdik.
Lakin tapılmadı heç bir boş otaq
Nömrələr dolmuşdu lap qalaq-qalaq.
Yusif Bədəlovu axtardım, tapdım,
Əhvalpürsan oldum, zarafat apdım.
İşdən çıxmaq vaxtı yetişməmişdi,
Buraxmaq olmazdı, iş vacib işdi.
Verdi açarını otağın mana
Dedi: “Lazım deyil heç mehmanxana.
Külfət yaylaqdadır, mən evdə təkəm
Get aç, otur beş gün olarıq həmdəm”.
Bir gənc oğlan vardı, düşdü qabağa
Apardı hörmətlə məni otağa.
Yaxşı otaqlardı, qapını açdıq,
Şeyləri buraxıb suya yanaşdıq.
Toz-torpaq basmışdı, başımı yudum
Sərin sudan içdim bir neçə udum.
Əyləşdim, gənc dəxi bir az dincəldi,
Keçdi saat yarım Bədəlov gəldi.
Qalxdım heç düşmədən fikrə, təşvişə
Vəqti ötürmədən başladım işə.
Yazdıq abunəçi səkkiz-on nəfər,
Yusif: ac deyilsən – deyirdi, – məgər?
Həqiqət çox acdım, yeməyə getdik,
Ağaclar altında bir nahar etdik.
Vardı müxbirlərdən üç-dörd komsomol
Bunlar işə girib, çırmadılar qol.
Verdim hərəsinə bir kiçik dəftər,
Abunə toplamaq üçün getdilər.
Kooperativlər sədrini tapdıq,
Abunə haqqında çox söhbət apdıq.

Beş yüz manatlıq da “Molla”dan yaydıq
Adresləri yazdıq, pulları saydıq.
Artıq üçüncü gün beşcə yüz manat
Etdim poçta ilə Mirzəyə barat.
Artıq dördüncü gün çıxdım Ağdamdan
Çatmışdım Yevlaxa çox keçmiş şamdan.
Bir dostu rast gəldim yerlilərimdən
Onu görmək ilə çox şad oldum mən.
Üstümdən, başımdan toz silə-silə,
Apardı həmsəhrim məni mənzilə.
Üç ildən çoxdu ki, görmürdüm onu
Böylə tapışmışdıq indi ən sonu.
Qatarın vaxtına üç saat qalmış,
Rəfiqim kabablıq yaxşı ət almış.
Yaxşı doğramışdı, şişlər sazlandı,
Kömür çox bol idi, manqal da yandı.
Rəfiqlə əyləşdik doğru üz-üzə,
Gəlmişdi Gəncədən şərab bir kuzə.
Mümkün bir hal ilə yeyilib kabab
Bitmişdi kuzədə yaquti şərab.
Qatar gəldi, rəfiq bilet də aldı,
Məni çox hörmətlə yola da saldı.

SƏLYAN

Səlyana gedəcəkdim Hacıqabuldan
Bu yolu görmədim mən heç bir zaman.
Sorusdum, – dedilər – bir avtobus var
Gündə bircə dəfə buraya uğrar.
Beş saat gözlədim avtobus gəldi,
Hərgah gəlməseydi, işim əngəldi.
Çayxana, mövqifda yatmaq olmazdı,
Çox da darıxmışdım, axşama azdı.
Hər nəyəsə əyləşib gəldim Səlyana,
Vardı kiçik, təmiz bir mehmanxana.
Qapı bağlı idi, hər yana çapdım
Müdiri axtarıb bulvarda tapdım.

Xırda, səliqəli bir otaq verdi
 Otaq tək özümə məxsusdur, dedi.
 Bulvar çox gözəldi, xoşa gəlirdi
 Hər kəs bura gəlir və dincəlirdi.
 Yemək üçün salon dəxi var idi,
 Lakin küçə səmti pərdədar idi.
 Sordum: "Bəs bu pərdə neyçindir, yahu?.." *1*
 Dedilər: "Salyanda bir adətdir bu,
 Görsənməsin deyə qızlar, qadınlar
 Çəkmək lazım gəlmiş pərdədən hasar".
 Şura zamanında belə bir işə
 Rast gəlib düşmüşdüm fikrə, təşvişə.
 Çox bərk acımışdım, bathabatdı gün
 Masaya yaxlaşdım mən yemək üçün.
 Bir gənc müəllim var, adı Ələkbər.
 Bizə ara-sıra yazardı xəbər.
 Zühur etmişdi o, salonda birdən
 Tanış tapdığımından çox sevindim mən.
 Bir yana baxmadan yanıma gəldi,
 Salam və əl verdi, halı gözəldi.
 Dedi: "Xəbər tutdum gəldiyinizdən
 Gəldim, çünki nigran qalardım sizdən".
 Oturdum, birlikdə eylədik nahar.
 "– Sabah gəlin, – dedim, – baxaq nə olar.
 Şükürbəyli¹ də tapmalıyıq biz
 Lakin gecikməyək, tez gəliniz siz".
 O getdi, mən yatdım öz mənzilimdə
 Lakin bir ağırlıq vardı əqlimdə.

Səhər Şükürbəyli tapdıq, görüşdük
 Abunə toplamaq işinə düşdük.
 Az-çox Salyanda da toplanıldı pul
 Dördüncü gün etdim pulları qəbul.
 Kürün körpüsündə qəlbimiz açıq

¹ Məhəmməd Əli Şükürbəyli – "Molla Nəsrəddin" in dostlarından idi.

Müəllim dostlarla biz vidalaşdıq.
 Bilet alınmışdı səhərdən erkən
 "Səlyan" gəmisinə rakib oldum mən.
 Gəmidə səfəri sevərəm artıq
 Lakin qismət olmur bu mana sıx-sıx.
 Səhər Kür nəhrindən çıxdıq dənizə
 Bir zövqi-ruhani verdi bu bizə.
 Günortadan sonra çatdıq Bakıya
 Evə tələsirdim dincəlim deyə.
 Əsəf... altı yaşlı oğlumuz Tələt
 On gün bundan əvvəl edibmiş rəhlət.
 Çıxdı dincəlmək də, şadlıq da yaddan
 Görmək övlad dağı deyildi asan.
 Anası ağlardı, təsəlli verdim
 Həyatın, övzaqın sonu bu, dedim...

Gecə dərd-kədərlə evdə dincəldim,
 Səhər idarəyə işimə gəldim.
 Mirzə gülər üzle qarşıma gəldi
 Əhvalpürsan oldu, xeyli incəldi.
 Çünki gətirmişdim mən yaxşı para
 Para, bu şөгərüb sağaldır yara.

Mirzə oğlum Tələt vəfat edən gün
 Bizə gedib imiş təsəlli üçün.
 Pul da veribmiş, iyirmi beş manat
 Bunu tələb edir, insanlıq, həyat.
 Onun bu insani hərəkətindən
 Dünya qədər razı, məmnun qaldım mən.
 Hansı gün gərəkdə yoldaş yoldaşa?
 Bunu hər kəs bilib, düşməli başa.

Avqust girmiş idi, Mirzə gedəcək,
Barjomda bir müddət rahat edəcək.
(Bu dəfə Polina xanım¹ da getdi
Mirzəyə yoldaşlıq, rəfaqət etdi).
İki-üç gün sonra o çıxdı yola
Aldım mən işləri yenidən qola.

On beş gündən sonra bir məktub yazdı
Mirzənin Barjomda keyfi çox sazdı.
Yazmışdı: "Kefsiz"i çox sıxır həyat
Qoy olsun maaşı yüz səksən manat".
Demək, son günlərdə artdı maaşım
Evdə bol olacaq əppəyim, aşım.

İKİNCİ KİTABIM

"Bəlkə bu yaxşı oldu"

Gəlib yetişmişdi otuzuncu il,
Ərzaq bahalıqı heç bilmirdi dil.
Gəlir məxaricə çatmırdı əsla,
Dolanmaq olmuşdu böyük bir bəla.
Hər gün məktubları araşdırarkən
Qanlı göz yaşları tökür idim mən.
Quba kəndlərindən gələn xəbərlər
Etmişdi lap yemək-İçməyi zəhər.
Aclıqdan ölürdü yüzlərlə adam
Kəndlər məhv olurdu çöreksiz tamam.
Verdim "Azərnəşr"ə bir az materyal
Düzələr vəziyyət, dedim, – ehtimal.
İlin axırında çıxmışdı kitab

¹ Polina xanım – Mirzənin qeyri-şəri rəfiqəsi və idarənin hesabdarı idi.

Üç yüz otuz manat almışdım hesab.
Yazım edilmişdi yarı ixtisar
"Kefsiz" çox pul olsa, olar çox xumar!

MİRZƏNİN XƏSTƏLİYİ

Otuzuncu il, – noyabr, – Mirzə xəstədir
Deyil idarədə işə müqtədir.
Böyük müalicə lazımdı ona
Yoxsa həyatı lap irirdi sona.
Bizdə qiymətlənir həmişə əmək
"Sovnarkom" göstərdi Mirzəyə kömək.
Midhəd Kislavodskiyə aldı Mirzəni
Tək qoymaq olmazdı çünki xəstəni.
Bir ay qalib sonra qayıtdı Mirzə
Lakin heç yardımını çatmırdı bizə.
Mirzənin azarı qorxulu idi
Bir gün söhbətində o, böylə dedi:
"Doktor mən yaylaqda olduğum zaman
Başımdan qan aldı bir böyük fincan.
Qan alandan sonra başım dincəldi,
On gün sonra ağrım dübarə gəldi.
Doktor da ikinci dəfə aldı qan
Bu qan almaq saldı lap mənə candan".
Mirzə xəstələndi sonra bir daha
Bizə bu xəstəlik durdu çox baha.
Semaşkoda yatdı 25 gün
Lakin əsəbləşdi Mirzə büsbütün.
Yanına getmişdik, yaxşı deyildi
Yatdığı mənzil də çox pis mənzildi.
Dedi: "Burada heç baxmırlar mənə
Məni aparın siz evimə yenə".
Evə gətirdilər uşaqlar onu
Evdə daha rahat olurdu sonu.
Uzun müddət sonra bir az sağaldı,
Lakin işlərimiz başqa rəng aldı.
Daim tapdıqda biz söhbətə imkan
Şikayət edirdi baş ağrısından.

Otuz birinci il jurnal dayandı
Onun həyatına indi payandı.
İyirmi beş illik bir mübarizə
Artıq xudahafiz edirdi bizə.
İdarə bağlandı, örtüldü kitab
Biz işçilər dəxi aldıq haqq-hesab.
Çokildi yoldaşlar hərə bir yana.
İşə keçməliyik başqa meydana.
Artıq nə jurnal var, nə onun izi
Ancaq yaşadırdı şuralar bizi.

Hələ bağlanmamış "Molla Nəsrəddin"
Qoca həyatımı etməkçin təmin
Vermişdim təqaüd üçün istida
Düzəldi jurnalından sonra müddəa.
Qoca bir şairi etməkçin təmin
Etdi hökumətim təqaüd təyin.
Şura öz şairin daim yaşadar
Məndə buna böyük bir etimad var.

"YENİ YOL" QƏZETƏSİNDƏ XİDMƏTƏ GİRDİM

Bir yüz otuz altı manat maaşla,
Girdim "Yeni yol"a dava-dalaşla.
Kənd şöbəsində mən başladım işə
Yazardım əvvəl də ona həmişə.
Həyatım, ruhumdur mənim mətbuat
Bir də bu sahədən ayrılıım... heyhat.
Əlli yeddi ili keçirmiş yaşım
Ölmüş, getmişdir çox yarım, yoldaşım.
Mənim də xəstədir qəlbim, ciyərim
Getmişdir qüvvətim, sınımışdır pərim.
Yaşaram az, ya çox bunu kim bilir
Bəlkə bu gün yellər izimi silir!

Fürsət tapdıqca mən yenə hər zaman
Mirzəni çıxarmır əsla yadımdan.
Yanına görüşə evə gedərdim
Onunla əyləşib söhbət edərdim.
Şikayət edir hey baş ağrısından
Deyirdi: "Mən buna tapmadım dərman".
Mirzəni məcmuə edirdi məşğul
İndi o bir xidmət etməirdi qəbul.
Deyirdi: başqa iş gəlmir əlimdən
Hansı idarəyə işə girim mən?
Lakin işsiz dəxi çox darıxırdı
Evdə tək oturmaq onu sıxırdı.
Otuz ikinci il, qışdı, bir səhər
Xəstəyəm, uşaqlar gətirdi xəbər
Ki, Mirzə edibdir fəcətən vəfat.
Gözümdə qaraldı bütün kainat
Böyük bir yazıçı dünyadan getdi,
Həsreti dağları dağıdar etdi.
Sındı həmişəlik o zərif qələm
Susdu, o söhbəti qəlbaçan həm.
Ağladı el dərdin o gülə-gülə
Göz yaşı şəh olub, can verdi gülə.
Ağladı xalq üçün iyirmi beş il
Oldu maarifə doğru bir dəlil.
Gözəl satıraçı bu şanlı ustad
Həyatda göstərdi böyük istedad.
Xalqımız unutmaz Mirzəni hehgiz
Ona həmişəlik minnətdarıq biz.
Bizdən ona olsun daima salam
Bizdən ona olsun daim ehtiram.

LÜĞƏT

A

Abü tab – tömtəraq
Adat – adətlər
Adəmxar – adamycyən
Afaq – üfük, aləm, dünya
Afiyyətbaş – şofa verən
Ağaz – başlanğıc
Aqibətəndiş – gələcəyi düşünən
Alimnüma – yalançı alim
Amac – hədəf, nişan
Amadə – hazır
Amal – arzular
Ariz – baş verən
Asiman – göy, səma
Aşiyənə – yuva
Ati – aqibət, son
Avan – zamanlar
Avazə – şöhrət
Ayəndə – gələcək
Azadiyi-kəlam – söz azadlığı
Azürdə – incik

B

Bab – qapı
Bad – yel
Bak – qorxu
Baqi – qalan
Bal – qanad
Bala – uca
Barbər – yük daşıyan, hambal
Basir – gözlü, görəni
Baziçə – oyuncaq
Beçə – uşaq

Beçəbaz – uşaqbaz
Behbud – sağalmaq
Bero – get
Beytül-həzən – qəm evi
Beyzə – yumurta
Badavət – vəhşilik
Bədiqbal – bədbəxt
Bədsəqal – bədərftar
Bədvi-xilqət – yaranışın başlanğıcı
Bəhcəd – şadlıq
Bəndə – qul, nöker
Bəng – həşiş
Bərat – müxtəlif vasitələrlə göndərilən pul və ya başqa qiymətli şey
Bərg – yarpaq
Barhəm – qarışıq
Bəsdədəm – ağzıbağlı
Bəşarət – müjdə, muştuluq
Bətalət – vəcsizlik
Bəyazi – kiçik dua kitabı
Biar – arsız, qeyrətsiz
Bibak – qorxmaz
Bibar – barsız
Bibədəl – əvəzsiz
Bican – cansız
Bidad – zülm
Bidar – ayıq
Bidət – yeni, qayda, pis qanun
Bidirəng – dayanmadan
Bidvar – söyüd kimi
Biəmsal – taysız
Biguş – qulaqsız
Büman – imansız, kafir
Bilmürur – təcridən, getdikcə
Binan – çörəksiz
Binəngü ar – arsız, həyasız

Biniza – davasız
Binur – işıqsız
Bipayan – sonsuz
Birüdat – şaxta, soyuq
Bisəri pa – avara, yoxsul
Bişü-kəm – az-çox
Borid – kəsdı
Bum – bayquş
Buriya – həsir
Buyi-ittifaq – birlik iyi
Büxl – paxıllıq
Büka – ağlamaq
Bülənd – uca
Bünyad – əsas, özü
Bürna – cavan

C

Caddə – böyük yol
Cadunəvis – cadu yazan
Cahilfərib – cahil aldadan
Camə – paltar
Can – cinlər
Cannisar – canını qurban verən
Cari – axar
Cəbhə – alin
Cəbr – zor
Cəmad – cansız
Cərəhat – yara
Cərəs – zəng
Cəridə – qəzet
Cərihadar – yaralı
Cibal – dağlar
Cifə – dəyərsiz şey
Cinan – behişt
Cinsi-lətif – lətif, cins, qadın
Cövhar – cisim olmayan

Cud – səxavət
Cühələ – cahillər, anlamazlar
Cürm – günah
Cüzam – yoluxucu və sağalmaz deri xəstəliyi

Ç

Çadürşəb – çarşab
Çah – quyu
Çak – yarıq
Çak etmək – yırtmaq, parçalamaq
Çar-çahar – dörd
Çarsu – dörd tərəfi küçə olan meydan
Çəşm – göz
Çəsb etmək – yapışdırmaq
Çidə – toplanmış
Çors – neşələndirici bir ot
Çub – ağac

D

Dad – ədalət
Dadgər – ədalətli
Dam – tor, tələ
Damən – ətək
Dami-təzvir – hiylə toru
Dana – bilici, ağıllı
Dar – ev
Dari-şəfa – sağalmaq evi
Dari-üqba – axirət evi
Daru – dərman
Daruğa – dağa, gözətçi
Davər – Allah, hakim
Dehat – kəndlər
Delirənə – cəsəretlə

Dabistan – məktəb
Dəğa – dəcəl
Dəhən – ağız
Dəhr – dünya
Dəhyek – ondabir, keçmişdə kəndlilərin mülkədara verdikləri məhsul vergisi
Dəman – qızğın
Dənaət – alçaqlıq
Dəndan – diş
Dəni – alçaq
Dənizadə – alçaq oğlu
Dər cib etmək – cibə salmaq
Dərmanpəzır – eləci olan, dərmanı olan
Dərun – içəri
Dasais – hiylələr, birləşmələr
Dasisə – hiylə, qurğu
Dast – ol
Dastar – ətək
Dastgir – əsir
Davan – qaçan
Didar – görüş
Didəyi-bidar – görəni göz
Didə – göz
Didətər – gözü yaşlı
Dil – ürək
Dilazar – könül incidən
Dilfikar – könül pərişan
Dilxah – ürək sevən, könül oxşayan
Dilxun – ürəyi qanlı
Diliran – cəsarətli
Dilkaş – könül çəkən
Dilşad – qəlbi şad
Dirang – gözlemək, ləngimək
Divanəgan – dəlilər
Divanəvar – dəli kimi
Döhül – nağara
Dud – tüstü

Duxtər – qız
Dun – alçaq, aşağı
Dur – uzaq
Duzax – cəhənnəm
Dümbəvar – quyruq kimi
Dün – dünən
Düşvar – çətin
Düzd – oğru

E

Ehtikar – məhsulu ucuzluqda alıb bahalıqda satmaq
Ehzar – hazır etmək
Eybguluq – eybi söyləmək, qeybət
Eyd – bayram
Eymən – arxayın
Ezaz – özizləmə, hörmət etmə

Ə

Əbd – qul
Əbnayı-başar – bəşər övladı
Əbru – qarş
Əcaib – qəribəliklər
Əcanib – əcnəbilər, özlülər
Əcdad – babalar
Əcsam – cismlər
Əcuza – qarş
Ədəm – yoxluq
Ədna – daha alçaq
Ədüvallah – Allahın düşməni
Ədüvv – düşmən
Ədvar – dövrlər
Əfal – işlər
Əflakiyan – göydəkilər
Əfrad – fərdlər, adamlar

Əfyunkeş – tiryokbaz
Əğniyə – varlılar
Əğyar – özlülər, düşmənlər
Əhanət – təhqir
Əhbab – dostlar
Əhəd – tək
Əhibba – dostlar
Əhrar – azadlıq istəyənlər
Əhrimən – əhrimən, şeytan
Əxbar – xəbər
Əxbarqu – xəbər deyən
Əxəvi – qardaş
Əxgər – qığılcım, şəraro
Əqdi-ixüvvət – qardaşlıq yığıncağı
Əqval – sözlər, söhbətlər
Ələm – alimrağ
Əlhac – hacı
Əlyövən – bu gün
Ələm – vacib, daha lazım, çox gerek
Əmiri-ümərə – emirlər emiri
Əmrəz – xəstəliklər
Əmri-məaş – yaşayış işi
Ənbiyə – peyğəmbərlər
Əncüm – ulduzlar
Əndəlib – bülbül
Əndərun – içəri
Əndində – yanında
Əndişə – düşüncə
Əndü – qəm
Ənin – inildəmə, inilti, zarıma
Ənvar – işıqlar
Ənzar – nəzərlər, gözlər
Əpmək – çörək
Əraf – behiştə cəhənnəm arası
Ərbabi-şər – şər əhli
Ərəq – tər
Ərəz – cism
Ərgəvan – qırmızı
Ərsə – meydan

Ərus – gölin
Ərz – yer
Ərzəl – ən rəzil, çox alçaq adam
Əsaf – təəssüf
Əsafnag – əsəfli
Əsərbəxş – təsirli
Əskinaz – kağız pul
Əslaf – keçmişlər
Əslahə – silahlar
Əstar – qatır
Əşcar – ağaclar
Əşg – göz yaş
Əşgəbar – gözüyaşlı
Əşxas – şəxslər, adamlar
Əşrar – şərur adamlar
Əşyax – şeyxlər, qocalar
Ətfal – uşaqlar
Ətrak – türklər
Ətşən – susuz
Əvan – yoldaşlar
Əyan – aşkar
Əyyami-sələf – keçmiş günlər
Əzakər – əzəli
Əzl – düşmək
Əzm – iradə, meyl

F

Faxir – qiymətli
Faiq – üstün
Fasiq – pis əməlli
Faş – aşkar
Feil – iş
Fəxri-üzma – böyük iftixar
Fələh – qurtuluş
Fəni – ağz
Fəramuş – unutmaq
Fəravən – bol

İsrar – üz vurmaq
İstida – ərizə
İstiğfar – bağışlamaq
İstiqbal – gələcək
İstiraham – rica, xahiş
İştibah – yanımaq, səhv etmək
İstiğal – məşğul olma
İstihar – şöhrət qazanmaq
İstiyaq – arzu, həvəs, istök
İttihad – birlik
İyma – işarə
İza, izza – öziyyət
İzdiyyad – artım

Kiçvər – ölkə
Kodən – anlamaz
Kövkəb – ulduz
Kövkəbi-bəxt – bəxt ulduzu
Kövnü məkan – kainat
Ku – məhəllə
Kubəku – məhəllə-məhəllə
Kuhənlər – köhnələr
Kübar – böyükler
Kühənsal – yaşlı, qoca
Küləh – papaq

Q

J
Jəndə – yırtıq

K
Kala – mal, əmtəə
Kan – mədən
Kardan – iş bilən
Kargər – fəhlə, kəsərli
Kəcnüma – əyri göstərən
Kəlal – qəm
Kələbək – kəpənək
Kəmyab – aztapılan
Kənkən – quyuqazan
Kəsalət – kefsiz, yorğun
Kəsbi-ülum – elmləri kəsb etmək
Kəşukəş – çəkhaçək
Kəşfi-raz – sirri açmaq
Kəşt – gəmi
Kisəbər – cib kəsən
Kiş – din, məzheb

Qaç – neçə
Qadiri-həyy – diri, qüdrətli Allah
Qafilə – karvan
Qare – oxucu
Qasib – qəsb edən
Qasir – qüsurlü, aciz
Qeyri-məqul – ağılasığmaz
Qəba – paltar
Qəbahət – abırsızlıq, pislik
Qəbih – pis
Qəbz – bağlamaq
Qədrdan – qədərbilən
Qələndər – dərviş, lotu
Qəlladə – bənd, zəncir
Qəmküsər – qəmi silən
Qəndil – çilçirəq
Qəni – varlı
Qəraib – qərribəliklər
Qərn – ərş
Qəryə – kənd
Qəsavət – rəhmsizlik, sərtlik
Qəsəm – and
Qətərat – damcılar

Qəti-ümid – ümidi kəsmək
Qayur – qeydlər
Qəzəvat – din yolunda aparılan müharibə
Qolay – asan, yaxşı
Qolrə – vəba, xolera
Qövl – danışıq, söz
Qusfənd – qoyun
Qüdsiyyət – paklıq
Qüvayi-vücut – bədənin qüvvələri
Qüvveyl-şammə – iybilmə duyğusu

L

Lacərəm – ələcsiz
Lafzən – yalançı, boy deyənlər
Latayilat – boş sözlər
Leylac – qumarbaz
Leylü nəhar – gecə və gündüz
Ləcacət – tərslik
Ləhi – avaz
Ləim – alçaq
Lən – lənət
Lisan – dil
Lölövü lələ – iri mirvari

M

Mahi – balıq
Mahtiqə – ayüzlü
Mahvəş – ayüzlü
Maida – azuqə
Maqtab – maqqaş, pinset
Malidə – sürtülmüş
Manənd – tay

Mar – ilan
Masonlar – mason təşkilatının üzvləri
Mavərə – o tərəf
Mazi – keçmiş
Məal – arzu, məqsəd
Məbər – keçid, yol
Məbərri – pak
Məbhut – heyran
Məbud – Allaha ibadət olunan yer
Məbus – vəkil
Məcrüh – yaralı
Mədaxil – gəlir
Mədfən – qəbir, məzar
Mədfun – basdırılmış
Mədhuş – dəhşətli
Mədum – məhv olmuş
Məhəza – bununla birlikdə
Məfqud – yox, olmayan
Məgəs – milçək
Məğfərət – bağışlamaq
Məğrib – qərb, günbatan, Afrikanın (Misirdən başqa) şimal sahilindəki ölkələr
Məğşuş – qarışıq
Məhcub – utancaq
Məhd – beşik
Məhfil – məclis
Məhzun – qəmli
Məxaric – xərcələr
Məxrəc – çıxış, çıxan yer
Məxrubə – xarab olmuş, xərabə
Məxzən – xəzinə
Məkan – yer
Məkani-bum – bayquş yeri
Məkkərə – məkirli qadın
Məkulat – yeyinti məhsulu
Məqal – söz, söhbət
Məqhur – qəhrə gəlmiş, məğlub

Məqtul – öldürülmüş
Mələmət – məzəmmət
Mələkülmövət – ölüm mələyi
Məmət – ölüm
Məmnü – qadağan olunmuş
Məmur – abad
Mən – qarşısını almaq
Mənazil – mənzillər
Məndil – yaylıq, dəsmal
Mənhus – pis, nəhs
Mənqəbat – tərif
Mərarət – aclıq
Mərg – ölüm
Məruf – tanınan, məşhur, məlum
Məsərrət – sevinc
Məskənət – yoxsulluq
Məsnəd – xətt, xalça
Məsruur – şad
Məşahir – məşhurlar
Məşixiyyət – təriqət başçıları
Məşrəb – xasiyyət
Məşruə – şəriətçilər
Mətlub – istənilən
Məva – sığınacaq, ev
Məzarət – üzrxahlıq
Məzhək – məzəli
Məzid – artıq
Məzmum – pis
Məzul – çıxarılmış
Məzur – üzrlü
Miftahül-fərəc – nicat açarı
Minbəd – bundan sonra
Minal – qədimdən-qədim
Mirat – güzgü
Mordeyi-əhya – diri ölü
Movquf – müvafiq
Möhlük – öldürücü
Möhnətəfza – qəm artıran

Mötədil – mülayim
Mövqüfat – vəqf əmlakı
Mur – qarışqa
Mübah – izn verilmiş
Müdəbbir – tədbir tökən
Müdərris – dərs verən
Müəmməm – əmmaməli
Müənbər – ənbərli
Müəttar – ətirli
Müftəxər – iftixar edən
Mühəm – əhatə olunmuş
Mühən – qemlər
Mühərrir – redaktor, publisist
Müxatib – söz deyən
Müjgan – kirpiklər
Mükəddər – kədərli
Mükəssər – sınıq
Müqərrəb – yaxın
Müqəvvi – gücləndirən
Müqtədir – qadir
Münadi – carçı
Müncəmid – dönmüş
Münci – nicat verən
Münəqqəş – naxışlı
Münəvvər – nurlu
Münqad – müti, itaətkar
Münsəlib – alınmış
Mürdə – ölü
Mürəbbi – tərbiyəçi
Mürtəd – yoldan dönmüş
Mürur – ötmə, keçmə
Müsaid – münasib
Müsavati-miləl – millətlərin bərabərliyi
Müsəffa – təmiz, səfah
Müsəhhih – korrektor
Müsəmməm – qərara gəlmiş
Müsəvvər – şəkili, təsvirli

Müslüm – müsəlman
Müstəhsən – gözəl, xoşagələn
Müstövci-bi-iza – əziyyətdə bəis
Müşəvvəş – qarışıq
Mütə – müvəqqəti siğə
Mütəğəllib – zorakılıq edən
Mütəkəllim – danışan
Mütxəriat – ixtiyarlar
Mütrübə – rəqqasə
Mütrükə – irs
Müttəsil – daima
Müzlüm – qaranlıq
Müztərr – aciz, çarəsiz, tənqə gəlmiş

N

Nabəkər – yaramaz
Nabina – kor
Nafila – əldən getmiş
Nağdəhən – dəvəağız
Naxun – dırnaq
Naqus – kəlisə zəngi
Namdar – adlı-sanlı, məşhur
Naməbər – məktub çatdıran
Namərbut – yersiz, dəxli olmayan
Nami-nik – yaxşı ad
Nan – çörək
Napak – murdar
Nar – od
Nari-səğər – cəhənnəm odu
Nasəh – nəsihət verən
Naşad – qemli
Neveşt – yazı
Neyistan – qamışlıq
Neyrang – hiylə
Nəbi – peyğəmbər
Nədamət – peşmançılıq
Nədar – yoxsul
Nəf – mənfəət, qazanc
Nəfsi-əmmərə – əmr edən nəfs
Nəğməpərdaz – nəğmə yazan
Nəhif – arıq, zəif
Nəhy – saqındırmaq
Naxl – xurma ağacı
Naxli-tuba – behişt bağının xurma ağacı
Nəng – eyib, abırsızlıq
Nərm – yumşaq
Nəsəyləmək – yapışdırmaq, qoymaq
Nəvin – təzə
Nəyabat – vəkillik
Nəzərrüba – nəzərəçarpan
Nigah – baxış
Nigahban – gözətçi
Nihan – gizli
Nikxah – yaxşılıq istəyən
Niku – gözəl
Nikuzad – yaxşı doğulmuş
Nimxiz – yarı qalxmış
Nisa – qadınlar
Nisf – yarı
Nisvan – qızlar
Niş – tikan
Niyam – qım, qılaf
Niyran – yanar od, cəhənnəm
Noməslək – təzə əqidəli
Nosal – gənc, uşaq
Nöh – doqquz
Növmid – ümitsiz, naümid
Növparəstan – insanpərvərlər
Növrəstə – yeniyetmə
Nuri-beyza – işıqlı daire
Nuri-bəsər – göz işığı
Nüməyan – görünən
Nüzhətəgah – gəzmək yeri

O

Obaş – alçaqlar, tərbiyəsizlər
Ovqaf – vəqf olunmuşlar
Ovnə – kömək

Ö

Övrad – dualar, virdlər
Övraq – vərəqlər

P

Pa – ayaq
Pabənd – ayağı bağlı
Payan – son, axır
Payidar – davamlı
Pedər – ata
Pesər – oğul
Peyapey – dalbadal
Pənd – nəsihət
Pərivəş – pəriüzlü
Parü bal – qol-qanad
Pərva – qorxu
Piçideyi – dərde mübtəla
Piraya – bezək
Piş – qarşı, qabaq
Pişinə – qabaqkı
Pişin-nəzər – göz qarşısında
Pişraft – irəliləmə
Pişü pəs – dal-qabaq
Pişva – başçı
Pürəməl – arzu ilə dolu
Pürxun – qanla dolu
Pürkədar – çox kədərli
Pürqeyrat – qeyrətli
Pürnəm – yaşlı

Pürpiç – burulmuş
Pürşərar – odlu
Püst – arxa

R

Racə – aid olan
Rah – yol
Rahi-ahən – demiryolu
Rəaya – rəiyyətler
Rəbb – Allah
Rafət – yüksəliş
Rafiqi-mazi – keçmiş dost
Rafi-zəhmət – zəhməti uzaqlaşdırmaq
Rəhlət – ölmək, köçmək
Rəhmətullah – Allahın rəhmətliyi
Rəhnüma – yolgöstərən
Rəhzənlik – yol kəsmək
Rəxşan – parlaq
Rəxt – paltar
Rəxtxab – yorğan-döşək
Rəisül-vüzərə – vəzirlərin rəisi
Rəm – hürkmək, qaçmaq
Rəncbər – zəhmətkeş
Rəs – baş
Rəsən – ip
Riyazət – əziyyət
Rövşən – işıq
Rubah – tülkü
Runümun – üzünü göstərmək
Ruza – oruc
Ruzi-cəza – qiyamət günü
Ruznamə – qəzet
Ruzü şəb – gecə-gündüz
Rüb – dörddebir
Rücu – müraciət
Rüx – üz
Rüsxət – icazə

S

Sail – dilənçi
Sal – il
Salü mah – il və ay
Samia – eşitmək
Sariq – oğru
Sayə – kölgə
Sebarə – üç dəfə
Səbb – söymə, söyüş
Səbyan – uşaqlar
Səccadə – xalça, canamaz
Sədsalə – yüzillik
Səfid – ağ
Səhab – bulud
Sahl – asan
Səid – xoşbəxt
Sələf – keçmiş
Səma – göy
Sənaxan – şükür deyən
Səng – daş
Səngin – ağır
Sərd – soyuq
Sərəfraz – başıuca
Sərhəng – alay başçısı
Sərkar – başçı
Sərkaş – dikbaş
Sərmazadə – soyuq vurmüş
Sərnigun – başısağı
Sərrişta – ipin ucu
Sərtapa – başdan-ayağa
Sərzəniz – məzəmmət
Sətvət – iqtidar
Səyanət – qorumaq
Səyanət – qorumaq
Səzavər – layiq
Sibyan – yeniyetmələr
Siminbədən – gümüş bədənli
Sirab – doymuş

Sirişk – göz yaşı
Sirişt – təbiət, xilqət, yaradılış
Sirqət – oğurluq
Sitam – zülm
Siyahpuş – qara geyən
Siyahrəng – qara rəngli
Soqaq – küçə
Solət – sərtlik
Sövq – meyil
Sövt – səs
Su – tərəf
Suç – təqsir
Sud – mənfəət
Suzan – yanan, yandıran
Suziş – ürek yangısı
Süflə – alçaq
Süfuf – sıralar
Sükna – sakinlər
Sürx – qırmızı
Sürur – şadlıq
Süturan – dördayaqlılar
Süüd – yüksəliş

Ş

Şab – cavan
Şahrah – əsas yol
Şairi-şəhir – şöhrətli şairlər
Şanə – daraq
Şantən – meyxanə
Şayastə – layiq
Şəamat – uğursuz
Şəbi-yelda – ilin ən uzun gecəsi
Şəbpərə – gecəquşu
Şəğal – çaqqal
Şəibel – iri qanad
Şəqaiq – lələgülü, xoruzgülü
Şəqavət – rəhmsizlik

Şəmatət – məzəmmət
 Şərərə – qığılcım
 Şərir – şər iş
 Şərir – şər işlər görəni
 Şərmandə – xəcaletli
 Şərmsar – xəcaletli
 Şəstr salə – altmış yaşlı
 Şətarət – çeviklik
 Şina – üzmək
 Şitab – tələsmək
 Şitaban – tələsik
 Şövhar – ər

T

Tedad – saymaq
 Təali – yüksəliş
 Təbah – heç, puç
 Təbdil – dəyişdirmək
 Təbər – balta
 Təbərri – uzaqlaşmaq
 Təbşir – müjdə vermək
 Təcdid – yeniləşmə
 Təcəddüd – yenilik
 Təcalla – cəlvə etmək, parlammaq
 Təcil – tələsmək
 Təərrüz – sataşma, hücumetmə
 Təfriqə – ayrılıq
 Təğəllüb – zorbalıq
 Təğənni – nəğmə oxumaq
 Təğəzzül – qəzəl oxumaq
 Təğyir – başqalaşma
 Təhdid – hədələmə
 Təhəmmül – dözmək
 Təhəssür – həsrət çəkmək
 Təhtindən – altından
 Təhtülhənək – ətəməmədən çiyinə
 sallanan şal

Təhzi – pəkləmə
 Təxəmmür – turşuma, xəmir halına
 gəlmə
 Təxəttür – xatırlama
 Təxtis – xilas etmə
 Təxrib – xarab etmə
 Təkbir – çağırış, “Allahü əkbər” –
 “Allah təkdir”
 Təkdir – pisləmək
 Təksir – artırmaq
 Təqdir – qədərincə, həyənəmə, qədr-
 bilmə
 Təqrir – danışmaq
 Təqriz – rəy, resenziya
 Tələfişan – qızıl saçan
 Təlxkam – ağız acı, arzuya çatmamaq
 Təməddün – mədəniyyət
 Təməllüq – yaltaqlıq
 Tən – bədən
 Təng – dar
 Tənü şəmatət – məzəmmət və istehza
 Təraşida – yonulmuş
 Tərcih – üstünlük
 Tərd – qovmaq
 Təriq – yol
 Təriqət – sekt, yol
 Tərsim – rəsm etmək, cızmaq
 Təşattür – örtmək
 Təşfiyə – saflaşdırmaq
 Təşxir – almaq
 Təştir – örtmək
 Təşvib – qəbul etmək
 Təşair – şeirləşmə, yalançı şair
 Təşrik – şərik olma
 Təşvir – şüə gəlmə
 Təthir – pəkləmə
 Təzib – əzab vermək
 Təzvir – hiylə

Tifl – uşaq
 Tirə-tar – qaranlıq
 Toən, kürhan – istər-istəməz
 Tula – uzun
 Tülü – doğma, çıxma

U

Uhəfza – ruhoxşayan

Ü

Üdəba – ədiblər
 Üxüvvət – qardaşlıq
 Üqba – axirət
 Üməm – millətlər
 Üməra – əmirilər
 Ümmül-fəsad – pis işlərin anası, şərəb
 Ünas – qadınlar, qızlar
 Ürəfa – ariflər
 Üstüxan – sümük
 Üstvar – möhkəm

V

Vajgun – başaşağı
 Vaqiə – əhvalat
 Validə – ana
 Vəfaq – dostluq
 Vəxim – qorxulu
 Vələd – oğul
 Vəzan – esən
 Vükəla – vəkillər
 Vüquət – hadisələr
 Vürud – girmək

Y

Yekrəy – rəyi bir
 Yeksək – birbaşa
 Yeksixən – sözü bir olan
 Yəd – xatir, şən, şərəf
 Yədi-beyza – işıqla əl
 Yəduallah – Allahın əli
 Yəğma – talan
 Yəm – dəniz
 Yəzdan – Allah
 Yövmi-üqba – axirət günü
 Yövmi-səid – uğurlu gün

Z

Zəbun – alçaq
 Zəğ – qarğa
 Zəğən – qarğa
 Zəxm – yara
 Zəxmədar – yaralı
 Zəmin – yer
 Zəmm – həcv etmək
 Zən – arvad
 Zənan – qadınlar
 Zər – qızıl
 Zərd – sarı
 Zi iqtidar – qüdrətli
 Zib – bezək
 Ziba – gözəl
 Zibh – kəsmək
 Zinəfəs – nəfəs çəkən
 Ziraat – əkinçilik
 Ziruh – canlı
 Ziyadar – işıqlı
 Zöhd – zahidlik
 Zövcə – arvad, övrət
 Zülmət – qaranlıq

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

<i>Həqiqi "Molla Nəsrəddin" şairi</i>	4
<i>Redaktordan</i>	18

ŞEİRLƏR

Fələkdən giley	25
Şikayət	26
Kəndə ibtida	27
Hürriyyətin lüzumu	28
Atanın oğluna vəsiyyəti	29
İstibdad	31
Qəzəl	32
Cavab	32
Molla	34
Kişilərimiz	36
İstixarə	38
Beyt	39
Kişilərimiz	42
Məsləhət	43
Bir qızın Molla Nəsrəddinə ərzi-halı	44
Məktəb	46
Nə idi?	47
Kefimdi	48
Evlənməz idim	49
Size nə	50
Zindan	51
Əşəri-məhzunənə	53
Şah	55
Yazım, yazmıyım?	56
Oruçluq	57
Allahə təvəkkül	58
Acıdır	59
Olacaqımı?	60
Çək daşa	61
Qızlarımız	62

Ağaya cavab	63
Arvadlarımız	64
Bakı	65
Gimnaziyada	67
Evlənmərəm	68
Əlvida	69
Həsəd	71
Mənəm	72
Füqərə	73
Ey füqərə	74
Lalsən	75
Dabanı çatdax xalaya	76
Əcəb	77
Əttövbə	79
Köhnələr	80
Aldanmayın	82
Əbədir ahın...	83
Olmuşam	84
Rəcəz	86
Məmədəlinin vidatı	88
Məhəmmədəli şahın Tehrandan Rəştə tərəf hərəkəti	90
Hiss, zövq yox	91
Ehsan	94
Dilsuzdan	95
Urta	97
İnan	98
Tazələr	99
Kəc qabırğa	100
Vəssəlam	102
Tərif-i-Gəncə	103
Bu nədir?	104
Xudahafiz	106
Qəzələ bənzətmə	108
Qorxuram	108
Nəsihət	110
Uyma dünyayə...	111
Od tutub odlandı vətən	112

Olsun	113
Hənzuz	115
Almasa gər qızlarımız tərbiyə	117
Miftahülferəc	118
Qazet yazanlar	119
Biarsən	120
Ey mütrübeyi-dövri-təcahil	121
Mədəli	123
Bizimki deyil	124
A qızlar	125
Əlhəmdülillah	126
Ədəbiyyat, yaxud minacat	127
Viran görürəm	128
Lövhi-məkatib	129
De	131
Amali-hürriyyət	132
Bu da bir bahar	134
Amandır	135
Vaizlərə bax	137
Nisgil	138
Rəhimxanın Məhəmmədəliyə ərzi-halı	139
Gülməyim gəlir	140
Qocaldım	142
Ay kişi!	142
Qoyma ha!	143
Mənim sevdiyim	145
Bax!	146
Nəzm	148
Yorğunlamışsıq	149
Vəqtdir	151
İrənlidir	152
Taziyənə	153
İki səs	154
Gülüşmə	155
Dabanı çatdax xalaya!	156
Seyid Əzime bənzətme	157

Taziyənə	158
Qumarın ləzzəti	158
1910-cu ilə vida	159
Annamıram	161
Olur olsun	162
Etiraz	163
Yadı-mazi	163
Mənəm	165
Dirhəmi dinərdən özgə	166
Ey baxanlar...	167
İşə keçməz	167
Tapmaca	168
...Axundun şərh-i-halı	169
Dadı yoxdur	170
Əzrailə xitabi-rəbbani	171
Keçərmiş	171
Tapmaca	173
Müxtəsər	173
Ey könül	175
Müselmanı yaratdın	176
Bir dövlətli qoçuya	177
İzhari-qədrdani	179
Bəxtəvər Gəncə	181
İran	182
Nümuneyi-mazi	183
Fəxriyyə	185
Tapmaca	186
Orucluq	187
Molla arifə deyir	188
Deyirlər	189
Məşrutə	190
Dolandı bu il də...	191
Taziyənə	193
Vədə	193
Taziyənə	194
Şəkil	194

Tazə ilə	195
Boşla, yaxud əldən qoy	196
Tapmaca	198
Dur	198
Şərab	199
Bax – gül	200
Əşəri-niyazməndəne	202
Millətimə	202
İdeal	204
Beyni saman deyilmidir?	205
Nəzir	206
Ey nütfeyi-şeytan	207
Küsmüşəm	208
Tofiq Fikrətə bənzətmə	209
Yazırsan, yazım	210
Biz kimik?	211
Qəzəl	213
Qız və dədəsi	214
Bizim eys-nuş, yaxud bu gecə	215
Orucluq	217
Şairdi, maşallah	219
Çalışma	221
Təxmis	222
Məktəb uşağı	223
Uşaqlar	224
Allaha müraciət	225
Qoxu	226
Müxatəbim Molla Nəsrəddindir	228
Yeddi yaşındakı qızıma	229
Viran üçün	230
O mənə	232
Bilmədim	233
Vardır o	234
Saqqal	235
İkican “Məzəli”	236
Kişi	237

Təğəllüb	239
Yat!	240
Doğru ha?!	241
Ar etməsin	242
Pul	243
İrsi-pədən	245
Dəyşilir	246
Gülürəm	248
Yorğun bir baxış	249
Qızlarımız	250
Verməzik, yaxud üç kişinin söhbəti	252
Ad	254
El	255
Batman qılıc	256
Yox!	258
Leylac	258
Qələmim	260
Yaxın keçmişlər sandım	261
Polis idarələri	263
İstibdad hökuməti məcmuələrinin mündəricatı	264
Olarımış	265
İnşaallah	267
Hürriyyətdən kim nə pay aparsın?	267
Muxtar	268
Toən-kürhən!	269
Bey	270
Gülməli məzmun	271
“Dostane giley”	272
Topal	274
Oynayıram	275
İnanmam ki...	276
Loğalar	277
Ovqaf və Molla Qurban	278
Aclıq	279
Ey ədalət!	280
Qadın	280

Çalışqan Cəmal!	282
Minacat	284
Bextəvər	286
Qəzəl	286
Örnək	287
Cib xəstəliyi	288
Tərbiyə	289
Şəm və pərvanə	290
Dil məsələsi	291
Bizim arvad	292
Bizim qız	294
Dilimiz	295
Bir mülkədarın təhəssürü	297
Faciə meydanı	298
Qadınlarımız	300
Məzmun-məzmun	301
Müstəzad	302
Qoymayın	303
Nə üçün	304
Bilmə ki, aləm nədir	305
Dabanı çətdax xalaya	307
Balaca felyeton	309
Mədəni inqilab	310
Dilimiz düzəlmir	311
Bəhanədir	312
Olmadı	313
Əhmədi-biğəm	314
O malın hanı?	315
Türk qızına	317
Verməyir bir belə qulluq	318
Hitlerin Allahla ittifaqı	319
Hitlərdən əlaltılarına	322
Tülkü həccə gedir	324
Canavarın Allaha etirazı	325
Minacat	327
Vətənim	329
Gülür aləm bu gün	330

FELYETON VƏ MƏQALƏLƏR

Zərafətdən bəhrə	333
Cürbəcür əhval	333
Öz müxbirimizdən	334
Gəncə uyezdindən	336
Elmmi, hiyləkarlıqımı?	338
Öz müxbirimizdən	340
Gəncədən yazırlar	341
Elan	342
Gəncə	342
Gəncədə kitabfuruşdan	343
Gəncə	343
Gəncə	344
Söhbət	344
Ata və oğul	345
Ay Molla Nəsrəddin əmi	345
Ölü tutmaq	347
Gəncədən	348
Mərsiyəxanlar	349
Tərbiyə	349
Gəncədən	351
Vəsvə	352
Kəndlilərin məişətindən	352
Kəndlilərin məişətindən	355
51-ci Nə-dən məbəd	357
Maşallah	358
Daha düzəldi	358
Şərab içmək	359
Məni sayanı qurd yesin	360
Moizə	361
Mühüm söhbət	363
Üzrüm var	364
Tərbiyə, yaxud "Zəvəlli Məmiş"	366
Şeyxin pişiyi	368
Arvad məsələsi	369
Möcüzat	371

Əziz dostlarımız	373
İyirmi ikinci il	374
Mətbuat	375
Mətbuat	375
Məhərrəm yaxınlaşır	377
Kim doğru deyir?	378
Ümumi dərdlərdən	378
Əzadarlıq	379
Üzünü açma!	381
“Fəryadi–Azərbaycan”	383
Böyük zülmür	384
Yeni əlifba və idarəçilərimiz	384
Mətbuat	386

XATİRƏLƏR

Keçmiş günlər

(*ərəb əlifbasından transliterasiya edən Elmira Qasımova*)

Anamın hekayəsi	390
Kənddə torpaq vəziyyəti	391
Böylə bir hal içrə el zəifləşir	392
Atam yardımçısız, həm də yoxsulmuş	393
Hər yerdə yoxsulluq aşmış həddini	394
O lap avam deyil, savadı vardı	394
Mərhum yoxsulsa da, çox mollabazdı	395
Atamın vəfatı	396
Mərhum edən zaman dünyadan rəhlət	397
Molladan Quran oxuyuruq	397
Ev işim	398
Necə oldu ki, mən Buxaraya getdim	398
Keçmiş bu işdən düz otuz beş sənə	399
Gəncədən üç yoldaş etmişdik səfər	400
Buxaraya vürud	400
Kitab məşğuliyyəti	402
Birinci dəfə qəzetə görürəm	403
Birinci dəfə şeir yazmağım	404
Salam ola sənə, ey cism içrə can əxəvil!	405

Əl qatdım yazıma bundan sonra mən	405
Əski buxara şəhərini ziyarət	405
Biz erkən qalxmışdıq uyğudan səhər	407
Şirbuddin	409
Səmərqənd səfəri	409
Səmərqənddə qaldıq işsiz iki ay	410
Döndüm Buxaraya bir müddət qaldım	411
Kənddən qaçmaq istəyirəm	411
Məni evləndirdilər	412
“Tərcüman” qəzetəsi oxuyuram	413
“Şərqi-rus” qəzetəsinin nəşri	414
Rus-yapon səfəri	414
Yalançı hüriyyət elanı	415
Türklərdə asari-intibah	417

“Molla Nəsrəddin” – “Şərqi-Rus”un varisi

Yeni rəng sərgüzeştlər	418
------------------------------	-----

<i>Lügət</i>	520
--------------------	-----

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Aslan Almasov</i>
Korrektorlar:	<i>Pərinaz Musaqızı Fəridə Səmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 07.06.2006. Çapa imzalanmışdır 28.08.2006.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 34. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 116.

Kitab "Şərq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.